



รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย
The Tapee Basin Wisdom : the History, the Values and the Linkage to
Srivichaya Civilization

โดย

รศ. ดร. จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ

นายประสิทธิ์ พันธวงษ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761114



รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย
The Tapee basin Wisdom : the History, the Values and the linkage to
Srivichaya Civilization

โดย

รศ. ดร. จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ
นายประสิทธิ์ พันธวงษ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761114

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



Research Report

Research Program

The Tapee Basin Wisdom: the History, the Values and the Linkage to
Srivichaya Civilization

By

Assoc. Prof. Dr. Chumrurn Chuchoysuwarn

Mr. Prasit Phanthawong

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surat Thani

Extended Classroom

B.E. 2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761114

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

แผนงานวิจัย เรื่อง
ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อกับอารยธรรมศรีวิชัย
The Tapee Basin Wisdom : the History Values and the Linkage to
Srivichaya Civilization

หัวหน้าโครงการแผนงานวิจัย รศ.ดร. จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ
ผู้ร่วมงานวิจัย นายประสิทธิ์ พันธวงษ์

โครงการย่อย ๑

หัวหน้าโครงการย่อย พระปลัดสัญญา สัญญโต
ผู้ร่วมวิจัย พระครูปริยัติธำรงค์คุณ
ผู้ร่วมวิจัย พระปลัดนิคม ปัญญาวิโร
ผู้ร่วมวิจัย ดร. โสภณ บัวจันทร์

โครงการย่อย ๒

หัวหน้าโครงการย่อย นายประสิทธิ์ พันธวงษ์
ผู้ร่วมวิจัย พระมหาสมชาย กันตสีโล
ผู้ร่วมวิจัย นายบุญรัตน์ ครุฑคง
ผู้ร่วมวิจัย ดร. สุภาภรณ์ โสภา

โครงการย่อย ๓

หัวหน้าโครงการย่อย ดร.สุชอุษา นุ่นทอง
ผู้ร่วมวิจัย พระครูภาวนาจันทคุณ,วิ. ดร.
ผู้ร่วมวิจัย พระครูศรีหิรัญธรรมาทรร
ผู้ร่วมวิจัย ดร.สุริยะ แซ่มศรีรัตน์

โครงการย่อย ๔

หัวหน้าโครงการย่อย นางภัชลดา สุวรรณนวล
ผู้ร่วมวิจัย พระอธิการวัชชัย คัมภีร์โต
ผู้ร่วมวิจัย ดร. อำพล ปุญญา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ชื่อรายงานการวิจัย: ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย
ผู้วิจัย: รองศาสตราจารย์ ดร. จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ นายประสิทธิ์ พันธวงษ์
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย (๒) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ชุมชนอำเภอไชยา อำเภอนาหวาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ทะเลรอบอ่าวบ้านดอน

ผลการวิจัย พบว่า (๑) ความรู้ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี พิจารณาได้จากความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมของพื้นที่ ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน วิถีชีวิตภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนด้วยปัจจัย ๔ และพลวัตการเชื่อมเส้นทางเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัย เป็นต้น (๒) สังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี พิจารณาได้จากองค์ความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนเพื่อเปิดวิญญานแห่งศรีวิชัยจักคั่นซีพด้วยร่องรอยทางวิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ฝังรากลงสู่พื้นที่อ่าวบ้านดอน ที่เคยมีในยุคนี้กลับคืนมาสู่ดินแดนนี้แห่งยุคนี้ ขึ้นมาเพื่อเป็นที่รองรับวิญญานแห่งศรีวิชัยอันจักคั่นซีพมาสู่ดินแดนนี้โดยการขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น นวัตกรรมชุมชน ตลาดประชารัฐ ตลาดวัฒนธรรม ถนนสายวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำตาปีเมืองคนดีศรีสุราษฎร์สืบต่อไป

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี, ประวัติศาสตร์ลุ่มแม่น้ำตาปี คุณค่าลุ่มแม่น้ำตาปี, อารยธรรมศรีวิชัย, ลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

Research Title: The Tapee basin Wisdom : the History, the Values and the linkage to Srivichaya Civilization.

Researchers: Assoc. Prof. Dr. Chumrurn Chuchoysuwarn
Mr. Prasit Phanthawong

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surat Thani Extended Classroom

Fiscal Year: 2561/2018

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purposes of this research were to (1) study the Tapee River Basin Wisdom: the History, the Values and the linkage to Srivichaya Civilization (2) to synthesize the knowledge of the Tapee River Wisdom Community : the History the Values and the linkage to Srivichaya Civilization in Suratthani Province. Qualitative research methodology was used and related research papers. The researcher entered the field to collect field data in the community area of Chaiya, Thachang, Phunphin, Muang and Kanchanadit districts located near the sea around Ban Don Bay.

The results showed that (1) the knowledge of the Tapee River Wisdom Community: and the linkage to Srivichaya Civilization in Suratthani Province was considered by the knowledge of geography, culture of the area, community settlement history, way of life, wisdom, linking the Srivijaya civilization of the community with 4 factors and the dynamic of connecting routes, eco-tourism networks, Srivichai civilization, etc. (2) synthesize the knowledge of the Tapee River Wisdom Community ,the History , the Values and the linkage to Srivichaya Civilization in Suratthani Province. It was considered from the knowledge of the history settlement of communities around Ban Don Bay to open the spirit of Srivijaya and to resurrect with the signs of the way of life, and wisdom rooted into the area of Ban Don Bay. That was in that era, and returned to that land of this era to come up to support the spirit of Srivijaya. That will revive this land by driving through activities and projects of Surat Thani such as innovative community ways, Pracha Rat Market, cultural market and cultural road of Tapee River Basin, the city of good people in Suratthani to survive.

Key words : Tapee River Wisdom, History of Tapee River, Values of Tapee River, Srivichaya Civilization of Tapee River Basin

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ เรื่อง “ภูมิปัญญาภูมิแม่ น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย” สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งหลายบุคคลที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการตรวจสอบรายงานการวิจัยฉบับนี้ ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงให้รายงานการวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาดิลกศรีศรี ฐิตจาโร รองฝ่ายวิชาการปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการโครงการขยายห้องเรียน ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา รองศาสตราจารย์ ดร.ณรัตน์ ศรีวิหะ รองศาสตราจารย์สมเกียรติ ตันสกุล เรือโท ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ ใจสมุทร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สานิตย์ บุญชู และ ดร.อมรา ศรีสุชาติ ที่ได้ช่วยในการชี้แนะแนวรายงานการวิจัยให้สมบูรณ์ทำให้เกิดผลงานวิจัยอันเป็นคุณูปการที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ได้อนุมัติทุนงบประมาณในการใช้จ่ายการวิจัย เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณ พระครูสุกิตติธรรมคุณ นายทศพล งามไฟโรจน์ นายอนุรัตน์ แพนสกุล นายธีรพันธุ์ จันทร์เจริญ นางวรรณภา พูนสวัสดิ์ นางบุญมี มณีรัตน์ นางวันม๊ะ น้อยหมิม ยายย่อง จันทร์วิมล นายสุมล ล้อมสมบัติ นางนาฏญา คงนาค นางละออ อินทร์พรหม นายกิติพงษ์ บุญกันภัย และนางประนอม ฤกษ์เกษตร พระครูจิริเจติยาทร นายยุพาพันธ์ คงชนะ นายกิตติ ชินเจริญธรรม นายเทพสิน ผ่องแก้ว นายสมชาย สีนมา นายพรชัย มาลาสกุลชัยที่สละเวลาอันมีค่าเพื่อทำให้เกิดผลงานวิจัยอันเป็นคุณูปการที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ขอขอบคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์โครงการขยายห้องเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช วัดพัฒนาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีส่วนในการทำให้ งานวิจัยฉบับนี้แล้วเสร็จด้วยดี จึงขออัญเภาคุณของพระรัตนตรัย และบารมีธรรมของหลวง พ่อพัฒน์ นารโท อดีตเจ้าอาวาสวัดพัฒนารามที่ชาวสุราษฎร์ธานีเคารพนับถือได้โปรด อำนาจอวยพรให้ทุกท่าน เหล่านั้น จงประสบแต่ความโชคดี มีชัยในการดำเนินชีวิต ปราศจากความทุกข์กายและใจ มีจิตผ่องใส สดชื่นรื่นรมย์สมตามความปรารถนาทุกประการ เทอญ ฯ

รองศาสตราจารย์ ดร. จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ และคณะ

กันยายน ๒๕๖๑

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
๑.๕ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย.....	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ ประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน.....	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๑๑
๒.๓ แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน.....	๑๗
๒.๔ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	๒๐
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม.....	๒๒
๒.๖ แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น.....	๒๕
๒.๗ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.....	๒๘
๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน.....	๓๑
๒.๙ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม.....	๓๓
๒.๑๐ บริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๓๔
๒.๑๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๑
๒.๑๒ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๖๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๖๙
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	๗๒
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๓
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๔

บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๗๕
๔.๑ วิเคราะห์ภูมิปัญญากลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่อยารยธรรมศรีวิชัย.....	๗๕
๔.๑.๑ ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี.....	๗๕
๔.๑.๒ วิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัด สุราษฎร์ธานี.....	๑๐๖
๔.๑.๓ พลวัตภาคประชาสังคมกับการจัดการตนเองของกลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัด สุราษฎร์ธานี.....	๑๓๙
๔.๑.๔ เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของกลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัด สุราษฎร์ธานี.....	๑๖๙
๔.๒ สังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญากลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการ เชื่อมต่อยารยธรรมศรีวิชัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๑๙๙
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๒๐๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๒๐๕
๕.๒ อภิปรายผล.....	๒๓๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๒๔๕
บรรณานุกรม	๒๔๖
ภาคผนวก	๒๕๔
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๒๕๕
ภาคผนวก ข ตารางกิจกรรมที่เกี่ยวกับนำผลงานวิจัยจากโครงการวิจัย ไปใช้ประโยชน์และแผนที่วางไว้.....	๒๗๕
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและที่ได้รับของโครงการ.....	๒๗๗
ภาคผนวก ง เครื่องมือวิจัย.....	๒๘๐
ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย.....	๒๘๗
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๓๐๙
ภาคผนวก ช รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๓๒๒
ประวัติผู้วิจัย	๓๒๘

สารบัญภาพ

ภาพประกอบที่	หน้า
๑. ประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน.....	๑๑
๒. อารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๑๒
๓. เจดีย์พระบรมธาตุไชยา.....	๑๓
๔. พระนารายณ์ศิลาสมหมวกแขกเขาศรีวิชัย.....	๑๔
๕. ลูกปัดโรมัน ลูกปัดมีตา ลูกปัดแก้ว เขาศรีวิชัยสุราษฎร์ธานี.....	๑๕
๖. เทวรูปพระวิษณุ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เมืองโบราณเวียงสระ	๑๖
๗. แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๑๗
๘. แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน.....	๒๐
๙. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	๒๑
๑๐. แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม.....	๒๔
๑๑. แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น.....	๒๗
๑๒. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.....	๓๑
๑๓. แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน.....	๓๒
๑๔. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม.....	๓๓
๑๕. แผนที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๓๔
๑๖. บริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๔๐
๑๗. กรอบแนวคิดการแผนงานวิจัย.....	๖๘
๑๘. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	๗๐
๑๙. แผนที่รอบอ่าวบ้านดอนในอดีต.....	๗๖
๒๐. รูปพระนารายณ์ ศิลาทั้งสามองค์.....	๘๒
๒๑. รูปภูมิภาพที่เวียงสระเมืองเก่าจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๘๔
๒๒. จารึกหลักที่ ๒๓ และ ๒๓ ก จารึกอันว่าด้วยกรุงศรีวิชัย.....	๘๕
๒๓. แผนที่ภูมิศาสตร์แสดงการมาของอารยธรรมอินเดีย.....	๘๗
๒๔. แผนที่ภูมิศาสตร์ปโตเลมี.....	๙๒
๒๕. แผนที่แสดงทางมาแห่งอารยธรรมสู่คาบสมุทรม.....	๙๙

ภาพประกอบที่

หน้า

๒๖. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนลีเก็ด	๑๖๐
๒๗. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง	๑๖๓
๒๘. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนเสม็ด	๑๖๕
๒๙. โครงการป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์	๑๖๕
๓๐. ร่างแผนที่เส้นทางและเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัย	๑๙๐
๓๑. ร่างเส้นทางและเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัย	๑๙๑
๓๒. แผนที่เส้นทางและเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัย	๑๙๔
๓๓. เส้นทางและเครือข่ายท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัย	๑๙๘
๓๔. สรุปล่องค์ความรู้ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี	๑๙๙
๓๕. สังเคราะห์องค์ความรู้ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี	๒๐๒



บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สายน้ำลำคลองก่อกำเนิดประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ทำให้เกิดความหลากหลาย ภายในชุมชนที่มีสายน้ำไหลผ่าน ชาวบ้านในอดีตได้พึ่งพาอาศัยแม่น้ำลำคลองในการเลี้ยงชีพ เช่น เกือบ ข้าว จับปลา ล่าสัตว์ และพึ่งพาอาศัยกันในการแบ่งผลผลิต แต่ในขยายเดียวกันสิ่งที่ซ่อนเร้นกับความหลากหลายมาร่วมกันเป็นประวัติศาสตร์ วิถีภูมิปัญญา มีการนับถือความเชื่อของแต่ละชุมชน เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาในระดับหมู่บ้านก็มีความยึดหยุ่นและสามารถปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมชุมชนได้เป็นอย่างดีดีสังคมในยุคชุมชนมีทัศนคติว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และสัมพันธ์อยู่กับธรรมชาติหรือสิ่งสูงสุดอื่น ๆ มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะจัดความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และสิ่งสูงสุดด้วยความอ่อนน้อม ถ่อมตน โดยอาศัยธรรมชาติ นับถือผี และพระเจ้า การใช้ประโยชน์จึงต้องเกิดขึ้นกับการดูแลรักษา เพราะมนุษย์มิได้เป็นศูนย์กลางของโลก โลกและธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นวงจร กิจกรรมต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของชุมชนส่วนมากอยู่ในแนวราบ เน้นความร่วมมือและการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในชุมชน เมื่อชุมชนได้เข้าสู่ยุคทุนนิยม ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ก้าวไปสู่ความทันสมัย ภายใต้ระบบโลกาภิวัตน์ ชุมชนไทยมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น^๑ หลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ ในพ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมา รัฐได้พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น บ่อบาดาล คลองชลประทาน เขื่อน ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ เข้าสู่ชุมชน ระบบการผลิตของชุมชน แบ่งแยกจากเดิมที่การผลิตและการบริโภคเคยรวมอยู่ในชุมชนเดียวกัน มาเป็นการผลิตเพื่อขายให้คนอื่น ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนถูกเปลี่ยนมือเป็นของรัฐ และนายทุน ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ระบบที่เคยพึ่งพากันลดน้อยลง แต่หันไปพึ่งพาทุน และความรู้เทคโนโลยีจากภายนอกสูงมากขึ้น อีกประการที่สำคัญคือ การศึกษาในระบบโรงเรียนทำให้คนหันหลังให้ชุมชน เด็กไม่ได้เรียนรู้วิถีชีวิต องค์กรความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เรียนจบแล้วมุ่งหน้าไปหางานทำในเมืองใหญ่ ออกห่างจากรากเหง้าของตนเอง

สุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดในภาคใต้ตอนบน มีพื้นที่ขนาดใหญ่เป็นอันดับ ๖ ของประเทศไทย และมีประชากรหนาแน่นอันดับ ๕๙ ของประเทศ นับเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีหลักฐานทั้งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเก่าแก่ และยังมีแหล่งท่องเที่ยวและอุทยานแห่งชาติหลายแห่ง จังหวัด สุราษฎร์ธานีตั้งอยู่ในฝั่งตะวันออกของภาคใต้ โดยมีสภาพภูมิประเทศที่หลากหลายทั้งที่ราบสูง ภูมิประเทศแบบภูเขา รวมทั้งที่ราบชายฝั่ง มีพื้นที่ครอบคลุมถึงในบริเวณอ่าวไทย ทั้งบริเวณที่เป็นทะเล

^๑ ประสิทธิ์ พันธวงษ์, พุทธประชารัฐกับการพัฒนาในยุค Thailand 4.0, การประชุมวิชาการระดับชาติ ราชมงคลสุรินทร์วิชาการ ครั้งที่ ๘, วิจัยเพื่อประเทศไทย ๔.๐, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๒-๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

และเป็นเกาะ ซึ่งจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีจำนวนเกาะในเขตพื้นที่จังหวัดมากถึง ๑๐๘ เกาะ นับว่ามากที่สุดเป็นอันดับ ๓ ของประเทศ สถานที่สำคัญภายในจังหวัดนั้น มีทั้งแหล่งโบราณสถาน เช่น พระบรมธาตุไชยา พระธาตุศรีสุราษฎร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ไชยา ซากเมืองโบราณสมัยอาณาจักรศรีวิชัย แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติทั้งอุทยานแห่งชาติทางบก และอุทยานแห่งชาติทางทะเล น้ำตก เกาะ แม่น้ำ เขื่อน วัด และพระอารามหลวง เป็นต้นและยังเป็นแหล่งสืบสานประเพณีที่สำคัญของชาวไทยใต้ คือประเพณีชักพระ ทอดผ้าป่าและแข่งขันเรือยาวชิงถ้วยพระราชทานอีกด้วย จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นที่ตั้งของเมืองเก่า เป็นศูนย์กลางของเมืองศรีวิชัย มีหลักฐานแสดงถึงการตั้งรกรากและเส้นทางสายไหมในอดีต พื้นที่อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานีเจริญขึ้นจนเป็นอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๓ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรืองในอดีต ภายหลังจากยังเชื่อว่า เมื่ออาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราชมีความรุ่งเรืองมากขึ้นนั้น เมืองไชยาก็ก็น่าจะเป็นหนึ่งในเมืองสิบสองนักษัตรของเมืองนครศรีธรรมราชด้วย ชื่อว่า "เมืองบันไทยสมอ"^๒ มีลักษณะภูมิประเทศ ประมาณร้อยละ ๔๙ ของพื้นที่เป็นภูเขา ภูเขาสำคัญของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เทือกเขาบรรทัด เทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งทอดยาวผ่านเนื้อที่จังหวัดใกล้เคียงหลายจังหวัด และทอดเปิดสู่อ่าวไทยเทือกเขาภูเก็ตด้านตะวันตก เป็นต้นกำเนิดลุ่มน้ำใหญ่น้อยรวม ๑๔ ลุ่มน้ำ ซึ่งลุ่มน้ำที่สำคัญ ได้แก่ ลุ่มน้ำตาปี พุมดวง ท่าทอง ท่ากระเจา ไชยา ท่าฉาง เป็นต้น แม่น้ำลำคลองทุกสายล้วนไหลลงสู่อ่าวไทย จากฝั่งตะวันตกพื้นที่ลาดเอียงไปทางทิศตะวันออก ซึ่งมีลักษณะคล้ายกระทะหงาย^๓

การที่แม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำสายหลักและครอบคลุมบริเวณหลายพื้นที่หลายอำเภอ ทำให้มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือเป็นทั้งแหล่งเศรษฐกิจแหล่งประวัติศาสตร์และแหล่งวัฒนธรรม ด้านวัฒนธรรมมีวรรณกรรมท้องถิ่น “มุขปาฐะ” ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิด ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันมา มีรูปแบบฉันทลักษณ์และภาษาที่ใช้เป็นไปตาม ความนิยมของท้องถิ่นนั้น พบมากได้แก่ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก วรรณกรรม ประเภทนี้มีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น คือ ช่วยอธิบายความเป็นมาของชุมชน และเผ่าพันธุ์ของชาวเมืองสุราษฎร์ธานีและชุมชนใกล้เคียง สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรมของคนในชุมชน และเป็นแหล่งบันทึกข้อมูลด้านประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น^๔

จากความเป็นมา และความสำคัญของปัญหาดังกล่าว คณะวิจัยจึงมีความสนใจแผนงานวิจัย ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี ประวัติศาสตร์ คุณค่า และการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัย เพื่อให้เห็นถึงประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตำนานโบราณของชุมชน วิถีชีวิตของชุมชนในการจัดการตนเองเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองสู่เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีเพื่อสร้าง “คนดีศรีสุราษฎร์” มาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีอย่างเป็นรูปธรรมต่อไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

^๒ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, สืบค้นเมื่อ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก, <https://th.wikipedia.org/wiki>

^๓ แผนพัฒนาจังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ. ๒๕๕๗ -๒๕๖๑ (ฉบับทบทวน).

^๔ ปริญญา ปานชานา, วรรณกรรมตามแนวลำน้ำตาปี, มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่อดารยธรรมศรีวิชัย
 - ๑.๑ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี
 - ๑.๒ เพื่อศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
 - ๑.๓ เพื่อศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมกับการจัดการตนเองของลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
 - ๑.๔ เพื่อศึกษาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
๒. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อดารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี (รอบอ่าวบ้านดอน) ๕ อำเภอ ได้แก่ อำเภอไชยา อำเภอบ้านตาพร อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์ (ท่าทอง) ในการศึกษาคณะผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ชุมชนเป้าหมายของลุ่มแม่น้ำตาปี โดยมีประเด็นดังนี้ (๑) ศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่อดารยธรรมศรีวิชัย ประกอบด้วย ๑.๑. ศึกษาประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ๑.๒. ศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑.๓. ศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมกับการจัดการตนเองของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑.๔. ศึกษาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี (๒) สังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อดารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ประกอบด้วย ๖ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญวิถีชีวิตภูมิปัญญาชุมชน ๆ ละ ๒ คน มี ๕ ชุมชนรวมจำนวน ๑๐ คน ๒) กลุ่มนักวิชาการสังคมวิทยาและพัฒนาชุมชน จำนวน ๓ คน ๓) นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน ๒ คน ๔) นักประวัติศาสตร์ จำนวน ๓ คน ๕) กลุ่มตัวแทนประชาสังคม ๕ คน ๖) นักธุรกิจการท่องเที่ยว ๔ คน รวมทั้งหมด ๒๗ คน รวมข้อมูลมาสังเคราะห์องค์ความรู้จนได้ข้อมูลครบถ้วนเพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อดารยธรรมศรีวิชัย

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยคือ ๕ อำเภอ ได้แก่ อำเภอไชยา อำเภอบ้านตาพร อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยได้แบ่งการจัดทำแผนการทำวิจัยรวมระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น ๑๒ เดือน โดยแบ่งเป็น ๕ ระยะ ได้แก่

ระยะที่ ๑ วิเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา กลุ่มแม่บ้านดาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยใช้เวลาประมาณ ๒ เดือน

ระยะที่ ๒ การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเป็นหลักเพื่อนำองค์ความรู้ทั้งหมดมาสรุปสังเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการ กลไก และรูปแบบที่ชัดเจนเพื่อประกอบใช้เป็นข้อมูลในการนำองค์ความรู้ และบทเรียนจากการวิเคราะห์เอกสาร ๒ เดือน

ระยะที่ ๓ นำองค์ความรู้ภูมิปัญญาแม่บ้านดาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย โดยการนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปสังเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการ กลไก และรูปแบบที่ชัดเจนเพื่อประกอบใช้เป็นข้อมูลในการนำองค์ความรู้ และบทเรียนจากการวิเคราะห์เอกสาร และจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจงโดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๒ เดือน

ระยะที่ ๔ สร้างองค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาแม่บ้านดาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยโดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๔ เดือน

ระยะที่ ๕ การสรุปผลการวิจัยเพื่อนำเสนอต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติต่อไปโดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๒ เดือน

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ภูมิปัญญาแม่บ้านดาปี หมายถึง วิถีชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาให้เห็นถึงภูมิปัญญาในกลุ่มแม่บ้านดาปีในการดำเนินชีวิตของรากเหง้าของวิถีชีวิตภูมิปัญญาในด้านอาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ทำให้เกิดองค์ความรู้ประสบการณ์เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตต่อไป

การเชื่อมโยงภูมิปัญญาแม่บ้านดาปี หมายถึง การเคลื่อนไหวของทิศทางของลมตามฤดูกาลทางภูมิศาสตร์ในการค้าขายและเป็นท่าเรือรับส่งสินค้าแห่งสำคัญอันถือเป็นจุดนัดพบของพ่อค้า วาณิชทั้ง จีน อินเดียและเปอร์เซีย จึงทำให้ต้องมีคนมาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ๆ ซึ่งเกิดชุมชนวิถีชีวิต รากเหง้าของวิถีชีวิตภูมิปัญญาในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ในกลุ่มแม่บ้านดาปี

ประวัติศาสตร์ กลุ่มแม่บ้านดาปี หมายถึง เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดในอดีตสมัยศรีวิชัยมีพื้นที่อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอสรีรัฐนิคม อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งตั้งอยู่รอบอ่าวใหญ่อ่าวบ้านดอน

คุณค่าแม่บ้านดาปี หมายถึง คุณค่าที่เป็นรากเหง้าของวิถีชีวิตภูมิปัญญาแม่บ้านดาปี ในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ทำให้เกิดองค์ความรู้ทั้งหมดที่ชาวบ้านคิดตัวเองเพื่อนำมาใช้แล้วมีการสืบทอดความรู้ที่สะสมสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน

อารยธรรมศรีวิชัย หมายถึง บันทึกของหลวงจีนฮ้อจิง ผู้มาแวะบนเส้นทางสู่ชมพูทวีปเมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๔ เชื่อมต่อกับศรีวิชัย พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ ศูนย์กลางอาจอยู่ที่เมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นเมืองท่าเรือเชื่อมการค้ามาคมฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทยศูนย์กลางค้าขายอยู่ที่บริเวณอ่าวบ้านดอนปัจจุบันจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๕ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

๑.๕.๑ ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้มีการพัฒนารูปแบบ กิจกรรม และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยที่เป็นต่อการพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชน/สังคม

๑.๕.๒ วัดและชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีแนวทางในส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม

๑.๕.๓. วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยและวัฒนธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชนในภูมิภาคนั้น ๆ

๑.๕.๔. ชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยว เช่น สมาคมมัคคุเทศก์ ชมรม/องค์กรด้านการท่องเที่ยว ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย



บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่อยุทธศาสตร์ ศรีวิชัย” คณะผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัด สุราษฎร์ธานี แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมา นำเสนอตามลำดับดังนี้

- ๒.๑ ประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ๒.๓ แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน
- ๒.๔ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม
- ๒.๖ แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น
- ๒.๗ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- ๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน
- ๒.๙ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
- ๒.๑๐ บริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๑ ประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน

เรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์ ของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนก็เป็นสิ่งที่ทราบได้ยากเดียวกับของดินแดนส่วนอื่น ๆ ทั่วไปและมีน้อยเต็มที เท่าที่ควรหยิบขึ้นพิจารณาสำหรับการศึกษาในเรื่องนี้เท่าที่มี วัตถุประสงค์ปรากฏ คือ ลักษณะแผ่นดินของธรรมชาติของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนส่วนนี้ ในสมัยก่อนแต่ชาวอินเดียเข้ามาครอบครอง,ซึ่งพอจะประมวลเป็นเรื่องราวได้ดังต่อไปนี้^๑

๒.๑.๑ แนวคิดลักษณะของแผ่นดินรอบอ่าวบ้านดอน

ลักษณะของแผ่นดินที่เราจะพิจารณากันในเรื่องนี้ ก็คือแผ่นดินในท้องที่อำเภอไชยา อำเภอนาแก อำเภอบ้านดอน อำเภอคีรีรัฐนิคม (ท่าขนอน) อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งตั้งอยู่รอบอ่าวใหญ่อ่าวหนึ่ง ในตอนกลางของแหลมมลายูทางด้านตะวันออก อันเรียกกันในปัจจุบันนี้ว่าอ่าวบ้านดอนเมื่อพิจารณาตามนัยแห่งธรณีวิทยา ตามพื้นดินอันเป็นที่ราบต่ำทั่ว ๆ ไปโดยรอบอ่าวนี้แล้วเราจะเห็นได้ว่า แผ่นดินรอบ ๆ อ่าวบ้านดอนนั้นเป็นแผ่นดินที่เพิ่งจะงอกออกมา และตั้งกำลัง

^๑ พุทธทาสภิกขุ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ ฯ : อรุณวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

งอกอยู่เรื่อย ๆ ในอัตราที่รวดเร็วอย่างพิจารณา ถ้าประมาณว่า เมื่อ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว อ่าวบ้านดอน จะยังกินลึกเข้าไปในแผ่นดินของสมัยปัจจุบันนี้ อย่างน่าประหลาดใจทีเดียวคือ ถึงกับกล่าวได้ว่า ทะเล กินลึกไปในเขตคีรีรัฐนิคม หรือ อำเภอท่าขนอน ในทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอ่าว ส่วนทางทิศ ตะวันตกหรือทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอ่าวนั้น อำเภอท่าฉางเป็นทะเลเสียตั้งครั้ง อำเภอไชยาซึ่งอยู่ ทางทิศเหนือของอ่าวและติดต่อกับอำเภอท่าฉางก็เป็นเช่นเดียวกัน คือ ทะเลจะเข้าไปเกือบจดแนว ตลาดไชยาและวัดพระธาตุไชยา แล้ววกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมือง ทั้งนี้มีเหตุผลอยู่หลาย ประการคือ นอกจากจะขุดพบดินทะเลหรือวัตถุที่สื่อความเป็นทะเลอยู่ใต้ผิวดินเพียงตื้น ๆ ในบริเวณ พื้นที่เหล่านี้แล้วระดับพื้นดินทั้งหมดในเขตที่กล่าวนี้ ในปัจจุบันนี้เฉลี่ยแล้วสูงกว่าระดับน้ำทะเลอย่าง มากสัก ๖ ฟุต เท่านั้น การปลูกในเขตเหล่านี้ยังถูกน้ำเค็มรบกวนอยู่เสมอ ภูเขาต่าง ๆ ในผืนแผ่นดินที่ กล่าวนี้ล้วนแล้วแต่มีลักษณะเคยเป็นเกาะกลางทะเลมาแล้วเมื่อไม่นานโดยเฉพาเช่นภูเขาศรีวิชัย อัน อยู่ในทุ่งนากลางอำเภอพุนพิน เวลานี้สื่อลักษณะว่า ที่แท้ก็คือเกาะศรีวิชัย อันตั้งอยู่กลางอ่าวบ้าน ดอนเมื่อสมัยพันกว่าปีมาแล้วนั่นเอง อำเภอพุนพิน ในปัจจุบันนี้แทบทั้งอำเภออยู่ในทะเลของสมัยนั้น ส่วนทางทิศใต้ของอ่าวคือ ในเขตอำเภอกาญจนดิษฐ์นั้นก็มีลักษณะสื่อว่า แม้จะมีส่วนที่เป็นทะเลบ้าง ทางด้านทิศเหนือของเขตอำเภอนั้น ในปัจจุบันนี้ แต่ก็คงไม่มากเหมือนทางด้านอื่น ๆ ของอ่าว แต่ถึง กระนั้นก็พอจะกล่าวได้ว่า ตัวเมืองกาญจนดิษฐ์เก่าก็คือ ท่าทองอุเท (หรือ อุทัย แต่ ออกเสียงอย่าง อินดูเป็นอุแด) ก็ได้ตั้งอยู่ริมทะเลในสมัยนั้นเหมือนกัน

ในปัจจุบันนี้ แผ่นดินที่เป็นกันอ่าว คือเขตอำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและ อำเภอกาญจนดิษฐ์ ส่วนที่ติดต่อกับอำเภอเมืองทั้งหมดนี้ กำลังงอกออกไปในทะเลโดยอัตราที่รวดเร็ว เพราะอำนาจของแม่น้ำตาปีที่พาเอาโคลนดินทรายมาถมอ่าวให้ตื้นเขินออกไปอย่างอย่างไร้จักหยุด หย่อน นี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง น่าจะเข้าใจว่าแผ่นดินของโลก ตรงที่รอบอ่าวบ้านดอน หรือฝั่ง ตะวันออกของแหลมมลายูตอนกลางเป็นแผ่นดิน อยู่ในยุคที่กำลังฟูหรือลอยตัวขึ้น ๆ อยู่แถบหนึ่ง เช่นเดียวกับแถบอื่นของโลกอีกหลายแถบ ที่กำลังเป็นเช่นนั้นไม่มากนักน้อยสังเกตได้จากภูเขาต่าง ๆ ของ รอบอ่าวบ้านดอน ส่วนมากหรือแทบทั้งหมด ขึ้นกำเนิดที่เป็นส่วนใหญ่ หรือส่วนสำคัญในลูกหนึ่ง ๆ ของ มัน ย่อมเอียงเอียง เทไปทางทิศตะวันออกเสมอ ถ้าเป็นดังกล่าวนี้นี้ก็เป็นอีกข้อหนึ่งที่ทำให้แผ่นดินแถบนี้ ทั้งแถบ สูงขึ้นจากระดับน้ำทะเลเร็วขึ้นกว่าแม่น้ำตาปีจะชนโคลนมาถมอ่าวตามลำพังมีผู้สังเกตเห็นว่าดิน โคลนตอนกันอ่าวนี้ ก็คือตอนที่ได้รับโคลนของแม่น้ำตาปี ได้กำลังตื้นเขิน เป็นตอนออกไป ปีละประมาณ ๑๐-๒๐ วา ทั้งหมดนี้ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า อ่าวบ้านดอนในสมัยเมื่อ ๒,๐๐๐ ปี มาแล้ว ทะเลยังกินลึก เข้าไปถึงเขตอำเภอท่าขนอนจริง ๆ ฉะนั้น การที่จะศึกษาความเป็นไปของมนุษย์ในดินแดนส่วนนี้ใน สมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือแม้ที่สุดแต่ในสมัยเมื่อสักสองพันปีมานี้ก็ตาม เราจะต้องเข้าใจถึงทาง ลักษณะภูมิศาสตร์และธรณีวิทยาของแผ่นดินผืนนี้ของเราให้ถูกต้องเสียก่อน มิฉะนั้นจะเข้าใจเรื่องราว ต่าง ๆ ไม่ได้ หรือได้ ก็ไม่ตรงตามที่เป็นจริงเต็มที่ ยังมีสิ่งสำคัญกว่านั้น ที่จะต้องศึกษาต่อไปคือ เมื่ออ่าว กินลึกเข้าไปในแผ่นดินถึงขนาดนั้นแล้ว ยังมีแม่น้ำเป็นเส้นทางต่อจากอ่าวลึกเข้าไปในแผ่นดินอีก ตรงไป ยังเขตสันแผ่นดินแบ่ง (Watershed) ซึ่งทางปากตะวันตกของสันแผ่นดินก็มีแม่น้ำตะกั่วป่าเข้ามาหา ความอำนวยการของธรรมชาติในข้อนี้ทำให้เกิดการคมนาคมขนถ่ายข้ามแหลมมลายู ที่ตรงนี้เป็นทางสำคัญ เป็นประหยัดเวลา ที่จะต้องอ้อมไปยังปลายแหลมสิงคโปร์ ซึ่งสมัยนั้นใช้เรือใบ จะกินเวลาไม่น้อยกว่า ๑ เดือน และถ้าพลาดตมรุ่มเรือใบเหล่านั้นจะต้องถึงกับบรอก้างปี ดังที่ปรากฏอยู่ในคราวสมณะพุดลังกา

เข้ามาขอพระสงฆ์ไทยในรัชกาลพระเจ้าบรมโกษเพื่อออกไปให้การอุปสมบทที่ลังกา ทูตพลอยมาด้วย เรือใบของชาวฮอลันดาพลาดมรสุมที่ปลายแหลมมลายูไปหน่อยเดียวก็ต้องรออยู่ปีหนึ่งทูตจึงได้มาตั้งนี้เป็นต้นการที่มีทางคมนาคมข้ามแหลมที่สะดวกรวดเร็วตรงอ่าวบ้านดอนกับตะกั่วป่าเช่นนี้ได้ทำให้เกิดเหตุการณ์อันสำคัญในสมัยโบราณในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของอ่าวบ้านดอนนั่นเอง

๒.๑.๒ แนวคิดมนุษย์รอบอ่าวบ้านดอน ก่อนชาวอินเดียเข้ามา^๒

เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ชนชาวอินเดียได้เกี่ยวข้องกับดินแดนแถบนี้ไม่น้อยกว่า ๒,๐๐๐ ปี มาแล้ว ดังจะกล่าวให้ชัดเจนในบทต่อไปว่าด้วยการเข้ามาของชาวอินเดีย ข้างหน้าปัญหาในที่นี้มีว่า ก่อนที่ชาวอินเดียจะเข้ามานั้น ได้มีชนชาติใดอาศัยอยู่ก่อน

สำหรับชนชาติไทยนั้น ตามที่ปรากฏว่า ได้อพยพลงมาถึงที่หลังชาวอินเดีย แต่จะมีชนชาติไทยเผ่าใดเผ่าหนึ่งซึ่งมิใช่เผ่าปัจจุบันจะได้เคยลงมาถึงดินแดนส่วนนี้แล้ว ตั้งแต่ก่อนชาวอินเดียเข้ามาบ้างหรือไม่นั้น ยังเป็นปัญหาอยู่ เรื่องที่จะพิจารณากันในตอนี้ ก็คือว่า ก่อนแต่ชาวอินเดียและชนชาติไทยจะได้เข้ามามาถึงนั้น ชนที่เป็นเจ้าของถิ่นเดิมในดินแดนรอบ ๆ อ่าวบ้านดอนนั้น เป็นชนชาติพันธุ์ไหนเนื่องจากวัตถุหินต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ที่พบรอบ ๆ อ่าวบ้านดอนนี้ เมื่อได้ตรวจสอบดูอย่างละเอียดแล้วปรากฏว่าเหมือนเป็นอย่างเดียวกันกับที่พบปลายทางแหลมมลายูโดยเฉพาะที่ปาหังและเปรัก เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมมีทางที่จะกล่าวได้ว่า ในสมัยอายุหินนั้น อย่างน้อยก็มีมนุษย์ชาติพันธุ์เดียวกัน พันธุ์หนึ่งได้อาศัยอยู่ตลอดแหลมมลายูโดยเฉพาะขึ้นมา ถึงดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนทางทิศเหนือ และมนุษย์พันธุ์นี้เป็นชนชาติอะไร การกล่าวถึงมนุษย์ดั้งเดิมพวกนี้ จะกล่าวได้ก็เพียงเท่าที่ค้นคว้าสอบสวนตกลงกันแล้ว ในเวลานี้ ทั้งที่ทราบคืออยู่แล้วยังมีเรื่องที่จะต้องสอบสวนกันต่อไปอีก มากนัก และเราจะต้อง พิจารณากันให้กว้างออกไปถึงชนทุกเผ่าที่มีอยู่บนแหลมมลายูทั่วไปในเวลานั้นเสียก่อน จึงจะเข้าใจถึงมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนในเวลานั้นได้ดี

นักศึกษาฝ่ายมานุษยวิทยา ได้แบ่งชนเผ่าดั้งเดิมบนแหลมมลายูทั้งหมดออกเป็น ๓ ชั้น คือ (๑) ชนเดิมแท้ (Primates) (๒) ชนมลายูเดิม (Proto-Malay) และ (๓) ชนมลายู (Malay) อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่ ซึ่งข้าพเจ้าจะได้พิจารณาทีละพวก ดังต่อไปนี้

(๑) ชนเดิมแท้ หรือ Primates races นั้น ยังมีพวกเซม้ง และพวกซาไก ซึ่งนับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของมนุษย์พวกดั้งเดิม ที่ยังเหลืออยู่ให้พวกเราเห็นในเวลานี้

พวกเซม้ง เก่ากว่าพวกซาไก พวกเซม้งเวลานี้ยึดเอาภูเขาที่เป็นดงดิบเป็นที่อาศัยในเขตเกดดาห์ เปรัก และปาหังตอนเหนือ พวกนี้ออกมาติดต่อกับมนุษย์ภายนอกเป็นคราว ๆ ผิวดำมหมึกเหมือนชนกะ จมูกแบนกว้าง คางน้อย ฝีปากเขิด และบางคนมีขนาดเป็นคนแคระ เล็กเตี้ย นอกจากผ้าเปลือกไม้พันตรงท่อนสะเอวแล้ว ก็ปล่อยร่างกายล่อนจ้อนไม่รู้จักทำไรไถนา เลี้ยงชีวิตตนด้วยของที่เกิดเองในป่า ล่าสัตว์ ตกปลา และดักสัตว์ อาวุธประจำคนพวกนี้ คือ คันศรลูกศรอาบยาพิษ อาศัยอยู่ตามเงื้อมผา หรือตามเพิงที่สร้างด้วยใบไม้ ไม่รู้จักสร้างกระท่อม หรือ บ้านเรือน

ส่วนพวกซาไกนั้น ส่วนมากอาศัยอยู่ในเขตเปรัก ตะวันออกเฉียงใต้และที่ปาหัง ตะวันตกเฉียงเหนือ พวกนี้มีอะไรที่คล้ายพวกเซม้งอยู่หลายอย่าง และสืบพันธุ์ปนกันมานานแล้ว ว่ากันโดยสีพวกซาไกสีน้ำตาล จนกระทั่งถึงสีเหลืองก็มี และบางทีเหลืองจางกว่า พวกมลายูด้วยซ้ำ ผม

^๒ พุทธศาสนิกฯ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๑๓.

ยวาสีดำจมูกตัดแหลมนำดู ตาได้ระดับขนาน (คือหางคิ้วไม่ได้สูงขึ้น) และลิ้มครั้งเดียว คางบางแหลม พวกนี้บางหมู่ก็ทาหน้า (ด้วยเครื่องทาชนิดหนึ่งของเขาเอง), บางทีก็มีห่วงโลหะหรือขนเม่นร้อยที่จมูก อาวุธประจำชนพวกนี้คือ ท่อเป่ามีลูกดอกอาบยาพิษ ซึ่งพวกนี้ชำนาญการเป่าเป็นอย่างมากยิ่ง ตามปกติอาศัยอยู่ในกระท่อม ซึ่งบางทีทำบนยอดไม้สูงถึง ๓๐ ฟุตจากพื้นดิน

(๒) คนชาวปาชาวคอย ที่พบทั่วไปบนแหลมมลายูอีกพวกหนึ่งก็คือพวกที่เรียกว่า “มลายูเดิม”(Proto-Malay) คนพวกนี้ไม่พูดภาษามลายู พวกจากุน (Jakun) ซึ่งยังมีอยู่ทางใต้แหลมสุด คือตัวอย่างพันธุ์แท้ในปัจจุบันของชนเผ่านี้ ผิวหนังสีทองแดง เส้นผมตรงดำ เก๋ียงแบบชาวมองโกลเลียน กระดูกแก้มสูง ตาเอียงเล็กน้อย แม้จะเป็นพวกที่เร่ร่อนอยู่บ้างก็รู้จักทำการเพาะปลูก และอาศัยอยู่ในกระท่อมที่หน้าดู

(๓) คนชาติมลายู (Malay) คือชนชาติที่มีเป็นพื้นทั่วไปในแถบมลายูเอเชีย นักสำรวจชื่อ วอลแลชได้แบ่งชาติกำเนิดชนเผ่านี้ออกเป็น ๔ พวก คือ

- (ก) มลายูบนปลายแหลมมลายูและพวกกริมทะเลของเกาะสุมาตรากับบอเนียว
- (ข) พวกชะวาแห่งเกาะชวา, มุทรา, และบาหลี, และบางส่วนของลือมบ็อกและสุมาตรา
- (ค) พวกบูกิสแห่งเกาะเซเลเบซ
- (ง) พวกตะกะลาแห่งเกาะฟิลิปปินส์

ที่นี่เราจะได้พิจารณากันต่อไปว่า ชนชาติ ๓ เผ่าที่เกี่ยวข้ออย่างใดกันกับ โบราณคดีของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนก็พวกเขมรนั่น คือพวกที่ผสมขึ้นมาจากพวกออสโตรลอยด์ และนิกรอยด์เดิม กับพวกนิกริโตปาเลอัลไปน์ พวกนิกริโตปาเลอัลไปน์ นั้นปัจจุบันคงมีพันธุ์บริสุทธิ์อยู่ในพวกชาวเกาะอันดามัน ชนพันธุ์นิกรอยด์ยังคงมีพันธุ์อยู่ตามพวกชาวเขาในพม่า เช่น พวกชิน (Chin), และมีมากในมณฑลอสสัมและทั่ว ๆ ไป ในอินเดียน พวกปาเลอัลไปน์ อีกพวกหนึ่งซึ่งปัจจุบันนี้นับได้ว่า ที่มีเหลืออยู่ก็น่าจะได้แก่พวกกะเหรี่ยงพวกเดียวได้ลงไปทางใต้ผสมกับพวกเขมรเดิม เกิดเป็นพวกซาไก เท่าที่กล่าวมานี้เราจะเห็นได้ว่าชนเผ่านิกริโตนั้น ได้เพ่นพ่านเต็มไปทั่ว แหลมมลายูและเป็นที่ยึดมั่นแล้วว่า วัตถุหินต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ก็คือสมบัติของของพวกชนเผ่านิกริโตในสมัยดึกดำบรรพ์นั่นเอง การที่วัตถุหินที่พบในรอบอ่าวบ้านดอน นี้มีลักษณะเหมือนกับที่พบทางปลายแหลมมลายู เช่นที่เปรีคและหาหังดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ก็ย่อมกล่าวได้ว่า ได้มีชนเผ่าเดียวกันอาศัยอยู่ในสมัยหนึ่ง ในดินแดนรอบ ๆ นับตั้งแต่ อ่างบ้านดอน ลงไปจนถึงปลายแหลมมลายู นั่นคือ กล่าวได้ว่าชนเผ่านิกริโต อันมีชนชาวเขมร และซาไกในปัจจุบันนี้เป็นตัวอย่างนั้นแล ได้เคยอาศัยอยู่แล้วในดินแดนนับตั้งแต่รอบ ๆ อ่างบ้านดอน แม้ที่สุดในปัจจุบันนี้ในจังหวัดพัทลุงทางที่ติดต่อกับจังหวัดตรัง ก็ยังมีตัวอย่างชนเผ่านี้ เหลืออยู่จำนวนหนึ่งซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่าเงาะป่า ชนิดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยทรงให้นำไปเลี้ยงดูคราวหนึ่ง

ถัดจากพวกเขมรและซาไกก็มาถึงรุ่นพวกมลายูเดิม (Pro-Malay) พวกนี้มีรูปร่างลักษณะอย่างเดียวกับพวกไทยได้ปัจจุบันอยู่หลายอย่างก็จะเป็นเพราะไทยในปัจจุบันนี้โดยเฉพาะทางภาคใต้เป็นพิเศษ ได้เคยผสมพันธุ์กันมากับชนเผ่านี้มาแล้วไม่มากนักน้อย สำหรับดินแดนรอบ ๆ อ่าว บ้านดอนในปัจจุบันนี้ ถ้าจะเสาะหาชนที่เป็นตัวอย่างของชนเผ่าเดิมหรือโบราณกันจริง ๆ แล้ว ก็เห็นจะมีอยู่แต่ในเขตตำบลปากหมาก ซึ่งอยู่สุดทางทิศตะวันตกของอำเภอไชยาเท่านั้น. มิสเตอร์ อีแวนส์ ได้กล่าวไว้ว่า

“ข้าพเจ้าไปจังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยอาศัยคำกล่าวของแวริงตัน สมิต ที่กล่าวว่า มีชนเผ่านิกริตอยู่ที่นี่ ทางทิศเหนือของอำเภอไชยา, แต่เจ้าหน้าที่สุราษฎร์ธานีบอกแก่ข้าพเจ้าว่าไม่มีเลย”

เรื่องข้างบนนี้ ก็ต้องหมายถึงคนจำนวนน้อย จำนวนหนึ่งที่อยู่สุดปากหมากทางทิศ ตะวันตกและตะวันตกเฉียงเหนือนั่นเอง คนจำนวนนี้เวลานี้ชาวบ้านเรียกว่า “ชาวเพ-ลา” ซึ่งเป็นแต่ เพราะอยู่ หรือ เคยอยู่ แถบภูเขาชื่อ เพ-ลา ในตำบลนี้แล้วนั่นเอง คำว่า “เพ-ลา” หาใช่เป็นชื่อชาติพันธุ์ ของชนพวกนี้ไม่ เขาจะเป็นคนเผ่าไหน ยังเป็นการยากที่จะทราบแน่ในเวลานี้แต่ที่จะเป็นเผ่านิกริตนั้น เป็นไปไม่ได้แน่ ไม่มีลักษณะแห่งชนเผ่านิกริตเลยแม้แต่นิดเดียวแต่คงจะมีใครเข้าใจผิดบอกมิสเตอร์ แวริงตัน สมิต ไปอย่างผิด ๆ จนถึงกับทำให้มิสเตอร์ อีแวนส์ ต้องมาสำรวจ ถ้าจะพิจารณาให้ดีแล้ว พวกนี้มีทางที่จะเป็นเผ่ามลายูเดิม (Pro-Malay) อยู่ไม่น้อย ถ้าผิดจากนี้ก็ต้องเป็นเผ่าละว้า หรือเป็นเผ่า ไทยอื่น ๆ ที่ได้ลงมาสู่ดินแดนนี้ แต่โบราณจนไม่มีใครทราบว่าอาจเป็นเผ่ามลายู เดิมนั้นก็อาจสังเกตได้ จากภาพถ่าย หลาย ๆ แห่งที่เหมือนคนไทยทั่ว ๆ ไป เช่นเดียวกับที่คนไทยเหมือนกับชนชาวฟิลิปปินส์ซึ่ง ถ้าไม่พูดออกมาแล้วคนไทยทางภาคใต้ย่อมคิดว่าเขาเป็นคนไทยนั่นเอง ชาว เพ-ลา พวกนี้เวลานี้ก็เหลือ น้อยตัวเต็มทีแล้ว เพราะได้سابสูญไปโดยเร็วเนื่องจากไม่มีโอกาสจะเป็นอยู่ด้วยความเจริญชนิดที่จะ ป้องกัน โรคภัยไข้เจ็บได้ อยู่ในป่าสูง ตัวขึ้นขุย ทำให้ได้นามอีกอย่างหนึ่งตามภาษาพื้นเมืองว่า “พวก ขี้ขุย” บางคนที่รักษาโรคของตัวหายได้ก็ค่อยกลายเป็นชาวบ้านธรรมดาที่มี ตัวเองพูดภาษาอะไรก่อนก็ ทราบไม่ได้ คงพูดไทยเหมือนชาวบ้านทั่วไป แต่ด้วยสำเนียงที่ค่อนข้างแปลก อยู่ไกลความเจริญแผนใหม่ ไม่มีการศึกษา เด็กหญิงอายุ ๑๗ ปี ยังไม่มีลักษณะส่อความเป็นสาว วังหนีเสียหมดไม่ยอมถ่ายรูป กระทั่งต้องเอาพระสงฆ์ เป็นนายประกันถ่ายด้วยกัน บางคนจึงยอมถ่าย

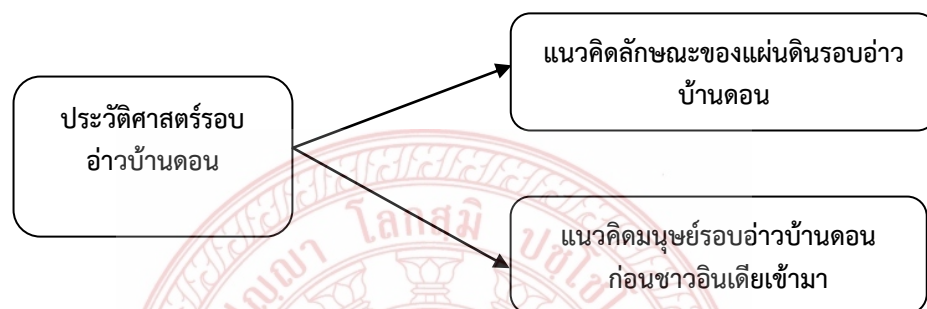
ขอให้ท่านผู้อ่านย้อนไปพิจารณาลักษณะของชนเผ่ามลายูเดิมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อีกครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าอยากจะเชื่อว่าคน “ชาว เพ-ลา” นี้เอง คือคนซึ่งสมัยหนึ่งได้มีอยู่ทั่ว ๆ ไปในรอบ อ่าวบ้านดอน และเป็นบรรพบุรุษของคนไทยชนิดที่เห็น ๆ กันอยู่ในปัจจุบันนี้ โดยการผสมพันธุ์กันกับ ชาวอินเดียที่เข้ามาใหม่ และกับชาวไทยที่ลงมาในยุคหลัง จนทำให้ลักษณะพันธุ์เดิมสูญไปและทำให้ คนไทยในภาคใต้ปัจจุบันนี้ มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปจากคนไทยแท้ในยุคนานในเวลานี้อย่างที่จะเปรียบ กันไม่ได้เลย เมื่อกล่าวอย่างสรุปสั้น ๆ ก็คือว่า เลือดมลายูเดิม เลือดอินเดีย เลือดไทยแท้สามสายปน กัน เป็นคนไทย ส่วนมากในภาคใต้ปัจจุบัน โดยเฉพาะหมายถึงชาวนา ชาวดอน เว้นชาวย่านตลาด ซึ่ง มีเลือดจีนผสมมากเกินไป

ส่วนชนเผ่าที่ ๓ คือ เผ่ามลายูแท้ที่พูดภาษามลายูนั้น ข้าพเจ้ายังค้นไม่ได้ว่า ได้มีการ เกี่ยวข้องกันอย่างไรกับโบราณคดีของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน แต่มีสิ่งหนึ่งซึ่งสะกิดความสนใจคือว่าเหตุ ไร ชื่อเกาะต่าง ๆ ในทะเลรอบอ่าวบ้านดอน ตลอดจนชื่อตำบลหรือสถานที่บางแห่งของดินแดนส่วนนี้มีชื่อ ซึ่งไม่ใช่ภาษาไทยอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย เช่น ชื่อ เกาะสมุย เกาะพะงัน จิวเต๊ะ จิวตาลับ พะลวย ฯลฯ ตำบล ฉะงะอะ กระแตะ ฉะโหละ กระดวด ละแม ปะมะ โมถ่าย สะเวียด ฯลฯ เป็นตัวอย่าง นายวุฒิ สุวรรณรักษ์ เป็นผู้หนึ่งที่ได้สนใจในคำเหล่านี้อย่างยิ่ง ได้บอกแก่ข้าพเจ้าว่า เมื่อพยายามสอบสวนดูอย่าง ละเอียด เอาความหมายในภาษามลายูได้แทบทุกคำและเข้ารูปกับสถานที่นั้น ๆ ทำให้เชื่อว่า เป็นภาษา มลายูแน่แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะสอบหาความจริงกันต่อไป

เมื่อชื่อเหล่านี้เป็นภาษามลายู ก็แปลว่าแม้ชนเผ่ามลายูแท้ก็ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับ ดินแดนส่วนนี้มาแล้วอย่างน้อยเหมือนกัน แต่จะเป็นโดยวิธีใดนั้นยังไม่อาจกล่าวได้ในบัดนี้

ฉะนั้น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นว่า คนเผ่าไดอาศัยอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ในสมัยที่พวกอินเดียเข้ามาเมื่อยุค ๒,๐๐๐ ปี มาแล้ว ก็พอจะมองเห็นคำตอบได้ว่า พวกมลายูเดิม (Proto-Malay) นั้นเอง ที่เป็นผู้รับหน้าชนอินเดีย เหล่านั้น และเมื่อไทยลงมา ก็คือพวกมลายูเดิมที่ผสมพันธุ์กันแล้วกับชาวอินเดีย อีกนั่นเองที่รับหน้าพวกไทย และกลายเป็นเลือดสามสาย ที่ปนกันมาชนิดที่จะแยกกันไม่ออกจนกระทั่งทุกวันนี้^๓ คนเผ่านิกริโต แม้จะสิ้นไปจากรอบอ่าวบ้านดอนแล้ว ก็ยังได้ฝากอนุสาวรีย์ไว้เป็นจำนวนมาก ได้แก่ “หินขวานฟ้า” เหล่านั้น ที่สูญพันธุ์ไปก็เพราะหนีลงไปทางใต้เรื่อย ๆ หรือส่วนน้อยก็ผสมพันธุ์ ปนไปในพวกมลายูเดิม, และพวกอินเดียได้ที่เข้ามาใหม่

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอนเขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้



ภาพที่ ๑ ประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน

จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอนพิจารณาได้จากแนวคิดลักษณะของแผ่นดินรอบอ่าวบ้านดอน แนวคิดมนุษย์รอบอ่าวบ้านดอนก่อนชาวอินเดียเข้ามา เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอนได้อย่างชัดเจนในพื้นที่รอบอ่าวบ้านดอน

สรุปได้ว่า ในปัจจุบันนี้ แผ่นดินที่เป็นกันอ่าว คือเขตอำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์ ส่วนที่ติดต่อกับอำเภอเมืองทั้งหมดนี้ กำลังงอกออกไปในทะเลโดยอัตราที่รวดเร็ว เพราะอำนาจของแม่น้ำตาปีที่พาเอาโคลนดินทรายมาถมอ่าวให้ดินยื่นออกไปอย่างอง่างไม่รู้จักทำให้เกิดเหตุการณ์อันสำคัญในสมัยโบราณในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของอ่าวบ้านดอนส่งผลสู่อารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั่นเอง

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สันนิษฐานว่าพ.ศ. ๑๑๐๐ (กะคร่าว ๆ ; ค.ศ. ๖๐๐) ในช่วงเวลานี้ มีอาณาจักรใหญ่ที่สำคัญเรียกว่า ศรีวิชัยเกิดขึ้นในดินแดนที่ปัจจุบันเป็นอินโดนีเซียและมาเลเซียเท่าที่ทราบ อาณาจักรนี้เริ่มขึ้นโดยชาวฮินดูจากอินเดียได้มาตั้งถิ่นฐานที่ปาเลมบังในเกาะสุมาตรา ตั้งแต่ก่อนค.ศ. ๖๐๐ แต่มีชื่อปรากฏครั้งแรกในบันทึกของหลวงจีนฮวีจิง ผู้มาแะบนเส้นทางสู่ชมพูทวีปเมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๔^๔ เชื่อมต่อกับศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘) ศูนย์กลางอาจอยู่ที่เมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีหรือเมืองปาเล็มบัง

^๓ พุทธทาสภิกขุ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๑๔-๑๗.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๖/๑, (กรุงเทพฯ : มหพันธ์ไฟเบอร์ซีเมนต์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕), หน้า ๗๖.

บนเกาะสุมาตรา อินโดนีเซียความเจริญทางอารยธรรม ศาสนา ช่วงแรกนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ต่อมานับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน และช่วงหลังนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท^๕ ลัทธิลึงกางคื ศิลปะ (สถาปัตยกรรม) พระบรมธาตุไชยา (ประติมากรรม) พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรพระพิมพ์ดินดิบ ตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘) ศูนย์กลางอาจอยู่นครศรีธรรมราชต่อมาตกอยู่ใต้อำนาจของสุโขทัย และสิ้นสุดเมื่อถูกรวมเข้ากับอยุธยา (มีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นเอก) ความเจริญทางอารยธรรม ศาสนา เผยแผ่ศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ลัทธิลึงกางคืไปยังสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง เป็นเมืองท่าเรือเชื่อมการค้ามาคมฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทย^๖ แสดงประกอบดังภาพ



ภาพที่ ๒ อารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

เริ่มต้นย้อนรอยอารยธรรมศรีวิชัย กันที่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวสุราษฎร์ให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมากนั่นคือ พระบรมธาตุไชยา ตั้งอยู่ในวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก และเป็นวัดโบราณของจังหวัด ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียง อำเภอไชยา เจดีย์พระบรมธาตุไชยาเป็นสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยองค์เดียวที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีที่สุด

^๕ สุรพล นาถะพินธุและคณะ, โครงการศึกษาความเชื่อมโยงของวัฒนธรรมท้องถิ่นสมัยอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมและอารยธรรมโบราณในพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและคาบสมุทรมลายู, รายงานวิจัย, (สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๓), หน้า๑๒๔-๑๒๘.

^๖ ผาสุก อินทรารุช, สุวรรณภูมิ จากหลักฐานโบราณคดี, (กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๔.



ภาพที่ ๓ เจดีย์พระบรมธาตุไชยา ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
(ภาพถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑)

จากคำบอกเล่าของชาวเมืองไชยาได้มีตำนานที่เล่าขานเกี่ยวกับเจดีย์พระบรมธาตุไชยาว่า ครั้งหนึ่งมีพี่น้องชาวอินเดียสองคนชื่อ ปะหมอ กับปะหมัน ทั้งสองเดินทางโดยเรือใบเข้ามาถึง เมืองไชยา ได้พาบริวารขึ้นบกที่บ้านนาค่ายตรงวัดหน้าเมือง ในตำบลเลม็ด เจ้าเมืองมอบให้ปะหมอ ซึ่งเป็นนายช่างมีความเชี่ยวชาญการก่อสร้าง สร้างเจดีย์พระบรมธาตุไชยา ครั้นเสร็จก็ตัดมือตัดเท้า เสีย เพื่อมิให้ ปะหมอไปสร้างเจดีย์ที่ดงตามเช่นนี้ให้ผู้อื่นได้ ปะหมอทนพิษบาดแผลไม่ได้ ถึงแก่ความตาย เจ้าเมืองได้หล่อรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรไว้ เป็นเครื่องหมายแทนตัวปะหมอ ส่วนน้องชายที่ชื่อปะหมันได้ไปครองเกาะพัดหมัน และตั้งรกรากอยู่ที่นั่นจนกระทั่งสิ้นชีวิต สถานที่ตั้งบ้านเรือนของปะหมันนั้นเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง มีนาล้อมเนื้อที่ประมาณ ๑ ไร่เศษ สมัยโบราณที่นี่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านมาก คณะมนูราห์ที่เดินทางผ่านจะต้องหยุดไหว้รำร้องถวายมือ คณะใดไม่เคารพคนในคณะจะชั๊ก หรือเกิดเหตุขัดข้องต่าง ๆ ถ้าใครไปตั้งคอกเลี้ยงหมูในบริเวณดังกล่าวหมูจะตายหมดทั้งคอก

เจดีย์พระบรมธาตุไชยาเป็นสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยองค์เดียวที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีที่สุด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ไม่ปรากฏประวัติการสร้างและผู้สร้างอย่างเป็นทางการมีเพียงคำพูดเล่ากันว่า ปะหมอและปะหมันเป็นผู้สร้างดังที่กล่าวมาแล้ว เข้าใจว่าสร้างในขณะที่เมืองไชยาสมัยศรีวิชัยกำลังเจริญรุ่งเรืองสูงสุด หลักฐานที่ยืนยันถึงอาณาจักรศรีวิชัยอายุไม่ต่ำกว่า ๑๒๐๐ ปี จังหวัดสุราษฎร์ธานีได้ใช้ภาพของ เจดีย์พระบรมธาตุนี้เป็นสัญลักษณ์ในดวงตราประจำจังหวัด และเป็นสัญลักษณ์ในธงประจำกอง และผ้าพันคอลูกเสือด้วย ซึ่งถือกันว่าถ้าใครไปเที่ยวจังหวัด สุราษฎร์ธานี หากไม่ได้ไปนมัสการ พระบรมธาตุไชยาแล้วก็เหมือนกับยังไปไม่ถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ส่วนทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมนั้น มีลักษณะเป็นเจดีย์แบบศรีวิชัยองค์เดียว ในปัจจุบันที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ที่สุด โดยองค์เจดีย์พระบรมธาตุมีความสูงจากฐานใต้ดินถึงยอด ๒๔ เมตร ตั้งอยู่บนฐาน สี่เหลี่ยมสูงย่อเก็จ ขนาดฐานวัดจากทิศตะวันตกยาว ๑๓ เมตร ฐานนี้สร้างก่อนสมัยที่พระชยาภิวัฒน์ (หนู ตีสโล) จะบูรณะ ตั้งอยู่บนผิวดินซึ่งมีระดับต่ำกว่าพื้นดินปัจจุบัน ทางวัดได้ขุด

บริเวณโดยรอบ ฐานเป็นเสมือนสระกว้างประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ลึกประมาณ ๖๐-๗๐ เซนติเมตร เพื่อให้ฐานเดิม ปัจจุบันมีน้ำขังอยู่รอบฐานตลอดปี บางปีในหน้าแล้งรอบ ๆ ฐานเจดีย์พระบรมธาตุ จะแห้ง มีตาน้ำพุ ขึ้นมา ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์สามารถแก้โรคร้ายต่าง ๆ ได้ ต่อมาทางวัด ได้ใช้ปูนซีเมนต์ ปิดตาน้ำเสีย

โดยองค์เจดีย์พระบรมธาตุเป็นทรงสี่เหลี่ยมจัตุรมุขย่อ มุขด้านหน้าหรือมุขด้านตะวันออก เปิดมีบันไดขึ้นสำหรับให้ประชาชนเข้าไปนมัสการพระพุทธรูปภายในเจดีย์ เมื่อเข้าไปภายใน จะเห็นองค์พระเจดีย์กลวง เห็นผนังก่ออิฐแบบไม่สอปูนลดหลั่นกันขึ้นไปถึงยอดมุข อีกสามด้าน ทึบทั้งหมด ที่มุมฐานทักษิณมีเจดีย์ทิศหรือเจดีย์บริวารตั้งซ้อนอยู่ด้วย หลังคาทำเป็น ๓ ชั้นลดหลั่น กันขึ้นไป แต่ละชั้นประดับรูปวงโค้งขนาดเล็กและสลูปลงรวม ๒๔ องค์ เหนือขึ้นไปเป็นส่วนยอด ซึ่งได้รับการซ่อมแซมครั้งใหญ่ในรัชกาลที่ ๕ เป็นการบูรณปฏิสังขรณ์ยอดเจดีย์ที่เดิมหักลงมาถึงคอ ระฆัง ทำให้เห็นลวดลายละเอียดเสียหายมาก รวมทั้งฐานเจดีย์ที่จมอยู่ใต้ดินได้ขุดดินโดยรอบฐาน พระเจดีย์ และทำลายรากไม้ในบริเวณนั้นแล้ว ก่ออิฐถือปูนตลอดเพื่อให้เห็นฐานเดิมของเจดีย์ อีกทั้งลวดลายประดับเจดีย์ ได้มีการสร้างเพิ่มเติมใหม่ด้วยปูนปั้นเกือบทั้งหมด เป็นลายปั้นใหม่ ตามความคิดของผู้บูรณะ มิได้อาศัยหลักทางโบราณคดี รวมถึงลานระหว่างเจดีย์และพระระเบียง เปลี่ยนจากอิฐหน้าวัวเป็นกระเบื้องซีเมนต์ จนถึงในรัชกาลปัจจุบัน พ.ศ.๒๕๒๑-๒๕๒๒ ได้รับการ บูรณปฏิสังขรณ์ใหญ่อีกครั้ง โดยการบูรณะในครั้งนี้เป็นการซ่อมแซมของเก่าที่มีอยู่เดิมให้คง สภาพดี เพื่อไว้เป็นปูชนียสถานที่สำคัญของชาติสืบต่อไป^๗

เขาศรีวิชัย ตั้งอยู่ที่ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน เป็นแหล่งที่พบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญหลายอย่าง คือ บนยอดเขาลูกนี้แต่ก่อนเคยมีเทวสถานตั้งอยู่ มีเทวรูปประดิษฐานอยู่อย่างน้อย ๑ องค์ คือพระนารายณ์ศิลาสวมหมวกแขกทรงกระบอกลูกสูงทรงคาคผ้าเฉียง ขนาดสูง ๑.๖๙ เมตร ดังภาพ



ภาพที่ ๔ พระนารายณ์ศิลาสวมหมวกแขก เขาศรีวิชัย
(ภาพถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑)

^๗วัดพระบรมธาตุไชยา จ.สุราษฎร์ธานี, สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก <http://www.dhammadharm.org/watthai/south/watphraboromthatchaiya.php>

นอกจากนี้ชาวบ้านพบลูกปัดบนยอดเขาจำนวนมากใกล้กับเทวสถานตีนเขาด้านหลังชาวบ้านชุดพบเทวรูปพระนารายณ์ศิลาองค์หนึ่งไม่มีเศียร สูง ๔๐ เซนติเมตร เป็นเทวรูปปูนเดียวกันและมีลักษณะคล้ายกันบริเวณตีนเขาโดยรอบและโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ตั้งวัดเขาศรีวิชัย ยังปรากฏเนินดินสูงคล้ายกันเป็นที่ตั้งโบราณสถานและเศษชิ้นส่วนของหิน เทวสถานแล้วยังมีลูกปัดชนิดและขนาดต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วไป อาทิ ลูกปัดโรมัน ลูกปัดมีตา ลูกปัดแก้ว ลูกปัดที่ทำจากหินต่าง ๆ ดังภาพ

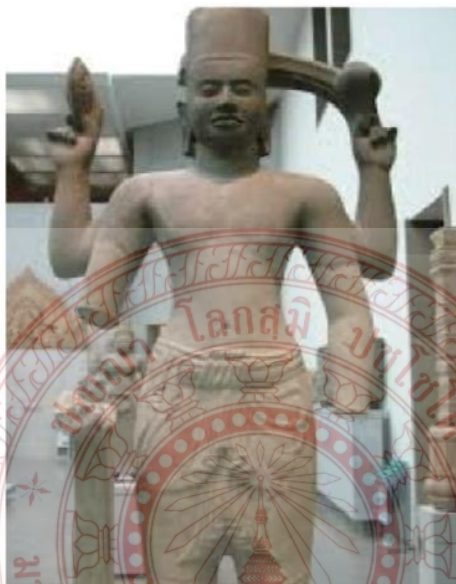


ภาพที่ ๕ ลูกปัดโรมัน ลูกปัดมีตา ลูกปัดแก้ว เขาศรีวิชัยสุราษฎร์ธานี

ลูกปัดเมื่อถึงฤดูฝนจะพบมากและหาง่ายที่สุด ลูกปัดหินมีค่าเม็ดใหญ่เป็นรูปลักษณะแปลก ๆ มีความสวยงาม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘ มีการพัฒนาตัดถนนผ่านเขตวัดก็ได้ขุดพบพระพิมพ์และของมีค่าซึ่งมีอายุถึงสมัยศรีวิชัยอีกเป็นอันมาก คำว่า "เขาศรีวิชัย" เป็นชื่อที่มีมาไม่ต่ำกว่า พ.ศ. ๒๔๔๕ โดยปรากฏชื่อในหนังสือสัญญาการรับเหมาะสมสร้างกุฏิ ๓ หลัง ที่อารามวัด ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ร.ศ. ๑๒๑ โดยเรียกชื่อและเขียนว่า "เขาศรีวิชัย"^๔ แหล่งโบราณคดีเขาศรีวิชัยตั้งอยู่ทางทิศเหนือของ ความพูนดิน ประกอบด้วยเนินเขา หินดินดานผสมเนินดินบริเวณที่เป็นโคกหรือที่ดอน ๒ แห่ง เป็นศาสนสถานประดิษฐานประติมากรรมหรือรูปเคารพ เพราะปรากฏร่องรอยแนวอิฐ และหินดานกรอบธรณีประตูโถงที่หนึ่ง (ปัจจุบันถูกปรับพื้นที่เป็น โรงเรียนวัดเขาศรีวิชัย) พบโยนีโทณะ ส่วนอีกโคกหนึ่งใกล้เชิงเขาที่ปรากฏใบเสมาหินทรายแดงสมัยอยุธยา และเคยพบศิลาสิงห์ บริเวณพื้นที่ราบห่างจากเขาศรีวิชัยไปทางตะวันตกมีสระน้ำขนาดใหญ่เป็นสระกลม สันขอบสระเป็นแนวกันดินและสันนิษฐานว่า "สระพัง" เป็นแหล่งเก็บน้ำสำหรับการกสิกรรม ส่วนบนเขาศรีวิชัยประกอบด้วยเนินอิฐหรือ ศาสนสถาน ๒ แห่ง เนินหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระวิฆณุและห่างจากเนินอิฐ ประดิษฐานพระวิฆณุไปทางเหนือประมาณ ๔๐ เมตร มีบริเวณคล้ายสระน้ำรูปกลมขนาด ๑๐ x ๑๐ เมตร ก่ออิฐและหินเป็นสันหรืออาจเป็นสระน้ำโบราณสำหรับใช้ในการประกอบพิธีทาง ศาสนา เนินเขาหรือที่สูงของแหล่งโบราณคดีเขาศรีวิชัย สวงงไว้เฉพาะศาสนสถาน แต่มีการเข้าอยู่อาศัยประกอบกิจกรรมชุมชนบนพื้นราบ เบื้องล่างรอบ ๆ เนินเขาที่ตั้งศาสนสถาน

^๔ ประเพณีไทยดอทคอม, สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก, <http://www.prapayneethai.com>.

เมืองเวียงสระ เมืองโบราณตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำตาปี เป็นเมืองที่มีคูน้ำล้อมรอบ ผนังเมืองเป็นรูปเกือบสี่เหลี่ยมจัตุรัส ภายในเมืองพบโบราณวัตถุที่สำคัญได้แก่ พระพุทธรูปเจ้าศากยมุนี หินทรายสลักนูนสูง กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ เทวรูปพระวิษณุ กำหนดราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เทวรูปพระศิวะปางดุร้าย (ไกรวระ) อิทธิพลศิลปะอินเดียแบบโจฬะ กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ และโบราณวัตถุอื่น ๆ ซากโบราณสถานภายในเมืองพบจำนวน ๔ แห่ง รวมทั้งสระน้ำ ขนาดใหญ่ ๒ สระ ที่มาของชื่อเมืองเวียงสระอาจมาจากที่มีสระน้ำอยู่ในเมืองก็เป็นได้

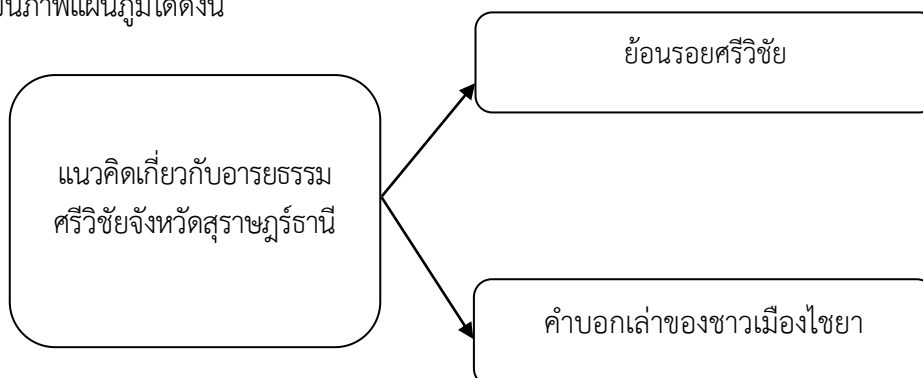


ภาพที่ ๒ เทวรูปพระวิษณุ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒

การศึกษาเมืองโบราณเวียงสระนี้ เริ่มขึ้นในปี ๒๔๔๒ เมื่อ ลูเนต เดอ ลางกียแอร์ ได้ทำการสำรวจสภาพแวดล้อมและจัดทำแผนที่เมืองโบราณเวียงสระ ต่อมาในปี ๒๔๗๐ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จตรวจราชการมณฑลปักษ์ใต้และได้เสด็จมายังเมืองโบราณเวียงสระ ในครั้งนั้นได้มีการขนย้ายเทวรูปศิลา ที่พบภายในบริเวณเมืองโบราณเวียงสระไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ในปี ๒๔๗๗ ดร.ควอริทซ์ เวลส์ นักโบราณคดีชาวอังกฤษเดินทางเข้ามาสำรวจเส้นทางข้ามคาบสมุทรไทยและเมืองโบราณเวียงสระ ในครั้งนั้นได้มีการขุดค้นทางโบราณคดีภายในเมืองหลายจุด ปี ๒๔๗๙ กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเมืองโบราณเวียงสระเป็นโบราณสถานของชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๓ ตอนที่ ๓๔ หลังจากนั้นก็ยังคงมีผู้สนใจเรื่องเมืองโบราณเวียงสระเข้าไปทำการศึกษาอยู่เนือง ๆ แต่ไม่พบหลักฐานสำคัญ ๆ เพิ่มเติมแต่อย่างใด และภายหลังจากปี ๒๕๑๐ เป็นต้นมาก็ไม่พบว่ามีการศึกษาเมืองโบราณเวียงสระอีกเนื่องจากพื้นที่ของเมืองแห่งนี้เป็นที่ซึ่งมีการเคลื่อนไหวและต่อสู้อาณาจักรเมือง จนกระทั่งปี ๒๕๒๗ โครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคใต้) และหน่วยศิลปากรที่ ๘ นครศรีธรรมราช จึงเข้ามาดำเนินการสำรวจและขุดค้นเมืองโบราณแห่งนี้อีกครั้งและในปีงบประมาณ ๒๕๔๙ สำนักงานศิลปากรที่ ๑๔ นครศรีธรรมราชได้ดำเนินการลอกคูเมืองเวียงสระ และได้ทำการขุดตรวจบริเวณคูเมืองโบราณเวียงสระด้วย^๕

^๕เมืองเวียงสระ, สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก <http://www.siamsouth.com/smf/index.php?>

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีเขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้



ภาพที่ ๗ แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีพิจารณาได้จากย้อนรอยศรีวิชัย คำบอกเล่าของชาวเมืองไชยา เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้อย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า ดินแดนจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดแห่งหนึ่งของภูมิภาคคาบสมุทรมลายูบนเส้นทางการพัฒนาสู่ความเจริญรุ่งเรืองเรื่องล้วนเกี่ยวข้องกับรากเหง้าของวิถีการดำเนินชีวิตที่เชื่อมโยง ร่องรอยทางโบราณคดี วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมและประเพณีที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๓ แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน

ทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น คำว่า “วัฒนธรรม” บางครั้งก็มักจะเรียกว่า “ภูมิปัญญา” คำว่า “ภูมิ” แปลว่าแผ่นดิน ปัญญาติดแผ่นดิน จึงมีความหมายว่า “ในแผ่นดินหรือสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งซึ่ง ไม่เหมือนกัน มนุษย์ต้องสร้างปัญญาที่เหมาะสมที่จะอยู่ได้ในภูมิหรือสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ซึ่งก็คือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งก็มีบางส่วน เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ซึ่งหมายถึง วัฒนธรรมราษฎร์ ส่วนอีกคำหนึ่งที่มีการกล่าวถึง ก็คือคำว่า ความรู้ดั้งเดิม (Traditional Knowledge) เพราะมีการถ่ายทอด

กันมานานแต่ดั้งเดิม^{๑๐} อย่างไรก็ตามภูมิปัญญาก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของความสัมพันธ์ ที่เกิดขึ้น ๓ ลักษณะ ความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับโลก คนกับสิ่งแวดล้อม พืช สัตว์ ธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างงานอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมและชุมชน และความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ ซึ่งความสัมพันธ์ทั้ง ๓ ลักษณะนี้ คือ วิถีชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพซึ่ง สามารถ จันทรสุรีย์

^{๑๐} ประเวศ วะสี, การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง, ในเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องศูนย์วิจัยวัฒนธรรมรวมภูมิภาคเพื่อการพัฒนาประเทศในเชิงมนุษยศาสตร์ : ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในประเทศไทยเพื่อจัดทำแผนพัฒนาวัฒนธรรม ๔ ภูมิภาค, วันที่ ๒-๓ มิถุนายน ๒๕๔๙ ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์คอนเวนชั่น กรุงเทพฯ : จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กล่าวว่า องค์ความรู้ทั้งหมดที่ชาวบ้านคิดได้เองเพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาถือว่าเป็น การใช้สติปัญญาทั้งในเชิงกว้างและลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดได้เองและทำได้เอง^{๑๑}

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คำว่า “ภูมิปัญญา” หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและการดำรงชีพ ในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา หรืออาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาเป็นผลมาจากการใช้สติปัญญาปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้น ๆ ตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่และได้มีการแลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น ๆ จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันและมีการรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้าง ประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ซึ่งภูมิปัญญาที่มีทั้งที่เกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตขึ้นมาใหม่หรือการผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและการเปลี่ยนแปลง^{๑๒}

สำหรับคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า (Local Wisdom) นั้นมีนักวิชาการหลายท่านศึกษาและให้นิยาม ความหมายไว้หลายลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาชนท้องถิ่น (Intellectual Organic) หมายถึงพื้นฐานของความรู้ชาวบ้านหรือความรู้ ของชาวบ้านที่จะเรียนรู้ และสั่งสมประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงคือประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมสืบทอดกันมา^{๑๓}

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิดของคนธรรมดาที่มีการเก็บสั่งสมไว้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง แกนหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำไปใช้ในการแก้ปัญหาเป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตไว้ในท้องถิ่น ส่วนคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หมายถึง พื้นเพพื้นฐานของความรู้ชาวบ้าน ซึ่งมีลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็น ซีโลกทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตประจำวัน และลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น การทำมาหากิน การเกษตรกรรม หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรีและอื่น ๆ^{๑๔}

^{๑๑} ประพันธ์ ภักดีกุล และคณะ, รูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสแควร์, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๑๒} เอกวิทย์ ฌ กลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๑๓} สำเนียง สร้อยนาคพงษ์, การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียน, (สารพัฒนาหลักสูตร, ๑๑, ๒๕๓๙), หน้า ๒๓-๓๒.

^{๑๔} สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการปัญหา, (กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นที่มีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์ชีวิต สังคมและในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันและมีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม

การเกิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสมและการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน ที่มีลักษณะของความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันไปหมดในทุก ๆ เรื่องโดย ไม่มีการแยกส่วนกัน ดังที่ ประเวศ วะสีกล่าวไว้ว่า “ชนเหล่าใดที่ดำรง ความเป็นกลุ่มหรือชนชาติหรือ ประเทศมาเป็นระยะมีเวลายาวนานภูมิปัญญาของกลุ่มหรือของชนชาติหรือของประเทศ อันเรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom)”^{๑๕}

นอกจากนี้สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมที่สามารถผลิตปัจจัยในการ ดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ เฉพาะสังคมในชนบทนั้นเป็นสังคมที่ใช้การแลกเปลี่ยนปัจจัย กันมากกว่าที่จะเน้นการซื้อขายกันอย่างเป็นระบบ ส่งผลทำให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเป็น สังคมสมถะมากกว่าสังคมที่มีการแข่งขันกัน ดังสำนวนไทยบางสำนวนที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยใน อดีตได้เป็นอย่างดีดังเช่น สำนวน ที่ว่า “ทำมาหากิน” หรือ “ทำเพียงพอกิน หรือ “เฮ็ดกิน เฮ็ดกิน” ก็ล้วนที่สะท้อนให้เห็นว่าการดำรงชีวิตเป็นไปเพื่อการดำรงอยู่เป็นหลัก ไม่กอบโกยหรือละโมภโลก มาก หรือมีการค้ากำไรจนเกินพอ^{๑๖}

ลักษณะเฉพาะของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็น ระยะเวลาที่ยาวนาน มีการบูรณาการองค์ความรู้ที่สมบูรณ์และสมดุลในตัวเองมาตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน หมู่บ้าน สังคมวัฒนธรรมจนถึงทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและ เทคโนโลยีซึ่งในอดีตนั้นเป็นวิธีการผลิตเพื่อการยังชีพและการพึ่งพาตนเอง^{๑๗} อาจกล่าวได้ว่าวิธีการคิด ในฐานะองค์รวมของการให้เหตุผลและการอธิบายก็คือระบบภูมิปัญญาที่ครอบคลุมถึงวิธีการคิดของ สังคม โดยเฉพาะการจัดการกับความสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีปรากฏให้เห็นเป็นรูปของกระบวนการ เรียนรู้ การสร้างสรรค์การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรทางสังคมในท้องถิ่น เพื่อ ปรับตัวให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงแบบแผน ของความสัมพันธ์ทางสังคมเช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเครือข่าย ตลอดจนแบบแผนการใช้ ทรัพยากร เช่น ที่ดิน น้ำ ป่า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนคุณค่าทางศีลธรรมของสังคมได้เป็นอย่างดี^{๑๘}

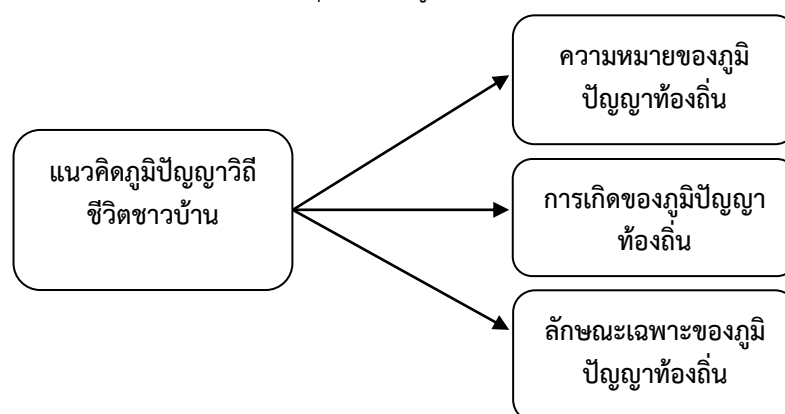
^{๑๕} ญัฐยา ทิพรัตน์, ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนา, แนวโน้มศิลปศึกษาวิจัยร่วมสมัย, มะลิฉัตรเอื้อ อานันท์บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๗-๗๕.

^{๑๖} วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน, (กรุงเทพฯ : ตนน้อแถมมี, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖-๒๑.

^{๑๗} ทรงจิต พูนลาภ และคณะ, ศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทย, (นนทบุรี : สำนักงาน คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สหมิตรพริ้นติ้ง, (ม.ป.ป.), หน้า ๑.

^{๑๘} อานันท์ กาญจนพันธุ์, ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้านเขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้



ภาพที่ ๘ แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน

จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าแนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้านพิจารณาได้จากความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น การเกิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะเฉพาะของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายแนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน ได้อย่างชัดเจนในพื้นที่รอบอ่าวบ้านดอน

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญบางประการคือ ๑) มีความจำเพาะกับท้องถิ่น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าในแต่ละท้องถิ่นนั้นมีภูมิปัญญาที่มีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนของชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ๒) มีการบูรณาการเชื่อมโยงกันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมการเกิดความชัดเจนวิถีชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๔ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-Cultural Change)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง เป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบโครงสร้างและหน้าที่ของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ หรือกลุ่มคนในสังคม ตลอดจนจนเป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำระหว่างกันทางสังคมในการติดต่อกระทำกันระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มของสังคม^{๑๙}

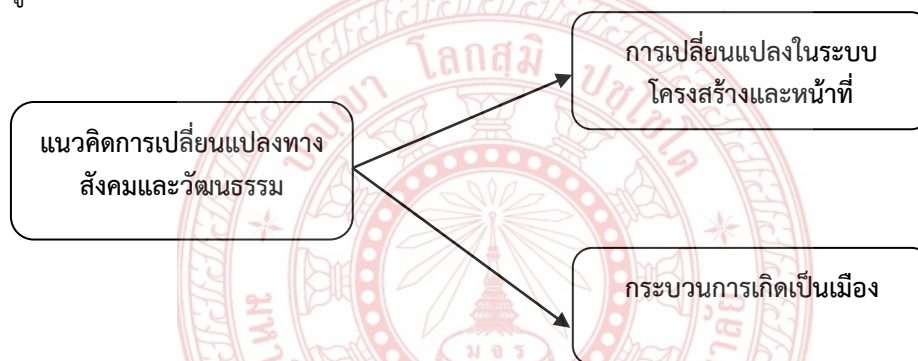
ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นกระบวนการไปสู่ความทันสมัย (Modernization) อันเป็นผลมาจากการเป็นอุตสาหกรรม โดยกระบวนการไปสู่ความทันสมัยเป็นการเปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิงของสังคมดั้งเดิมไปสู่รูปแบบของประเทศตะวันตกที่มีลักษณะสำคัญคือ การใช้เทคนิควิทยาการ การจัดองค์กรทางสังคมที่ก้าวหน้า มีเศรษฐกิจที่เฟื่องฟู และค่อนข้างจะมีเสถียรภาพทางการเมือง กฤษ เพิ่มทันจิตต์^{๒๐}

^{๑๙} ประสิทธิ์ พันธวงษ์ สามารถ บุญรัตน์ นายบูรณ์ ครูซคง, รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวพุทธและมุสลิมในจังหวัดสุราษฎร์ธานี, รายงานวิจัย, ศูนย์พัฒนาการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙, หน้า ๑๑-๑๕.

^{๒๐} กฤษ เพิ่มทันจิตต์, ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดเป็นเมือง, (กรุงเทพฯ : ศรีเอทีพีพับลิชซิ่ง, ๒๕๓๖), หน้า ๒๓-๓๑.

ได้ชี้ให้เห็นว่าลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การเกิดเป็นเมือง เมื่อเศรษฐกิจชนบทถูกเปลี่ยนแปลงสภาพไปสู่เศรษฐกิจเมือง ดังนั้นกระบวนการเกิดเป็นเมืองจึงสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสภาพประชากร กระบวนการผลิต และสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมืองของชนบท มีลักษณะการใช้แรงงานเข้มข้น และมีความเป็นปัจเจกภาพสูง มีการกระจุกตัวบนพื้นที่สูง มีความชำนาญเฉพาะอย่างในการผลิตสินค้าและบริการ มีการพึ่งพาต่อกันระหว่างภาคเอกชนและภาครัฐบาล สิ่งที่มีสัมพันธ์กับการกระบวนการเกิดเป็นเมืองคือ พัฒนาการของสมรรถนะทางด้านอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ การใช้ทุนเข้มข้นในการผลิต เทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์ที่ทันสมัย ซึ่งกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมและการเกิดเป็นเมืองเป็นกระบวนการที่เกิดควบคู่กัน สภาพการเกิดระบบอุตสาหกรรม ทำให้ประชากรอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ไปอาศัยในเมือง ประชากรในชนบทลดลง ราคาที่ดินสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เกิดระบบการให้บริการสาธารณะขั้นพื้นฐาน เป็นต้น

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้



ภาพที่ ๙ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมพิจารณาได้ การเปลี่ยนแปลงในระบบโครงสร้างและหน้าที่ กระบวนการเกิดเป็นเมืองเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมรวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยม มาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติ บรรทัดฐาน ระบบสัญลักษณ์ในสังคมโดยประเภทของการเปลี่ยนแปลงจะพิจารณาจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้าการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงและการปฏิวัติการเปลี่ยนแปลงลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเป็นกระบวนการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยและกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมคือการเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมแบบดั้งเดิมไปสู่สังคมแบบใหม่ เป็นผลมาจากการแพร่กระจายของเทคโนโลยีระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ส่งผลให้ประชากรอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ไปอาศัยในเมืองประชากรในชนบทลดลงราคาที่ดินสูงขึ้นอย่างรวดเร็วเกิดระบบการให้บริการสาธารณะขั้นพื้นฐาน เป็นต้น

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม

การปรับตัวหรือการดัดแปลงตัวของมนุษย์ (Adaptation) ตามสารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา หมายถึง กระบวนการที่คนกระทำตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมโดยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกายภาพให้กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม เพื่อความมั่นคงปลอดภัยของตนเอง โดยมีการดัดแปลงตัวเป็น ๔ ประเภท คือ

- (๑) การดัดแปลงทางกายภาพ (Physical Adaptation)
- (๒) การดัดแปลงทางอารมณ์ (Emotional Adaptation)
- (๓) การดัดแปลงทางสติปัญญา (Intelligence Adaptation)
- (๔) การดัดแปลงทางอุดมคติ (Ideal Adaptation)

ผู้ที่ดัดแปลงตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมไม่ได้ย่อมมีโอกาสจะดำรงชีวิตอยู่^{๒๑} เช่นเดียวกับพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า Adaptation คือ การดัดแปลงซึ่งเป็นกระบวนการปรับตัวให้เหมาะสมที่จะมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่กำหนดให้ โดยทั่วไป จะใช้กับการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทางกายภาพของร่างกาย แต่การปรับตัวมักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนของชุมชนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัว^{๒๒} การปรับตัวเกิดขึ้นเนื่องจากมนุษย์ต้องการดำรงชีวิตอยู่ได้ในสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐานของตนเองและให้บรรลุถึงสิ่งที่ตนต้องการทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การปรับตัวทางวัฒนธรรมมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการปรับตัวของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เนื่องจากการพัฒนาบุคลิกของแต่ละชาติพันธุ์ มีผลต่อการที่บุคคลรู้สึกต้องการติดต่อกับผู้อื่นวัฒนธรรมอื่น ๆ ความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของหรือการแยกตัวออกหรือความต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม

การปรับตัวทางวัฒนธรรมตามแนวคิดของ Cohen เสนอข้อคิดว่า ข้อหนึ่ง การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ข้อสอง องค์ประกอบต่าง ๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม ข้อสาม การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียงหรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเอง จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของชุมชนสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ ข้อสี่ วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง ข้อห้า การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม ข้อหก พฤติกรรมของชุมชนมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย และข้อเจ็ด การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน

จากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันมีส่วนส่งเสริมให้การปรับตัวเป็นไปได้ดี และเร็วขึ้น เช่นเดียวกับทัศนคติที่ดีของผู้ไปอยู่ใหม่ต่อสถานที่ไปอยู่ก็มีผลต่อการปรับตัวและยอมรับสังคมได้ดีด้วยศึกษาการผสมผสานวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของคนหลากหลายเชื้อชาติที่เกิดการยอมรับในกลุ่มที่

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^{๒๒} งามนิจ กุลกัน, การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ดอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, วารสารกระแสวัฒนธรรม, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๕, มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖.

ต่างกัน พบว่า ชาวยุโรปสามารถปรับตัวมีวิถีชีวิตในประเทศอเมริกาได้ดีกว่าในประเทศแถบเอเชีย อเมริกาหรือแอฟริกา เช่นเดียวกับ Ward & Kennedy ศึกษาพบว่า นักศึกษาชาวจีนที่ไปอยู่ในประเทศ สิงคโปร์สามารถปรับตัวได้ดีและง่ายกว่าเมื่อย้ายไปอยู่ที่ประเทศนิวซีแลนด์ เนื่องจากการมีวัฒนธรรมที่ คล้ายคลึงกัน การได้รับคำแนะนำด้านวัฒนธรรมทำให้ความรู้ในการปรับตัวทางวัฒนธรรมแก่ผู้ที่จะย้าย ไปอยู่ในประเทศใหม่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง จะช่วยให้ผู้ที่ไปอยู่ใหม่ได้เข้าใจความเป็นอยู่เพื่ออยู่อย่างมี ความสุข ลดอัตราความเสียหายต่าง ๆ ไปได้มาก เช่น กรณีของชุมชนคนไทยที่ไปทำงานในบอสตัน ได้ กลับมาเมืองไทยหลายสัปดาห์ โดยคิดว่าเพื่อความประหยัดจึงได้ปิดเครื่องทำไฟฟ้า เครื่องทำความร้อน ในบ้านหมด เมื่อกลับไปปรากฏว่าท่อน้ำ โถส้วม ได้รับความเสียหายเนื่องจากน้ำกลายเป็นน้ำแข็ง ต้อง เสียเงินถึง ๕,๐๐๐ เหรียญในการซ่อมแซมเป็นต้น^{๒๓}

สิ่งสำคัญที่ทำให้การปรับตัวได้ดี คือ ภาษาเนื่องจากภาษาของมนุษย์เป็นเครื่องมือในการ สื่อสารซึ่งกันและกัน ภาษา คือ การถ่ายทอดความคิดด้วยระบบสัญลักษณ์เป็นพฤติกรรมที่เกิดได้ด้วยการ เรียนรู้และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม คนที่ใช้ภาษาเดียวกันสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและ ประสบการณ์ซึ่งกันและกันได้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง ภาษาจึงทำให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับ สิ่งแวดล้อมใหม่ถิ่นที่อยู่ใหม่การเข้าถึงบริการและการมีส่วนร่วมในชุมชนได้ง่ายขึ้น การรู้ภาษาของชุมชน เจ้าของชุมชนประเทศเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้การปรับตัวในการอยู่ในประเทศนั้น ๆ ประสบ ความสำเร็จ ถ้าไม่รู้ภาษาหรือพูดสื่อสารได้ไม่ดีก็ทำให้การปรับตัวเป็นไปได้ยาก^{๒๔} ความสามารถในการ ใช้ภาษาไทยของแรงงานต่างชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยจะทำให้ได้ค่าจ้างรายวันสูงกว่าผู้ที่พูด ภาษาไทยไม่ได้ การใช้ภาษาไทยเป็นปัจจัยสำคัญในการผสมผสานเข้ากับคนไทยและสามารถนำไปสู่การ ตั้งรกรากถาวรขึ้นในประเทศไทยได้ การเรียนรู้ภาษาใหม่ของชุมชนประเทศที่ไปอยู่ใหม่สิ่งสำคัญที่สุด มิใช่อยู่เพียงการรู้ภาษาเท่านั้นแต่อยู่ที่การรู้วัฒนธรรมใหม่ด้วยจากการศึกษาของชุมชน Bronstein & Olstein พบว่า ภาษาถิ่นเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นเครื่องมือสื่อสารโดยเฉพาะในประเทศที่มีผู้ย้ายมาอยู่จาก หลากหลายประเทศ เช่น ประเทศอิสราเอลผู้มาอยู่ใหม่ต้องรู้ภาษาฮีบรูเนื่องจากเป็นทั้งภาษาพูดและ ภาษาราชการผู้ที่รู้ภาษาฮีบรูสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและวัฒนธรรมใหม่ได้ง่ายขึ้นเช่นเดียวกับที่ Layback ศึกษาคนอเมริกันที่ไปอยู่ในประเทศนอร์เวย์ พบว่า ระดับการเรียนรู้ภาษาที่ ๒ สามารถ กำหนดได้ว่าจะประสบความสำเร็จในการปรับตัวและเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ได้ดีเพียงใดด้วย เนื่องจากการ รู้ภาษาและเข้าใจถึงการใช้ภาษาได้ดีทำให้เรียนรู้วัฒนธรรมติดตามไปด้วย ในกลุ่มเด็กก็พบว่า การ เปลี่ยนแปลงการสอนในโรงเรียนจากการสอนโดยใช้สองภาษามาเป็นภาษาอังกฤษอย่างเดียวและให้ ภาษาที่สองเป็นวิชาเลือกทำให้เด็กที่ย้ายมาอยู่ใหม่ปรับตัวในการเรียนได้ดีขึ้น เด็กที่ไม่ยอมใช้ภาษาของ ชุมชนประเทศที่ไปอยู่ใหม่เนื่องจากไม่มีความคุ้นเคยทำให้เกิดโรคจิตทางสังคมเกิดความขัดแย้งในการ ปรับตัวส่งผลต่อสภาวะจิตใจการเรียนตกต่ำมีการเสพยาเสพติดและเกิดพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ ได้^{๒๕}

ผลการศึกษาของ Poyrazli, Arbona, & Bullington พบว่า นักศึกษาชาวตุรกีที่ไปศึกษาต่อ ในประเทศอเมริกาผู้ที่มีทักษะการฟัง พูด อ่าน เขียน ภาษาอังกฤษได้ดี จะมีผลการเรียนเฉลี่ยสูงและคนที่

^{๒๓} นำชัย ศภฤกษ์ชัยสกุล, อ่างแล้ว, หน้า ๒๕.

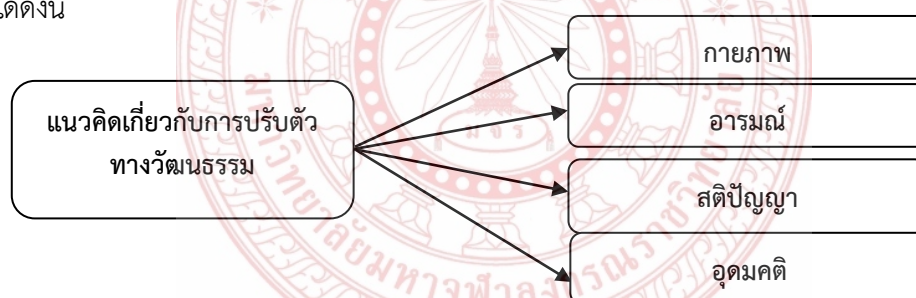
^{๒๔} รัตน์ะ บัวสนธ์, การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา, ครั้งที่ ๒, (พิษณุโลก : บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔๕.

^{๒๕} นำชัย ศภฤกษ์ชัยสกุล, อ่างแล้ว, หน้า ๒๖.

ไปอยู่เมื่ออายุน้อยเมื่อมีการทดสอบด้านภาษาอังกฤษก็ทำคะแนนได้ดี ทำให้เห็นว่าภาษามีความสำคัญต่อการปรับตัวในการเรียนของนักเรียนกลุ่มนี้ เช่นเดียวกับที่ Dee & Henkin ได้ศึกษาการปรับตัวของนักศึกษาชาวเกาหลีที่ไปศึกษาต่อในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ภาษาเป็นอุปสรรคในการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมของชุมชนประเทศใหม่ ทำให้ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นหรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้งานวิจัยในอีกด้านหนึ่งที่น่าสนใจคือการที่ภาษาทำให้คนละทิ้งวัฒนธรรมเดิมเช่นเด็กกะบอร์จินที่ต้องเผชิญกับสิ่งที่เรียนรู้ใหม่การมุ่งเรียนภาษาเพื่อการสื่อสารการเข้าสู่โรงเรียนที่เป็นสถานที่ที่ขัดเวลาและการเข้าสู่โลกใหม่ทำให้ละเลยคุณค่าของชุมชนวัฒนธรรมเดิมไปเสียหรือการไม่รู้ภาษาทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติในด้านต่าง ๆ ทำให้เลิกใช้ภาษาเดิมเนื่องจากเกิดความอับอายเกิดความขัดแย้งในตนเอง

การมีเพื่อนเป็นผู้ที่มาอยู่ก่อนหรือการได้อยู่รวมกลุ่มเดียวกับผู้ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเหมือนกันช่วยทำให้ลดความตึงเครียดจากปัญหาในการปรับตัวการแยกตัวออกจากสังคมได้ จากการศึกษาของ Bar-Yosef พบว่า ปัญหาของเด็กที่เป็นบุตรของผู้อพยพจากเอธิโอเปียเข้าไปอยู่ในประเทศอิสราเอล ซึ่งมีความแตกต่างด้านภาษา สีผิว และวัฒนธรรมอย่างสิ้นเชิง แต่การมีเพื่อนที่เป็นเด็กชาวอิสราเอลผู้เป็นเจ้าของชุมชนประเทศทำให้เด็กเหล่านี้สามารถปรับตัวได้เร็วขึ้น ศึกษาเด็กชาวอเมริกันเชื้อสายแม่ก๊กซิกันที่ต้องใช้ภาษาอังกฤษแทนภาษาสเปนในชั้นเรียน พบว่า ความสัมพันธ์กับเพื่อน ๆ มีส่วนสำคัญมากในการเรียนรู้ด้านภาษาและวัฒนธรรมใหม่ ๆ ในการปรับตัวเข้ากับครูและเด็กในห้องเรียนเดียวกัน^{๒๖}

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมเขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้



ภาพที่ ๑๐ แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม

จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ อารมณ์ สติปัญญา และอุดมคติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า สังคมไทยรับเอาค่านิยมทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศมากขึ้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้านการประกอบอาชีพจะเห็นได้ว่าเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมกันมากขึ้น สังคมไทยเลี้ยงดูบุตรด้วยเงินมากขึ้นมากกว่าการเลี้ยงด้วยความรักความอบอุ่นเหมือนแต่ก่อน ทั้งทางชีวิตความเป็นอยู่สังคมไทยในปัจจุบันอยู่แบบครอบครัวเดี่ยว การรับค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นสังคมปัจจุบันนั้นก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมที่มากมายเช่นกัน ในสังคมปัจจุบันนั้นวัยรุ่นสมัยนี้รับเอาค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ผิด ๆ เข้ามาปรับใช้ในชีวิตประจำวันมากมาย เช่น การเลียนแบบการแต่งกายของชุมชนชาวตะวันตก การไม่รักษานวลสวณตัวของชุมชนวัยรุ่นหญิงในปัจจุบัน

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน.

เนื่องจากการรับเอาค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ผิด ๆ มาใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาในสังคมก็คือ การท่องเที่ยวแบบไม่ได้ตั้งใจ เกิดปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง ปัญหาการทำแท้ง การใช้จ่ายแบบฟุ่มเฟือยของชุมชนคนในสังคมปัจจุบันเนื่องจากการอยากได้อะไรก็มีความหุนหัน ปัจจุบันวัยรุ่นมักจะมีค่านิยมที่เลียนแบบเพื่อนโดยที่ไม่คิดคำนึงว่าความสามารถทางการเงินของชุมชนตัวเองเป็นเช่นไรทั้งนี้เป็นการใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิด ๆ ส่วนทางด้านเกษตรกรรม เกษตรกรได้นำเครื่องจักรกลมาใช้ในการประกอบอาชีพทำให้ย่นระยะเวลาในการทำงานได้เร็วขึ้นและผลผลิตที่ได้ก็ปริมาณเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้สังคมไทยได้รับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจสูงขึ้น คนไทยมีความสะดวกสบายมากขึ้น แต่ก็ต้องประสบกับปัญหาสังคมต่าง ๆ มากขึ้นจึงต้องการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเพื่อสร้างชุมชนที่เข้มแข็งมากขึ้น

๒.๖ แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น

อุดมศรี ศิริลักษณ์พร รุ่งโรจน์ เพชรบุรณิน และไพฑูมพล นิมเฉลิม^{๒๗} ได้สรุปการประชุมเชิงปฏิบัติการของเครือข่ายองค์กรชุมชน ๕ ภูมิภาค ในประเด็นชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง : ความหมายและตัวชี้วัดการสังเคราะห์ภูมิปัญญาชุมชน : พื้นที่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองจากความเห็นของผู้นำชุมชนเพื่อให้เกิดความชัดเจนในเรื่องนิยามและตัวชี้วัด “พื้นที่จัดการตนเอง” และข้อเสนอเพื่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พื้นที่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง โดยมีเป้าหมายที่อยากเห็นต่อพื้นที่จัดการตนเองคือ “ชุมชนท้องถิ่นมีจิตสำนึกสาธารณะ รู้เป้าหมายเชื่อมั่นวิถีพลังชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและจัดความสัมพันธ์กับภาคี การใช้ข้อมูลแผนการจัดการความรู้และทุนชุมชนเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนในทุกด้านอย่างเป็นระบบ เพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและการพัฒนาอย่างยั่งยืน”^{๒๘}

๒.๖.๑ ความสำคัญและความหมายของการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ตำบล อำเภอ จังหวัด ส่วนจัดการตนเอง หมายถึง บริหารจัดการทุน (คน องค์กรชุมชน ทรัพยากร ฯลฯ) เพื่อแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนตนเองไปสู่เป้าหมายอย่างยั่งยืน ชุมชนท้องถิ่นมีจิตสำนึกสาธารณะ รู้เป้าหมายเชื่อมั่นวิถีพลังชุมชนมีความสามารถในการจัดการชุมชนและความสัมพันธ์กับภาคี ใช้แผนการจัดการความรู้ และทุนชุมชนแก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเองทุกด้านอย่างเป็นระบบ

๒.๖.๒ องค์ประกอบของตัวชี้วัดชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

- ๑) ชุมชนมีเป้าหมาย ทิศทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน
- ๒) มีระบบข้อมูล ฐานข้อมูลที่สำคัญของชุมชนที่สามารถ นำไปจัดทำผังพื้นที่ทำแผนพัฒนาตนเอง และสื่อสารกับสาธารณะ

^{๒๗} อุดมศรี ศิริลักษณ์พร รุ่งโรจน์ เพชรบุรณิน และไพฑูมพล นิมเฉลิม. **ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง: ความหมายและตัวชี้วัดจากความเห็นของผู้นำชุมชน**, ข่าวชุมชน ฉบับที่ ๑๓๐ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔) : ๕-๑๐.

^{๒๘} พระมหาศิริพงษ์ ฐิตวิริโย นายประสิทธิ์ พันธวงษ์, **สุนทรียภาพ : ความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ**, การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ “การจัดการวัฒนธรรมเชิงพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์แพร่, วันที่ ๒๓-๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.

๓) มีแผนของชุมชน ที่เป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ระดับตำบล ทั้งระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาว ที่ครอบคลุมทุกด้าน เช่น เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ เด็ก/เยาวชน และได้รับการบรรจุเข้าแผนของท้องถิ่น และมีการปฏิบัติตามแผน

๔) ปัญหาพร้อมของคนในพื้นที่ ได้รับการยกระดับเชื่อมโยง และถูกจัดการแก้ไขอย่างเป็นระบบ และชุมชนตระหนักเรื่องการมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงานพัฒนา และติดตาม ตรวจสอบที่รวมถึงโครงการของภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน

๕) มีรูปธรรมการจัดการปัญหาในชุมชน โดยมีชุมชนเป็นแกนหลัก มีประเด็นงานพัฒนาที่ครอบคลุมทุกเรื่อง และมีองค์กรชุมชนที่หลากหลาย เป็นพื้นฐานของการทำงานพัฒนา

๖) ชุมชนมีการจัดการที่ดินโดยชุมชน มีการจัดการทุนชุมชน ทั้ทุนทรัพยากร ทุนสิ่งแวดล้อม ทุนเงิน ทุนภูมิปัญญา ระบบสวัสดิการ มีความมั่นคงทางอาหาร มีแหล่งพลังงาน เพียงพอ ต่อวิถีชีวิต การกิน การอยู่ ของชุมชนอย่างยั่งยืน

๗) มีการจัดความสัมพันธ์ของขบวนชุมชนท้องถิ่น ระดับ ท้องถิ่นที่มีความร่วมมือกัน หลายฝ่ายและทำงานร่วมกันได้ ทั้งท้องถิ่น ท้องที่ ขบวนการองค์กรชุมชน และหน่วยงานรัฐในพื้นที่

๘) ชุมชนรักการเรียนรู้ มีฐานการเรียนรู้ระดับตำบล ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และมีระบบการจัดการความรู้ ชุดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา รูปธรรมพื้นที่และบทเรียน และสื่อสารสู่ชุมชนและสาธารณะ

๙) คนในชุมชนมีความสุข มีความเป็นเจ้าของชุมชน มีระเบียบ/กติกาการอยู่ร่วมกัน และมีความผูกพันช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน

๑๐) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนสม่ำเสมอ มีการเชื่อมโยง เครือข่าย ผนึกกำลัง ชุมชนทุกระดับ และมีระบบการสร้างและพัฒนา คนจากรุ่นสู่รุ่น มีคนรุ่นใหม่มาสืบทอดเจตนารมณ์

๑๑) มีระบบธรรมาภิบาล ความน่าเชื่อถือในการดำเนินงาน และมีระบบการตรวจสอบ การทำงานของชุมชนเอง

๒.๖.๓ วิธีการสำคัญ/กระบวนการของชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

๑) ใช้ผู้นำชุมชน คนรุ่นใหม่ และกระบวนการกลุ่ม พุดคุย สร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างจิตสำนึก อุดมการณ์ ทำความเข้าใจ เป้าหมายร่วมของชุมชน และใช้หลักความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา เป็นตัวเชื่อมโยงให้คนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเริ่มต้น การรวมตัวจากกลุ่ม เล็ก ๆ ขยายเป็นเครือข่าย และภูมินิเวศน์

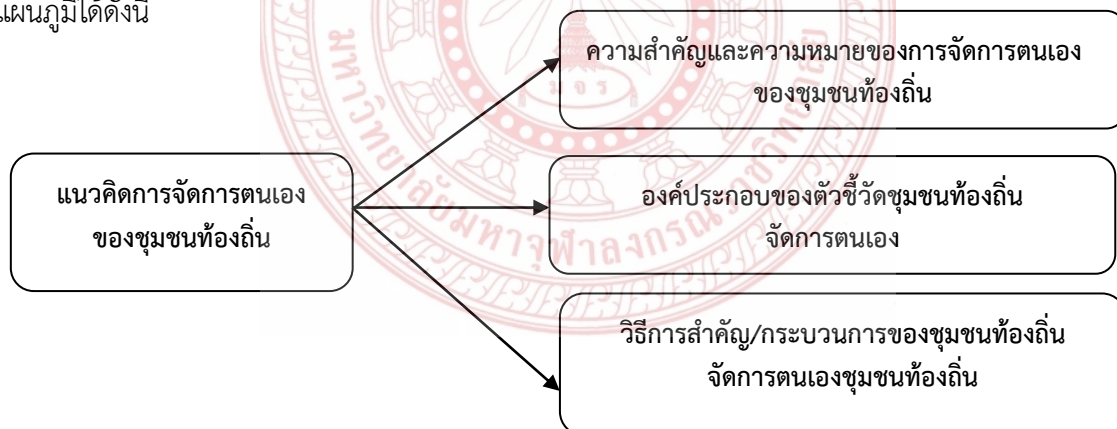
๒) สำรวจปัญหา ศึกษาข้อมูลชุมชนและวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง จัดทำผังแผนที่ใช้ทรัพยากรร่วมของตำบล และปรับปรุง/ปรับแผนของชุมชนให้เป็นแผนที่มีชีวิตสามารถทำได้จริง

๓) กำหนดประเด็นปัญหาพร้อมที่เกิดขึ้นจากข้อมูลจริงในพื้นที่ ด้านทรัพยากร สวัสดิการ การจัดการที่ดิน ที่อยู่อาศัย กลุ่มอาชีพ ฯลฯ ยกระดับเป็นเป้าหมายร่วม เป็นเครื่องมือของชุมชนท้องถิ่นในการ แก้ไขปัญหา สร้างการมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงภาคี

๔) ใช้สภาองค์กรชุมชนที่เป็นของทุกคน ทุกขบวนชุมชน ในตำบลเชื่อมโยงคนในตำบล และภาคร่วมพัฒนาและเป็นเครื่องมือ ในการขับเคลื่อนงาน ในพื้นที่ตำบล จังหวัด กำหนดทิศทาง เป้าหมาย ทำแผนและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นด้วยตนเอง

๕) สร้างพื้นที่รูปธรรม ให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ ที่สามารถให้ชุมชนอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ เข้ามา เรียนรู้ได้ โดยพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนที่หลากหลาย ขยายองค์ความรู้ และยกระดับสู่หลักสูตรชุมชน

- ๖) ประสานภาคีสร้างระบบการทำงานร่วมกันของท้องถิ่น สร้างกลไกร่วมระดับตำบล
- ๗) กรณีชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองระดับจังหวัดนอกจาก ดำเนินการตามวิธีข้างต้น ต้องมีแผนการพัฒนาระดับเมืองร่วมกัน จัดวางบทบาทให้ชัดเจนระหว่างท้องถิ่น ภาคี เชื่อมโยงการทำงานชุมชนกับมิติการทำงานด้านอื่น ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยใช้กลไกการดำเนินงานระดับจังหวัด
- ๘) ใช้สถานการณ์ปัญหาพร้อม ปัญหาพร้อม เป็นเครื่องมือรวม กลุ่มคน จัดกระบวนการเรียนรู้ จุดประกายความคิดให้กับคนในชุมชน ขยายการทำงานให้ครอบคลุมเชิงพื้นที่ และเปิดเวทีนำเสนอข้อมูลกับ คนในชุมชนส่วนใหญ่
- ๙) นำข้อมูลที่มีอยู่แล้วในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ พัฒนาระบบ ข้อมูล สํารวจข้อมูลชุมชนที่สำคัญ ใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือศึกษา ความรู้เชิงลึกของชุมชน และจัดทำตัวชี้วัดเป้าหมายการพัฒนาชุมชน
- ๑๐) จัดทำแผนงานโครงการ แก้ไขปัญหาบูรณาการทุนภายในชุมชน บูรณาการแผนงานร่วมหลายภาคส่วนในท้องถิ่น โดยจัดระบบ การทำงาน/มีกลไกร่วมพัฒนา เน้นองค์กรชุมชนเป็นหลักในการปฏิบัติ หน่วยงาน/ภาคี เป็นผู้สนับสนุน
- ๑๑) พัฒนาผู้นำชุมชนรุ่นเก่า และสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ให้มีความรู้ ทักษะและความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา และใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน
- ๑๒) นำบทเรียนชุดองค์ความรู้ของชุมชน สื่อสารสู่สาธารณะ และบรรจุเป็นหลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน/ชุมชน
- จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้



ภาพที่ ๑๑ แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น

จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าแนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นพิจารณาได้ ความสำคัญและความหมายของการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น องค์ประกอบของตัวชี้วัดชุมชนท้องถิ่น จัดการตนเอง และวิธีการสำคัญ/กระบวนการของชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายแนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า การที่ชุมชนท้องถิ่นจะสามารถลุกขึ้นมาจัดการตนเองได้นั้นจะต้องเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต้องมีการศึกษาจัดทำข้อมูล จะทำให้เห็นโครงสร้าง ที่มาประกอบกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ต้องมีความเข้าใจในระดับนโยบาย

โครงสร้างที่มากกระทำต่อชุมชน การทำแผนชุมชน จำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์ถึงสิ่งเหล่านี้ ตั้งประชาชนในชุมชนจะต้องเข้าใจบริบทของพื้นที่ตนเองจึงสามารถร่วมกำหนดการเปลี่ยนแปลงและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนและท้องถิ่น

๒.๗ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีองค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณาอยู่ ๓ ประการ คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและระบบนิเวศ หากปัจจัยข้างต้นได้รับผลกระทบกระเทือนจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตาม โอกาสที่จะเกิดความเสื่อมโทรมหรือถูกทำลายจนด้อยคุณค่าไปก็มีอยู่สูง ดังนั้นการให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกในการปกป้องรักษาธรรมชาติแวดล้อมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งจำเป็น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ให้กับราษฎรท้องถิ่น มีคฤหบดี และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวนั้นด้วยวิธีการสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปได้แก่ การจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ เช่น การจัดตั้งศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว การจัดเอกสารสิ่งพิมพ์ที่จำเป็นต่อการศึกษาเรียนรู้ การจัดนิทรรศการ/แผ่นป้ายบรรยายตามจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ การจัดทำเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ รวมถึงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ที่สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและนิเวศวิทยาของสิ่งต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวพบเห็นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ ทั้งสภาพภูมิทัศน์ตามธรรมชาติตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและทำหาย นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จึงต้องการการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ธรรมชาติในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งในระดับกว้างและระดับลึกซึ้ง ซึ่งเป็นเสมือนการเพิ่มพูนประสบการณ์ และได้รับความพึงพอใจในการท่องเที่ยวการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาว และขณะเดียวกันการท่องเที่ยวมีผลต่อการคงอยู่ของธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้นการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม และทำให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติลง ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการหนึ่งในการส่งเสริมการอนุรักษ์ ซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมส่วนรวมระดับประเทศ

๒.๗.๑ วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากการท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไป กล่าวคือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มุ่งเน้นในด้านการท่องเที่ยวควบคู่กับการดูแลรักษาและคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว การเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว การพัฒนาจิตสำนึกและความเข้าใจของนักท่องเที่ยวในการทำคุณประโยชน์ให้แก่สิ่งแวดล้อมและ เศรษฐกิจ และการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ นอกจากนี้

ยังมุ่งเน้นด้าน การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่ ปรากฏในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการศึกษาเรียนรู้และสร้างความพึงพอใจเกี่ยวกับความหลากหลายและวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนเหล่านั้นด้วย

๒.๗.๒ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้ให้แนวความคิด เกี่ยวกับองค์ประกอบหลัก (Key Elements) ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นมิติ ๔ ด้าน คือ องค์ประกอบแรก เป็นองค์ประกอบด้านพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity of Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-System) ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ องค์ประกอบที่สอง คือ องค์ประกอบด้านการจัดการเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible Travel) ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือกระทบด้วย (No or low impact) มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อมการป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขตจึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน องค์ประกอบต่อมา คือ องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการเป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education-based Tourism) องค์ประกอบสุดท้าย คือ องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้ หมายความว่ารวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อนำกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยและในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass root) จนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะทำให้พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) อันจะเป็นการเอื้อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตามแผนปฏิบัติการหรือที่เรียกว่า Agenda ทำให้การท่องเที่ยวต้องปรับตัวสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่ต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สามารถแบ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวนี้เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ ๒ กลุ่มคือ ๑. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศเพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างดี รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน อันได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงการศึกษา การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การ

ท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยาหรือศิลาสัญจร และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางธรรมชาติ ๒. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมหรือชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นจัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน พร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างดีรวมถึงการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นให้มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน อันได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวทางประเพณีและศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม^{๒๙} เพื่อความเข้าใจในการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

๒.๗.๓ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นกิจกรรมที่เอื้อให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม อาทิ กิจกรรมการเดินป่า กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ กิจกรรมถ่ายรูป ธรรมชาติบันทึกเทปวิดีโอเทปเสียงธรรมชาติ กิจกรรมส่องดูนก กิจกรรมศึกษาเที่ยวถ้ำ หรืออาจเป็นกิจกรรมประเภทตื่นตื้นตื้นผจญภัยหรือชื่นชมธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นกิจกรรมที่เอื้อให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นแนวคิดที่จะทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวช่วยส่งเสริมการศึกษาธรรมชาติและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะช่วยสร้างรายได้ และยังเป็นการสร้างงานให้กับประชาชนในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มรายได้ เมื่อประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวก็จะช่วยลด ความจำเป็นในการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อดำรงชีพ ด้วยเหตุผลดังกล่าวการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นรูปแบบหนึ่งของการ พัฒนาอย่างยั่งยืน

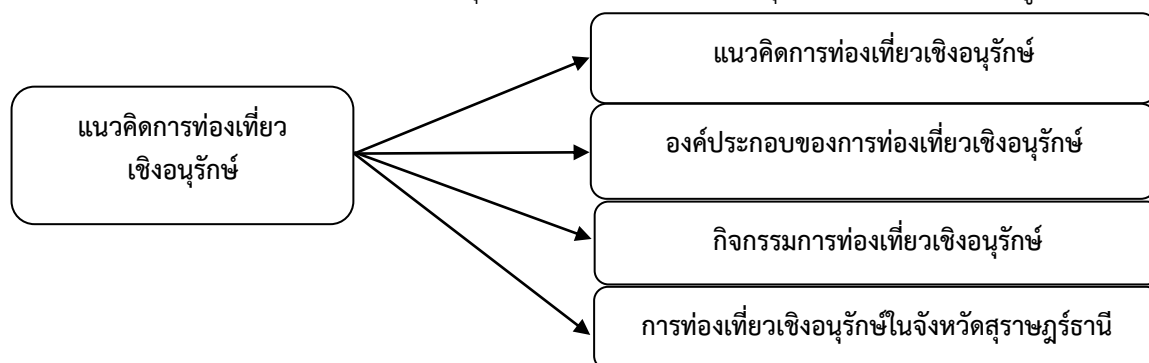
๒.๗.๔ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ตั้งอยู่ตำบลบางไปไม้ อำเภอมะนัง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชุมชนที่มีคลองเล็กคลองน้อย นับร้อยสายจึงได้รับการขนานนามว่า "คลองร้อยสาย" ประกอบไปด้วยพื้นที่ ๖ ตำบลของอำเภอมะนัง ได้แก่ตำบลบางไปไม้ บางชนะ คลองฉนาก บางไทร คลองน้อย และบางโพธิ์ อยู่ใกล้ตัวเมืองสุราษฎร์ธานี โดยใช้เวลาเดินทางจากตัวเมือง ๑๕ นาที เป็นชุมชนชนบทที่แฝงอยู่ใน เมืองและเอกลักษณ์ไทยแบบดั้งเดิม มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและมีธรรมชาติสองฝั่งคลองที่เต็มไปด้วยพืชน้ำและต้นจาก ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงและทำสวน การคมนาคมเดินทางได้ทั้งทางบกและทางน้ำ กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตำบลบางไปไม้ จัดว่าเป็นชุมชนที่มีศักยภาพสูงในด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากมีความพร้อมทางด้านทุนทางธรรมชาติที่หลากหลาย เช่น คลองเล็ก ๆ นับร้อยสาย หิ้งห้อยที่อาศัยอยู่รอบต้นลำพู นอกจากนี้ยังมีบ้านโบราณที่มีอายุมากกว่า ๒๐๐ ปีและพระคู่บ้านคือ หลวงพ่อข้าวสุก และอื่น ๆ อีกมากมาย จากความพร้อมของทรัพยากรที่มีอยู่หลากหลาย และความได้เปรียบของสภาพพื้นที่ ประกอบกับคนในชุมชนเริ่มละทิ้งวิถีชีวิตดั้งเดิมเข้ามาทำงานรับจ้างในเมืองทำให้แนวคิดที่จะอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไว้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น จุดเด่น สัมผัสบรรยากาศริมริ้นริมคลอง ล่องเรือชม

^{๒๙} บุญเลิศ ตั้งจิตพัฒนา, อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, (กรุงเทพฯ : เพรส แอนด์ ดีไซน์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

หิ้งห้อยสองฝั่งแม่น้ำยามค่ำคืน เจ้าของบ้านต้อนรับด้วยอภัยค้ายไมตรี สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี ในปัจจุบันสามารถต้อนรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้



ภาพที่ ๑๒ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พิจารณาได้จากแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน

๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน

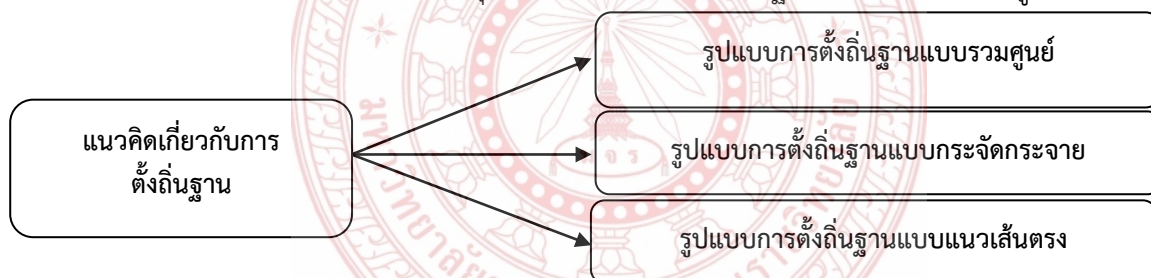
สำนักงานสหประชาชาติ นิยามการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ หมายถึง องค์กรซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นจำนวนมากให้ทำหน้าที่อันซับซ้อนภายใต้สภาพแวดล้อมธรรมชาติทั้งองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้น และองค์ประกอบธรรมชาติรวมกันเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่ต้องใช้เป็นแหล่งดำเนินชีวิตเลี้ยงดูครอบครัว ประกอบอาชีพ ตลอดจนแสวงหาการอยู่ดีกินดีทางด้านกายภาพจิตใจและสติปัญญา ฉัตรชัย พงศ์ประยูร กล่าวว่ารูปแบบการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย มี ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑. รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบรวมศูนย์ (Cluster Settlement) เป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานเก่าแก่ของไทยอันเนื่องมาจากความสะดวกตามธรรมชาติ เช่น เกิดตามแหล่งน้ำ แหล่งแร่ และที่เพาะปลูกที่อุดมสมบูรณ์ หรือตามเส้นทางคมนาคม มีอาคารบ้านเรือนหลายหลังสร้างล้อมรอบ บ่อน้ำ ตลาด วัด โรงเรียน หรือบ้านของผู้เฒ่า ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น จะมีการขยายตัวเป็นกลุ่มออกจากศูนย์กลางอย่างชัดเจน หมู่บ้านดังกล่าวพบมากในเขตภาคเหนือ และภาคกลางตอนบน ส่วนภาคใต้พบตามแหล่งแร่ทั่วไป ลักษณะของหมู่บ้านแบบรวมศูนย์ หรือเกาะกลุ่มไม่มีขอบเขตที่แน่นอน นอกเหนือจากจะยึดเอาปัจจัยทางธรรมชาติ ไว้เป็นตัวกำหนดขอบเขตอย่างหยاب ๆ เช่น แนวคลอง ทิวไม้ หรือสิ่งกีดขวางทางธรรมชาติ เป็นต้น รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบรวมศูนย์ นอกจากจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงคุณลักษณะทางสังคม ประเพณี วัฒนธรรมแล้ว ยังบ่งชี้ถึงความต้องการความปลอดภัย อันเนื่องมาจากการรวมกลุ่มกัน และการประหยัดพื้นที่เพาะปลูกไว้สำหรับหมู่บ้านด้วยเช่นกัน

๒. รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกระจัดกระจาย (Scattered Settlement) รูปแบบนี้จะ เป็นไปในลักษณะของการตั้งถิ่นฐานของตัวบ้าน ที่ตั้งอยู่กระจัดกระจายจากกันอยู่โดด ๆ โดยถ้าเป็น หมู่บ้านอาจมีจำนวนหลังคาเรือนน้อยมาก โดยมากจะตั้งกระจัดกระจายกันไปตามไร่นา สวน เป็นต้น มี ศูนย์บริการชุมชน ได้แก่ วัด โรงเรียน สถานีอนามัย ห่างจากที่พักอาศัย ลักษณะรูปแบบเกิดจากสภาพ สังคมที่ชอบอยู่โดดเดี่ยว พวกที่จับจอง บุกรุกที่ดิน เพื่อความสะดวกในการประกอบอาชีพทางด้าน เกษตรกรรม เป็นต้น หมู่บ้านรูปแบบนี้พบมากทางภาคกลางตอนล่าง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนภาคใต้ ตามสวนยาง สวนมะพร้าว และสวนผลไม้ โดยทั่วไปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกระจัด กระจายนี้จะมีความสัมพันธ์กับไร่นา หรือพื้นที่เกษตร กับระยะทางที่ต้องเดินทางไปประกอบอาชีพที่ต้อง ไม่ไกลจากที่อยู่อาศัย รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกระจัดกระจาย เป็นตัวบ่งชี้ถึงสภาวะการขาดแคลน พื้นที่เพาะปลูก เช่น บริเวณที่ราบสูง และปัญหาการเสื่อมโทรมของพื้นที่ดิน เป็นต้น

๓. รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบแนวเส้นตรง (Line Settlement) เป็นรูปแบบที่มีการ ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนตามแนวริมน้ำ ชายฝั่งทะเล หรือตามแนวเส้นทางคมนาคม รูปแบบดังกล่าวพบ มากบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา และลำน้ำต่าง ๆ ส่วนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบตามลุ่มน้ำมูล และชี สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบตามแนวชายฝั่งทะเล หรือในระยะที่มีพัฒนาการของการสร้าง เส้นทางคมนาคม เช่น ถนน ทางรถไฟ จะพบชุมชนตามแนวเส้นทางเหล่านี้เช่นกัน^{๓๐}

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานเขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้



ภาพที่ ๑๓ แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน

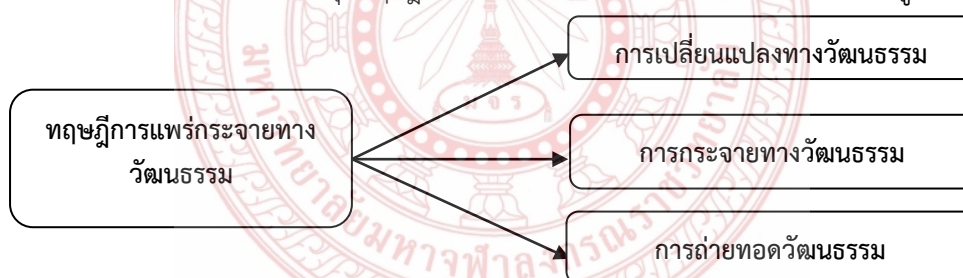
จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานพิจารณาได้จากรูปแบบการตั้ง ถิ่นฐานแบบรวมศูนย์ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกระจัดกระจาย รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบแนวเส้นตรง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายแนวคิดการตั้งถิ่นฐานได้อย่างชัดเจน สรุปได้ว่า สังคมไทยรับเอาค่านิยมทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศมากขึ้นก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้านทั้งทางด้าน การประกอบอาชีพจะเห็นได้ว่าเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมมา เป็นสังคมอุตสาหกรรมกันมากขึ้น ด้วยการเลี้ยงดูบุตรสังคมไทยเลี้ยงดูบุตรด้วยเงินมากขึ้นมากกว่าการ เลี้ยงด้วยความรักความอบอุ่นเหมือนแต่ก่อนด้านชีวิตความเป็นอยู่ สังคมไทยในปัจจุบันอยู่แบบ ครอบครัวเดี่ยว การรับค่านิยมทางวัฒนธรรมที่ติดการให้เปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทยปัจจุบันก่อให้เกิด ปัญหาทางสังคมมากมายเช่นปัญหาวัยรุ่น สมัยนี้รับเอาค่านิยมทางวัฒนธรรมต่างประเทศ เข้ามาปรับใช้ ในชีวิตประจำวันซึ่งขัดแย้งกับวัฒนธรรมของสังคมไทย

^{๓๐} ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพฯ : ภาควิชา ภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า๔๕.

๒.๙ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม(Cultural Diffusion Theory)

ทฤษฎีนี้จะเน้นถึงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เรียกว่า “ลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์”(Historical particularism) นักมานุษยวิทยาในแนวความคิดนี้คือ ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวเยอรมันทำงานในตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เน้นว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของชุมชนวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่” นอกจากนี้ยังเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่เชื่อว่า “วัฒนธรรมสามารถวัดได้ โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาเปรียบเทียบกันและพิจารณาคุณลักษณะที่สูงกว่าหรือด้อยกว่าของชุมชนแต่ละวัฒนธรรม แต่ยังคงเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรมใดที่ดีกว่าหรือเลวกว่ากัน” เอช.จี. บาร์เนต (H.G. Barnett) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน ผู้ซึ่งสนใจศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation) ที่ถือว่าเป็นตัวแทนจากวัฒนธรรมหนึ่ง และมีการถ่ายทอดไปยังวัฒนธรรมอื่น ๆ ในงานเขียนชื่อ “Innovation : The Basis of Cultural Change” กล่าวไว้ว่านวัตกรรม คือ ความคิดหรือพฤติกรรมหรือสิ่งใด ๆ ก็ตามที่เป็นของชุมชนใหม่ เพราะมันแตกต่างทางด้านคุณภาพไปจากรูปแบบที่มีอยู่ บาร์เนต เชื่อว่า “วัฒนธรรมเปลี่ยนไปเพราะนวัตกรรมแต่ขณะเดียวกันวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมอาจเป็นตัวถ่วงหรือไม่สนับสนุนให้เกิดมีนวัตกรรมก็ได้ ฉะนั้นเขาจึงเสนอว่าจำเป็นต้องมีวิธีการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมขึ้นในสังคมหรือวัฒนธรรม”^{๓๑}

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้



ภาพที่ ๑๔ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมพิจารณาได้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การกระจายทางวัฒนธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนี้จะช่วยอธิบายวิธีการ/ขั้นตอนของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง ซึ่งจะต้องคำนึงถึงข้อเหมือนและข้อต่างของชุมชนทั้งสองเป็นสำคัญที่ส่งผลทำให้เกิดภูมิปัญญาเล่มแม่ น้ำตาปี ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อ อารยธรรมศรีวิชัยในจังหวัดสุราษฎร์ธานีสู่บริบทจังหวัดสุราษฎร์ธานีในปัจจุบัน

^{๓๑} นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุลและคณะ, การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืนด้วยการสังเคราะห์งานวิจัย, ทุนสนับสนุนจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประจำปี ๒๕๕๖, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๗), หน้า ๒๓.

๒.๑๐ บริบททั่วไปไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สุราษฎร์ธานี เป็นจังหวัดที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่องยาวนาน จากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ถึงปัจจุบันจากสภาพภูมิศาสตร์ที่อุดมสมบูรณ์ และอยู่ในชัยภูมิที่เหมาะสม ได้ส่งผลให้ดินแดนจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดแห่งหนึ่งของภูมิภาค บนเส้นทาง การพัฒนาสู่ความเจริญรุ่งเรืองมั่งคั่งแก่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ล้วนเกี่ยวข้องกับพระบารมีแห่งบูรพมหากษัตริย์ ซึ่งได้มีบทบาทยิ่งต่อความมั่นคงมั่งคั่งและยั่งยืนของจังหวัดสุราษฎร์ธานีชื่อจังหวัด“สุราษฎร์ธานี” ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชทานนามจนถึงปัจจุบัน^{๓๒}

๒.๑๐.๑ ลักษณะทางกายภาพ

๑. ทำเลที่ตั้ง



ภาพที่ ๑๕ แผนที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี
<http://www.panteethai.com>

จังหวัดสุราษฎร์ธานีตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของภาคใต้ ห่างจากกรุงเทพฯโดยทางรถยนต์ ประมาณ ๖๔๕ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๑๓,๐๗๙.๖๑ ตารางกิโลเมตร หรือ ๘,๑๗๔,๗๕๘.๖๑ ไร่มีเนื้อที่มากเป็นอันดับ ๖ ของประเทศและมีพื้นที่มากที่สุดในภาคใต้ ฝั่งทะเลด้านอ่าวไทยในจังหวัด สุราษฎร์ธานี มีความยาวประมาณ ๑๕๖ กิโลเมตร มีเกาะขนาดใหญ่ ได้แก่ เกาะสมุย เนื้อที่ ๒๒๗.๒๕ ตารางกิโลเมตร เกาะพะงัน มีเนื้อที่ ๑๙๔.๒ ตารางกิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีหมู่เกาะอ่างทอง และเกาะบริวาร ๔๒ เกาะ เกาะสมุยเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัด ห่างจากฝั่งทะเลประมาณ ๒๐ กิโลเมตร และห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ ๘๐ กิโลเมตร มีอาณาเขต ดังนี้

^{๓๒} คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดสุราษฎร์ธานี, สำนักงานจังหวัดสุราษฎร์ธานี , สืบค้นเมื่อ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก <https://www.suratthani.go.th>.

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดชุมพร จังหวัดระนอง และอ่าวไทย
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราช และกระบี่
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดพังงา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอ่าวไทยและจังหวัดนครศรีธรรมราช

เนื้อหาสาระของงานวิจัยเรื่องนี้ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชุมชนแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ได้แก่ อำเภอไชยา อำเภอกีรีรัฐนิคม อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งสิ่งที่เป็นสาเหตุของประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำตาปี คือ บริบทชุมชน โดยมี ลักษณะทางกายภาพและทรัพยากร ประวัติชุมชน ลักษณะประชากรและลักษณะทางสังคม ลักษณะทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองของชุมชน ปัญหาชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนลุ่มน้ำตาปี

๒. ลักษณะทางกายภาพ

จากแผนที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีสามารถอธิบายรายละเอียดรากฐานสำคัญของการพัฒนาภูมิปัญญาชุมชนลุ่มน้ำตาปีของอำเภอไชยา อำเภอกีรีรัฐนิคม อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ดังนี้

เป็นอำเภอที่ติดชายฝั่งทะเลอ่าวบ้านดอนในอดีตทั้งหมดติดทะเลซึ่งเคยเป็นเมืองเก่าแก่ มากแห่งหนึ่งในทางใต้ของภูมิภาคนี้ เชื่อกันว่าเคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรศรีวิชัยในสมัยโบราณ โดยมีหลักฐานทั้งโบราณวัตถุและโบราณสถานจำนวนมากเนื่องจากอาณาเขตทางด้านทางด้านตะวันออก แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไปโคลนตมที่ตกตะกอนทำให้เกิดแผ่นดินใหม่ของอำเภอท่าฉาง อำเภอไชยา อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง อำเภอกาญจนดิษฐ์ติดต่อกับทะเล คือ อ่าวบ้านดอน ดังนั้น อาชีพอีกอย่างหนึ่งของชาวไชยา คือ การประมง ซึ่งนับได้ว่าเป็นอาชีพที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการประกอบอาชีพการเกษตรเลย โดยเฉพาะราษฎรที่อาศัยอยู่ริมทะเล ตั้งแต่เขตติดต่ออำเภอท่าชนะจนถึงเขตอำเภอท่าฉาง ต่างก็ยึดอาชีพการประมงเป็นอาชีพหลัก คือราษฎรตำบลตะกรบ พุมเรียง และเลม็ด แต่ที่หนาแน่นที่สุดได้แก่ราษฎรตำบลพุมเรียง ชาวไชยาทำการประมงด้วยวิธีต่าง ๆ กันออกไป ตั้งแต่แห อวน ขนาดเล็กกริมน้ำตื้น จนถึงขนาดใหญ่ใช้เครื่องมือที่เกิดจากเทคโนโลยีสมัยใหม่เหมือนกับการประมงทั่วไปของไทย ปัจจุบันอาชีพใหม่ของชาวประมง คือ การเลี้ยงหอยแครง หอยแมลงภู่ และที่ได้รับความนิยมแล้วที่ปากน้ำพุมเรียง อีกอย่างหนึ่งคือการทำนากุ้ง การเย็บหมวก แต่เดิมทำกันมากที่ ตำบลพุมเรียง ปัจจุบันมีแพร่หลายไปหลายหมู่บ้าน โดยการเย็บแล้วส่งไปขายต่างจังหวัดส่วนที่จำหน่ายในท้องถิ่นมีน้อยลงกว่าเดิม การทอผ้าไหม ผ้ายก ทำกันมากในท้องที่ตำบลพุมเรียง และผ้าไหมพุมเรียงก็เป็นผ้าไหมที่มีชื่อเสียงมากอีกอย่างหนึ่งของอำเภอไชยา การทำไข่เค็ม นับได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมภายในครัวเรือนอย่างหนึ่งที่กำลังมีชื่อเสียงทั่วประเทศ ทำกันมากในท้องที่ตำบลลาดไชยาและบริเวณรอบ ๆ ตำบลลาดไชยา ปัจจุบันการทำไข่เค็มได้รับการสนับสนุนจากทางราชการ ดังนั้นการทำไข่เค็มจึงเริ่มขยายเข้าสู่โรงเรียน มีอยู่หลายโรงเรียนกำลังฝึกสอนให้นักเรียนทำไข่เค็มและเป็นสินค้าของโรงเรียน เพื่อหารายได้เข้าบำรุงการศึกษา การทำน้ำตาลโตนด ทำกันมากที่ตำบลทุ่งและ น้ำตาลจากแหล่งนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่คนชาวไชยาถ้าพูดถึงน้ำตาลก็ต้อง “น้ำตาลบ้านทุ่ง” เพราะสีสวยปราศจากการปลอมปน หวานหอม เป็นที่ถูกใจของผู้ที่เคยลิ้มรส การทำขนมที่มีชื่อเสียงของอำเภอ

ไชยา ได้แก่ "ขนมกรุป" และ "ขนมจิ้ง" ซึ่งทำกันมากในบริเวณตลาดไชยา การค้าขายเป็นอาชีพที่ทำกันเฉพาะในตัวอำเภอและที่ตำบลพุมเรียง และของที่ทำการค้าขายส่วนใหญ่ได้แก่เครื่องอุปโภคบริโภคทุกชนิด ซึ่งอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี (ชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานีเรียกว่า อำเภอบ้านดอน) เป็นอำเภอที่ตั้งของตัวจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นเมืองศูนย์กลางระบบราชการ ศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง และเศรษฐกิจของจังหวัดสุราษฎร์ธานี^{๓๓} ส่วนอำเภอกาญจนดิษฐ์ เป็นเมืองเก่าแก่มาตั้งแต่โบราณกาล คาดว่ามีมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ ดังปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชว่า พระพนมวังและนางสะเดียงทอง ซึ่งสร้างเมืองนครศรีธรรมราช ให้เจ้าศรีราชาราชบุตรไปปกครองสร้างไร่นาที่เมืองสะอูเลา อันเป็นเมือง ๑๒ นักษัตรของเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งต่อมาเจ้าศรีราชาก็ได้พญาศรีธรรมโศกราชครองเมืองนครศรีธรรมราช ต่อมาซึ่งเมืองสะอูเลา (ชื่อเมืองสะอูเลาก็ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลด้วย) นี้ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชความหมายว่าเป็นเมือง "ท่าทอง" ซึ่งเป็นชื่อเดิมของเมืองกาญจนดิษฐ์^{๓๔}

๓. ประวัติศาสตร์ชุมชน

ลักษณะของประวัติศาสตร์ชุมชนที่ควรพิจารณาในการวิจัยเรื่องนี้คือ แผ่นดินในท้องที่อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอคีรีรัฐนิคม (ท่าขนอน) อำเภอเมืองฯ และอำเภอ กาญจนดิษฐ์ (ท่าทอง) ซึ่งตั้งอยู่รอบอ่าวใหญ่เอาหนึ่งในตอนกลางของแหลมมลายูทางด้านตะวันออกอันเรียกกันในปัจจุบันนี้ว่าอ่าวบ้านดอน เมื่อพิจารณาตามนัยยะแห่งธรณีวิทยาตามพื้นดินอันเป็นที่ราบต่ำทั่ว ๆ ไปโดยรอบอ่าวนี้แล้วเราจะเห็นได้ว่าแผ่นดินรอบ ๆ อ่าวบ้านดอนนั้นเป็นแผ่นดินที่พังจะงอกออกมาและหักกำลังงอกและอยู่เรื่อย ๆ ในอัตราที่รวดเร็วอย่างน่าพิศวงค่าประมาณเมื่อสองพันปีมาแล้วหาบ้านดอนจะยังกินลึกเข้าไปในแผ่นดินของสมัยปัจจุบันนี้อย่างน่าประหลาดใจทีเดียวคือถึงกับจะกล่าวได้ว่าทะเลกินลึกเข้าไปในถึงเขตอำเภอคีรีรัฐนิคมหรืออำเภอท่าขนอนในทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอ่าว ปนทางทิศตะวันตกหรือตะวันตกเฉียงเหนือของอ่าวนั้นอำเภอท่าฉางเป็นทะเลเสียตั้งครั้งหนึ่งอำเภอไชยาซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของอ่าวและติดต่อกับอำเภอท่าฉางก็เป็นอย่างเดียวกันคือทะเลจะเข้าไปเกือบจดแนวตลาดไชยาและวัดพระธาตุไชยาแล้วไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองทั้งนี้มีเหตุผลอยู่หลายประการคือนอกจากจะขุดพบดินทะเลหรือวัตถุที่สอบความเป็นทะเลอยู่ใต้ผิวดินเพียงชั้น ๆ ในบริเวณพื้นที่เหล่านี้แล้วระดับพื้นดินทั้งหมดในเขตที่กล่าวนี้ในปัจจุบันนี้เฉลี่ยแล้วสูงกว่าระดับน้ำทะเลอย่างมากสัก ๖ ฟุตเท่านั้นการเพาะปลูกในเขตเหล่านี้ยังถูกน้ำเค็มรบกวนอยู่เสมอภูเขาต่าง ๆ ในพื้นแผ่นดินที่กล่าวนี้ล้วนแต่มีลักษณะเคยเป็นเกาะกลางทะเลมาแล้วเมื่อไม่นานโดยเฉพาะเช่นภูเขาศรีวิชัยอันอยู่ในทุ่งนากลางอำเภอพุนพินเวลานี้ก็ต่อลักษณะว่าที่แท้ก็คือเกาะศรีวิชัยอันตั้งอยู่กลางอ่าวบ้านดอนเมื่อสมัยพันกว่าปีมาแล้วนั่นเองอำเภอพุนพิน ในสมัยนี้ เทแทบทั้งอำเภออยู่ในทะเลของสมัยนั้นส่วนทางทิศใต้ของอ่าวคือในเขตอำเภอกาญจนดิษฐ์นั้นมีลักษณะที่เป็นทะเลบ้างทางด้านทิศเหนือของเขตอำเภอนั้นในปัจจุบันนี้แต่ก็คงไม่มากเหมือนทางด้านอื่น ๆ ของอ่าวแต่ถูกกระแสน้ำก็พอจะกล่าวได้ว่าตัวเมืองกาญจนดิษฐ์เก่าคือท่าทองอูแ (หรืออูทัย แต่ออกเสียงอย่างฮินดู เป็นอูแต) ก็ได้ตั้งอยู่ริมทะเลในสมัยนั้นเหมือนกัน

^{๓๓} คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดสุราษฎร์ธานี, สำนักงานจังหวัดสุราษฎร์ธานี, สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก <http://www.suratthani.go.th>.

^{๓๔} สำนักพัฒนาชุมชนกาจนดิษฐ์ สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก <http://district.cdd.go.th/kanchanadit/>

ในปัจจุบันนี้แผ่นดินตอนที่เป็นกันอ่าวคือเขตอำเภอท่าฉางอำเภอพุนพิน อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ส่วนที่ติดต่อกับอำเภอเมือง ทั้งหมดนี้กำลังมองออกไป ในทะเลโดยอัตรารวดเร็ว เพราะอำนาจของแม่น้ำตาปีที่พัดเอาโคลนเลนดินทรายมาถมอ่าวให้ตื้นเขินออกไปอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อน ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งน่าจะเข้าใจว่าแผ่นดินของโลกตรงที่รอบอ่าวบ้านดอนหรือฝั่งตะวันออกของแหลมมลายูตอนกลางเป็นแผ่นดินอยู่ในยุคที่กำลังฟูหรือลอยตัวขึ้น ๆ อยู่แถบหนึ่ง เช่นเดียวกับที่อื่นของโลกอีกหลายแบบ พี่กำลังเป็นเช่นนั้นไม่มากก็น้อยสังเกตได้จากภูเขาต่าง ๆ ของรอบอ่าวบ้านดอน ส่วนมากหรือแทบทั้งหมดชั้นกำเนิดที่เป็นส่วนใหญ่หรือส่วนสำคัญในลูก ๆ ของมันย่อมเอียงไปทางทิศตะวันออกเสมอถ้าเป็นดังกล่าวนี้นี้ก็เป็นอีกข้อหนึ่งที่ทำให้แผ่นดินแถบนี้ทั้งแถบสูงขึ้นจากระดับน้ำทะเลเร็วขึ้นกว่าแม่น้ำตาปีจะขนโคลนมาถมเอาตามลำพังมีผู้สังเกตเห็นว่าดินแดนโคลนตอนกันอ่าวนี้คือตอนที่ได้รับโคลนของแม่น้ำตาปีได้กำลังตื้นเขินเป็นตอนออกไปปีละประมาณ ๑๐-๒๐วา ทั้งหมดทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าอ่าวบ้านดอนในสมัยเมื่อสองพันปี มาแล้วทะเลยังกินลึกเข้าไปถึงเขตอำเภอท่าขนอนจริง ๆ ฉะนั้นการที่จะศึกษาความเป็นไปของมนุษย์ในดินแดนส่วนนี้ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์หรือแม้ที่สุดแต่ในสมัยเมื่อ สองพันปี ปีมานี้ก็ตาม เราจะต้องเข้าใจถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์และธรณีวิทยาของแผ่นดินผืนนี้ของเราให้ถูกต้องเสียก่อนมิฉะนั้นจะเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ มิได้หรือได้ก็ไม่ตรงตามที่เป็นจริงเต็มที่

ยังมีสิ่งสำคัญกว่านั้นที่ต้องศึกษาต่อไปก็คือเมื่อเข้าเข้ากินลึกเข้าไปในแผ่นดินถึงขนาดนั้นแล้วยังมีแม่น้ำเป็นเส้นทางต่อจากเอกลึกเข้าไปในแผ่นดินอีกตรงไปยังเขต แผ่นดินแบ่งซึ่งทางภาคตะวันตกของสันแผ่นดินก็มีแม่น้ำตะกั่วป่าเข้ามาหาความอำนวยการความสะดวกตามธรรมชาติในข้อนี้ทำให้เกิดการคมนาคมขนถ่ายข้ามแหลมมลายูที่ตรงนี้เป็นทางสำคัญเป็นการประหยัดเวลาที่จะต้องอ้อมไปยังปลายแหลมสิงคโปร์ซึ่งสมัยนั้นใช้เรือใบจะกินเวลาไม่น้อยกว่าหนึ่งเดือน และถ้าพลาดมรสุมไปเรือเหล่านั้นจะต้องถึงกับบรอก้างปีดั่งที่ปรากฏอยู่ในคราวที่สมณทูตลังกาเข้ามาขอพระสงฆ์ไทยในรัชกาลพระเจ้า บรมโกศ เพื่อออกไปให้การอุปสมบทที่ลังกาพูดลอยมาด้วยเรือใบของชาวฮอลันดาพลาดมรสุมที่ไปแหลมมลายูไปหน่อยเดียวก็ต้องรออยู่เป็นปีหนึ่งทูตจึงมาได้ตั้งนี้เป็นต้น^{๓๕}

๔. สังคมและวัฒนธรรม

ประเพณีชักพระทอดผ้าป่าและแข่งขันเรือยาวของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่นี้มีอีกชื่อหนึ่งคือ งานเดือนสิบเอ็ด ซึ่งก็เป็นช่วงเวลาเดียวกับเทศกาลออกพรรษา กิจกรรมที่สำคัญได้แก่การประกวดเรือพระ ซึ่งจะมีทั้งรถพนมพระ และเรือพนมพระ ซึ่งรถและเรือพนมพระ อาจจะตกแต่งประดับประดาด้วยการแกะสลัก หรือฉลุไม้ ตกแต่งจำลอง เสมือนฉากที่พระพุทธรูปเจ้ากลับมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในงานพิธีจะใช้คนลาก เชื่อว่าผู้ที่ได้ร่วมลากจูงรถหรือเรือพนมพระจะได้อันสงส์หลายประการ การจัดพุ่มผ้าป่าเป็นการจำลองพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าแสดงออกเป็นตอน ๆ ด้วยการนำต้นไม้หรือกิ่งไม้ ประดับกับหลอดไฟสีต่าง ๆ บ้างก็จะจัดอุปกรณ์อื่นร่วมประกอบฉาก ทั้งการเขียนภาพ ปั้นรูปดินเหนียว อุปกรณ์ประกอบฉากจะไม่ยมนำสิ่งมีชีวิตเช่นปลาสวยงาม เต่า หรือสัตว์เลี้ยงชนิดหนึ่งชนิดได้มาจัดประกอบฉาก เพราะเชื่อว่าเป็นการทรมานสัตว์ และจะไม่ได้รับอันสงส์ และตกแต่งด้วยเครื่อง อัฐบริขาร เพื่อในเช้าวันรุ่งของวันออกพรรษาจะได้นิมนต์พระมาทำพิธีทอดผ้าป่า การจัดพุ่มผ้าป่ามีทั้งหน่วยงานในจังหวัด ทั้งภาครัฐและเอกชน เข้าร่วมกิจกรรม และมีกร

^{๓๕} พุทธทาสภิกขุ, แนวทางสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : อรุณวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๙-๑๑.

ประกวดกันด้วยงานประเพณีนี้จัดขึ้นบริเวณเขื่อนลำนางตาปี ตั้งแต่บริเวณศาลหลักเมืองจนกระทั่งถึงโรงแรมวังใต้ ขึ้นอยู่กับจังหวัดสุราษฎร์ธานีว่าในแต่ละปีจะเลือกเอาบริเวณใดในอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ประเพณีชักพระ ทอดผ้าป่า และแข่งขันเรือยาว ซึ่งจัดได้ว่าเป็นงานใหญ่งานหนึ่งของภาคใต้^{๓๖}

๕. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

การทำนาของชาวไชยา เนื้อที่เพื่อการทำนามีไม่ถึงครึ่งหนึ่งของเนื้อที่ ทั้งหมดแต่การทำนาก็นับว่าเป็นอาชีพหลัก โดยทั่วไปส่วนใหญ่ทำกันรอบ ๆ บริเวณตัวเมือง (อำเภอและตลาด) ยิ่งห่างออกไปก็มีเนื้อที่เพาะปลูกน้อยลงตามลำดับ ปัจจุบันเริ่มมีการทำนาปีละ ๒ ครั้งกันหลายตำบล สำหรับการเกี่ยวข้าวนั้น แต่เดิมชาวไชยาใช้วิธีลงแขกกัน คือนัดกันไปเก็บเกี่ยวของคนนั้นในวันหนึ่งของคนนี้อีกวันหนึ่งสลับกันไป ซึ่งปัจจุบันยังมีให้เห็นในหลายหมู่บ้าน เครื่องมือเกี่ยวเกี่ยวนั้น แต่เดิมชาวไชยาใช้ "ตรูด" ปัจจุบันกำลังสูญหายไปและมีคนใช้น้อยมาก บางคนไม่สามารถใช้ตรูดได้แล้ว เพราะหันไปใช้เคียวสำหรับเกี่ยวเกี่ยวทั่วไป การทำไร่แต่เดิมทำกันประปรายทางแถบที่เป็นที่ราบสูงทางตะวันตกบริเวณเชิงเขา แต่ส่วนใหญ่เป็นการทำไร่แบบเลื่อนลอย การทำสวนของชาวไชยาที่กำลังขยายและกำลังทำกันอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ปัจจุบันคือการทำสวนยางพารา ซึ่งทำกันมากทางตะวันตกและเขตติดต่ออำเภอท่าฉาง การเลี้ยงสัตว์ที่เลี้ยงกันมากและมีอยู่เกือบทุกตำบล คือ หมู เป็ด ไก่ วัว และควาย โดยเฉพาะการเลี้ยงไก่ เป็ด มีการเลี้ยงเป็นฟาร์มขนาดใหญ่และขนาดกลางอยู่หลายแห่ง ซึ่งนอกเหนือจากการเลี้ยงเป็นประจำบ้านจำนวนน้อยที่มีอยู่ทั่วไป การประมงเนื่องจากอาณาเขตทางด้านตะวันออกของอำเภอไชยา ติดต่อกับทะเลคืออ่าวบ้านดอน ดังนั้นอาชีพอีกอย่างหนึ่งของชาวไชยาคือการประมง ซึ่งนับได้ว่าเป็นอาชีพที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการประกอบอาชีพการเกษตรเลย โดยเฉพาะราษฎรที่อาศัยอยู่ริมทะเล ตั้งแต่เขตติดต่ออำเภอท่าชนะจนถึงเขตอำเภอท่าฉาง ต่างก็ยึดอาชีพการประมงเป็นอาชีพหลัก คือราษฎรตำบลตะกรบ พุมเรียง และเสม็ด แต่ที่หนาแน่นที่สุดได้แก่ราษฎรตำบลพุมเรียง ชาวไชยา ท่าฉาง พุนพิน กาญจนดิษฐ์ ทำการประมงด้วยวิธีต่าง ๆ กันออกไป ตั้งแต่แห อวน ขนาดเล็กริมน้ำตื้น จนถึงขนาดใหญ่ใช้เครื่องมือที่เกิดจากเทคโนโลยีสมัยใหม่เหมือนกับการประมงทั่วไปของไทย ปัจจุบันอาชีพใหม่ของชาวประมงคือการเลี้ยงหอยแครง หอยแมลงภู่ และที่ได้รับผลแล้วที่ปากน้ำพุมเรียง อีกอย่างหนึ่งคือการทำนากุ้ง การอุตสาหกรรมการอุตสาหกรรมเครื่องจักรแต่เดิมมีโรงสีข้าวขนาดใหญ่ ๒ โรง ปัจจุบันมีเพียงโรงสีขนาดกลางและขนาดเล็ก อุตสาหกรรมในครัวเรือน มีทำกันหลายอย่าง แต่ที่ขึ้นหน้าขึ้นตาและเป็นที่ยอมรับทั่วไปมี การเย็บหมวก แต่เดิมทำกันมากที่ตำบลพุมเรียง ปัจจุบันมีแพร่หลายไปหลายหมู่บ้าน โดยการเย็บแล้วส่งไปขายต่างจังหวัดส่วนที่จำหน่ายในท้องถิ่นมีน้อยลงกว่าเดิม การทอผ้าไหมฝ้าย ทำกันมากในท้องที่ตำบลพุมเรียง และผ้าไหมพุมเรียงก็เป็นผ้าไหมที่มีชื่อเสียงมากอีกอย่างหนึ่งของอำเภอไชยา การทำไข่เค็ม นับได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมภายในครัวเรือนอย่างหนึ่งที่กำลังมีชื่อเสียงทั่วประเทศ ทำกันมากในท้องที่ตำบลตลาดไชยาและบริเวณรอบ ๆ ตัวตลาดไชยา ปัจจุบันการทำไข่เค็มได้รับการสนับสนุนจากทางราชการ การทำน้ำตาลโตนด ทำกันมากที่ตำบลทุ่งและน้ำตาลจากแหล่งนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่คนชาวไชยา^{๓๗}

^{๓๖} วัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี, ประเพณีและวัฒนธรรม, สืบค้นเมื่อ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๑. สืบค้นได้จาก, <https://sites.google.com/site/suratthani02/prapheni-laea-wathnthrrm>.

^{๓๗} จังหวัดสุราษฎร์ธานี, สืบค้นเมื่อ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๑. สืบค้นได้จาก, <https://www.wikipedia.org>.

๖. การพึ่งพาตนเองของชุมชน

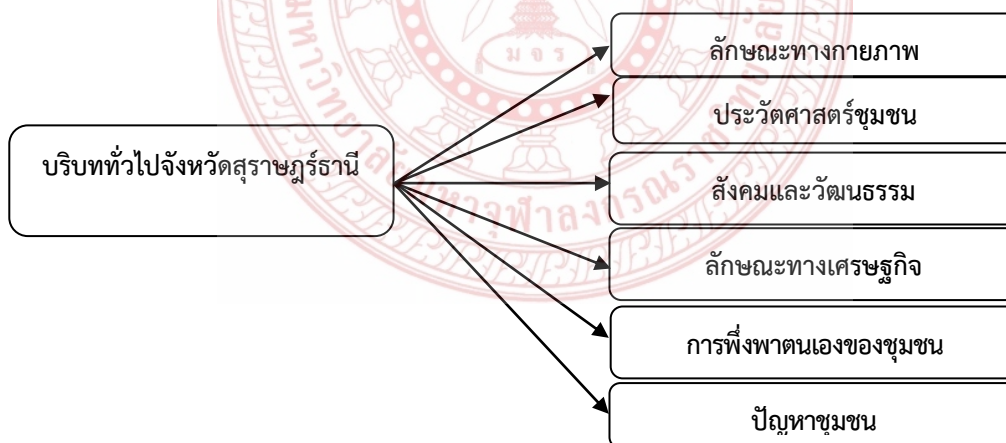
ก่อนมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ชุมชนดำรงชีวิตด้วยวิถีการผลิตทางเกษตรที่พึ่งพาตนเองทั้งแรงงานและผลิต การทำนา ทำสวน ทำไร่ หาของป่า และการประมงเป็นกิจกรรมหลักครอบครัว แต่ภายหลังจากปี ๒๕๒๐ เป็นต้นมา ถนนหนทางที่เชื่อมโยงไปยังชุมชนต่าง ๆ มีสภาพดีขึ้นอาชีพของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ มุ่งลงทุนและผลิตเองขายมากขึ้น การเลิกทำนามุ่งทำสวนปาล์มน้ำมันการเปลี่ยนแปลงประมงพื้นบ้านเป็นระบบเพื่อการพาณิชย์การเลี้ยงสัตว์เป็นฟาร์มแทนการเลี้ยงในครอบครัวขณะเดียวกันการผลิตและการบริโภคต้องพึ่งพาภายนอกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เกิดระบบคุณค่าอย่างใหม่แพร่กระจายในชุมชนอย่างกว้างขวางคือคุณค่าเรื่องการแข่งขันความเร็วความฉวยโอกาสการมีกลุ่มเครือข่ายเป็นต้นคนหนุ่มสาวออกนอกพื้นที่เพื่อศึกษาเล่าเรียนและหางานทำนอกชุมชนมากขึ้นผลกระทบทางเศรษฐกิจทุนจึงก่อเกิดความอ่อนแอของระบบครอบครัวและชุมชนอย่างเห็นได้ชัดคือการทำลายระบบนิเวศอย่างหนักหน่วงและที่สำคัญคือจริยธรรมของผู้คนทุกระดับเสื่อมถอยลงเมื่อประมาณทศวรรษที่ผ่านมาชุมชนได้พยายามปรับตัวด้วยการพึ่งพาตนเองมากยิ่งขึ้นโดยการประยุกต์ความรู้และเทคโนโลยีมาใช้ด้วยการยึดหลักความพอเพียงตามแบบเดิม ๆ ส่งผลให้เกือบทุกพื้นที่ของชุมชนมีการรวมกลุ่มชาวบ้านเป็นกลุ่มการผลิตเกี่ยวกับเกษตรและกลุ่มการเงินต่าง ๆ กำนันผู้ใหญ่บ้านและกรรมการกลุ่มเป็นกลไกสำคัญต่อการสร้างสำนึกร่วมและดำเนินกิจการอย่างพึ่งตนเองและสร้างขีดความสามารถของผู้นำในการวางแผนมีการเขียนแผนและนำแผนไปปฏิบัติด้วยการร่วมคิดร่วมทำร่วมเรียนรู้ นอกจากนี้กิจกรรมการพึ่งตนเองของชุมชนยังเชื่อมโยงกับกิจกรรมภายนอกชุมชนรวมทั้งนำศาสนาธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานร่วมกันชุมชนเรียนรู้การพึ่งตนเองจากภายนอกชาวบ้านเริ่มทบทวนเกี่ยวกับการปลูกพืชเชิงเดี่ยวการใช้สารเคมีและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนในส่วนของร่วมกันจัดทำแผนชุมชนในค่านึงถึงศักยภาพทรัพยากรภูมิปัญญาวิถีชีวิตวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นหลักในการดำเนินงานดังกล่าวของชุมชนยังไม่สามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายอย่างแท้จริงได้เพราะว่าในสภาพที่มีความเป็นจริงแล้วมิได้ดำเนินการตามแผนอย่างต่อเนื่องบางกลุ่มยังมีผู้ผูกขาดทำงานคนเดียวหรือกลุ่มพรรคพวกตนเอง

๗. ปัญหาชุมชน

สภาพปัญหาของชุมชนก็มีปัญหาอย่างต่อเนื่องยาวนานแม้กระทั่งการพัฒนาแม้จะส่งผลดีแต่ก่อให้เกิดปัญหาอย่างมากหลายประการประการที่แรก คือปัญหาด้านสภาพกายภาพเช่นบางพื้นที่น้ำกัดเซาะตลิ่งคลองแคบลงและต้นเขินการเกิดปัญหาน้ำท่วมขังการบุกรุกทำลายพื้นที่สาธารณะการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าชายเลนการประกอบการอุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดของเสียต่าง ๆ การใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีจนทำให้เกิดสภาพดินเกิดความเป็นกรดเป็นด่างอย่างรุนแรงเป็นต้นปัญหาประการที่สองคือปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินแม้ว่าปัจจุบันผังเมืองชุมชนเทศบาลได้กำหนดพื้นที่เป็นพื้นที่อยู่อาศัยพื้นที่พาณิชยกรรมพื้นที่อุตสาหกรรมพื้นที่สถาบันราชการพื้นที่สถาบันศาสนาพื้นที่ชุมชนและเกษตรกรรมและพื้นที่ถนนคลองและห้วยแต่ในสภาพที่เป็นจริงยังคงจะมีปัญหาต่อไปอีกเพราะการใช้ที่ดินเป็นแบบผสมผสานขาดการวางแผนมาตั้งแต่ต้นทำให้การขยายตัวของสิ่งปลูกสร้างในชุมชนกระจายไปตามธรรมชาติอย่างไร้ระเบียบ ประการที่สาม ปัญหาด้านการคมนาคมขนส่งแม้ว่าในปัจจุบันถนนหนทางที่เชื่อมต่อกับชุมชนต่าง ๆ มีลักษณะดีขึ้นแต่ในย่านชุมชนซึ่งเป็นเขตชุมชนดั้งเดิมมีการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนหนาแน่นอยู่ตามริมทางหลวงแผ่นดินทำให้การสัญจรไปมาไม่สะดวกมีการใช้ไหล่ทางและผิวจราจรเป็นที่จอดรถทำให้มีพื้นที่สัญจรน้อยนอกจากนี้ถนนที่ใช้ติดต่อกันระหว่างพื้นที่รอบนอกกับย่านชุมชน

ไม่มีโครงข่ายถนนที่เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบและถนนบางสายเป็นหลุมเป็นบ่อ ถนนลูกรังขาดการบำรุงรักษาทำให้การคมนาคมขนส่งการผลิตต่าง ๆ ออกไปสู่ภายนอกและการเข้าสู่ชุมชนยังไม่สะดวกเท่าที่ควร ประการที่สี่ ปัญหาด้านการสาธารณสุขโรคและสาธาณูปการปัจจุบันบางพื้นที่ในชุมชนยังขาดแคลนไฟฟ้า น้ำประปา ยังมีบริการไม่ทั่วถึง การบริการทางโทรศัพท์ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนด้านสาธาณูปการ โดยเฉพาะทั้งขยะและการจัดเก็บขยะยังไม่ได้มาตรฐานตามหลักสุขาภิบาล นอกจากนี้ ไม่ได้รับการขยายตัวและการเจริญเติบโตของชุมชนในอนาคต ประการที่ห้า ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและด้านนันทนาการปัญหานี้เห็นได้จากการขาดระบบบำบัดน้ำเสีย ความหลากหลายของสภาพแวดล้อมถูกทำลาย การแข่งขันแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นไปอย่างรุนแรง การเกิดขึ้นของสังคมแบบเครือข่ายซึ่งมีส่วนร่วมทำลายทรัพยากรธรรมชาติและเอาเปรียบผู้ที่ด้อยกว่าสำหรับปัญหา ด้านนันทนาการปัจจุบันในเขตเทศบาลยังไม่มีแหล่งนันทนาการที่ชัดเจนและยังไม่มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่ได้มาตรฐานและเพียงพอับความต้องการของประชาชน ประการสุดท้าย ปัญหาเกี่ยวกับระบบคิด ค่านิยมและการปรับตัวก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณภาพและสังคมส่วนรวมมีความสุขแต่ในสภาพความเป็นจริงระบบนี้ทำให้เกิดการแข่งขันกันสูงและในขณะที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ความเจริญจากภายนอกได้เข้ามามีบทบาทต่อชุมชนอย่างเต็มที่ ความเป็นสากลนิยม บนฐานทุนนิยม บริโภคนิยม และความทันสมัยทำให้สังคมชุมชนและครอบครัวละทิ้งความคิดเห็นและค่านิยมเก่า ๆ อันดีงาม ทั้งค่านิยมเก่าและค่านิยมใหม่อยู่ในสภาพสุดโต่งที่เป็นคู่ตรงกันข้ามเมื่อเป็นเช่นนี้ทางเลือกในอนาคตอันเป็นแก่นสารจึงสับสนทางออกที่สำคัญสังคมควรปรับทั้งสองอย่างเข้ามาหากันอย่างมีความสมดุล

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปบริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานีเขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้



ภาพที่ ๑๖ บริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากภาพแผนภูมิจะเห็นว่าบริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี พิจารณาได้จากการการลักษณะทางกายภาพ ประวัติศาสตร์ชุมชน สังคมและวัฒนธรรม ลักษณะทางเศรษฐกิจ การพึ่งพาตนเองของชุมชนปัญหาชุมชนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน

คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ เริ่มจากตำนานโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอนของพุทธทาสภิกขุ เพื่อหาองค์ความรู้จากประวัติศาสตร์ เป็นสมบัติส่วนหนึ่งของชุมชนทรัพยากรมีปัญญาแห่งลุ่มน้ำตาปี และเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานวิจัย “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี” ที่สะท้อนภูมิปัญญา

วิถีชีวิตชาวบ้านเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย และใช้ขยายผลสู่การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นในอนาคต เพื่อสร้างมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรมเชื่อมต่อกับศรีวิชัย พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ ศูนย์กลางอาจอยู่ที่เมืองไชยา จ. สุราษฎร์ธานี ความเจริญทางอารยธรรม ศาสนา เผยแพร่ศาสนา พุทธนิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ไปยังสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ศรีวิชัยเป็นเมืองท่าเรือเชื่อมการค้ามาคมฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทยในชุมชนรอบอ่าวบ้านดอน มุ่งเอาเฉพาะอำเภอกัลป์ทะเลมี ๕ อำเภอ ได้แก่ อำเภอไชยา อำเภอกาหลง อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์ (ท่าทอง) ทำให้มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งเป็นทั้งแหล่งเศรษฐกิจแหล่งประวัติศาสตร์ และแหล่งภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่น

๒.๑๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พงศ์ธันว์ สำเภากเงิน^{๓๘} ทำการวิจัยศึกษาความเชื่อมโยงของวัฒนธรรมท้องถิ่นสมัยอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมและอารยธรรมโบราณ ในพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและคาบสมุทรมลายู นำเสนอ การศึกษาแหล่งชุมชนโบราณ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัด สุราษฎร์ธานีและจังหวัดนครศรีธรรมราช ก่อนปี พ.ศ. ๑๘๐๐ กล่าวว่า มีข้อแตกต่างในด้าน วิถีชีวิตจากการศึกษาแหล่งในยุคก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องจากแหล่งโบราณคดีเกือบทั้งหมดมีการศึกษามาก่อนหน้านี้ มีการค้นพบมาเป็นระยะเวลานาน ด้วยคุณลักษณะของแหล่งที่มักประกอบไปด้วยสร้างอาคารสิ่งก่อสร้างรูปเคารพที่มีอยู่บนพื้นที่เดียวกัน แหล่งชุมชนในปัจจุบันมีขอบเขตขนาดค่อนข้างชัดเจนซึ่งเป็นที่สังเกตได้ง่ายและเป็นที่ยอมรับของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งหลายแห่งยังคงมีความสำคัญมาจนถึงปัจจุบัน และมีโอกาสน้อยมากที่จะได้ค้นพบใหม่ จึงได้ใช้การศึกษาโดยจัดระเบียบข้อมูล เพื่อสังเกตตำแหน่งที่ตั้งและตรวจสอบการกระจายตัวของแหล่งวัฒนธรรมท้องถิ่น

องค์ประกอบของแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในยุคสมัยนี้ ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างประเภทศาสนสถาน ซึ่งมักเรียกว่าวัด หรือโบราณสถานซึ่งได้รับอิทธิพลด้านคติความเชื่อรูปแบบทางสถาปัตยกรรมศิลปกรรมจากแหล่งอารยธรรมโพ้นทะเล อาทิ โบราณสถานเขาพระนารายณ์ อำเภอพุนพิน โบราณสถานวัดแก้ว วัดหลง อำเภอไชยา วัดฤๅษะทางวัฒนธรรมที่พบจากแหล่งโบราณคดีประเภทนี้มักเกี่ยวข้องกับศาสนวัตถุเป็นส่วนมาก ได้แก่ รูปเคารพเทวรูปต่าง ๆ ผลการวิเคราะห์รูปแบบศิลปะจึงมุ่งเป้าไปที่ศิลปะแบบอินเดียและศิลปะศรีวิชัย เมื่อสามารถวิเคราะห์หลักฐานประเภทนี้ได้ว่าจะอยู่ในแบบศิลปะและสกุลช่าง ซึ่งมักอิงกับราชวงศ์แล้วก็จะทราบอายุสมัยโดยประมาณ จึงใช้เป็นค่าอายุอ้างอิงให้กับโบราณสถานทีพบรูปเคารพนั้น ๆ ในบางแห่งมีอายุเก่าแก่เกือบถึง ๑๕๐๐ ปี ประเด็นที่มีความสำคัญประการหนึ่ง ในยุคสมัยนี้ (เริ่มประมาณ ๑๔๐๐ ปีมาแล้วหรือพุทธศตวรรษที่ ๑๒) คือเป็นช่วงรอยต่อที่กลุ่มคนพื้นที่ยังใช้ชีวิตอยู่ในสมัยเหล็ก (๒๔๐๐-๑๕๐๐ ปีมาแล้ว) ดังได้พบหลักฐานสมัยเหล็กที่ ท่าผาก ตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพิน ตลอดจนแหล่งโบราณคดี บ้านรุ่งเรือง อำเภอละแม จังหวัดชุมพร ซึ่งอยู่ใกล้เคียงเขตติดต่อกับอำเภอท่าชนะ แหล่งโบราณคดีกลุ่มนี้ มักพบหลักฐานที่พบแพร่หลายในสมัยเหล็ก เช่น ชิ้นส่วนเครื่องใช้ที่ทำจากโลหะ

^{๓๘} พงศ์ธันว์ สำเภากเงิน, ศึกษาความเชื่อมโยงของวัฒนธรรมท้องถิ่นสมัยอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมและอารยธรรมโบราณ ในพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและคาบสมุทรมลายู, ระยะเวลาที่ ๒, รายงานการวิจัย, (กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๗.

เครื่องประดับประเภทลูกปัดหินลูกปัดแก้วหลากหลายรูปแบบ เป็นหลักฐานเห็นได้ชัดว่า มีความเกี่ยวข้องกับการรับส่งอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากดินแดนต่าง ๆ ที่แผ่เข้ามาในยุคสมัยนี้ จนทำให้ลำดับพัฒนาการทางสังคมในบริเวณตอนกลางคาบสมุทรมาเลย์เปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดด จากสังคมดั้งเดิมไปอยู่ร่วมกับแหล่งอารยธรรมต่าง ๆ ที่ทยอยสร้างขึ้นในระยะนี้ ดังตัวอย่างจากพื้นที่รอบโบราณสถานเขาพระนารายณ์ ปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยของประชาชนอย่างหนาแน่น เมืองท่าริมฝั่งทะเล แหล่งใหญ่อยู่ที่ แหลมโพธิ์พุมเรียง อำเภอไชยา พบโบราณวัตถุที่เป็นสินค้าจากต่างถิ่นมากมาย เช่น เครื่องถ้วยชามสมัยราชวงศ์ถัง อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ถึง ๑๕ พวกเศษแก้วที่เป็นวัตถุดิบในการผลิต แหล่งเมืองท่าริมชายทะเลอื่นที่สำคัญ ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านท่าม่วง ใกล้วัดอัมพาวาส พบที่หินคาร์นีเลียน รูปสิงโตหมอบ คล้ายกับที่ บ้านดอน ตาเพชร ได้พบจี้รูปสิงโตแผ่น และอีกหลายแห่งในอินเดีย เมืองท่าริมฝั่งแม่น้ำ ที่สำคัญได้แก่ แหล่งโบราณคดีควนพูนพิน หรือควนท่าข้าม กับแหล่งโบราณคดีวัดเขาศรีวิชัย อำเภอพูนพิน พบลูกปัดแก้ว ลูกปัดหิน ลูกปัดทองคำ รูปผลพิททอง เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง เหรียญเงินอาหรับ พระพิมพ์ดินดิบ บริเวณนี้จึงเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยที่หนาแน่นอีกจุดหนึ่งของเมืองโบราณรอบอ่าวบ้านดอน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนน่าจะกระจายอยู่ตามริมแม่น้ำและที่ราบเชิงเขา ได้พบศาสนสถานบนควนพูนพิน ลักษณะน่าจะเป็นฐานพระสถูป พบประติมากรรมรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสำริด กำหนดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ควนพูนพิน จึงอาจเป็นที่ตั้งพุทธสถาน ในขณะที่เขาศรีวิชัย หรือเขาพระนารายณ์ เป็นที่ตั้งเทวาลัย ได้พบประติมากรรมรูปพระวิษณุทั้งสิ้น ๔ องค์ กำหนดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๓ แหล่งโบราณคดีบ้านกระแตและวัดถ้ำคูหา ตำบลช้างขวา อำเภอกาญจนดิษฐ์ เป็นแหล่งชุมชนเมืองท่าและที่อยู่อาศัยที่สำคัญอีกจุดหนึ่งตามริมแม่น้ำท่าทอง ที่วัดถ้ำคูหา พบว่าชุมชนชาวพุทธมหายานได้ใช้ถ้ำคูหาเป็นพุทธสถาน นำสังเกตว่างานก่อสร้างสถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถานซึ่งควรเป็นสัญลักษณ์ของการแผ่ขยายอำนาจ ขยายอาณาเขตการยึดครอง มักจารึกเขียนถ้อยคำประกาศชัย ปรากฏเต็มพื้นที่คาบสมุทร เช่นเดียวกับการแผ่อิทธิพลวัฒนธรรมเขมรโบราณในเขตจำปาสักที่ราบสูงโคราช และลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในช่วงเวลาเดียวกันนี้ แต่ในคาบสมุทรกลับพบงานก่อสร้างของเจ้าของอารยธรรม เบบางมาก และเกาะกลุ่มใกล้ชิดกันเฉพาะริมฝั่งทะเล หรือริมฝั่งแม่น้ำที่ออกสู่ทะเลได้สะดวก แหล่งสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้พบเป็นกลุ่มอยู่เฉพาะในเขตอำเภอไชยาและพูนพิน โดยอยู่ห่างจากชายฝั่งทะเลไม่เกิน ๑๕ กิโลเมตรของชายฝั่งทะเลตะวันออก มีเพียงสองแหล่งที่อยู่ฝั่ง ทะเลอันดามันด้านทิศตะวันตกเกือบถึงเขตจังหวัดพังงา และหนึ่งแหล่งทางทิศใต้ ได้แก่เมืองโบราณเวียงสระ ซึ่งอยู่ในทำเลที่มีลำน้ำใหญ่ไหลผ่าน ในขณะที่บริเวณตอนกลางของจังหวัดซึ่งเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำกว้างใหญ่อันอุดมสมบูรณ์ กลับไม่พบแหล่งในสมัยนี้เลย^{๓๙}

ซูพินิจ เกษมณี^{๔๐} ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลางพบว่า เรื่องราวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่ถึงแม้จะอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจเพียงใด แต่ก็ยากที่จะหลบเลี่ยงจากอิทธิพลของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากปัจจัยภายนอกได้ จะแตกต่างกันก็เพียงแต่ อิทธิพลของความเปลี่ยนแปลงนั้นจะมีต่อแต่ละท้องถิ่นในระดับที่แตกต่างกันและด้วยเงื่อนไขที่

^{๓๙} อ่างแล้ว หน้า ๑๑๙

^{๔๐} ซูพินิจ เกษมณี, “โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคกลาง”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๙, หน้า ๙.

แตกต่างกันและชุมชนท้องถิ่นได้เลือกที่จะปรับตัวแบบยอมตาม ต่อต้าน หรือโต้ตอบในลักษณะแตกต่างกันไป นอกจากนี้ ยังพบว่าชุมชนท้องถิ่นสามารถรักษาความทรงจำทางสังคมไว้ได้ยาวนาน หากเป็นความทรงจำที่ประทับใจ ทั้งในทางบวกและทางลบ อย่างไรก็ตาม หากดูโดยภาพรวม อาจแบ่งช่วงการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นที่สำคัญออกได้ดังนี้ ยุคสมัยแห่งการพึ่งตนเองของชุมชน (ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๗๕) ชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังมีวิถีชีวิตในเศรษฐกิจแบบยังชีพหรือกึ่งยังชีพและอาศัยอยู่กับสภาพแวดล้อมที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ แต่นับจากที่รัชกาลที่ ๔ ได้ทรงเปิดประเทศทางการค้าเป็นต้นมา ได้มีความพยายามเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการค้าดังกล่าวในหลายพื้นที่ภาคกลาง แต่ถึงกระนั้นวิถีชีวิตของท้องถิ่นก็ยังมีได้มีความเปลี่ยนแปลงมากนัก จนเมื่อบริษัทฝรั่งเข้ามาทำเหมืองแร่และทำไม้ ชาวบ้านในท้องถิ่นบางส่วนได้เข้าเป็นคนงานเหมืองแร่ และอีกบางส่วนเข้าเป็นคนงานทำไม้ ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๕๐๐) นับตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การตัดดวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้เติบโตขึ้นอย่างมาก นอกจากนี้ มีชาวบ้านกลายเป็นแรงงานรับจ้างแล้ว ผู้ประกอบการยังได้ตัดถนนเข้าสู่พื้นที่งานและทำให้ชาวบ้านที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารมีช่องทางติดต่อกับโลกภายนอกได้สะดวกมากขึ้น ติดตามมาด้วยเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่มีผลต่อชุมชนท้องถิ่นในระดับที่แตกต่างกัน ประกอบกับในช่วงเวลานั้น รัฐบาลซึ่งได้รับอิทธิพลของกระแสความคิดแบบลัทธิชาตินิยมและการปกครองในลักษณะของการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จได้ประกาศใช้นโยบายหลายประการที่มีผลสร้างความเปลี่ยนแปลงโดยตรงต่อชุมชนท้องถิ่น

ยุคพัฒนาตามแผนแบบถูกชี้นำ (พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๒๖) หลังการปฏิวัติเปลี่ยนรัฐบาล ได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับแรก โดยเริ่มในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ มีการเปลี่ยนแปลงฐานคิดเกี่ยวกับการคมนาคมที่สำคัญ คือเปลี่ยนจากการเน้นส่งเสริมการคมนาคมทางน้ำมาเป็นมุ่งส่งเสริมการตัดถนนแทน ซึ่งมีอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงต่อชุมชนท้องถิ่น การเน้นส่งเสริมการเกษตรเชิงพาณิชย์ อันส่งผลให้เกษตรกรต้องหันมาพึ่งพาปัจจัยภายนอกอย่างหนัก การสร้างเขื่อนฝาย และประตูน้ำของทางราชการที่มีผลให้เปลี่ยนเงื่อนไขของสภาพนิเวศน์ของบางท้องถิ่น ตามมาด้วยเหตุการณ์ที่บรรดานิสิตนักศึกษาหลบหนีเข้าป่าไปได้พบปะกับชุมชนในป่าเขา และได้ทยอยออกจากป่ามาเข้ามอตัว ยุคการฟื้นคืนของพลังชุมชนและเครือข่าย (พ.ศ. ๒๕๒๖ - ปัจจุบัน) ในท่ามกลางแรงกดดันจากหน่วยงานของรัฐ ชาวบ้านได้พยายามสร้างองค์กรและเครือข่ายของตนขึ้นมาเพื่อทำงานตามประเด็นที่สนใจในด้านความพยายามเสริมสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนี้ กล่าวโดยรวม นับว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เนื่องจากเป็นหัวข้อที่เป็นความสนใจของเจ้าของท้องถิ่นเองและผู้รู้ในท้องถิ่นก็มีความประสงค์ที่จะถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีอยู่นี้ให้ผู้อื่นได้รับทราบด้วย ความร่วมมือที่เกิดขึ้นก็มีความหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ด้วย บางพื้นที่ศึกษาได้รับความร่วมมืออย่างดีจากบรรดาผู้นำในท้องถิ่น บางพื้นที่ได้รับความช่วยเหลือจากผู้รู้และผู้อาวุโส และอีกบางพื้นที่มีกลุ่มเยาวชนเข้าร่วมอย่างแข็งขัน นอกจากนี้ ยังมีองค์กรชุมชนและโรงเรียนในท้องถิ่นหลายแห่งที่คาดหวังว่าจะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ชูศักดิ์ วิทยาภัก และคณะ^{๔๑} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อการเข้าถึงทรัพยากรของคนเมื่อน่าน” การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมื่อน่านเพื่อการเข้าถึงทรัพยากรได้อาศัย

^{๔๑} ชูศักดิ์ วิทยาภัก และคณะ, ประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อการเข้าถึงทรัพยากรของคนเมื่อน่าน, รายงานการวิจัย, (ทุนสนับสนุนการวิจัย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย), ๒๕๔๖, หน้า ๒๘๒.

แนวคิดและวิธีการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และมานุษยวิทยา เพื่อเรียนรู้ถึงเรื่องราวของชาวบ้านที่มักไม่ปรากฏหรือเป็นที่รับรู้ในบทบันทึกอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยกำหนดประเด็นการวิจัยเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาโดยมีประเด็นการศึกษาที่อาศัย มโนทัศน์ร่วมกัน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ การบ่งบอกอัตลักษณ์ และการช่วงชิงการเข้าถึงทรัพยากร หลังจากนั้น จึงเลือกชุมชนที่เป็นตัวแทนของประเด็นการศึกษาเฉพาะที่แตกต่างกันไป โดยเลือกได้ทั้งหมด ๕ ชุมชน คือ ชุมชนลาวพวน ชุมชนไทลื้อ ชุมชนขมุ ชุมชนบ่อเกลือ และชุมชนบ้านหลวง ผลการวิจัยที่พบว่า เป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ร่วมกันของชุมชนเหล่านี้ คือ เป็นชุมชนที่พลัดถิ่นหรือถูกอพยพโยกย้ายมาจากที่อื่นทั้งสิ้น ส่วนมากเกิดการอพยพเคลื่อนย้ายในยุคที่รู้จักกันทั่วไปว่า “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ชุมชนเหล่านี้มีความแตกต่างทางด้านอัตลักษณ์ ทางชาติพันธุ์แบบแผนทางวัฒนธรรม เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และการใช้ทรัพยากรที่ประกอบกันเข้าเป็นภูมิทัศน์ทางสังคมของเมืองน่าน ที่มีลักษณะเป็นภาพโมเสคทาง ชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ นอกจากนี้ ชุมชนเหล่านี้ยังอยู่ภายใต้บริบททางภูมิศาสตร์และนิเวศวิทยาแบบหุบเขาและภูเขาของภาคเหนือของประเทศไทยซึ่งมีอิทธิพลส่วนหนึ่งต่อการปรุงแต่งวัฒนธรรม การสร้างประวัติศาสตร์การบ่งบอกอัตลักษณ์และการใช้ทรัพยากรทางที่ถูกกำหนดจากรัฐและที่เป็นปฏิบัติการของชาวบ้านในท้องถิ่นเอง ดังนั้น ประวัติศาสตร์อัตลักษณ์และการใช้ทรัพยากรที่เป็นประเด็นการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นปฏิบัติการของชาวบ้านที่ดิ้นรนตอบโต้ต่อปฏิบัติการของ วาทกรรมของรัฐและทุนจากภายนอกในบริบทของเวลาและพื้นที่เฉพาะ ชุมชนลาวพวนบ้านฝายมูลเป็นชุมชนชาติพันธุ์ไทย-ลาวที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองพวนประเทศลาว มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในวงล้อมของคนไทยพื้นราบในยุคการสร้างรัฐชาติไทยและยุคการพัฒนาโดยรัฐ ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ความเป็นลาวเป็นสิ่งที่ต้องซ่อนเร้นไว้ข้างใน แต่ด้วยความมี อัตลักษณ์เป็นชุมชนพื้นราบทำนาควา นับถือศาสนาพุทธและเป็นกลุ่มคนที่มีรัฐชาติจึงทำให้สามารถดำรงฐานะอยู่ในสังคมคนเมืองได้อย่างไม่แปลกแยกนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นทุนทางสังคมการค้าอัตลักษณ์และประวัติศาสตร์ที่เคลื่อนไหวไปมาบนแกนของความ เป็นลาวพวน-ไทย ควรจึงทำให้ชุมชนลาวพวนกลายเป็นชุมชนที่สามารถสร้างพื้นที่ทางสังคมและการเมืองได้อย่างหลากหลาย ชุมชนไทลื้อบ้านหนองบัวและบ้านดอนมูลเป็นกรณีศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และการใช้ทรัพยากรที่เริ่มจากความเหมือนและกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วพัฒนาไปสู่ความแตกต่างและช่วงชิงในกระบวนการปรุงแต่งและสร้างความหมายใหม่ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ตำนานและการบ่งบอกอัตลักษณ์เพื่อให้สามารถกลายเป็นสินค้าในระบบทุนนิยมในรูปของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้บริบทของการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกัน กระบวนการดังกล่าวเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมที่เคยเป็นทรัพยากรของชุมชนให้กลายเป็นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่กระจายอย่างไม่เท่าเทียมกันในระดับปัจเจกและระหว่างชุมชนซึ่งนำไปสู่การต่อต้านและท้าทายของผู้ที่รู้สึกว่าตนเองสูญเสียประโยชน์ ชุมชนขมุหมู่บ้านห้วยปุกเป็นกรณีศึกษาที่เป็นภาพตัวแทนของประวัติศาสตร์ของคนชายขอบ ที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อดำรงอยู่ภายใต้กระบวนการบ่งบอกอัตลักษณ์ ที่ถูกกำหนดจากรัฐและคนภายนอกกว่าเป็นชาวเขาที่ชอบเคลื่อนย้ายทำไร่เลื่อนลอย นับถือผี เป็นชนเผ่าที่ไร้รัฐ เป็นชนชั้นผู้ใช้แรงงาน และถ้าหลังในลำดับขั้นของการพัฒนา ประวัติศาสตร์ของขมุจึงเต็มไปด้วยความทุกข์ยากทั้งเกี่ยวอัตลักษณ์ตนเอง และตกเป็นเหยื่อของการพัฒนา และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสถานะที่สถานที่อยู่อาศัยซึ่งมีความหมายต่อการดำรงอยู่ของความเป็นขมุกำลังถูกคุกคาม ชาวขมุ

หมู่บ้านห้วยปุกจึงต้องใช้การเมืองเชิงวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ อันได้แก่ พิธีกรรมเวทมนต์ คาถา ความเชื่อในภูตผีปีศาจ และการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของตนเอง เพื่อขับไล่การคุกคามจากภายนอกและขจัดความกลัว ความกังวล ความไม่มั่นคงในชีวิต และความไม่แน่นอนในอนาคตของชุมชน ชุมชนบ่อเกลือได้รับการบันทึกในประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นแหล่งผลิตเกลือในยุคโบราณแต่เรื่องราวของผู้คนและชุมชนแห่งนี้กลับค่อนข้างคลุมเครือเพราะถูกบดบังความสนใจโดยประวัติศาสตร์การช่วงชิงทรัพยากรเกลือ ประวัติศาสตร์ของชุมชนที่นี้จึงบอกเล่าแต่เพียงว่าเป็นคนเมืองมาจากเชียงใหม่ เกลือเป็นศูนย์กลางของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชนกับคนภายนอก ประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของชุมชนจึงเกี่ยวข้ออยู่กับเกลือเป็นหลัก ในยุคสมัยปัจจุบันเกลือในฐานะทรัพยากรทางวัตถุอาจมีความสำคัญน้อยลง แต่บ่อเกลือในความหมายทางประวัติศาสตร์ สถานที่และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้คนและชุมชนกลับมีความหมายมากขึ้น ชุมชนบ้านหลวงมีประวัติศาสตร์และการบ่งบอกอัตลักษณ์ที่ผูกติดอยู่กับเหตุการณ์ “บ้านหลวงหวงป่า” ที่กลายเป็นประวัติศาสตร์ เป็นตำนานการต่อสู้ เป็นวาทกรรมการอนุรักษ์ป่า ในระดับท้องถิ่นเป็นเครื่องบ่งบอกอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านหลวงที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนบ้านหลวงเองและชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์นี้ กลับกลายเป็นเอกทางประวัติศาสตร์ ชื่อชุมชนบ้านหลวงซึ่งในปัจจุบันเหลืออยู่เพียงชุมชนในจินตนาการ จะต้องแบกรับต่อไปท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ที่มีการแย่งชิงทรัพยากรเพื่อความเข้มข้นขึ้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในการวิจัยนี้จึงเป็นเรื่องราวที่มีลักษณะเฉพาะอยู่ภายใต้เงื่อนไขของเวลาและสถานที่ความจริงที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การบ่งบอกอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และการใช้ทรัพยากรที่ปรากฏอยู่ในรายงานวิจัยนี้อาศัยข้อมูลและข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ก็จริงอยู่ แต่ในขณะเดียวกันมันก็ถูกผลิตสร้างขึ้นภายในบริบทของสังคมวิทยาของความรู้และภายใต้แนวคิดทางวิชาการชุดหนึ่งที่ผู้วิจัยเลือกนำมาใช้ในการให้ความหมายข้อมูล ดังนั้น จึงไม่อาจอ้างว่าเป็นประวัติศาสตร์ชาวบ้านที่สมบูรณ์ในตัวเอง แต่เป็นวาทกรรมทางประวัติศาสตร์ชุดหนึ่ง

ปริญา ปานชานา^{๔๒} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “วรรณกรรมท้องถิ่นตามแนวลำน้ำตาปี : The Folk Literature along the Line of Tapee River” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบทชุมชนด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรม และเพื่อรวบรวมวิเคราะห์ วรรณกรรมท้องถิ่นตามแนวลำน้ำตาปี ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายที่แม่น้ำตาปี ไหลผ่าน ๗ ชุมชน ผลการศึกษาพบว่าชุมชนดังกล่าวมีลักษณะร่วมกันในด้านสภาพภูมิศาสตร์ทางกายภาพ ประวัติศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรม วรรณกรรมมุขปาฐะที่ยังคงปรากฏอยู่ในพื้นที่มีตำนาน ๗ เรื่อง นิทาน ๖๐ เรื่อง และเพลงกล่อมเด็ก ๒๕๙ เพลง วรรณกรรมดังกล่าวมีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม และคุณค่าด้านภาษา มีความสัมพันธ์กับชุมชนในฐานะเป็นเครื่องมือบันทึกภาพสังคม การพัฒนาระบบความคิด การสร้างทัศนคติ ค่านิยม และศีลธรรม ในฐานะที่เป็นเครื่องบันเทิงใจ ความสัมพันธ์กับชุมชนในด้านความเชื่อและพิธีกรรม และความสัมพันธ์กับชุมชนในฐานะเป็นส่วนที่ให้การศึกษานอกกรอบแบบแก่สังคม

^{๔๒} ปริญา ปานชานา, วรรณกรรมตามแนวลำน้ำตาปี, มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗) : ๑๐๓.

สมโชค อ่องสกุล^{๔๓} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่ : การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ผลการศึกษาพบว่า ดังนี้ (ก) ส่วนที่ว่าด้วยพัฒนาการของชุมชน พบร่องรอยชุมชนในเชียงใหม่ใน ๙ ช่วงเวลาต่อไปนี้ (๑) ช่วงก่อนสร้างเมืองเชียงใหม่มีร่องรอย “ชุมชน” ปรากฏในตำนานและผลของการขุดค้นทางโบราณคดี พบร่องรอยการตั้งถิ่นฐานและการมีชุมชนเช่นกลุ่มชนชาวลัวะซึ่งชุมชนพื้นที่เช่นชุมชนวัดนันท์นันทารามก็พยายามสร้างประวัติศาสตร์เชื่อมโยงถึงกลุ่มชาวลัวะก่อนตั้งเชียงใหม่ (๒) ช่วงสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๑๘๓๙-๒๑๐๑) เป็นยุคที่ชุมชนต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นชัดเจน เช่น ชุมชนสงฆ์ ชุมชนเจ้านาย ชุมชนชาวบ้านหรือไพร่กระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สมัยราชวงศ์มังรายปรากฏ เช่น วัดเชียงมั่น วัดเจ็ดยอด วัดนันท์นันทาราม วัดหมื่นสาร วัดศรีสุพรรณ วัดพันตอง โดยชุมชนเจ้านายเป็นผู้สร้างผู้อุปถัมภ์ และถวายกำลังคนที่เป็นไพร่จำนวนหนึ่ง ให้เป็น “ข้าวัด” ให้กับวัดเพื่อดูแลรับใช้ชุมชนชง และรอบนอกเวียงที่เป็นชุมชนเกษตรกรรม โดยมีชุมชนพวกค้าทางไกลทางไกลเข้ามาพักชั่วคราว (๓) ช่วงพม่าปกครองเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๑๐๑-๒๓๑๗) เป็นช่วงที่มีหลักฐานประเภทลายลักษณ์ เช่น ศิลปินกระเบื้องการอุปถัมภ์ชุมชนสงฆ์ของชุมชนเจ้านาย โดยมีการถวายกำลังคนที่เป็นไพร่ให้เป็นข้าวัดจำนวนหลายครัวเรือน ดังที่ปรากฏในจารึกที่วัดเชียงมั่นและจารึกที่วัดเกต (๔) ช่วงพระเจ้ากาวิละและน้อง ๆ ช่วยกันฟื้นบ้านเมือง พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๘ เป็นช่วงที่เกิดชุมชนพื้นที่ในเชียงใหม่จำนวนมากเพราะมีการ “เทศรว” กำลังคนมาจากเมืองต่าง ๆ มาตั้งบ้านเรือนในเชียงใหม่ เช่นใน พ.ศ. ๒๓๔๒ พระเจ้ากาวิละให้นำกำลังคนจากบ้านววลายมาไว้ที่บริเวณข้างวัดหมื่นสารทำให้เรียกชุมชนนี้ในเวลาต่อมาว่าชุมชนหมื่นสารบ้านววลาย ช่วงเวลาเดียวกันก็ให้นำกำลังคนจากเมืองทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน มาไว้ที่ข้างวัดศรีสุพรรณ ครั้งใน พ.ศ. ๒๓๔๗ เมื่อตีเมืองเชียงแสนสำเร็จก็ได้นำกำลังพลจากเชียงแสนส่วนหนึ่งมาไว้ข้างวัดพันตอง วัดลอยเคราะห์ วัดช่างฆ้อง วัดมหาวัน เกิดเป็นชุมชนบ้านฮ่อม หลังจากตีเชียงแสนได้ก็ส่งกองทัพขึ้นไปถึงเชียงตุงนำกำลังคนทั้งเจ้านายและไพร่ชาวจีนมาไว้ข้างวัดนันท์นันทารามและพื้นที่ข้างเคียงเกิดเป็นชุมชนวัดไทเขินเรียกว่าชุมชนวัดนันท์นันทาราม (๕) ช่วงเริ่มติดต่อกับชาวตะวันตกซึ่งเป็นช่วงที่สยามเปิดประเทศโดยสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. ๒๓๘๘ บริษัทป่าไม้ของอังกฤษก็เข้ามาตั้งในเชียงใหม่คนในบังคับของอังกฤษของก็เข้าด้วยเช่นอินทุมสลิมไทยใหญ่พม่าต้องสู้เป็นต้นเกิดเป็นชุมชนเช่นชุมชนวัดป่าเป้าของไทยใหญ่ใน พ.ศ. ๒๔๓๔ โดยคนส่วนหนึ่งไปตั้งถิ่นฐานในชุมชนบ้านหอมเช่นกลุ่มศรัทธาวัดมหาวันขณะเดียวกันพ่อค้าจีนที่มาทั้งทางบกและทางน้ำก็เริ่มตั้งถิ่นฐานในเชียงใหม่บริเวณริมแม่น้ำปิงเช่นชุมชนวัดเกต เขตชุมชนวัดท่ากระดาศ ๒๔๑๐ มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ชุดแรกก็เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเชียงใหม่ตั้งโบสถ์โรงเรียนโรงพยาบาลเป็นต้นบริเวณสองฝั่งแม่น้ำปิงซึ่งต่อมาย้ายมาอยู่บริเวณชุมชนวัดเกต (๖) สมัยเทศบาลตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ สยามเริ่มส่งข้าหลวงขึ้นมากำกับราชการในเชียงใหม่และส่งข้าราชการขึ้นมาจัดการแบบแผนการปกครองเพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางทำให้ภาคราชการเติบโตใหญ่ตั้งแต่นั้นมาเกิดเป็นชุมชนของภาคราชการทั้งสายพลเรือนสายทหารและสายตำรวจนำสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพและทางความคิดช่วงนี้จึงมีปฏิริยาจากท้องถิ่นเกิดการเรียกตัวเองว่า “คนเมือง” ขึ้น (๗) ช่วงสงครามโลกหลังสงครามโลกเป็นช่วงเวลาที่คนร่วมสมัยยังมีชีวิตคนในแต่ละชุมชนส่วนหนึ่งจึงใช้เป็นสมบัติชุมชนในการสร้างประวัติศาสตร์ เช่น ชุมชน

^{๔๓} สมโชค อ่องสกุล, “โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่ : การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”, รายงานการวิจัย, (ทุนสนับสนุนการวิจัย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๘๔.

หมื่นสารบ้านวัวลาย ซึ่งอดีตทหารญี่ปุ่น สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้มาตั้ง پایจารึกไว้ขณะเดียวกันช่วงนี้เกิดชุมชนคนเมืองที่ได้รับการศึกษาชั้นสูงในกรุงเทพมหานครร่วมกันเป็นสมาคมชาวเหนือมุ่งใช้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในฐานะสมบัติชุมชนขณะที่ในเมืองเชียงใหม่เกิดชุมชนผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นเพื่อแสดงความคิดเห็นเรื่องการตั้งมหาวิทยาลัยและมีการรวม มตัวเป็นกลุ่มพุทธนิคมทำกิจกรรมหารายได้สร้างพุทธสถานจนสำเร็จ (๘) ช่วงเริ่มมีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ซึ่งเปิดสอนเมื่อ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๐๗ เชียงใหม่เปลี่ยนแปลงมากขึ้นเกิดชุมชนในมหาวิทยาลัย ชุมชนบ้านจัดสรรหอพักข้างมหาวิทยาลัย และชุมชนแออัดในเขตเมืองโดยชุมชนของชนชั้นกลางยึดครองพื้นที่ส่วนใหญ่ (๙) ยุคปฏิรูปการเมืองการศึกษาโดยเฉพาะตั้งแต่มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นช่วงที่ชุมชนชาวบ้านได้มีโอกาสหรือฟื้นศักยภาพและรักษาสมบัติชุมชนอย่างมีกฎหมายคุ้มครอง (๑๐) ส่วนที่ว่าด้วยสมบัติสาธารณะของชุมชน สมบัติสาธารณะของชุมชนทั้งสองคือ ชุมชนชั้นสูงและชุมชนเจ้านายเริ่มต้นจากประวัติศาสตร์ต่อมาคือการศึกษาทั้งสองอย่างทำให้ชุมชนมีพลังและเข้าถึงแหล่งทรัพยากรได้ (๑๑) ส่วนที่ว่าด้วยการสร้างประวัติศาสตร์ ทุกชุมชนได้ใช้ประวัติศาสตร์เป็นสมบัติสาธารณะในการสร้างประวัติศาสตร์โดยในช่วง ๑๐๐ ปีที่ผ่านมาชุมชนของชนชั้นกลางในภาคราชการได้สร้างประวัติศาสตร์ชุดใหม่ครอบงำประวัติศาสตร์ชุดเดิมที่สร้างโดยชุมชนชั้น สูงและชุมชนเจ้านายโดยมีผู้ผ่านการศึกษาระบบโรงเรียนเช่นชุมชนวิชาการส่วนหนึ่งและชุมชนภาคธุรกิจเอกชนหนุนช่วยสืบทอดประวัติศาสตร์ชุดใหม่ขณะที่ชุมชนชาวบ้านแม่ถูกแย่งชิงพื้นที่ทางสังคมไปเกือบหมดสิ้นก็ได้สร้างประวัติศาสตร์ขึ้นโดยมีชุมชนสงฆ์เป็นที่พึ่งหลักและมีคนในชุมชนวิชาการบางส่วนหนุนช่วยทำให้เกิดพลังและความมั่นใจมากขึ้นตามลำดับ

อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ^{๔๔} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “สืบสร้างประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอัมพวาสวนนอกตำบลบางนางลี่” ผลการศึกษาพบว่า ท้องถิ่นบางนางลี่ได้ผ่านกระบวนการปรับตัวเข้ากับเงื่อนไขเชิงนิเวศวิทยาเศรษฐกิจและการเมืองมาอย่างต่อเนื่องกล่าวในเชิงนิเวศวิทยาชาวบางนางลี่สมัยบุกเบิกได้ปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศบริเวณรอยต่อปากแม่น้ำด้วยการปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นแนวตามริมน้ำและพัฒนาระบบสวนยกร่องสำหรับปลูกพืชผักผลไม้ขณะที่หลังจากเกิดภาวะน้ำเค็มหนุนสูงจากการกักเก็บน้ำของเขื่อนศรีนครินทร์ส่งผลให้มะพร้าว น้ำตาล ล้มตายหรือให้น้ำตาลมะพร้าวลดน้อยให้น้ำตาลลดลงอย่างมาก ชาวบางนางลี่ปรับตัวด้วยการหันไปปลูกพืชอื่นเช่นส้มโอซึ่งเหมาะกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปมากกว่าโดยเฉพาะเมื่อพิจารณาพร้อมกับการมีพ่อค้าแม่ค้า ข้าราชการรับซื้อผลผลิตถึงที่หลังจากการพัฒนาโครงการขายถนนสุวรรณในเชิงเศรษฐกิจและการเมืองชาวบางนางลี่สมัยบุกเบิกปรับตัวเข้ากับระบบเศรษฐกิจแบบตลาดที่กำลังขยายตัวด้วยการพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบตลาดภายในให้ขยายตัวยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งภาวะเศรษฐกิจถดถอย ชาวบางนางลี่อาศัยเป็นโอกาสในการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากกึ่งยังชีพกึ่งตลาดสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดอย่างเต็มตัว และแม้ต่อมาในสมัยเร่งรัดพัฒนาประเทศ ท้องถิ่นบางนางจะกลายเป็นชุมชนชายขอบการพัฒนา ซึ่งไม่เพียงแต่ไม่ได้รับการพัฒนาให้เกิดการขยายพลังการผลิต หากยังถูกกดขี่ทรัพยากรและแรงงาน เพื่อรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและเมือง ชาวบางนางลี่ได้ปรับตัวด้วยการกระจายการผลิตทั้งในและนอกภาคเกษตร และผ่องถ่ายแรงงานส่วนเกินออกนอกภาคเกษตร เพื่อรักษาสถานการณ์เป็นองค์กรการผลิตของครัวเรือนไว้

^{๔๔} อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ “สืบสร้างประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอัมพวาสวนนอก ตำบลบางนางลี่”, รายงานการวิจัย, (ทุนสนับสนุนการวิจัย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย), ๒๕๔๗, หน้า ๑๗๕.

ขณะเดียวกันก็สืบทอดและพัฒนาระบบการเกษตรในแนวทางของเกษตรกรรมยั่งยืน ซึ่งไม่เพียงช่วยให้ครัวเรือนสามารถดำรงอยู่ได้ในเชิงเศรษฐกิจ หากยังเป็นเทคนิคและรูปแบบการทำเกษตรที่เกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของผู้บริโภคในเวลาเดียวกัน

ทั้งนี้การปรับตัวเข้ากับเงื่อนไขเชิงนิเวศวิทยา รวมทั้งบริบททางเศรษฐกิจและการเมืองดังกล่าว ส่งผลต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมย่านบางนางลี่อย่างสำคัญ เพราะการตั้งถิ่นฐานริมน้ำส่งผลให้ขอบเขตหรือหน่วยชุมชน บางนางลี่ไม่ชัดเจนและไม่มีศูนย์กลางที่ใจกลางของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หากแต่อยู่ที่วัดซึ่งเป็นจุดตัดของหย่อมย่านต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมลักษณะต่าง ๆ ที่ก้าวข้ามเส้นแบ่งการปกครองซึ่งอาศัยลำคลองเป็นเกณฑ์ อาทิ กลุ่มผู้ถือศีลอุโบสถและกลุ่มผู้มีพระอุปถัมภ์อยู่ร่วมกัน ขณะที่การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตสู่การทำน้ำตาลมะพร้าวเชิงเดี่ยว ยิ่งทำให้บทบาทของวัดในฐานะพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมร่วมกันมีความสำคัญยิ่งขึ้น เพราะนอกจากไม่มีพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่กรรมสิทธิ์ร่วมสำหรับประกอบกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน เนื่องจากที่ดินถูกขูดเป็นสวนมะพร้าวน้ำตาลส่วนบุคคลจนหมด การทำน้ำตาลมะพร้าวซึ่งใช้แรงงานเข้มข้นอย่างต่อเนื่อง ไม่เปิดโอกาสให้ชาวบางนางลี่สามารถระดมแรงงานคราวละมาก ๆ ในการผลิตร่วมกันได้ จึงมีแต่เงื่อนไขทางศาสนาและประเพณีต่าง ๆ ซึ่งมักจัดขึ้นที่วัดที่ชาวบางนางลี่ สามารถประกอบกิจกรรมร่วมกันได้ และแม้ปัจจุบันย่านบางนางลี่จะขบเซาะลง หลังจากที่ชาวบางนางลี่จำนวนหนึ่งปรับตัวออกนอกภาคเกษตร ด้วยการทำงานในโรงงาน ในจังหวัดใกล้เคียง วัดยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางของการจัดรูปองค์กรความร่วมมือทางสังคมในลักษณะต่าง ๆ อาทิ ชุดทำครัว ซึ่งเป็นการจัดรูปองค์กรความร่วมมือทางสังคม เมื่อชาวบางนางลี่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา หรือตามประเพณี ซึ่งต้องอาศัยการระดมแรงงานคราวละมาก ๆ นอกจากนั้น ระบบการผลิตน้ำตาลมะพร้าวซึ่งสร้างรายได้ค่อนข้างดีและส่งผลให้ย่านบางนางลี่เป็นที่รู้จักในอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์คนทำตาล ซึ่งเป็นบุคลิกของผู้ที่มีความเป็นตัวของตัวเองอยู่กับความเป็นจริงในปัจจุบันขณะ และคาดหวังผลตอบแทนเชิงรูปธรรมซึ่งชาวบางนางลี่พึ่งตัวเองเข้าด้วย แม้เลิกทำน้ำตาลมะพร้าวแล้ว หากแต่ความสัมพันธ์ในการผลิตน้ำตาลมะพร้าวซึ่งมีลักษณะพึ่งพามากกว่ากดขี่ขูดรีด และมีลักษณะการเจรจาต่อรองมากกว่าการครอบงำอย่างเบ็ดเสร็จส่งผลให้ท้องถิ่นบางนางลี่ไม่สูญเสียความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจรวมทั้งทางสังคมและการเมือง และเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การจัดรูปองค์กรการตัดสินใจในผลิตสาธารณะที่ชาวบางนางลี่เรียกว่าประชาคม ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่ทุกฝ่ายสามารถเจรจาต่อรองกันได้บนฐานของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เท่าเทียมเป็นไปได้ และชี้ให้เห็นว่าชาวบางนางลี่ในฐานะชาวสวนไม่ได้เป็นกลุ่มคนที่เฉื่อยชาทางการเมืองดังที่มักเข้าใจ เพราะเหตุนี้ แม้อย่างเคยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและทวีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น กระบวนการปรับตัวและการเรียนรู้บนฐานของการพึ่งตนเองของชาวบางนางลี่ซึ่งดำเนินมาอย่างต่อเนื่องได้ก่อให้เกิดทุนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความรู้และระบบการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์คนทำตาลโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ เครือข่ายความร่วมมือทางสังคม ที่ยังคงดำรงอยู่อย่างมีชีวิตชีวา ซึ่งชาวบางนางลี่สามารถอาศัยเป็นฐานในการพัฒนาเป็นพลังของท้องถิ่นในการเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง และการท้าทายใหม่ ๆ ได้อย่างเสมอหน้าและเท่าทัน

วิบูลย์ เข็มเฉลิม และคณะ^{๕๕} ได้ทำการวิจัยเรื่อง “โครงการวิจัยประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนบ้านป่าต้นน้ำคลองระบม-สียัด” ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า พื้นที่ของชุมชนบ้านป่า มีความเป็นมาที่ยาวนานเกินกว่าร้อยปีจากหลักฐานทางโบราณคดีของวัดท่าอุไทยและโบราณวัตถุทั่วพื้นที่อีกทั้งยังคงเป็นเส้นทางการค้าภายในประเทศเป็นที่ตั้งเมืองหน้าด่านในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและมีทางเชื่อมต่อสัญจรไปมายังเมืองจันทน์เมืองเขมรและเมืองลาววันนี้ ของคนบ้านป่า มีความขัดแย้งในชุมชนผลสืบเนื่องจากวิถีคิดที่เปลี่ยนไป ปัญหาปากท้องและความสัมพันธ์ในเชิงเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลง คนรุ่นใหม่เริ่มไม่สนใจชุมชน บางส่วนดิ้นรนไปรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม คนเฒ่าคนแก่ถูกปล่อยให้เลี้ยงหลานอยู่บ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจางหายและขาดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ชุมชนให้คุณค่าและความสำคัญในความเชื่อของภูมิปัญญาและประเพณีน้อยลง ณ เวลานี้ คนบางกลุ่มเริ่มหันกลับมาทบทวนตัวเองจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเรียนรู้และสร้างความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาเดิมที่ใช้ต่อยอดความรู้ใหม่ สร้างความสัมพันธ์ใหม่แล้วนำไปจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันของท้องถิ่น

ชัยวัฒน์ มีสันฐาน^{๕๖} บทความวิจัย เรื่อง บททวนความสัมพันธ์ระหว่างสยาม และบรรดารัฐมลายูทางตอนใต้ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างยาวนาน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งจากฝั่งไทย และมลายูซึ่งพบว่า ความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการเริ่มต้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา และดำเนินต่อมาจนถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีหลายรูปแบบทั้งการศึกสงคราม การเมืองและการค้า ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวคือความเข้มแข็งทางด้านการทหาร และการเมือง จากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวนำมาซึ่งการโยกย้ายถิ่นฐานของชาวมลายูจากภาคใต้สู่ภาคกลางของประเทศไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาถือเป็นยุคแรกที่มีกลุ่มคนเชื้อสายมลายูเข้ามาตั้งชุมชน ซึ่งชาวมลายูที่เข้ามาในยุคนี้ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อทำการค้าขาย อย่างไรก็ตาม ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์คนมลายูเข้ามาในภาคกลางของประเทศไทยจำนวนมาก เนื่องจากผลของการชนะสงครามของฝ่ายสยามที่มีต่อรัฐมลายูโดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐปัตตานี หลังจากชนะสงครามสยามได้นำเชลยชาวมลายูขึ้นมาในพระนคร ด้วยเหตุผลทางด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ การอพยพเชลยศึกมลายูเกิดขึ้นทั้งหมดสามครั้ง สองครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๑ ตรงกับ ค.ศ. ๑๗๘๖ และ ค.ศ. ๑๗๘๙ อีกหนึ่งครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๓ ตรงกับ ค.ศ. ๑๘๓๒ ปัจจุบันลูกหลานของเชลยศึกดังกล่าวได้รับการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นถึงกว่า ๑ ล้านคน พวกเขาเหล่านี้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงเทพมหานครจังหวัดใกล้เคียงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดปทุมธานี และนนทบุรี รวมทั้งยังมีบางส่วนที่ได้ขยับขยายไปตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศไทยอีกด้วย

ชนิดา กล่อมทอง^{๕๗} การศึกษาวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพินเป็นการศึกษาแนวประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนประวัติศาสตร์บอกเล่าด้วยวิธีเศรษฐศาสตร์การเมืองที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับมิติคืออื่น ๆ ทั้งในด้านการทำมาหากินการเมืองการปกครองด้านสังคม

^{๕๕} วิบูลย์ เข็มเฉลิม และคณะ, “โครงการวิจัยประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นชุมชนบ้านป่าต้นน้ำคลองระบม-สียัด” รายงานการวิจัย, (ทุนสนับสนุนการวิจัย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๘.

^{๕๖} ชัยวัฒน์ มีสันฐาน, บททวนความสัมพันธ์สยาม-มลายูและการเข้ามาของชาวมลายูในภาคกลางของประเทศไทย, บทความวิจัย, วารสารปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙) : ๔๔

^{๕๗} ชนิดา กล่อมทอง, ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน, รายงานวิจัย, (จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๔-๕.

เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนเมืองพุนพินโดยมีแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวคิดหลัก และมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพินช่วง พ.ศ.๒๔๕๘ ถึง พุทธศักราช ๒๕๕๘ และเพื่อศึกษาการอยู่ของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนเมืองพุนพิน ภายใต้พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ผลการศึกษาพบว่าชุมชนเมืองพุนพิน มีประวัติศาสตร์อย่างยาวนานนับเป็นพันปีเคยเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลที่สำคัญในอาณาจักรอนมมาตั้งแต่สมัยโบราณมีการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับชุมชนภายนอกมาตั้งแต่อดีตเมื่อรวมกับความเชื่อตั้งตั้งเดิมในชุมชนจึงกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชนและด้วยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อยู่ในคาบสมุทรแคบและยาวทำให้ความสัมพันธ์บนแผ่นดินใกล้ชิดกับในชุมชนจึงมีความผูกพันกับความเชื่อภูมิภาคเหมือนกับช้างภาคใต้ที่สำคัญต่อการกำหนดวิถีชีวิตบุคลิกภาพและนิสัยใจคอในเรื่องของความรักพี่น้องรักพวกพ้องความมีน้ำใจการเสียสละการช่วยเหลือแบ่งปันการรู้บุญคุณชอบศึกษาหาความรู้จากการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงลดความยุติธรรมกล้าคิดกล้าพูดและมีจุดยืนเป็นของตนเองสรุปได้ว่าบริษัทชุมชนเมืองพุนพินตลอดช่วง ๑๐๐ ปีที่ผ่านมาไม่มีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ทางทรัพยากรธรรมชาติการทำมาหากินการคมนาคมการค้าสงครามมหาเอเชียบูรพาการเข้ามาของระบบทุนการปกครองรัฐพวกคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและอุทกภัยแปลว่าทำชุมชนความเป็นครอบครัวความเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยความรักความมีน้ำใจช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันและการร่วมสุขร่วมทุกข์กันผูกพันไรคิดเป็นพี่น้องและเครือข่ายยังคงดำรงอยู่ในชุมชนเมืองพุนพินในปัจจุบัน

ณรงค์ บุญสวยขวัญ^{๔๘} วิจัยเรื่องวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากการพัฒนาของรัฐในระยะแผนพัฒนาฉบับที่ ๑-๘ พบว่า ความเชื่อ และพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องแม่ย่านางในเขตลุ่มน้ำปากพนัง ซึ่งมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการใช้เรือ นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยจะนำเสนอถึงเรื่องความเชื่อ พิธีกรรม และการผลิตซ้ำความเชื่อที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เป็นพื้นที่ที่เป็นที่ลุ่ม และมีแม่น้ำลำคลองหลายสาย โดยมีแม่น้ำปากพนังเป็นแม่น้ำสายหลัก และมีลำคลองสาขาจำนวน ๑๑๙ สาย รวมความยาวทั้งสิ้นประมาณกว่า ๗๐๐ กิโลเมตร ดังนั้นวิถีชีวิตชาวลุ่มน้ำปากพนังจึงมีความผูกพันกับสายน้ำมาตั้งแต่อดีต ทั้งการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการสัญจรไปมา ส่งผลให้พื้นที่ในส่วนที่ติดแม่น้ำลำคลองมีกิจกรรมการใช้เรือในลักษณะต่าง ๆ เช่น ใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพการประมง ซึ่งมีทั้งเรือตักเก เรืออวนลาก เรืออวนรุน และเรือประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก การใช้เรือเพื่อการรับส่งสินค้า การใช้เรือเป็นพาหนะเพื่อการสัญจรไปมาหาสู่กัน รวมทั้งการใช้เรือที่ใช้สำหรับกิจกรรมทางศาสนา คือการลากพระในช่วงเทศกาลออกพรรษา (เดือน ๑๑) หรือแม้กระทั่งการใช้เรือเพียวเพื่อการแข่งขันประจำปี ของชาวลุ่มน้ำปากพนัง เป็นต้น

พงศ์เทพ แก้วเสถียร^{๔๙} แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการประกอบอาชีพของชุมชนบ้านนิคม ตำบลขุนทะเล อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ชาวบ้านในชุมชนนี้ส่วนมากย้ายถิ่นมาจาก

^{๔๘} ณรงค์ บุญสวยขวัญ, วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่อง มาจากการพัฒนาของรัฐในระยะแผนพัฒนาฉบับที่ ๑-๘, โครงการวิจัยเรื่องโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐.

^{๔๙} พงศ์เทพ แก้วเสถียร,แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการประกอบอาชีพของชุมชนบ้านนิคม ตำบลขุนทะเล อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๑) : ๒๘๕-๒๘๖.

ภาคกลางและภาคตะวันตก จากจังหวัดนครปฐม เพชรบูรณ์ นนทบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และกาญจนบุรี โดยมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมบึงขุนทะเล ขณะที่ชาวบ้านที่อยู่ดั้งเดิมตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณพื้นที่บนดอน (ที่สูง) ชาวบ้านทั้งสองกลุ่มประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านและเกษตรกรรมด้วยการสืบทอดมาประมาณเกือบ ๑๐๐ ปี ภูมิปัญญาการทำประมงพื้นบ้านเริ่มจากการใช้การม้วนห่อ (สาหร่าย) และต่อมานำภูมิปัญญาเครื่องมือต่าง ๆ เช่น อวน แห เบ็ด ลอบ ฯลฯ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความเชื่อ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับน้ำและภูมิปัญญาเกี่ยวกับสัตว์เข้ามาใช้แบบผสมผสาน ส่วนภูมิปัญญาการทำเกษตรกรรมชาวบ้านเริ่มด้วยการทำสวนมะพร้าวกับสวนชมพูต่อมาขยายเพิ่มขึ้นด้วยการปลูกกล้วยและผลไม้ โดยใช้ภูมิปัญญาการทำเกษตรแบบหลากหลาย การทำเกษตรแบบเชิงเดี่ยวและการทำเกษตรแบบยกทรง การสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวยังคงรักษารูปแบบการทำประมงพื้นบ้านและการทำ เกษตรกรรมแบบดั้งเดิมเอาไว้ และขณะเดียวกันมีแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญา ๔ แนวทาง คือ ๑) แนวทางการรักษาภูมิปัญญา ๒) การเผยแพร่ภูมิปัญญา ๓) การถ่ายทอดภูมิปัญญา และ ๔) การสร้างรูปแบบการอนุรักษ์ที่เหมาะสมแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นแนวทางที่สามารถสร้างการพึ่งตนเองของชุมชนรวมทั้งสร้างความยั่งยืนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชุมชน และเป็นแนวทางในการป้องกันผลกระทบ ที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน

พรจิตร์ ชูชื่นและคณะ^{๕๐} วิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบและการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญามโนราห์ ชุมชนบ้านคลองเสียว เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ ผลการวิจัย พบว่า การศึกษาถอดบทเรียนองค์ความรู้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญามโนราห์ที่ผ่านมาและรูปแบบกระบวนการที่เหมาะสมในการสืบทอดภูมิปัญญามโนราห์ชุมชนบ้านคลองเสียว กระบวนการในการดำเนินการวิจัย คือ แบ่งการดำเนินงานเป็น ๔ ช่วง คือ กระบวนการสร้างความเข้าใจพัฒนาทีมวิจัย โดยการจัดประชุมทีมวิจัยประจำเดือน ศึกษารวบรวมองค์ความรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่น (มโนราห์) โดยศึกษาดูงานการสอนศิลปะการแสดงมโนราห์วิทยาลัยนาฏศิลป์ จังหวัดนครศรีธรรมราช การจัดเวทีถอดบทเรียนรูปแบบและกระบวนการภูมิปัญญาที่ผ่านมา การออกแบบทดลองปฏิบัติการ โดยการจัดเวทีความร่วมมือในการสืบทอดภูมิปัญญามโนราห์อย่างมีส่วนร่วมระหว่างเยาวชน ครูภูมิปัญญาและองค์กรท้องถิ่น การทดลองปฏิบัติการเพื่อสืบทอดภูมิปัญญามโนราห์บ้านคลองเสียว ทำให้เกิดความร่วมมือในการสืบทอดภูมิของมโนราห์อย่างมีส่วนร่วมระหว่างเยาวชน ครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่น การทดลองปฏิบัติการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาตามรูปแบบกระบวนการที่ค้นพบและการสรุปผลและนำเสนอผลการดำเนินงานโดยการจัดทำเวทีนำเสนอข้อมูลผลการวิจัยและการ จัดทำรายงานการวิจัย สิ่งที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน คือ กลุ่มเยาวชนและครูภูมิปัญญาเกิดความร่วมมือในการพัฒนารูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญามโนราห์บ้านคลองเสียว ทำให้เกิดความร่วมมือในการสืบทอดภูมิปัญญามโนราห์ชุมชนบ้านคลองเสียวให้สามารถคงอยู่กับชุมชนสืบไป

^{๕๐}พรจิตร์ ชูชื่นและคณะ, โครงการศึกษารูปแบบและการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญามโนราห์ ชุมชนบ้านคลองเสียว เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๗), หน้า ๒.

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์^{๕๑} วิจัยเรื่อง การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใต้ด้านอาหารพื้นบ้าน ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นใต้ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการยังชีพ และการสร้างรายได้ ซึ่งอาศัยทักษะและเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้น ตั้งแต่การเลือกสรร คัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบและมีวิธีปรุงที่ใช้ฐานภูมิปัญญาที่มีอยู่กับบุคคลหลักหรือผ่านการสืบทอดต่อกันมาในชุมชน “ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้าน” ท้องถิ่นใต้มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของบุคคล ที่เกิดจากการเรียนรู้ การคิดค้น ดัดแปลง และพัฒนา จนได้วิธีการและได้สูตรเฉพาะ หรือมีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งเกิดจากการสั่งสม สืบสานอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือในชุมชน โดยมีชุมชนหรือในท้องถิ่นเป็นเจ้าของ จนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น การทำน้ำตาลจาก ขนมะลา นอกจากนี้ ยังมีการประยุกต์ ผสมผสานกับวิถีการกินของคนยุคใหม่เพื่อสร้างความแปลกใหม่ และตอบสนองต่อค่านิยมในการบริโภค ตลอดจนพัฒนาารูปแบบของบรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มโอกาสทางการตลาด ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ใช้วิธีบอกสูตรส่วนผสมขั้นตอนการทำ สาธิต พร้อมทั้งให้ฝึกปฏิบัติจริง และเรียนรู้โดยตรงกับบุคคลซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญานั้น ๆ หรือเริ่มจากการเป็นลูกมือ ประกอบกับความชอบ ความสนใจส่วนตัวและมีฝีมือในการทำอาหารเป็นทุนเดิม ทำให้ผู้สืบทอดสามารถพัฒนาฝีมือได้เทียบเท่าหรือใกล้เคียงกับผู้สอน ผู้ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาทั้งแบบเจาะจงบุคคล ได้แก่ ลูก หลาน และเครือญาติซึ่งมักจะถ่ายทอดเทคนิคเฉพาะให้แก่สมาชิกในครอบครัว และมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น หรือมีการถ่ายทอดแบบไม่เจาะจงบุคคล โดยถ่ายทอดผ่านหลักสูตรการเรียนการสอนและกิจกรรมในโรงเรียนหรือเป็นแหล่งเรียนรู้ คุณธรรมค่าสอนสิ่งที่มีการยึดถือเป็นแบบอย่างของบุคคล หรือกลุ่มภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้าน ได้แก่ การใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพ หาได้ในท้องถิ่น ซื่อสัตย์ต่อลูกค้า เน้นความสะอาด รักษาคุณภาพ จำหน่ายในราคาที่เหมาะสม และการที่สามารถสร้างงานและสร้างรายได้ให้ตนเองและคนในชุมชนเป็นการพึ่งพาตนเอง สถานภาพของภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นใต้ ยังไม่อยู่ในภาวะที่เสี่ยงต่อการสูญหาย เนื่องจากเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชน มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกว้างขวางทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับประเทศทำให้มีช่องทางการการตลาดและเข้าร่วมคัดสรรสุดยอดผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (โอท็อป) เพื่อยกมาตรฐานของผลิตภัณฑ์อาหารและเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค

นายพินิจ ธาวุฒิสกุลและคณะ^{๕๒} วิจัยเรื่อง โครงการกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์การทอผ้าไหมพุ่มเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ระยะที่ ๒ ทำการวิจัยระหว่างวันที่ ๑ เดือน เมษายน พ.ศ.๒๕๔๘ ถึงวันที่ ๒๘ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๙ มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดระบบข้อมูลเรื่องการทอผ้าไหมพุ่มเรียงให้เอื้อต่อการพัฒนาอาชีพ และสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องการทอผ้าหรือครุผ้าภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดระบบข้อมูลลงในกระดาษกราฟให้เห็นชัดเจนและนำไปใช้ในกรรมวิธีการเก็บดอก (ลวดลายผ้า) การเรียนรู้เรื่องการทอผ้าไหมพุ่มเรียง รู้จากง่ายไปสู่ยาก คือ ทอเนื้อ ทอดดอก คั่นไหม ม้วนไหม ก่อเขา และเก็บดอก ตามลำดับ การทำให้องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมทางการทอผ้าของท้องถิ่นอยู่กับคนรุ่นหลัง ควรฟื้นฟูให้เกิดการ

^{๕๑} มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใต้ด้านอาหารพื้นบ้าน, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐), หน้า (ก-ข).

^{๕๒} นายพินิจ ธาวุฒิสกุลและคณะ, กระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์การทอผ้าไหมพุ่มเรียง อำเภอ ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ระยะที่ ๒, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๔๙), หน้า (ก-ข).

รวมกลุ่มทำการทอผ้ายกดอกพุ่มเรียงให้เข้มแข็ง ทำองค์ความรู้ซึ่งอยู่ในรูปนามธรรมให้เป็นรูปธรรม และผลักดันให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในโรงเรียนของท้องถิ่นพุ่มเรียงเพื่อคงอยู่กับท้องถิ่นต่อไป

สืบพงศ์ ธรรมชาติ^{๕๓} เรื่อง อารยธรรมแดนใต้ ตามพรลิงค์ ลังกาสูกะ ศรีวิชัย และศรีธรรมราชมหานคร (เมืองสิบสองนักษัตร) เขตพื้นที่คาบสมุทรมลายูหรือคาบสมุทรมลายู เดิมเคยเป็นเขตอำนาจการปกครองของอาณาจักรเก่าแก่ที่นักประวัติศาสตร์ได้ศึกษาไว้มี ๔ อาณาจักร คือ ตามพรลิงค์ ลังกาสูกะ ศรีวิชัย และศรีธรรมราชนคร เป็นรากฐานสำคัญในความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศาสนา การศึกษา การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และศิลปะและวัฒนธรรมดินแดนไทยภาคใต้หรือสยามไทยภาคใต้ ตามพรลิงค์ เป็นชื่อแรกที่ปรากฏในหลักฐานทางโบราณคดี ศิลปจารึกเอกสารเก่าทั้งไทยและต่างประเทศ เมืองใหญ่หรืออาณาจักรนี้มีมาก่อน พ.ศ. ๕๐๐ ในระยะเวลาประมาณ ๓๐๐ ปีเศษ มีหลักฐาน ปรากฏเมืองลังกา สูกะในเขตแดนที่เป็นอำเภอยะรังและไทรบุรีหลักฐานปรากฏคือโบราณสถานยะรัง และโบราณสถานบูจันจือบูจันวัลเลย์ (ในเคหะประเทศมาเลเซียปัจจุบัน) ทั้งสองอาณาจักรต้องยุติอำนาจการปกครองลงด้วยการเข้ามามีอำนาจการปกครองของศรีวิชัยราว พ.ศ. ๑๓๐๐ เศษ ศรีวิชัยมีอำนาจการปกครองครอบคลุมทั้งคาบสมุทรมลายู คือ ประมาณเขตพื้นที่เพชรบุรีลงไปตลอดคาบสมุทรมลายูถึงแหลมมลายู เกาะชวา ตลอดถึงเกาะในประเทศฟิลิปปินส์บางส่วน และมีอิทธิพลในการปกครองในดินแดนกัมพูชาในปัจจุบันราว พ.ศ. ๑๕๐๐ เศษ อาณาจักรศรีวิชัยก็ยุติอำนาจลง ต่อมามีกลุ่มอำนาจใหม่เข้ามาปกครองตามหลักฐานปรากฏพระนามเจ้าเมืองว่าศรีธรรมไตรราชเป็นเจ้าเมือง มีความเจริญรุ่งเรืองด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านศาสนาการศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง จนราว พ.ศ. ๑๙๐๐ ก็รวมเข้าเป็นดินแดนเดียวกันกับพระยาอู่ทองซึ่งปกครองอยู่บริเวณเหนือเพชรบุรีขึ้นไปด้วยความเจริญรุ่งเรืองที่ติดต่อกันมาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. ๕๐๐ ถึง พ.ศ. ๑๙๐๐ รวม ๑๔๐๐ ปี ของ ๔ เมืองหรือ ๔ อาณาจักรในดินแดนไทยภาคใต้หรือไทยสยาม ดังกล่าว จึงทำให้ดินแดนนี้มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านต่าง ๆ อันเป็นพื้นฐานสำคัญในความเข้มแข็งของไทยสยามภาคใต้ และกลายเป็นอารยธรรมแดนใต้ถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลาน เหลนสืบต่อมาจนปัจจุบัน

สิปปนนท์ นวลละอองและปิยดา สุนทรปิยะพันธ์^{๕๔} เรื่อง วิถีทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมศรีวิชัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมบนคาบสมุทรมลายูของไทย “วัฒนธรรมศรีวิชัย” นั้นจัดเป็น “วัฒนธรรมร่วมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” เนื่องจากการเชื่อมโยงหลักฐานและร่องรอยต่าง ๆ ที่ค้นพบโดยนักโบราณคดีและข้อมูลการบันทึกต่าง ๆ มากมายทั้งในและนอกประเทศเกี่ยวกับของอิทธิพลศรีวิชัย เช่น หลักฐานจากกรมศิลปากร บันทึกจากอินเดีย ศรีลังกา อาหรับ เปอร์เซีย จีน อินโดนีเซีย มาเลเซีย กัมพูชา และจีน เป็นต้น นอกจากนี้ การวิเคราะห์หลักฐานนักนักประวัติศาสตร์ที่สำคัญ อาทิเช่น หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนี ท่านพุทธทาสภิกขุอาจารย์ธรรมทาส และ พล.ต.ท.สรรเพชญ์ ธรรมจาริกุล รวมถึงท่านควอริส เวลล์ ที่ได้พบโดยเฉพาะบริเวณเส้นทางข้ามทวีปตะกั่วป่า-อ่าวบ้านดอน และคนศรีวิชัยมีความเหนียวแน่นในสังคมวัฒนธรรมและการใช้ชีวิตในวิถีพุทธ ซึ่งจาก

^{๕๓} สืบพงศ์ ธรรมชาติ, อารยธรรมแดนใต้ ตามพรลิงค์ ลังกาสูกะ ศรีวิชัย และศรีธรรมราชมหานคร (เมืองสิบสองนักษัตร), วารสารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๖) : ๑๓๖.

^{๕๔} สิปปนนท์ นวลละอองและปิยดา สุนทรปิยะพันธ์, วิถีทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมศรีวิชัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมบนคาบสมุทรมลายูของไทย, วารสารอิเล็กทรอนิกส์การ เรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๘๔-๘๕.

หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีจำนวนมากแสดงให้เห็นว่ามีคนอาศัยอยู่ในตอนเหนือและตอนกลางของคาบสมุทรมาลายูตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะการปรากฏอยู่ของการตั้งอยู่ของคนไทยในภาคใต้ รวมถึงวัฒนธรรมและความเชื่อของคนที่มีลักษณะกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมอินเดียและวัฒนธรรมไสลนครอย่างมาก ดังแสดงให้เห็นจากวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ อาทิเช่น ที่อยู่อาศัย ประเพณี ภาษา ศิลปะท้องถิ่น ความเชื่อ อาชีพ การแต่งกาย และอาหารตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมการแห่ผ้าขึ้นธาตุ มโนราห์ หนังตะลุง และอาหารของภาคใต้ เป็นต้น หรือวิถีแบบพุทธศาสนาแบบมหายานที่นับถือพระโพธิสัตว์เป็นอย่างมาก ซึ่งสามารถพบได้บริเวณภาคใต้ของไทย โดยเฉพาะรอบอ่าวบ้านดอน ดังเช่นที่สวนโมกขพลาราม นั้นแสดงถึงการผสมผสานกันอย่างสมดุลระหว่างวัฒนธรรมภายนอกกับวัฒนธรรมท้องถิ่นผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและทำการสำรวจพื้นที่จริง นอกจากนี้ไปสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ปราชญ์ชาวบ้าน และคนในพื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งจะเห็นได้ว่าการสำรวจหลักฐานรอบอ่าวบ้านดอนมีความสำคัญต่อการศึกษาและการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และอิทธิพลวัฒนธรรมศรีวิชัยอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม มรดกที่ซ่อนอยู่ในภูมิวัฒนธรรมของศรีวิชัยนั้นมีมากมายไม่ว่าจะเป็นมรดกที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ตัวอย่างเช่น วิถีการดำเนินชีวิตอย่างคนศรีวิชัย ได้แก่ อาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ประเพณีภาษา เช่น การสื่อสาร นิทาน บทประพันธ์ เป็นต้น อาชีพ ความเชื่อ ศิลปะท้องถิ่น หรือแม้แต่แหล่งโบราณสถานและภูมิทัศน์ วัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบันนี้ก็ตาม และจากข้อมูลและหลักฐานที่ได้สามารถนำไปสู่การตีความวิถีวัฒนธรรมศรีวิชัยทั้งที่เป็นมรดกที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์จากการสร้างนวัตกรรมด้านการท่องเที่ยวได้อย่างดีต่อไป

วัชรนันท์ ชูทัพ^{๕๕} เรื่อง จากวิถีดั้งเดิมสู่วิถีของคนยุคใหม่ : ภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยในวรรณกรรมเด็กชายเล นำเสนอด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในชนบทภาคใต้ตามที่ปรากฏในวรรณกรรมเยาวชนเรื่องเด็กชายเล ผู้แต่งเล่าถึงวิถีชีวิตของคนภาคใต้ที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย เริ่มตั้งแต่ยุคดั้งเดิมที่ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย สมถะ สอดรับกับวิถีชุมชนโดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นแสดงรากเหง้าทางสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ เมื่อระบบทุนนิยมที่มาพร้อมนโยบายพัฒนาประเทศได้แทรกซึมเข้าสู่ท้องถิ่นชนบท ระบบการผลิตของชุมชนก็เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อใช้เป็นเพื่อขาย ชาวบ้านจึงพึ่งปัจจัยภายนอกแทนการพึ่งพาตนเองวิถีชุมชนจึงอ่อนแอลง และเมื่อวิถีสมัยใหม่ที่มาพร้อมกับความเป็นเมืองเข้าสู่ท้องถิ่นชนบทคนชนบทก็รับวัฒนธรรมของคนเมืองมาใช้แล้วซึมซับกับสังคมนิยมที่เชื่อกันว่าวัตถุสามารถสร้างความสุขให้กับชีวิตได้ ชาวบ้านจึงสรรหาวัตถุมาปรนเปรอชีวิต คนชนบทจึงมีวิถีเหมือนคนเมือง ความเป็นสังคมชนบทจึงลดลง อัตลักษณ์ประจำถิ่นจึงหายไปจากที่กล่าวมาจะเห็นว่าวรรณกรรมเรื่องเด็กชายเลไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นวรรณกรรมเยาวชนที่บอกเล่าความบริสุทธิ์ของเด็กชนบทที่เติบโตท่ามกลางครอบครัวที่อบอุ่นในชุมชนที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้มแข็ง แต่ยังได้สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นชนบทอันเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชุมชนด้วย วรรณกรรมเรื่องเด็กชายเลจึงมีคุณค่าในการสะท้อนสังคมทั้งยังทำหน้าที่เป็นปากเสียงแทนประชาชน พร้อมกันนี้ก็เป็นตัวแทนในการ

^{๕๕} วัชรนันท์ ชูทัพ, จากวิถีดั้งเดิมสู่วิถีของคนยุคใหม่ : ภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยในวรรณกรรมเด็กชายเล, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑) : ๑๗๓-๑๗๔.

เสนอแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นชนบทว่าควรฟื้นฟูธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อให้คนในท้องถิ่นกลับมาพึ่งพาตนเองได้เหมือนเดิม

นุสรุา เพ็งแก้วและอัมพวรรณ หนูพระอินทร์^{๕๖} เรื่อง อดีต ปัจจุบัน อนาคตคลองท่าทองใหม่ : มุมมองเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนคลองท่าทองใหม่เป็นคลองสายหนึ่งที่ไหลผ่านพื้นที่อำเภอกาญจนดิษฐ์และอำเภอเมืองจังหวัดสุราษฎร์ธานี คลองนี้ได้รับผลกระทบจากการเติบโตและพัฒนาของชุมชนเช่นเดียวกับคลองอื่น ๆ ในประเทศไทย ในทศวรรษที่ผ่านมาความเสื่อมโทรมของคลองสายนี้มีเพิ่มขึ้นและมีแนวโน้มว่าจะส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อชุมชนในอนาคตในอดีตเป็นคลองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด สองฟากฝั่งคลองมีป่าไม้หนาแน่นคลองท่าทองใหม่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการดำรงชีวิตอยู่ ผู้คนใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างเรียบง่าย มีความโอเออ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน และผูกพันกับธรรมชาติ แต่ปัจจุบันวิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงจากอดีต เนื่องจากผลกระทบจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย คลองท่าทองใหม่อันเป็นแหล่งอาหาร และเส้นทางคมนาคมมีบทบาทลดลง ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนอย่างกว้างขวาง และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แม้ชาวบ้านจะพยายามรวมตัวกันแก้ปัญหาที่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร จากชุมชนที่มีความเข้มแข็งยืนหยัดอยู่บนลำแข้งของตัวเอง กลับต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอลง และไม่สามารถช่วยตนเองได้ดังก่อนมา จึงเป็นที่คาดเดาได้ว่าในอนาคตปัญหาต่าง ๆ จะพอกพูนขึ้นและเป็นที่น่าอนว่าความเข้มแข็งของชุมชนก็จะถูกกลดทอนลงตามลำดับ

ชาคริต สิทธิฤทธิ^{๕๗} เรื่อง จับต้องได้ - จับต้องไม่ได้ : ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมมรดกทางวัฒนธรรม เป็นรูปแบบของวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และมีความคุณค่าซึ่งเกิดขึ้นในอดีตและได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง มรดกทางวัฒนธรรมบางอยางกลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและเป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคมสืบเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน มรดกทางวัฒนธรรมแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดีงานจิตรกรรม เป็นต้น และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือที่เรียกว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภาษา ศิลปะการแสดง งานช่างฝีมือดั้งเดิม เป็นต้น แม้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองประเภทจะมีความหลากหลายในตัวเองอยู่มากก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถแบ่งแยกเนื้อหาทางทั้งสองประเภทได้ชัดเจนเด็ดขาด เนื่องจากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันมาโดยตลอด โดยเฉพาะงานจับต้องได้ซึ่งเป็นรูปธรรมนั้นมีพื้นฐานมาจากแนวความคิด ความเชื่อและทักษะเทคนิคอันเป็นลักษณะนามธรรมของงานจับต้องไม่ได้ลักษณะดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทาง

^{๕๖} นุสรุา เพ็งแก้วและอัมพวรรณ หนูพระอินทร์, อดีต ปัจจุบัน อนาคตคลองท่าทองใหม่ : มุมมองเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑) : ๑๖๕-๑๖๖.

^{๕๗} ชาคริต สิทธิฤทธิ, จับต้องได้ - จับต้องไม่ได้ : ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙) : ๑๔๑.

วัฒนธรรมขึ้น แสดงให้เห็นความโดดเด่นของพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับและถ่ายทอดสืบมา อันจะนำไปสู่การคุ้มครองและสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมสืบไป

จิรวรรณ ศรีหนูสุดและวนิษา ตีคำ^{๕๘} เรื่องวัฒนธรรมหมากและการจัดการหมากตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ๑) ลักษณะของหมากและการมีอยู่ของหมากในตำบลบางสวรรค์มี ๓ พันธุ์ คือ หมากพื้นเมือง หมากพันธุ์ใหม่ และหมากป่า แต่เดิมนิยมปลูกพันธุ์พื้นเมืองโดยปลูกปะปนไม้อื่นและปลูกเป็นแนวเขตแดนเพื่อใช้ในครอบครัวภายหลังปลูกเป็นสวนแยกต่างหากจากพืชชนิดอื่น ปัจจุบันมีการปลูกทุกพื้นที่ชุมชนแต่ลดลงเนื่องจากชาวบ้านนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น ๒) วัฒนธรรมหมากและการจัดการหมากของตำบลบางสวรรค์ในปัจจุบัน วัฒนธรรมหมากเข้ามาในพื้นที่นี้ผ่านการใช้ในชีวิตของผู้คน แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติในฐานะเป็นอาหารการกินเป็นทรัพยากรในลักษณะสวนผสมผสาน เป็นสิ่งของเครื่องใช้ ใช้สร้างที่อยู่อาศัย ใช้รักษาโรคใช้เป็นของเล่น แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อ และประเพณี และแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คือ ในฐานะสัญลักษณ์ของมิตรภาพ วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ดำเนินมาถึงปัจจุบัน ด้านการจัดการหมากในปัจจุบันอยู่บนฐานของการส่งต่อ สืบทอดวิถีคิดจากบรรพบุรุษ การให้คุณค่าการใช้ประโยชน์ตามสมัยและความรู้ที่มีในรูปแบบการเรียนรู้ การอนุรักษ์ การผลิตซ้ำ และการจัดการความรู้ การจัดการทางเศรษฐกิจ การประยุกต์และสร้างสรรค์ การรวมกลุ่มและการเชื่อมโยงกับภายนอกโดยมีคณาจารย์ในตำบลเป็นหลักในการจัดการบนฐานของความพอเพียงปัญหาสำคัญ คือ การถูกแทนที่ด้วยความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ความรู้เรื่องหมากและการจัดการเชิงบูรณาการบนฐานความเหมาะสมกับวิถีชีวิตกำลังลดลง ๓) ด้านรูปแบบการจัดการหมากที่นำไปสู่การเสริมสร้างคุณภาพชีวิต เป็นรูปแบบที่ได้จากการสร้างกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการมีส่วนร่วม ภายใต้การสังเคราะห์แนวคิดการพัฒนาของโครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมร่วมกับปรากฏการณ์การจัดการหมากที่เกิดขึ้นได้รูปแบบการจัดการหมากซึ่งสามารถดำเนินการภายใต้การปฏิบัติและการสร้างกระบวนการเรียนรู้ 2 รูปแบบอย่างเชื่อมโยงกัน คือ ๑) รูปแบบการจัดการบนฐานชีวิตแบบองค์รวม/บูรณาการ/วัฒนธรรมหมาก ภายใต้การรักษา สืบทอด ต่อยอด ประยุกต์ สร้างสรรค์ พื้นฟูทุกมิติให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนและยุคสมัย และ ๒) รูปแบบแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมหมากในฐานะแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต

สุวิมล เวชวิโรจน์^{๕๙} เรื่อง การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโห่ง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานีการสื่อสารวัฒนธรรมของกลุ่มคนพลัดถิ่น นำมาใช้ในความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์และการอพยพย้ายถิ่นฐานที่มีความพยายามใช้สื่อในการรักษารากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอาไว้ในถิ่นที่อยู่ใหม่ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทยโห่งในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีการอพยพมาหลายระลอกและมาไกลที่สุด ด้วยการพยายามต่อสู้ดิ้นรนในการใช้สื่อวัตถุประสงค์เพื่อผ้าเครื่องแต่ง

^{๕๘} จิรวรรณ ศรีหนูสุดและวนิษา ตีคำ, วัฒนธรรมหมากและการจัดการหมากตำบลบางสวรรค์ อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๑) : ๓๑๗-๓๑๘.

^{๕๙} สุวิมล เวชวิโรจน์, การต่อรองผ่านทางสื่อพื้นบ้านเครื่องแต่งกายของชาวไทยโห่ง อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑) : ๑๙๗

กายที่สวมติดอยู่กับผู้ใช้และสามารถสื่อสารตัวตนเพื่อบ่งบอกความเป็นกลุ่มคนพลัดถิ่นได้อย่างเด่นชัด ด้วยการต่อรองความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนไว้ ๓ ประการ คือ การต่อรองเป็นกลไกในการสื่อสาร เชื่อมร้อยกลุ่มคนไทยโซ่ง การต่อรองเป็นกลไกที่ต่อชีวิตให้กับวัฒนธรรมของคนไทยโซ่ง และการต่อรอง เป็นกลไกการสื่อสารความเชื่อให้กับคนไทยโซ่ง ด้วยการนำสื่อและการสื่อสารมาใช้ขับเคลื่อนชุมชนไทยโซ่งให้ดำเนินต่อไปได้อย่างสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ธนาภ โสทรโยม^{๖๐} ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการตลาดของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพการบริหารการผลิตกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อเรียงตามลำดับพบว่า ปัจจัยด้านการควบคุม ด้านการวางแผน ด้านการประสานงาน ด้านการตลาด ด้านการผลิต ด้านการบังคับบัญชา ด้านการเงินการบัญชี ด้านการจัดองค์การ ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพการบริหารการผลิตกลุ่มวิสาหกิจชุมชนถึงร้อยละ ๙๗.๖๐ รูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นการจัดทำโครงการอบรมการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรจุกัญชี โครงการสนับสนุนสินเชื่อเพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โครงการอบรม ศึกษาดูงานด้านการบริหารจัดการ การเงิน การบัญชี การตลาด และการผลิต มีการพัฒนาคุณภาพและยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ และการพัฒนาเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมการขายและขยายช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ สนับสนุนการจัดการเครื่องจักรทันสมัยเพื่อประสิทธิภาพการผลิต จัดตั้งศูนย์ทดสอบและรับรองมาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ พัฒนาการรวมกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน และการเสริมสร้างผู้ประกอบการรายใหม่ ส่งเสริมการเข้าร่วมงานแสดงสินค้าทั้งในและต่างประเทศ

สุทัศน์ บุญโถม^{๖๑} ได้วิจัยเรื่องทุนกับการสร้างชุมชนเข้มแข็ง:ศึกษากรณีหมู่บ้านคำปลาหลาย อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ๑) ชุมชนบ้านคำปลาหลายมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมตามปัญหาพื้นฐานของมนุษย์ได้แก่ปัญหาปากท้องโรคภัยไข้เจ็บและความเชื่อทำให้ชุมชนต้องแก้ปัญหาโดยเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจการแพทย์สาธารณสุขและระบบศาสนาความเชื่อ ทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงจากยุคยากจนแร้นแค้นมาสู่ยุคสังคมแห่งการใช้ปัญญาสร้างแผนชุมชนและเข้าสู่ยุคพออยู่พอกินผู้คนมีความเป็นปัจเจกชนมากขึ้น ๒) สภาพปัจจุบันปัญหาการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็ง ผู้นำหมู่บ้านมี ๓ กลุ่มคือกลุ่มผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำตามกฎหมาย และกลุ่มผู้นำทางวิชาการประชาชนชาวบ้านได้ร่วมกันจัดทำแผนชุมชนโดยมีเป้าหมาย ๓ ประการ วิสัยทัศน์การพัฒนา ๙ ข้อ แนวทางปฏิบัติ ๙ ชั้นและติดตามผลด้วยตัวชี้วัด ๖ ประการ ๓) การเสริมสร้างทุนเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง (๑) ทุนทางเศรษฐกิจมุ่งสร้างทุนทางกายภาพที่เป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชน (๒) ทุนทางสังคมได้แก่การสร้างครอบครัวให้อบอุ่น สร้างภูมิคุ้มกันโดยการประหยัดและออม การส่งเสริมบทบาทของสถาบันครอบครัว ศาสนา การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีโดยการทำบุญ ๑๒ เดือน ๓) ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๔) สร้างความเชื่อมโยงของทุนโดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนส่งผลให้ชุมชนมีวิถีชีวิตพอเพียง

^{๖๐} ธนาภ โสทรโยม, การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการตลาดของ วิสาหกิจชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม, *รายงานวิจัย, วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร เทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์*, ๒๕๕๙, หน้า ๒.

^{๖๑} สุทัศน์ บุญโถม, การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใต้ถุนอาหารพื้นบ้าน, *รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน*, ๒๕๕๓, หน้า ก.

ณัฐพร ดอกบุญนาค และฐาปกรณ์ ทองคานูช^{๒๒} ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนในตลาดร้อยปีสามชุกอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนนั้น คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านของการจัดการด้านสถานที่ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในด้านวางแผน การประชุมนโยบายหรือแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ด้านของสิ่งอำนวยความสะดวกนั้นชุมชนจะมีส่วนแค่การแสดงความคิดเห็นว่าดีหรือไม่ ต้องการหรือไม่ต้องการ แต่ไม่ได้เข้ามาส่วนในการวางแผนคิดนโยบาย หรือการจัดการมากแต่อย่างใด และด้านบุคลากร ประชาชนหรือคนในชุมชนนั้น มีส่วนร่วมมากแต่ในส่วนของการจัดการด้านกฎเกณฑ์ทางการท่องเที่ยวในตลาดร้อยปีสามชุกนั้น คนในชุมชนมีส่วนร่วมลดลงหากเทียบกับด้านอื่น ๆ เนื่องจากปัจจุบันกฎเกณฑ์ต่าง ๆ คือกฎที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ไม่ได้มีการวางกฎเกณฑ์ที่ตายตัว

อัจฉรา ศรีลาชัย และภูเกริก บัวสอน^{๒๓} ได้วิจัยเรื่องแนวทางการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า ๑) ชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว โดยมีความพร้อมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ มีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และมีบริการบ้านพักโฮมสเตย์ ๒) ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน บ่งชี้จากรางวัลในระดับต่าง ๆ เช่น รางวัลหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และรางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย และ ๓) ควรเร่งจัดทำแผนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการท่องเที่ยวให้เพิ่มมากขึ้น

ยন্ত্রการ จินะคำปา และ ศิวรักษ์ ศิวารมย์^{๒๔} ได้วิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาต้นแบบชุมชนบริหารจัดการตนเอง:กรณีของตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า มีกระบวนการบริหารชุมชนด้วยการส่งต่อความยั่งยืนของชุมชนโดยมีกระบวนการพัฒนาชุมชนคือชุมชนมีเป้าหมาย มีทิศทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ให้สืบทอดไปยังคนรุ่นหลัง มีระบบฐานข้อมูลที่สำคัญของชุมชนที่สามารถนำไปวางแผนและกำหนดแนวทางการพัฒนาจนเกิดแผนพัฒนาชุมชนเองในการพัฒนาเน้น เรื่องการมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานด้านการพัฒนา และติดตามตรวจสอบอย่างเป็นรูปธรรม

มัสลิน รัตนภูมิ^{๒๕} ได้วิจัยเรื่องบทบาทของประชาสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มประชาสังคมทั้ง ๗ ด้านส่งผลกระทบต่อบทบาทของประชาสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นตามกฎหมายในระดับปานกลาง ข้อเสนอแนะในด้าน

^{๒๒} ณัฐพร ดอกบุญนาค และฐาปกรณ์ ทองคานูช, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนในตลาดร้อยปีสามชุกอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี, *รายงานการวิจัย*, (กองทุนส่งเสริมการวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, ๒๕๕๖), หน้า ๓.

^{๒๓} อัจฉรา ศรีลาชัย และภูเกริก บัวสอน, *แนวทางการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์*, *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์* ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๔} ยন্ত্রการ จินะคำปา และ ศิวรักษ์ ศิวารมย์, *วารสารบัณฑิตวิจัย* ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๒๕} มัสลิน รัตนภูมิ, *บทบาทของประชาสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา*, *รายงานการวิจัย*, (สงขลา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

บทบาทความเป็นประชาสังคมและยุทธศาสตร์รวมกลุ่มของกลุ่มทางสังคมควรให้ความสำคัญบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นด้านกฎหมาย บทบาทด้านการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง ด้านยุทธศาสตร์การสร้างกลุ่มประชาสังคม ด้านการแสวงหาความรู้เพื่อนำมาพัฒนาท้องถิ่น ด้านการทำกิจกรรม ด้านความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะพลเมือง และยุทธศาสตร์การสร้างกลุ่มประชาสังคมด้านการติดต่อสื่อสาร รวมถึงบาทด้านการเมืองเพิ่มมากขึ้น

สุรียพร ธรรมิกพงษ์^{๖๖} ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า ๑. รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งชุมชนหมู่ที่ ๖ ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า มีความสอดคล้องกับความต้องการจำเป็น มีความต่อเนื่อง และนำไปสู่การปฏิบัติได้ในระดับ ดี ๒. ผลการดำเนินงาน พบว่า สมาชิกในชุมชนดำเนินงานโดยการวางแผนร่วมกัน จัดทำแผนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยยึดหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน และการสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๓. บุคลากรมีความพึงพอใจต่อความพึงพอใจต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับมาก พลวัตภาคประชาสังคม การจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีทั้งประชาชน ผู้นำท้องถิ่น มามีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง ใน ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสภาพแวดล้อม และส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเอง ใน ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านการค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชน และด้านการส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า จึงเรียกว่าความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สุเมตต์ ปุจฉากร สิรินทร เทพมังกร เศรษฐพงษ์ ปุจฉากร^{๖๗} การวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรชีวภาพทางทะเลบริเวณหมู่เกาะแสมสาร จังหวัดชลบุรี จากการศึกษาความรู้ความเข้าใจของนักท่องเที่ยวต่อหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนมาก มีความรู้ความเข้าใจและสามารถตอบคำถามได้อย่างถูกต้องซึ่งแสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวส่วนมากมีคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การศึกษาายังแสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จำนวนมากมีความเข้าใจตรงกันว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมและช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและการไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผลการศึกษาความคิดเห็นของทัศนคติที่มีต่อการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของนักท่องเที่ยว พบว่าทัศนคติของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมีความคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีผลของทัศนคติที่ดีต่อการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผลการสอบถามความต้องการหรือข้อเสนอแนะที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว สรุปได้ดังนี้ ด้านความ

^{๖๖} สุรียพร ธรรมิกพงษ์, รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน, รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๒, หน้า ๒.

^{๖๗} สุเมตต์ ปุจฉากร สถาบันวิทยาศาสตร์ทางทะเล มหาวิทยาลัยบูรพา สิรินทร เทพมังกร, การพัฒนาทรัพยากรชีวภาพทางทะเลบริเวณหมู่เกาะแสมสาร จังหวัดชลบุรี, รายงานวิจัย (นครปฐม : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม งบประมาณเงินรายได้ (เงินอุดหนุนจากรัฐบาล) ประจำปี ๒๕๕๗ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๘), บทความย่อ.

สะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการให้มีป้ายชี้ทางที่มองเห็นชัดเจน บอกชื่อแหล่ง ทิศทาง และระยะทาง และควรมีป้ายทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ควรจัดให้มีพาหนะรับจ้างที่เข้าถึงแหล่งเพิ่มขึ้น ควบคุมราคาค่าโดยสารและบริการให้เหมาะสม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกความสะดวกภายในแหล่ง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการให้เพิ่มที่จอดรถที่เป็นสัดส่วน มีการแบ่งประเภทรถชัดเจน เพิ่มที่พักผ่อน ควรเพิ่มจำนวนห้องน้ำ จัดแยกประเภทชัดเจน (ชาย หญิง) ดูแลซ่อมแซมและรักษาความสะอาดให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้ตลอดเวลา ในทุกแหล่งควรมีหรือเพิ่มมาตรการรักษาความปลอดภัยให้นักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ ด้านคุณค่า ความสำคัญและการดูแลรักษาสภาพธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว ควรรักษาสภาพธรรมชาติดั้งเดิมไว้ ปกป้องต้นไม้เพิ่มขึ้น ดูแลรักษาต้นไม้และความสะอาด และประชาสัมพันธ์ให้เห็นความสำคัญที่จะต้องอนุรักษ์ธรรมชาติไว้ด้านคุณค่า ความสำคัญ และการดูแลรักษาสภาพทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ควรมีวิทยากรให้ความรู้ นิทรรศการ มุมพินิจทัศน์ หรือกิจกรรมการแสดงที่เกี่ยวข้องกับเกาะแสมสารและท้องถิ่น จัดให้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ และช่วยกันประชาสัมพันธ์ให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญด้านนี้ นอกจากนี้ควรสนับสนุนให้มีการท่องเที่ยวที่เกิดจากความร่วมมือของคนในท้องถิ่นเข้ามาช่วยจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของแหล่งในด้านต่าง ๆ เช่น ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม คุณค่าความสำคัญ การตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น และการให้การศึกษา ด้านแนวโน้มในการกลับมาท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะกลับมาท่องเที่ยวในแหล่งเดิมอีก เนื่องจากประทับใจในความเป็นธรรมชาติ ทัศนียภาพที่สวยงาม สงบ ร่มรื่น มีความหลากหลายทางชีวภาพ ความสวยงามเก่าแก่ และมีการคมนาคมที่สะดวกและปลอดภัย นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เสนอให้พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยรอบเกาะแสมสาร โดยให้คงรักษาความเป็นธรรมชาติไว้ ดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้สะอาด สงบ ร่มรื่น และมีการคมนาคมที่สะดวก ปลอดภัย และเชื่อมต่อถึงกันกับส่วนแหล่งท่องเที่ยวรอบทะเลแสมสารที่นักท่องเที่ยวรู้จัก หรือเคยได้ยินชื่อส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป หรือตั้งอยู่ใกล้เคียงกับแหล่งที่มาท่องเที่ยว ข้อเสนอแนะ ๑. เกาะแสมสารมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก ทรัพยากรพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยวของตัวเกาะจึงมีความจำกัดค่อนข้างสูงคือ ข้อจำกัดด้านพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว การจัดการทรัพยากรสถานที่และสิ่งแวดล้อม เช่น ปริมาณขยะ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควรเน้นให้ตั้งอยู่บนรากฐานของการควบคุมและจัดการผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รักษาระบบนิเวศ และการให้บริการที่มีคุณภาพปลอดภัยสามารถสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว ๒. ประชาสัมพันธ์ข้อกำหนดการปฏิบัติตนของนักท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยให้เจ้าหน้าที่บนเกาะให้ความรู้พื้นฐาน เช่น เกาะแสมสารเป็นเกาะอนุรักษ์ เรื่องเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ก่อนที่จะเข้าสู่พื้นที่ท่องเที่ยวตามชายหาดต่าง ๆ ๓. แนวทางในการการสร้างนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีคุณภาพดีให้มีจำนวนมากขึ้นในอนาคตนั้น ควรมุ่งเน้นไปที่คุณภาพของข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รวมถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารที่นักท่องเที่ยวจะได้รับเพื่อให้การสื่อสารสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวที่อยู่ในวัยต่างกัน อาชีพต่างกันหรือแม้แต่วัยระดับการศึกษาที่ต่างกัน ให้มีความรู้ความเข้าใจและแนวคิดหรือเจตนารมณ์ในการอนุรักษ์ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนั้นเพื่อการส่งเสริมให้มีนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีคุณภาพมากขึ้น ข้อมูลและแหล่งข้อมูลที่นักท่องเที่ยวได้รับก็ควร

สอดคล้องกับความถี่ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของนักท่องเที่ยวด้วย ๔. ผลการดำเนินการโครงการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ดำเนินการจัดถ่ายทอดองค์ความรู้ เรื่อง “แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต หมู่เกาะแสมสาร จังหวัดชลบุรี” จากการดำเนินการพบว่าผู้เข้าร่วมอบรม มีความพึงพอใจในระดับดี และใน ส่วนค่าเฉลี่ยในด้านเนื้อหาอยู่ในระดับดี ด้านความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับดี มีด้านการนำความรู้ไปใช้ อยู่ในระดับดี และด้านการให้บริการของเจ้าหน้าที่อยู่ในระดับดี มี ๕. การพัฒนาสร้างฐานกิจกรรมการเรียนรู้ และแผนที่ของชายหาด ๔ หาด ในแผนงานพัฒนาและออกแบบฐานกิจกรรมการเรียนรู้และแผนงานจัดทำป้ายแผนที่ชายหาดที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชายหาดเกาะแสมสาร ๖. การจัดทำคู่มือแหล่งเรียนรู้ทรัพยากรชีวภาพทางทะเลและเส้นทางกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชายหาดเกาะแสมสาร ในแผนงานการดำเนินการได้กำหนดจัดทำคู่มือแหล่งเรียนรู้ทรัพยากรชีวภาพทางทะเลและเส้นทางกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชายหาดของเกาะแสมสารที่ได้คัดเลือกไว้ ๗. ผลการดำเนินการ โครงการนำร่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมู่เกาะแสมสาร จังหวัดชลบุรี ตามแผนการดำเนินงานวิจัยฯ ได้กำหนดให้ดำเนินการจัด “โครงการนำร่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมู่เกาะแสมสาร จังหวัดชลบุรี” สามารถสรุปได้ดังนี้ ด้านความรู้ความเข้าใจ ความคิดเห็น ๓ อันดับแรก ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจที่ได้รับสามารถนำไปพัฒนาทักษะการเป็นนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเพื่อให้ผู้เข้าอบรมมีความรู้ความเข้าใจในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ด้านความพึงพอใจ ได้แก่ การถ่ายทอดของวิทยากร ความสามารถในการอธิบายเนื้อหาที่ชัดเจนและตรงประเด็น และเอกสารประกอบการบรรยาย ด้านการนำความรู้ไปใช้ คือ สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้ และสามารถนำความรู้ไปเผยแพร่หรือถ่ายทอดแก่ผู้อื่น/ชุมชนได้ ส่วนลำดับที่ ๒ คือ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเอง ด้านภาพรวมของโครงการอบรม ความคิดเห็นลำดับที่ ๑ คือ ประโยชน์ที่ได้รับ และลำดับที่ ๒ ความพึงพอใจต่อโครงการ ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงใช้ในครั้งต่อไป

สินธวา คามดิษฐ์^{๖๘} การวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านในเขตหลักสี่ และนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การวิจัยนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้ชุมชน ๓๗ ในเขตหลักสี่เป็นพื้นที่เป้าหมายและใช้วิธีสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาชาวบ้านส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านใน ๓๗ ชุมชน ของเขตหลักสี่ มี ๘ สาขา ได้แก่ สาขาเกษตรกรรม สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม สาขาแพทย์แผนไทย สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน สาขาสวัสดิการ สาขาศิลปกรรมและศาสนาและประเพณี ในจำนวนภูมิปัญญาดังกล่าว สามารถแยกออกได้ ๔๔ ชนิด และความถี่รวมที่ทุกชุมชนมีกิจกรรมกับภูมิปัญญาจำนวน ๑๓๘ หน่วย ลักษณะและการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาจาก ๘ สาขา พบว่าส่วนใหญ่เป็นภูมิปัญญาที่ทำโดยมีวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ ทั้งที่เป็นธุรกิจครอบครัว และธุรกิจที่ทำเป็นกลุ่ม ยกเว้นบางสาขา เช่น สาขาสวัสดิการ สาขาศาสนาและประเพณี และสาขาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจน้อยที่สุด เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับชนิดของภูมิปัญญาจาก ๘ สาขา พบว่า ภูมิปัญญาที่พบมากที่สุด คือการ

^{๖๘} สินธวา คามดิษฐ์, ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร, รายงานวิจัย (ทุนวิจัยปรีชัญในแต่ดแท้คดีล คอมนูนิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

ปลูกผักพืชสวนครัวและการเลี้ยงไก่ชน การตัดเย็บเสื้อผ้าและทำดอกไม้ประดิษฐ์ ยาสมุนไพร และนวดแผนโบราณ การจัดการเกี่ยวกับขยะและการทำสวนหย่อม กองทุนฌาปนกิจและกองทุนออมทรัพย์ศูนย์สาธารณสุขชุมชน ดนตรีและนาฏศิลป์ ประเพณีวันสงกรานต์และวันขึ้นปีใหม่ แนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ การนำภูมิปัญญาที่มีในชุมชนต่าง ๆ ของเขตหลักสี่ ประชาสัมพันธ์ต่อสังคมให้เห็นความสำคัญ และความน่าสนใจตลอดจนคุณค่าของภูมิปัญญาชาวบ้านรวมทั้งกระตุ้นและส่งเสริมให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญและความภาคภูมิใจในความรู้ ความสามารถของตนที่ได้สร้างสรรค์ภูมิปัญญาให้กับสังคมไทย

นิത്യ สัมมาพันธ์^{๖๙} การวิจัยเรื่อง แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ณ จังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงสภาพปัญหาในปัจจุบันของการท่องเที่ยวและเพื่อศึกษาถึงแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งจะนำไปสู่ข้อสรุปและกระบวนการในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา และการท่องเที่ยวชมหิ้งห้อยอย่างไม่ทำลายขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และไม่ทำลายธรรมชาติ ในการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ทรงภูมิปัญญา และผู้สังเกตการณ์ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ให้ความร่วมมือ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ปัญหาต่าง ๆ เกิดจากการบริหารจัดการที่ไม่เป็นระบบ ไม่มีการทำงานเป็นทีม และผู้นำไม่เสียสละขาดความจริงจังในการแก้ปัญหา ไม่มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคชุมชน ดังนั้น แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการจึงควรเป็นเชิงบูรณาการ ผู้นำและทีมงานในทุกภาคส่วน ควรเสียสละ ให้ความร่วมมืออย่างเข้มแข็ง และควรเร่งสร้างความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้านตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ควรมีการบริหารจัดการที่เป็นระบบมากขึ้นกว่านี้ ทั้งด้านความสะอาด ความเป็นระเบียบของร้านค้า สถานที่จอดรถ รวมทั้งห้องสุขาที่สะอาดเพียงพอที่จะรับนักท่องเที่ยว ด้านการท่องเที่ยวชมหิ้งห้อย ทุกภาคส่วนจะต้องเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ละมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างถูกวิธี เพื่อรบกวนหิ้งห้อยให้น้อยที่สุด และมีความเข้าใจร่วมกันอย่างลึกซึ้งใน เรื่องโอกาสการสูญพันธุ์ของหิ้งห้อยจากการกระทำของมนุษย์ ดังนั้น ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ ผู้นำท้องถิ่น ทุกภาคส่วนควรเป็นทีมเดียวกัน ร่วมมือกันอย่างจริงจัง ให้เกิดความเข้าใจในกฎกติกา มารยาท ร่วมกันบริหารจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตรงนี้ไว้ เพื่อคนรุ่นหลังจะได้เรียนรู้ และเข้าใจวิถีชีวิตชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่สำคัญจังหวัดสมุทรสงครามจะได้มีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ไว้เป็นมรดกให้คนรุ่นหลังสืบไป

ชัชวาล ธรรมสอน^{๗๐} การวิจัย เรื่อง แผนที่ตั้งแวดล้อมทางธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อสืบค้นแหล่งธรรมชาติและ จุดเด่นและ ศิลปกรรมชุมชนจัดทำแผนที่ด้วยระบบ

^{๖๙} นิത്യ สัมมาพันธ์, แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ณ จังหวัดสมุทรสงคราม, **รายงานวิจัย** (ทุนวิจัยของมหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

^{๗๐} ชัชวาล ธรรมสอน, แผนที่ตั้งแวดล้อมทางธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดกำแพงเพชร, **รายงานการวิจัย** (ได้รับทุนวิจัยสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร : สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

GPS ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ โดยการสำรวจและการศึกษาภาคสนามในพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งศิลปกรรม วัฒนธรรมชุมชนและจัดทำแผนที่ด้วยระบบ GPS ๒) เพื่อออกแบบแนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในจุดที่เลือกสรร โดยการสำรวจ วิเคราะห์แหล่งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและศิลปกรรม เพื่อออกแบบภูมิทัศน์สถาปัตยกรรม สิ่งแวดล้อมและนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความถูกต้อง โดยวิธีการร่างภาพและจัดทำแบบนำเสนอ และ ๓) เพื่ออบรมให้ความรู้ปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนมรดกของชุมชน โดยใช้วิธีการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอาสาให้กับเยาวชนและทดลองฝึกการจูงนำเที่ยวจำลองกับกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มทดลอง และทำการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มทดลอง ผลการวิจัยพบว่า ๑. ผลการสืบค้นแหล่งธรรมชาติและ ศิลปกรรมชุมชนจัดทำแผนที่ด้วยระบบ GPS พบว่า จุดเด่นของแหล่งธรรมชาติและศิลปกรรมชุมชน ประกอบด้วย ๑.๑ แผนที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติแม่वंคี อุทยานแห่งชาติคลองลาน อุทยานแห่งชาติคลองน้ำไหล อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติตำบลนาบ่อคำ ๑.๒ แผนที่แหล่งศิลปกรรมท้องถิ่น ประกอบด้วย แหล่งศิลปกรรมวัดนาบ่อคำ แหล่งศิลปกรรมวัดชัยภูมิ แหล่งศิลปกรรมภายในวัดสร้อยสุวรรณและศาลเจ้าแม่สร้อย แหล่งศิลปกรรมภายในวัดแมนรีและศาลเจ้าแม่สร้อย แหล่งศิลปกรรมภายในวัดปางขนุน แหล่งศิลปกรรมภายใน วัดคลองน้ำไหล แหล่งศิลปกรรมโบสถ์คริสตจักร บ้านคลองลานพัฒนา และแหล่งศิลปกรรมภายในวัดเขาแก้วสวรรค์ ๒. แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์จุดหมาย แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน ตำบลนาบ่อคำ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดทำแนวทางการพัฒนา ดังนี้ ๒.๑ แนวทางการพัฒนาทางเข้าบ้านหนองบึงไก่อ บ้านสร้อยสุวรรณ ๒.๒ แนวทางการพัฒนาหนองบึงไก่อ วัดชัยภูมิ ๒.๓ แนวทางการพัฒนาซุ้มพักผ่อนและซุ้มป้ายบ้านหนองบึงไก่อ ๒.๔ แนวทางการพัฒนาซุ้มพักผ่อนและซุ้มป้ายบ้านเขาวังเยี่ยม ๒.๕ แนวทางการพัฒนาสถานที่พักผ่อนริมอ่างเก็บน้ำบ้านหนองกอง ๒.๖ แนวทางการพัฒนาซุ้มป้ายและซุ้มพักรอทางเข้าอ่างเก็บน้ำบ้านหนองกอง ๓. การอบรมให้ความรู้เพื่อปลูกจิตสำนึกในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนมรดกชุมชน โดยดำเนินการด้วยวิธีการฝึกอบรมเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอาสา และให้ความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชน ชาติพันธุ์ ตำนานท้องถิ่น จากการเสวนาชุมชน พบว่า ได้ดำเนินการปลูกจิตสำนึกกับชุมชนให้รู้จักตนเอง โดยผู้รู้ท้องถิ่นเล่าประวัติศาสตร์ชุมชน ให้เข้าใจที่มาที่ไปของชุมชน กระตุ้นให้เกิดความรักท้องถิ่น ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน ทั้งชุมชนชาวไทยภูเขา และชาวไทยพื้นราบที่อยู่ร่วมกัน และผลการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มทดลอง มีค่าเฉลี่ยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

กรวิกา ไชยวงศ์^{๗๑} การวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ยั่งยืน โดยชุมชนมีส่วนร่วม ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดเชียงรายส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง ๒๑ - ๓๐ ปี สถานภาพสมรส วุฒิ การศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี อาชีพธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า ๑๕,๐๐๐ บาท เดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวพร้อมครอบครัว มีจุดประสงค์ในการมาท่องเที่ยวเพื่อสักการบูชาสิ่ง

^{๗๑} กรวิกา ไชยวงศ์, การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ยั่งยืนโดยชุมชนมีส่วนร่วม, รายงานวิจัย. (ทุนวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงราย, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

ศักดิ์สิทธิ์ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดเชียงราย พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยเฉพาะความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว และด้านธุรกิจการท่องเที่ยวโดยพึงพอใจบริการนำเที่ยวของมัคคุเทศก์ นอกจากนี้มีความพึงพอใจระดับปานกลางในด้านการสื่อสารการตลาดเพื่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์ และด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวในเรื่องความสะดวกสบายบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว ปัญหาที่พบในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดเชียงราย พบว่า นักท่องเที่ยวพบปัญหาด้านการรองรับนักท่องเที่ยวคือ การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวไม่สะดวก เช่น ไม่มีรถรับส่ง/ไม่มีป้ายบอกทาง ปัญหาด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวคือ ระบบสาธารณูปโภคไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว เช่น ห้องสุขามีไม่เพียงพอ ระบบไฟฟ้า ประปาไม่ทั่วถึง ปัญหาด้านการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวคือ ปัญหาหมอกควันที่บดบังทัศนียภาพ และปัญหาด้านการบริการการท่องเที่ยวคือ ไม่พบเจ้าหน้าที่จุดบริการติดต่อสอบถาม แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดเชียงราย พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในทุกด้านอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเสนอให้มีจุดจำหน่ายสินค้าของฝาก ร้านอาหาร-เครื่องดื่ม ที่จอดรถ สิ่งอำนวยความสะดวกของผู้พิการ และระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เสนอให้มีมาตรการรักษาความปลอดภัยที่เคร่งครัด มีสื่อประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดข้อมูล มีการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ตลอดจนการปรับปรุงภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยว ด้านแรงดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว เสนอให้แหล่งท่องเที่ยวควรมีเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ มีทัศนียภาพที่สวยงาม ราคาที่ยุติธรรม มีความหลากหลายน่าสนใจ จัดสถานที่เพื่อบันเทิงภาพ มีช่องทางการจัดจำหน่ายโปรแกรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย และควรมีจัดแคมเปญพิเศษ ด้านการบริการการท่องเที่ยว เสนอให้มีการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม ควรมีความเสมอภาคในการรับบริการ ผู้ให้บริการควรมีความรู้และทักษะในการให้บริการ มีมิตรไมตรี ใช้ภาษาสื่อสารได้ดี จัดกระบวนการให้บริการตามขั้นตอนที่กำหนด และสามารถตอบสนองความต้องการของ นักท่องเที่ยวได้ ความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงกับเทศกาลการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความคาดหวังอยู่ในระดับมาก โดยวางโปรแกรมการท่องเที่ยวในแต่ละฤดูกาล/เทศกาลการท่องเที่ยวภายในจังหวัดเชียงราย และจังหวัดใกล้เคียงเพื่อประชาสัมพันธ์ล่วงหน้า เป็นต้น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว พบว่า มีประเด็นปัญหาที่สำคัญดังนี้ ปัญหาเกี่ยวกับการรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ การเดินทางที่ไม่สะดวก ร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มไม่เพียงพอ และไม่ถูกสุขอนามัย และสถานที่พัก/สิ่งอำนวยความสะดวกไม่เพียงพอปัญหาเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว ได้แก่ ระบบสาธารณูปโภคไม่เพียงพอ แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม และขาดสวัสดิภาพ/เกิดภัยคุกคาม ปัญหาเกี่ยวกับการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาหมอกควันพิษ โปรแกรมการท่องเที่ยวที่ไม่น่าสนใจ และแหล่งท่องเที่ยวขาดความเป็นธรรมชาติ/การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม อีกทั้งปัญหาเกี่ยวกับการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ไม่มีจุดบริการติดต่อสอบถาม ขาดคู่มือ/เอกสารเผยแพร่ และการเอาใจเอาเปรียบนักท่องเที่ยว ซึ่งประเด็นปัญหาต่าง ๆ นำไปสู่การประชุมภาคีที่

เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุง และแก้ไข ปัญหาประเด็นต่าง ๆ

พรทิพย์ วีระสวัสดิ์^{๗๒} การวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา : ชุมชนประตูลำ และชุมชนป้อมเพชร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ความเข้าใจข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ส่วนใหญ่เข้าใจในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับดี ชุมชนเห็นว่ารัฐมีการจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น มีสื่อโฆษณา ป้ายประชาสัมพันธ์หน่วยงานที่เข้ามามีบทบาทมากที่สุด คือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เทศบาล อบจ. ส่วนองค์กรเอกชนไม่มีส่วนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่นกับชุมชน เช่น บริษัทนำเที่ยว ร้านค้าที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวไม่ได้ทำให้ชุมชนมีความรู้และความเข้าใจที่เพิ่มขึ้น ในด้านการบริหารจัดการของชุมชนเองได้มีคณะกรรมการชุมชนที่ชัดเจน ซึ่งจะมีคณะกรรมการบริหารงานท้องถิ่น เช่น คณะกรรมการวัด คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ปัญหาอุปสรรคสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน พบว่า ขาดการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนบางส่วนยังไม่ตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ขาดงบประมาณสนับสนุน ภาครัฐควรจะมีการจัดตั้ง คณะกรรมการเฉพาะเรื่องการจัดการเชิงอนุรักษ์ของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม

ธเนศ เครือโสภณและคณะ^{๗๓} การวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนหมู่บ้านแบบยั่งยืน กรณีศึกษา ตำบลห้วยทรายขาว อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนห้วยทรายขาวมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อันได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และวัฒนธรรมหลากหลาย ประกอบด้วย น้ำตก หนองน้ำ บ่อน้ำร้อน และกล้วยไม้ป่าที่เป็น จุดดึงดูด นอกจากนี้มีแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิม เช่น การทอผ้าไทลื้อ งานหัตถกรรมและเครื่องจักสาน ชาวบ้านห้วยทรายขาวยังต้องการพัฒนาศักยภาพ ด้านการจัดการในภาพรวม ในปัจจุบันกิจกรรมที่ทำส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ การมีส่วนร่วมของชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความร่วมมือกันเป็นอย่างดี จะเห็นได้จากการจัดเวทีประชาคม การฟื้นฟูและพัฒนาเส้นทางทางเดินธรรมชาติ ที่ทุกฝ่ายให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี

เชิดชาติ หิรัญโร^{๗๔} การวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ความเหมาะสมและศักยภาพของแหล่ง

^{๗๒} พรทิพย์ วีระสวัสดิ์, ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา : ชุมชนประตูลำ และชุมชนป้อมเพชร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยุธยา **รายงานวิจัย**, (ทุนวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา พระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^{๗๓} ธเนศ เครือโสภณและคณะ, การศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนหมู่บ้านแบบยั่งยืน กรณีศึกษา ตำบลห้วยทรายขาว อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย, **รายงานวิจัย**, (มหาวิทยาลัย แม่ฟ้าหลวง, ๒๕๖๑), หน้า ๔๐.

^{๗๔} เชิดชาติ หิรัญโร, การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, **รายงานวิจัย**, (มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕-๖๓.

ท่องเที่ยวและทรัพยากรการท่องเที่ยวตำบลนางแล จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม จุดแข็ง มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีการเดินทางคมนาคมที่สะดวก มีแหล่งบริการและพัฒนาความรู้และทักษะเชิงวิชาการในพื้นที่ใกล้เคียง มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมได้แก่ประเพณีที่เข้มแข็ง มีทรัพยากรบุคคลที่เป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงระดับประเทศ มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ศักยภาพการท่องเที่ยวตำบลนางแล ด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ สับปะรดนางแลและภูแล การเพาะปลูกและวิถีชีวิตของเกษตรกร การสร้างผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุดิบคือ สับปะรด ความสำราญจากแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ สามารถจัดกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวได้หลากหลาย มีบ้านพัก รีสอร์ท ร้านอาหาร และความสามารถในการเข้าถึง มีความสะดวกในการเดินทาง ไม่ซับซ้อน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทรัพยากรทางธรรมชาติที่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวคือ น้ำตกนางแลใน ดอยตุง ฝายลาด รอยวัว สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ มีความสวยงาม แต่อาจมีปัญหาน้ำในช่วงฤดูแล้งน้ำอาจจะน้อย ความสำราญจากแหล่งท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐานภายในชุมชนมีเพียงพอเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และความสามารถในการเข้าถึง สามารถเดินทางได้อย่างสะดวกสบาย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทรัพยากรทางธรรมชาติที่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยว คือ กะเหรี่ยงคอยาว ดอยดินแดง พิพิธภัณฑสถานบ้านดำ บ้านลีไซ่ บ้านดำ และวัดพระธาตุ ดอยโอง พระธาตุศรีจอมแจ้ง และพระบรมสารีริกธาตุ วัดป่าห้า ด้านความต้องการของชุมชนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ชุมชนเห็นว่าจุดเด่นและศักยภาพที่เข้มแข็งของชุมชนในตำบลนางแล ได้แก่ การเป็นแหล่งเกษตรกรรมเพาะปลูกสับปะรดที่มีชื่อเสียงของประเทศ ทั้งพันธุ์นางแลและภูแล ส่วนจุดเด่นด้านอื่น ๆ การมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งแบบล้านนาแบบชนเผ่า มีประเพณี วัฒนธรรมและพิธีกรรมที่น่าสนใจ และสามารถพัฒนาเรื่องราวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ในอนาคต อีกทั้งยังมีผลิตภัณฑ์และภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถส่งเสริมให้เป็นสินค้าสำหรับนักท่องเที่ยวที่หลากหลาย

วิทยากรณ์ จรัสด้วง^{๗๕} การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) บ้านดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนไทยทรงดำ มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและประเพณี มีกลุ่มทอผ้า พิธีกรรมที่ยังคงอนุรักษ์เอาไว้โดยที่ชุมชนได้มีบทบาทในการนำเสนอวัฒนธรรมประเพณีให้กับและชุมชนภายนอกได้รับรู้ในหลายโอกาส จนได้มีการจัดให้เป็นชุมชนต้นแบบทางวัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดสุพรรณบุรี สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนจากการสัมภาษณ์ การจัดประชาคมตัวแทนข้าราชการการเมือง (องค์การบริหารส่วนตำบล) ข้าราชการสายปกครอง ประชาชนในชุมชนและหัวหน้าคุ้ม โดยชุมชนเห็นด้วยเป็นส่วนมากกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สรุปได้ว่าเกิดขึ้นได้จากปัจจัยช่วยส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ๑. การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและการวางแผนจัดทำโครงการ ๒. จัดทำแผนงานการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ๓. ภาครัฐและองค์กรชาวบ้านรวมกันให้ความรู้ ความชำนาญด้านวิชาการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แก่ชาวบ้านในชุมชน ๔. ร่วมกันสร้างจิตสำนึกและตระหนักในคุณค่าของศักยภาพพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ ๕. ร่วมกันรับผิดชอบด้านการบริการการท่องเที่ยว ๖. ร่วมกันจัดทำแผนการส่งเสริมการตลาดของการท่องเที่ยว

^{๗๕} วิทยากรณ์ จรัสด้วง, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) บ้านดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี, *รายงานวิจัย*, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

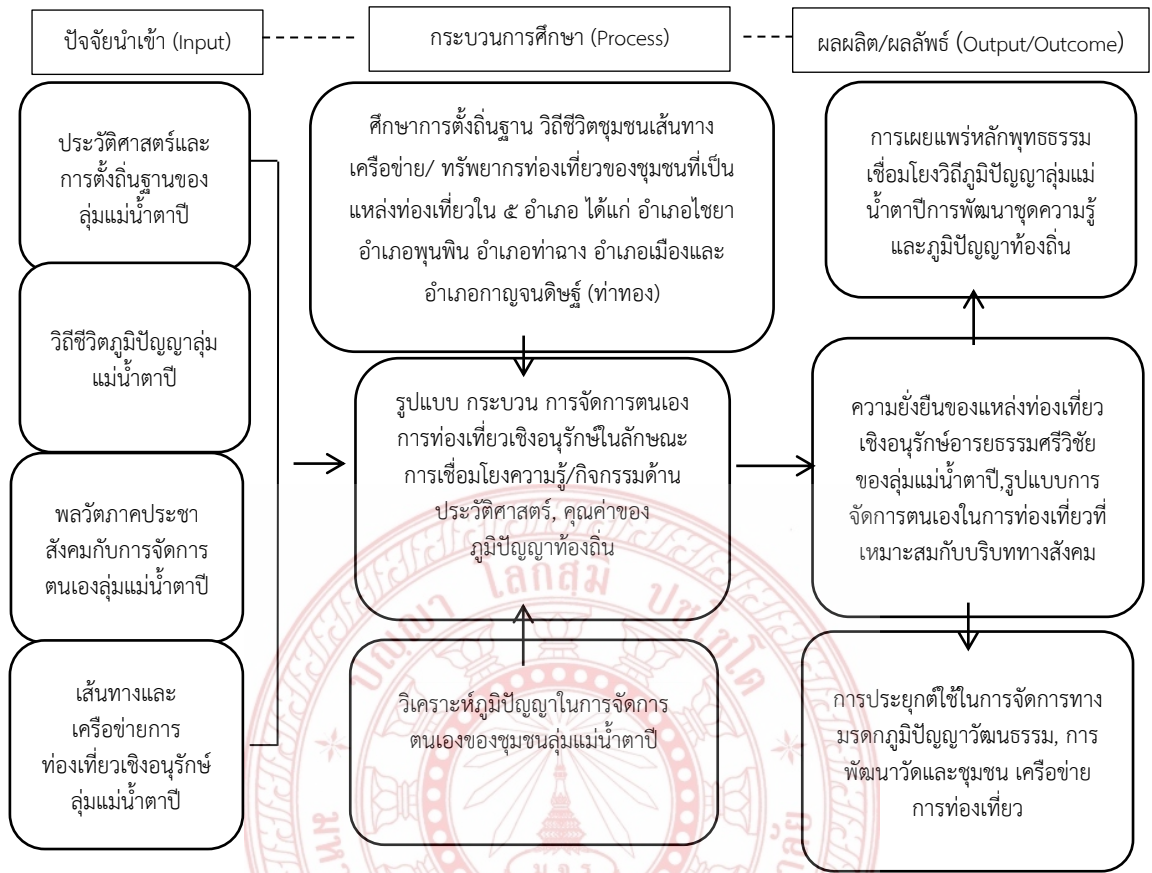
เชิงอนุรักษ์ ๗. ร่วมกันจัดทำโครงการเพื่อสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดความสนใจที่จะนำนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดอนมะนาว ๘. ร่วมกันจัดทำแผนการส่งเสริมการลงทุนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านดอนมะนาวโดยตั้งคณะกรรมการหรือคณะทำงาน

สมชาย เลี้ยงพรพรรณ^{๗๖} การวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่มีศักยภาพมากจำนวน ๒ แห่งคือ วัดราชประดิษฐฐาน และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ กลุ่มที่มีศักยภาพปานกลาง ได้แก่ วัดเอก วัดจะบังพระ วัดเจดีย์งาม วัดดีหลวงโน วัดชุมพล วัดเขาน้อย สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ วัดบางเขียด หาดมหาราช วัดหนองหอย วัดดีหลวง วัดสลักป่าเก่า วัดสุวรรณคีรี วัดชะแล้ วัดนางเหล้า เมืองสงขลาเก่าเชิงเขาแดง สถานที่พักผ่อนแนวชายฝั่งทะเลหัวแหลมเจ้า วัดหัวคู้ง วัดศิลาลอย วัดพิบูล วัดบ่อทรัพย์ วัดเสื่อเมือง วัดโลกราม วัดท่าหิน วัดราษฎร์บำรุง วัดพังก วัดมะขามเฒ่า และวัดสนามชัย ผลการสอบถามนักท่องเที่ยวในแหล่งที่มีศักยภาพมากและปานกลางพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่แสดงความต้องการให้พัฒนาแหล่งในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม คุณค่าและความสำคัญ การตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น และการจัดการ โดยเฉพาะด้านการจัดการ (การให้คำปรึกษา การรักษาสีเขียวและองค์การในการจัดการ) นักท่องเที่ยวต้องการให้พัฒนามากที่สุด โดยความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นประโยชน์มากต่อการพัฒนาแหล่งและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ ผลการสอบถามคนในชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องในแหล่งที่มีศักยภาพมากและปานกลางพบว่า คนในชุมชนต้องการให้พัฒนาในทุก ๆ ด้านเช่นเดียวกับนักท่องเที่ยว และการแสดงความต้องการดังกล่าวเป็นประโยชน์มากต่อการพัฒนาแหล่งและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ

๒.๑๒ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ แผนงานวิจัย : ภูมิปัญญาชุมชนน้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ” ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่นำมาศึกษาแสดงถึงกระบวนการมีขั้นตอนการทำงานของวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนน้ำตาปีให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อให้เกิดเป็นองค์รวมประเด็นเป้าหมายในวิจัยดังแผนภาพต่อไปนี้

^{๗๖} สมชาย เลี้ยงพรพรรณ, การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา, **รายงานวิจัย**, (มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๙), บทคัดย่อ.



แผนภาพที่ ๑๗ แสดงกรอบแนวคิดแผนงานวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า เชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ๒. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย”เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนในการวิจัย ๒ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ คือ

ขั้นตอนที่ ๑ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย

๑. ศึกษาประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

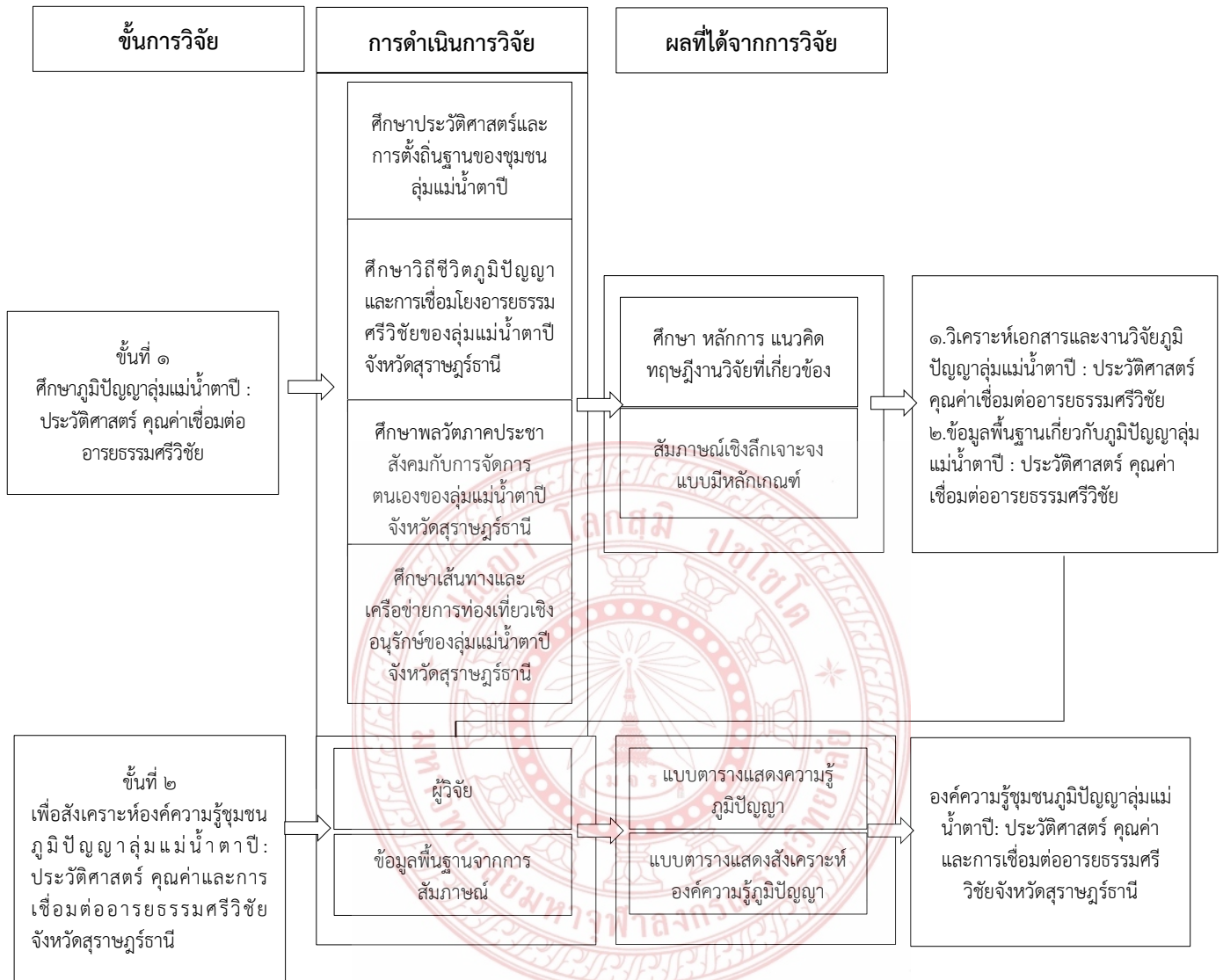
๒. ศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. ศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมกับการจัดการตนเองของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๔. ศึกษาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ขั้นตอนที่ ๒ เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากขั้นตอนในการวิจัย ๒ ขั้นตอนนี้จะแสดงกรอบในการดำเนินการศึกษาวิจัยดังนี้



แผนภาพที่ ๑๘ แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

จากรอบการดำเนินงานการศึกษาวิจัยจะกล่าวรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยสามารถแยกออกเป็น ๔ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ขั้นตอนที่ ๓ ศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมกับการจัดการตนเองของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ขั้นตอนที่ ๔ ศึกษาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของกลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วัตถุประสงค์ วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย

๒. สัมภาษณ์เชิงลึกเจาะจงแบบมีหลักเกณฑ์

๓. ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มบุคคล ๒๗ คน ประกอบด้วย ๖ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญวิถีชีวิตภูมิปัญญาชุมชน ๆ ละ ๒ คน มี ๕ ชุมชนรวมจำนวน ๑๐ คน ๒) กลุ่มนักวิชาการสังคมวิทยาและพัฒนาชุมชน จำนวน ๓ คน ๓) นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน ๒ คน ๔) นักประวัติศาสตร์ จำนวน ๓ คน ๕) กลุ่มตัวแทนประชาสังคม ๕ คน ๖) นักธุรกิจการท่องเที่ยว ๔ คน รวมทั้งหมด ๒๗ คน

๔. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ในการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย

๔.๑ ศึกษา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย

๔.๒ ศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเจาะจงแบบมีหลักเกณฑ์

๕. ขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย

๕.๑ ให้คนในพื้นที่ที่มีความน่าเชื่อถือพาไปพบ กลุ่มแกนนำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้านและนักวิชาการ เพื่อสร้างสัมพันธภาพ สร้างความคุ้นเคย สร้างสัมพันธภาพในการสัมภาษณ์เชิงลึก

๕.๒ กล่าวถึงจุดหมายในการสัมภาษณ์เชิงลึกครั้งนี้ ขออนุญาตบันทึกเสียง กล่าวรับรองว่าไม่มีการนำเทปนี้ไปเปิดเผยสาธารณะหรือนำไปกระทำการที่จะมีผลเสียหายมาถึงผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จํานำไปใช้ในรายงานวิจัยในการสาระสำคัญโดยการสัมภาษณ์เฉพาะประโยคที่จะทำให้ผู้อ่านงานวิจัยได้สัมผัสถึงความรู้สึก ความประทับใจความคิดเห็นของท่านจะเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

๕.๓ บอกแนวทางการสัมภาษณ์ โดยไม่จำเป็นต้องพูดเรียงตามลำดับ มีความรู้สึกอย่างไรจะพูด อยากแสดงความคิดเห็นในประสบการณ์องค์ความรู้จากภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยความเป็นอยู่ที่ได้สัมผัสมา

๕.๔ รวบรวมข้อมูลภูมิหลัง เช่น อายุ เพศ อาชีพ วุฒิการศึกษาของแต่ละท่านในการสัมภาษณ์จะช่วยให้เข้าใจข้อความการสัมภาษณ์ได้ดีขึ้น

ขั้นตอนที่ ๒ สังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่า และการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี สามารถแยกออกเป็น ๒ ประเด็นดังนี้

ประเด็นที่ ๑ คณะผู้วิจัยสนทนาระดมความคิดของแต่ละโครงการเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ประเด็นที่ ๒ ข้อมูลพื้นฐานจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเจาะจงของแต่ละโครงการเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑. วัตถุประสงค์ สังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒. วิธีดำเนินการวิจัย

๒.๑ สังเคราะห์ หลักการ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวกับสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๒ สังเคราะห์องค์ความรู้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกของแต่ละโครงการเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้ประเด็นที่ศึกษา ที่กำหนดไว้ในแต่ละประเด็น ที่ได้จากเอกสาร ตำราทางวิชาการ และสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ และการสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมทั้งกับอาศัยแนวคิด ทฤษฎี มาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำมาประมวลผล วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลออกมา โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อค้นหาองค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตภูมิปัญญา และการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มบุคคล ๒๗ คน ประกอบด้วย ๖ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญวิถีชีวิตภูมิปัญญาชุมชน ๆ ละ ๒ คน มี ๕ ชุมชนรวมจำนวน ๑๐ คน ๒) กลุ่มนักวิชาการสังคมวิทยาและพัฒนาชุมชน จำนวน ๓ คน ๓) นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน ๒ คน ๔) นักประวัติศาสตร์ จำนวน ๓ คน ๕) กลุ่มตัวแทนประชาสังคม ๕ คน ๖) นักธุรกิจการท่องเที่ยว ๔ คน รวมทั้งหมด ๒๗ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษาประกอบด้วย วิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีจำนวน ๒๗ คน ประกอบด้วย ๖ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญวิถีชีวิตภูมิปัญญาชุมชน ๆ ละ ๒ คน มี ๕ ชุมชนรวมจำนวน ๑๐ คน ๒) กลุ่มนักวิชาการสังคมวิทยาและพัฒนาชุมชน จำนวน ๓ ท่าน ๓) นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน ๒ ท่าน ๔) นักประวัติศาสตร์ ๓ ท่าน ๕) กลุ่มตัวแทนประชาสังคม ๕ ท่าน ๖) นักธุรกิจการท่องเที่ยว ๔ ท่าน รวมทั้งหมด ๒๗ คน โดยการขออนุญาตเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยสัมภาษณ์แบบพูดคุยกันปกติเพื่อให้ได้ข้อมูลและความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแบบปลายเปิดหรือความคิดเห็นอย่างอิสระรวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยการใช้กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก และการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งโครงการย่อยทั้ง ๔ โครงการมาเขียนเป็น ๒ ขั้นตอนของแต่ละชุด ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑

๑. ศึกษาประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปีมีความเป็นมาอย่างไร
๒. วิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นอย่างไร
๓. พลวัตภาคประชาสังคมกับการจัดการตนเองของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นอย่างไร
๔. เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีควรจะเป็นอย่างไร

ขั้นตอนที่ ๒

เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำอย่างไรบ้าง ?

ขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

๑. สร้างตารางแสดงความรู้ชุมชนภูมิปัญญาแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี
๒. สร้างตารางแสดงสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

ระยะที่ ๑ วิเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย จังหวัดสุราษฎร์ธานีใช้เวลาประมาณ ๒ เดือน

ระยะที่ ๒ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากโครงการย่อยทั้ง ๔ โครงการโดยการนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปวิเคราะห์เอกสาร ๒ เดือน

ระยะที่ ๓ นำองค์ความรู้มาประกอบเพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยให้เห็นถึงกระบวนการ กลไก และรูปแบบที่ชัดเจนเพื่อประกอบใช้เป็นข้อมูลในนำองค์ความรู้ และบทเรียนจากการวิเคราะห์เอกสาร ระยะเวลาประมาณ ๒ เดือน

ระยะที่ ๔ สร้างเป็นองค์ความรู้เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๔ เดือน (โครงการย่อยทั้ง ๔ โครงการ)

ระยะที่ ๕ การสรุปผลการวิจัยเพื่อนำเสนอต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติต่อไปโดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๒ เดือน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การจัดเรียงข้อมูลสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยโดยการวิเคราะห์ข้อมูลใช้ประเด็นที่ศึกษาที่กำหนดไว้ในแต่ละโครงการย่อยทั้ง ๔ โครงการเพื่อนำมาประมวลผลวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลออกมาโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์



บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า เชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย (๒) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี คณะผู้วิจัยได้เสนอผลของการวิเคราะห์ ข้อมูลตามลำดับต่อไปนี้

๔.๑ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย

๔.๑.๑. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์จากตำนานโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน ๒) เพื่อวิเคราะห์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม ๓) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนลุ่มน้ำตาปี คณะผู้วิจัยได้เสนอผลของการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับต่อไปนี้

๑. ประวัติศาสตร์จากตำนานโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน

(๑) ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งมีปรากฏในตำนานโบราณคดี

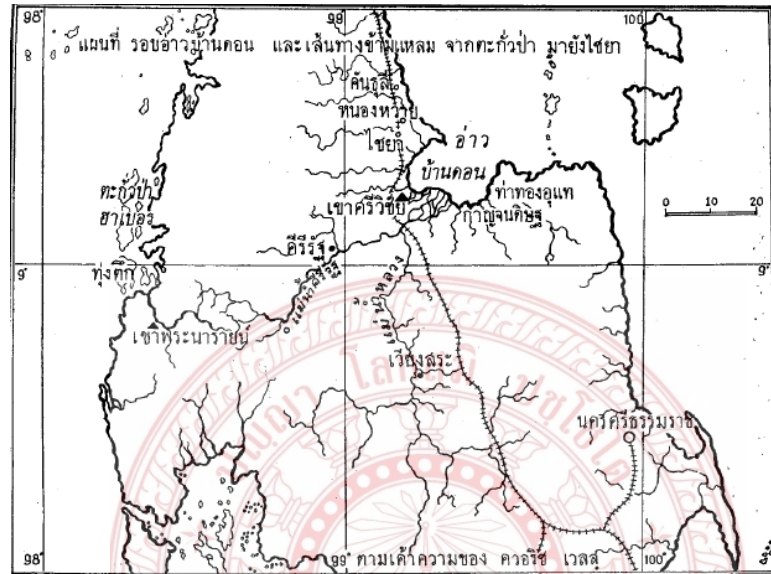
เรื่องราวตอนก่อนประวัติศาสตร์ ของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนก็เป็นสิ่งที่ทราบได้ยากเช่นเดียวกับของดินแดนส่วนอื่น ๆ ทั่วไปและมีน้อยเต็มที เท่าที่ควรหยิบขึ้นพิจารณาสำหรับการศึกษาในเรื่องนี้ เท่าที่มีวัตถุพยานปรากฏก็คือ (๑) เรื่องลักษณะแผ่นดินของธรรมชาติของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน (๒) เรื่องเครื่องมือหิน ของมนุษย์ในสมัย อายุหินยุคหลัง และ (๓) เรื่องมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนส่วนนี้ ในสมัยก่อนแต่ชาวอินเดียเข้ามาครอบครอง ซึ่งพอประมวลเรื่องราวได้ดังต่อไปนี้

(๑.๑) ลักษณะของแผ่นดินรอบอ่าวบ้านดอน ที่เราควรพิจารณากันในเรื่องนี้ คือ แผ่นดินในท้องที่อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอคีรีรัฐนิคม (ท่าขนอน) อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์^๑ ซึ่งตั้งอยู่รอบอ่าวใหญ่อ่าวหนึ่ง ในตอนกลางของแหลมมลายูทางด้านตะวันออก อันเรียกกันในปัจจุบันนี้ว่า อ่าวบ้านดอน เมื่อพิจารณาตามนัยแห่งธรณีวิทยา ตามพื้นดินอันเป็นที่ราบต่ำทั่ว ๆ ไปโดยรอบอ่าวนี้แล้ว เราจะเห็นได้ว่าแผ่นดินรอบ ๆ อ่าวบ้านดอนนั้นเป็นแผ่นดินที่เพิ่งจะงอกออกมา และทั้งกำลังงอกอยู่เรื่อย ๆ ในอัตราที่รวดเร็วอย่างน่าพิการณา ถ้าประมาณว่าเมื่อ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว^๒ อ่าวบ้านดอนจะยังกินลึกเข้าไปในแผ่นดินของสมัยปัจจุบันนี้ อย่างน่าประหลาดใจทีเดียวคือถึงกับจะกล่าวได้ว่า ทะเลกินลึกเข้าไปถึงเขตคีรีรัฐนิคม หรืออำเภอท่าขนอน ในทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอ่าว ส่วน

^๑ สัมภาษณ์ เรือโทผู้ช่วยศาสตราจารย์ดรอนันต์ใจสมุทร, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^๒ สัมมนา ดร. อมรา ศรสุนชาติ, อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ทางทิศตะวันตกหรือตะวันตกเฉียงเหนือของอ่าวนั้น อำเภอกำแพงเป็นทะเลลึกตั้งครั้ง อำเภอยายซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของอ่าวและติดต่อกับอำเภอกำแพงก็เป็นอย่างเดียวกัน คือ ทะเลจะเข้าไปเกือบจดแนวตลาดไชยาและวัดพระธาตุไชยา แล้ววกไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมือง ทั้งนี้มีเหตุผลอยู่หลายประการ คือ นอกจากจะขุดพบดินทะเลหรือวัตถุที่สื่อความเป็นทะเลอยู่ใต้ผิวดินเพียงดิน ๆ^๓ ในบริเวณพื้นที่เหล่านี้แล้ว ระดับพื้นดินทั้งหมดในเขตที่กล่าวนี้ในปัจจุบันดังภาพประกอบ^๔



ภาพที่ ๑๙ แผนที่รอบอ่าวบ้านคอนในอดีต

ที่มา : คัดลอกจากหนังสือแนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านคอนโดยท่านพุทธทาส

การเพาะปลูกในเขตเหล่านี้ยังถูกน้ำเค็มรบกวนอยู่เสมอ ภูเขาต่าง ๆ ในพื้นแผ่นดินที่กล่าวนี้ล้วนแต่มีลักษณะเคยเป็นเกาะกลางทะเลมาแล้วเมื่อไม่นาน โดยเฉพาะเช่นภูเขาศรีวิชัย อันอยู่ในทุ่งนากลางอ่าวพุนพินเวลานี้ก็สื่อลักษณะว่า ที่แท้ก็คือเกาะศรีวิชัย อันตั้งอยู่กลางอ่าวบ้านคอนเมื่อสมัยพันกว่าปีมาแล้วนั่นเอง^๕ อำเภอพุนพิน ในปัจจุบันนี้แทบทั้งอ่าวอยู่ในทะเลของสมัยโน้น ส่วนทางทิศใต้ของอ่าวคือ ในเขตอำเภอกาญจนดิษฐ์นั้นมีลักษณะสื่อว่า แม้จะมีส่วนที่เป็นทะเลบ้างทางด้านทิศเหนือของเขตอำเภอนั้น ในปัจจุบันนี้ แต่ก็คงไม่มากเหมือนทางด้านอื่น ๆ ของอ่าว แต่ถึง

^๓ สัมมนา ศาสตราจารย์. ดร. ครองชัย หัตถา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ. โครงการสืบสวนวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๔ พุทธทาสภิกขุ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านคอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๔๕.

^๕ สัมภาษณ์ เรือโทผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ใจสมุทร, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

กระนั้นก็พอจะกล่าวได้ว่า ตัวเมืองกาญจนดิษฐ์เก่าคือ ท่าทองอุแท (หรืออุทัย แต่ออกเสียงอย่างฮินดู เป็นอุตเต) ก็ได้ตั้งอยู่ริมทะเลในสมัยโน้นเหมือนกัน^๖

(๑.๒) เครื่องมือหินของสมัยอายุหิน รอบอ่าวบ้านดอนการที่ได้พบเครื่องมือหิน แห่งสมัยอายุหิน เป็นจำนวนมากในถิ่นใด ย่อมแสดงให้เห็นว่าถิ่นนั้นได้เคยมีมนุษย์อาศัยกัน มาแล้วตั้งแต่สมัยอายุหินคือเมื่อหลายพันปีหรือหมื่นปีแล้ว แต่ลักษณะของวัตถุหินที่แสดงอยู่และทำให้เกิดความภาคภูมิใจในความศักดิ์สิทธิ์ หรือเก่าแก่โบราณของแผ่นดินแถบนั้นแก่ผู้ที่มีภูมิสำเนาในถิ่นนั้น สมัยอายุหินนั้น แบ่งออกเป็นสองยุค คือสมัยหินยุคแรก อันเป็นสมัยที่ใช้หินทั้งก้อน ๆ หรือตอกแต่งแก้ไข บ้าง ก็เพียงหยาบ ๆ ง่าย ๆ และสมัยหินยุคหลัง ซึ่งรู้จักทำหินให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ ตามพอใจ รู้จักเลือก หินที่แข็งและสีสวยและขัดจนเป็นมันถึงขนาดที่แม้พวกเราในสมัยนี้ก็อดจะพอใจไม่ได้ เครื่องมือหินที่พบ ที่รอบอ่าวบ้านดอนโดยเฉพาะ คือ ที่ตำบลเขาพัง เขตอำเภอท่าขนอนนั้นมีเป็นจำนวนมาก^๗ จนถึงกับคน ในตำบลนั้นคนหนึ่งเก็บได้ตั้งหลายชิ้นก็มี และเป็นของสมัยอายุหินยุคหลัง ส่วนมากที่สุดเป็นรูปขวาน และที่เป็นรูปยาวออกไปอีกมาก แต่จะคล้ายกับอะไรก็ยากที่จะเรียกได้ มีคมเทไปทางเดียว เช่นคมส่ว หรือคมกบนั้นมีส่วนน้อย บางอันเป็นรูปขวาน มีคมยื่นออกไปตรงกลาง วัตถุหินที่มีรูปร่างเป็นอย่างอื่น นอกจาก ๒ ชนิดนี้ ยังไม่เคยพบในแถบนี้ และเชื่อกันว่าไม่มี ไม่เหมือนวัตถุหินทางทวีปยุโรปซึ่งพบทั้งที่เป็นรูปมีด รูปใบหอกหรือพระขรรค์และหัวลูกศร ข้อนี้เชื่อกันว่าเป็นเพราะในแถบมลายูนี้มีไม้ชนิดเนื้อ แข็งเช่นไม้ไผ่บางชนิดและไม้เนื้อแข็งอย่างอื่น ซึ่งมนุษย์ในสมัยอายุหินนั้นได้ใช้ทำมีดใบหอกหรือหัว ลูกศรแทนหินวัตถุหินจึงมีน้อยอย่างกว่าที่พบในยุโรปซึ่งไม้เนื้อแข็งดังกล่าวนี้ไม่มี มีสเตอร์ ไอวอรี ฮ.น.อี แวนส์ ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนี้โดยเฉพาะ ได้เขียนอธิบายไว้ดังนี้ “เครื่องมือหินบรรดาที่พบบนแหลมมลายู ทั้งหมด ปรากฏว่าเป็นสิ่งที่ทำด้วยน้ำมือของคนในสมัยหินจริง ๆ และดูว่าเป็นของยุคหลังกว่าที่พบกันใน ยุโรป ที่พบแล้วส่วนมากเป็นขวาน ไม่ปรากฏว่าพบมีด ใบหอกหรือหัวลูกศรเลย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะ เนื่องจากว่าไม้เนื้อแข็งกร้าวและไม้ไผ่ชุกชุมในประเทศนี้ สำหรับไม้เนื้อแข็งนั้นเขาคงใช้ทำใบหอกด้วย”

(๑.๓) มนุษย์รอบอ่าวบ้านดอน ก่อนชาวอินเดียเข้ามาเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ชาวอินเดียได้เกี่ยวข้องกับดินแดนแถบนี้ไม่น้อยกว่า ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ดังจะได้กล่าวให้ชัดเจนอัน ว่าด้วยการเข้ามาของชาวอินเดียข้างหน้า ปัญหาในที่นี้มีว่าก่อนที่ชาวอินเดียจะเข้ามานั้นได้มีชน ชาติใดอาศัยอยู่ก่อนสำหรับชนชาติไทยนั้น ตามที่ปรากฏชัดปรากฏว่าได้อพยพมาถึงที่หลังชาวอินเดีย แต่จะมีชนชาติไทยเผ่าใดเผ่าหนึ่งซึ่งมิใช่เผ่าปัจจุบันนี้จะได้เคยลงมาถึงดินแดนส่วนนี้แล้ว ตั้งแต่ก่อน ชาวอินเดียเข้ามาถึงบ้างหรือไม่นั้น ยังเป็นปัญหาอยู่ เรื่องที่จะพิจารณากันในตอนนี้ก็ถือว่าก่อนแต่ชาว อินเดียและชนชาติไทยจะได้เข้ามาถึงนั้นชนที่เป็นเจ้าของถิ่นเดิมในดินแดนรอบ ๆ อ่าวบ้านดอนนั้น เป็นชนชาติพันธุ์ไหนเนื่องจากวัตถุหินต่าง ๆ ที่พบรอบ ๆ อ่าวบ้านดอนนี้เมื่อได้ตรวจสอบดูอย่าง ละเอียดแล้วปรากฏว่าเหมือนเป็นอย่างเดียวกันกับที่พบทางปลายแหลมมลายูโดยเฉพาะที่ ป่าหัง

^๖ สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สานิตย์ บุญชู, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๗ สัมมนา นายทศพล งามไฟโรจน์, อดีตนายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอย อารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๘ พุทธทาสภิกขุ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๔๕). หน้า๙-๑๐.

และเปร็ค เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมมีทางที่จะกล่าวได้ว่า ในสมัยอายุหินนั้นอย่างน้อยก็มีมนุษย์ชาติพันธุ์เดียวกัน พันธุ์หนึ่งได้อาศัยอยู่ตลอดแหลมมลายูโดยเฉพาะขึ้นมา ถึงดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนทางทิศเหนือ และมนุษย์พันธุ์นี้เป็นชนชาติอะไรการกล่าวถึงมนุษย์ดั้งเดิมพวกนี้ก็จะกล่าวได้ก็เพียงเท่าที่ค้นคว้าสอบสวนตกลงกันแล้วในเวลานี้ ทั้งที่ทราบที่อยู่แล้วยังมีเรื่องที่จะต้องสอบสวนกันต่อไปอีกมากนัก และเราจะต้องพิจารณากันให้กว้างออกไปถึงชนเผ่าที่มีอยู่บนแหลมมลายูทั่วไปในเวลานั้นเสียก่อน จึงจะเข้าใจถึงมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนในเวลานั้นได้ดี นักศึกษาฝ่ายมานุษยวิทยาได้แบ่งชนเผ่าดั้งเดิมบนแหลมมลายูทั้งหมดออกเป็น ๓ ชั้น คือ (๑) ชนเดิมแท้ (๒) ชนมลายูเดิม และ (๓) ชนมลายู อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่ ซึ่งข้าพเจ้าจะได้พิจารณาที่ละพวก ดังต่อไปนี้ (๑) ชนเดิมแท้ นั้นยังมีพวกเซม้ง และพวกซาไก ซึ่งนับว่าเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของมนุษย์พวกดั้งเดิมที่ยังมีเหลืออยู่ให้เราเห็นในเวลานี้พวกเซม้งเก่ากว่าพวกซาไก พวกเซม้งเวลานี้ยึดเอาภูเขาที่เป็นดงทึบเป็นที่อาศัยในเขต เกดาร์, เปร็ค และปาหังตอนเหนือ พวกนี้ออกมาติดต่อกับมนุษย์ภายนอกเป็นคราว ๆ ผิวดำผมหยิกเหมือนชนกะ จมูกแบนกว้าง คางน้อย ฝีปากเขิด และบางคนมีขนาดเป็นคนแคระ เล็กเตี้ย นอกจากผ้า เปลือกไม้พันตรงท่อนสะเอวแล้ว ก็ปล่อยร่างกายล่อนจ้อนไม่รู้จักทำไรไถนา เลี้ยงชีวิตตนด้วยของที่เกิดเองในป่า ลำสัตว์ ตกปลา และดักสัตว์ อาวุธประจำคนพวกนี้คือ คันศรและลูกศรอาบยาพิษ อาศัยอยู่ตามเงื้อมผา หรือตามเพิงที่สร้างด้วยใบไม้ ไม่รู้จักสร้างกระท่อม หรือบ้านเรือน^๙ ส่วนพวกซาไกนั้น ส่วนมากอาศัยอยู่ในเขตเปร็คตะวันออกเฉียงใต้และที่ปาหัง ตะวันตกเฉียงเหนือ พวกนี้ก็มีอะไรที่คล้ายพวกเซม้งอยู่หลายอย่าง และสืบพันธุ์ปนกันมานานแล้ว ว่ากันโดยสีพวกซาไกสีน้ำตาลจนกระทั่งถึงสีเหลืองก็มี และบางทีเหลืองจางกว่าพวกมลายูด้วยซ้ำ ผมยาวสีดำ จมูกตัดแหลมหน้าดู ตาได้ระดับขนาน (คือหางคิ้วไม่ได้สูงขึ้น) และลิ้มครึ่งเดียว คางบางแหลม พวกนี้บางหมู่ก็ทาหน้า (ด้วยเครื่องทาชนิดหนึ่งของเขาเอง) บางทีก็มีห่วงโลหะหรือขนเม่นร้อยที่จมูก อาวุธประจำชนพวกนี้คือ ท่อเป่ามีลูกดอกอาบยาพิษ ซึ่งพวกนี้ชำนาญการเป่าเป็นอย่างยิ่งตามปรกติอาศัยอยู่ในกระท่อม ซึ่งบางทีก็ทำบนยอดไม้ สูงถึง ๓๐ ฟุตจากพื้นดิน (๒) ชนชาวป่าชาวดอย ที่พบทั่วไปบนแหลมมลายูอีกพวกหนึ่ง คือ พวกที่เรียกว่า “มลายูเดิม” ชนพวกนี้ไม่พูดภาษามลายู พวกจากุน ซึ่งยังมีอยู่ทางใต้สุดแหลม คือ ตัวอย่าง พันธุ์แท้ในปัจจุบันของชนเผ่านี้ ผิวหนังสีทองแดง เส้นผมตรงดำ กลี้งแบบชาวมองโก-เลียน กระดูกแก้มสูง ตาเอียงเล็กน้อย แม้จะเป็นพวกที่เร่รอนอยู่บ้างก็รู้จักทำการเพาะปลูกและอาศัยอยู่ในกระท่อมที่น้ำดู (๓) ชนชาติมลายู คือ ชนชาติที่มีเป็นพื้นทั่วไปในแถบมลายูเซีย นักสำรวจชื่อ วอลแลซ (Wallace) ได้แบ่งกำเนิดชนเผ่านี้ออกเป็น ๔ พวก คือ (ก) มลายูบนปลายแหลมมลายู และพวกริมทะเลของเกาะสุมาตรากับบอเนียว (ข) พวกชะวาแห่งเกาะชวา มุทรา และบาหลี และบางส่วนของลัอมบ็อกและสุมาตรา (ค) พวกบูกิสแห่งเกาะเซเลเบซ (ง) พวกตะกะลาสแห่งเกาะฟิลิปปินส์ ที่นี้เราจะได้พิจารณากันต่อไปว่า^{๑๐}

ชนชาติ ๓ เผ่านี้เกี่ยวข้องกับอย่างไรกันกับโบราณคดีของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ก็พวกเซม้งนั้น คือ พวกที่ผสมขึ้นจากพวกออสโตรลอยด์และนิกรอยด์เดิม กับพวกนิกริโตปาเลอัลไปนี

^๙ สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐} พุทธทาสภิกขุ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๔๕). หน้า๑๓-๑๕.

พวกนิกริโตปาเลอัลไปนั้นปัจจุบันนี้คงมีพันธุ์บริสุทธิ์อยู่ในพวกชาวเกาะอันดามัน ชนพันธุ์นิกริรอยด์ ยังคงมีพันธุ์อยู่ตามพวกชาวเขาในพม่า เช่น พวกชิน (Chin)^{๑๑} และมีมากในมณฑล อัสสัมและทั่ว ๆ ไปในอินเดีย พวกปาเลอัลไปนี้ อีกพวกหนึ่งซึ่งปัจจุบันนี้นับได้ว่าที่มีเหลืออยู่ก็น่าจะได้แก่พวกกะเหรี่ยงพวกเดียวได้ลงไปทางใต้ผสมกับพวกเซม้งเดิม เกิดเป็นพวกซาไกขึ้นเท่าที่กล่าวมานี้เราจะเห็นได้ว่าชนเผ่านิกริโตนั้น ได้ फैน फैน เต็มไปทั่ว แหลหมมลายูและเป็นที่ยึดกันแล้วว่าวัตถุหินต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นก็ คือ สมบัติของชนเผ่านิกริโตในสมัยดึกดำบรรพ์นั่นเอง การที่วัตถุหินที่พบในรอบอ่าวบ้านดอน มีลักษณะเหมือนกับที่พบทางปลายแหลมมลายู เช่นที่เปรักและปาหังดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ก็ย่อมกล่าวได้ว่า ได้มีชนเผ่าเดียวกันอาศัยอยู่ในสมัยหนึ่ง ในดินแดนรอบ ๆ นับตั้งแต่ อ่าวบ้านดอนลงไปจนถึงปลายแหลมมลายู นั่นคือกล่าวได้ว่าชนเผ่านิกริโต อันมีชนชาวเซม้งและซาไกในปัจจุบันนี้เป็นตัวอย่างนั้นแลได้เคยอาศัยอยู่ในดินแดนนับตั้งแต่รอบ ๆ อ่าวบ้านดอนแม้ที่สุดในปัจจุบันนี้ในจังหวัดพัทลุงทางที่ติดต่อกับจังหวัดตรังก็ยังมีตัวอย่างของชนเผ่านี้เหลืออยู่จำนวนหนึ่งซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่าเงาะป่า^{๑๒} ชนิดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยทรงให้นำไปเลี้ยงดูคราวหนึ่ง ถัดมาจากพวกเซม้งและซาไกก็มาถึงพวกมลายูเดิม พวกนี้มีรูปร่างลักษณะอย่างเดียวกับพวกไทยใต้ปัจจุบันอยู่หลายอย่าง ก็น่าจะเป็นเพราะไทยในปัจจุบันนี้โดยเฉพาะทางภาคใต้เป็นพิเศษได้เคยผสมพันธุ์กันมากกับชนเผ่านี้มาแล้วไม่มากนักน้อย สำหรับดินแดนรอบ ๆ อ่าวบ้านดอนในปัจจุบันนี้ ถ้าจะเสาะหาชนที่เป็นตัวอย่างของชนเผ่าเดิมหรือโบราณกันจริง ๆ แล้ว ก็เห็นจะมีอยู่แต่ในเขตตำบลปากหมาก ซึ่งอยู่สุดทางทิศตะวันตกของอำเภอไชยาเท่านั้น มีสเตอร์ อีแวนส์ ได้กล่าวไว้ว่า “ข้าพเจ้าได้ไปจังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยอาศัยค่ากล่าวของแวริงตัน สมิธ ที่กล่าวว่า มีชนเผ่านิกริโตอยู่ที่นั่น ทางทิศเหนือของอำเภอไชยา แต่เจ้าหน้าที่ที่สุราษฎร์ธานีบอกแก่ข้าพเจ้าว่าไม่มีเลย” เรื่องข้างบนนี้ก็ต้องหมายถึง คนจำนวนน้อยจำนวนหนึ่งที่อยู่สุด ปากหมากทางทิศตะวันตกและตะวันตกเฉียงเหนือนั่นเอง ชนจำนวนนี้เวลานี้ชาวบ้านเรียกว่า “ชาวเพ ลา” ซึ่งเป็นแต่เพราะอยู่หรือเคยอยู่ แถบภูเขาชื่อ เพ ลา ในตำบลนี้แล้วนั่นเอง คำว่า “เพ ลา”^{๑๓} หาใช่เป็นชื่อชาติพันธุ์ของชนพวกนี้ไม่ ถ้าจะพิจารณากันให้ดีแล้วพวกนี้มีทางที่จะเป็นเผ่ามลายูเดิม อยู่ไม่น้อย ถ้าผิดจากนี้ก็ต้องเป็นเผ่าละว้าหรือเป็นเผ่าไทยอื่น ๆ ที่ได้ลงมาสู่ดินแดนนี้ แต่โบราณจนไม่มีใครทราบที่ว่าอาจเป็นเผ่ามลายูเดิมนั้นก็อาจสังเกตได้จากภาพถ่ายหลายอย่างทั้ง ๆ ที่เหมือนคนไทยทั่ว ๆ ไปเช่นเดียวกับที่คนไทยเหมือนกับชนชาวฟิลิปปินส์ ซึ่งถ้าไม่พูดออกมาแล้ว คนไทยทางภาคใต้ ย่อมคิดว่าเขาเป็นคนไทยนั่นเอง ชาวเพ ลา พวกนี้เวลานี้ก็เหลือน้อยตัวเต็มทีแล้ว เพราะได้سابสูญไปโดยเร็ว เนื่องจากไม่มีโอกาสจะเป็นอยู่ด้วยความเจริญชนิดที่จะป้องกันโรคภัยไข้เจ็บได้ อยู่ในป่าสูง ตัวขึ้นขุย ทำให้ได้นามอีกอย่างหนึ่งตามภาษาพื้นเมืองที่ชื่อว่า “พวกขี้ปุ๋ย” บางคนการรักษาโรคของตัวหายได้ก็ค่อยกลายเป็น

^{๑๑} สัมมนา ดร. อมรา ศรสุชาติ, อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, **โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย**, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สานิตย์ บุญชู, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ เรือโทผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ใจสมุทร, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ชาวบ้านตามธรรมดาที่มี ตัวเองพูดภาษาอะไรก่อนก็ทราบไม่ได้ คงพูดไทยเหมือนชาวบ้านทั่วไป แต่ด้วยสำเนียงที่ค่อนข้างแปลก อยู่ไกลความเจริญแผนใหม่ ไม่มีการศึกษา เด็กหญิงอายุ ๑๗ ปี ยังไม่มีลักษณะส่อความเป็นสาว เมื่อพิจารณาลักษณะของชนเผ่ามลายูเดิมที่กล่าวมาแล้วข้างต้นอีกครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าอยากจะเชื่อว่าคน “ชาวเพ-ลา” นี้เอง คือคนซึ่งสมัยหนึ่งได้มีอยู่ทั่ว ๆ ไปในรอบอ่าวบ้านดอน และเป็นบรรพบุรุษของคนไทยชนิดที่เห็น ๆ กันอยู่ในปัจจุบันนี้ โดยการผสมพันธุ์กันกับชาวอินเดียที่เข้ามาใหม่ และกับชาวไทยที่ลงมาในยุคหลัง จนทำให้ลักษณะพันธุ์เดิมสูญไปและทำให้คนไทยในภาคใต้ในปัจจุบันนี้มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปจากคนไทยแท้ในยุคนานในเวลานี้อย่างที่จะเปรียบเทียบไม่ได้เลย เมื่อกล่าวอย่างสรุปสั้น ๆ ก็คือว่า เลือดมลายูเดิม เลือดอินเดีย เลือดไทยแท้สามสายปนกัน เป็นคนไทยส่วนมากในภาคใต้ปัจจุบัน โดยเฉพาะหมายถึงชาวนา ชาวสวน เว้นชาวย่านตลาด ซึ่งมีเลือดจีนผสมมากเกินไป ส่วนชนเผ่าที่ ๓ คือ เผ่ามลายูแท้ที่พูดภาษามลายูนั้น ข้าพเจ้ายังค้นไม่ได้ว่าได้มีการเกี่ยวข้องกับอย่างไรกับโบราณคดีของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน แต่มีสิ่งหนึ่งซึ่งสะกิดความสนใจคือว่าเหตุไรชื่อเกาะต่าง ๆ ในทะเลรอบอ่าวบ้านดอน ตลอดจนถึงตำบลหรือสถานที่บางแห่งของดินแดนส่วนนี้มีชื่อซึ่งไม่ใช่ภาษาไทยอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย เช่นชื่อ เกาะสมุย เกาะพัง จังเต๊ะ จังตาลับ พะลวย ฯลฯ ตำบลชะงะอะ กระตะตะ ฉะโหละ กระตวด ละแม ปะมะ โมถ่าย สะเวียด ฯลฯ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะสอบหาความจริงกันต่อไป^{๑๔}

๑.๒ ตำนานโบราณคดี และเรื่องเล่าเกี่ยวกับพื้นที่

พวกมลายูและพวกคนเดิม ๆ ของถิ่นนี้ โดยเฉพาะในการล่าสัตว์ และมีดไม้ไผ่ก็ยังคงใช้กันในวงการพิธีกรรมนิยม เช่น การตัดสายสะดือเด็ก^{๑๕} เป็นต้น” เครื่องมือหินแห่งสมัยหินยุคหลังนี้ คนพื้นเมืองเรียกกันว่า “หินขวานฟ้า” โดยคิดเอาว่าเป็นหินที่ตกลงมาจากฟ้า ในขณะที่ฟ้าผ่าจึงทำให้มีคนออกเที่ยวค้นหา “หินขวานฟ้า” เมื่อผ่าลงมาแล้วในทีใดทีหนึ่ง ถ้าบังเอิญไปพบวัตถุหินนี้เข้าจริง ๆ ก็ยังยึดถือว่าเป็นของขลังยิ่งขึ้น การเป็นเช่นว่านี้ มิใช่จะเป็นกันแต่ในดินแดนรอบ ๆ อ่าวบ้านดอน หากได้เป็นทั่ว ๆ ไปทั้งประเทศ เราและประเทศอื่น ข้าพเจ้าไม่ต้องอธิบายความเรื่องนี้ด้วยตนเอง แต่ขอยกเอาคำของมิสเตอร์ อีแวนส์ มาวางไว้อีก ดังต่อไปนี้ “ชาวมลายูบนแหลมมลายู เรียกขวานหินนี้ว่า “บาตุลินตา, หะลินตา, หรือ บาตูปีเตอ” ซึ่งทั้งสามคำนี้ล้วนแต่แปลว่าสายฟ้า ในเกาะบอเนียวทางภาคเหนือโดยเฉพาะที่ตำบล Tempasuk เขาเรียกขวานหินนี้กันว่าฟันฟ้า (กิกิ กุนตอ-Gigi-Guntor), โดยคิดว่าเป็นฟันที่ร่วงลงมาจากฟ้า เป็นสายฟ้าฟาดมาจากเทวดาที่คารามอยู่บนฟ้า ความเชื่อเช่นนี้มีในเกาะต่าง ๆ ในหมู่เกาะมาเลอาคิเปลาโก และก็มีใช้เป็นสิ่งที่ไม่รู้จักกันในหมู่พวกกรีก ถึงแม้ยุโรปบางส่วน^{๑๖} ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีหมู่คนที่มีความเชื่อเรื่องขวานฟ้าในเกาะบอเนียวภาคเหนือถือว่าขวานฟ้านี้เป็นเครื่องรางที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เขาถุ่เดียวไก่ที่จะเอาไปชนด้วยหินขวานฟ้านี้ โดยเชื่อกันว่าต้องชนะแน่เพราะเดียวไก่ของตนจะปิกปีกไปในไก่ที่เป็นคู่ต่อสู้ (เหมือนสายฟ้าฟาด?) น้ำที่แช่ด้วยหินขวานนี้เขานำไปให้คนที่ป่วยใช้

^{๑๔} พุทธศาสนิกชน, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๔๕). หน้า๑๓-๑๕.

^{๑๕} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ขวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมมนา ศาสตราจารย์. ดร. ครองชัย หัตถา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ทรพิษดื่ม เป็นยาแก้โรคนั้นหรือใช้พรมลงบนต้นข้าวกล้า กันศัตรูของกล้าและจะให้เกิดผลเป็นข้าวเปลือกมาก ว่ากันว่าเครื่องรางนี้ถูกถือกันว่าเป็นของสูง ถึงกับเจ้าของไม่ยอมให้ใครดูของตนโดยเกรงว่าจะเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ เพราะถูกมือจับคลำ หรือเพราะผ่านการตรวจสอบของนักศึกษา”

ในสมัยโบราณ วรรณคดีอินเดียได้กล่าวถึงเมืองท่าสำหรับล้งเรือมาทางทิศตะวันออกคือเมืองท่า ตามร์ลิปตี เมืองท่า อมราวตี เมืองท่าคอนจีแวร์ม เมืองท่าเหล่านี้ตั้งรายกันอยู่ทางฝั่งตะวันออกของทวีปประเทศอินเดีย ทั้งนี้ยอมแสดงให้เห็นว่าพวกพ่อค้าหรือนักธุรกิจนั้นยอมมาได้จากทุกส่วนของประเทศอินเดีย แม้เขาจะลี้กเข้าไปในทวีปประเทศที่ยอมเดินทางมาสู่ท่าเรือเหล่านี้ท่าใดท่าหนึ่งที่สะดวกที่สุด แล้วลงเรือที่นั่นมายังสุวรรณภูมิอันมีเมืองท่าตักโกลาเป็นเมืองท่าสำคัญและจะต้องถึงก่อนตักโกลานั้น บัดนี้เป็นที่ยุติกันแล้วในวงนักโบราณคดีว่าได้แก่ตะกั่วปา แต่สำหรับเรื่องราวของกษัตริย์หรือนักรบ นักผจญภัยชาวอินเดียที่ออกแสวงหาดินแดนนอกมาตุภูมิตั้งอาณาจักรขึ้นใหม่นั้นมีเรื่องราวของตนโดยเฉพาะเป็นเรื่อง ๆ ไป สำหรับเรื่องกษัตริย์ไศเลนทรวงศ์แห่งสมัยศรีวิชัยนั้นเป็นพวกที่นักโบราณคดีถือกันว่ามาจากอินเดีย ส่วนที่ค่อนข้างไปทางใต้คือแคว้นกาลิงคะในบัดนี้ ซึ่งจะได้กล่าวถึงในตอนอันที่ว่าด้วยเรื่องราวในสมัยศรีวิชัย

ในวรรณคดีของอินเดียฝ่ายสันสกฤตมีเรื่องราวต่าง ๆ ในคัมภีร์นั้น ๆ ที่แสดงให้เห็นทราบว่ามีพ่อค้าชาวอินเดียเรือค้าไปยังถิ่นต่าง ๆ รวมทั้งสุวรรณภูมิด้วย ตั้งหลายศตวรรษ ก่อนคริสตศักราชทั้งนี้เพราะถือว่าวรรณคดีต่าง ๆ ที่กล่าวถึงสุวรรณภูมินั้นแต่งขึ้นเมื่อหลายศตวรรษก่อนคริสตศักราชในวรรณคดีของอินเดีย ฝ่ายบาลี โดยเฉพาะพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มีกล่าวถึงเรื่องการเดินเรือไปยังสุวรรณภูมิเหมือนกัน เช่นสังฆชาตกเล่าถึงเรื่องพราหมณ์สังฆะกล่าวถึงเงินสำหรับให้ทานในโรงทานของตนจะขาดมือ จึงลงเรือไปค้าทางสุวรรณภูมิ ในมหาชาตกเล่าเรื่องพระโพธิสัตว์ ขออนุญาตมารดาไปเสี่ยงโชคทางสุวรรณภูมิ เพื่อหาทรัพย์มาสู่ราชบัลลังก์คืน เรือแตกกลางทะเล จนนางเมขลาต้องช่วย ดังนั้นเป็นตัวอย่าง เหล่านี้แสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่าในสมัยที่แต่งคัมภีร์ชาตกนั้น ได้มีการเดินเรือมายังสุวรรณภูมิแล้ว และคัมภีร์ชาตกนั้นแต่งกันตั้งแต่ราวสมัยไม่น้อยกว่า ๓ ศตวรรษ ก่อนคริสตศักราช นั่นคือไม่น้อยกว่า ๒๓๐๐ ปีมาแล้ว^{๑๗}

๑.๓ ประสพการณ์เกี่ยวกับโบราณวัตถุโบราณสถานในพื้นที่

สิ่งสำคัญกว่านั้นที่จะต้องศึกษาต่อไป คือ เมื่ออ่าวกินลี้กเข้าไปในแผ่นดินถึงขนาดนั้นแล้ว ยังมีแม่น้ำเป็นเส้นทางต่อจากอ่าวลี้กเข้าไปในแผ่นดินอีกตรงไปยังเขตสันแผ่นดินแบ่งซึ่งทางฟากตะวันตกของสันแผ่นดินก็มีแม่น้ำตะกั่วปาเข้ามาหา ความอำนวยการของธรรมชาติในข้อนี้ทำให้เกิดการคมนาคมขนถ่ายข้ามแหลมมลายู ที่ตรงนี้เป็นทางสำคัญ เป็นการประหยัดเวลาที่จะต้องอ้อมไปยังปลายแหลมสิงคโปร์ ซึ่งสมัยนั้นใช้เรือใบ จะกินเวลาไม่น้อยกว่า ๑ เดือน และถ้าพลาดมรสุมเรือใบเหล่านั้นจะต้องถึงกับรองค้ำปี ดังที่ปรากฏอยู่ในคราวที่สมณะทูตลังกาเข้ามาขอพระสงฆ์ไทยในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ เพื่อออกไปให้การอุปสมบทที่ลังกาทูตพลอยมาด้วยเรือใบของชาวฮอลันดาพลาดมรสุมที่ปลายแหลมมลายูไปหน่วยเดียวก็ต้องรออยู่ปีหนึ่งทูตจึงมาได้ดังนี้เป็นต้น การที่มีทางคมนาคมข้ามแหลมที่

^{๑๗} สัมมนา ดร. อมรา ตรีสุชาติ, อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สะดวกรวดเร็วตรงอ่าวบ้านดอนกับตะกั่วป่าเช่นนี้ได้ทำให้เกิดเหตุการณ์อันสำคัญในสมัยโบราณในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของอ่าวบ้านดอนเอง ดังที่จะได้กล่าวถึงโดยละเอียดต่อไปนี้^{๘๘}

หลักแห่งวิชาโบราณคดี คือถือเอาที่หลักฐานพยาน ปรากฏอยู่เป็นวัตถุแล้วเราอาจกล่าวได้โดยการคำนวณจากจดหมายเหตุจีนหรือจีนวัตถุ เช่น เศษกระเบื้อง สินค้าหรือแม่ที่สุดแต่รูปปฏิมากรรมต่าง ๆ ที่ตกหล่นอยู่ เป็นเครื่องบอกเวลาก็กล่าวได้แต่เพียงว่าเมื่อสัก ๒,๐๐๐ ปีมาแล้วนี่เองระยะเวลาเพียงเท่านั้นเท่านั้นที่เป็นหลักยึดถือกันในด้านวิชาโบราณคดีโดยไม่อาจจะยึดเวลาออกไปดังเช่นเวลาที่คำนวณเอาด้วยการเกิดในชาติก่อน ๆ ของพระพุทธเจ้าดังที่กล่าวไว้ในชาตก่อน ๆ เป็นต้นได้ แม้ ดร.เลอ-เม ผู้เชื่อในการมาของชาวโพนินเซีย ตั้งหลายศตวรรษก่อนคริสต์ศักราชก็ไม่วายที่จะกล่าวว่า “สิ่งที่น่าเชื่อยิ่งไปกว่าการมาของชนชาติโพนินเซีย เมื่อ ๘ ศตวรรษก่อน คริสตศักราชนั่นก็คือ การมาของชนชาวอินเดียที่ออกแสวงหาดินแดนใหม่นอกอินเดียตั้งแต่เริ่ม คริสตศักราชทีเดียว” ทั้งนี้ก็ตกอยู่ในระยะ ๒,๐๐๐ ปีนั้นอีกเหมือนกัน จึงเป็นอันยุติในขั้นนี้ว่า ชาวอินเดียได้เข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิในลักษณะพ่อค้า และแสวงหาดินแดนเมืองขึ้นนอกมาตุภูมิตั้งแต่สมัยเมื่อ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว^{๘๙}

วงการโบราณคดีเมืองไทยเป็นรูปพระนารายณ์ศิลาทั้งสามองค์ ขนาดโตเท่าคนย่อม ๆ เป็นแบบสมัยที่ถือกันว่าแบบคุปตะในอินเดีย หรือเรียกกันในวงโบราณคดีเมืองไทยว่าแบบก่อนขอม ซึ่งเรียกกันง่าย ๆ อีกอย่างหนึ่งว่าพระนารายณ์แบบสวมหมวกแขก องค์กรอยู่ทางขวามือของผู้อ่าน พบที่เนินบนเกาะติดกับเกาะตะกั่วป่า ซึ่งต่อไปจะเรียกง่าย ๆ ว่าพระนารายณ์ตะกั่วป่า องค์กรกลางพบที่เวียงสระ เมืองเก่าแกริมน้ำตาปัสสิกเข้าไปกลางแผ่นดิน องค์กรทางซ้ายมือพบบนภูเขาศรีวิชัย ซึ่งสมัยหนึ่งเป็นเกาะศรีวิชัยตั้งอยู่กลางอ่าวบ้านดอนนั่นเองดังภาพประกอบ



พระนารายณ์ชาศรีวิชัย

พระนารายณ์เวียงสระ

พระนารายณ์ตะกั่วป่า

ภาพที่ ๒๐ รูปพระนารายณ์ศิลาทั้งสามองค์

ที่มา : คัดลอกจากหนังสือแนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอนของท่านพุทธทาส

^{๘๘} สัมมนา ดร. อมรา ศรสุนชาติ, อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๙} พุทธทาสภิกขุ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๔๕). หน้า ๒๐-๒๑.

เดียนี่เป็นห้องที่อำเภอพุนพินตอนที่ใกล้มาทางริมทะเล ผู้อ่านค้นหาจุดสามจุด คือ เขา ศรีวิชัย เวียงสระ ตะกั่ว ให้อ่านและฟังดูให้ซาบซึ้งแล้วจะเห็นได้ว่าตะกั่วป่า เวียงสระและอ่าวบ้านดอนเคยรับศิลปกรรมแบบเดียวกัน สมัยเดียวกันร่วมกันจากอินเดีย โดยไม่ต้องสงสัยเมื่อจัดให้รูปพระนารายณ์ทั้งสามนี้เข้าประจำที่ของตน ๆ ตามจุดในแผนที่นั้นแล้วเราจะรู้สึกคล้ายกับว่ามียาม ๓ คน ยืนเรียงแถวข้ามแหลมจากตะวันตกถึงตะวันออก ฝ่าคอขบอความจริงอันเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของดินแดนส่วนนี้แก่ผู้ที่สนใจจะศึกษาพระนารายณ์เขาศรีวิชัยและพระนารายณ์ตะกั่วป่าล้วนแต่อยู่บนเกาะด้วยกันทั้งคู่ และยังมีเหตุผลอย่างอื่นอีกที่แสดงว่ารูปปฏิมาทั้งสามนี้เป็นของเอามาจากอื่น เนื้อศิลาก็ไม่แสดงว่าเป็นศิลาของภูเขาในแถบนี้ เรื่องนิยายปรัมปราที่ชาวบ้านเล่าสืบ ๆ กันมา ก็บอกว่ามีการบรรพทุกเรือเอามา ถ้าเป็นรูปปฏิมาที่ขนเอามาจากอินเดียโดยตรงก็ย่อมแสดงว่าชาวอินเดียได้ลงแรงเป็นการใหญ่ในการเข้ามาเกี่ยวข้องกับดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนนี้เพื่อจัดตั้งรัฐอย่างอินเดียขึ้นในเวลานั้นหรือเพื่ออะไรก็ตามตั้งแต่สมัย พ.ศ. ๑๐๐๐ หรือ ๑๑๐๐ ปีแล้ว^{๒๐}

ที่เมืองเวียงสระนั้นนอกจากมีพระนารายณ์องค์ที่กล่าวถึงในจำนวนสามองค์นี้แล้วยังมีรูปปฏิมามีค่าสูงทางโบราณคดีอีก ๓ รูป ซึ่งพบที่นั่น ในภาพนี้เป็นพระพุทธรูป-รูปศิลาแบบคุปตะ ซึ่ง ดร. ควอริตซ์ เวลส์ เป็นผู้พบด้วยตนเอง เมื่อคราวไปขุดตรวจโบราณสถานแห่งนี้และถือว่าเป็นของในสมัย พ.ศ. ๑๐๐๐ เหมือนกัน องค์พระพุทธรูปเป็นหินทรายสลักเป็นแผ่นแบน และขนาดเล็ก แต่ลักษณะเป็นแบบอินเดียบริสุทธิ์ซึ่งไม่ว่าจะเป็นของที่ช่างทำขึ้นในถิ่นนี้หรือว่านำมาจากอินเดียโดยตรงเพราะเป็นของเล็กก็ตามย่อมเป็นเครื่องแสดงถึงการที่ชาวอินเดียได้เดินทางข้ามแหลมมายังปากตะวันออก คือดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนโดยไม่ต้องสงสัยส่วนรูปปฏิมาอีกสององค์นั้นเป็นศิลาทั้งคู่ โดดขนาดเตี้ย ๆ องค์ทางซ้ายมือเป็นรูปวิษณุคือพระนารายณ์ แต่เป็นคนละแบบคนละสมัยกับองค์ที่กล่าวแล้วข้างต้น องค์กลางเป็นรูปพระศิวะคือพระอิศวร แต่เป็นพระอิศวรปางคู่ร้ายซึ่งเรียกกันว่า ศิวะไภรวะ ทั้งสององค์นี้ ศาสตราจารย์อาร์. ซี. มชุมทาร์ ว่าเป็นอินเดียน้อยไปสักหน่อย ทั้งที่ศาสตราจารย์ เซเดส์ว่าเป็นอินเดียนเต็มที แต่อย่างไรก็ตามคงถือได้ว่าเป็นแบบอินเดียโดยฝีมือชาวอินเดียที่สร้างขึ้นในถิ่นนี้ คงเป็นสมัยหลังจากพระนารายณ์องค์ใหญ่และพระพุทธรูปคุปตะองค์ที่กล่าวถึงแล้ว แต่เรื่องรูปปฏิมาสององค์นี้นักศึกษาบางท่านถือว่ายังเป็นปัญหาที่คลุมเครืออยู่เนื่องจากเข้าใจได้ยากกว่าองค์อื่น ๆ

การที่เวียงสระมีรูปปฏิมาที่เก่าแก่ ๔ รูปนี้ย่อมแสดงอยู่แล้วว่าเคยเกี่ยวข้องกับชาวอินเดียนอย่างใกล้ชิดและเป็นจริงเป็นจัง เมื่อมีปัญหาว่าเมื่อชาวอินเดียทยอยกันข้ามแหลมจากตะกั่วป่ามายังปากตะวันออกคือที่รอบอ่าวบ้านดอนนี้แล้ว เขาเหล่านั้นพากันตั้งสำนักลง ณ ที่ใดเป็นแห่งแรก ดร. ควอริตซ์ เวลส์ เป็นผู้หนึ่งที่ได้ค้นคว้าเรื่องนี้และลงความเห็นว่าเมื่อเวียงสระนี้เองที่ชาวอินเดียได้ตั้งเป็นรัฐของชาวอินเดียขึ้นเป็นแห่งแรกดังแสดงภาพประกอบ

^{๒๐} สัมมนา นายทศพล งามไพโรจน์, อดีตนายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.



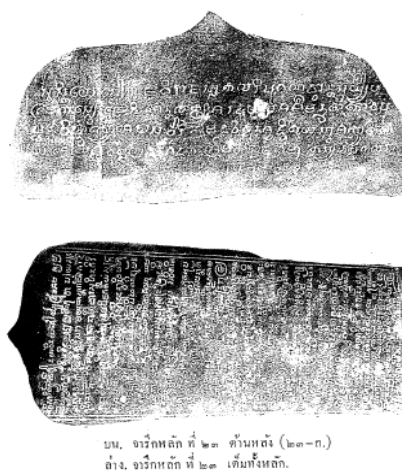
ภาพที่ ๒๑ รูปปฏิมาพบที่เวียงสระเมืองเก่าในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
ที่มา : คัดลอกจากหนังสือแนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอนของท่านพุทธทาส

และที่จดหมายเหตุจีนเรียกว่า รัฐ-พาน-พาน (หรือผ่วน-ผ่วน แล้วแต่สำเนียงจีนพวกไท) ข้อความบางตอนในจดหมายเหตุจีนที่กล่าวถึงรัฐนี้มีว่า “เขาศึกษาภาษาสันสกฤตกันทั้งนั้น, และประพฤติตามพระพุทธบัญญัติอย่างเคร่งครัด...มีวิหารทั้งฝ่ายพระพุทธและฝ่ายพราหมณ์ ภิกษุในพระพุทธศาสนาดั้นเนื้อสัตว์แต่ไม่ดื่มน้ำเมา นักบวชในฝ่ายพราหมณ์ไม่เอาทั้งสองอย่าง....ในราชสำนักก็มีพราหมณ์มาจากอินเดียเป็นอันมากเพื่อประจำราชสำนัก และได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างสูงจากพระราชาราช” ที่เกี่ยวกับประชาชนในจดหมายเหตุนั้นมีว่า ^{๒๑} “ประชาชนทั่วไปทั้งชายหญิงปล่อยผมเลื้อยตามธรรมชาติ (ไม่เกล้าผม), เขาใช้เครื่องนุ่งห่มที่ไม่มีแขน (คือ ไม่ได้ตัดเป็นเสื้อเป็นกางเกง), ทำด้วยผ้าที่ทอด้วยฝ้าย..”ซึ่งเมื่อคณะผู้วิจัยได้พูดคุยกับยายย่องในเรื่อง ของเครื่องนุ่งห่มไม่มีชายในสมัยนั้นจึงต้องปั่นฝ้ายทำกันเอง ^{๒๒} อาณาจักรศรีวิชัยนี้ไม่มีใครเคยทราบเลยเรื่อย ๆ มาจนกระทั่งปี พ.ศ.๒๔๖๑ นี้ เองโลกจึงทราบว่ามีอาณาจักรศรีวิชัยอยู่ในโลก ทั้งนี้เนื่องจากก่อนหน้านี้ไม่มีใครเคยได้ยินคำว่าศรีวิชัย ซึ่งจะเป็นในหนังสือหรือในนิยายก็ตาม ทั้งกล่าวไว้ว่าคำว่าศรีวิชัยนั้นมีเพียงในศิลาจารึกสองสามแผ่นเท่านั้นไม่ปรากฏว่ามีคำนี้ในจดหมายเหตุจีน อาหรับหรืออื่น ๆ จดหมายเหตุนั้น ๆ เมื่อกล่าว ถึงอาณาจักรอันใหญ่โตในยุคนี้ก็กล่าวถึงโดยชื่ออื่น ซึ่งไม่ใช่ชื่อศรีวิชัย ดังนั้นจึงไม่มีคำว่าศรีวิชัยอยู่ในพงศาวดารหรือวรรณกรรมต่าง ๆ แม้ที่เป็นบาลี สันสกฤตในอินเดีย หรือสิงหลในลังกาใน พ.ศ.๒๔๖๑ ^{๒๓} ได้เกิดมีการอ่านจารึกหลักที่ ๒๓ และ ๒๓ ก ดังแสดงภาพประกอบ

^{๒๑} พุทธทาสภิกขุ, เรื่องเดียวกัน.

^{๒๒} สัมภาษณ์ ยายย่อง จันทรวิมลลูกสาว นางสาวลี จันทรวิมล. อยู่บ้านเลขที่ ๒๘๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานีอายุ ๘๙ ปีลูกสาวอายุ ๖๒ปี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓} ม.จ. จันทร์จिरาย รัชนี้ อ่างใน วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, สัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี, พิมพ์ครั้งแรก. (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า๕๓.



ภาพที่ ๒๒ จารึกหลักที่ ๒๓ และ ๒๓ ก จารึกอันว่าด้วยกรุงศรีวิชัย
ที่มา : คัดลอกจากหนังสือแนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอนโดยท่านพุทธทาส

ศาสตราจารย์เชเดส ซึ่งเวลานั้นเป็นบรรณารักษ์ใหญ่แห่งหอสมุดแห่งชาติ ได้เก็บความจากศิลาจารึกนี้ขึ้นเป็นเรื่องราวของกรุงศรีวิชัย และโฆษณาให้โลกทราบ ในวงการศึกษ และวงโบราณคดีได้ตื่นตัวกันในเรื่องนี้ โดยไม่ึกฝันว่าจะมีอาณาจักรที่ใหญ่โตเช่นนี้และตั้งอยู่นานถึงหลายร้อยปีมีอยู่ในโลก โดยที่ไม่เคยปรากฏในตำราประวัติศาสตร์เล่มใดเลย ทั้งนี้เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ขนาด “ซีปะตีว” ในเมื่อนำเข้าไปเปรียบกับเรื่องอาณาจักรศรีวิชัยมีอยู่เต็มไปในตำราประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ของโลก เพื่อจะเข้าใจเรื่องราวของอาณาจักรศรีวิชัยได้ถึงที่สุด

๑.๔ ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับตำนานโบราณคดีในพื้นที่

เหตุใดชาวอินเดียจึงใช้เส้นทางตะกั่วป่า-รอบอ่าวบ้านดอน^{๒๔} เป็นเส้นทางสำคัญสำหรับข้ามแหลม ทั้งที่ยังมีเส้นทางอื่น ๆ อยู่อีกไม่น้อย เราจะทราบได้ในเมื่อได้ศึกษาเรื่องราวของตะกั่วป่าจนเป็นที่เข้าใจแล้วนั่นเอง ทำไมชาวอินเดียจึงไม่แล่นเรืออ้อมแหลมสิงคโปร์โดยผ่านช่องมะละกา ก็เนื่องจากช่องมะละกาเต็มไปด้วยโจรสลัด เรือชาวอินเดียและเปอร์เซียเล็กและมีคนเรือน้อยเกินไป กว่าที่จะสู้โจรสลัดได้จึงนิยมการข้ามแหลม ซึ่งเป็นการปลอดภัยกว่านี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือว่าการขนถ่ายข้ามแหลมที่ตะกั่วป่า-บ้านดอน เป็นการรวดเร็วกว่า ทั้งไม่ต้องรับอันตรายจากการพลาตมรสุมโดยไม่จำเป็น แม้ว่าในศตวรรษที่ ๔ แห่งคริสต์ศักราชจะได้มีเรือจีนซึ่งใหญ่โตแข็งแรง และมีลูกเรือมากจนสู้โจรสลัดได้ ก็หาได้ทำให้การใช้เส้นทางข้ามแหลมตะกั่วป่า-รอบอ่าวบ้านดอนต้องชะงักลงแต่อย่างใดไม่

ในตอนแรก ๆ ที่พ่อค้าชาวอินเดียและเปอร์เซียรู้จักใช้ช่องมะละกาเป็นทางเดินเรืออ้อมแหลมก็นับว่ายังปลอดภัยอยู่บ้าง ครั้นการเดินเรือของพวกพ่อค้าเหล่านี้เจริญขึ้นเพียงใดก็ยิ่งเป็นการร่ำรวยหาความมั่นคงแห่งความเป็นนักรือเย่งของพวกสลัดมลายูให้แรงกล้าขึ้นเพียงนั้น ข้อนี้ทำให้เกิดมีโจรสลัดขึ้นมากมาย ทั้งจากฝั่งสุมาตราและฝั่งมะละกาเอง ปรากฏตามคำของฟาเหียน นักจาริกจีนว่าในศตวรรษที่ ๕ นั้น ช่องมะละกาเงียบกริบ ไม่มีเรือพ่อค้าใดผ่าน เหตุการณ์อันนี้ทำให้เกิดความจำเป็นที่ต้องใช้คมนาคมขนถ่ายข้ามแหลมจากตะกั่วป่าถึงอ่าวบ้านดอน และก็เหตุการณ์อันนี้เองที่ทำให้การเดินเรือไป

^{๒๔} ชูสิริ จามรมาน อ่างใน วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, สัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี, พิมพ์ครั้งแรก. (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๕.

จนถึงหมู่เกาะอินเดียตะวันออกของชาวอินเดียได้เพลามือลง จนถึงกับเชื่อกันว่าเส้นทางข้ามแหลมสาย ตะกั่วป่าถึงอ่าวบ้านดอนนี้ได้เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เดินทางจากอินเดียไปยังชวาเพราะความจำเป็นใน ข้อที่ว่าไม่มีเรือกล้าผ่านช่องมะละกา ในระยะกาลที่โจรสลัดลุลามถึงที่สุด^{๒๕}

อาจมีผู้คิดว่าเส้นทางตะกั่วป่าถึงอ่าวบ้านดอนไม่จำเป็นต้องเป็นเส้นทางสำคัญดังกล่าว เพราะยังมีเส้นทางอื่น ๆ ที่อาจใช้ข้ามแหลมได้อย่างเดียวกันคือเส้นทางเกดาร์-กลันตัน, เส้นทางข้าม คอคอดกระที่กระบี่, เส้นทางเมอญูถึงประจวบคีรีขันธ์ ข้อนี้ได้พิจารณาไปแล้วและพบความจริงว่า เส้นทางเกดาร์-กลันตันนั้นกว้างเกินกว่าที่จะทำการลำเลียง ขนถ่ายสินค้าได้สะดวก คงสะดวกเฉพาะ คนที่เดินข้ามเป็นส่วนใหญ่ เส้นทางที่คอคอดกระถึงชุมพรนั้นเล่าก็ไม่อาจใช้โดยเหตุผลหลายประการ คือที่ฝั่งกระ ไม่มีที่ทอดสมอ ที่กำบังลมเหมือนที่ตะกั่วป่าซึ่งธรรมชาติอำนวยที่สุด และชาวอินเดียที่มา เหล่านี้มีใช้มาเพียงการเดินทางหรือขนถ่ายสินค้าในการแลกเปลี่ยนสินค้าอย่างเดียว แต่มาเพื่อตั้ง ภูมิลำเนาด้วย ที่คอคอดกระทั้งฝ่ายตะวันตกและฝ่ายตะวันออกไม่มีพื้นที่เหมาะ แก่การทำนาอันเป็น กสิกรรมประจำชาวอินเดียเหล่านั้น ฉะนั้นที่เส้นทางสายคอคอดกระนี้จึงไม่มีร่องรอยอะไรที่เหลืออยู่ อันเป็นเครื่องแสดงว่าชาวอินเดียได้เคยใช้เส้นทางนี้ หรือตั้งภูมิลำเนาแถบนี้ไม่มีโบราณวัตถุตกอยู่ ไม่มี โบราณสถานหรือศิลปกรรมอื่น ๆ ของชาวอินเดียปรากฏอยู่ เส้นทางเมอญูถึงประจวบก็เป็นอย่าง เดียวกัน มีหน้าซ้ายยังอยู่เหนือเกินไปสำหรับชาวอินเดีย ผู้ประสงค์จะไปยังทะเลได้ ฉะนั้นจึงไม่มี ร่องรอยทางโบราณคดีอันใดที่เส้นทางสายนี้ เช่นเดียวกับที่เส้นทางคอคอดกระ แม้ว่าในระยะหลังคือ ในศตวรรษที่ ๑๗ พวกมิชชันนารีจะได้ใช้เส้นทางสายนี้เพื่อไปยังอยุธยาบ้างก็ไม่เป็นเหตุผลอันใดที่ แสดงว่าได้มีการใช้เส้นทางสายนี้โดยพวกอินเดียในสมัยโบราณ พวกมิชชันนารีเหล่านั้นเป็นพวกเดิน ทางผ่าน แต่พวกอินเดียเป็นพวกที่ต้องการตั้งภูมิลำเนาด้วย ดินแดนแถบนี้ไม่อำนวยแก่การกสิกรรม เลย พื้นที่ทำกสิกรรมเป็นปัจจัยสำคัญของพวกที่ออกแสวงหาดินแดนใหม่^{๒๖}

๒. การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม

๒.๑ ความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่

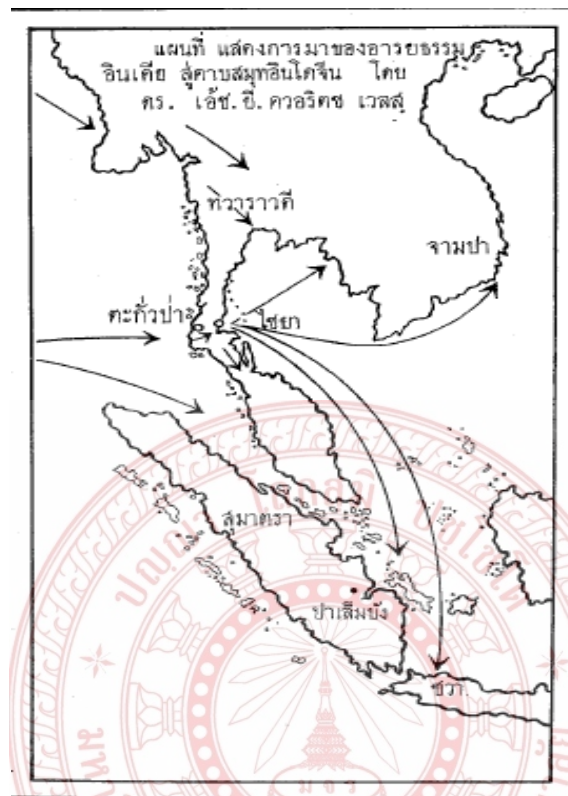
ทางฝั่งตะกั่วป่ามีที่ทอดสมอหลบมรสุมได้อย่างดีทุกฤดูกาล ดร.คอวิตซ์ เวลส์ กล่าว ว่าเรือที่มาจากอินเดียใต้ เมื่อเดินทางมาถึงหมู่เกาะอันดามันจะต้องอ้อมหน้อยหนึ่ง เพื่อหลบภัยจาก การยื้อแย่งของคนป่าบนหมู่เกาะเหล่านั้น อันมีเรือเล็ก ๆ มีลูกศรเป็นอาวุธ กล้าออกมารังแกเรือใหญ่ ๆ ในเวลาคลื่นลมสงบ เมื่ออ้อมไปทางใต้ไปตามช่องระหว่างหมู่เกาะอันดามันกับหมู่เกาะนิโคบาร์แล้ว เรือจะแล่นตรงไปยังตะกั่วป่าอย่างเหมาะสมที่สุด^{๒๗} สำหรับทางฝั่งตะวันออกนั้นเล่าก็มีอ่าวบ้านดอน ซึ่งประกอบด้วยเกาะและฝั่งอ่าวที่อาจจะบังมรสุมได้ทั้งมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและมรสุมตะวันตก เฉียงใต้ ซึ่งเรืออาจทอดสมอได้อย่างสบายทุกฤดูกาล และที่สำคัญยิ่งไปกว่านี้ก็คือว่าอ่าวบ้านดอนมีแม่

^{๒๕} สัมมนา ศาสตราจารย์. ดร. ครองชัย หัตถา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, โครงการสืบสาน วัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมมนา ดร. อมรา ศรสุนชาติ, อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, โครงการสืบสานวัฒนธรรม ตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗} ซูสิริ จามรมาน อ่างโน วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, สัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี, พิมพ์ครั้งแรก. (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๕.

น้ำตาปีกลีกลงเข้าไปทางตะกั่วป่าก็มีแม่น้ำตะกั่วป่าเข้ามา ทำให้มีการขนถ่ายบนบกตอนที่เชื่อมกัน
เหลือน้อยมาก ในสมัยโบราณแม่น้ำเหล่านี้ยังลึกจนทำให้นักสำรวจเชื่อว่า การขนถ่ายบนบกที่จะต้อง
ทำระหว่างปลายแม่น้ำทั้งสองนั้น มีประมาณสัก ๕-๖ ไมล์เท่านั้นดังแสดงภาพประกอบ



ภาพที่ ๒๓ แผนที่ภูมิศาสตร์แสดงการมาของอารยธรรมอินเดีย
ที่มา : คัดลอกจากหนังสือแนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอนของท่านพุทธทาส

เมื่อพิจารณากันในด้านภูมิประเทศสำหรับทำกสิกรรม ก็จะได้เห็นว่าแม้ทางฝั่งตะกั่วป่า
จะไม่มีที่ดินอันเหมาะสม แต่เมื่อเข้ามาทางฝั่งตะวันออกก็จะพบที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ และเป็นชนิดที่
ชาวอินเดียรู้จักมาแล้วเป็นอย่างดีตั้งแต้อยู่ในอินเดีย คือที่แบนราบอันเกิดจากการตั้งเขินของทะเล
สองฝั่งแม่น้ำอันใหญ่โตพอที่จะหล่อเลี้ยงคนจำนวนมากมาได้ ดร.คอวิตซ์ เวลส์ ได้เขียนว่าเพียง แต่
ชาวอินเดียชั้นที่ตะกั่วป่าเดินมุ่งมาทางตะวันออกพอสักว่าถึงสันแผ่นดินแบ่ง เมื่อจวนถึงหมู่บ้านสก
ยีนบนที่สูงแล้วมองไปทางทิศตะวันออกข้างหน้า ชาวอินเดียเหล่านั้นจะตื่นตื่นและร้องอุทานว่า
“ดินแดนที่ฝันเห็น” นั้นเราได้มาถึงแล้ว^{๒๘}

จึงทำให้เกิดการกระจายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ต่อไปนี้จะได้พิจารณากันถึงวัฒนธรรมอินเดีย
หรือรอยซากของวัฒนธรรมอินเดียที่มีรากลึกอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนว่ามีความลึกซึ้งมากน้อย
เพียงไร ถึงแม้ในที่อื่นออกไปจากรอบอ่าวบ้านดอนก็มีร่องรอยอันนี้อยู่ทั่ว ๆ ไปและพ้องกันเป็นส่วนมาก

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก. ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และ
โบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ในที่นี้จะหยิบขึ้นเฉพาะขนบธรรมเนียมหรือประเพณีอันเป็นวัฒนธรรมที่เนื่องกันอยู่กับชีวิตประจำวันของคน ส่วนที่เกี่ยวกับศิลปะเป็นต้นนั้นจะกล่าวในตอนอันวาดด้วยศิลปะแห่งสมัยนั้นเป็นเรื่อง ๆ ไป^{๒๙}

การไถนา เราจะสังเกตได้ว่าแม้ที่สุดแต่การไถนา ไถที่ใช้ไถนาของเราก็ได้เป็นไปตามแบบจีนหรือแบบไทยเดิมซึ่งคล้ายกัน แต่ไปเหมือนไถแบบอินเดียทุกประการ ทั้งนี้ก็เป็นเพราะชาวอินเดียได้เข้ามาสั่งสอนวิธีการทำนาตามแบบอินเดียให้แก่มนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนส่วนนี้เสียแล้วตั้งแต่ก่อนที่พวกไทยจะลงมาถึง ในวรรณคดีบาลีเราจะอ่านพบลำดับขั้นของการทำนानับตั้งแต่การไถ การปลูก(ข้าวหอมไชยา และข้าวเจ้าซึ่งเป็นข้าวประจำถิ่นอ่าวบ้านดอน)^{๓๐} การเก็บเกี่ยวซึ่งเหมือนกับที่ทำกันอยู่ในรอบอ่าวบ้านดอนแม้การบำเพ็ญบุญเนื่องด้วยการทำนาก็มีเป็นระยะ ๆ เหมือนกัน กระทั่งการบำเพ็ญบุญด้วยน้ำนมข้าวที่กำลังท้องแก่ ซึ่งบัดนี้ออกจะหายากเสียแล้ว การพิธีทำขวัญข้าว^{๓๑} ก็เป็นแบบอินเดียแม้แต่คำบริกรรมเหล่านั้นก็ส่อถึงความได้รับมาจากอินเดีย ลักษณะเช่นนี้ไม่มีแก่คนไทยในดินแดนจีน

ต้นตาล ต้นตาลจะมีทุกแห่งที่ได้รับวัฒนธรรมอินเดีย มีผู้เชื่อว่าชาวอินเดียที่เข้ามานั่นเองได้พาเอาพืชพันธุ์ต้นตาลติดมาด้วยและปลูกจนเป็นต้นไม้สำคัญทั่วไปในประเทศไทย ทั้งนี้มีใช้เพียงแต่คำว่า “ตาล” นั้นเป็นภาษาอินเดียคือเป็นบาลีสันสกฤตแต่เป็นเพราะว่าต้นตาลนั้นมีใช้พันธุ์ไม้ที่เกิดขึ้นเอง ในแผ่นดินแถบนี้ นักพฤกษศาสตร์ถือว่าต้นตาลเป็นไม้เดิมของทวีปอาฟริกาชาวอินเดียเองก็น่าจะได้รับต้นตาลจากอาฟริกาแล้วแจกจ่ายไปยังถิ่นอื่น ๆ ที่ตนไปถึงเช่นเดียวกับยาสูบหรืออื่น ๆ ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นอาหาร(ชาวท่าฉางเอามาทำขนมจั้งโบราณที่มีส่วนผสมของน้ำตาลโตนดทำให้รสชาติของขนมมีความอร่อยมากยิ่งขึ้น)^{๓๒}

พราหมณ์ ชาวอินเดียที่เข้ามาพวกหนึ่งย่อมมี “ครู” ของตนติดมาด้วยเพื่อเป็นที่ปรึกษาหรือประกอบพิธีทางศาสนาหรือเพื่อเผยแพร่ศาสนาของตนโดยตรง พราหมณ์จึงได้มีเข้ามาด้วยและสั่งสอนอักษรศาสตร์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ^{๓๓} ซึ่งเราจะเห็นได้ว่านี้แหละคือเครื่องมือสำคัญของการออกแสวงหาดินแดนนอกมาตุภูมิ ประเพณีไสยศาสตร์ต่าง ๆ ที่ฝังแน่นอยู่ในมนุษย์ในดินแดนที่ชาวอินเดียไปถึง นั้น คือ ฝีมือของพวกพราหมณ์ทั้งนั้น และท่านทั้งหลายย่อมทราบดีแล้วว่าเป็นสิ่งที่ลึกลับซึ่งเพียงไร ที่รอบอ่าวบ้านดอนก็คงเหมือนกับที่อื่นซึ่งต้อนรับพราหมณ์ในฐานะเป็นครู และผู้ประกอบพิธีต่าง ๆ (ซึ่งทำให้อ่าวบ้านดอนถือกำเนิดมากมายเรื่อง ครูหมอ เช่น ครูหมตโนรา ครูหมอนั่งตะลุง ครูหมอยา เป็นต้น)^{๓๔} ที่เรายอมรับนับถือจากอินเดีย พราหมณ์เป็นครูในราชสำนักและประกอบราชพิธีจนกระทั่งอันนี้กลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติโดย

^{๒๙} พุทธศาสนิกชน, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๕๕), หน้า๒๘-๓๓.

^{๓๐} สัมภาษณ์นายกิตติพงษ์ บุญกันภัย, ผู้นำชุมชนบ้านโพธิ์ ศูนย์ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นฯ, อยู่บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ขวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางวรรณมา พูนสวัสดิ์, อายุ ๖๘ ปี อาชีพ ทำสวน ที่อยู่ ๗๗ หมู่ที่ ๙ ตำบลเสวีียด อำเภотаฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายธีรพันธุ์ จันทร์เจริญ, ผู้เขียนคัมภีร์ในลานวัดพุมเรียง, ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏ สุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๔} นายเชวรัตน์ หนูขุนนาง อาชีพหมอพื้นบ้าน อยู่บ้านเลขที่ ๙๖/๑ หมู่ที่ ๒ อายุ ๕๒ ตำบลทุ่งคา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ไม่รู้สีก้าว ที่ไชยามีพราหมณ์ที่เข้าร่วมในราชพิธีสำคัญเช่นเฉลิมพระชนมพรรษาหรือสวดน้ำมูรธาภิเสกไม่น้อยกว่า ๑๕ คน นุ่งขาวและเป่าสังข์ บัดนี้มีเหลือน้อยเต็มที่ได้โดยมีเชื้อสาย แต่อย่างไรก็ตามพิธีการต่าง ๆ ที่พราหมณ์ในสมัยโบราณได้สอนไว้ยังคงฝังแน่นอยู่ในหมู่ชนชั้นพื้นเมืองทั่วไป ไม่สาบสูญไปโดยเร็วเหมือนตัวบุคคล^{๓๕}

การแห่พระ การนำพระพุทธรูปออกแห่เป็นประจำป็นี้นี้เชื่อกันว่าเป็นการเลียนแบบหรือแข่งขันกับการนำเทวรูปออกแห่ของฝ่ายพราหมณ์นั่นเอง พวกพุทธบริษัทได้จัดรูปเรื่องของการงานให้เข้ากันได้กับข้อความในพระคัมภีร์เช่นข้อความที่มีกล่าวถึงการที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์เป็นต้น จนกระทั่งกลายเป็นพิธีที่แน่นแฟ้น ในประเทศอินเดียเองก็ทำและได้นำมาจัดทำในประเทศต่าง ๆ ที่เขาเข้าไปเกี่ยวข้องตั้งแต่สมัยโบราณ พิธีแห่พระของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนนี่ก็เป็นที่ยึดถือได้ว่าได้ทำสืบกันมาแล้วตั้งแต่สมัยโบราณไม่น้อยกว่าสมัยศรีวิชัยคือตั้ง ๑,๒๐๐ ปีมาแล้ว การแห่ทางน้ำน่าจะจะมีทีหลัง ในจดหมายเหตุของอังกูร์ที่ท่องเที่ยวไปในอินเดียในสมัย พ.ศ. ๑๒๐๐ เศษ^{๓๖} มีกล่าวถึงแต่การแห่ทางบก (ซึ่งชาวกาญจนดิษฐ์ได้มีสำนวนว่า เขาพร้อมต้องออกพร้อมตัมเพื่อทำขนมแห่งตัมเมื่อออกพรรษาแล้วชาวสุราษฎร์ก็มีพระเพณีชักพระบกประจำปีทุกปี^{๓๗}) “การที่เกิดมีทางน้ำขึ้นก็น่าจะเนื่องมาจากบ้านเมืองแห่งไม่อำนวยให้แห่ทางบกก็เลยประดิษฐ์การแห่ทางน้ำขึ้นแทนพวกที่แห่ทางบกอยู่ก่อนแล้วอดชอบไม่ได้ก็เลยจัดให้มีการแห่ทางน้ำเพิ่มขึ้นอีก จนมีทั้งทางบกและทางน้ำ ในเรื่องนี้ อาจกล่าวได้ว่าดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนได้รักษาธรรมเนียมอันนี้ไว้ได้แน่นแฟ้นกว่าส่วนอื่น ๆ ของดินแดนที่พวกอินเดียได้ไปถึง ที่ไชยาคงมีทั้งทางบกทางน้ำยังทำกันเป็นการใหญ่ ทุก ๆ กลุ่มที่จะจัดขึ้นได้ นี่เป็นภาพขบวนแห่ที่กำลังผ่านตลาดไชยา

การทำบุญสารท เราจะสังเกตเห็นว่าคนไทยแท้ในญานานทำบุญสารทเหมือนจีนแต่คนไทยทางภาคใต้ทำบุญสารทอย่างอินเดียทุกประการ มิหนำซ้ำเห็นการทำบุญสารทแบบจีนนั้นเป็นของต่างประเทศไปโดยไม่มีความรู้สึกว่าตนเองเคยเป็นคนไทยที่ทำบุญสารทเช่นนั้นมาก่อนแล้ว นี่เป็นผลอันหนึ่งแห่งวัฒนธรรมอินเดียที่เข้าฝังใจคนไทยจนทำตนเป็นไทยอีกแบบหนึ่งต่างหากจากความ เป็นไทยชนิดที่อยู่ในญานานจึงมาฝังรากฐานประเพณีทำบุญสารทเดือน ๑๐ เพื่อจุดประสงค์ในการรวมญาติที่น้อง (ภาษาใต้ว่า สวายนันบาย)^{๓๘}

การเกิด “ในอินเดียพอเด็กเกิดมาเขาเอาด้ายมงคลผูกข้อมือ” ในหมู่คนไทยพื้นเมืองทั่วไปก็มีการกระทำดังนี้ ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจว่าคนไทยในญานานคงไม่ได้มีธรรมเนียมเช่นนี้ การที่ตาย

^{๓๕} ธรรมทาส พานิช อ่างโน วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, สัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี, พิมพ์ครั้งแรก. (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖๙.

^{๓๖} พุทธทาสภิกขุ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๔๕). หน้า ๒๙-๓๐.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นางประนอม ฤกษ์เกษตร อายุ ๗๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๐๗/๑๐ หมู่ที่ ๒ ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอ กาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สานิตย์ บุญชู, มหาวิทยาลัยสงขลนครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

แล้วเอาศพไปเผา ก็เป็นวัฒนธรรมที่รับเอามาจากอินเดียเหมือนกัน คนไทยในยุคนานก็คงฝังแบบจีน เพราะวัฒนธรรมเนื้องาน^{๓๙}

การไว้จุก และตัดจุก “ในอินเดียเด็กไว้จุกที่โตถึงวัยแตกเนื้อหนุ่มสาวจะมีพิธีใหญ่โต เกี่ยวกับการตัดจุก พิธีนี้เรียกว่า “จุฬากันตนมงคล” แม้ว่าจะเป็นพิธีของฝ่ายพราหมณ์ พวกพุทธบริษัทในประเทศไทยก็ถือกันอย่างแน่นแฟ้น” ที่รอบอ่าวบ้านดอนเรานี้ธรรมเนียมการไว้จุกและตัดจุก เป็นธรรมเนียมที่ฝังแน่นเฟ้นเพียงไร แม้เพียงตำบลเดียวในอำเภอไชยา ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะธรรมเนียม เอาไว้จุกและตัดจุกต่อเมื่อถึงเวลาอันกำหนดไว้ในประเพณีนั้นเป็นวัฒนธรรมที่ติดกันเด็ก ๆ ไม่ให้ ริ เป็นเจ้าชู้ตั้งแต่เล็กเพราะหัวจุกยังมีอยู่บนหัว สมัยนี้ไม่มีอะไรเป็นเครื่องกันเซต ทำให้เด็ก ๆ แทบจะเป็นหนุ่มสาวมาตั้งแต่แรกคลอดทีเดียว แล้วผลเป็นอย่างไรรู้ก็เห็น ๆ กันอยู่แล้ว เห็นว่าน่าจะหาพิธีหรือ ธรรมเนียมอะไรมาแทนธรรมเนียมการไว้จุกนี้สักอย่างหนึ่ง^{๔๐}

นิยาย หรือนิทาน เราจะรู้สึกกันอยู่แล้วทุกคนว่าบรรพบุรุษของเราเคยเล่านิยายหรือนิทานตามที่ท่านมีอยู่ในความจำของท่านให้เด็ก ๆ ฟัง ในนิทานเหล่านั้นเราจะสังเกตเห็นว่ามีชื่อคนที่ เป็น ภาษาอินเดียทั้งนั้นโดยเฉพาะตัวที่สำคัญในเรื่องที่เล่า เรื่องรู้จักกันมากที่สุดก็คือเรื่องรามเกียรติ์ เรื่อง เหล่านี้ถ้ามาจากวรรณกรรมอินเดียโดยตรงบ้าง ตัดแปลงเอามาบ้าง แต่งขึ้นใหม่ตามเค้าเดิมบ้าง ซึ่งทำ อย่างไรเสียก็อดสื่อถึงความที่รับถ่ายทอดมาจากอินเดียไม่ได้ นิยายประจำชาติของคนไทยในยุคนานคงไม่มี เรื่องรามเกียรติ์เหมือนที่คนไทยทางใต้มี หนังสือสูง, มโนรา, ลิเก, ละครเมื่อสมัย ๒๕ ปีมาแล้ว แสดงให้ เห็นถึงความเป็นปึกแผ่นของวรรณกรรมอินเดียที่ฝังรากลงไปเป็นศิลปะและวรรณกรรมไทยอย่างชัดเจน^{๔๑}

การปรุงอาหาร ไทยเดิมในยุคนานนั้นมีการปรุงอาหารตามแนวเดียวกันกับจีนไม่มี อาหารแบบไทย เช่น แกงเผ็ดที่ทำให้ถึงกับน้ำตาไหล (แกงไตปลา แกงเหลือง)^{๔๒} นี้ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง ที่แสดงถึงวัฒนธรรมของการปรุงอาหารที่เราได้รับมาจากชาวอินเดียสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาหารให้ มี รสชาติที่อร่อยเพื่อให้เหมาะกับถิ่นที่อยู่เช่น ข้าวย่ำสมุนไพร^{๔๓} ผู้เข้ามาสู่ดินแดนนี้ตั้งแต่โบราณกาล การนุ่งผ้าพื้นผืนยาวจะโจงกระเบน (ชาวไชยามีผ้าไหมพุมเรียง)^{๔๔} หรือไม่ก็ตามล้วนแต่เป็นแบบอย่าง ที่ ถ่ายมาจากชาวอินเดียซึ่งพวกไทยเดิมไม่เคยใช้ เครื่องนุ่งห่มอย่างนี้ การนุ่งผ้าอย่างแบบมโนราห์ ที่ ถูกต้อนั้นคือแบบของการนุ่งผ้าของเจ้านายหรือเทวดาในภาพเขียนตามฝาผนังของไทย ๆ ยังมี

^{๓๙} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ขวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายอนรรตน์ แพนสกุล, ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ขวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นางนาฏญา คงนาค อายุ ๕๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๖๗/๑๕ หมู่ที่ ๖ ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นาง ละออ อินทร์พรหม อายุ ๖๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓/๓ หมู่ที่ ๕ ตำบลกะแดะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นางหวันมีะ นุ้ยหมิม, ไหมไทย กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง, ๘๗ หมู่ที่ ๒ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

เรื่องราวเบ็ดเตล็ดอีกมากมายที่สื่อถึงวัฒนธรรมที่เรารับมาจากอินเดียจนเหลือวิสัยที่จะนำมารวมไว้ในที่นี้ให้หมดได้ ข้อสุดท้ายที่จะกล่าวคือภาษาพูดของคนไทย^{๔๕}

ภาษาพูดของคนไทย ชาวอินเดียได้เข้ามาเป็นครูสั่งสอนคนไทยในแหลมทองจนภาษาไทยเดิมของตนถอยไป มีคำภาษาอินเดียเข้ามาแทนที่มากขึ้น ๆ จนประมาณได้ว่าคำไทยที่มีมูลรากเป็นบาลีหรือสันสกฤตนั้นมีส่วนถูกนำมาใช้ไม่น้อยกว่า ๔๐ เปอร์เซ็นต์ของคำพูดที่พูดกันอยู่เป็นประจำ ในการตั้งคำขึ้นใหม่ ๆ ในปัจจุบันก็นิยมตั้งด้วยคำบาลีหรือสันสกฤต ชื่อเด็กเกิดใหม่ก็นิยมตั้งเป็นบาลีหรือสันสกฤต ชื่อสถานที่ เช่น วัดวาอารามก็นิยมบาลีหรือสันสกฤต ฯลฯ ความลึกลับภาษาของตนได้ทวีขึ้นตามความรู้สึกที่หันไปนิยมภาษาบาลีหรือสันสกฤต อันนี้ก็สื่อถึงความเป็นภาษาอินเดียได้ฝังรกรากลงไปภาษาไทยอย่างแน่นหนามาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว^{๔๖}

ตามที่กล่าวมานี้เป็นอันว่าเมื่อมองดูในด้านวัฒนธรรมโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว เราจะรู้สึกว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการมาของชาวอินเดียสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ตั้งแต่สมัยเมื่อ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้วนั่นเอง สำหรับดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนโดยเฉพาะที่ไชยานั้นมีเรื่องราวอีกมากมายนักอันจะกล่าวถึงในตอนที่ว่าด้วยดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนในสมัยศรีวิชัยข้างหน้า

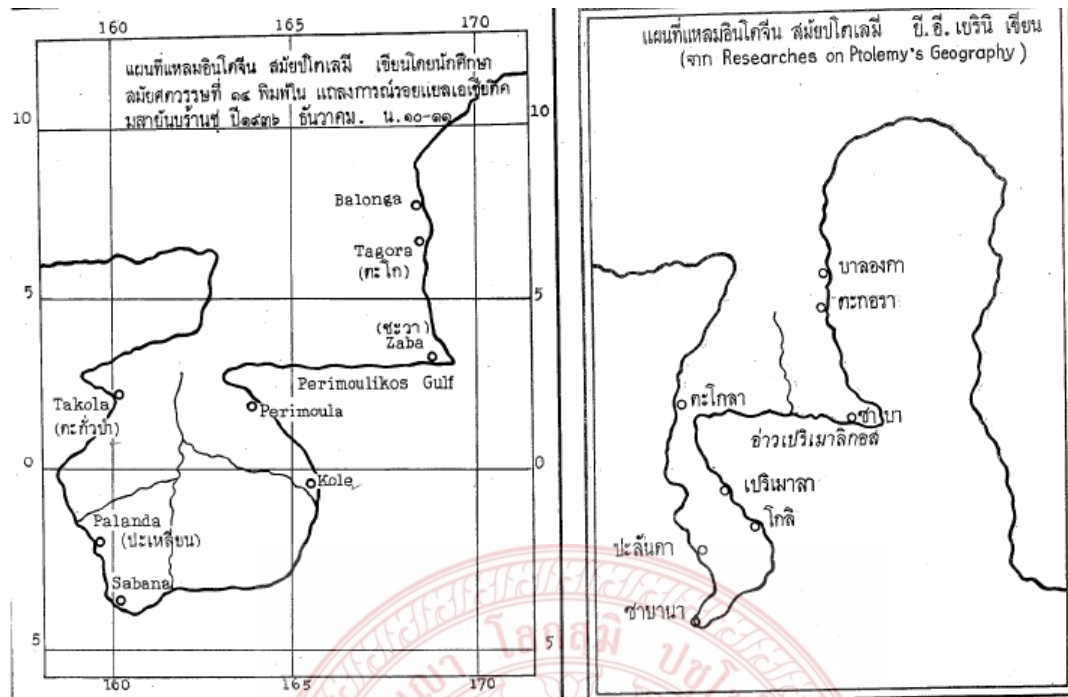
๒.๒ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์

นักศึกษาศาสตร์ชาวกรีกได้เขียนหนังสือภูมิศาสตร์โบราณไว้เล่มหนึ่ง มีชื่อในวงการ ศึกษาว่าภูมิศาสตร์ปโตเลมี นักศึกษาสมัยปัจจุบันหลายท่านได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชื่อบ้านเมือง ฯลฯ ในหนังสือภูมิศาสตร์ปโตเล^{๔๗} มีดังแสดงภาพประกอบ

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายธีรพันธุ์ จันทร์เจริญ, ผู้เขียนคัมภีร์โนลานวัดพุมเรียง, ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏ สุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๔๗} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทิวา ศุภจรยา, อ่างใน วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, สัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๗.



ภาพที่ ๒๔ แผนที่ภูมิศาสตร์ปโตเลมี

ที่มา : คัดลอกจากหนังสือแนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอนโดยท่านพุทธทาส

ที่ตั้งชุมชนโบราณจากหลักฐานโบราณคดี เท่าที่ได้สำรวจทั้งหมดในภาคใต้เป็นที่ ยืนยันว่า ยังไม่มีผู้พบชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณที่เป็นเขตภูเขาเลย ซึ่งก็คล้าย ๆ กับชุมชนโบราณใน ภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งมักจะตั้งอยู่ในที่ราบหรือบนเนินใกล้ที่ราบซึ่งน้ำท่วมไม่ถึง และมีพื้นที่ รากกว้างขวางเพียงพอสำหรับใช้เป็นที่พักอาศัยได้ ที่สร้างอยู่บนภูเขา ก็มักเป็นเพียงปราสาทและ ศาสนสถานเท่านั้น เช่น “ปราสาทพนมรุ้ง” ในจังหวัดบุรีรัมย์ สร้างอยู่บนปากปล่องภูเขาไฟหรือที่ภู พระอังคารในจังหวัดบุรีรัมย์ ก็สร้างอยู่บนปากปล่องภูเขาไฟเช่นเดียวกันชุมชนโบราณในบริเวณ จังหวัดภาคใต้เท่าที่มีการสำรวจพบและได้ตรวจสอบ ดูแล้วเกือบทุกแห่งตั้งอยู่บนที่ราบริมฝั่งทะเล ตัว ชุมชนเองจะตั้งอยู่บนสันทราย บางแห่งมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ รอบ ๆ บริเวณที่ตั้งชุมชนเหล่านั้นเป็นที่ รากสามารถปลูกข้าวได้ และอยู่ไม่ไกลจากฝั่งทะเลมากนัก เมืองที่พบอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดิน ได้แก่ “เวียงสระ” ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำตาปี ที่บ้านเวียง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จากการ ตรวจสอบสภาพภูมิประเทศยืนยันได้ว่า เวียงสระนี้สามารถใช้เรือติดต่อกับชายฝั่งทะเลได้ทางอ่าวบ้าน ดอน และจากหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าสองฝั่งแม่น้ำในปัจจุบันยังเป็นกลุ่มน้ำขังหลายแห่ง ในสมัยนั้น ฝั่งทะเลคงเป็นอ่าวลึกเข้าไปตามกลุ่มแม่น้ำสำหรับหลักฐานที่แน่ชัดยังจะต้องศึกษาในรายละเอียด ต่อไป^{๔๘}

นักศึกษาวชิราวุธวิทยาลัยคนหนึ่งชื่อ ยี.อี. เบรินิ มารับราชการอยู่ในประเทศไทยเป็น เวลา นาน มีนามบรรดาศักดิ์เป็นพระสารศาสตรพลชั้นตรี ท่านผู้นี้ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับชื่อต่าง ๆ ใน ภูมิศาสตร์ ปโตเลมี เฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พิมพ์ขึ้นเป็นหนังสือชื่อ “การค้นคว้าเกี่ยวกับ

^{๔๘} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทิวา ศุภจรรยา, อังโน วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, สัมมนาประวัติศาสตร์ สุราษฎร์ธานี, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๑.

ภูมิศาสตร์ปโตเลมีในเรื่องเอเชียตะวันออก” ได้เขียนแผนที่เอเชียตะวันออกขึ้นมาตามข้อความในหนังสือภูมิศาสตร์ ปโตเลมี (แผนที่เดิมขาดหายไปต้องคิดเขียนขึ้นใหม่) หนังสือเล่มนี้พิมพ์โดยราชสมาคมภูมิศาสตร์และราชสมาคมเอเชียแห่งกรุงลอนดอน ค.ศ.๑๘๐๙ ในหนังสือเล่มนี้ ท่าน ยี.อี. เยริ นิ ได้ค้นเรื่องราวเกี่ยวกับดินแดนเอเชียตะวันออกไว้อย่างละเอียดดี เรื่อง โฮ-ลิง, โฟ-ลิง, ตัง-มา-ลิง ตามพหุรงค์ที่นครศรีธรรมราช มีตั้งแต่หน้า ๔๔๖-๕๔๖ เรื่อง โฟ-ซิ, ซิลี โฟ-ซิ คือ โฟธิ, ศรีโฟธิ ที่ไชยา มีมากมายค้นมาได้สมบูรณ์มาก โฮ-ลิงนั้นอยู่ที่แล่นไปจาก โฟซิ ไปทางตะวันออกประมาณ ๔-๕ วัน ถึง โฮ-ลิง เรือใบออกจากไชยาบ่ายหน้าออกจากอ่าวบ้านดอนไปทางตะวันออก ๔-๕ วันถึงปากพ่องหรือปากพูนนครศรีธรรมราช แต่ ยี.อี. เยริ นิ ชี้กรุงโฟธิ กรุงศรีโฟธิ ที่ป่าเลี้ยวในเกาะสุมาตราตามที่ นักศึกษาหลายท่านเขียนในสมัยนั้น ท่านชี้ โฮ-ลิง ที่เกาะชวา เพราะมีในพงศาวดารจีนว่า โฮ-ลิง มีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า ชะวา (โปรดดูแผนที่ในแนวสังเขป แผนที่ มีอ่าวเปริมาลิกอส) ซึ่งคืออ่าวบ้านดอน เมืองท่าชวา บาบนฝั่งเหนือของอ่าว คือเมืองท่าชวา (ตรงกับเมืองท่าชวาในคัมภีร์มหานทีศ) คือเมืองท่าโบราณที่ไชยา ในภูมิศาสตร์ปโตเลมีว่า เรือใบแล่นไปจากเมืองท่า ตะโกลา-ตะกั่วป่า จะไปถึงเมืองท่า ชวาบา ในเวลา ๒๐ วัน (ต้องอ้อมรอบสุวรรณทวีป ไครเซ เคอร์โซนิส - คาบสมุททอง) จากเมืองท่าชวาบา เรือใบจะไปถึงเมืองท่า กัตติการา (แถวฮานอย สมัยนั้นอยู่ในอาณาจักรจีน) ในเวลา ๒๐ วันเท่านั้น^{๔๙}

จากชื่อเมืองท่ามากหลายรอบ ๆ อ่าวเปริมาลา เราชี้ได้ชัดว่าเป็นชื่อภาษาไทยและยังเรียกกันอยู่ในปัจจุบันนี้ เมืองท่าตะโกลา (เหนือเมืองท่าชวา) คือ ปากน้ำตะโก หมายถึง ต้นตะโก ในภาษาไทยเมืองท่าตะโกลาทางตะวันตกของชวาบา คือ เมืองท่าตะกั่วป่า (ตะกั่วป่า คือ ดีบุก เป็นภาษาไทยคู่กับตะกั่วดำ) เมืองท่าปะลันดา (ใต้ตะโกลา) คือเมืองท่า ปะเหลียน (คำนี้เป็นภาษาไทยโบราณทำหน้าที่ ปะเหลียน ๆ) เมืองท่า โกลี คือ กลันตัน เป็นเมืองท่าค้าขายกับจีนมาแต่โบราณนานมาก เมืองเปริมาลา คือ หาดทรายทะเลรอบ ที่เมืองนครศรีธรรมราชอยู่ทางฝั่งใต้ของอ่าวเปริมาลิกอส อ่าวเปริมาลิกอส ได้ชื่อจากเมืองนี้แสดงว่าอ่าวบ้านดอนในสมัยนั้นรวมทั้งเกาะสมุย เป็นเมืองขึ้นของนครศรี-ธรรมราชเหมือนในสมัยเร็ว ๆ นี้ ในท้ายหนังสือ ริเลิซ เยริ นิ มีแผนที่เขียนขึ้นตามเส้นรุ้งเส้นแวงตามที่บอกไว้ในภูมิศาสตร์ ปโตเลมี แต่ท่านเยริ นิชี้ว่าอ่าวเปริมาลา คือ อ่าวไทย ท่านเอาเมืองท่าชวาบาซึ่งควรจะเป็นเมืองท่าชวาที่ไชยาไปไว้ที่ไซ่ง่อน^{๕๐}

ดาโต๊ะ อาร์ บรอดเต็ล ได้พยายามเขียนแผนที่ตามในภูมิศาสตร์ปโตเลมีในทำนองเดียวกัน ลงพิมพ์ในเรื่อง การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องในอดีตของมลายาในวารสารของรอยัลเอเชียติคมลา ยัน บรานซ์ เล่มธันวาคม ๑๙๓๖ ดังได้คัดตัดตอนมาเฉพาะ ไครเซ เคอร์โซนิส-คาบสมุททองลงเป็นแผนที่ ๔ ในแนวสังเขปในแผนที่นี้มีอ่าวบ้านดอนหรืออ่าวเปริมาลิกอสเล็กน้อย ไม่เหมือนของ ยี.อี. เยริ นิ ซึ่งมีอ่าวเปริมาลิกอสใหญ่โตและว่าคืออ่าวไทย จึงต้องเอาเมืองท่าชวาบาไปไว้ที่ตำแหน่งตรงกับ

^{๔๙} สัมมนา ศาสตราจารย์. ดร. ครองชัย หัตถา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมมนา ดร. อมรา ตรีสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

เมืองไซ่ง่อน อย่างไรก็ตามเราควรยินดีและขอบคุณในความพากเพียรของนักศึกษาสองท่านนี้ ท่านได้ทำงานอันประณีตละเอียดละออเอาไว้ให้เป็นประโยชน์แก่นักศึกษาประวัติศาสตร์เป็นอันมาก^{๕๑}

ในหนังสือภูมิศาสตร์บดเล่มมีเรียกคาบสมุทรหลายว่า ไครเสเคอร์โซนีสุส-สุวรรณทวีปคาบสมุทรทอง มีเมืองท่าซาบา เป็นเมืองท่าสำคัญอยู่ในสมัยนั้น เรือกำปั่นจากกรีก อหารับ มาตั้งต้นข้ามอ่าวตัดตรงไปเมืองจีน ที่เมืองท่าซาบานี้ใช้เวลาไปถึงเมืองจีน ๒๐ วัน พระภิกษุอิจิงโดยสารเรือใบของอหารับ (พ.ศ.๑๒๑๔) มาถึงเมืองท่าโฟ-ซิ ใช้เวลา ๒๐ วันเท่ากัน และตัดตรงมาเมืองท่าโพซิ โดยไม่แวะที่ไหนเลยอย่างเดียวกัน มหาวิทยาลัยกัวลาลัมเปอร์ได้จัดพิมพ์หนังสือชื่อ “โกลเด้น เคอร์โซนีส” คาบสมุทรทอง รวบรวมเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับคาบสมุทรหลายไว้ทั้งสิ้นมีแผนที่มากมาย ผู้สนใจควรจะเปรียบเทียบกับกันดู

๒.๓ วัฒนธรรมที่แสดงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน

พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็ได้มีกล่าวถึงเรื่องการเดินเรือไปยังสุวรรณภูมิเหมือนกัน เช่นสังฆชาตกล่าถึงเรื่องพราหมณ์สังฆะกล่าวไว้ว่าเงินสำหรับให้ทานในโรงทานของตนจะขาดมือ จึงลงเรือไปค้าทางสุวรรณภูมิ ในมหาชาตกล่าเรื่องพระโพธิสัตว์ ขออนุญาตมารดาไปเสี่ยงโชคทางสุวรรณภูมิ เพื่อหาทรัพย์มาถวายบัลลังก์คืน เรือแตกกลางทะเล จนนางเมขลาต้องช่วย ดั่งนี้เป็นตัวอย่าง เหล่านี้แสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่าในสมัยที่แต่งคัมภีร์ชาตกล่านั้น ได้มีการเดินเรือมายังสุวรรณภูมิแล้ว และคัมภีร์ชาตกล่านี้แต่งกันตั้งแต่ราวสมัยไม่น้อยกว่า ๓ ศตวรรษก่อนคริสตศักราช นั่นคือไม่น้อยกว่า ๒๓๐๐ ปีมาแล้ว

การที่ได้พบเครื่องมือหินแห่งสมัยอายุหิน เป็นจำนวนมากในถิ่นใด ย่อมแสดงให้เห็นว่าถิ่นนั้นได้เคยมีมนุษย์อาศัยกันมาแล้วตั้งแต่สมัยอายุหินคือเมื่อหลายพันปีหรือหมื่นปีแล้ว แต่ลักษณะของวัตถุหินที่แสดงอยู่และทำให้เกิดความภาคภูมิใจในความศักดิ์สิทธิ์ หรือเก่าแก่โบราณของแผ่นดินแถบนั้นแก่ผู้ที่มีภูมิลำเนาในถิ่นนั้น

เหตุใดชาวอินเดียจึงใช้เส้นทางตะกั่วป่า-รอบอ่าวบ้านดอน เป็นเส้นทางสำคัญสำหรับข้ามแหลม ทั้งที่ยังมีเส้นทางอื่น ๆ อยู่อีกไม่น้อย เราจะทราบได้ในเมื่อได้ศึกษาเรื่องราวของตะกั่วป่าจนเป็นที่เข้าใจแล้วนั่นเอง ทำไมชาวอินเดียจึงไม่แล่นเรืออ้อมแหลมสิงคโปร์โดยผ่านช่องมะละกา ก็เนื่องจากช่องมะละกาเต็มไปด้วยโจรสลัด เรือชาวอินเดียและเปอร์เซียเล็กและมีคนเรื่อน้อยเกินไป กว่าที่จะสู้โจรสลัดได้จึงนิยมการข้ามแหลม ซึ่งเป็นการปลอดภัยกว่านี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือการขนถ่ายข้ามแหลมที่ตะกั่วป่า-บ้านดอน เป็นการรวดเร็ว ทั้งไม่ต้องรับอันตรายจากการพลาตมรสุมโดยไม่จำเป็น แม้ว่าในศตวรรษที่ ๔ แห่งคริสตศักราชจะมีเรือจีนซึ่งใหญ่โตแข็งแรง และมีลูกเรือมากจนสู้โจรสลัดได้ ก็หาได้ทำให้การใช้เส้นทางข้ามแหลมตะกั่วป่า-รอบอ่าวบ้านดอนต้องชะงักลงแต่อย่างใดไม่

ทางที่ชาวอินเดียเข้ามาตั้งบ้านเมืองแล้วสอนวัฒนธรรมในเมืองไทยนี้ยังมีทางข้างเหนืออีกทางหนึ่ง จากอินเดียมาขึ้นที่ปากน้ำสาละวิน อันตั้งเมืองเมาะลำเลิง หรือที่เรียกกันว่ามะละแหม่งทุกวันนี้ เดิมข้ามภูเขาบันทัดเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์มาลงเรือที่ลำน้ำไทรโยคลงมาทางเมืองกาญจนบุรี เข้าลำน้ำแยกที่พงตึกมายังเมืองหลวงอยู่ที่พระปฐมเจดีย์ อันเป็นเมืองเก่ากว่าและสำคัญกว่าเมืองไหน ๆ หมด ที่ชาวอินเดียมาตั้งในประเทศนี้

^{๕๑} สัมมนา ดร. อมรา ตรีสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ทั้งนี้จะทำให้มองเห็นความจริงที่ว่า การตั้งราชธานีนั้นเป็นสิ่งสำคัญ อยู่ที่ ๆ สำหรับทำนาคานั้นเอง นี่เป็นหลักฐานสำคัญสำหรับสมัยโบราณ การค้นหาที่ตั้งเมืองหลวงสมัยโบราณจึงให้เพ่งดูพื้นที่ทำนาคเป็นส่วนใหญ่ ดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนสนองความต้องการอันนี้ได้เพียงพอเป็นแน่ จึงมีร่องรอยของชาวอินเดียอยู่มากมายที่ไชยา อันเป็นภาพเกี่ยวกับร่องรอยของชาวอินเดียที่ไชยาในสมัยโบราณทั้งนั้น ฉะนั้น การที่ ดร.ควอริตซ์ เวลส์ เฝงเล็งถึงความสมบูรณ์ในด้านที่ดินสำหรับการกสิกรรมของรอบอ่าวบ้านดอนเป็นส่วนใหญ่นี้ก็เห็นว่ามิใช่เหตุผลอยู่สำหรับการค้นหาที่ตั้งเมืองหลวงหรือราชธานีของอาณาจักรสมัยโบราณ เพราะเหตุที่บริเวณรอบอ่าวบ้านดอนสมบูรณ์ด้วยเนื้อที่สำหรับการกสิกรรมยิ่งกว่าจุดใด ๆ ตลอดแหลมมลายู และมีความเหมาะสมอย่างอื่นอยู่หลายประการ ดร.เวลส์ จึงลงสันนิษฐานที่ตั้งศูนย์กลาง อำนาจของพวกไศเลนทรที่รอบอ่าวบ้านดอน และเนื่องจากส่วนหนึ่งของอ่าวบ้านดอนมีโบราณสถานและโบราณวัตถุของสมัยไศเลนทร (ไศเลนทรที่ไชยามีเขาน้ำร้อนเป็นภูเขาประตาราชวงศ์วงศ์ไศเลนทร (ไศเลนทร = ราชวงศ์จอมเขมา) ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน มีประเพณีจะต้องมีภูเขาลูกหนึ่ง ทำนองศาลเจ้าประจำตระกูลสำหรับประดิษฐานพระเป็นเจ้าตามลัทธิพราหมณ์ แม้จะถือพุทธก็มีการถือประเพณีนี้ด้วย ยิ่งกว่านั้นเขาน้ำร้อนนั้นเป็นที่อาบน้ำประจำของพระราชชาติด้วย โดยที่เป็นธรรมเนียมอินเดีย นับถือน้ำร้อนที่พุ่งออก) มานั้นเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ถึงกับต้องจัดทำสระสำหรับอาบน้ำชำระล้าง มีปริมาณมากและมีมือสูงถึงขนาดฝีมือช่างแห่งราชสำนัก ดร.เวลส์ จึงลงสันนิษฐานลงไปจุดนั้น คือที่ไชยา^{๕๒}

๒.๔ ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรมในพื้นที่

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓ อิจิง บอกว่า ศรีวิชัย มีเรือเดินทะเล ก็นี้กว่าคงจะเป็นเรือสินค้าเดินระหว่างเมืองจีนและอินเดีย หรือเลยไปจนถึงตะวันออกกลาง นอกจากนั้น จารึกสุมาตราบอกว่าศรีวิชัยมีเรือรบยกทัพที่ใช้เรือได้มากถึง ๒๐๐ ลำ เรือรบกับเรือค้าขายไม่เหมือนกัน นักประวัติศาสตร์ตีความว่า ศรีวิชัยร่ำรวยเพราะการค้า (อ่าวบ้านดอน) ก็คงจะเป็นจริง แต่นักการคลังเห็นว่ารายได้ส่วนใหญ่มาจากภาษีศุลกากร หรือ ภาษีผ่าน หรือที่เรียกว่าจอบในสมัยสุโขทัย รายได้ของท่านมเหสีมาเพราะท่านคุมช่องแคบมะละกา เรือทุกลำต้องผ่าน ต้องเสียภาษี ท่านเก็บหนักเสียด้วย ถึง กับหนึ่งในสามของราคาสินค้า แต่พอไปถึงเมืองจีนโดนหนักเข้าไปอีก สินค้าบางอย่าง เช่น เครื่องหอมหรือของฟุ่มเฟือยโดนถึง ๕๐% พวกพ่อค้าอาหรับหรืออินเดียก็ไม่ว่า เพราะบวกเข้าไปในราคาขายได้ เช่น สินค้าที่ส่งเข้าไปขายในพระราชวังก็อาจบวกเข้าไป ๑๐๐% - ๑๐๐๐% ได้ แต่สิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใต้การค้าขายสินค้า คือ การเปลี่ยนแปลง การกระจายและการปรับตัวทางวัฒนธรรมภายในลุ่มแม่น้ำตาปีจนทำให้เกิดวิวัฒนาการปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปีจนมาถึงปัจจุบัน

๓. องค์ความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

๓.๑ ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน

ในปัจจุบันนี้ แผ่นดินตอนที่เป็นกันอ่าว คือเขตอำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ส่วนที่ติดต่อกับอ่าวทั้งหมดนี้ กำลังงอกออกไปในทะเลโดยอัตราที่รวดเร็ว เพราะอำนาจของแม่น้ำตาปีที่พาเอาโคลนเลนดินทรายมาถมอ่าวให้ตื้นเขินออกไปอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อน นี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง น่าจะเข้าใจว่าแผ่นดินของโลก ตรงที่รอบอ่าวบ้าน

^{๕๒} สัมมนา ดร. อมรา ศรสุนชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ดอน หรือฝั่งตะวันออกของแหลมมลายูตอนกลางเป็นแผ่นดิน อยู่ในยุคที่กำลังฟูหรือลอยตัวขึ้น ๆ อยู่ แถบหนึ่ง เช่นเดียวกับแถบอื่นของโลกอีกหลายแถบ ที่กำลังเป็นเช่นนั้นไม่มากนักน้อย สังเกตได้จาก ภูเขาต่าง ๆ ของรอบอ่าวบ้านดอน ส่วนมากหรือแทบทั้งหมด ชั้นกำเนิดที่เป็นส่วนใหญ่ หรือส่วนสำคัญในลูกหนึ่ง ๆ ของมัน ย่อมเอียงเฉเทไปทางทิศตะวันออกเสมอ ถ้าเป็นดังกล่าวนี้ นี่ก็เป็นอีกข้อหนึ่งที่ทำให้แผ่นดินแถบนี้ทั้งแถบ สูงขึ้นจากระดับน้ำทะเลเร็วขึ้นกว่าแม่น้ำตาปีจะชนโคลนมาถมอ่าวตามลำพัง มีผู้สังเกตเห็นว่าดินโคลนตอนกันอ่าวนี้ คือตอนที่ได้รับโคลนของแม่น้ำตาปี ได้กำลังต้นขึ้นเป็นตอนออกไป ปีละประมาณ ๑๐-๒๐ วา ทั้งหมดนี้ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า อ่าวบ้านดอนในสมัยเมื่อ ๒๐๐๐ ปีมาแล้ว ทะเลยังกินลึกเข้าไปถึงเขตอำเภอท่าขนอนจริง ๆ ฉะนั้นการที่จะศึกษาความเป็นไปของมนุษย์ในดินแดนส่วนนี้ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือแม้ที่สุดในสมัยเมื่อสองพันปีมานี้ก็ตาม เราจะต้องเข้าใจถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์และธรณีวิทยาของแผ่นดินผืนนี้ของเราให้ถูกต้องเสีย ก่อน มิฉะนั้นจะเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ได้ หรือได้ก็ไม่ตรงตามที่เป็นจริงเต็มที่

ว่าชนเผ่าไดอาศัยอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ในสมัยที่พวกอินเดียเข้ามาเมื่อยุค ๒,๐๐๐ ปีมานี้ก็พอจะมองเห็นคำตอบได้ว่าพวกมลายูเดิม (Proto-Malay) นั้นเองที่เป็นผู้รับหน้าชนอินเดียเหล่านั้น และเมื่อไทยลงมาก็คือพวกมลายูเดิมที่ผสมพันธุ์กันแล้วกับชาวอินเดียอีกนั้นเองที่รับหน้าพวกไทย และกลายเป็นเลือดสามสายที่ปนกันมาชนิดที่จะแยกกันไม่ออกจนกระทั่งทุกวันนี้

ระยะกาลแห่งสมัยศรีวิชัยนั้นถือหลักเกณฑ์กันว่าเป็นระยะเวลาที่เกิดมีอาณาจักรอย่างอินเดียขึ้นในสุวรรณทวีป หรือมลายาเซีย อันได้แก่ แหลมมลายู เกาะสุมาตราและเกาะชวารวมกัน ตั้งอยู่เป็นเวลานานราว ๖๐๐ ปี คือตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๗ (ราว พ.ศ.๑๒๐๐) ถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ (ราว พ.ศ.๑๗๐๐) พิจารณากันถึงเรื่องราวของสมัยศรีวิชัยอย่างละเอียด เพราะเป็นเรื่องราวที่มีความสำคัญเกี่ยวกับดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนโดยตรง คำว่า ไชยา นั้นนักโบราณคดีจำนวนหนึ่งถือว่าเป็นคำ ๆ เดียวกันกับคำว่า ชะยะ แห่งคำว่า ศรีวิชะยะ หรือ ศรีวิชัยนั่นเอง คำว่า ศรี กับ วิ เป็นแต่ส่วนประกอบไม่ใช่ตัวคำแท้ ภูเขาศรีวิชัยกลางทุ่งนาหลังสถานีหัวเตยลงไปทางทิศตะวันออก อันเป็นที่ ๆ ได้พบพระนารายณ์สมัยก่อนขอมดังกล่าวมาแล้วข้างต้น นั่นก็คือร่องรอยอันเหลืออยู่อย่างสำคัญสำหรับดินแดนแถบนี้ อันเคยเป็นที่ตั้งของกรุงศรีวิชัยในสมัยหนึ่ง พระเจดีย์สมัยศรีวิชัยที่แลเห็นปรากฏในประเทศไทย ในเวลานี้มีแต่ที่ไชยาเท่านั้นได้แก่องค์พระธาตุ วัดแก้ว และวัดหลง รูปปฏิมาต่าง ๆ ในสมัยศรีวิชัยที่เอาไปจากไชยา เวลานี้ไปเด่นอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่กรุงเทพฯ อย่างไม่มีที่ไหนในสมัยเดียวกันเทียมเท่า เกี่ยวกับเรื่องนี้หลวงบริบาลบุริภัณฑ์ หัวหน้ากองโบราณคดีประจำพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้เขียนไว้ว่า “โบราณวัตถุที่ได้ไปจากไชยาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานเวลานี้ล้วนเป็นของดี ๆ หรือจะเรียกว่าหาค่ามีทั้งนั้นก็ได้ เช่นรูปพระอวโลกิเตศวร สำริดขนาดใหญ่ ๒ องค์ จากวัดพระธาตุ อวโลกิเตศวรศิลาองค์หนึ่ง จากวัดศาลาที่ตั้ง พระนาคปรกจากวัดเวียง ฯลฯ ล้วนเป็นของสำคัญทั้งในทางโบราณคดีและทางศิลปกรรม อาจกล่าวได้ว่าในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ของที่ขึ้นหน้าขึ้นตาที่สุดสำหรับอวดชาวต่างประเทศแล้ว มีของสมัยศรีวิชัยซึ่งได้ไปจากเมืองไชยาอยู่หลายชิ้น” นอกจากนี้ยังมีเรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่อง ซึ่งแสดงถึงความที่ดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนเป็นแหล่งของกรุงศรีวิชัยโดยตรงในสมัยหนึ่งเป็นอย่างน้อย ฉะนั้นหวังว่าผู้ที่มิกำเนิดในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนโดยเฉพาะหรือผู้ที่มีความสนใจในเรื่องของดินแดนส่วนนี้ควรจะได้พินิจพิจารณาถึงเรื่องเหล่านี้ต่อไปโดยละเอียด

๓.๒ ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของชุมชนลุ่มน้ำกับชุมชนพื้นที่อื่น

แหลมมลายูหรือแหลมทองทั้งหมดนี้มีนามอีกอย่างหนึ่งว่าสุวรรณภูมิ ในภาษากรีกตามบันทึกภูมิศาสตร์ปโตเลมี เรียกว่า ไครเซ เคอโซนิส ซึ่งแปลว่า แผ่นดินทองเหมือนกัน ข้อนี้ทำให้เราทราบได้ว่า คำว่าเมืองทองนี้เรียกกันมาพันกว่าปีแล้ว ศาสตราจารย์ อาร์.ซี.มชุมทาร์ เมื่อได้สอบสวนวรรณคดีอินเดียในสมัยโบราณจนเป็นที่พอใจแล้วได้ยืนยันว่า เมื่อรวมแหลม มลายูทั้งหมดเข้าด้วยกันกับเกาะสุมาตราเกาะชวาแล้ว วรรณคดีอินเดียโบราณเรียกว่า สุวรรณทวีป

คำว่า “สุวรรณภูมิ” ก็ตาม, “สุวรรณทวีป” ก็ตาม เราจะเห็นได้ว่าเป็นภาษาอินเดียคือภาษาบาลี และสันสกฤต และเป็นถ้อยคำที่มีอยู่ในวรรณกรรมสมัยโบราณของอินเดีย เป็นเวลาสองพันปีขึ้นไปแล้ว ดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณทวีปนี้ปรากฏจากร่องรอยของโบราณสถานและโบราณวัตถุแสดงอยู่ว่า ได้มีชนชาติต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย คือชาวอินเดีย ชาวจีน ชาวอาหรับ ชาวเปอร์เซีย ชาวกรีก กระทั่งชนชาวพินเซีย ในบรรดาชาติต่าง ๆ เหล่านี้ นับว่าชาวอินเดียเป็นชาติที่สำคัญที่สุดที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะได้นำเอาวัฒนธรรม, ศาสนา, ศิลปกรรมและอื่น ๆ เข้ามาให้ ซึ่งสำเร็จรูปเป็นศาสนาและวัฒนธรรมประจำชาติไทยอยู่ในเวลานี้ จึงนับว่าเรื่องการเข้ามาของชาวอินเดียเป็นตัวเรื่องสำคัญของเรื่องที่จะกล่าวโดยละเอียดต่อไปข้างหน้า

ในจดหมายเหตุแห่งราชสำนักจีน มีกล่าวถึงเจ้าชายโกณฑัญญะในประเทศอินเดีย ฝันว่าพระเจ้าพรหมาสตร์และบอกให้ไปเรือทางทิศตะวันออกในที่สุดได้มายังแหลมอินโดจีน ครอบครองอาณาจักรอันมีนามว่าพนมหรือพูนันอันอยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศไทยเวลานี้และเลยเข้าไป ในประเทศเขมร ซึ่งเราก็กวาทันแล้วว่า เป็นอาณาจักรเก่าแก่ทางภาคเอเชียอาคเนย์เท่าที่ประวัติศาสตร์จะบอกได้ ซึ่งไม่หลังกว่าอาณาจักรทวารวดีที่นครปฐม โดยเฉพาะจดหมายเหตุจีนในสมัยเหลียง ก็มีข้อความที่ชี้ให้เห็นได้ว่าแม้อาณาจักรพนมนี้ก็ได้รับศิลปะและวัฒนธรรมอินเดียผ่านทางรัฐ พาน-พาน ซึ่งเวลานี้ซึ่งรัฐนี้กันที่ท้องที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ระหว่างอ่าวบ้านดอนกับนครศรีธรรมราช การที่เป็นเช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นได้ว่าดินแดนทางรอบอ่าวบ้านดอนได้รับวัฒนธรรมอินเดียเก่าแก่ก่อนอาณาจักรพนมนั้นเสียอีก ซึ่งทำให้เรากล่าวว่าชาวอินเดียได้เหยียบย่ำบนดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนก่อนการเกิดของอาณาจักรพนมอันเก่าแก่นั้นเป็นแน่

สำหรับเชื้อชาติ หมูชน ก็ต้องพูดอย่างกำปั้นทุบดินว่า ประกอบด้วยชนชาติ ที่อยู่ที่นี่ตั้งแต่ชุมพรหรือว่าใต้ชุมพรลงมาจนถึงปลายแหลมมลายู ถึงสุมาตราและชวา เข้าใจว่าจะต้องเป็นคนพันธุ์ชาติออสโตรมาเล ชาติพันธุ์ออสตราลอยด์ หรืออะไรทำนองนี้ เรื่องนี้เป็นเรื่องมานุษยวิทยา แม้แต่คำว่าชาติไทย หรือชนชาติไทยก็ยังเป็นปัญหา เดียวนี้มีคนคิดเห็นกันขึ้นมาว่าชนชาติไทยมีมา แล้วตั้งหลายพันปีทางภาคอีสานนั้น พันธุ์ออสตราลอยด์นั้นอาจจะมาทางนี้แล้วหรือเป็นพันธุ์เดียวกัน

ถ้าเรียกคนพวกนี้ว่าไทย ก็หมายความว่า ได้มาปนกับคนไทยที่เกิดนิยมชาวอินเดีย นักเสี่ยงโชคนักผจญภัยทั่วอินเดีย ซึ่งมาตั้งอาณาจักรขึ้นได้บนชนชาตินี้ เพราะว่าเขาไม่อาจจะชนเอาชนชาติอินเดียมาที่นี่ได้ เขาต้องมามีอำนาจเหนือคนที่อยู่ที่นี่ นายธรรมทาสเขาเรียกคนเหล่านี้ว่าไทย แต่คนอื่นเขาไม่ยอมเขาก็ไม่สามารถจะหาคนชาติใด มาให้เป็นพลเมืองของพระเจ้ากรุงศรีวิชัยได้เหมือนกัน

๓.๓ ความรู้เรื่องการเดินทางข้ามคาบสมุทร

เส้นทางข้ามคาบสมุทร เป็นที่ทราบกันดีทั่วไปแล้วว่า การเดินทางติดต่อระหว่าง ทะเลอันดามัน และทะเลจีนตอนใต้ นอกเหนือจากการเดินเรือผ่านช่องแคบมะละกาโดยอ้อมแหลมมลายู นั้น ยังมีเส้นทางบกด้วยการข้ามคาบสมุทรอยู่หลายทาง ทางตอนบนของอ่าวไทยมีเส้นทางผ่านจากพม่า มายังด่านเจดีย์สามองค์ตามลำน้ำไทรโยคมายังนครปฐม และที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์โดยผ่านทางช่อง สิงขร ในบริเวณจังหวัดภาคใต้มีเส้นทางข้ามคาบสมุทร อยู่หลายเส้นทาง^{๕๓} เส้นทางเหล่านี้มีทั้งเส้นทางซึ่ง มีหลักฐานยืนยันของการใช้เส้นทางในอดีตและเส้นทางที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์เอื้ออำนวย ซึ่งได้รวบรวม แสดงไว้บนแผนที่พร้อมทั้งตำแหน่งที่ตั้งชุมชนโบราณที่สำคัญมีผู้กล่าวถึงอยู่เสมอ เส้นทางเหล่านี้ได้แก่

๑. กระบุรี - ชุมพร นับเป็นเส้นทางที่สั้นที่สุด
๒. คลองราชบุรี - พะโต๊ะ - แม่น้ำหลังสวน
๓. ฟุ้งตึก - คลองเหลล - คลองสก - คลองพุมดวง - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน
๔. คลองมะรุ่ย - คลองชะอุ่น - คลองสก - คลองพุมดวง - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน
๕. คลองปะกาไสย - คลองโตรม - คลองฮิปัน - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน
๖. คลองท่อม - คลองสินปุน - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน
๗. ปากแม่น้ำกันตัง - แม่น้ำตรัง - ห้วยยอด - ฟุ้งสง - ร่อนพิบูลย์ - นครศรีธรรมราช
๘. สตูล - ทะเลสาบสงขลา
๙. ไทรบุรี - ทะเลสาบสงขลา

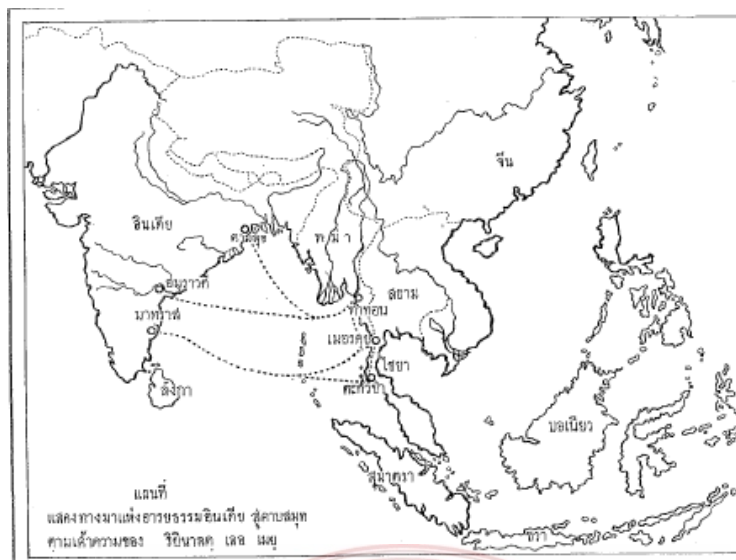
เส้นทางเหล่านี้สามารถใช้เดินเรือร่วมกับการเดินทางทำบางส่วน เส้นทางข้ามคาบสมุทรสายที่ ๑, ๒ และ ๓ เป็นเส้นทางที่ตัดข้ามทิวเขาด้านตะวันตก ซึ่งค่อนข้างสูงและลำบากกว่าเส้นทาง ๔, ๕, ๖ ซึ่งใช้เส้นทางเดินเรือได้เกือบตลอดและผ่านไปตามที่ราบ อาศัยการเดินทางทำเพียงระยะทางสั้น ๆ เส้นทาง ๗, ๘ และ ๙ เป็นเส้นทางข้ามแนวทิวเขาด้านตะวันออกไปยังอ่าวไทย โดยเฉพาะที่นครศรีธรรมราช และสงขลา สำหรับเส้นทาง ๑ ถึง ๖ สามารถผ่านไปทางนครศรีธรรมราชได้โดยใช้เส้นทางไปตามแม่น้ำตาปี ไปจนถึงฉวางแล้วตัดข้าม ทิวเขาตะวันออกที่ช่องเขา ไปยังลานสกาแล้วต่อเลยไปยังนครศรีธรรมราช เส้นทางทั้งหมดเหล่านี้บางครั้งเคยใช้เป็นเส้นทางข้ามคาบสมุทรในสมัยเดียวกัน หรืออาจนิยมใช้แตกต่างกันในแต่ละช่วงสมัยตามแต่จะมีจุดเริ่มต้น ณ ที่ใด และมีวัตถุประสงค์จะไปยังที่ใด เส้นทางเหล่านี้จะเป็นแนวทางสำหรับการสำรวจค้นหาแหล่งชุมชนโบราณต่อไปได้เป็นอย่างดี^{๕๔}

เรื่องราวเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัยเต็มไปด้วยข้อโต้แย้ง แต่ข้าพเจ้าคิดว่าข้อโต้แย้งนั้นไม่ใช่สิ่งจำเป็น ดังนั้นจึงขอเริ่มต้นด้วยหลักฐานที่พิสูจน์ได้ ๒ ประการ^{๕๕} ที่โต้แย้งไม่ได้เพื่อให้เกิดความชัดเจนของการวิเคราะห์จึงเอาภาพประกอบดังนี้

^{๕๓} ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, **ไชยา - สุราษฎร์ธานี**, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๙), หน้า ๔๕ - ๔๗.

^{๕๔} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทิวา ศุภจรยา, อังใน **วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, สัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี**, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๔๓.

^{๕๕} ม.จ. จันทรจิรายุ รัชนี้ อังใน **พุทธศาสนิกษุ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน**, ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๔๕. หน้า ๙๓.



ภาพที่ ๒๕ แผนที่แสดงทางมาแห่งอารยธรรมสู่คาบสมุทร
ที่มา : คัดลอกจากหนังสือแนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอนโดยท่านพุทธทาส

ประการแรก คือ หลักฐานเกี่ยวกับกระแสลม ซึ่งไม่เคยเปลี่ยนทิศทางนับพัน ๆ ปี มาแล้วและจะยังคงเป็นเช่นนี้ต่อไป ในสมัยโบราณนับตั้งแต่แล่นเรือโดยอาศัยลมมรสุมคนจะออกเดินทาง จากทางใต้ของจีนเมื่อลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัด และแล่นเรือมาถึงชายฝั่งตะวันออกของแหลม มลายู ในสมัยนั้นจะใช้เวลาประมาณ ๑ เดือน ถึงแม้ว่าการเดินเรือระหว่างเอเชียกลางถึงเอเชียตะวันออกเฉียง ใต้ด้วยเรือเดินทะเลอย่างรวดเร็ว (เรือ โปส - a pass-eu หรือเรือเปอร์เซีย) แต่ครั้งจะใช้เวลา ๒๐ วัน แต่ ถ้าเป็นเรือที่แล่นช้าหน่อยก็อาจจะใช้เวลานานถึง ๔๐ วัน และจากชายฝั่งตะวันออกของแหลมมลายู เรือ จะแล่นเลียบชายฝั่งลงไปจนถึงเส้นศูนย์สูตรกินเวลาประมาณ ๑๕ วัน หลังจากนั้นจะแล่นอ้อมแหลมโดย ผ่านช่องแคบมะละกา เลียบขึ้นมาตามชายฝั่งตะวันตกถึงเมืองท่าเมืองหนึ่งของบรรดาเมืองท่าตามชายฝั่ง ด้านนี้ จะใช้เวลาอีก ๑๕ วัน จากเมืองท่าแห่งนี้ เรือจะแล่นตัดข้ามมหาสมุทรอินเดีย โดยผ่านช่องทางที่ ๑๐ องศา (Ten Degree Channel ซึ่งอยู่ระหว่างหมู่เกาะนิโคบาร์และอันดามัน) ไปยังเมืองท่าต่าง ๆ บริเวณอินเดียตอนเหนือหรืออินเดียตอนใต้และเกาะลังกา จากเกาะลังกา เรืออาจจะแล่นต่อไปอีกจนถึง เมืองท่าต่าง ๆ บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงกลาง เมื่อฤดูมรสุมผลัดเปลี่ยนใหม่การเดินทางกลับจะต้องกระทำ ตามทิศทางลมบังคับ ถ้าไม่พลาตเทียวมรสุมหรือเกิดฤดูกาลผันแปรทำให้ล่าช้า เรือจะเดินทางกลับถึงบ้าน ภายในปีเดียว ก็นั้น นี่คือลักษณะการเดินทางเรือในสมัยโบราณ^{๕๖}

เป็นไปได้ที่จะมีการแล่นเรือจากจีนลงมาจนถึงเส้นศูนย์สูตร แล้วอ้อมแหลมมลายู โดยมีได้จอดแวะพัก ณ เมืองท่าแห่งใดแห่งหนึ่งทางชายฝั่งตะวันออก เนื่องจากบริเวณเส้นศูนย์สูตร เป็นเขตลมสงบ (doldrums) ซึ่งมีลมแปรปรวนตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จาก ๒ ตัวอย่างที่เกิดขึ้นใน ระยะเวลาห่างกันประมาณ ๕๐๐ ปี ตัวอย่างแรกคือ พระภิกษุจีน อี้-ซิง ออกเดินทางจากเมืองกวางตุ้ง ใน ค.ศ.๕๗๑ และมาถึง โฟ-ซี ใช้เวลา ๒๐ วัน และในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ มาร์โค โปโล ได้นำ

^{๕๖} สัมมนา ศาสตราจารย์. ดร. ครองชัย หัตถา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, โครงการสืบ สานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ขบวนเรือออกเดินทางจากจีนมาถึงบ้านดอนซึ่งเขาเรียกว่า “เพนตัน จากนั้นจึงแล่นเรือผ่านระหว่างเกาะ ๒ เกาะซึ่งมีน้ำตื้น (เกาะสมุยและเกาะพะงัน) แล้วเลียบชายฝั่งลงไปจนสุดปลายแหลมพอดีกับลมเปลี่ยนทิศ มาร์โคโพลโลจึงต้องหยุดรอเป็นเวลาหลายเดือนก่อนที่จะเดินทางต่อไปยังเกาะลังกา หรือที่เขาเรียกว่าเกาะซีลัน” อย่างไรก็ตาม มาร์โค โปโล มิได้บันทึกเรื่องนี้ไว้อย่างละเอียด หลักฐานของ อี้-ซิง จึงเป็นหลักฐานชิ้นเดียวที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัยในขณะนี้^{๕๗}

ประการที่สอง คือการสังเกตนาฬิกาแดด ดังที่ปรากฏข้อมูลในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถัง และหลักฐานของอี้-ซิง โดยเฉพาะหลักฐานของอี้-ซิง นั้น เราถือว่าเป็นหลักฐานชั้นต้น (first-hand evidence) ที่เขียนขึ้นจากการพบเห็นด้วยตนเองและได้รับการบอกเล่าจากผู้คนตามเมืองต่าง ๆ ที่แวะ ดังเช่น

๑. ที่โม-โล-ยู (Mo-lo-yu) “เราเห็นเงาของเข็มนาฬิกา (dial-plate) ทอดในลักษณะไม่สั้น และไม่ยาวนักในกลางเดือนแปด (ตัวอย่าง เช่น ช่วงเวลาในฤดูใบไม้ร่วงที่กลางวันกับกลางคืนมีระยะยาวเท่ากัน) ในตอนเที่ยงวันไม่เห็นเงาของคนที่ยืนอยู่ในวันนั้น ซึ่งในกรณีเช่นนี้จะปรากฏในกลางฤดูใบไม้ผลิ (ตัวอย่าง เช่น ช่วงเวลากลางวันกับกลางคืนเท่ากันของฤดูใบไม้ผลิ) ดวงอาทิตย์จะโคจรมาอยู่ตรงศีรษะเราพอดีปีละ ๒ ครั้ง” (ตากาสูกุ - Takasuku หนึ่งในบรรดาผู้แปลหลักฐานของอี้-ซิง หน้า ๑๔๓-๑๔๔) ข้อมูลนี้อี้-ซิง กล่าวไว้แต่ไม่ได้ปรากฏในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถัง อย่างไรก็ตามแสดงว่า โม-โล-ยู คงจะตั้งอยู่ที่เส้นศูนย์สูตร โม-โล-ยู หมายถึง มลายู (Malaya) หรือ มัвраตะกุส (Muara Takus) ในชวาภาคกลางที่อยู่เกือบจะถึงเส้นศูนย์สูตร จารึกหลักหนึ่งกล่าวถึงชื่อมลายู (Malayu) พบที่ตำบลรัมบัน (Rambu han) อำเภอมัвраตะกุส (Muara Takus จารึกนี้อยู่ที่ฐานรูปปั้น อโมฆปาสะ (Amoghapasa image) ที่ชวาภาคกลางส่งมาให้เมื่อ ค.ศ.๑๒๘๖ “เพื่อให้ชาวมลายูเคารพบูชา” ปัจจุบันรูปปั้นนี้ได้ถูกเคลื่อน ย้ายไปแล้ว แต่ฐานของรูปปั้นยังอยู่ในสภาพ นอกจากจารึกที่ปรากฏคำว่ามลายู และร่องรอยทางโบราณคดีที่มัвраตะกุสแล้ว การพิจารณาจากภาพถ่ายจะชี้ให้เห็นว่าบริเวณนี้คงจะมีอายุเก่าราว ๆ หลังคริสต์ศตวรรษที่ ๗ ลงมา^{๕๘}

๒. ที่โฮ-หลิง (Ho-Ling) ในฤดูร้อนตอนเที่ยงวัน เข็มสูง ๘ ซิ (shih) มีเงาชี้ไปทางทิศใต้ยาว ๒ ซิ ๔ ซุน (faun) ข้อมูลนี้กล่าวไว้ในหลักฐานของอี้-ซิง และในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถัง แสดงว่า โฮ-หลิง ตั้งอยู่เหนือเส้นศูนย์สูตรโฮ-หลิง หรือที่อี้-ซิง กล่าวว่าบางคนออกเสียงเป็นไป-หลิง (Po-Ling) และตัน-มา-หลิง (Tan- ma-ling) ซึ่งต่อมาก็คือตามพรลิงค์ (Tambralinga) หรือ นครศรีธรรมราชนั่นเอง^{๕๙} ที่เมืองนครศรี-ธรรมราชนี้ เราพบหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมากมายประมาณอายุได้แก่ถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๗ ถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ จารึกที่เก่าที่สุดระบุเวลา ค.ศ.๑๒๓๐ พร้อมกับกล่าวถึงอาณาจักรตามพรลิงค์ ส่วนจารึกที่เก่าก่อนคริสต์ศตวรรษที่ ๗ นั้นหลักหนึ่งได้มาจากวัดมหาธาตุ

^{๕๗} สัมมนา ดร. อมรา ศรสุชาติ, อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, โครงการสืบสวนวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๘} ม.จ. จันทร์จิริยา รัชนี อ่างโน พุทธศาสนิก, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๙๓.

^{๕๙} สัมมนา ศาสตราจารย์. ดร. ครองชัย หัตถา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, โครงการสืบสวนวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

จังหวัดนครศรีธรรมราช และอีกหลักหนึ่งได้มาจากวัดมเหยงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เช่นกัน มีจารึกภาษาสันสกฤตหลักหนึ่งที่เพิ่งพบที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการทดสอบทางโบราณคดีจารึกนี้คงจะมีอายุราว ๆ ศตวรรษที่ ๗ หรือก่อนหน้านั้น ชื่ออาณาจักรศรีวิชัยก็ปรากฏอยู่ด้วย แต่การอ่านจารึกยังเป็นที่ยังสงสัยกันอยู่^{๖๐}

๓. ที่โฟ-ซิ (Fo-shih) ในฤดูร้อนตอนเที่ยงวัน เช้าสูง ๘ ซิ มีเงาชี้ไปทางใต้ ๒ ซิ ๕ ซุน ข้อมูลนี้ปรากฏอยู่ในหลักฐานของอี่-ซิง และในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถัง แสดงว่า โฟ-ซิ คงจะอยู่บริเวณเหนือเส้นศูนย์สูตร และอยู่เหนือโฮ-หลิง เล็กน้อยโฟ-ซิ (ย่อมาจาก ชิ-ลิ-โฟ-ซิ-Shih-li-fo-shih) หมายถึง ไชยา (ย่อมาจาก ศรีวิชัย Sri Vejaya) ที่ไชยานี้เราพบจารึกหลักหนึ่งระบุเวลา ค.ศ.๗๗๕ กล่าวถึงชื่ออาณาจักรศรีวิชัยและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีที่ปรากฏอยู่มีอายุย้อนหลังถึงศตวรรษที่ ๗ นอกจากนี้ยังมีภูเขาอีกหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า เขาศรีวิชัย (Khao Sri Vijaya)

เมื่อพิจารณาหลักฐานของอี่-ซิง จะเห็นได้ว่าท่านค่อนข้างประทับใจกับ โฟ-ซิ ที่ซึ่งพระเจ้าแห่งนี้มีเรือเดินทะเลของพระองค์เอง และที่โฟ-ซิ นี้ อี่-ซิง ได้แนะนำให้บรรดาพระภิกษุจีนที่ปรารถนาจะไปศึกษาพระไตรปิฎกยังอินเดีย ให้แวะศึกษาไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตราว ๆ ๑-๒ ปีก่อน ที่ไชยา และนครศรีธรรมราชนี้มีการสร้างจารึกภาษาสันสกฤต อายุราว ๆ ศตวรรษที่ ๕-๑๓ นอกจากนี้ อี่-ซิง ยังกล่าวว่าในโฟ-ซิ มีพระสงฆ์พำนักถึง ๑,๐๐๐ รูป บรรดาพระสงฆ์เหล่านี้อาศัยอยู่ในกุฏิซึ่งเป็นกระท่อมสร้างด้วยไม้ และได้ร้างไปแล้วเป็นเวลานานนับหลายศตวรรษ แต่ปัจจุบันก็ยังคงมีร่องรอยสถานที่เป็นที่อยู่อาศัยของพระซึ่งมีลักษณะคล้าย ๆ ห้องโถง ใช้สำหรับประชุม เรียกว่า อุโบสถ ใช้สำหรับเป็นที่บวชและประกอบพิธีทางศาสนาอื่น ๆ อยู่ โบสถ์เหล่านี้คงจะทำด้วยหินหรืออิฐ และถึงแม้จะพังทลายลงมาบ้างแล้วก็ตาม แต่ร่องรอยซากปรักหักพังยังปรากฏอยู่

๔. ชี-ชา (Chieh-Cha) หมายถึง เกดะห์ (Kedah) อยู่บริเวณชายฝั่งตะวันตกแหลมมลายู สถานที่แห่งนี้ไม่ปรากฏหลักฐานการสังเกตนาฬิกาแดด และถึงแม้ว่าข้าพเจ้าไม่อาจบอกได้ว่าสถานที่นี้เก่าแก่เพียงใดแต่จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏอยู่นั้นมีอายุย้อนหลังถึงก่อนสมัยมุสลิม เกดะห์ (หรือไทรบุรีในภาษาไทย) นี้ ปรากฏในจารึกอินเดียฝ่ายใต้ว่า กิดารัม (Kidaram) และกะดะราม (Kadaram) ในบรรดาสถานที่ทั้ง ๔ แห่งนี้ ๓ แห่งยกเว้น โฮ-หลิง ปรากฏอยู่ในเรื่องราวการเดินทางของอี่-ซิง นอกจากนี้ยังมีสถานที่อื่น ๆ อีกนับสิบ ๆ แห่งบนแหลมมลายูที่ได้รับการกล่าวถึงซึ่งอาจจะสามารถตรวจสอบหาที่ตั้งที่แน่นอนได้ด้วยปฏิกิริยาต่อเนื่อง (Chain reaction) ตัวอย่างเช่น โต-โป-เตง (To-po-teng) ที่ อี่-ซิง กล่าวว่า อยู่ทางตะวันตกของ โฮ-หลิง หมายถึง ทับเที่ยง ทับเที่ยงนี้เป็นชื่อเดิมของจังหวัดตรัง และในปัจจุบัน ชื่อนี้ก็เป็นชื่อของอำเภอหรือตำบลหนึ่งในจังหวัดตรังอยู่นอกจากนี้หลักฐานเอกสารอื่น ๆ ในสมัยเดียวกันนั้น ยังกล่าวว่า โฮ-หลิง มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เช-โป (She-po) หรือโช-โป (Sho-po) อันเป็นชื่อของเกาะชวา และพระราชแห่งโฮ-หลิงก็ประทับอยู่ที่เช-โปนี้ ตามหลักฐานที่บันทึกได้ระบุว่า เช-โป มีเหมืองทองคำด้วย แต่ในความเป็นจริงแล้วชวาไม่เคยผลิตทองคำได้ ในขณะที่บริเวณคาบสมุทรมันตั้งแต่ ตำบลบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ลงไปจนถึงรัฐปาหังในสหพันธรัฐมาเลเซียมีบันทึกว่ามีเหมืองหลายแห่ง กรณีนี้เท่ากับไม่สนับสนุนหลักฐานชวา แต่สนับสนุนหลักฐานมลายู หลักฐานใดก็ตามที่สามารถพิสูจน์ได้นั้น เราถือว่าเป็นหลักฐานที่ดีที่สุด เรื่องราวของอาณาจักรศรีวิชัยนั้นหลักฐานที่พิสูจน์หรือตรวจสอบได้มีอยู่จำนวนมาก

^{๖๐} ม.จ. จันทร์จिरาย รัชนี้ อ่างโน พุทธศาสนิกฯ, แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๙๕.

ซึ่งนักประวัติศาสตร์ผู้ชอบเดาทั้งหลายมักจะไม่นำมาใช้ในที่นี้ ผู้เขียนจะขอให้หลักฐานของ อี้-ซิง โดยตรง โดยพิจารณาชื่อสถานที่ทั้ง ๓ แห่งที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ โฟ-ซี/ไซยา หรือ ชิ-ลิ-โฟ-ซี/ศรีวิชัย โม-ไล้-ยู/มลายู (มัวร์ตะกุส) และ ซี-ซา/เกตาห์^{๖๑}

๒. หลักฐานของอี้-ซิง เป็นภิกษุจีนในคริสต์ศตวรรษที่ ๗ ที่เดินทางไปยังอินเดีย ทางทะเลและกลับจีนด้วยเส้นทางเดิม ในขณะที่อยู่เมืองกวางตุ้ง ค.ศ. ๖๗๑ อี้-ซิง ได้เตรียมที่จะเดินทางมาทางใต้ด้วยเรือโป-สุ (po esu เรือเปอร์เซีย) มีเรือลำหนึ่งมักแล่นประจำเส้นทางตะวันออกไกล-ตะวันออกกลาง อี้-ซิง ได้ออกเดินทางในเดือน ๑๑ (ธันวาคม) อันเป็นระยะเวลาที่ “ลมตะวันออกพัด” มาถึง โฟ-ซี ภายใน ๒๐ วัน อาจนับได้ว่าเป็นการเดินทางที่ใช้ระยะเวลาสั้นที่สุดเท่าที่ปรากฏในจดหมายเหตุ เพราะคนอื่น ๆ จะใช้เวลานานถึงหนึ่งเดือนหรือมากกว่านี้ (ดูจดหมายเหตุ วู-ฮิง ที่จะกล่าวต่อไป Wu-hing's record) อี้-ซิง ได้พำนักที่ โฟ-ซี หกเดือน ศึกษาภาษาสันสกฤตและจาก โฟ-ซี อี้-ซิง เดินทางต่อไปยัง โม-ไล้-ยู พักอยู่ ๒ เดือน และจากโม-ไล้-ยู จึงเดินทางต่อไปยัง ซี-ซา และอินเดีย อี้-ซิง พำนักอยู่ในอินเดียจนถึง ค.ศ. ๖๙๕ จึงเดินทางกลับมาที่ โฟ-ซี อีกครั้งหนึ่ง ท่านได้เขียนงานของท่านที่ โฟ-ซี ผลงานของท่านเราจัดว่าเป็นเอกสารชั้นต้น และอี้-ซิง ได้เดินทางกลับจีนเมื่อประมาณ ค.ศ. ๖๙๕ อี้-ซิง ได้เขียนหนังสือขึ้น ๒ เล่ม คือ บันทึกเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่ปฏิบัติกันในอินเดียและหมู่เกาะมาเลย์ (A Record of the Buddhist Religion as practiced in India and the Malay Archipelago) แปลโดย ตากาสุกุ และบันทึกความทรงจำของพระภิกษุผู้มีชื่อเสียงผู้แสวงหาพระวินัยทางตะวันตกในสมัยราชวงศ์ถัง (Memoire on the Eminent Monks Who sought the Law in the West during the Tang Dynasty) ซึ่ง พอล วิทลีย์ (Paul Weathley) เอง ก็ได้แปลบางตอนลงไว้ในงานเขียนของเขาเรื่อง The golden Khersonese ซึ่งข้าพเจ้าจะขอ นำข้อความที่ผู้แปลทั้งสองคือ วิทลีย์ และตากาสุกุ แปลไว้ นำมาอ้างในที่นี้ “ใช้เวลาเดินทางไม่ถึง ๒๐ วัน เราก็มายัง โฟ-ซี ณ ที่นี้ข้าพเจ้าได้ศึกษาเล่าเรียนสันตวิทยา (ไวยากรณ์ภาษาสันสกฤต) พระราชาทรงมีเมตตาต่อข้าพเจ้า และทรงส่งข้าพเจ้าไปยังประเทศชื่อ โม-ไล้-ยู ซึ่งข้าพเจ้าแวะพักอยู่ ๒ เดือน หลังจากนั้นข้าพเจ้าได้เปลี่ยนเส้นทางไปยัง ซี-ซา ต่อจากนั้นในเดือนที่ ๑๒ ข้าพเจ้าก็ลงเรือของพระราชา ออกเดินทางไปอินเดียโดยแล่นเรือขึ้นไปทางเหนือ ซี-ซา ได้ประมาณ ๑๐ กว่าวันเราก็มายังอาณาจักรคนเปลือย” จากที่นี้เราได้แล่นเรือต่อไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือครึ่งเดือนก็ถึง ดันโม-ลิ-ตี้ ประโยคที่ว่า “ข้าพเจ้าได้เปลี่ยนเส้นทาง ซี-ซา” ทำให้เกิดการคาดเดาไปอย่างมากมายแต่ก็ไม่ยุ่งยากอะไร เพราะจาก โฟ-ซี อี้-ซิง แล่นเรือเลียบชายฝั่งตะวันออกลงไปเป็นเวลา ๕ วันก็ถึงปลายแหลมมลายู และโม-ไล้-ยู ซึ่งอยู่บนเส้นศูนย์สูตร จากโม-ไล้-ยู อี้-ซิง ได้แล่นเรือขึ้นไปอีกทางหนึ่ง คือไปทางตะวันตกโดยผ่านช่องแคบมะละกา ใช้เวลาอีก ๑๕ วัน ก็ถึง ซี-ซา เพราะฉะนั้นเส้นทางจาก โฟ-ซี มายัง ซี-ซา จะใช้เวลานานถึง ๓๐ วัน ถ้าไม่มีการจอดเรือแวะพักที่ โม-ไล้-ยู อี้-ซิง ยังได้เล่าชีวประวัติพระภิกษุจีน ๖๐ รูป ที่เดินทางไปอินเดียในจำนวนนี้มีอยู่ ๓๗ รูปที่เดินทางทางทะเล พระภิกษุรูปหนึ่งในจำนวนนั้น คือ พระวู-ฮิง ที่อี้-ซิง พบที่อินเดีย และเล่าถึงการเดินทางของท่านให้อี้-ซิงฟัง “วู-ฮิง ใช้เวลาเดินทาง ๑ เดือนก็ถึง ชิ-ลิ-โฟ-ซี พระราชาทรงให้การต้อนรับท่านอย่างดียิ่งและทรงยกย่องท่านในฐานะราชาอัครคัมตุกะจากดินแดนโอรสจากสวรรค์ของราชวงศ์ถังที่ยิ่งใหญ่ หลังจากนั้นก็เดินทาง

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน.

ต่อไปอีก ๑๕ วัน ถึงประเทศที่ชื่อ โม-โล-ยู ด้วยเรือของพระราชอาและใช้เวลาอีก ๑๕ วัน จึงถึง ซี-ซา ในปลายฤดูหนาว วู-ฮิง เปลี่ยนเรือใหม่ ออกเดินทางไปทางตะวันตก ประมาณ ๓๐ วันก็ถึง เนชปทาน (Negapatana) มีไข้เรื่องยุ่งยาก เพราะระยะทางจากจีนลงมาถึง โฟ-ซี นั้น วู-ฮิง ใช้เวลา ๓๐ วัน แทนที่จะใช้เวลาเพียง ๒๐ วันเช่น อี้-ซิง และระยะทางจาก โฟ-ซี ถึง โม-โล-ยู จะใช้เวลาเดินทาง ๑๕ วัน ซึ่งเท่ากับระยะทางจาก โม-โล-ยู ถึง ซี-ซา จาก ซี-ซา อี้-ซิง เดินทางต่อไปยังเนชปถัมในอินเดีย ตอนใต้ อี้-ซิง อยู่ที่อินเดียจนถึง ค.ศ. ๖๘๕ จึงเดินทางกลับมายัง โฟ-ซี อีกครั้งหนึ่ง^{๖๒}

“(ตัน-โม-ลิ-ตี้) เป็นที่ที่เราลงเรือจะกลับประเทศจีน จากที่นี่เรือแล่นออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ใช้เวลา ๒ เดือน เราก็มายัง ซี-ซา ซึ่งเป็นระยะที่มีเรือลำหนึ่งจาก (ซี-ลิ)-โฟ-ซี มาถึงด้วย ตามปกติมักจะตรงกับเดือนแรกหรือเดือนที่ ๒ ของปีพอดี... เราพักอยู่ที่ ซี-ซา จนกระทั่งถึงฤดูหนาว หลังจากนั้นก็ลงเรือเดินทางต่อไปทางทิศใต้ใช้เวลาประมาณ ๑ เดือน เราก็มายังประเทศ โม-โล-ยู ซึ่งขณะนั้น ได้กลายเป็น โฟ-ซี แล้ว เรามักจะเดินทางถึงที่นี่ ในเดือนแรกหรือเดือนที่สองเสมอ เราพักอยู่ที่นั่นจนถึง กลางฤดูร้อน ต่อจากนั้นจึงแล่นเรือขึ้นไปทางทิศเหนือใช้เวลาประมาณ ๑ เดือน ก็จะถึงเมือง กวงฟู (Kuang-fu) (กวางตุ้ง Kwang Tung) การเดินทางดังกล่าวนี้ เสร็จสิ้นสมบูรณ์ภายในครั้งแรกของปี” ประโยคที่ว่า “โม-โล-ยู” ซึ่งขณะนี้ได้กลายเป็น โฟ-ซี แล้ว ได้สร้างความสนใจให้กับทุก ๆ คน รวมทั้งตัว ข้าพเจ้าเองด้วย แต่ก็มีสิ่งที่ยุ่งยากอีกเช่นกัน เพราะอี้-ซิง ไม่ได้เล่าเรื่องอื่นนอกจากการเดินทางของท่าน ความหมายของ อี้-ซิง ในประเด็นที่ว่า การเดินทางจาก ซี-ซา ถึง โฟ-ซี ไป โม-โล-ยู นั้น ใช้เวลา ๑ เดือน ค่อนข้างชัดเจนอยู่แล้ว ข้อความตอนนั้นไม่น่าที่ อี้-ซิง จะเขียนขึ้นลอย ๆ ฉะนั้น ข้าพเจ้าจะขอเขียน ข้อความประโยคนี้ของ อี้-ซิง เสียใหม่ พร้อมกับคัดลอกประโยคก่อนหน้านั้นมาไว้ด้วย ดังนี้ “เราพักอยู่ที่ ซี-ซา จนกระทั่งถึงฤดูหนาว แล้วจากนั้นก็ลงเรือเดินทางต่อไปทางทิศใต้ (จาก ซี-ซา) เราก็มายัง โม-โล-ยู (จากโม-โล-ยู) และไป โฟ-ซี (ถึง โฟ-ซี) โดยใช้เวลาเดินทาง ๑ เดือน เรามักจะเดินทางมาถึง (โฟ-ซี) ในเดือนแรกหรือเดือนที่สองเสมอ” อี้-ซิง เขียนงานของท่านในขณะที่พำนักอยู่ที่ไซยา ใน ค.ศ. ๖๘๕ จึงเดินทาง กลับจีนและท่านถึงมรณภาพใน ค.ศ. ๗๑๒ หลักฐานที่ อี้-ซิง เขียนขึ้นนี้มีข้อมูลต่าง ๆ มากมาย แต่ข้าพเจ้า ขอศึกษาเฉพาะสถานที่ทั้ง ๔ แห่งนี้เท่านั้น (ส่วนชื่อสถานที่อื่น ๆ จะขอศึกษาเสนอในงานชิ้นต่อไป) ใน บรรดาสถานที่ทั้ง ๔ แห่งที่ได้เสนอมาช่างต้นแล้วนั้น ไซยาและนครเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรศรีวิชัย ส่วนมัวร์วาทะกุต (มลายู) และ เกดะห์ เป็นเมืองหลวงที่สำคัญอันดับสองรองลงไป แทบไม่น่าเชื่อเลยว่าชื่อ สถานที่ทั้ง ๔ แห่งที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานของ อี้-ซิง มีแต่ ซี-ซา เท่านั้น ที่ได้รับการระบุที่ตั้งได้อย่าง ถูกต้อง คือ เกดะห์ ลองคิดว่าประวัติศาสตร์จักรวรรดิโรมันจะออกมาในรูปใด ถ้าที่ตั้งของกรุงโรมยังเป็น ที่กึ่งชายอยู่ และนี่คือกรณีที่เกิดขึ้นกับประวัติศาสตร์ศรีวิชัย แต่อย่างไรก็ตาม การหาตำแหน่งที่ตั้งของ อาณาจักรศรีวิชัยก็ง่ายพอ ๆ กับการหาตำแหน่งที่ตั้งของกรุงโรม ไม่เพียงแต่ว่าอาณาจักรศรีวิชัยและ จักรวรรดิโรมันจะเหลือร่องรอยปรากฏหลักฐานอยู่ที่ไซยาและกรุงโรมเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้น หลักฐานของ อาณาจักรศรีวิชัยยังเป็นหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้ และสามารถที่จะเป็นไปได้โดยไม่ต้องอาศัยการเดา

^{๖๒} สัมมนา ดร. อมรา ศรีสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, โครงการสืบสาน วัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

หรือการโต้แย้งที่ไร้ผล ดังนั้นจึงเป็นเรื่องแน่นอนว่าปัญหาเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของอาณาจักรศรีวิชัยน่าจะยุติลงได้ด้วยประการฉะนี้^{๖๓}

๓.๔ ความรู้เรื่องอารยธรรมศรีวิชัยในชุมชน

แม้ว่าเรื่องราวของอาณาจักรศรีวิชัยจะยังอยู่ในระหว่างการค้นคว้าศึกษา วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างมากก็จริง แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันแล้วในข้อหนึ่ง ว่าศูนย์กลางอำนาจของอาณาจักรนี้ได้เคยตั้งอยู่ที่ดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน เป็นระยะยาวระยะหนึ่งโดยแน่นอน คุณงามความดีของการมีอาณาจักรศรีวิชัยที่เคยมีอยู่ในดินแดนนี้ควรจะมีการรื้อฟื้นให้กลับมาในฐานะที่ว่า “วิญญูณศรีวิชัยคืนชีพ” เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนในถิ่นนี้ เหมือนกับที่เคยมีมาแล้วแต่กาลก่อน^{๖๔}

ความตั้งมานานาชนิดนานาประการ ที่เคยมีมาแล้วนั้น อาจจะพิจารณากันได้เป็นส่วน ๆ ดังต่อไปนี้ในทางศิลปะ มีอนุสรณ์เหลืออยู่ในรูปปฏิมาชิ้นเลิศ โดยเฉพาะปฏิมารูปอวโลกิเตศวรทั้งที่เป็นสำริดและเป็นศิลา หลายรูปแบบ ชิ้นเอกชิ้นหนึ่งในบรรดาปฏิมาเหล่านี้ก็คือรูปอวโลกิเตศวรสำริด ที่พบที่วัดพระบรมธาตุไชยา^{๖๕} ไปอยู่เป็นประติมากรรมชิ้นเลิศในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ อันเป็นที่รู้จักกันในวงโบราณคดีทั่วโลกว่าไม่มีชิ้นไหนเสมอเหมือนในบรรดาปฏิมาอวโลกิเตศวร ในทางสถาปัตยกรรมนั้นแล้ว แสดงให้เห็นอยู่ด้วยการก่อสร้างองค์พระบรมธาตุไชยา และเจดีย์วัดแก้ว เจดีย์วัดหลง เป็นต้น เป็นสถาปัตยกรรมที่ยอมรับกันว่าสมบูรณ์ด้วยศิลปะและสถาปัตยกรรมในระดับเป็นที่สนใจในระดับโลก ดังที่ปรากฏอยู่แล้ว ยังมีโบราณวัตถุหลายอย่างที่แสดงให้เห็นถึงศิลปะทางดนตรีและการร่ายรำ ทางบทเพลงนั้นเห็นได้ที่บทเพลงกล่อมลูกมีความหมายในเนื้อเพลงอันไพเราะทางวรรณคดีมากมาย และบางบทสูงถึงเรื่องอันเกี่ยวกับนิพพาน แม้จะได้มีการรื้อยกรองขึ้นในชั้นต่อมาบ้าง ก็ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะของความเจริญรุ่งเรืองแห่งสมัยศรีวิชัยได้อยู่แน่นอนในส่วนการกวีก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน กระทั่งยังมองเห็นอยู่ได้ว่าประชาชนในถิ่นนี้มีวิญญูณแห่งกวีอยู่ในสันดาน แม้กระทั่งชาวเขาก็มีความสามารถกล่าวบทกลอนอันประกอบด้วยธรรมะออกมาได้โดยง่าย^{๖๖} แม้ศิลปะแห่งการปรุงอาหาร การนุ่งห่มประดับตกแต่งก็ยังมีร่องรอยแห่งวัฒนธรรมอินเดียของสมัยศรีวิชัยนั้นเหลือให้เห็นอยู่ในรูปแบบของวัฒนธรรมระดับสูง^{๖๗} และได้ถือเป็นเอกลักษณ์ไทยไปในที่สุด สำหรับการฝีมือชั้นพิเศษที่เรียกกันว่า ประณีตศิลป์ ก็เป็นอย่างเดียวกัน มีเจตนาารมณ์และการแสดงออกเป็นอินเดียถึงกับไม่รู้ว่าเป็นอินเดีย หรือทำขึ้นในดินแดนส่วนนี้ด้วยซ้ำไป เช่น หินสลักภาพปางมหาภิเนษกรม ของสมัยอมราวดียุคหลังในอินเดียที่เหมือนกับที่เรากระทำกันอยู่ทั่วไปในตอนใต้ของประเทศไทย

^{๖๓} สัมมนา ดร. อมรา ศรสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, **โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย**, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๔} พุทธทาสภิกขุ, **แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อรุณวิทยา), ๒๕๔๕. หน้า ๘๙.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมุลเหล็ก, ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมุลเหล็กอำเภอท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ นายธีรพันธุ์ จันทร์เจริญ, ผู้เขียนคัมภีร์ในลานวัดพุมเรียง, ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏ สุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ในทางศีลธรรม ปรากฏในบันทึกของชนต่างชาติ เช่น อาหรับ เป็นต้น ที่เคยมาสู่ดินแดนศรีวิชัย แล้วบันทึกไว้ว่าที่นั่น “ไม่มีใครถือเอาของตก”^{๖๘} อาหรับผู้หนึ่งได้ทำการทดลองด้วยการทิ้งทองคำไว้กลางถนนแห่งหนึ่ง แล้วทองก็หายไปในที่อื่นเสียหลายปี กลับมาอีกได้ตรวจดูก็พบว่าทองคำอยู่ที่ตรงนั้นหากแต่ว่ามันจมลึกลงไปใต้ดินตามสมควรแก่เวลาและการเหยียบย่ำของมหาชนที่เดินถนน ถ้าศีลธรรมขนาดนี้กลับมาในดินแดนแห่งนี้ก็จะเป็นที่น่าชื่นใจสักเท่าไรกัน ศีลธรรมแห่งการรักเพื่อนบ้านแห่งกันและกัน มันคงอย่างมหาศาล เหลืออยู่ในลักษณะที่แสดงให้เห็นว่าบ้านไม่ต้องมีกุญแจ แม้จะนอนก็ไม่ต้องใส่สลักประตูเรือน เมื่อเร็ว ๆ นี้ยังมีวัฒนธรรมศีลธรรมเหลืออยู่ในรูปของศาลาทานสำหรับคนเดินทาง เป็นศาลาพักมีห้องหับมีข้าวสาร เสปียงอาหาร หม้อข้าว เต่าไฟ เสื้อ หมอน ไว้ให้พร้อม^{๖๙} วัฒนธรรมนี้เพิ่งจะหายสูญไป เมื่อวัฒนธรรมแห่งวัตถุนิยมเข้ามา เคยมีการยกย่องสถาบันคนแก่ คนเฒ่า พระเจ้า พระสงฆ์อย่างสูงสุด เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของมหาชน ไม่มีการขโมยของวัด แม้ของสาธารณะที่เก็บไว้ตามถ้ำตามเขา ไม่ทำอันตรายสัตว์ในวัด ไม่ทำลายหรือประทุษร้าย ถนนหนทาง ห้วย หนอง คลอง บึง บางอันเป็นสาธารณะประโยชน์ สถาบันวัด ตั้งอยู่อย่างมั่นคงในจิตใจของปราชญ์ตามยอดเขาเล็ก ๆ ทุกยอด จะมีซาก ศาสนสถานเหลือให้เห็นอยู่ว่าเป็นที่ประกอบกิจศาสนา ทำบุญสุนทรทานตามกาลตามโอกาส แม้ไม่ถึงขนาดจะเป็นวัดแต่ก็สำเร็จประโยชน์ได้เป็นอย่างดี เป็นการย้อมจิตพลเมืองให้ประกอบไปด้วยกุศลเป็นประจำ เป็นรากฐานของศีลธรรมและศาสนาในขั้นรากฐาน ยังมีการจัดสรรนิยามให้มีสิ่งของ สัตว์ หรือพฤกษาชาติ ชนิดที่เป็นของอุบาทร น่ารังเกียจ ไม่ควรเกี่ยวข้องกับ และของที่เป็นศิริมงคลแล้วติดต่อกัน แต่ฝ่ายที่เป็นศิริมงคลเท่านั้น เป็นเครื่องสร้างรากฐานอันมั่นคงทางศีลธรรมแม้ในระดับเด็ก ๆ จะมีนิสัยเกลียดกลัวสิ่งชั่วที่คนเขาพากันประณาม บ้านเมืองนี้ดูจะชอบคำว่า “โพธิ์” กันอย่างมาก จึงมีชื่อสถานที่ที่ประกอบอยู่ด้วยคำว่า “โพธิ์” มากมาย เช่นคำว่า บ้านโพธิ์ ท่าโพธิ์ คลองโพธิ์ แหลมโพธิ์ เขาโพธิ์ บางโพธิ์ บ่อโพธิ์ หุ้งโพธิ์ วัดโพธิ์ เป็นต้น^{๗๐}

ในส่วน ทางศาสนา นั้นแล้ว มีความมั่นคงอยู่ในดินแดนนี้ ประชาชนรู้ความหมายของคำว่า “ธรรมะ” ในทุกรูปแบบของทุกคำรู้ความหมายอันลึกซึ้งของคำว่า “โพธิ์สัตว์” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อวโลกิตศวรรโพธิสัตว์ ซึ่งแพร่หลายอยู่ในที่ทั่วไป ชุตพบได้เป็นประจำ มีการสร้างปราสาทอิฐตั้งที่บันทึกอยู่ในแผ่นศิลาจารึกของกรุงศรีวิชัย สำหรับเป็นที่ประดิษฐาน พระโพธิ์สัตว์หรือพระพุทธรูปในลักษณะที่แสดงให้เห็นความมั่นคงของพระศาสนา ศรัทธาของพระราชาและประชาชน ดูจะมีศาสนาพราหมณ์เป็นรากฐานแห่งศีลธรรมทั่วไปในขั้นต้น ๆ และมีพุทธศาสนาเป็นรากฐานแห่งปรมัตถธรรมในขั้นสูง กระทั่งแม้บทกล่อมลูกให้นอน ก็ยังมีใจความเป็นปรมัตถธรรมเรื่องนิพพาน ดังบทกล่อมลูกชื่อ “มะพร้าวนาฬิกากรกลางทะเลขี้ผึ้ง” และ “มะม่วงหิมพานต์กลางแม่น้ำทะเลหลวง” เป็นต้น ประชาชนนับถือศาสนาพุทธเคียงคู่กันไปกับศาสนาพราหมณ์ อันเป็นวัฒนธรรมอินเดียเพียงพอที่จะ

^{๖๘} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ขวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายสมล ล้อมสมบัติ อายุ ๕๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๕/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลบางไปไม้ อำเภอมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๐} สัมภาษณ์ นายอนุรัตน์ แพนสกุล, ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สนองความต้องการทางศีลธรรมของประชาชน ทุกระดับทุกเพศทุกวัย นับว่าเป็นรากฐานที่มีประโยชน์แก่การปกครอง การเมือง การเศรษฐกิจ เป็นต้น อย่างครบถ้วน^{๗๑}

ส่วน วิถีชีวิต ภูมิปัญญา มีธรรมเนียมประเพณี สำหรับก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนทุกชั้น ทุกเพศ และทุกวัย ด้วยการประดิษฐ์ขึ้นมาให้เหมาะสม แก่กาลเวลาในรอบปี คือเหมาะสมทุก ๆ เดือน จนอาจจะกล่าวได้ประเพณีพิธีทำบุญ ๑๒ เดือนนั้น คุณจะไม่ใช่จะเริ่มตั้งขึ้นในยุคสุโขทัยเสียแล้ว หากแต่จะได้มีมาแล้วตั้งแต่ยุคสมัยศรีวิชัยที่เหลือนซากให้เห็นอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ซึ่งพอจะติดตามให้ครบได้ทั้ง ๑๒ เดือนทีเดียว เช่น ประเพณีแห่พระบกพระน้ำ^{๗๒} เป็นสิ่งที่เชื่อได้ว่า ได้มีมาแล้วแต่สมัยศรีวิชัย เพราะจำลองแบบมาจากอินเดียซึ่งมีมาแต่โบราณกาลกระทั่งทุกวันนี้ ซึ่งเป็นเสมือนการเชิญเสด็จพระเทียวเยี่ยมเยียนโปรดสัตว์ทั่วบ้านทั่วเมือง วัฒนธรรมอันสูงส่งและบริสุทธิ์สมัยนั้น เกื้อกูลอย่างยิ่งแก่การศึกษา อักษรศาสตร์ กวีนิพนธ์ สุขภาพอนามัย อย่างสุดที่จะเป็นไปได้ เอื้อเพื่อ เอาใจใส่กับสิ่งแวดล้อม^{๗๓} ซึ่งผู้เขียนเองก็ยังทันเห็นเมื่อเป็นเด็ก เดียวนี้ก็ได้กลายเป็นไร่นา หรือป่า ที่ไร้ประโยชน์ไปก็มี ยังมีสถาบันพ่อแม่ แม่เฒ่า ประจำหมู่บ้าน อันเป็นที่เชื่อฟังเคารพนับถือของทุกคนในหมู่บ้านนับตั้งแต่เด็กกระทั่งคนแก่ด้วยกันมีการแลกเปลี่ยน ข้าวปลาอาหาร แบ่งกันกิน แบ่งกันใช้ภายใต้วิถีชีวิตแบบเรียบง่ายแต่มีความสุขในการใช้ชีวิตแต่กาลเวลาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางส่วนก็หายสาบสูญไปตามกาลเวลาบางส่วนก็ยังคงสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

๔.๑.๒. วิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี (๒) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี (๓) เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีคณะผู้วิจัยได้เสนอผลของการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับต่อไปนี้

๑. วิเคราะห์วิถีชีวิตของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี

แม่น้ำตาปี ต้นกำเนิดมาจากทิวเขานครศรีธรรมราช ในเขตอำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ไหลขึ้นทางทิศเหนือผ่านอำเภอดง จังหวัดนครศรีธรรมราช แล้วเข้าสู่ จังหวัด สุราษฎร์ธานีผ่านอำเภอ พระแสง เวียงสระ บ้านนาสาร เคียนซา บ้านนาเดิม พุนพิน และอำเภอเมือง และลงสู่ทะเล (ปากอ่าวบ้านดอน) รวมระยะทางยาว ๒๓๒ กิโลเมตร จึงนับเป็นแม่น้ำสายที่ยาวที่สุดในภาคใต้^{๗๔} แม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำสายหลักและครอบคลุมบริเวณหลายพื้นที่หลายอำเภอ ทำให้มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือเป็นแหล่งเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม ด้านวัฒนธรรมมีวรรณกรรมท้องถิ่น “มุขปาฐะ” ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิด ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันมา มีรูปแบบ ฉันทลักษณ์โครงกล

^{๗๑} สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ขวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก, ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๓} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สานิตย์ บุญชู, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์ เรือโทผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อนันต์ ใจสมุทร, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ทัศน์ของคนไทยจากภาษาชิต^{๗๕} และภาษาที่ใช้เป็นไปตาม ความนิยมของท้องถิ่นนั้น พบมากได้แก่ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก วรรณกรรม ประเภทที่มีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น คือ ช่วย อธิบายความเป็นมาของชุมชน และเผ่าพันธุ์ของชาวเมืองสุราษฎร์ธานีและชุมชนใกล้เคียง สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรมของคนในชุมชน และเป็นแหล่งบันทึกข้อมูลด้านประเพณี สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของผู้คนใน ท้องถิ่นนั้น มีการเชื่อมโยงวิถีชีวิตภูมิปัญญากับอารยธรรมศรีวิชัยโดยผ่านการกระจายวิถีชีวิต ความ เป็นอยู่ในเรื่องของการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย^{๗๖} ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญา วัฒนธรรมต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้ เมื่อเรามองก่อน ประวัติศาสตร์ สุราษฎร์ธานี เคยเรียนรู้อันมาว่า “อ่าวบ้านดอน” บริเวณนี้ระหว่างบ้านดอนในอดีตรวม อารยธรรมโบราณที่สืบทอดยาวนานนับพันปี เดินดินแดนประวัติศาสตร์ที่เคยผด ความยิ่งใหญ่จน ถูกขนานนามเป็นศูนย์รวมเป็นศูนย์กลางอาณาจักรศรีวิชัยอาณาจักรอัครสถานในอุษาคเนย์ที่ทรงอิทธิพล ที่สุดในทะเลจีนใต้จังหวัดฐานโบราณคดีที่บ่งชี้ว่า บริเวณรอบอ่าวบ้านดอน คือเส้นทางสัญจรทางการค้า และเป็นท่าเรือรอบส่งสินค้าแห่งสำคัญอันถือเป็นจุดนัดพบของพ่อค้าวานิชทั้งหลายอย่า ๒ ซีกโลกที่ต่างมุ่ง มาดปรารถนาจะเดินทางมาค้าขายโดยพ่อค้าชาวจีนได้นำเครื่องกระเบื้องต่าง ๆ บรรทุกส่งเรือสำเภาล่อง ผ่าน “แหลมญวน” ห้ามเข้าสู่เมืองไชยาเพื่อจะมายังอ่าวบ้านดอนจึงกลายเป็นเมืองในเวลาต่อมาจึงถูก เรียกว่า “เมืองบ้านดอน” นครประวัติศาสตร์ที่ในปัจจุบันคือที่ตั้งของจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั่นเอง^{๗๗}

โดยศึกษามุ่งชี้ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตภูมิปัญญาของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการเก็บ รวบรวมข้อมูลชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี (รอบปากอ่าวบ้านดอน) ๕ อำเภอ ได้แก่ อำเภอไชยา อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์ (ท่าทอง) ในการศึกษาคณะผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ชุมชน เป้าหมายของกลุ่มแม่น้ำตาปี วิถีชีวิตคนตามลุ่มน้ำเป็นตัวกำหนด โดยผ่านการกระจายทางวิถีชีวิตความ เป็นอยู่ในเรื่องของการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนด ได้ชัดเจน จึงสามารถวิเคราะห์วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีรายละเอียดได้ดังนี้

๑.๑ วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับอาหาร

วิถีการบริโภคอาหารถือเป็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นสำคัญในการเรียนรู้ และทำความเข้าใจเรื่องราวความเป็นอยู่ของผู้คนในมิติทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจรวมถึงการ เปิดกระบวนทัศน์ในการทำความเข้าใจในองค์ความรู้แห่งความเชื่อวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และ วิธีคิดแห่งการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม^{๗๘} ซึ่งแต่ละท้องถิ่นล้วนมีวัฒนธรรมในการกินการอยู่

^{๗๕} วรารัตน์ มหามนตรี, โครงการโลกทัศน์ของคนไทยจากภาษาชิต, รายงานการวิจัย, (จังหวัด พิษณุโลก :มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๗), หน้า ๔.

^{๗๖} สัมมนา ศ. ดร. ครองชัย หัตถา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, โครงการสืบสานวัฒนธรรม ตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๗} สัมมนา นายทศพล งามไพโรจน์ อดีตนายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตาม รอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๘} ณรงค์ บุญสวยขวัญ, วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพองอันเนื่อง มาจากการพัฒนาของ รัฐในระยะแผนพัฒนาฉบับที่ ๑-๘, โครงการวิจัยเรื่องโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา, รายงาน วิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐.

แตกต่างกันไปตามเส้นทางแห่งสัญจรทางการค้าและท่าเรือรอบส่งสินค้า^{๗๙} เป็นวิถีการดำรงชีพของตนในแต่ละยุคสมัย “วัฒนธรรมการกิน” ถือเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งในการบ่งชี้ถึงการดำรงตัวตนของผู้คนในสังคม ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามกาลและเวลา แม้เดิมที่อาหารจะเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีพด้านร่างกายของมวลมนุษยชาติแต่ในปัจจุบันการบริโภคอาหารแฝงความนัยมากกว่าการดำรงชีวิตทางด้านร่างกาย วิธีแห่งการบริโภคอาหารได้เปิดโฉมหน้าใหม่ในการแสดงตัวตนและการเป็นภาพตัวแทน ความหมายของการมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเฉพาะที่แห่งท้องถิ่นนั้น^{๘๐} เช่น คุณยาย ย่อง จันทรวิมล เลาให้ฟังว่า อาหารท่าฉาง น้ำตาลโหนดทำการทุกบ้าน เพราะถ้าจะมีต้นโหนดเยาะที่ขึ้นชื่อคือน้ำตาลโหนดและการทำนาแต่ปัญหาของการทำนา คือ น้ำไม่มีจึงทำให้ต้องเลิกการทำนาตอนนี้สูญหายหมดแล้วเพราะไม่มีน้ำ^{๘๑} สอดรับกับ พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก ซึ่งเป็นศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย กล่าวว่า “สำหรับใช้ใส่อาหารเป็นเครื่องบ่งบอกการแต่งงานของคนชาวท่าฉาง” ที่ใส่อาหารมาเป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรมผ่านขบวนการสำรับกับข้าวซึ่งส่วนใหญ่ภายใต้อาหารควหาวนแบบบ้าน ๆ เช่น แกงไตปลา แกงส้ม แกงเลียง น้ำพริก ผักเหนาะซึ่งทำให้วัดมูลเหล็กเป็นศูนย์รวมของวิถีชีวิตคงความเป็นเอกลักษณ์คู่ชาวท่าฉางในปัจจุบัน^{๘๒}

การรับประทานอาหารของภาคใต้ นั้น มีวัฒนธรรมการกินที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นย่อย ที่เกิดจากทรัพยากรในท้องถิ่นคติทางศาสนาหรืออิทธิพลจากการสัมพันธ์กับชนชาติต่างชาตินั้น เกิดเป็นนิสัยในการรับประทานอาหารของถิ่นนั้น ๆ ภาคใต้รับประทานอาหารเช้า “ข้าวเจ้า” เป็นอาหารหลัก สำหรับ “ข้าวเหนียว” นิยมรับประทานอาหารเช้า เป็นบางครั้งบางคราว โดยจะสังเกตได้ว่าในสมัยก่อนชาวนาทางภาคใต้จะปลูกข้าวเจ้าและมีการแบ่งเนื้อที่บางส่วนสำหรับปลูกข้าวเหนียว อาหารของภาคใต้ จะมีรสจัด คือ เปรี้ยวจัด เผ็ดจัด มากกว่าภาคอื่น ๆ ถ้าเป็นอาหารประเภทแกงจะมีรสกะปิเข้มข้นสีเหลือง มีรสของขมิ้นค่อนข้างแรง วัฒนธรรมการใช้ขมิ้นผสมเครื่องแกงถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวใต้ในการใช้ดับกลิ่นคาว นอกจากนี้ชาวภาคใต้ยังเชื่อว่า “ขมิ้น” เป็น “ยาแก้ยา” หรือ “พญายา”^{๘๓} คือช่วยในการทำให้เว็บมดต์คาถาและคุณไสยต่าง ๆ ที่ผู้อื่นกระทำเพื่อป้องกันต้อง อีกรูปแบบเป็นยาสมุนไพรที่มีสรรพคุณแก้โรคได้หลายชนิดด้วย ชาวบ้านไม่นิยมใช้กระชายใส่ในเครื่องแกง ไม่รับประทานผักชีและยี่ห่วย แกงที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของภาคใต้ คือ แกงเหลือง แกงไตปลา มีเครื่องจิ้ม ก็คือ น้ำบูดู นอกจากนี้ชาวใต้ยังนิยมนำน้ำบูดูมาคลุกกับข้าวเรียกว่า “ข้าวยำ” มีรสเค็มนำและมีผักสดหลายชนิดประกอบ อาหารทะเลสดของภาคใต้มีมากมาย ได้แก่ ปลา กุ้ง และหอย เป็นต้น นอกจากนี้เนื่องจากภาคใต้อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณนานาชนิด ผักสดจึงถือเป็น

^{๗๙} สัมมนา นายทศพล งามไพโรจน์ อธิบดีนายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๐} บุรณ์เชน สุขคุ้มและธนพล วิทยาสิงห์, วัฒนธรรมอาหารพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์จวบจังหวัดศรีสะเกษ, รายงานการวิจัย, (ทุนสนับสนุนงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, ๒๕๕๖), หน้า ๓๓.

^{๘๑} สัมภาษณ์ ยายย่อง จันทรวิมลลูกสาวและนางสาส์ จันทรวิมล อยู่บ้านเลขที่ ๒๘๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าฉางอำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานีอายุ ๘๙ ปีลูกสาวอายุ ๖๒ปี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก อำเภอท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๓} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), สารานุกรมภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่นไทย ๔ ภาค, (กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๗๓.

ส่วนประกอบที่สำคัญของอาหารทุกมื้อ ที่จะขาดเสียมิได้ เช่น กระถิน ผักกระเฉด ถั่วฝักยาว แตงกวา และมีผักหลายชนิดที่คนภาคใต้นิยมรับประทานกัน จนเป็นเอกลักษณ์ของอาหารภาคใต้ ได้แก่ ผักสะตอ ลูกเนียง เม็ดเหียง ทักชะเหล่านี้อาจได้รับประทานคู่กับแกง ยำ ไม่ว่าจะมือน้ำพริกหรือไม่ ชาวภาคใต้เรียกผักเหล่านี้ว่า “ผักแกล้ม” หรือ หรือ “ผักเหนาะ” จนเป็นที่พบได้ตามร้านขายอาหารพื้นเมืองทั่วไปที่จะจัดผักสดไว้ให้ลูกค้าเลือกรับประทานคู่กับอาหารโดยไม่คิดเงินเพิ่มอีกครั้งลูกค้าที่ขอรับประทานอาหารรสเผ็ดจัดก็จะมีพริกขี้หนูสดที่มาสไล่นำสำหรับดับย ชาวภาคใต้นิยมใช้หม้อดินเผาเป็นเครื่องผสมเสมอ เมื่อแกงเสร็จเรียบร้อยแล้วนิยมเก็บไว้ในหม้อดินเผาซึ่งจะตัดแบ่งไปรับประทานอาหารจนหมดเนื่องจาก “หม้อดิน” เผาช่วยระบายความร้อนขึ้นได้ดี ไม่บูดเสียเร็ว เพื่อจะรับประทานอาหารในมือต่อไปก็จะยุบทั่วไปเครื่องอื่นได้โดยสะดวก แกงค้ำหม้อไว้เช่นนี้ ทำให้แต่ละบ้านของชาวภาคใต้จะมีหม้อดินเผาจำนวนหลายใบ หลายขนาดเพื่อให้เลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม สำหรับอาหารประเภททอดเจียวหรือผัด นิยมใช้กระทะเหล็กในการประกอบอาหาร ต่อมาชาวภาคใต้นิยมใช้ภาชนะทองเหลือง โดยเฉพาะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นยุคที่ทองเหลืองเฟื่องฟูในภาคใต้ จนเสื่อมความนิยมลงเป็นลำดับตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งในการทอด เจียว หรือผัด คนชาวใต้นั้น ในสมัยที่ยังไม่มีน้ำมันพืช ชาวภาคใต้ที่เป็นไทยพุทธจะนิยมใช้น้ำมันหมู แต่ในชนบทและชาวไทยมุสลิมนิยมใช้น้ำมันมะพร้าวทั้งที่ปรุงเป็นอาหารคาวและอาหารหวาน^{๘๔}

ในการรับประทานอาหารนั้นเมื่อปรุงเสร็จแล้วนิยมตักใส่ถ้วย แล้วจัดวางใส่ภาชนะเป็นชุดเรียกว่า “จัดที่” หรือ “จัดเท่” หรือ “ดับเท่” ภาชนะที่ใช้ในการจัดภาชนะมีความหลากหลายสามารถเลือกใช้ตามความพอใจของแต่ละครัวเรือนอาจทำด้วยไม้เป็นรูปคล้ายถาดมีฝาครอบ หรือทำเป็นรูปกล่องสี่เหลี่ยมแบ่งเป็นช่อง ๆ การรับประทานอาหารของสมาชิกในครอบครัว นี้จะมีกับข้าวเพียงอย่างเดียว หรือรับประทานคนเดียว ก็จะตัดแบ่งแยกใส่ถ้วย ไม่ตักแกงลงในชามข้าว เชื่อกันว่าเป็นการ “ขวัญข้าว” (ลบหลู่พระแม่โพสพ) และยังเป็นการสอนนิสัยที่เกียจคร้านมาก ๆ อีกครั้งในการรับประทานอาหาร ชาวภาคใต้จะต้องรับประทานอาหารเฉพาะในห้องครัว ห้ามมิให้ไปรับประทานอาหารนอกห้องครัว เพราะถือเป็นการ ขวัญข้าว เช่นเดียวกัน ในสมัยก่อนชาวภาคใต้นิยม “เปิบเข้าด้วยมือ” ทุกคนจะถูกฝึกให้ใช้มือข้างขวา ถ้าใครเติมด้วยมือซ้ายจะถือว่าน่ารังเกียจ เพราะต่างก็ใช้มือข้างซ้ายในการล้างอูจจาระ การรับประทานอาหารทุกคนจะใช้การหยิบกินอาหารให้หรือแกงเนื้อด้วยมือ ถ้าเป็นประเภทน้ำแกงจะใช้วิธี “ยกถ้วยชด” หรือเทน้ำแกงลงในชามข้าวของตนครั้งเมื่อมีวัฒนธรรมการใช้ช้อนกลางเกิดขึ้นในสมัยนั้นจะไม่ค่อยนิยมเพราะนึกว่าเสิร์ฟด้วยมือช่วยเพิ่มรสชาติให้กับรับประทานอาหารมากกว่า^{๘๕}

อาหารที่กล่าวถึงซึ่งเป็นที่นิยมของชาวบ้านภาคใต้ คือ ผักเหนาะ หน่อไม้ หมูขั้ว หมูเจียวและเนื้อจำเหยี่ยว เป็นต้น อาหารดังกล่าวปรากฏอยู่ในวรรณกรรมดังต่อไปนี้

^{๘๔} สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์สาธิตย์ บุญชู, อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๕} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), สารานุกรมภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่นไทย ๔ ภาค, อ่างแล้ว, หน้า ๗๓.

สาว ๆ ร้องหยอก ที่เก็บผักเหนาะ ไว้เถิดให้ครัน
ข้าวห่อของน้อง ทั้งหวานทั้งมัน ว่าพลาจชวนกัน กลุ่มรุมจับตัว (วรรณคดี)
และ

วันหนึ่งเล่าหนา หมูเณรถ้วนหน้า ชวนกันชวนวาย
ไอสีทนไชย ไปกินสบาย เทียวหาหน่อไม้ เอามาต้มแกง
ไปถึงกอไม้ หมูเณรทั้งหลาย เขาเทียวที่มแห่ง ไอสีทนไชย
ไปเทียวแอบแฝง ซ้ำร้านเข้าแทง แฝงตัวกลัวหนาม เพื่อนฝูงแทงได้
เทียวเก็บมาได้ เลือกลงงาม ๆ ฉลักชื่อไว้ หน่อไม้ไผ่หนาม หน่อไหนหน่องาม
ของสีทนไชย (สีทนไชย)

และ

บัดนี้นางสาวศรี	ยอชูลีแล้วออกมา
แต่งเครื่องโภชนา	ล้วนของดีมีทุกสิ่ง
หมูขี้ทั้งหมูเจียว	เนื้อจำเหี่ยวแลทอดมัน
เปิดไก่แต่งใส่ชั้น	แป้งน้ำมันทั้งหมากพลู ^{๘๖}

เมื่อเวลาหลังรับประทานอาหารแล้ว ยายเฒ่ากินหมาก และการใช้ขี้ผึ้งสีปาก เป็นที่
นิยมของชาวบ้านภาคใต้ หรือเมื่อแขกมาเยี่ยม ดั่งบทบรรยายที่ว่า
ยายเฒ่ามีข้า ยายยกเขียนมา สุหากินกัน
(จำปาสี่ต้น)
แล้วนางปรนนิบัติ ชำระพระหัตถ์ แห่งพระสามี
ผอบทองนางใน ใส่ขี้ผึ้งสี หมากพลูใส่ที่ ยกยื่นภูบาล
(วรรณคดี)

และ

ถ้าได้เป็นเจ้าของ	แล้วหรือพ่อเฒ่า	จักอยู่เปรมปรีดิ์
กูแต่งเรือค้า	ไปทุกบุรี	เอาทองคำตี มาตีทำย่น ^{๘๗}

ซึ่งอาหารพื้นบ้านภาคใต้แฝงด้วยวรรณกรรมท้องถิ่นบ่งบอกว่าถึงมีรสชาติโดดเด่นเป็น
เอกลักษณ์เฉพาะสืบเนื่องจากดินแดนภาคใต้เคยเป็นศูนย์กลางการเดินทางของพ่อค้าจากอินเดีย
จีนและชาวในอดีตทำให้วัฒนธรรมของชาวต่างชาติโดยเฉพาะอินเดียได้ ซึ่งเป็นต้นตำรับในการใช้
เครื่องเทศปรุงอาหารได้เข้ามามีอิทธิพลเป็นอย่างมากอาหารพื้นบ้านภาคใต้ทั่วไปมีลักษณะผสมผสาน
ระหว่างอาหารไทยพื้นบ้านกับอาหารอินเดียได้^{๘๘} เช่น น้ำบูดู ซึ่งได้มาจากการหมักปลาทะเลสดผสมกับ
เม็ดเกลือและมีความคล้ายคลึงกับอาหารมาเลเซียอาหารของภาคใต้จึงมีรสเผ็ดมากกว่าภาคอื่น ๆ และ
ด้วยสภาพภูมิศาสตร์อยู่ติดทะเลทั้งสองด้านอาหารทะเลอุดมสมบูรณ์แต่สภาพอากาศร้อนชื้นซึ่งส่งผล

^{๘๖} สัมภาษณ์ ศ.ชวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑.

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน.

^{๘๘} สัมภาษณ์ เรือโทผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.อนันต์ ใจสมุทร, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, เมื่อวันที่
๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ประโยชน์ฝนตกตลอดปี ส่วนอาหารประเภทแกงและเครื่องจิ้มกินมีรสจัดช่วยให้ร่างกายอบอุ่นป้องกันการเจ็บป่วยได้อีกด้วย ภาคใต้ที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลมากที่สุด ลักษณะภูมิประเทศเป็นแหลมที่ยื่นลงไป ในทะเลผู้คนที่นี่อาศัยดินแดนแถบนี้จึงนิยมทำการประมงเพราะมีทรัพยากรในท้องทะเลมากมายเมื่ออาศัยอยู่ชายทะเล ซึ่งเกี่ยวข้องกับทะเลอาหารหลักในการดำเนินชีวิตจึงเป็นอาหารทะเลอาหารส่วนใหญ่ของคนภาคใต้ มักเกี่ยวข้องกับปลาและสิ่งอื่นจากท้องทะเลอาหารทะเลหรือปลาโดยธรรมชาติจะมีกลิ่นคาว อาหารภาคใต้จึงไม่พ้นเครื่องเทศโดยเฉพาะขมิ้นดูจะเป็นสิ่งที่แทบจะขาดไม่ได้เลย เพราะช่วยในการดับกลิ่นคาวได้ดีมาก ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าอาหารปักษ์ใต้จะมีสีออกเหลืองหรือเหลืองแทบทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นแกงไตปลาแกงส้มแกงเผ็ดปลาทอดไก่ทอดก็มีขมิ้นกันทั้งสิ้นเมื่อมองในอดีตด้านหนึ่งคงเป็นวัฒนธรรมการกินที่ผสมผสานกลมกลืนกันระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในภาคใต้นั่นเอง วิถีชีวิตของคนภาคใต้เกี่ยวข้องกับทะเลเมื่อออกทะเลหาอาหารมาได้มากเกินรับประทานให้หมดในหนึ่งมื้อ คนภาคใต้จึงมีการทำการถนอมอาหารเช่น กุ้งส้ม ปลาซีเสียดแห้ง ปลาแป้งแดง ปลาเค็ม กุ้งแห้ง น้ำบูดู พุงปลา เนื้อนาง เป็นต้น อาหารปักษ์ใต้แม้จะเป็นอาหารที่อร่อยน่าลิ้มลองแต่สิ่งที่ประทับใจผู้คน คือ ความเผ็ดร้อนของรสชาติอาหารผู้คนในภาคใต้ที่นิยม รดอาหารที่เผ็ดจัด เค็ม เปรี้ยว แต่ไม่นิยมรสหวาน รสเผ็ดของอาหารปักษ์ใต้มาจากพริกขี้หนูสดพริกขี้หนูแห้งและพริกไทย ส่วนรสเค็มได้จากกะปิ เกลือ รสเปรี้ยวได้จากส้มแขก น้ำส้มลูกโหนด ตะลิงปลิง ระกำ มะนาว มะขามเปียกและมะขามสด เป็นต้น^{๘๘}

เนื่องจากอาหารภาคใต้มีรสจัดอาหารอะไรหลาย ๆ อย่างจึงมีผักรับประทานทุกควบคู่ไปด้วย เพื่อลดความเผ็ดร้อนลงซึ่งคนภาคใต้เรียกว่า “ผักเหนาะ” หรือบางจังหวัดอาจเรียกว่า ผักเกร็ด ผักเหนาะของภาคใต้มีหลายอย่าง บางอย่างก็เป็นผักชนิดเดียวกับภาคกลางเช่น มะเขือเปราะ ถั่วฝักยาว ถั่วพลู ฯลฯ แต่ผักอีกหลายอย่างที่รู้จักกันเฉพาะคนภาคใต้เท่านั้น การเสิร์ฟผักเหนาะชนิดของผักเหนาะของผักอาหารปักษ์ใต้ชนิดของผักจะคล้าย ๆ กันหรืออาจเป็นผักที่ผู้รับประทานชอบก็ได้ เช่น เช่น สะตอ สะตอเบา สะตอดอง ลูกเนียง ลูกเนียงหวาน หน่อเหรียง ยอดยาร่วง ยอดปราง ยอดมะกอก หยวกกล้วยเถื่อน ยอดหมู เห็ดแครง อ้อดิบ ยอดมวง เห็ดแครง เป็นต้น

อาหารลุ่มแม่น้ำตาปี สำหรับอาหารควาแบบไทย ๆ นั้นประกอบด้วยรสหลัก ๆ ๕ รส คือ เปรี้ยว หวาน มัน เค็ม และเผ็ด ซึ่งตามปกติแล้วอาหารควาที่รับประทานกันโดยทั่วไป ยกตัวอย่างอาหารที่ขึ้นชื่อในจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ

แกงพุงปลา เป็นอาหารที่คนกรุงเทพฯ เรียกเสียใหม่ว่า “แกงไตปลา” เนื่องจากมีไตปลาใส่พุงปลาผสมอยู่เป็นหลักซึ่งคนปักษ์ใต้เขาไม่เรียกกัน แกงพุงปลานับเป็นแกงพื้นบ้านที่สำคัญสำหรับขาดไม่ได้อีกอย่างหนึ่งเพราะคุณสมบัติคล้ายกับปลาร้าปลาแดกในภาคกลางและภาคอีสานสามารถกินผสมกับอาหารอย่างอื่นได้หลายอย่าง เช่น ราดคลุกกับข้าวเปล่าก็กินได้แม้ใส่ขนมจีนถ้าไม่มีน้ำแกง (น้ำยา) ก็ใช้น้ำแกงพุงปลาราดแทนกันได้แต่ต้องราดแต่น้อยเนื่องจากแกงพุงปลารสออกเค็มอันเกิดจากไตปลาและมีรสเผ็ดที่สุดในบรรดาอาหารทั้งหลายของชาวปักษ์ใต้ยกเว้น “น้ำซุบ” (น้ำพริก) นอกจากใส่พริกชนิดเผ็ดสุด ๆ ที่ เราเรียก “ดีปลีขี้นก” แล้วยังใส่พริกไทยลงไปอีกบางครั้งก็มีพริกไทยสดเติมลงไปด้วย ดังนั้นรสชาติความเผ็ดจึงคล้ายกับ “น้ำพริกนรก” สำหรับคนชอบรสเผ็ดจัดทำนองนี้น้ำแกงพุงปลาผสมผักหน่อไม้ปลาย่างน้ำแกงเข้มข้นสามารถอุ่นกินได้หลายวันไม่เสียเหตุที่ชาว

^{๘๘} อารี สลิต, **เอกลักษณ์ไทยภาคใต้**, (กรุงเทพฯ : ชัมริงค์ บูรีด จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๓๔-๔๗.

พื้นบ้านชอบกินเผ็ด ๆ ก็เพราะยิ่งเผ็ดยิ่งอร่อยและช่วยให้กินข้าวได้มาก ๆ เพื่อจะได้มีแรงสามารถทำงานหนักหรือแข็งแรงอดทนไม่หิวง่าย^{๙๐}

แกงส้ม (แกงเหลือง) เป็นเป็นแกงสำหรับเอ๊กหรือเป็นอาหารหลักโดยแท้ที่ต้องมีติดสำหรับเสมอเพราะเป็นแกงที่ไร้รสชาติอร่อย คือ แม้จะมีรสเปรี้ยวและรสเผ็ดนำ แต่ก็มิรสอื่น ๆ ผสมอยู่ด้วยกันอย่างกลมกล่อมโดยมีปลาทะเลสด (ปลาน้ำจืดก็ได้) กับเป็นตัวผานเชื่อมสำคัญและมีมันเหลืองหรือขมิ้นชันสดเป็นเครื่องปรุงหลักพร้อมส้ม (สิ่งที่มีรสเปรี้ยว) ที่จะขาดไม่ได้ ทำให้แกงส้มของปักษ์ใต้ในสีเหลืองเป็นเหตุให้คน ทางกรุงเทพฯ เรียกแกงส้มปักษ์ใต้ว่า “แกงเหลือง” แตกต่างออกไปจากชาวปักษ์ใต้กินแกงส้มได้ทุกมื้อไม่รู้สึกรู้สึกเบื่อก็รู้จักวิธีพลิกเพลงใช้ผักและปลานานาชนิดไม่ให้ซ้ำกันโดยเปลี่ยนตามชนิดของปลากุ้งผักต่าง ๆ และส้มที่ใช้ให้เข้ากันเช่น ถ้าแกงปลาไม่มีเกล็ด เช่น ปลานกกระจอก ปลาสรวย ปลาตุ๊ก มักแกงด้วยน้ำมะนาวแกงปลาแห้ง เช่น ปลาริวกิวแห้ง ปลาสะละแห้งมักใช้ผักเขียวเป็นผักใช้น้ำส้มสายชูเป็นส้มแกง ปลาทุสดกับมะละกอใช้มะดันเป็นส้มแกงกุ้งหรือปลากะพงกับสับปะรดใช้มะขามสดหรือมะขามเปียกเป็นส้มหรือใช้ส้มหลายชนิดผสมกันก็ได้เป็นต้น^{๙๑}

ไขเค็มไชยา

ชาวบ้านหมู่ที่ ๖ ตำบลเสม็ดมีอาชีพทำนา และเลี้ยงเป็ดเป็นอาชีพเสริมเมื่อสิ้นฤดูการทำนา เนื่องจากผลผลิตก้นไขเป็ดมีปริมาณมากเหลือจากการขายเป็นสาเหตุให้ไขเป็ดเน่าเสียชาวบ้านจึงหาวิธีถนอมไขเป็ดสดไม่ให้เน่าเสียโดยการนำมาพอกกับดินและหมักไว้เป็นไขเค็ม เมื่อได้รสชาติที่ดีและเก็บไว้ได้นานก็เริ่มมาวางขายบริเวณหน้าลายบ้านและรินถนนเอเชียโดยบรรจุกล่องรองเท้าบ้างใส่ถุงพลาสติกบ้างต่อมาเริ่มมีคนบริโภคไขเค็มมากยิ่งขึ้นจนปริมาณการผลิตไม่เพียงพอกับความต้องการชาวบ้านจึงได้รวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มและทำการผลิตไขเค็มเพื่อจำหน่ายและได้พัฒนามาจนถึงปัจจุบันโดยมีสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอไชยาเข้ามาส่งเสริม และสนับสนุนด้านการจัดการกลุ่ม การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์และสนับสนุนงบประมาณในด้านต่าง ๆ ข้าวยา คั่วกลิ้ง ต้มขมิ้น ต้มส้มปลา ปลาทอดขมิ้น ผัดสะตอใส่ กะปิ มีส้ม น้ำมัน เหลียงผัดไข^{๙๒}

อาหารว่าง อาหารระหว่างมื้อ เป็นอาหารประเภทเบา ๆ มีปริมาณอาหารน้อยกว่าอาหารประจำมื้ออาจจะเป็นอาหารน้ำหรืออาหารแห้ง มีทั้งคาวและหวานเช่น ขนมโค ข้าวต้มใบกะพ้อ จิ้งโบริณ^{๙๓} ข้าวเหนียวกวน ขนมลา ขนมสะบ้า เป็นต้น

^{๙๐} สัมภาษณ์ นางนาฏญา คงนาค อายุ ๕๒ ปี ที่อยู่ ๑๖๗/๑๕ หมู่ที่ ๖ ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมืองจังหวัด สุราษฎร์ธานีวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นางนาฏญา คงนาค อายุ ๕๒ ปี ที่อยู่ ๑๖๗/๑๕ หมู่ที่ ๖ ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมืองจังหวัด สุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๙๒} สัมภาษณ์ นางยายบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ ม.๕ ตำบลเสม็ด อำเภอไชยาจังหวัด สุราษฎร์ธานี วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๙๓} สัมภาษณ์ นางวรรณมา พูนสวัสดิ์ อายุ ๖๘ ปี อาชีพ ทำสวน ที่อยู่ ๗๗ หมู่ ๙ ตำบลเสวีต อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๑.๒ วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

“ภาคใต้” เป็นภูมิภาคที่มีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นคาบสมุทรที่ทอดตัวยาวในแนวเหนือใต้ และขนานด้วยทะเลทั้งสองฟาก คือ อ่าวไทย และทะเลอันดามัน โดยมีแนวเทือกเขาทอดตัวเป็นแนวยาวราบกับเป็นกระดูกสันหลังของพื้นที่ นอกจากสภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลายสูง ทำเลที่ตั้งทำให้ภาคใต้เป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขาย และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมมาตั้งแต่โบราณจึงเป็นมูลเหตุให้ภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และศาสนามากกว่าพื้นที่อื่น ๆ จากข้อมูลต่าง ๆ จึงทำให้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคใต้มีความโดดเด่นทั้งในแง่ต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากปัจจัยแวดล้อมที่หลากหลาย^{๙๔} เช่นที่อยู่อาศัย จะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค ใกล้ทำน้ำ ลำคลอง อ่าวและทะเล เพื่อสะดวกในการสัญจรและการทำมาหากิน คนไทยภาคใต้จะมีคติในการตั้งบ้านเรือน เช่น ปลุกบ้านโดยมีดินเสารองรับเสาเรือนแทนการขุดหลุมฝังเสา เพื่อสะดวกในการโยกย้ายและเป็นการป้องกันมด ปลวก มีคติห้ามปลุกเรือนขวางตะวัน เพราะจะขวางเส้นทางลมมรสุมซึ่งอาจทำให้หลังคา ผนังและถูกพายุพัดพังได้ง่าย วัสดุที่นำมาสร้าง คือ สิ่งที่ทำได้ง่ายในท้องถิ่น บ้านเรือนมีหลายลักษณะ มีทั้งบ้านเรือนเครื่องผูก หลังคาทรงจั่วและทรงปั้นหยา มีใต้ถุนเตี้ยเพราะมีลมพายุเกือบทั้งปี หากปลุกเรือนสูงอาจต้านทานแรงลม ทำให้เรือนเสียหายได้^{๙๕}

สภาพบ้านเรือน ที่ปรากฏในวรรณกรรมที่นำมาศึกษา มีลักษณะเป็นไทย ๆ โดยทั่วไป คือ บ้านชั้นเดียวใต้ถุนสูง หลังคามุงจากมีนอกชาน และมีพาไล ดั้งบทร้อยกรองต่อไปนี้

“วันหนึ่งขรัวตา ให้เอาจากมา มุงเพหารใหญ่
 ท่านจักกะเกณฑ์ เหล่าเณรใหญ่ ๆ ไอ้สีทนไชย ไปทูนด้วยกัน
 และ
 ตกลงใต้ถุน เร่เทียวกลานคุณ ใต้ถุนซึกลา
 ร้องให้เสียงแห้ง สิ้นแรงนักหนา มันไม่นำพา
 ยกน้องสักที
 มันแลแต่ตา น้องร้องอา ๆ ไม่มาปราณี
 แม่สั่งกูไว้ ให้แลงดี ไม่ว่ากูนี้ ไหยกน้องยา
 สายัณห์ตะวันบ่าย มารดาผันผาย กลับมาแต่ป่า
 เห็นลูกเข้าคุณ ใต้ถุนซึกลา ตกใจนักหนา วิ่งวางเข้าไป
 และ
 อยู่วันหนึ่งดีหลี นางนาฏเมวี
 ตากข้าวไว้ที่นอกชาน
 สั่งแก่ลูกชายไม่นาน มิ่งนั่งนอกชาน
 แลไก่อจ๊กไปหาปลา

^{๙๔} สัมมนา ดร. อมรา ศรสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๙๕} สัมภาษณ์ นายอนุรัตน์ แพนสกุล, ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑.

สั่งแล้วลงจากเคหา เร่เที่ยวสอนปลา
 ลูกยายอยู่เหย้าเฝ้าไก่
 นั่งอยู่นอกชานนั้นไซ้ แลดูฝูงไก่
 ขึ้นไปกินข้าวมากมาย
 ทั้งกินทั้งเขี่ยเรียราย นั่งแลอยู่ได้
 ไม่ว่างไหนเลยหนา ^{๙๖}

ในวรรณกรรมสะท้อนความเรียบง่ายในวิถีชีวิตในอดีตแต่เมื่อมีถนนหนทางที่สะดวกทำให้บ้านเปลี่ยนแปลงไปโดย คุณยายยอง จันทรวิมล เลาให้ฟังว่า สมัยก่อนบ้านโบราณมีมากมาย มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายไม่ลำบากหาเข้ากินค่าบ้านส่วนใหญ่ยกสูงเพื่อกันสัตว์ร้ายในป่าเพราะสมัยก่อนเสือ ช้างมาก “ขนาดเสือที่ยายเห็นคาบวัวแบกขึ้นหลังไปเฉยเลย”

๑.๓ วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม

ผ้าทอภาคใต้แสดงอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชนมีการสืบสานศิลปหัตถกรรมทั้งวิธีการทอตลอดและสีสันทันของผ้ามาหลายชั่วอายุคนด้วยวิธีการทอ เช่น วิธีการพัฒนาจากที่มีมือเป็นที่กระตุกทำให้สามารถทอผ้าได้เร็วขึ้นและได้ปริมาณมากขึ้นด้วยลวดลายที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน เช่น ลายลูกแก้ว ลายดอกพิกุล ลายราชวัตรโคม ลายตาสมุก เป็นต้น ด้วยสีสันทันของผ้าทอ สรุปได้ว่า สีเหลืองมาจากขมิ้น แก่นขนุนสีครามจากต้นคราม สีอิฐได้มาจากสีของอิฐ เสียบมาทอให้ละเอียดสีแดงได้จากครั่ง สีน้ำตาลไหม้ได้จากกับลูกโหนด เป็นต้นนอกจากนั้นผ้าทอภาคใต้อย่างสะท้อนวิถีชีวิตชุมชนในหลายด้านเช่น ความเชื่อ พิธีกรรม การแต่งงาน การบ่งบอกฐานะทางสังคม เป็นต้น ^{๙๗}

เมื่อกกล่าวถึงวิถีชีวิตผ้าทอภาคใต้มองได้หลายมิติเนื่องจากผ้าทอไม่ได้เป็นเพียงเครื่องนุ่งห่มประดับกาย หรือ ประดับฐานะของผู้สวมใส่เท่านั้นแต่ภาพเธอยังสะท้อนความสำคัญทางสังคมของผู้คนในมิติต่าง ๆ เช่นคุณธรรม เพศ พิธีกรรมและความเชื่อ ศาสนา อำนาจ และการอนุรักษ์ และการสืบทอด สำหรับวิถีชีวิตการทอผ้าในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่การศึกษาครั้งนี้ชี้เฉพาะไปที่ชุมชนผ้าไหมพุมเรียงที่มีชื่อเสียงสำคัญที่สุดในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีความเชื่อว่าความรู้จากพระเจ้าหรือเป็นสิ่งทีพระเจ้าสร้างขึ้นและประทานมาให้แก่คนทอผ้า การทอผ้าจึงเป็นวิถีชีวิตของกลุ่มทอผ้ามุสลิมที่นั่นและมีการสืบทอดความดั้งเดิมเอาไว้ทุกประการโดยที่ วรรณ๊ะ นุ้ยหมิม จากชุมชนทอผ้าพุมเรียงได้สะท้อนว่าความรู้ในการทอผ้าในการรับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษประทานมาจากพระเจ้า ^{๙๘}

แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะในการบ่งบอกถึงความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจในการทอผ้าถือเป็นคุณธรรมในชุมชนทอผ้า ส่วนในชุมชนทอผ้าพุมเรียงซึ่งเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาอิสลามโดยเชื่อว่าการทอผ้าเป็นความรู้จากพระเจ้าจึงมีการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าให้กับคนที่นับถือศาสนาเดียวกันจึงถือได้ว่าเป็นคุณธรรมข้อหนึ่งที่ต้องยึดถือและถ่ายทอดเฉพาะกลุ่มเท่านั้น

^{๙๖} สัมภาษณ์ ศ.ชวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

^{๙๗} สัมภาษณ์ นายธีรพันธ์ จันทรเจริญ, ผู้เขียนคัมภีร์ในลานวัดพุมเรียง ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๙๘} สัมภาษณ์ นางหวันมะ นุ้ยหมิม กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง ๘๗ ม.๒ ต.พุมเรียง อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

การแต่งกายที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นที่นำมาศึกษาในเรื่องวรรณคดีได้กล่าวถึงการแต่งกายของตัวละคร ชาย หญิง ไว้ซึ่งคล้ายคลึงกับการแต่งกายของคนไทยสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังบทหรือกรอนต่อไปนี้

กายแต่งกายตัวละครหญิง

ส่วนนางกาไว	นั้นเข้าห้องใน	แห่งนางทรมเซย
นุ่งแพรไขกาผุดลายทองเฉย	สไบทรมเซย	ชมพูลายทอง
กันผมกันไร	แซมดอกไม้ไหว	ใส่จำปาทอง
ใส่หัวแหวนทอง	อำมรงค์เรืองรอง	ลำแขนทั้งสอง
ย้อมทองรจนา		(วรรณคดี)

การแต่งกายตัวละครชาย

ครั้นแต่งฟันแล้ว	จักรพรรดิพระแก้ว	ทรงผู้ภูษา
กางเกงขั้นใน	ย้อมแพรไขกา	ลายทองรจนา
อันงามเพริศพราย		
แล้วทรงสร้อยทอง	อันงามเรืองรอง	คือแสงสุริยฉาย
ประดับหัวแหวน	นพรัตน์แพรวพราย	หน่อพระภาสายเสิศล้ำหิมา ^{๙๙}

ในครั้งที่เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในจังหวัดนครพนมปี พุทธศักราช ๒๕๑๓ เมื่อน้ำลดลงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีกระแสพระราชดำริสชมชาวบ้านที่มาเฝ้ารับเสด็จว่า “ผ้าสวย” ชาวบ้านก็กราบบังคมทูลชื่อ ๆ ว่า “ผ้าของคนจนใสนี้หรือสวย” พระองค์ก็รับสั่งว่า “ขอบใจจริง ๆ ถ้าจะให้จะได้ไหม” พระองค์ได้รับคำกราบบังคมทูลต่อว่า “จะใส่หรือเปล่าจ๊ะ” ถ้าใส่จริง ฉันทก็จะทำให้” พระองค์จึงรับสั่งว่า “ใส่สิจ๊ะ” ที่นครพนมนี่เองจึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการผ้าไหมหมัดหมี่ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยการส่งเสริมการทอผ้าไหมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือชาวบ้านทำกันได้อีกโดยไม่ต้องมีครูไปให้การอบรม เนื่องจากเป็นมรดกตกทอดกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ทุกครัวเรือนรู้จักการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และทอผ้าใช้เองอยู่แล้ว หากทรงส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ให้เขาทอได้มากขึ้นจนนำออกขายเป็นรายได้ ก็จะตรงกับพระราชปรารถนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว^{๑๐๐}

๑.๔ วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับยารักษาโรค

การแพทย์พื้นบ้านหรือแพทย์แผนไทยเป็นภูมิปัญญาที่ใช้ดูแลสุขภาพและรักษาโรคร้ายของคนไทยมานานนับพันปี ซึ่งมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ผสมผสานกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น การแพทย์แผนไทยประกอบด้วยองค์ความรู้ และภูมิปัญญาหลายด้านทั้งการนวด อบ ประคบ ซึ่งภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคก็เป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดมาจนปัจจุบัน ซึ่งแต่ละภูมิภาคก็มีลักษณะทางภูมิประเทศที่แตกต่างกันพืชสมุนไพรจึงมีความแตกต่างหลากหลายกันตามพื้นที่ ดังนั้นพืชสมุนไพรไทยมีบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งในการรักษาโรครมาแต่ครั้งโบราณ การใช้

^{๙๙} สัมภาษณ์ ศ.ชวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑.

^{๑๐๐} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), สารานุกรมภูมิปัญญาการผ้าไหมไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

สมุนไพรจึงมีวิวัฒนาการและพัฒนาการองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้ที่สมุนไพรไทยจึงไม่ได้ใช้เพียงเพื่อรักษาความเจ็บป่วยเท่านั้น แต่มีคุณค่าต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ แม้ว่าประเทศไทยได้มีการนำสมุนไพรมาใช้ในการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยมาเป็นเวลานาน แต่เมื่อมีการนำการแพทย์แบบตะวันตกเข้ามาใช้เมื่อร้อยปีที่ผ่านแล้ว ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรของไทยก็ได้ถูกละเลยและถูกรวบงำโดยการรักษาแบบแพทย์แผนใหม่ จนทำให้การใช้ยาสมุนไพรไม่เป็นนิยม ซึ่งทำให้ความรู้ในเรื่องพืชสมุนไพรไทยไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและการสืบทอดต่อไป^{๑๐๑}

พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี^{๑๐๒}

“สมุนไพร ไทยนี้ มีค่ามาก
พระเจ้าอยู่หัว ทรงฝาก ให้รักษา
แต่ปู่ย่า ตายาย ใช้กันมา
ควรลูกหลาน รู้รักษา ใช้สืบไป
เป็นเอกลักษณ์ ของชาติ ควรศึกษา
วิจัยยา ประยุกต์ใช้ ให้เหมาะสมภัย
รู้ประโยชน์ รู้คุณโทษ สมุนไพร
เพื่อคนไทย อยู่รอด ตลอดกาล”

“ยา” ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำจากสมุนไพร หรือสิ่งของต่าง ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่น ในวรรณกรรมซึ่งนำมาศึกษาได้กล่าวถึงการทำยาเบื่อ และการรักษาตัวเมื่อถูกต่อย ดังบทบรรยายที่ว่า

ยาเบื่อ
ดีหมี...นกยูง
อีกเห็ดเหี้ยวงู
แล้วให้นำทาสา
เอายานี้โรยลง
เอายานี้โรยลง
เอายานี้โรยลง
เอายานี้โรยลง

ทั้งโหราและยาหนู
ตากให้แห้งทำเป็นผง
เอาโภชนาทำเข้าขนม
คูสิการแล้วให้กิน
(จำปาสีตัน)

และ

การรักษาตัวเมื่อถูกตัวต่อย
หัวเป็นลูกกะโท ร้องกันมิไฉ ใครรู้สิ่งใด
รู้แล้วอย่านิ่ง เร็วหามาไว บ้างว่าต่อไป เขาใส่ซี่ควาย
เอามาบดใจ ทาตัวทั่วไป มิได้เคลื่อนคลาย
บ้างว่าอย่าไขว่ ปลาร้าใส่หาย เอาปลามาได้
ทิมทากลาไป
มิได้เบาบาง ยังร้องยังคราง เพียงฟางจะบรรลี่ย
เครื่องครุ่นวุ่นวาย บ้างให้ก่อ ๆ ไฟ ยกเอาแคร่ใหญ่

^{๑๐๑} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), สารานุกรมภูมิปัญญาการใช้ยาสมุนไพรไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๒.

^{๑๐๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

ตั้งลงบนาน

ให้พระภูมิ ทั้งพระมเหสี ทั้งลูกทั้งหลาย
 ขึ้นนอนบนแคร่ แลไฟพอการ แต่พอประมาณ ภูบาลพอทน
 ครั้นได้อย่างไฟ พอได้ตั้งใจ ไม่สู้สับสน
 ความเจ็บค่อยคลาย หายทุกซักร้อนรน เดชะกุศล ไม่พอเป็นใด^{๑๐๓}

ชาวบ้านใช้ชีวิตอยู่ในสังคมชุมชน มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในระบบการแพทย์แผนโบราณที่ผสมผสานกันแบบเรียบง่าย ได้รับการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ในการรักษาจนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน วิธีการวินิจฉัยและการรักษาแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และการถ่ายทอดจากครูอาจารย์ หมอพื้นบ้านทำหน้าที่ส่งเคราะห์จุนเจือช่วยเหลือชาวบ้านในชนบทแต่โบราณกาลสืบทอดจากอดีตถึงปัจจุบัน แม้ว่าความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการทางการแพทย์แบบตะวันตกจะเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน แต่หมอพื้นบ้านยังมีความสำคัญทางสังคมจิตวิทยาในชนบทอยู่มาก ตามความเข้าใจของชุมชน คือ หมอยาสมุนไพร หมอสมุนไพรน้ำมันรักษากระดูกหรือ หมอสมุนไพรประกอบคาถาอาคม คำว่า“พื้นบ้าน” ควรจะหมายถึงเฉพาะถิ่นเฉพาะชุมชน

ภาคใต้ มีพื้นฐานความรู้เรื่องการดูแลรักษาสุขภาพคล้ายคลึงกับภาคกลาง คือ เชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยเกิดจากการเสียสมดุลของธาตุ ๔ จะต่างกันตรงตัวยาสมุนไพรที่นำมาใช้เนื่องจากองค์ประกอบของธาตุ ๔ ที่แตกต่างกันทำให้เกิดทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่ต่างต่างกัน ความเชื่อเรื่องการแพทย์พื้นบ้านของชาวภาคใต้ เป็นเรื่องของความเชื่อในยากลางบ้าน โดยจะมีหมอกกลางบ้าน หรือหมอพื้นบ้านเป็นผู้ให้การรักษาตามแบบโบราณ การบำบัดรักษาอาการของโรคจะพบว่า การใช้ยาสมุนไพรล้วนแต่พิจารณาคุณสมบัติของตัวยาที่มีธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ เด่นชัดแล้วนำมาใช้แก้โรคต่าง ๆ แล้วแต่ว่าโรคใดธาตุใดกำเริบ เช่น หงุดที่คลอดลูกเสียเลือดมาก ก็ต้องใช้ยาและอาหารที่มีธาตุและอาหารที่มีธาตุไฟมากบำรุงรักษา คนที่มีไข้ขึ้นสูงตัวร้อนจัดก็ต้องใช้ยาที่มีธาตุน้ำผสม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีวิธีการบำบัดรักษาตามแบบโบราณ เช่น การจับเส้น นวดเส้น ต่อกกระดูก ทำคลอด (หมอต้าแย) รวมถึงการรักษาด้วยการเป่าเสกเวทมนต์คาถา รดน้ำมันต์ รวมถึงการประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ประจำท้องถิ่น

วิธีการตรวจรักษาอาการของโรคที่ใช้กันทั่วไปจะทำการตรวจการเต้นของชีพจร เพื่อดูจังหวะการเต้นของชีพจร การตรวจความเย็นโดยการใช้มือจับที่ปลายมือหรือเท้า การตรวจม้ามโดยใช้นิ้วมือทั้ง ๔ นิ้ว กดที่ชายโครง การตรวจต่อมน้ำเหลืองโดยใช้นิ้วมือตรวจตามต่อมใต้คาง ริมขากรรไกร รักแร้ ข้อศอก ริมแขนพับ หน้าขาทั้ง ๒ ข้าง การตรวจท้อง ตรวจตา ตรวจปาก ตรวจลิ้น นอกจากนี้ยังมีการตรวจจุกจระ ปัสสาวะ และอาการอื่น ๆ เช่น การหายใจติดขัด ผิวหนังเหี่ยวแห้ง ปลายริมฝีปากสั้น ริมฝีปากแห้ง เป็นต้น หมอกกลางบ้านจะนำเอาอาการหลาย ๆ อย่างมาประมวลเพื่อประกอบการวินิจฉัยโรค แต่เดิมนั้นหมอพื้นบ้านในภาคใต้ จะมีอยู่ทั่วไปหมู่บ้านหนึ่ง ๆ อาจมีหมอพื้นบ้านที่ทำหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น หมอสมุนไพร หมอนวด จับเส้น หมอกระดูก หมอโรคเลือดสตรี หมอต้าแย หมอโรคผิงหนึ่ง หมอเด็ก หมออัมพาตอัมพฤกษ์ หมอโรคริดสีดวง หมออุ้ง หมอตา หมอยาแก้พิษยาและหมอไสย

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ ศ.ชวน เพชรแก้ว, สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑.

ศาสตร์^{๑๐๔} ชาวภาคใต้ยังมีภูมิปัญญาในการบริโภคอาหารที่เหมาะสมแก่การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่อากาศค่อนข้างร้อนจัดและลมแรง คือ อาหารประเภทรสจัดหรืออาหารธาตุไฟจะช่วยสร้างพลังงานชดเชย ช่วยกระตุ้นการสูดฉีดของหัวใจ ทำให้เลือดลมเดินสะดวกและมีภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดต่อกันมาว่า พืชผักที่มีธาตุไฟมากมักมีรสเผ็ดฝาดและมีรสขม เจือปนเช่น สะตอ ลูกเนียง ลูกเหรียง ใบมะม่วงหิมพานต์ พาโหม การบริโภคพืชผักเหล่านี้ได้คุณค่าทั้งเป็นอาหารและทานยาแต่ละมือควรรับประทานผักเหล่านี้ให้มากจึงเกิดเป็นวัฒนธรรมการใช้ “ผักเหนาะ” รับประทานคู่กับอาหารประเภทแกง คั่ว ยำ เป็นของกับแกล้ม มีการใช้ขมิ้น ผสมในเครื่องแกงเป็นประจำเพื่อแก้รสคาว และเพิ่มพลัง เชื่อกันว่า ขมิ้นเป็นพญา ยา ที่สามารถป้องกันยาพิษ ยาเบื่อได้ทางหนึ่ง นอกจากนี้ชาวภาคใต้ในอดีตนิยมกินหมากเพราะหมาก ใบพลู ปูน และยาเส้นล้วนมีรสเผ็ดเยื่อฝาดและเชื่อกันว่าได้ธาตุไฟอย่างบริบูรณ์ เหล่านี้คือภูมิปัญญาที่ปรากฏในด้านโภชนาการและการป้องกันโรคภัย

จากข้อมูลข้างต้นพิจารณาได้ว่า แนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ได้สอดแทรกภูมิปัญญาของการดำเนินชีวิตที่ซ่อนอยู่ภายใต้ปัจจัย ๔ ในวิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำตาปี เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิด ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันมาที่มีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น คือ ช่วยอธิบายความเป็นมาของชุมชน และเผ่าพันธุ์ของชาวเมืองสุราษฎร์ธานีและชุมชนใกล้เคียง สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรมของคนในชุมชน เป็นแหล่งบันทึกข้อมูลด้านประเพณี สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ มีการเชื่อมโยงวิถีชีวิตภูมิปัญญากับอารยธรรมศรีวิชัยโดยผ่านการกระจายวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในเรื่องของอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัยซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาวัฒนธรรมต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีอย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้

๒. วิเคราะห์ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการยังชีพและการสร้างรายได้ซึ่งอาศัยทักษะและเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นตั้งแต่การเลือกสรร คัดสรร ทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบและมีวิธีปรุงที่ใช้ฐานภูมิปัญญาที่มีอยู่กับบุคคล^{๑๐๕} ผ่านกระบวนการสืบทอดต่อกันมาในชุมชนมีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้การคิดค้น ดัดแปลงและพัฒนาจนได้วิธีการได้สูตรเฉพาะหรือมีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งเกิดจากการสั่งสมสื่อสารอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๑๐๖} จนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบรรลุนิติภาวะที่ได้อำนาจได้ชัดเจน จึงสามารถวิเคราะห์ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีรายละเอียดได้ดังนี้

^{๑๐๔} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), สารานุกรมภูมิปัญญาการใช้ยาสมุนไพรไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๔๖.

^{๑๐๕} บุรณเฑาะว์ สุขคุ้มและธนพล วิทยาสิงห์, วัฒนธรรมอาหารพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ญ้อจังหวัดศรีสะเกษ, รายงานการวิจัย, (ทุนสนับสนุนงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, ๒๕๕๖), หน้า ๓.

^{๑๐๖} นำชัย ศฤกษ์ชัยสกุลและคณะ, การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืนด้วยการสังเคราะห์งานวิจัย, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๗), หน้า ๔.

๒.๑ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับอาหาร

ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นได้ เป็นทักษะและเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นผ่านกระบวนการสืบทอดต่อกันมาในชุมชนที่เกิดจากการเรียนรู้การคิดค้น ดัดแปลงและพัฒนาจนได้วิธีการได้สูตรเฉพาะ หรือ มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งเกิดจากการสั่งสมสื่อสารอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นเจ้าของจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น แกงไตปลา แกงส้มอำเภอมือง ไข่เค็มไชยา การทำน้ำตาลจากบางใบไม้ ขนมจิ้งจอกโบราณท่าฉาง ข้าวยาสมุนไพรกาญจนดิษฐ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการประยุกต์ผสมผสานกับวิธีการกินของคนยุคใหม่เพื่อเพิ่มความแปลกใหม่และตอบสนองต่อค่านิยมในการบริโภคตลอดจนพัฒนารูปแบบของบรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มโอกาสทางการตลาด

อาหารไทย เป็นวัฒนธรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง โดยเป็นการผสมผสานทั้งศาสตร์และศิลป์ลงไปบนจานอาหารได้อย่างกลมกลืน เป็นภูมิปัญญาที่คนรุ่นก่อนได้สั่งสมและสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ดังจะได้ยินถึงความประณีตสวยงามบนจานอาหารจากหนังสือ ๆ หรือแม้แต่ในบทพระราชนิพนธ์ “กาพย์เห่ชมเครื่องความหวาน” ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ที่กล่าวถึงความวิจิตรบรรจง ความสวยงามและรสชาติของอาหารไทย^{๑๐๗} เช่น

“เทพีพื้นเนื้อท้อง	“หอม่วงเหมาะมีรส	“น้อยหน่านำเมล็ดออก
เป็นมันย่องล่องลอยมัน	หอมปรากฏกลโกสม	ป้อนเปลือกปอกเป็นอัศจรรย์
นำชดสรครามครัน	คิดสีสไปคลุม	มือใครไหนจักทัน
ของสวรรค์เสวยรมย์”	หุ้มหอม่วงดวงพุดตาน”	เทียบเทียบที่ฝีมือนาง”

ซึ่งวิธีปรุงหรือประกอบอาหารได้หลากหลายวิธีแต่ละวิธีการประกอบอาหารจะให้ลักษณะและรสชาติของอาหารแตกต่างกันโดยวิธีการประกอบอาหารมีดังนี้

กวน เป็นการวิธีการประกอบอาหารโดยวิธีการผสมอาหารตามน้ำตั้งไฟแล้วคนไปในทิศทางเดียวกันจนน้ำงวดแห้งและอาหารมีลักษณะเป็นเนื้อเดียวกันซ้อข้นและเหนียวส่วนมากใช้ในการทำของหวานโดยเริ่มแรกต้องใช้ไฟแรงพอน้ำงวดค่อยลดไปลงอุปกรณ์ที่ใช้ในการกวนควรใช้ไม้พายเพื่อจะได้ไม่ไปขีดภาชนะให้เป็นรอยขนมที่ทำด้วยวิธีการนี้เช่นขนมเปียกปูน ถั่วกวน กาละแม่มะม่วงกวน เป็นต้นซึ่งนอกจากเป็นการประกอบอาหารแล้วยังถือว่าเป็นวิธีการถนอมอาหารวิธีหนึ่งด้วย

คั่ว การคั่วเป็นกำวิธีการประกอบอาหารด้วยการนำอาหารใส่ลงในกระทะตั้งไฟจนร้อนแล้วคนไปจนสุกหรือเกรียม จากนั้นจึงนำไปรับประทาน เช่น แมลงคั่ว เป็นต้น หรือนำไปปรุงอาหารอื่น ๆ เช่น พริก ถั่ว งา เนื้อมะพร้าว เป็นต้น

เจียว เป็นการประกอบอาหารที่มีลักษณะคล้ายกับการทอดของที่เจียวต้องขยละเอียด (ยกเว้นไข่) โดยใช้ไฟอ่อนหมั่นคนให้เหลืองทั่วกัน เมื่อจนเหลืองต้องยกกระทะ ออกจากเตาไฟคนต่อไปแล้วคนต่อไป จึงจะได้ของเจียวที่เหลืองพอดี ของที่ใช้เจียวการประกอบอาหารวิธีนี้ เช่น หอมกระเทียม เป็นต้น

^{๑๐๗} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), สารานุกรมภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่นไทย ๔ ภาค, (กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๑๑.

แกง เป็นวิธีการประกอบอาหารด้วยวิธีใช้น้ำเปล่าช้อนน้ำกะทิละลายน้ำ ใส่เนื้อสัตว์และผักชนิดต่าง ๆ ปุ้งด้วยเครื่องปรุงรสซึ่งแกงบางอย่างอาจใช้เครื่องแกงสด หรือ เครื่องเทศตำโขลกใส่ลงไปละลายในน้ำแกงและทำให้สุกสามารถทานกับข้าวได้โดยทั่วไปแล้วแกงเป็นกับข้าวอาหารประเภทแกงแบ่งเป็น ๔ ประเภทใหญ่ ๆ คือแกงน้ำเปล่า เรียกว่า แกงจืด เช่นแกงจืดตำลึง แกงจืดวุ้นเส้น แกงน้ำเปล่าเข้าเครื่องแกงสด เป็นแกงที่ใช้น้ำเปล่าเป็นน้ำแกง ผสมด้วยเครื่องแกงสดตำโขลกใส่ลงไปละลายในน้ำแกงแล้วปรุงรส มักออกรสเผ็ดร้อน เช่น แกงเลียง แกงส้ม เป็นต้น แกงกะทิเข้าเครื่องแกงสด แกงชนิดนี้เป็นแกงที่ใช้มะพร้าวชูดคั้นเอากะทิทำเป็นน้ำแกงผสมด้วยเครื่องแต่งกลิ่นรสที่เรียกว่า “เครื่องแกง” ที่ตำโขลกละเอียดแล้ว นำมาละลายลงในน้ำกะทิที่ทำเป็นน้ำแกงแล้วปรุงรสทำให้ได้รสชาติเผ็ดร้อนพอประมาณ เช่น แกงคั่ว แกงขี้เหล็ก ฉู่ฉี่ เป็นต้น ส่วนประเภทสุดท้าย คือ แกงกะทิเข้าเครื่องสดและเครื่องเทศแกงชั้นนี้เป็นแกงที่ใช้กะทิทำเป็นน้ำแกงผสมด้วยเครื่องแต่งกลิ่นรส ที่เรียกว่าเครื่องสันและเครื่องเทศทั้ง ๒ อย่างประกอบกัน (คือเป็นแกงที่ใช้เครื่องเทศเป็นเครื่องแกงด้วยนั่นเอง) ถ้าในภาคกลางจะเรียกแกงนี้ว่า แกงเผ็ด เช่น แกงเผ็ดเป็ดย่าง แกงพะเนียง แกงเขียวหวาน แกงมัสมั่น เป็นต้น

จี่ เป็นตามวิธีการประกอบอาหารให้สุกด้วยการใช้น้ำมันทานได้น้อย ๆ พอทั่วกระทะแล้วใส่อาหารลงไปโดยใช้ไฟอ่อนกลับอาหารไปมาจนสุกตามต้องการนำไปเผาด้วยการวางของที่จะจี่ ลงบนถ่านไฟโดยตรง หรือ วางบนตะแกรงอาหารที่จะนำไปจี่ อาจจี่แล้วนำมารับประทานได้เลย เช่น เข้าจี่ บำปิ่น ขนมเบื้องไทย เป็นต้น หรือ เป็นการจี่เพื่อนำเป็นเครื่องปรุงของอาหารต่อไป เช่น หอม กะปิ ตะไคร้หรืออาหารประเภทเนื้อสัตว์ เช่น ปลาอานนำไปจี่ให้สุก เพื่อนำไปทำน้ำพริก หรือ ใส่แกงต่อไป เป็นต้น

เชื่อม เป็นการประกอบอาหารประเภทอาหารหวาน เช่น เกี่ยวกับการกวนต่างกันตรงที่วิธีการเชื่อมนั้นต้องเคี่ยวน้ำตาลจนเดือดเสียก่อนแล้วนำมากรองด้วยผ้าขาวบางจากนั้นนำขึ้นตั้งไฟเคี่ยวต่อไปส่งไปจนน้ำตาลเหนียวเป็นยางมะตูมแล้วนำอาหารที่ต้องการเชื่อมใส่ลงไปแล้วเคี่ยวต่อไปจนสุก ส่วนใหญ่นิยมนำผลไม้มาเชื่อม เช่น กลั้วน้ำว่า พุทรา มันสำปะหลัง มันเทศ เผือก มะกอก จ้าวดาล มะตูม กระท้อนมะยม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีขนุนบางประเภทที่ใช้วิธีการเชื่อม เช่น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง เม็ดขนุน เป็นต้น การเชื่อมนอกจากเป็นการประกอบอาหารแล้วยังถือว่าเป็นวิธีการถนอมอาหารวิธีการหนึ่งด้วย

ต้ม เป็นการวิธีการประกอบอาหารให้สุกโดยนำอาหารที่ต้องนำอาหารที่ต้องการต้มใส่ลงไปในภาชนะสำหรับหุงต้มพร้อมทั้งน้ำสะอาด น้ำกะทิ อย่างใดอย่างหนึ่งลงไปด้วย ตั้งไฟให้เดือดจนกว่าอาหาร นั้นที่อยู่ในภาชนะนั้นจะสุก การประกอบอาหารด้วยวิธีการต้มสามารถทำได้ทั้งอาหารประเภทข้าว เช่น ข้าวต้ม ต้มเป้งขนมจีน หรืออาหารประเภทกับข้าวต่าง ๆ เช่น ต้มหมู ต้มปลา ต้มไก่ ต้มผัก รวมถึงอาหารประเภทขนมบางชนิด เช่น ข้าวต้มน้ำวุ้น ขนมข้าวต้ม ขนมต้มแดง เป็นต้น หากแบ่งประเภทการต้มอาจแบ่งได้ออกเป็น ๓ ประเภท คือ การต้มด้วยน้ำเปล่า การต้มด้วยน้ำเปล่าแล้วปรุงรส และการต้มด้วยกะทิ

ตำ เป็นกรรมวิธีการประกอบอาหารอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างรวมกันแล้วนำมาตำเข้าด้วยกันอุปกรณ์ที่ใช้ตำ ครกกับสากซึ่งการตำบางอย่างอาจนำไปเป็นส่วนประกอบของอาหาร เช่น เครื่องแกง ปลาบ่น กุ้งป่น เป็นต้น และการตำบางอย่างตำเพื่อเป็นอาหาร เช่น น้ำพริกกะปิ น้ำพริกตาแดง ส้มตำ เป็นต้น

ตุ๋น เป็นกรรมวิธีการประกอบอาหารที่รับอิทธิพลมาจากชาวจีน มีลักษณะคล้ายกับวิธีการนึ่ง แตกต่างกันตรงอุปกรณ์ที่ใช้ ซึ่งการตุ๋นจะใช้หม้อสองชั้นวางซ้อนกันหม้อใบนอกใส่น้ำไปในใส่ของที่จะตุ๋นแล้ววางลงในน้ำ อาหารที่ตุ๋นจะได้รับความร้อนอย่างช้า ๆ หม้อใบในจะมีฝาปิด ทำให้ไม่เสียดคุณค่าทางอาหาร การตุ๋น จะใช้เวลามากกว่านึ่งเพราะต้องการให้อาหารเปื่อย โดยเฉพาะเนื้อสัตว์และผัก

ทอด เป็นกรรมวิธีการประกอบอาหารโดยการทำให้สุกด้วยน้ำมันอุปกรณ์ที่ใช้คือ กระทะ น้ำมันที่ใช้ทอดจะเป็นน้ำมันหมูหรือน้ำมันพืชก็ได้โดยใช้น้ำมันค่อนข้างมาก อาจถึงขนาดท่วมสิ่งของที่ต้องการทอดซึ่งวิธีการทอดเนื้อสัตว์จะต้องรอให้น้ำมันร้อนจัดก่อนใส่อาหารลงไป ส่วนอาหารที่ชุบแป้งทอดและไข่ทอดนั้น น้ำมันไม่ควรร้อนจัดนัก เพราะจะทำให้อาหารไหม้ก่อนสุก การทอดเนื้อสัตว์ไม่ควรกลับบ่อย เมื่ออาหารสุกแล้วให้นำขึ้นวางบนตะแกรงให้สะเด็ดน้ำมัน อาหารประเภททอด เช่น ปลาทอด ไก่ทอด ขนมแตง ข้าวเม่าทอด ขนมมันฝรั่ง เป็นต้น

นึ่ง เป็นกรรมวิธีการประกอบอาหารโดยการให้อาหารสุกโดยการใช้ไอน้ำ อุปกรณ์ที่ใช้คือรังหรือซึ้ง ซึ่งมีลักษณะเป็นตะแกรงมีขอบวางซ้อนกันหลายชั้น ชั้นบนสุดจะมีฝาปิดเพื่อให้ไอน้ำร้อนอบอวลอยู่ภายในเพื่ออบให้อาหารสุก ก่อนการใส่อาหารลงไปนึ่ง ต้องรอให้น้ำเดือดจนล้นถึงรถก่อน โดยอาจนำอาหารใส่ในภาชนะหรือห่อด้วยใบตองก็ได้ การนึ่งสามารถทำได้ทั้งอาหารคาว เช่น ห่อหมก ปลา นึ่ง ไก่นึ่งและอาหารหวาน เช่น ขนมตาลขนมกล้วย ขนมกล้วย เป็นต้นวิธีการนึ่งนี้จะใช้เวลามากกว่าการต้ม แต่อาหารวิธีการนึ่งจะไม่สูญเสียคุณค่าทางอาหารเมื่อเทียบกับการต้ม^{๑๐๘}

ส่วนประกอบทั้งหมดเมื่อผ่านกระบวนการของการใส่ใจในการประกอบอาหารแต่อย่างใด จะทรงคุณค่าซึ่งต่อไปนี้จะยกสิ่งที่เป็นจิตวิญญาณของการประกอบอาหารที่ถูกส่งสมภูมิปัญญาการจัดการตนเองจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งรุ่น เช่น

ภูมิปัญญาการทำให้เค็ม ซึ่งนางยายบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี อาชีพเกษตรกร ทำนา อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ ม.๕ ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สาเหตุการทำเค็มไชยาก็คือเนื่องจาก คนในหมู่บ้านมีอาชีพเลี้ยงเป็ดกันเป็นส่วนใหญ่ แล้วสามารถนอมอาหารได้ดีและสร้างรายได้มากกว่าทำนาเสียอีก สามารถเลี้ยงลูกเลี้ยงหลานได้มาจนทุกวันนี้ตอนนี้ไม่ต้องทำแล้ว เหนื่อยมา มากแล้วให้ลูกหลานสืบทอดต่อไปเท่านี้ก็พอใจแล้ว แต่หลานเริ่มไม่ค่อยทำแล้ว กลัวเหมือนกันว่าอนาคต หลาน ๆ จะทำเค็มไชยาเป็นใหม่เพราะส่วนใหญ่เรียนจบสูง ๆ กันทั้งนั้นไม่มาทำเค็มแล้วขายเป็น ห่วงจริง ๆ^{๑๐๙} องค์ความรู้ของภูมิปัญญาการทำให้เค็มไชยา วัตถุประสงค์ในการทำเค็มไชยา ไข่เป็ด เกลือ ดินจอมปลวก น้ำ ชี้เถ้า แรงบันดาลใจในการผลิตเค็มไชย ชิมซบจากปู่ตายาย อยากให้คงอยู่และให้ ทำงานในบ้านไม่ต้องหางานนอกบ้าน เกิดรายได้ที่ดีช่วยส่งเสริมให้สมาชิกมีรายได้วิธีและกระบวนการ ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นให้บุตรการทำกับนักศึกษาและวิธีการทำให้เค็มเป็นวิธีการนอมอาหารที่แต่ละคน ได้เรียนรู้มาแล้วในวิชาคหกรรมกันบ้างแล้วจึงได้ถ่ายทอดกันเฉพาะสูตรและเทคนิคการทำเท่านั้น คุณธรรมจริยธรรม คติความเชื่อ และคำสั่งสอนสิ่งสำคัญที่เป็นหลักในการดำเนินธุรกิจของเค็มไชยา คือ ความซื่อสัตย์ต่อลูกค้าและการคงรสชาติดั้งเดิมและการรักษาเอกลักษณ์ของร้านสำหรับวิถีชีวิตที่ควร

^{๑๐๘} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), สารานุกรมภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่น ไทย ๔ ภาค, อ่างแล้ว, หน้า ๑๕-๑๘.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ นางยายบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี อาชีพ เกษตรกร ทำนา อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ที่ ๕ ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

แก่การยึดถือเป็นแบบอย่าง คือรู้จักใช้ทรัพยากรในชุมชนที่ก่อให้เกิดรายได้ที่แน่นอนให้ชาวบ้านมีรายได้
 ชิมของอร่อยและรู้จักใช้ทรัพยากรในชุมชนที่ก่อให้เกิดรายได้ที่แน่นอนให้ชาวบ้านมีรายได้จริงเป็นต้น

ภูมิปัญญาแกงปักใต้ นางนาฏญา คงนาค อายุ ๕๒ ปีที่อยู่ ๑๖๗/๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบล
 มะขามเตี้ย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี องค์ความรู้ของภูมิปัญญาการทำ แกงไตปลาหรือแกง
 พุงปลา เป็นอาหารหลักของชาวใต้ นิยมรับประทานกันทั่วไปแกงพุงปลาเป็นแกงเผ็ด มีน้ำมากกว่าเนื้อ
 รสชาติค่อนข้างไปทางเค็มสีคล้ำอมเหลืองมีเครื่องปรุงเหมือนกับแกงน้ำเค็ม ต่างกันตรงที่แกงพุงปลาไม่
 ใส่เกลือแต่ใส่พุงปลาแทน เพราะพุงปลามีรสเค็มอยู่แล้วพุงปลาหรือไตปลา เป็นการถนอมอาหารแบบ
 หมักดองชนิดหนึ่ง โดยใช้พุงของปลา เช่น ปลาทุ ก ปลาปลิง ปลาปลิง ปลาตุ ก ปลาช่อนหรือปลาอื่น ๆ หมัก
 กับเกลือโดยนำ “ซีและดี” ออกก่อนแล้วหมักไว้ประมาณ ๑๐-๓๐ วัน มีส่วนประกอบ ดังนี้ ปลาอย่าง
 พุงปลาที่หมักได้ที่แล้ว ใบมะกรูด ผักสด เช่น มันเทศ หน่อไม้ หรือ เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ เป็นต้น
 เครื่องแกง ประกอบด้วย ข่า ตะไคร้ หอม กระเทียม พริกไทย พริกชี้หนู ขมิ้น ผิวมะกรูด กะปิ ขั้นตอน
 การทำแกงไตปลาจะนำเครื่องแกงมาโขลกรวมกันให้ละเอียด แล้วใส่กะปิพอประมาณตำให้เข้ากัน เอามา
 อย่างฉีกเป็นชิ้น ๆ โฉลกเข้าด้วยกัน จากนั้นนำเอาพุงปลาผสมน้ำพอสมควรตั้งไฟให้เดือดต้องจนโครงการ
 ละลายจนหมด แล้วกรองกับกระชอนนำตาออกให้หมด นำกลับใส่หม้อตั้งไฟให้เดือดใส่เครื่องแกงที่โขลก
 ลงไป ใส่ปลาอย่างสีส้มไปจนกว่าปรุงรสตามชอบ แล้วฉีกใบมะกรูดใส่แล้วยกหม้อลง แกงพุงปลานิยม
 รับประทานกับข้าวหรือขนมจีนเนื่องจากยังมีรสชาติเผ็ดและค่อนข้างเค็ม จึงต้องมีผักจิ้ม อาจเป็น
 ถั่วงอก ยาว มะเขือ ยอดกระถิน สะตอ ลูกเนียง เม็ดเหรียญ เป็นต้นแกงเหลือง คือแกงส้ม ที่เรียกแกง
 เหลืองเนื่องมาจากน้ำแกงสีเหลืองเป็นอาหารรสเผ็ดจัดชนิดหนึ่ง มีลักษณะเด่นคือ “เผ็ด เปรี้ยว เค็ม”
 แกงเหลืองเป็นอาหารรสจัดมากทางภาคใต้ เป็นอาหารที่อยู่ในบรรทัดฐานเดียวกับแกงส้มที่นิยมกิน
 กันทั่วไป แต่แกงเหลืองจะเผ็ดจัดกว่า สีเหลืองชัดเจนจากขมิ้นสดที่ช่วยแก้ท้องอืดได้ดี มีส่วนประกอบ
 ดังนี้ ปลาช่อน ปลากระบอก ปลาสำลี ปลากระดี เป็นต้นผักต่าง ๆ เช่น หน่อไม้ดอง ถั่วงอก มะเขือ แดงส้ม
 มะละกอ สับปะรด หัวมะพร้าว เป็นต้น น้ำมะขามเปียกส้ม (มะขามสด มะนาว มะขามเปียก ส้มแขก)
 น้ำตาลปีบ น้ำปลา เครื่องแกง ประกอบด้วย หอมกระเทียม ขมิ้น กะปิเกลือ ตีปลิง (พริกขี้หนูหรือ
 พริกชี้หนู) ขั้นตอนการทำแกงเหลืองจะนำเครื่องแกง มาโขลกรวมกันให้ละเอียด แล้วใส่กะปิพอประมาณ
 ตำให้เข้ากัน หั่นผักที่จะใช้เป็นชิ้น ๆ ขนาดพอคำ จากนั้นตั้งน้ำบนเตาจนเดือด ใส่เครื่องแกงลงไปละลาย
 พอเดือดให้ใส่ปลาลงไปจนเดือด แล้วจากนั้นใส่ผักลงไป คนให้ทั่ว อย่านำเนื้อปลาสุกจนและ พอเดือด
 ได้ที่แล้วปรุงรสตามต้องการวิธีและกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นสูตรการทำและวิธีการทำวิธีการ
 ถนอมอาหารและเป็นยาสมุนไพรเป็นวิธีการที่ลองผิดลองถูกและใช้เวลานานในการสะสมองค์ความรู้ใน
 การทำอาหารซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลูกหลานที่เป็นผู้หญิงเพราะเชื่อว่า การทำอาหารอร่อยถูกปากสามารถ
 มั่นใจสามีได้ จึงทำให้มีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง จนมาเป็นร้านขายอาหารปักใต้มาจนทุกวันนี้
 คุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ และคำสอนสิ่งสำคัญที่เป็นหลักในการทำอาหารภาคใต้ คือ ใส่ใจในการทำ
 พิถีพิถันทุกขั้นตอน ซึ่งเป็นการฝึกของการเป็นแม่ศรีเรือนผ่านกระบวนการทำอาหาร ทำให้ผู้หญิงมีความ
 ละเอียดอ่อนรอบคอบเมื่อผ่านกระบวนการฝึกไปนาน ๆ ก็ทำให้สร้างความเป็นแม่ศรีเรือนในการ
 ทำอาหารเมื่อถึงอายุที่จะแต่งงาน ฝ่ายพ่อแม่ของฝ่ายชายจะมา “แยบ” โดยการให้ผู้หญิงทำข้าวปลา
 อาหารเลี้ยงเมื่อฝ่ายผู้ชายพอใจจะมาสู่ขอตาประเพณีซึ่งมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นซึ่งส่วนประกอบของ
 อาหารภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นเครื่องสมุนไพรในการรักษาร่างกายที่มีความสมดุลประกอบไปตามธาตุของผู้

กินเป็นหลักเช่น อากาศร้อนรับประทานแกงส้ม อากาศหนาวรับประทานแกงคั้งกลิ้ง ระบบขับถ่ายไป ค่อยดีธาตุพิการกินข้าวยา เป็นต้น และยังคงดำเนินต่อไป

ภูมิปัญญาขนมจิ้งโบริณ ของนางวรรณ พูนสวัสดิ์ อายุ ๖๘ ปีที่อยู่ ๗๗ หมู่ ๙ ตำบลเส วียด อำเภอนาทม จังหวัดสุราษฎร์ธานี องค์ความรู้ของภูมิปัญญาการทำขนมจิ้งโบริณ วัตถุประสงค์ในการทำ ขนมจิ้งโบริณ ประกอบด้วย ข้าวเหนียว น้ำค้างใบมะพร้าว (ส่วนยอด) เชือกกล้วย ข้าวเหนียว เป็น วัตถุประสงค์หลักในการทำขนมจะเลือกใช้ข้าวเหนียวเขี้ยวงู เท่านั้นเป็นข้าวเหนียวที่มีปริมาณสารต้านอนุมูลอิสระ (Antioxidants) ในรูปของวิตามินอีเด่นเป็นพิเศษ น้ำค้าง เป็นวัตถุดิบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง เนื่องจากจะให้รสชาติและกลิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้ยังทำให้มีสีที่นำรับประทานอีกด้วย ชาวบ้าน จะทำน้ำค้างกับเป็นเวลาข้ามปี เพื่อให้ได้น้ำค้างที่มีคุณภาพที่สุด โดยจะต้องใช้วงมะพร้าวแห้งมาเผาจน ได้เป็นขี้เถ้า แล้วนำไปแช่น้ำสะอาดที่เตรียมไว้รอจนขี้เถ้าตกตะกอน แล้วได้น้ำใส ๆ ด้านบนชาวบ้านจะ นำน้ำใส ๆ นั้นมาใส่ ขวดเก็บไว้อย่างน้อย ๖ เดือนถึงจะนำมาแช่ข้าวเหนียวที่จะทำขนมจิ้ง เมื่อนำน้ำค้าง มาวัดค่าพีเอช ได้ ค่า พีเอช ๑๒.๑ ใบมะพร้าว (ส่วนยอด) จะต้องเลือกยอดที่ไม่อ่อนหรือแก่เกินไปเพราะ ถ้าอ่อนเกินไปใบจะเล็กทำให้ห่อยากไม่สวยงาม ถ้าแก่เกินไปใบก็จะกรอบทำให้ห่อไม่ได้อีกเช่นกัน และ นอกจากนี้จะต้องเลือกใบที่ไม่เป็นโรค ก่อนใช้ควรล้างทำความสะอาดให้เรียบร้อยเพราะตามยอด มะพร้าวอาจมีหนอนหรือแมลงติดอยู่เชือกกล้วย หรือเชือกฟาง ในอดีตมักใช้เชือกกล้วยในการรัดห่อขนม จิ้ง แต่ในปัจจุบันไม่นิยมใช้กันแล้วเนื่องจากเชือกกล้วยหายาก จึงหันมาใช้เชือกฟางเส้นเล็กแทนซึ่งสะดวก ในงานห่อและสามารถเก็บไว้ใช้ในปีถัดไปได้ด้วยโดยเชือกจากกาบกล้วยที่แห้งแล้ว ไม่ควรตากแดดเป็น เวลานานเกินจะทำให้เชือกกรอบ หัก เวลาใช้ควรเอาน้ำซุบให้เปียกชุ่มแล้วบีบให้แห้ง เชือกจะเหนียวขึ้น วิธีการผลิตในปัจจุบันและอดีตมีความใกล้เคียงกันมากแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย เช่น ในอดีตจะใช้เชือกกล้วย ในการรัดห่อขนมจิ้ง แต่ในปัจจุบันใช้เชือกฟางเส้นเล็กเนื่องจากหาซื้อง่ายและ สะดวกเก็บไว้ใช้ในครั้ง ต่อไปได้ เป็นต้น ในส่วนของรสชาติยังคงรักษารสชาติดั้งเดิมเอาไว้ สูตรกรรมวิธีการผลิต เคล็ดลับ กรรมวิธีการเตรียม น้ำค้าง ประกอบด้วย ๑. เผาวงมะพร้าวแห้งจนเป็นเถ้า ๒. นำไปแช่น้ำสะอาดจน ตกตะกอนทั้งหมด ๓. เอาเฉพาะส่วนใส ๆ ด้านบนใส่ขวดตั้งทิ้งไว้ให้ตกตะกอน สูตรการผลิตขนมจิ้ง ๑. นำ ข้าวเหนียวเขี้ยวงูล้างทำความสะอาด ๒. แช่ด้วยน้ำค้างเป็นเวลา ๒๔ ชั่วโมง ๓. เตรียมยอดมะพร้าวโดย การล้างทำความสะอาดผึ่งลมให้แห้ง ๔. นำใบมะพร้าวมาพับและห่อโดยการใส่ข้าวเหนียวที่แช่น้ำค้างแล้ว ลงไป และรัดด้วยเชือกกล้วยหรือเชือกฟาง ๕. นำขนมจิ้งที่ห่อเรียบร้อยแล้วมาคลึงเบา ๆ เพื่อให้ข้าว เหนียวกระจายเท่ากันทั้งห่อ ๖. นำไปต้มในน้ำเดือดน้ำพอท่วมต้มประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง ๗. ได้ขนมจิ้งสี น้ำตาลอ่อน ๆ ทานคู่กับน้ำตาลโตนดจะทำให้รสชาติดีขึ้นวิธีและกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นให้ สูตรการทำกับนักศึกษาเพราะวิธีการทำขนมจิ้งโบริณ เพราะเป็นขนมที่ต้องใช้ในประเพณีชักพระบก ซึ่ง ประเพณีชักพระบกจะมีขึ้นของทุกปีในวันวิสาขบูชา สูตรแต่ละสูตรไปเหมือนกันเพราะแต่ละคนมีเทคนิค ในการทำแตกต่างกัน คุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ และคำสอนหลักสำคัญที่ใช้ยึดถือในการทำงานของ นางวรรณที่ปฏิบัติมาโดยตลอด คือ การนำความรู้เกี่ยวกับการทำขนมจิ้งโบริณมาจากคุณยายมา ประกอบเป็นอาชีพ ซึ่งนอกจากจะสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวแล้ว ยังเป็นการสืบสานภูมิปัญญาการทำ

ขนมประจำถิ่นที่เป็นส่วนสำคัญในพิธีงานวันวิสาขบูชา ซึ่งถือว่าเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และไปทำบุญที่วัดและแจกจ่ายชาวบ้านทั่วไปซึ่งสามารถเก็บไว้กินได้หลาย ๆ วัน

ภูมิปัญญา ข้าวย่ำสมุนไพโร นางละออ อินทร์พรหม อายุ ๖๘ ปี ที่อยู่ ๑๓/๓ หมู่ที่ ๕ ตำบลกะแดะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี องค์ความรู้ของภูมิปัญญาผลการลงพื้นที่วิธีการทำข้าวย่ำสมุนไพโรเตรียมอุปกรณ์และวัตถุดิบเตรียมภาชนะสำหรับบรรจุข้าวและส่วนผสมได้เพียงพอ เช่น กะละมัง ทัพพี จาน ช้อน ข้าวสวย ๑ ถุง หรือตามที่จะทำ ส่วนผสมที่เป็นสมุนไพโร ปริมาณตามความเหมาะสมที่จะผสมกับข้าว ประกอบด้วย ใบมะกรูด (หั่น) ใบขมิ้น (หั่น) ใบพาโหม (หั่น) ใบมะตูม (หั่น) ใบข่า (หั่น) ใบชಾಯ (หั่น) ถั่วฝักยาว (หั่น) ถั่วพู (หั่น) ตะไคร้ (หั่น) ถั่วอก เป็นเครื่องเคียง ถั่วฝักยาว เป็นเครื่องเคียง หอมแดง กุ้งแห้ง มะพร้าวขูด เครื่องแกงขั่ว น้ำตาลเชื่อม น้ำตาลทราย มะนาว น้ำยูด(ส่วนผสมทุกอย่างประมาณตามความเหมาะสมในการผสมให้พอดีกับข้าวสวย)

วิธีการทำตามสูตรคุณยายออเตรียมข้าวใส่กะละมัง หรือ ภาชนะใบใหญ่ที่พอบรรจุข้าวสวยได้หมดใส่เครื่องแกงตามด้วยคลุกให้เข้ากัน ใส่ถั่วพู ถั่วฝักยาว ที่เตรียมไว้ตามด้วยกุ้งแห้ง ถั่วบด (ครึ่งถ้วย) ใส่ใบมะกรูด ใบขมิ้น ใบชಾಯ ใบมะตูม ใบข่า ตะไคร้ ที่หั่นเสร็จเรียบร้อยแล้วด้วยใส่กุ้งแห้ง (คนเรื่อย ๆ ตอนใส่ผักแต่ละอย่าง) เป็นวิธีคลุกเคล้าที่ให้ส่วนผสมทุกอย่างทั่วถึง แล้วใส่มะพร้าวขูด ถั่วบดจนหมด ใส่หอมแดง ปูรุกรสด้วยมะนาว ๑ ถ้วย น้ำตาลทราย ๓ ทัพพี น้ำปลาพอประมาณ (ถ้าทำกินเองให้ปรุงตามใจชอบ) คนให้เข้ากัน เสร็จแล้วจะนำไปชಾಯ ถุงละ ๓๐ บาทบวกกับผักเครื่องเคียง (ปกติจะทำแยกข้าวกับพืชผักสมุนไพโรให้คนซื้อไปผสมเอง) ยายออเรียกข้าวย่ำสมุนไพโรนี้ว่า “ข้าวย่ำบ้าน ๆ ”

วิธีและกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นการสืบทอด นางละออ อินทร์พรหม ได้สืบทอดให้รุ่นลูกหลาน โดยการนางละออจะสาธิตการทำ และให้ลูกหลานทำตาม เพราะหลานจะทำของและไปช่วยขายในตลาดนางละออ อินทร์พรหม เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการทำอาหารไทย โดยเฉพาะอาหารพื้นบ้านปักษ์ใต้ อาทิ เช่น แกงไตปลา แกงเลียงยอดส้ม (ใบอ่อนต้นมะขาม) มะพร้าวคั่ว ยาหนังกุ้งสมุนไพโร แกงลูกมะกอก แกงปูเปรี้ยว แกงปลาเค็ม ข้าวย่ำสมุนไพโร ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้รับการสืบทอดจากมารดา ที่เป็นแม่ค้าขายข้าวแกงตามตลาด ปัจจุบันนางละออ ได้ขายอาหารพื้นบ้านตามตลาดนัด และตามบ้านเรือนละแวกใกล้เคียงเรื่อยมา จนเป็นที่คุ้นหูซืงตาของลูกค้าที่มาซื้อจนติดปากติดใจ และที่ขายดีขายดี คือ ข้าวย่ำสมุนไพโรเป็นอาหารที่ขายดีที่สุด ซึ่งได้รับการสืบทอดมาจากมารดา ปัจจุบันหา กินได้ยากเพราะกฎวัฒนธรรมสมัยใหม่กำลังกลืนกิน สูตรที่เฉพาะของนางละออที่เป็นที่ติดปากของคนซื้อ คือ นางละออ จะเน้นผักสมุนไพโรเป็นพิเศษ เป็นผักพื้นบ้านที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่น และใช้น้ำตาลแว่น (น้ำตาลจากต้นโตนด) ใช้น้ำปลาแท้ในการปรุงรส ส่วนข้าวก็จะผสมน้ำจากดอกอัญชัน เพื่อให้สีสนที่สวยงาม ข้าวย่ำสมุนไพโรเสร็จเรียบร้อยแล้ว

คุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ และคำสอนข้าวย่ำ เป็นอาหารจานเดียวที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ข้าวย่ำสมุนไพโรเป็นอาหารที่มีอาหารครบ ๕ หมู่ เพราะนอกจากข้าวที่เป็นอาหารหลักของคนไทยแล้ว ก็ยังมีพืชผักสมุนไพโร มีผลไม้ ส่วนใหญ่ผลไม้ที่นิยมใช้ก็จะมีรสเปรี้ยว เช่น ส้มโอหรือมะม่วง หรือว่าบางตำรับ ก็อาจจะใช้ทั้ง ๒ อย่างผสมกัน เพื่อให้เกิดความหลากหลาย นอกจากนี้ก็มีผัก ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ถั่วฝักยาวหรือถั่วอก สมุนไพโรที่เป็นหลัก ๆ ของข้าวย่ำก็คือ ตะไคร้หรือใบมะกรูดหั่นฝอย สิ่งที่จะช่วยเพิ่มรสชาติให้กับข้าวย่ำก็คือมะพร้าวคั่ว มะพร้าวเป็นแหล่งของไขมัน ไขมันในมะพร้าว เป็น

ไขมันที่อิ่มตัวซึ่งถ้ารับประทานมากก็อาจไม่เป็นผลดีต่อสุขภาพ แต่อย่างไรก็ตาม ไขมันก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับอาหารที่เป็นพวกพืชผัก ผลไม้ เพราะจะช่วยในการละลาย สารที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ เช่น วิตามินที่ละลายในไขมันหรือสารออกฤทธิ์ทางชีวภาพต่าง ๆ ที่เราพบในพืชผัก ผลไม้ นอกจากนี้บางตำรับก็อาจจะมีการใส่ข้าวพอง ข้าวคือข้าวแห้งที่นำไปทอดก็จะเป็นแหล่งไขมันอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งถ้าเป็นคนที่ไม่ต้องการควบคุมน้ำหนัก การใส่ข้าวพองเข้าไปก็จะช่วยเพิ่มพลังงานให้มากขึ้น ก็จะทำให้อาหารจานนี้สมบูรณ์มากขึ้น สำหรับคนที่ต้องการพลังงาน แต่สำหรับคนที่ต้องการควบคุมน้ำหนักหรือต้องการลดความอ้วน ก็ควรพยายามหลีกเลี่ยงการใส่ มะพร้าวคั่ว หรือ การใส่ข้าวพอง แล้วหันมาเน้นเรื่องของผักผลไม้ สมุนไพร ให้มากขึ้น เพราะฉะนั้นจะเห็นว่า อาหารจานเดียวจานนี้ เป็นอาหารที่สามารถจัดปรับได้เหมาะสมตามความต้องการของผู้บริโภค และตามลักษณะสุขภาพของผู้บริโภคได้หรือวัตถุดิบที่มีต่างกัน ในชุมชน สำหรับส่วนประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ น้ำปรุงรส ที่เราทราบกันก็คือน้ำบูดู ที่มีความเค็มปนความหวาน แต่อย่างไรก็ตาม ความเค็ม ความหวาน สำหรับคนทั่วไปที่ไม่มีปัญหาสุขภาพ ก็สามารถรับประทานได้ในปริมาณหนึ่ง แต่สำหรับคนที่มีปัญหา มีความเสี่ยงที่จะเกิดโรคความดันโลหิตสูงหรือคนที่เบาหวาน ก็ต้องระวังน้ำบูดู คือ อย่ายับประทานมากเกินไป ใส่พอที่จะทำให้ได้รสชาติที่เมื่อเราคลุกเคล้ากับส่วนประกอบหลัก ๆ แล้วทำให้มีหลากหลายรสชาติที่กลมกล่อม และอร่อยด้วย เพราะฉะนั้นหลัก ๆ คือข้าวยาเป็น อาหารจานเดียว รวดเร็ว และทำได้ง่าย จัดว่าเป็นอาหารสุขภาพ การที่ส่วนประกอบของข้าวยา มีผักและผลไม้หลากหลายชนิด ประโยชน์อันดับแรก ก็คือใยอาหาร เพราะฉะนั้นสิ่งที่สำคัญก็คือต้องทานอาหารให้ครบ ๕ หมู่ และกินสัดส่วนที่เหมาะสม เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพของเราเอง สิ่งที่ชอบอยู่จนอาหารข้าวยา คือ การรักษาสุขภาพให้ครบทั้งห้าหมู่และมีความเชื่อว่า ข้าวยา คือ การรวบรวมสมุนไพรต่าง ๆ มาเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความสะดวกในการกินมากยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญาขนมแทงต้มลูกโยนโบราณ นางประนอม ฤกษ์เกษตร อายุ ๗๒ ปีที่อยู่ ๒๐๗/๑๐ หมู่ที่ ๒ ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี องค์กรความรู้ของภูมิปัญญาการทำขนมแทงต้มลูกโยนโบราณ วัตถุประสงค์ในการทำขนมแทงต้มลูกโยนโบราณ วิธีทำ “ขนมแทงต้มลูกโยนโบราณ” วัสดุที่ต้องเตรียมประกอบด้วย ๑. ข้าวเหนียว ๒. มะพร้าวขูด ๓. ใบพ้อ ๔. เกลือ ๕. น้ำตาลทราย

ขนมชนิดนี้สมัยก่อนจะเป็นข้าวต้มลูกโยนชนิดหนึ่งที่ทำในเทศกาลต่าง ๆ ของชาวดัต และเป็นขนมที่ทำจาก ข้าวเหนียวห่อด้วยใบกะพ้อรูปทรงสามเหลี่ยม ตรงปลายเรียวเล็ก จะเหลือก้านใบ ทำเป็นหางไว้สำหรับหยิบ มุสลิมภาคใต้นิยมทำ “ตูปะ” ในงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานในวันฮารีรายอ และในงานอื่น ๆ “ขนมตูปะหรือข้าวต้มใบกะพ้อ” ถือเป็นขนมต้มที่เป็นสัญลักษณ์ของความรักใคร่ กลมเกลียวกันเพราะการทำขนม ต้องช่วยกันหลายแรงเตรียม “แทงต้ม ” หรือทำต้ม หรือขนมต้มนั่นเองโดยต้องเตรียมหอยอดกะพ้อ ไว้ให้พร้อมก่อน ๒-๓ วันนำข้าวเหนียวแช่ให้อ่อนตัว แล้วผัดด้วยน้ำกะทิให้เกือบสุก จึงนำมาห่อด้วยใบกะพ้อเป็นรูป ๓ มุม คล้ายฝักกระจับแต่ละลูกมีขนาดตาม ใบกะพ้อ เมื่อเสร็จนำไปนึ่งให้สุกอีกทีหนึ่ง

สูตรการผลิตขนมแทงต้มลูกโยนโบราณ ประกอบด้วย

๑. ตัดใบพ้อ (ใช้ส่วนยอดใบอ่อน) สามารถหาได้ในป่า
๒. หลังจากตัดใบพ้อก็นำมาสะบัดน้ำตากแดดประมาณ ๑๕-๒๐ นาที เพื่อให้ใบนิ่ม
๓. นำมาคลี่เพื่อเตรียมห่อ
๔. นำข้าวเหนียวมาแช่น้ำไว้ประมาณครึ่งชั่วโมง

๕. ชูดมะพร้าวแก่แล้วนำมาคั้นกะทิ
๖. นำข้าวเหนียวพักให้เสด็จน้ำ นำกะทิ (ความสูงเท่าข้าวเหนียว) ใส่ลงไปแล้วนำไปตั้งไฟ
๗. ใส่เกลือลงไป ๑ ทังพี
๘. ใช้ไม้พายคนไปเรื่อยพอน้ำกะทิเริ่มเข้ากัน ใส่น้ำตาลทรายลงไปครึ่งกิโลกรัม
๙. ใช้ไม้พายคนให้แห้ง
๑๐. ตักขึ้นมาใส่ถาดพักให้เย็น
๑๑. นำมาห่อด้วยใบพ้อที่เตรียมไว้มาห่อกรวยสามเหลี่ยมแล้วมัดตามรูป
๑๒. นำไปนึ่ง ๒ ชั่วโมง เป็นอันเสร็จเรียบร้อย
๑๓. นำมารับประทานกับเครื่องเคียง คือ กล้วยเล็มนีออนาง หรือ นำมาจิ้มกับน้ำตาลทราย หรือ นมข้นหวาน ตามชอบ ช่วงห่อขนมต้ม เวลาอัดข้าวเหนียวอย่าอัดให้แน่นจนเกินไปเพราะอาจจะทำให้การนึ่งสุกไม่ถั่วถึงกัน

แนวคิดในการผลิตขนมแห่งต้มลูกโยนโบราณการทำขนมต้ม เพื่อทำบุญเรือพระ ถวายแด่พระสงฆ์ และแจกจ่ายให้แก่คนลากพระและเพื่อนบ้าน ซึ่งนับเป็นการทำบุญและทำทานไปในคราวเดียวกัน ปัจจุบันการทำขนมต้มในระดับครัวเรือนมีน้อยลง เนื่องจากสภาพสังคมเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้แต่ละครัวเรือนไม่สะดวกจะทำขนมต้ม แต่ชาวสุราษฎร์ธานียังยึดมั่นในการทำใช้ขนมต้มในการทำบุญในงานประเพณีชักพระ-ทอดผ้าป่าอย่างต่อเนื่อง ที่มาของขนมต้มในปัจจุบันอาจมาจากชื่อจากตลาดมากกว่าทำเองในครัวเรือน

วิธีและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ผู้อื่นให้สูตรการทำกับนักศึกษาเพราะวิธีการทำขนมแห่งต้มลูกโยนโบราณ เพราะเป็นขนมที่ต้องใช้ในขนมประจำวันประเพณีชักพระ ซึ่งประเพณีชักในวันออกพรรษา สูตรแต่ละสูตรไปเหมือนกันเพราะแต่ละคนมีเทคนิคในการทำแตกต่างกัน

คุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ และคำสอน ขนมแห่งต้ม เป็นขนมประจำวันประเพณีชักพระ ที่มีความเป็นมาอันยาวนาน จากพุทธตำนาน ตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พุทธศาสนิกชนได้รับทราบกำหนดการเสด็จกลับของพระพุทธองค์ จึงได้มารอรับเสด็จอย่างเนืองแน่นพร้อมกับเตรียมภัตตาหารไปถวายด้วย แต่เนื่องจากพุทธศาสนิกชนที่มารอรับเสด็จมีจำนวนมาก จึงไม่สามารถจะเข้าไปถวายภัตตาหารถึงพระพุทธองค์ได้ทั่วทุกคน จึงจำเป็นต้องเอาภัตตาหารห่อใบไม้ส่งต่อกันเข้าไปถวาย ส่วนคนที่อยู่ไกลออกไปมาก ๆ จะส่งต่อกันไม่ทันใจ จึงใช้วิธีห่อภัตตาหารด้วยใบไม้แล้วโยนไปใส่บาตรบ้าง ชาวพุทธ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวใต้ ได้นำเหตุการณ์ดังกล่าวมาประยุกต์และคิดค้นรูปแบบของขนมที่สอดคล้องกับพุทธประวัติตอนดังกล่าวขึ้น เรียกว่า "ขนมต้ม" ลักษณะการทำจะใช้ข้าวเหนียว ผัดกับน้ำกะทิ เกลือ น้ำตาล ผัดให้น้ำกะทิแห้ง แล้วนำไปห่อด้วยยอดใบกระท่อมเป็นรูปสามเหลี่ยมอย่างมิดชิดก่อนนำไปต้มหรือนึ่งจนสุก บางแห่งเรียกขนมต้มนี้ว่า "ข้าวต้มลูกโยน" สืบสานประเพณี "แห่งต้ม".. ร่วมคิด ร่วมพูด ร่วมทำ ร่วมเผยแพร่ ร่วมอนุรักษ์ และร่วมบริจาคมะพร้าว ข้าวเหนียว น้ำตาล ถั่ว ใบกระท่อม แก้วหูต้ม ไม้พิน ฯลฯ เพื่อเป็นวัตถุดิบในการผลิตข้าวต้มลูกโยน "มรดกพุทธ มรดกใต้ มรดกไทย มรดกโลก มรดกมนุษยชาติ" ให้คงอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ... ดังนั้น หากจะพูดว่า "ขนมต้ม เป็นขนมแห่งศรัทธาและความเอื้ออารี" ก็คงจะไม่ไกลเกินจริง

๒.๒ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

นายสุมล ล้อมสมบัติ อาชีพ ช่างรับเหมาก่อสร้าง ที่อยู่ ๖๕/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประวัติบ้าน ๒๐๐ กว่าปีจากเจ้าของเดิม ๆ นี้เป็นใครซึ่งบ้านหลังนี้ก็เป็นเครือญาติของผมเดิมจริง ๆ เป็นบ้านหลังแรกของในบางไผ่ ถูกทับตีแตกได้หนีมาทางเรือเพื่อจะมาช่วยในเมืองศรีวิชัยแล้วได้เดินทางมาทางบกอยู่ระหว่างเมืองไชยากับนครศรีธรรมราชจะกลับไปก็ไม่ได้ เพราะมีโทษหนักถึงประหารชีวิต จึงมีความจำเป็นต้องตั้งรกรากอยู่ที่ในบางหรือลุ่มน้ำตาปี เพราะเมื่อก่อนไม่มีใครจับจองที่ทางใครจับจองพื้นที่ตรงไหนก็ได้ ก็เลยเป็นข้างหลังแรกเป็นหมู่บ้านเรียกว่า “หมู่บ้านใหญ่” ซึ่งในสมัยนั้นได้มากถึง ๕ คน คือเจ้าเมืองและลูกน้องที่ติดตามมาگان ซึ่งเชื้อสายตระกูลของผมเป็นมือขวางคลองเจ้าพระยา ซึ่งเขาเรียกว่า “ทหารเอก” ซึ่งตามประมวลหลักฐานของบ้านหลังเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๒ เจ้าพระยากรุงธนบุรี ยกทัพเรือมาตีเจ้าพระยานครศรีธรรมราชแตก เจ้าเมืองนครยอมแพ้จึงถูกนำตัวให้มารับราชการที่กรุงธนบุรี สอนแม่ทัพนายกองที่ยอม วางอาวุธก็ให้รับราชการต่อไป ส่วนที่ไม่ยอมวางอาวุธก็แตกทัพหนีมีโทษราชทัณฑ์ถูกประหารชีวิต ๗ ชั่วโมง “คุณพระจันทร์สีประชิด” ผู้หนึ่ง ที่ไม่ยอมวางอาวุธเห็นว่าเมืองนคร แล้วพอดกกลางคืนก็สั่งให้ทหารหนีเอาตัวรอด เลยได้สั่งให้ “ขุนดาบทะเลวงฟัน” (ต้นตระกูลผม) ทหารกองหน้าคนสนิทไปรับครอบครัวลงเรือหนีในคืนนั้น มุ่งหน้าออกทะเลพร้อมด้วย ครอบครัวกับลูกสาว ๗ คน และคนติดตามจำนวนหนึ่ง พร้อมทหารคู่มือใจไม่ก็คน เลียบชายฝั่งทะเลมาเรื่อยจากนครศรีธรรมราช สีชล ขนอม ดอนสัก อ่าวบ้านดอน (สมัยนั้นไม่มีชื่อ) จนกระทั่งถึงแม่น้ำหลวงถ้าเลยจากนี้ต่อไปก็จะถึงท่าเรือ พุมเรียงและเมืองไชยาเป็นเมืองท่าของเมืองนคร และเมืองพวยยามเป็นเมืองหน้าด่านจึงตัดสินใจวิ่งเรือ (เรือแจว-เรือพาย -เรือใบ) เข้ามาในคลองเล็ก ๆ ซึ่งเป็นป่าไม้ไม่มีผู้คนก็วิ่งเรือสำรวจ เรื่อย ๆ จนกระทั่งมันหยุดจอด เรืออยู่ที่คลองเล็ก ๆ นี้ ภายหลังเป็นทำนน้ำ “บ้านคุณอนเก” ปัจจุบันเห็นว่าเป็นป่าเหมาะแก่การหลบซ่อนตัวไม่มีผู้คนซึ่งมีปลา มีหอย ปู ต้นจากทำน้ำตาล มีกรงมีน้ำสะอาด ที่ลุ่มทำนาได้ (ไร่) มีป่ามีต้นไม้ใหญ่มากมายมีไม้ไผ่เหมาะแก่การ มาหากิน จึงได้ให้ผู้ติดตามมาขึ้นบกสร้างบ้านเรือนกันที่นี่ จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “หมู่บ้านใหญ่” คำว่าหมู่บ้านใหญ่คือหมู่บ้านที่มีผู้คนจำนวนมาก ๆ จึงจำเป็นต้องสร้างบ้านหลังใหญ่ เหมาะกับผู้คนที่อยู่อาศัยจึงเรียกติดปากว่า หมู่บ้านหลังใหญ่หรือหมู่บ้านใหญ่ กินแบ่งเนื้อที่การทำมาหากิน ได้แก่ทำไร่ทำน้ำตาลทำสวนมะพร้าว ออกทะเลหาปลาก็จะแบ่งปัน การเป็นครอบครัวเดียวกันเมื่อมีฐานะดีขึ้น “ขุนประจันตสีประชิด” จึงได้ให้ผู้คนสร้างบ้านหลังแรกเป็นเรือนไทยที่ปลูกกันในสมัยศรีอยุธยาเรือนกลางเรือนปีกขวาเรือนปีกซ้ายมีชานหน้าบ้านมีซุ้มประตูบันไดขึ้นลงมีลูกกรงและที่ลานหน้าบ้าน บ้านหลังแรกก็คือ “บ้านที่คุณอนเก” รับมรดกในฐานะทายาทนั่นเองซึ่งได้ยกให้ลูกสาวคนโตบ้านหลังนี้ขุนประจันตสีประชิดออกแบบสร้างเองแต่มีช่างชาวใต้ผสมอยู่ด้วยกาลเวลาผ่านไปบ้านหลังนี้แจ้งมีผู้คนจำนวนมาก ได้ให้ชีวิตอันเป็นอนุสรณ์สถานความสุขความทุกข์ยากของชายชาติทหารเปรียบประดุจร่มโพธิ์ทองนำไปสู่ลูกหลานให้ร่มเย็นเป็นสุขตลอดมาจะมีใครสักคนที่เขาเรานั้นจะรับรู้ประวัติที่มาของอนุสรณ์สถานแห่งนี้ กาลเวลาผ่านไปบ้านก็เหมือนกับสิ่งมีชีวิตย่อมสลายไปตามกาลเวลาบ้านหลังนี้ได้ถูกรื้อถอน

ซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงบางส่วนไปหลายครั้งครั้งสุดท้ายในสมัยคุณตาของคุณเอนก ได้เปลี่ยนช่วงเรือน หลังกลางหรือถอนออกไปแล้วเปลี่ยนเป็นทรงปั้นหย่าที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตำบล ท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัด สุราษฎร์ธานี

กล่าวถึง ชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีที่มีประวัติศาสตร์คุณค่าอารยธรรมในการสร้างบ้านเรือน วัด มูลเหล็ก ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประวัติการเรียนรู้และการดำเนินการ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็กได้เชิญคณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยห้องเรียนสุราษฎร์ธานีซึ่งเป็นทีมงานคณะวิจัยแผนการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปีประวัติศาสตร์คุณค่าและการเชื่อมโยงอาณาจักรศรีวิชัย เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็กได้นัดญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลายมาประชุมกันในวัน ๑๕ ค่ำเดือน ๘ ซึ่งทางเจ้าอาวาสได้ให้ญาติโยมทั้งหลายเตรียมสำหรับข้าวปลาอาหารหวานคาว ซึ่งทำให้วัดมูลเหล็กเป็นศูนย์รวมของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เปี่ยมเอกลักษณ์จากการไปสังเกตการณ์ร่วมในครั้งนี้ได้สังเกตเห็น “เรือนเครื่องสับ” ซึ่งมีความเก่าแก่ตั้งแต่สมัยสร้างวัด ซึ่งเจ้าอาวาสและชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างเป็นกุฎีหลังแรก ซึ่งสมัยก่อน “ชาวบ้านที่เก็บหอมรอมริบเงินทองต้องมาเก็บฝากกับเจ้าอาวาสเพราะสมัยนั้นยังไม่มีธนาคาร” ซึ่งกุฎีก็ได้มีการปรับปรุงมาเรื่อย ๆ แต่คงความวิถีชีวิตความเป็นอยู่ยังคงเอกลักษณ์เดิม ๆ ซึ่งญาติโยมมาวัดก็ยังแต่งกายชุดไทย ซึ่งเป็นชุดผ้าไหมพุ่มเรียงที่เป็นส่วนใหญ่ คนที่มาในวัดมูลเหล็กส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อายุค่อนข้างจะเยอะเมื่อผมถามไถ่ดูอายุสูงสุด ๘๙ ปี คือ นางย่อง จันทร์วิมล ซึ่งเป็นคนเฒ่าคนแก่ที่อยู่ในอำเภอท่าฉาง เล่าให้ฟังว่า เจ้าอาวาสได้เทศนาธรรมในเรื่องของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนท่าฉางซึ่งเจ้าอาวาสก็เป็นคนท่าฉางชอบเก็บของสะสมตั้งแต่พรรษาแรกจนมาถึงพรรษาสิบก็ได้เอาจริงเอาจังกับการรวบรวมของโบราณในท่าฉางจนได้วัดเป็นแหล่งศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี การรวมกลุ่มของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอำเภอท่าฉางรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในวัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำซึ่งบ่งบอกถึงศูนย์รวมวิถีชีวิตวัฒนธรรมการกลมกลืนทางสังคมโดยทอดผ่านศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา

เรือนพื้นถิ่นเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยผ่านยุคผ่านสมัยโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางอันเป็นเอกลักษณ์ของผู้คนในแต่ละพื้นที่ที่มีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันเหตุที่ต่างกันนั้นก็เนื่องมาจากชุมชนเปรียบเสมือนองค์กรที่มีชีวิตระบบหนึ่งมีความสัมพันธ์ขององค์ประกอบอันหลากหลายทั้งระบบธรรมชาติสิ่งมีชีวิตทั้งหลายซึ่งรวมถึงมนุษย์แต่ละองค์ประกอบในระบบมีกระบวนการสร้างตนเองในวิถีดำเนินของตนและมีความเชื่อมโยงระหว่างกันอย่างมีรูปแบบที่เกื้อกูลกันสถาปัตยกรรมในแต่ละท้องถิ่นเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาอันสั่งสมสืบสานมาเป็นเวลานานมีความใกล้ชิดกับมนุษย์เนื่องจากมนุษย์ผู้สร้างสถาปัตยกรรมสอดแทรกแนวคิดการก่อสร้างก่อสร้างเรือนขึ้นในบริบทของตนกล่าวได้ว่าเรือนพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาในการสร้างและล้อมในการสร้างที่อยู่อาศัยการแนวคิดของกลุ่มชนนั้น ๆ ซึ่งแนวคิดก็เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาในการเรียนรู้บริบททางสังคมและระบบธรรมชาตินั่นเอง

คุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ และคำสอนจากการที่ดินแดนภาคใต้มีคนจากวัฒนธรรมอื่นผลัดเปลี่ยนเข้ามาอย่าง มากกว่าเรือนเครื่องผูก เรือนไทยภาคใต้ สะท้อนภาพชีวิตแบบไทย ทั้งในด้านความเป็นอยู่ ทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อ โดยเฉพาะในเรื่อง "บ้าน" หรือ "เรือน" หรือ "เรือน" ซึ่งเป็นสถานที่ที่ผูกพันมาตั้งแต่เกิด แม้ว่าปัจจุบันการดำเนินชีวิตและรูปลักษณ์ของบ้านจะแปรเปลี่ยนไป

แต่หากมองกันอย่างลึกซึ้งแล้ว ชีวิตในบ้านของคนไทยยังไม่เคยเปลี่ยน ซึ่งค่านิยมบางประการยังคงดำเนินการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องไม่เคยเปลี่ยนแปลง

๒.๓ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม

นางหวันมะ น้อยหมิม อาชีพ ทอผ้า ที่อยู่ กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง ๘๗ หมู่ที่ ๒ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประวัติการเรียนรู้และการดำเนินกรามีของนางหวันมะบอกว่าเมืองพุมเรียงคืออาณาจักรศรีวิชัยคือเมืองไชยาโดยสร้างพระบรมธาตุไชยาเมื่อมาถึงรัชกาลที่ ๕ เสด็จภาคใต้มาแวะที่หัวเมืองไชยามีทำให้เกิดพลับพลา ศาล อำเภอ ตำรวจและได้ประทานชื่อเมืองไชยา ซึ่งนามสกุลสุนนาคมาจากมุสลิม ที่มาค้าขายในอำเภอเมืองไชยา ผ้าพุมเรียงมาจากการันตัน บังกาลู ซึ่งเจ้าหญิงทอผ้าผู้ชายจะเอาทะเล ซึ่งร้านของผมนี้อายุราวเกือบ ๗๐ ปีเพราะนางนางหวันมะทอผ้าตั้งแต่อายุ ๑๗ ปี ซึ่งผมไม่ยุ่งเกี่ยวกับผู้หญิงมีแต่นางมะคนเดียว เมื่อสมัยก่อนพ่อตาตกใจว่าเอาเงินมาจากไหน ๓๕๐,๐๐๐ บาทมาซื้อที่ทำผ้าไหม ซึ่งคนที่เมื่อจบหอการค้า แล้วทำงานที่ตีเทค ผมก็เรียกกลับมาบ้านคนที่ ๒ เรียนที่ออสเตรเลียก็กลับมาทำงานที่บ้านมาแลสวนปาล์มและก็โรงงานผ้าไหมและคนสุดท้ายเป็นผู้หญิงเรียนที่ มหาวิทยาลัยรังสิตกลับมาบ้านเหมือนกันเพื่อต้องการสืบทอดผ้าไหมพุมเรียง ซึ่งพอดิฉันชาวไทยพาณิชย์ได้ย้ายออกพอดีช่วงนั้นอยู่ในยุคของป่าเปรมซึ่งเศรษฐกิจผ้าไหมพุมเรียงเป็นที่ต้องการเป็นอย่างมากเพราะ ป่าเปรมให้ใส่ทั่วประเทศทำให้ผ้าไหมพุมเรียงขายดีมากเพราะให้ประชาชน ชำร่าชการใส่ผ้าไหมปีเดียวทำให้ผมซื้อดิฉันชาวไทยพาณิชย์แล้วขยายเพิ่ม ผมไปซื้อผ้าไหมที่อำเภอสองห้องอำเภอพลและไปดูงาน เพื่อไปดูการทำผ้าไปศรีสะเกษ อุบลมุกดาหาร ไปทั่วเพื่อต้องการศึกษาความรู้เพิ่ม

ตอนเกิดพายุเภาประมาณ ๒๕๓๒ ที่ชุมพรเข้าพระทิว เข้าท่าแฉะ ทำให้เกิดความเสียหายเป็นอย่างมากจึงทำให้เอาหนอนไหมมาเลี้ยงที่ชุมพร พระทิว และท่าแฉะ แต่ชาวมุสลิมไม่ได้เลี้ยงเพราะกลัวหนอนไหมผมต้องใช้ที่นี้ประมาณ ๑๐ กิโลได้ ผมสมัยเด็ก ๆ แม่ยายหัดทำผ้าไหมยืนทำทั้งวันลูกให้น้องเมียดูให้ลำบากมาก ๆ โดยที่ไม่มีใครสนับสนุนผมต้องจัดการเองทั้งหมด ผมไปดูงานที่สมุทรปราการผมได้โอกาสซื้อเครื่องปั่นแห่งที่สมุทรปราการจำนวน ๑๒,๐๐๐ บาทประมาณ ๒๐ กว่าปีแล้วช่วงนั้นถือว่าค่อนข้างแพงแล้วก็มาตั้งเครื่องผมก็ตัดสาวผ้าไหม

ตอนนี้ลูกสืบทอดก็ไปแล้วเราคอยดูแลลูก ๆ ก็พอแล้ว ตอนนี้ก็เริ่ม ๓ คนก็มาช่วยดูแลเรื่องกิจการทอผ้าแล้ว การทอแต่ละเส้นซึ่งมีความยากลำบากมาก แต่ตอนนี้เป็นปัญหาอย่างมากถ้าไหมขาดตลาดและต่อไปมันจะไม่มีแล้วซึ่งทำให้ผ้าไหมมีราคาแพงของ “จูล” เอาผ้าไหมส่งต่างประเทศได้ราคาดีทำให้ไหมตอนนี้ราคาแพง เส้นไหมหายากมาก และคนที่ยอมผ้าตอนนี้อายุมากแล้ว หากคนยอมไหมก็หายาก ตอนนี้ให้ลูกชายฝึกยอมไหมอยู่ และตอนนี้ก็หาเครื่องยอมไหมอยู่เพราะคนยอมไหมแก่แล้วไม่สามารถทำได้แล้ว แต่ปัญหาคือสถานที่ปลูกไหมคนที่จะเลี้ยงหนอนไม่มีเพราะมุสลิมกลัวหนอนแต่คนไทยชอบกินเรียกว่า “หนอนรด่วน” ถ้วยละ ๒๐ บาท ซึ่งเป็นปัญหาเป็นอย่างมากของ “จุน” ที่เมืองกาญจนบุรี ไปเส้นไหมไปญี่ปุ่นให้ราคาหมอนรับเป็นหมื่น (พาไปตัดชุดกิโมโน) ญี่ปุ่นถือว่าเส้นไหมไชยามีคุณภาพดีที่สุด ซึ่งคนไทยไม่ค่อยชอบเลี้ยงตัวหนอนเมื่อตอนที่ขายต้องเลี้ยงนอนแล้วทำเป็นเส้น ๑ ถึง ๓ กิโลจะได้เส้นไหม ๑ กิโลซึ่งเส้นไหมกิโลกรัมละ ๓,๐๐๐ บาทเมื่อเส้นไหม ๑ กิโลกรัมเอามาฟอกแล้วจะได้ ๗ ชีดเพราะน้ำลายของหนอนจะเป็นกาวเมื่อมาทำฟอกแล้วจะเหลือประมาณ ๗ ชีดซึ่งมี

กระบวนการหลายขั้นตอนมากซึ่งกว่าจะเป็นขบวนการเป็นสิ่งที่เราใส่กันมีกระบวนการที่ซับซ้อนจึงทำให้ราคาค่อนข้างที่จะแพง

ลักษณะการแต่งกายชาวภาคใต้ใช้ผ้าหลายรูปแบบทั้งผ้าฝ้ายผ้าแพรผ้าเขียนลายเทียนผ้ามัดย้อมแต่ภาพที่มีชื่อเสียงที่สุดของภาคใต้กลับเป็นผ้ายกโดยเฉพาะจากนครศรีธรรมราชที่รู้จักในนามของผ้ายกเมืองนครต่อมาในภายหลังต้องมีผ้าที่มีชื่อเสียงตามมาอีกหลายชนิดแต่ชาวบ้านปักยี่ได้ทั่วไปเดิมนิยมุ่งผ้าคล้ายผ้าขาวม้ามีสีแดงการนุ่งผ้าปาเต๊ะหรือผ้าบาติกที่มีลวดลายสีสันทากหลายเป็นความนิยมในช่วงหลังจากการรับอิทธิพลของเข้ามาเลเซียอินโดนีเซียชาวไทยมุสลิมภาคใต้นิยมมุ่งโสร่งลายตารางแบบชาวบางกอลทั่วไปแต่ในที่นี้มุ่งเอาเฉพาะที่ใช้ในลุ่มแม่น้ำตาปี คือ ผ้าทอพมเรียงเป็นผ้าที่ทอจากอำเภอไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานีปัจจุบันผู้ทอส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมนิยมใช้เส้นฝ้ายล้วนแต่อาจผสมเส้นไหมบ้าง สำหรับผู้ที่ต้องการความเร็วาล้วใช้วิธีทอแบบยกดอคนิยมนำไปตัดเป็นผ้านุ่มสำเร็จเนื่องจากตัวชิ้น ใช้ด้วยสีล้วนจึงทำให้สีดูสดช่วยขัดลายเชิงให้เด่นขึ้นลักษณะลวดลายเลียนแบบธรรมชาติเช่นกันเช่นดอกพิกุล ดอกบัว ดอกมะลิ ลายก้านแย่ง เป็นต้น

๒.๔ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับยารักษาโรค

การแพทย์พื้นบ้านหรือแพทย์แผนไทยเป็นภูมิปัญญาที่ใช้ดูแลสุขภาพและรักษาโรคร้ายของคนไทยมาช้านาน ซึ่งมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ผสมผสานกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น การแพทย์แผนไทยประกอบด้วยองค์ความรู้ และภูมิปัญญาหลายด้านทั้งการนวด อบ ประคบ ซึ่งภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคก็เป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดมาจนปัจจุบัน ซึ่งแต่ละภูมิภาคก็มีลักษณะทางภูมิประเทศที่แตกต่างกันพืชสมุนไพรจึงมีความแตกต่างหลากหลายกันตามพื้นที่ ดังนั้นพืชสมุนไพรไทยมีบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งในการรักษาโรคมาระแต่ครั้งโบราณ การใช้สมุนไพรจึงมีวิวัฒนาการและพัฒนาการองค์ความรู้มาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้ที่สมุนไพรไทยจึงไม่ได้ใช้เพียงเพื่อรักษาความเจ็บป่วยเท่านั้นแต่มีคุณค่าต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ แม้ว่าประเทศไทยได้มีการนำสมุนไพรมาใช้ในการบำบัดรักษาความเจ็บป่วยมาเป็นเวลานาน แต่เมื่อมีการนำการแพทย์แบบตะวันตกเข้ามาใช้เมื่อร้อยปีที่ผ่านแล้ว ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรของไทยก็ได้ถูกละเลยและถูกรองรับด้วยการรักษาแบบแพทย์แผนใหม่ จนทำให้การใช้ยาสมุนไพรไม่เป็นนิยม ซึ่งทำให้ความรู้ในเรื่องพืชสมุนไพรไทยไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและการสืบทอดต่อไป^{๑๑๐} ซึ่งคุณยายย่อง จันทรวิมลลูกสาว นางสาวลี จันทรวิมลได้เล่าเรื่อง ยาสมุนไพร เมื่อก่อนเขาเลี้ยงกันไม่ใช่อย่างนี้โรคร้ายไข้เจ็บก็น้อยการรักษาก็ใช้สมุนไพรเช่น “เด็กซึก” ใช้ “ซึกลา” ที่ได้ถุ่นบ้านมาผสมกับยาทำให้เด็กหายได้แต่ยายจำไม่ได้แล้วว่าเป็นยาสมุนไพรอะไรที่พาลูกกลอน ซึ่งเลี้ยงลูกมาจนได้ทุกวันนี้สมุนไพรมากมายไม่ต้องปลูกขึ้นเองตามธรรมชาติ เอามาตำยาหม้อกิน สามวันเจ็ดวันก็หาย ตอนนี้อายุ ๘๙ ปีแล้วไม่เคยเป็นโรคอะไรแต่ต้อง “กินผักตามฤดูกาล” “จากผักกลายเป็นอาหาร จากอาหารกลายเป็นยาอายุวัฒนะ”^{๑๑๑}

นายเชาวรัตน์ หนูขุนนาง อาชีพ หมอพื้นบ้านที่อยู่ ๙๖/๑ หมู่ที่ ๒ อายุ ๕๒ ตำบลทุ่งคา อำเภอภาณุประดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประวัติการเรียนรู้และการดำเนินการการใช้ยาสมุนไพรวันนี้

^{๑๑๐} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), สารานุกรมภูมิปัญญาการใช้ยาสมุนไพรไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๙.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ ยายย่อง จันทรวิมลลูกสาว นางสาวลี จันทรวิมล อยู่บ้านเลขที่ ๒๘๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าฉางอำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี อายุ ๘๙ ปีลูกสาวอายุ ๖๒ ปี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ประโยชน์นะครับใช้เป็นยารักษาโรคมะเร็งแต่ให้คุณและไม่มีโทษผมจำความได้ว่าตระกูลของผมเป็น “ครูหมอยา” ตั้งแต่สมัยทวดมีการตำยาหมอ เรียกว่า หมอกกลางบ้านมีคนมาให้ตำกันอย่างมากมายซึ่งพ่อเล่าให้ฟังเพราะ พ่อก็เป็นหมอชาวบ้านที่ตำยา ผมจำความได้ว่า สูตรยาของ ทวด ปู่และพ่อมาถึงผมก็รุ่นที่ ๔ คือ ตำรายาโบราณ “ยารีสีดวง” แต่ก็ยังมียาอีกมากมายที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ คือ ยาลม ยาน้ำมัน ยาจุกเสียดแน่นท้อง ยาคลายเส้น เป็นต้น แต่ตอนแรกผมไม่ได้สนใจในเรื่องของยาสมุนไพร เพราะผมมีอาชีพช่างก็สร้างใครมาให้ต้มยาผมก็ต้มให้หลายกันหลายคนแล้ว แต่พื้นฐานเดิมผมก็มีสายเลือด “ครูหมอยา” ซึ่งผมก็ไปเรียนความรู้เพื่อเติมจาก การอบรมวิชาพิเศษสมุนไพร สมาคมแพทย์แผนไทยจังหวัดนครศรีธรรมราชหลักสูตรวิชาแพทย์แผนไทย สาขาเภสัชกรรม จนผมได้ใบอนุญาตที่ พท.ว. เลขทะเบียน ๑๖๙๑๒ ได้รับเกียรติบัตรวิชาชีพอาชีวการแพทย์แผนไทย เมื่อวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๑ และได้ใบสำคัญการเป็นสมาชิกสมาคมผู้ผลิตและผู้ส่งออกสินค้าฮาลาลไทย เลขที่ทะเบียน ๐๐๑๘ เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๑ ไม่นานนี้เองเพราะแถวบ้านผมมีมุสลิมมากมายใช้ยาสมุนไพรจึงได้รับฮาลาลมาครับ ถึงตอนนี้ผมก็ได้รับสิ่งที่เป็นหลักฐานว่ายาที่บรรพบุรุษได้ต้มมานั้นเมื่อก่อนต้องกันมาจากรุ่นสู่รุ่นไม่มีอะไรค้าประกันว่ายาที่ต้มนั้นมีกระบวนการของการซึ่ง ตรง เพราะคนในสมัยก่อนใช้ประสบการณ์ในการต้มว่าใช้อะไรอย่างไร แต่พอมายุคผมต้องไปเรียนเสริมเพื่อยืนยันความเป็น “หมอพื้นบ้าน” ที่มีการรับรองโดยได้รับใบอนุญาตวิชาชีพอาชีวการแพทย์แผนไทยเป็นที่เรียบร้อยแล้วซึ่งขบวนการดำเนินการตรวจสอบทุกขั้นตอนเท่านี้ผมก็ภูมิใจแล้วว่าที่ความฝันของปู่ ยา ตายายที่ เป็น “ครูหมอยา” ว่าสิ่งที่สืบทอดมานั้นจากรุ่นสู่รุ่นแล้วมีการรับรองถึงรุ่นผมตอนนี้ผมก็ให้ลูกชายไปเรียนเพิ่มเติมวิชาชีพอาชีวการแพทย์แผนไทยเพื่อสืบทอดความเป็นทายาทของ ครูหมอต่ไป

องค์ความรู้ของภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ ยารีสีดวงเป็นยาที่สืบทอดตั้งแต่บรรพบุรุษ คือ ทวด ปู่ พ่อ และ ผมซึ่งเป็นยาที่มีพูดต่อ ๆ กันมาโดยการจำจากรุ่นสู่รุ่นและหาความรู้เพิ่มเติมจากวิชาชีพอาชีวการแพทย์แผนไทย หลักสูตรวิชาแพทย์แผนไทย สาขาเภสัชกรรม ซึ่งตอนนี้ได้ทำยาสมุนไพรต้นสกุลขึ้นมา คือ ยาแผนโบราณ แก้วริดสีดวง ๓๒ จำพวก แก้วลม ๓๒ จำพวก แก้วระดูขาว หรือระดูขัด เดินไม่สะดวก แก้วเจ็บแหว เข็ดลึง คลายเส้น ชาตามเท้า หน้ามือตลาย หัวใจสั้น ชำระเมือมันในลำไส้ถ่ายลมทำให้นอนหลับลดไขมันตามสภาพถ่ายคล่อง ตำรับยาบรรเทาอาการริดสีดวงทวาร^{๑๑๒} ๑ : ยาแก้วริดสีดวงทวารที่มีเลือดออกนำไปเท้ายายม่อมชนิดเดียวหรือผสมกับสมุนไพรอื่นลงไฟแล้วนำมาห่อผ้าจากนั้นให้คนที่เป็ริดสีดวงนั่งทับ (จากหนังสือบันทึกของแผ่นดิน ๒ ผักเป็นยารักษาชีวิต) ๒ : ยาแก้ท้องผูก แก้วริดสีดวงนำรากตำยาน (อบเชยเถา) มาต้มรวมกันแล้วต้ม ใช้ร่วมกับเครือหมาน้อย หมอน้อย ย่านาง ตะไคร้บ้าน ตะไคร้ น้ำ ถ้าไม่ใช้วิธีต้มก็สามารถใช้วิธีฝนทานก็ได้ (จากหนังสือบันทึกของแผ่นดิน ๓ พืชหอม เป็นยา) ๓ : ยารีสีดวงทวารหนักนำหัวกระชายหนัก ๔ บาท เกลือทะเล (เกลือแกง) หนัก ๖ บาท เนื้อมะขามเปียกหนัก ๔ บาท นำตัวยาทิ้ง ๓ ตัวนี้มาผสมกัน แล้วใส่หม้อต้มกับน้ำ ๓ ส่วนต้มเคี่ยวให้เหลือน้ำ ๑ ส่วน รินน้ำยาใส่ขวดเก็บไว้รับประทานก่อนนอนทุกคืนภายในเวลา ๑ เดือน ริดสีดวงทวารก็จะหายไป(จากหนังสือคัมภีร์ยาสมุนไพรไทย ตำรับหมอพร)

๔ : ยารักษาริดสีดวงทวาร ให้นำเพชรสังฆาต ๑ ช้อนนิ้วมือของผู้ป่วย ห่อด้วยกล้วย หรือ แดงกวา หรือมะขามเปียก เพื่อป้องกันไม่ให้ระคายคอ รับประทานทุกวัน หรือนำมาทา

^{๑๑๒} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), สารานุกรมภูมิปัญญาการใช้อยาสมุนไพรไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๑๘๘.

เป็นลูกกลอน โดยนำเพชรสังฆาตมาบดละเอียด ผสมกับเนื้อมะขามเปียก เพื่อให้ความเปรี้ยวฆ่าฤทธิ์ ความดันของเพชรสังฆาต รับประทานหรือนำเถาเพชรสังฆาตสดมาชดเป็นม้วน ประมาณ ๑ กำมือ ต้มกับน้ำ ๑ ลิตร ประมาณ ๑ ชั่วโมง หรือจนกว่าสีจะออก อาจปรุงรสด้วยน้ำผึ้ง รับประทานเป็นประจำจะช่วยรักษาริดสีดวงและช่วยบำรุงกระดูก (จากเอกสารเผยแพร่ความรู้เรื่องเพชรสังฆาต ของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร) ขนานที่ ๕ : ยารักษาริดสีดวงทวารให้นำอัศศิทวารทั้ง ๕ ล้างให้สะอาด ตากให้แห้ง บดเป็นผง ทำเป็นลูกกลอนขนาดเท่าเม็ดพุทราไทย รับประทานวันละ ๓ เวลา หลังอาหาร จนกว่าอาการจะดีขึ้น (จากหนังสือบันทึกขอแผ่นดิน ๔ สมุนไพรรักษา)

วิธีและกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นการสืบสานเรื่องการใช้ยาสมุนไพรถือเป็นการ สะสมประสบการณ์และองค์ความรู้ที่อยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตที่เราทำได้ง่าย ๆ ได้ใช้ให้ที่มีอยู่ในบ้านเรา รักษาตัวเรา รักษาลูกหลานหากเราสามารถดำเนินวิถีนี้ต่อไป ควร “ปลูกผักสวนครัว ปลูกสวนสมุนไพร” ซึ่งที่ที่เราปลูกทุกอย่างเป็นยาสมุนไพรและเป็นทั้งการประกอบอาหาร แต่สิ่งที่เราถ่ายทอดยากที่สุดคือ “ต้องปลูกให้เห็น ชี้อรรถคุณ บอกวิธีการเอา และวิธีการทำ” ซึ่งต้องใช้เวลาอันที่จะสะสมประสบการณ์ ในการทำยาสมุนไพร

คุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ และคำสอนความเชื่อในสายเลือด ของความเป็น “ครูหมอ ยา” จากบรรพบุรุษที่ถูกถ่ายทอดซึ่งมีความเชื่อเฉพาะตัว ซึ่งการรักษาที่ต้องตั้งคำ “รอด” (หมายถึงคำ ครูหมอยา ๓ บาทและมีพานครู) แต่เมื่อรักษาหายแล้ว ก็ต้องเอากล้วย ๑ หวีและอาหารบิณฑ์ ๑ โถ ไป วัดให้บูรพาจารย์และส่งให้เพื่อตัดขาด ซึ่งโดยนัยสำคัญที่แฝงอยู่ในกระบวนการทำทุกอย่าง ต้องมีความ เชื่อ ความซื่อสัตย์ แบบแผนการปฏิบัติที่สืบต่อกันมาสั่งสมเป็นจรรยาบรรณของครูเป็น “หมอพื้นบ้าน”

๓. วิเคราะห์ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัด สุราษฎร์ธานี

จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นที่ตั้งของเมืองเก่า เป็นศูนย์กลางของเมืองศรีวิชัย มีหลักฐาน แสดงถึงการตั้งรกรากและเส้นทางสายไหมในอดีต พื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีเจริญขึ้นจนเป็นอาณาจักร ศรีวิชัยในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๓ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรืองในอดีต ภายหลังยังเชื่อว่า เมื่ออาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราชมีความรุ่งเรืองมากขึ้นนั้น เมืองไชยาก็เป็นหนึ่งในเมืองสิบสองนักษัตรของเมืองนครศรีธรรมราชด้วย ชื่อว่า "เมืองบันไทยสมอ"^{๑๓๓}

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ทำให้ภาคใต้มีความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียอาคเนย์มาโดย ตลอดเช่นค้าขายกับจีนค้าขายได้แก่ไข่มุก เครื่องแก้ว น้ำหอม อัญมณี นอแรด มีการติดต่อกับอินเดียมี การเผยแพร่ศาสนาพุทธและพราหมณ์ซึ่งมีอิทธิพลทางด้านศิลปะเป็นอย่างมากรวมทั้ง วรรณคดี ความเชื่อ ประเพณี และกฎหมาย มีการค้าเครื่องเทศชาวเปอร์เซียและชาวอาหรับซึ่งได้นำศาสนาอิสลามมาสู่เกาะ สุมาตราอย่างนั้นได้ขยายสู่แหลมมลายูถึงประเทศอินโดนีเซียและเลยมายังทางใต้ ทำให้ชาวพื้นเมืองภาคใต้ บางส่วนนับถือศาสนาอิสลามนอกจากชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมแล้วยังมีกลุ่มชาวพื้นเมืองที่เรียกว่า ชาวน้ำหรือชาวเลอาศัยอยู่ตามริมฝั่งทะเล ชาวพื้นเมืองเหล่านั้น เป็นบรรพบุรุษของชนชาติมลายูชาวน้ำ หรือชาวเลที่มีสรีระร่างกายแข็งแรงนิสัยรักสงบนับถือภูตผีปีศาจ มีประเพณีบางสรวงบรรพบุรุษและเจ้า

^{๑๓๓} จังหวัดสุราษฎร์ธานี, สืบค้นเมื่อ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki>

เกาะโดยมีพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เป็นบทพิสูจน์ความเชื่ออันนี้ส่วนอาชีพหลักคือการประมง^{๑๑๔} ประวัติศาสตร์แห่งเมืองบ้านดอนนครโบราณยังมีหลักฐานการจารึกอีกด้วยว่า เคนเมืองบ้านนอนยังไม่มีมี แต่เมืองท่าทองหรือเมืองกาญจนดิษฐ์อยู่ได้ อีกด้านหนึ่งเป็นเมืองไชยาต่อมาสมเด็จพระยาบรมมหา ประยูรวงศ์ มาต่อเรือรบที่ตำบลบ้านดอนในท้องที่ของอำเภอเมืองกาญจนดิษฐ์ในการต่อเรือเป็นงานใหญ่ เช่นนี้ก็เป็นธรรมดาที่ต้องมีคนงานมาอยู่อาศัยประชุมกันเป็นจำนวนมากจึงต้องมีการค้าขายข้าวปลา อาหารและปลูกเกษตรสถานอยู่ในตำบลบ้านดอนจึงกลายเป็นเมืองในเวลาต่อมาจึงถูกเรียกว่า “เมืองบ้าน ดอน” นครประวัติศาสตร์ที่ในปัจจุบันคือที่ตั้งของจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั่นเอง^{๑๑๕} เพื่อให้บรรลุตฤประสงค์ ที่ได้กำหนดได้ชัดเจนจึงสามารถภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี รายละเอียดได้ดังนี้

๓.๑ ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับอาหาร

บทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือเป็นทั้งแหล่ง เศรษฐกิจแหล่งประวัติศาสตร์ และแหล่งวัฒนธรรม ด้านวัฒนธรรมมีวรรณกรรมท้องถิ่น “มุขปาฐะ” ซึ่ง เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิด ระหว่างกลุ่มคน ในท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันมา มีรูปแบบฉันทลักษณ์และภาษาที่ใช้เป็นไปตาม ความนิยมของท้องถิ่นนั้น พบ มากได้แก่ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก วรรณกรรม ประเภทนี้มีความสำคัญและคุณค่าต่อ ชุมชนท้องถิ่น คือ ช่วยอธิบายความเป็นมาของชุมชน และเผ่าพันธุ์ของชาวเมืองสุราษฎร์ธานีและชุมชน ไกลเคียง สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอน จริยธรรมของคนในชุมชน และเป็นแหล่งบันทึกข้อมูลด้านประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิต ของผู้คนในท้องถิ่นนั้น มีการเชื่อมโยงวิถีชีวิตภูมิปัญญาเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยโดยผ่านการกระจายวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ในเรื่องของอาหารพื้นบ้าน ญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลายมาประชุมกันในวัน ๑๕ ค่ำเดือน ๘ ซึ่งทางเจ้าอาวาสได้ให้ญาติโยมทั้งหลายเตรียมสำหรับข้าวปลาอาหารหวานคาวซึ่งได้ใส่ภาชนะสำหรับขอ เป็น ๒ ชนิดชนิดที่ ๑ สำหรับที่สืบทอดจากปู่ย่าตายาย ๒ สำหรับใหม่ที่เป็นลายกนกส่วนสำหรับที่สืบทอด จากปู่ย่าตายายนั้นได้มีการพูดคุยกันเรื่องการสืบทอดของสำหรับบางสำหรับมีประวัติความเป็นมาที่ น่าสนใจ คือ เมื่อบ้านใดแต่งงานในอำเภอท่าฉางคู่บ่าวสาวจะมีสำหรับที่ใส่กับข้าวที่สืบทอดจากปู่ย่าตา ยายซึ่งเป็นวัฒนธรรมของการแต่งงานของอำเภอท่าฉางและเมื่อทำบุญเดือนสิบทุกหมู่บ้านทุก อำเภอจะมารวมกันที่วัดโดยเอาสำหรับที่ปู่ย่าตายายให้ไว้มาร่วมทำบุญด้วยซึ่งเอกลักษณ์ของสำหรับที่ใส่ อาหารเป็นการรวมวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท่าฉางผ่านขบวนการ สำหรับกับข้าวซึ่งสำหรับ กับข้าวในส่วนใหญ่นั้นก็เป็นอาหารบ้าน ๆ เช่นแกงไตปลา แกงส้ม แกงเลียง น้ำพริก ผักเหนาะ ไข่เค็ม

^{๑๑๔} สัมมนา ดร. อมรา ศรสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, โครงการสืบสาน วัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๕} สัมมนา นายทศพล งามไพโรจน์ อดีตนายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม, โครงการสืบสานวัฒนธรรม รอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

อาหารหวาน (ต้นไม้ที่ทำน้ำตาล หมายถึง ต้นตาลโตนดเป็นส่วนประกอบของการทำขนม^{๑๑๖}) ก็เป็นบ้าน ๆ ซึ่งทำให้วัตถุลักษณ์เป็นศูนย์รวมของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นเอกลักษณ์จากการไปสังเกตการร่วมในครั้งนี้ได้สังเกตเห็น ๑) วิถีชีวิตความเป็นอยู่ยังคงเอกลักษณ์เดิม ๆ คือการแต่งชุดไทยซึ่งชุดไทยนั้นก็ เป็นชุดผ้าไหมพุ่มเรียงที่เป็นส่วนใหญ่ ๒) คนที่มาในวัตถุลักษณ์ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อายุค่อนข้างจะเยอะ เมื่อผมถามไต่ดูอายุสูงสุด ๘๙ ปี คือนางย่องจันทร์วิมล ซึ่งเป็นคนเฒ่าคนแก่ที่อยู่ในอำเภอท่าฉาง ๓) การรวมกลุ่มของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอำเภอท่าฉางรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมในวัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ซึ่งบ่งบอกถึงศูนย์รวมวิถีชีวิตวัฒนธรรมการกลมเกลียวทางสังคมโดยทอดผ่านความศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเจ้าอาวาสวัตถุลักษณ์ได้เก็บสะสมวัตถุโบราณเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่รวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ของอำเภอท่าฉางจึงมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัตถุลักษณ์ขึ้นโดยการรวบรวมของต่าง ๆ จากชาวบ้านที่มีแรงศรัทธาถวายให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของอำเภอท่าฉางซึ่งมีทั้งหมด ๒ ชั้นซึ่งมีวัตถุโบราณมากมายเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในกลุ่มน้ำตาปีตอนนั้นก็เก็บสะสมไปเรื่อย ๆ ส่วน ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา ได้กล่าวในสัมมนา โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัยว่า อำเภอบ้านดอน มีความหลายหลายทางวัฒนธรรม ทั้งเรื่องทั้งหมด ครั้งสงครามการสู้รบต่าง ๆ ซึ่งยุทธปัจจัยที่สำคัญในยามสงคราม คือ “เกลือ” ใครขโมยเม็ดเดียวถูกตัดต่อในสมัยก่อนเมื่อเกลือหายโทษแรงที่สุด เพราะอาหารที่มักไว้เป็นแรมเดือนในการมาทางเรือซึ่งเป็นเรือสำเภาเรือใบซึ่งเกลือเป็นส่วนประกอบหลักในการถนอมอาหารและปรุงอาหารในปัจจุบัน^{๑๑๗} ซึ่งสนับสนุนความคิดของ นายทศพล งามไพโรจน์ ได้กล่าวในสัมมนา โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัยว่า ประวัติศาสตร์แห่งเมืองบ้านดอนนครโบราณยังมีหลักฐานการจารึกอีกด้วยว่า เดินเมืองบ้านดอนยังไม่มีมีแต่เมืองท่าทองหรือเมืองกาญจนดิษฐ์อยู่ได้ อีกด้านหนึ่งเป็นเมืองไชยาต่อมาสมาเด็จพระเจ้าบรมมหาพระยวงศ์ (สมเด็จพระเจ้าองค์ใหญ่) มาต่อเรือรบที่ตำบลบ้านดอนในท้องที่ของอำเภอเมืองกาญจนดิษฐ์ในการต่อเรือเป็นงานใหญ่เช่นนี้ก็เป็นธรรมดาที่ต้องมีคนงานมาอยู่อาศัยประชุมกันเป็นจำนวนมากจึงต้องมี “การค้าขายข้าวปลาอาหารและปลูกเคสหสถาน” อยู่ในตำบลบ้านดอนจึงกลายเป็นเมืองในเวลาต่อมาจึงถูกเรียกว่า “เมืองบ้านดอน” นครประวัติศาสตร์ที่ในปัจจุบันคือที่ตั้งของจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั่นเอง^{๑๑๘}

๓.๒ ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

แดนแถบแหลมมลายูตอนเหนือเมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ -๓,๐๐๐ ปีล่วงมาแล้วเราจะมีคนป่าพวกนิโกรโต เป็นเจ้าของถิ่นเดิมแล้วยังมีคนมาเลย์ มอญ เขมร และไทยอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานจับจองแหล่งความอุดมสมบูรณ์ตามที่ราบชายทะเลท่ามาหากินกระจัดกระจายกันอยู่เป็นแห่ง ๆ และคนไทยยุคนั้นก็คือบรรพบุรุษของคนไทยภาคใต้ในยุคนี้ ถ้าเราเชื่อว่ามนุษย์เผ่าต่าง ๆ อพยพมา

^{๑๑๖} สัมมนา ดร. อมรา ศรสุนชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปกร, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๗} สัมมนา ศ. ดร. ครองชัย หัตถา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑๘} สัมมนา นายทศพล งามไพโรจน์ อดีตนายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

จากเนื้อของแผ่นดินใหญ่เดินทางลงมาตอนใต้สะพานแหลมมลายูไปสู่เกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิกคนไทยบนแหลมมลายูก็ต้องเป็นคนไทยพวกแรกที่อพยพลงมาในแผ่นดินไทยทุกวันนี้ที่สามารถเดินทางมาเป็นระยะไกลที่สุดการดำรงชีวิตของคนไทยภาคใต้ในสมัยโบราณก่อนที่จะได้รับอารยธรรมจากอินเดียก็ไม่แปลกแตกต่างไปจากผู้คนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์แม้จะมีลักษณะความเป็นอยู่ที่เจริญกว่าคนป่า พวกเซมัง ซาไก ชาวเล (ชาวน้ำ)^{๑๑๙} ตามที่ยังเป็นกลุ่มชนขนาดเล็ก ๆ กระจายเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ สภาพสังคมและวัฒนธรรมเป็นแบบสังคมแบบดั้งเดิมหรือที่เรียกว่าวัฒนธรรมไทยเดิมหรือแบบสมัยหินนั่นเองระบบเศรษฐกิจและสังคมยังนิยมหาอาหารโดยการล่าสัตว์ตามสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและต้องนับว่าการดำรงชีวิตไม่ผิดเคืองนะเพราะภาคใต้มีพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์มีทั้งป่าเขาและทะเลแม่น้ำลำคลองสายเล็ก ๆ สั้น ๆ มีอยู่ทั่วไปพื้นที่เพราะปลูกคือบริเวณที่ราบลุ่มชายทะเลเช่นแถบชายฝั่งตะวันออกอาทิเช่น ท่าชนะ ไชยา เป็นต้น นอกจากนี้ชาวอินเดียแล้วจีน อาหรับ มลายู ยุโรปตะวันตกก็ได้เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายในภูมิภาคนี้แต่ไม่ได้ทิ้งร่องรอยอิทธิพลทางวัฒนธรรมไว้มากเหมือนอินเดียมีปรากฏอยู่บ้างก็คือชาวอาหรับได้นำเอาศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนตอนปลายแหลมมลายูและดินแดนบางส่วนในตอนใต้สุดของประเทศเป็นผลสำเร็จในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ทำให้ชาวไทยภาคใต้บางส่วนหันไปนับถือศาสนาอิสลามด้วย ส่วนจีนมีปรากฏอยู่บ้างโดยเฉพาะเครื่องถ้วยชามคันเป็นผลผลิตเพื่อการค้าขายจึงมีการสร้างบ้านเรือนขึ้นกระจุกกระจายตามลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ^{๑๒๐} ส่วน ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา ได้กล่าวในสัมมนา โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัยว่าคาบสมุทรมาลายูสมัยก่อนยังมี ชื่อว่า “ตะโกลา” ซึ่งมีปรากฏในแผนที่โลกในเมืองไทย คือ ตะโกลา ซึ่งผมยึดว่าคนใต้มีมาก่อนแล้วแล้วมีการเชื่อม ตะกั่วป่าและตะโกลามายังบ้านเราเขียนไว้เมือง ๆ หนึ่งในอ่าวบ้านดอน ว่า Kokkonogara ซึ่งแปลว่า โคคนครั้ง “นคร” นี้เป็น นครแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อยู่ตรงที่อ่าวบ้านดอน ไม่ศรีวิชัย ไชยา พุนพิน หรือ เวียงสระ นี้คือหลักฐานความเจริญ ของเมืองต่าง ๆ นี้คือการเดินทางคาบสมุทรในยุค ๆ แรกเมื่อมาจอดแล้วก็ต้องหาทางไปที่ให้ที่สุด ทางป่า ทางน้ำทางบก ที่มีเส้นทางที่เชื่อมกันเช่นเขาศกกับตะกั่วป่ามีการเชื่อมกัน ตอบโจทย์ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่มห่ม และยารักษาโรคแม้กระทั่งการเกษตรตามเส้นทางการสัญจรเชื่อมโยงแต่ละเมือง

๓.๓ ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มประวัติศาสตร์

ท้องถิ่นพุมเรียง กำเนิดอารยธรรมใหม่.....ราชินีแห่งเส้นใย “ไหม” ได้ชื่อว่าในสมัยป็นราชินีแห่งเส้นใยเนื่องมาจากคุณสมบัติพิเศษเฉพาะตัวซึ่งไม่มีเส้นใยชนิดอื่นส่วนประวัติศาสตร์ของการทอผ้าจากเส้นใยของตัวไหมที่มีรูปร่างคล้ายตัวหนอนนั้นมีบันทึกบางฉบับที่เล่าขานคล้ายตำนานว่าเมื่อ ๕,๐๐๐ กว่าปีก่อนที่ประเทศจีนในสมัยพระเจ้าหวงตี้ซึ่งโปรดการล่าสัตว์ครั้งหนึ่งไปถึงเขาซีซัน ทรงพบหญิงสาวนางหนึ่งกำลังเลี้ยงตัวไหม และเก็บรวบรวมเส้นไหมจำนวนมากอยู่ใต้ต้นหม่อนพระองค์ไม่เคยทอดพระเนตรมาก่อนจึงเสด็จเข้าไปหาหญิงสาวผู้นั้นพร้อมรับสั่งถามว่า “ข้าพเจ้าอยากเรียนรู้วิธีการเลี้ยง และสาวเส้นไหม ท่านจะสอนข้าพเจ้าได้หรือไม่? ฝ่ายหญิงสาวตอบว่า “พ่อแม่ได้สั่งไปว่าห้ามสอนผู้ชายที่ไม่ใช่

^{๑๑๙} สัมมนา ดร. อมรา ศรสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๐} เรื่องเดียวกัน.

สามีตน” เมื่อจักรพรรดิได้ยินดังนั้นจึงรวบรวมความกล้าขออภิเษกสมรสกับหญิงสาวผู้นั้นซึ่งเธอชื่อว่า เหลยจู่ตั้งตำนานจีนที่เล่าขานกันต่อมาว่าเป็นผู้ค้นพบวิธีปลูกหม่อน เลี้ยงไหมและสาวเส้นไหมนั่นเอง^{๑๒๑}

บางตำนานก็เล่าว่าเมื่อ ๔,๐๐๐ กว่าปีก่อนมาแล้วที่ประเทศจีนในสมัยของจักรพรรดิเหลียง พระนางไล้ซู่ ซึ่งเป็นพระมเหสีได้ใช้นางสนมไปหาผลไม้และได้เก็บผลสีขาวเล็ก ๆ มาจากสวนหม่อนด้วย แต่ผลนั้นเหนียวมากจนนางไล้ซู่ ไม่สามารถเสวยได้จึงนำไปต้มแล้วก็ค้นพบว่าขนสีขาวนั้นสามารถดึง ออกมาเป็นเส้นใยสีขาวละเอียด เงามาม การค้นพบโดยบังเอิญนี้ทำให้พระนางได้รับพระนามว่า “เจ้าหญิง แห่งไหม” สืบต่อมาและยังมีตำนานอีกมากมายเกี่ยวกับการค้นพบหม่อนและไหม แต่วิธีการปลูกหม่อน เลี้ยงไหมในเมืองจีน ถือเป็นความลับที่หวงแหนกันอย่างยิ่ง ร้านเมื่อค้นได้ส่งผ้าไหมออกไปขายยัง ต่างประเทศตามเส้นทางสายไหมอันเลื่องลือ คนเอเชียก็พยายามที่จะเรียนรู้จากนั้นการปลูกหม่อนเลี้ยง ไหมจึงได้แพร่หลายไปยังประเทศเกาหลี ญี่ปุ่น ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนและอินเดีย^{๑๒๒} สำหรับ ประเทศไทยนั้น พุทธศักราช ๒๕๑๕ ระหว่างการขุดค้นหาหลักฐานทางโบราณคดีครั้งยิ่งใหญ่ของ เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรที่บ้านเคียงได้พบหลักฐานที่เป็นทาสของสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย เป็นการค้นพบโดยบังเอิญคือได้พบเศษผ้าติดอยู่กับกำไลสำริดถ้าที่พบนั้นคงมีอายุเท่ากับอายุของกำไล คือ ๒,๔๐๐-๒,๘๐๐ ปี เราจัดที่บ้านเคียงแล้วการขุดค้นอย่างพบหลักฐานเกี่ยวกับบ้านอื่น ๆ จำนวน หนึ่งรวมทั้งทำใหม่ด้วยที่บ้านนาดีจังหวัด อุตรธานีแสดงว่ามีการใช้ผ้าไหมเป็นของพื้นเมืองในดินแดน แถบนี้มาช้านานแล้ว^{๑๒๓}

แต่ก็ยังไม่มีความหลักฐานว่าแหล่งกำเนิดของไทยมาจากที่ใดหรือถ่ายทอดมาจากทางใดมี ข้อสังเกตว่าการเล่นคำไทยพื้นเมืองอีสานมีความใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกับการเลี้ยงไหมของชาวจีนตอน ใต้อุปกรณ์ที่ใช้ในการเลี้ยงไหมสาวไหมและทอผ้าไหมพื้นเมืองของไทยเช่น กระดั่งเลี้ยงไหม เหล่ง อัก พระ ไน ก็ มีลักษณะคล้ายคลึงกับอุปกรณ์ที่ใช้อยู่ทางตอนใต้ของจีนและลาวซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ทำได้ง่าย ๆ เหมาะกับการเลี้ยงไหมและทอผ้าในครัวเรือนสิ่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ดังกล่าวน่าจะมาจาก วัฒนธรรมและลักษณะภูมิอากาศที่คล้ายคลึงกัน อันนำไปสู่การถ่ายทอดหรือการเคลื่อนย้ายของอารย ธรรมการเลี้ยงไหม สาวไหม และทอผ้า ไหมมาจากลำแม่น้ำโขงจากภาคใต้ของจีนสู่ดินแดนของไทยใน ปัจจุบัน “.....เอกสาร หนานโจอ้อจี้ กล่าวว่า ฮั่วเซียง งอกงามในประเทศเตียนชุน มีลักษณะคล้าย ๆ กับ ไตเวเหลียง ใช้สำหรับการถนอมรักษาเสื้อผ้า.....” “...ต้นกฤษณา ไม้หอม จีนเรียกว่า “ฮั่วเซียง”^{๑๒๔} แต่ ชุมชนที่ตั้งอยู่บนทรายใหญ่ที่สุดคืออำเภอไชยามีอายุกว่า ๒,๐๐๐ ปีเคยเป็นเมืองเก่าของเมืองไชยาสมัย อาณาจักรศรีวิชัยหรืออาณาจักรศรีโพธิ์ลักษณะของผู้มีอันเขียนไว้ในรายงานการวิจัยการศึกษาเรื่องการ

^{๑๒๑} สถาบันหม่อนไหมแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ, **ไหมไทย**สายใยแห่งแผ่นดิน, ๒๕๕๒, หน้า ๕๕.

^{๑๒๒} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), **สารานุกรมภูมิปัญญาการผ้าไทย**, (กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า๑๒.

^{๑๒๓} สถาบันหม่อนไหมแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ, **ไหมไทย**สายใยแห่งแผ่นดิน, ๒๕๕๒, หน้า ๕๗.

^{๑๒๔} สัมมนา ดร. อมรา ศรสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปกร, **โครงการสืบสาน วัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย**, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ทอผ้าไหมพุ่มเรียงของอาจารย์อุบลศรี อรรถพันธ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๒๙ เขียนถึงไว้ว่าการเรียกชื่อบ้านนามเมืองของตำบลพุ่มเรียงมีข้อสันนิษฐานเป็น ๒ กระแสกระแสที่ ๑ พุ่มเรียง มาจากชื่อต้นพุ่มเรียงซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งโดยมีสมมติฐานว่าเดิมบริเวณนี้มีต้นพุ่มเรียงขึ้นมากมายจึงได้ชื่อว่าบ้านพุ่มเรียงอีกกระแสหนึ่งอย่างว่าไม่ปรากฏหลักฐานมีต้นโพธิ์เรียงเหลืออยู่ในตำบลพุ่มเรียงนอกจากที่วัดพุ่มเรียงซึ่งมีผู้นำไปปลูกไว้เป็นแสนรัก ๑ ต้นเท่านั้นและอธิบายเพิ่มเติมว่า “พุ่มเรียง” น่าจะมาจากคำว่า “โพธิ์เรียง” แล้วเพียงแต่เป็น “พุ่มเรียง” เพราะในตำบลนี้มีต้นโพธิ์อยู่มากเรียงรายจากทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก โดยเริ่มจากแหลมโพธิ์ปากน้ำพรมเรียงเป็นต้นมา นอกจากนี้ยังมีต้นโพธิ์ขึ้นตลอดไปจนถึงไชยาด้วยแต่ต้นโพธิ์ดังกล่าวถูกโค่นล้มไปหลายต้นเมื่อคราวเมืองไชยาเกิดอุทกภัยและวาทภัยพุทธศักราช ๒๔๓๕ การที่ยังมีต้นโพธิ์หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันประกอบกับการพบหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมากในบริเวณตำบลพุ่มเรียงทำให้นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบางท่านเชื่อว่าพุ่มเรียง คือท่าเรือของนครโพธิ หรือศรีโพธิ (โพ - ชิ หรือ ชิลิ-โพ-ชิ) บันทึกรการเดินทางของภิกษุจีนชื่ออั้งจี้ ส่วนตัวเมืองนครโพธิหรือ ศรีโพธิ ซึ่งเชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยนั้นตั้งอยู่บริเวณวัดเวียงหรือบ้านเวียงในเขตตำบลอำเภอ ไชยาปัจจุบัน^{๑๒๕} เมื่อมาจอดแล้วก็ต้องหาทางไปให้ที่ที่สุด ทางป่า ทางน้ำทางบก ที่มีเส้นทางที่เชื่อมกันเช่นเขาคอกกับตะกั่วป่ามีการเชื่อมกัน ตอบโจทย์ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคแม้กระทั่งการเกษตรตามเส้นทางสายการสัญจรเชื่อมโยงแต่ละเมือง^{๑๒๖}

๓.๔ ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับยารักษาโรค

มนุษย์เรารู้จักใช้สมุนไพรในด้านการบำบัดรักษาโรคนานหลายพันปี เริ่มตั้งแต่ยุคนี้แอนเดอร์ทัล ในประเทศอิตาลีพบหลักฐานว่ามีการใช้สมุนไพรจากการขุดค้นหลุมฝังศพ ที่เม็กซิโกก็พบว่าชาวอินเดียนแดงรู้จักใช้ต้นตะบองเพชร (Peyote) เป็นยาฆ่าเชื้อและรักษาบาดแผลไม่น้อยกว่า ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว ส่วนชาวซูเมเรียนได้เข้ามาตั้งรกรากอาศัยอยู่ ณ บริเวณแม่น้ำไทกริสและยูเฟรติสปัจจุบัน ก็พบประวัติและหลักฐานการใช้สมุนไพร เช่น ผื่น ชะเอม ไม้หอม และมัสตาร์ด และต่อมาชาวบาบิโลเนียนได้ใช้สมุนไพรเพิ่มเติมจากชาวซูเมเรียน ได้แก่ ใบมะขามแขก หล้าฝรั่ง ลูกผักชี อบเชย และกระเทียม ในยุคต่อมาอียิปต์โบราณมีตำราสมุนไพรที่เก่าแก่คือ Papyrus Embers ซึ่งเขียนเมื่อ ๑,๖๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช ซึ่งในตำรานี้ได้กล่าวถึงตำราสมุนไพรมากกว่า ๘๐๐ ตำรับ และสมุนไพรมากกว่า ๗๐๐ ชนิด เช่น ว่านหางจระเข้ เวอร์มวูด (wormwood) เปปเปอร์มินต์ ละหุ่ง เป็นต้น รูปแบบในการเตรียมยาในสมัยนั้น ได้แก่ การต้ม การชง ทำเป็นผง กลั่น เป็นเม็ด ทำเป็นยาพอก เป็นขี้ผึ้ง หลังจากสมุนไพรได้เจริญรุ่งเรืองในอียิปต์แล้ว ก็ได้มีการสืบทอดกันมาทั้งในแถบยุโรปและแอฟริกา เช่นเยอรมัน โปรตุเกส สวีเดน และโปแลนด์ ในแถบเอเชีย ตามบันทึกประวัติศาสตร์พบว่ามีการใช้สมุนไพรที่อินเดียก่อน แล้วสืบทอดมาที่จีน มะละกา และประเทศไทย จนพัฒนาเป็นภูมิปัญญาเพื่อการรักษาโรคที่เป็นเอกลักษณ์

^{๑๒๕} พินิจ อาวุฒิกุลและคณะ, โครงการกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์การทอผ้าไหมพรมเรียงอำเภอไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานีระยะที่ ๒, รายงานวิจัย, สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.), ๒๕๔๙, หน้า ๖.

^{๑๒๖} สัมมนา ศ. ดร. ครองชัย หัตถดา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ของตนเอง^{๑๒๗} ซึ่ง ดร. อรมา สุชาตินักโบราณคดี กรมศิลปกรให้การสนับสนุนจากเอกสารผู้หนานจี้ (ศรีวิชัยสุวรรณทวีป) เขียนโดยจู้จี้ กล่าวว่า ประเทศต้นขวิน อยู่ภายใต้อำนาจของผู้หนานพระราชาราชของ ต้นขวิน เรียกว่า “คุนหลุน” ในประเทศนี้มีพวกหนู ๕๐๐ เผ่า[หนู หมายถึง ชนชาตินอกประเทศจีนที่มาจากทางตะวันตกและเหนือ] มาจากเทียนจู่ [=อินเดีย] มีผอญู[=รูปเคารพในพระพุทธศาสนา ?] คู่หนึ่ง มีพราหมณ์จากเทียนจู่วันคน ประชาชนชาวต้นขวิน ปฏิบัติตามหลักของพวกพราหมณ์เหล่านี้และจะมอบลูกสาวแต่งงานกับพราหมณ์ พวกพราหมณ์เหล่านี้ก็จะไม่ไปจากแผ่นดินนี้ พวกพราหมณ์ไม่ทำอะไรเลย นอกจากศึกษาคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนา อาบน้ำด้วยเครื่องหอมและดอกไม้ประพุดติดนอยู่ในความศรัทธาตลอดทั้งวันและคืนอย่างไม่หยุดยั้งซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาสมุนไพรรด้วย^{๑๒๘} ส่วนศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา ได้กล่าวในสัมมนา โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัยว่าคาบสมุทรมาลายูสมัยก่อนยังมี ชื่อว่า “ตะโกลา” คือการเดินทางคาบสมุทรในยุค ๆ แรกเมื่อมาจอดแล้วก็ต้องหาทางไปให้ที่ที่สุด ทางป่า ทางน้ำทางบก ที่มีเส้นทางที่เชื่อมกันเช่นเขาศกกับตะกั่วป่ามีการเชื่อมกัน ตอบโจทย์ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคแม้กระทั่งการเกษตรตามเส้นทางการสัญจรเชื่อมโยงแต่ละเมือง^{๑๒๙}

จากข้อมูลข้างต้นพิจารณาได้ว่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นที่ตั้งของเมืองเก่า เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๓ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรืองในอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้ภาคใต้มีความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียอาคเนย์มาโดยตลอดเช่นค้าขายกับจีนที่ค้าขาย ได้แก่ ไข่มุก เครื่องแก้ว น้ำหอม อัญมณี นอแรด มีการติดต่อกับอินเดียมีการเผยแผ่ศาสนาพุทธและพราหมณ์ซึ่งมีอิทธิพลทางด้านศิลปะเป็นอย่างมากรวมทั้ง วรรณคดี ความเชื่อ ประเพณี และกฎหมาย จากนั้น มีการค้าเครื่องเทศชาวเปอร์เซียและชาวอาหรับได้ขยายสู่แหลมมาลายู ทำให้ชาวพื้นเมืองภาคใต้ มีประวัติศาสตร์แห่งเมืองบ้านดอนนครโบราณที่มีคนมาอยู่อาศัย ประชุมกันเป็นจำนวนมากจึงต้องมีการค้าขายข้าวปลาอาหารและปลูกเคหสถานอยู่ในตำบลบ้านดอน จึงกลายเป็นเมืองในเวลาต่อมาจึงถูกเรียกว่า “เมืองบ้านดอน” “วิถีชีวิตแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน” อยู่ในตำบลบ้านดอนกลายเป็นเมืองในเวลาต่อมาจึงถูกเรียกว่า “เมืองบ้านดอนวิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในลุ่มแม่น้ำตาปีผ่านการเรียนรู้จนเป็นประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรับปรุง พัฒนา ถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันมา และเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นผสมผสานไว้อย่างเหมาะสม และลงตัวจนทำให้เกิดเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นรอบอ่าวบ้านดอนในปัจจุบันเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยการขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ

^{๑๒๗} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), สารานุกรมภูมิปัญญาการใช้ยาสมุนไพรรไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๙.

^{๑๒๘} สัมมนา ดร. อรมา สุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปกร, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๙} สัมมนา ศ. ดร. ครองชัย หัตถา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ, โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย, ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัด สุราษฎร์ธานีของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น ตลาดประชารัฐ ตลาดวัฒนธรรม ถนนสายวัฒนธรรม นวัตกรรมชุมชนวัฒนธรรมสืบต่อไป

๔.๑.๓. พลวัตภาคประชาสังคมกับการจัดการตนเองของกลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ๒. เพื่อส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ๓. เพื่อวิเคราะห์พลวัตภาคประชาชนในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

๑.๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

๑.๑.๑ การจัดการตนเองด้านพื้นที่ การมีส่วนร่วมด้านพื้นที่ในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่กลุ่มกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด จัดการพื้นที่ แบ่งพื้นที่ในด้านกรมีส่วนร่วมด้านพื้นที่ การจัดการพื้นที่ แบ่งพื้นที่ภายในกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์ คนแรกของทางด้านชุมชนได้กล่าวไว้ว่า “ด้านการจัดการพื้นที่นั้น แต่เดิมสถานที่ท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนได้จัดสรรกันอยู่แล้ว เป็นพื้นที่อยู่อาศัยมาก่อน โดยกรมการหมู่บ้านชุมชนลีเล็ดเป็นผู้บุกเบิกโครงการนี้ร่วมกับกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่เสียสละเพื่อชุมชนมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยที่ชุมชนยังไม่มีถนนจนวันนี้มีถนนใช้ เป็นการเสียสละของของตนเองร่วมกับชาวบ้านที่มอบที่ดินทำเป็นถนนของชุมชน และสร้างถนนด้วยเงินของชาวบ้านที่มาจากการกุศล และตอนนี้รัฐบาลได้เข้ามาทำถนนให้เสร็จโดยเร็วแล้ว การแบ่งพื้นที่จึงเป็นเรื่องของการค้าขายหรือการอยู่ในพื้นที่ อาศัยของใครของมันต่อมาเป็นการบริจาคพื้นที่ให้กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ส่วนผู้ที่เข้ามาค้าขายหรือประกอบอาชีพในปัจจุบันนั้น ก็แล้วแต่ทางเจ้าของพื้นที่จะจัดการก็แล้วแต่การตกลงกัน โดยผู้อาศัยและผู้เข้ามาประกอบอาชีพนั้น จะต้องปฏิบัติตามกฎหรือระเบียบที่ทางคณะกรรมการดูแลพื้นที่ได้ตั้งขึ้น คือต้องไม่มีการสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยว” และเมื่อผู้วิจัยได้ถามถึงความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมด้านพื้นที่ การจัดการพื้นที่ แบ่งพื้นที่ ภายในพื้นที่ท่องเที่ยวของคนในชุมชน ผู้วิจัยก็พบว่าชุมชนมีความเห็นที่เป็นไปในทางเดียวกันคือ ปัจจุบันได้เข้าไปมีส่วนร่วมด้านพื้นที่ การจัดการพื้นที่ แบ่งพื้นที่ ภายในพื้นที่ท่องเที่ยว โดยทางชุมชนได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลพื้นที่ เพื่ออำนวยความสะดวกและจัดการต่าง ๆ รวมถึงการจัดพื้นที่หรือขอความร่วมมือต่าง ๆ โดยจะมีการประชุมแก่คนในชุมชนเมื่อมีความต้องการที่จะดำเนินงานต่าง ๆ ซึ่งคนในชุมชนนั้น ก็ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี นอกเหนือจากนั้น ในด้านนโยบายการวางแผนต่าง ๆ คนในชุมชนรวมถึงคณะกรรมการจัดการพื้นที่ก็ให้ข้อคิดเห็นไปแนวทางเดียวกันคือ จะมีการประชุมเพื่อหารือและดำเนินการร่วมกัน หากจะมีการปรับปรุง ปรับเปลี่ยนหรือดำเนินการเรื่องใด ๆ ก็ตาม โดยทางชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

พัฒนาการอำเภอพุนพิน ผู้ให้สัมภาษณ์ได้กล่าวไว้ว่า “ทางหน่วยงานได้เข้าไปดูแลในเรื่องการอำนวยความสะดวกในพื้นที่ ที่เสียมากกว่า เนื่องจากทางชุมชนนั้น ได้ดำเนินการและดูแลอยู่แล้วซึ่ง ทางหน่วยงานนั้นได้เน้นในเรื่องของการดูแลคุณภาพของผลิตภัณฑ์ คือ ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล

หนึ่งผลิตภัณฑ์มากกว่าที่จะเข้าไปจัดการด้านพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่แล้ว เมื่อทางการท่องเที่ยวชุมชนหรือคนในชุมชนต้องการความช่วยเหลือในด้านใด ๆ ก็จะทำเรื่องเสนอหรือติดต่อมา แล้วทางหน่วยงานก็จะตอบสนองด้วยการช่วยเหลือ หรืออำนวยความสะดวกให้” และเมื่อผู้วิจัยได้ถามถึงเรื่องนโยบายหรือการหาโยบายการจัดการด้านพื้นที่ หน่วยงานก็ได้ให้ความเห็นไปในทางเดียวกัน คือ ทางหน่วยงานภาครัฐนั้น เพียงเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนหรือให้ความรู้เท่านั้น ไม่ได้เข้าไปดูแลการจัดการทั้งหมดโดยจะได้รับการประสานมาจากชุมชนในพื้นที่ เพื่อขอความอนุเคราะห์ เช่น ในบางครั้งชุมชนต้องการให้ติดต่อผู้ที่มีความรู้หรือความชำนาญมาให้คำแนะนำ หรือเข้ามาจัดดำเนินงานบางส่วนให้เท่านั้นเช่น เมื่อต้องการพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ก็ติดต่อนายอำเภอพูนพิน หรือเมื่อจะมีการจัดงานประจำปี ทางหน่วยงานภาครัฐ จะมาดูแลในเรื่องของสถานที่อำนวยความสะดวก การดูแลเรื่องความสะดวก ความปลอดภัยให้ แต่จะไม่ได้เข้ามาตัดสินใจในเรื่องของการจัดแบ่งพื้นที่แต่อย่างใด โดยจะให้คนในชุมชนเป็นผู้จัดการและตกลงกันเอง ซึ่งที่ผ่านมาการดำเนินงานก็เป็นไปในทิศทางที่ดี ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี

๑.๑.๒ การจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จากการศึกษาการจัดการตนเองชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) เกี่ยวกับด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้พบว่า ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ดมีส่วนร่วมในเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก “มีถึง ๕ อย่างถึงอำนวยความสะดวกอย่างแท้จริง” ที่มีการบริหารจัดการ ได้แก่ ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนาการ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ฯลฯ และ ๖) ร้านค้า ดังนี้ ๑) การจัดการตนเองเกี่ยวกับที่พัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีการจัดการตนเองด้านที่พักยังน้อยอยู่ และอยู่ในช่วงกำลังก่อสร้างบ้านพักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ ๒) การจัดการตนเองเกี่ยวกับร้านอาหาร พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีการจัดการตนเองด้านร้านอาหาร ได้แก่ การรวมกลุ่มของชาวบ้านหมู่ ๔ ตำบลลีเล็ดที่เปิดร้านอาหาร เครื่องดื่มเป็นซุ้ม ซึ่งมีบริการนักท่องเที่ยวตลอดทั้งวัน ร้านค้าที่มาวางขายจะเป็นของชาวบ้านชุมชนลีเล็ดที่รวมกลุ่ม เช่น กะปิเย็น ใจ ขนมจาก น้ำมันมะพร้าว กล้วยฉาบ ปลาแห้ง ขนมไทยแม่โสภา จักรสาน ปลาหมึก ๓ รส กุ้งแห้ง กระเป๋าเศษผ้าไหม เครื่องดื่มไวคอบบริการนักท่องเที่ยวทุกวัน เพื่อต้องการให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมและมีรายได้เพิ่ม ๓) การจัดการตนเองเกี่ยวกับการคมนาคมขนส่ง พบว่า กลุ่มชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) การคมนาคมขนส่ง สามารถใช้เส้นทางถนนสายพูนพิน - สุราษฎร์ธานีเลียวย้ายไปตามถนนข้ามสะพานพระจุลจอมเกล้าข้ามแม่น้ำตาปี แล้วกลับรถได้สะพานข้ามทางรถไฟข้ามรถมุ่งไปถึงสามแยกวัดดอนกฐินแล้วเลียวย้ายไปตามถนนพูนพิน - ไซยาสายล่างถึงสามแยกเลียวยาวไปตามถนนทุ่งโพธิ์-ลีเล็ดประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอตรงไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) หากเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ข้ามสะพานแม่น้ำตาปี ตรงศาลหลักเมือง ใช้ทางหลวงชนบท ๒๐๐๗ ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ขับตรงไปถึงสี่แยกบางปอเลียวยาวไปประมาณ ๑.๘๐ กิโลเมตร ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ๔) การ

จัดการตนเองเกี่ยวกับกิจกรรมสันตนาการ พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีการจัดการตนเองด้านกิจกรรมสันตนาการ ได้แก่ เดินป่า Walkway ไปประมาณ ๗๐๐ เมตร ก็ถึงจุดชมวิว ที่มีต้นลำพูนกว่าล้านต้นเรียงรายอยู่สองข้างทาง ล่องเรือชมธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลน สัมผัสวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ และกิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติ ปลูกป่าชายเลน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาเป็นกลุ่ม หน่วยงานภาครัฐ นักเรียน นักศึกษา เพื่อมาศึกษาแหล่งเรียนรู้ป่าชายเลน เดินตามสะพานคอนกรีต ชมวิวไปจนถึงปากน้ำ บางกลุ่มก็ล่องเรือ วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน การออกหาปลา หากุ้ง โดยเฉพาะกุ้งแม่น้ำ มีเรือแคนู จักรยานน้ำ ไม้คอยบริการนักท่องเที่ยว๕) การจัดการตนเองเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ปรากฏผลดังนี้ ป้ายบอกทาง พบว่า ป้ายบอกทางมายังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด นั้นมีความชัดเจนสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีแผนที่บอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยวชัดเจน รวมถึงสถานที่และบริเวณที่ให้อาหารลิง ป้ายสื่อความหมาย พบว่า บริเวณจุดท่องเที่ยวไปยังป่าชายเลน มีป้ายสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว สถานที่จอดรถ ห้องสุขา พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว การจัดการตนเองเกี่ยวกับร้านค้า จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีร้านค้า เช่น ร้านขายของ ปรากฏผลดังนี้ ร้านขายของ พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยว จะมีซุ้มขายอาหารไม้คอยบริการผู้ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยวทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านขายของไม้คอยบริการ ซึ่งไม่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีบริษัทบริการการท่องเที่ยว จะมีกลุ่มชาวบ้านจัดการทำกันเอง ร่วมแรงร่วมใจกันจัดตั้งกลุ่มสินค้าโอท็อป ผลิตภัณฑ์ชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) และได้ผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนอำเภอพุนพิน โดยแบ่งประเภทหลัก ๆ ดังนี้ ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย ได้แก่ กลุ่มกระเป๋าสายผ้าไหม ดวงอมร ทองเอียง เป็นประธานประเภทอาหาร ได้แก่ กลุ่มขนมไทย โสภกา หมิ่นเอ เป็นประธาน กลุ่มกะปิ เย็นใจ รักเดช เป็นประธาน กลุ่มกล้วยฉาบ รัชนี มีศรี เป็นประธาน กลุ่มขนมจาก สุภาชิต รักเดช เป็นประธาน กลุ่มปลาหมึก ๓ รส พิภูล โชคช่วง เป็นประธาน กลุ่มกุ้งแห้ง อุไร ชาละวิน เป็นประธาน และกลุ่มปลาแห้ง นางกัญญา รั้งฉาย เป็นประธานประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหารและยา ได้แก่ กลุ่มน้ำมันมะพร้าว อุไร รักเดช เป็นประธาน ประเภทของใช้และเครื่องประดับ ได้แก่ กลุ่มจี้กรสาน นางระเบียบ บุญอยู่ เป็นประธาน และกลุ่มที่ ๑๐

๑.๑.๓ การจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม จากสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ชุมชนลีเล็ด มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็น “ป่าเมซอนเมืองไทย” มีระบบนิเวศแบบ ๒ น้ำ

หรือเรียกว่า “น้ำกร่อย” ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพรรณไม้และพันธุ์สัตว์น้ำ โดยเฉพาะมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ อีกทั้งป่าชายเลนยังให้ประโยชน์ทั้งช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ และยังเอื้อประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน เวล่าน้ำขึ้น ชาวบ้านจะไปตัดจาก, หาทอย, จับปูเปี้ยว, ตักอวน, ชวง น้ำลงก็หาทอย, ถีบกระดานหาทอย, และหาปู ลักษณะเด่นของป่าชายเลนบ้านห้วยทรัพย์ คือมีตะกอนเลนมาสะสม ทำให้เกิดพื้นที่ดินเลนงอกใหม่เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ปีละหลายสิบไร่ และเกิดเป็นผืนป่าชายเลนขึ้นบริเวณปากแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำนานาชนิด พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่เป็นต้นลำพู ลำแพน และแสม ที่นี้สภาพแวดล้อมยังคงเดิม ทั้งบริเวณป่าชายเลนจะมีเพิ่มขึ้นคือ ป่ารุกทะเลออกไปไกลมาก ส่วนต้นไม้ ต้นโกงกาง ต้นลำพูสร้อยลำแพน ก็มีปลูกบ้าง หน่วยงานภาครัฐ นักศึกษา มหาวิทยาลัย แม้แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดก็มาปลูกต้นไม้ ไม่มีชาวบ้านมาบุกรุกทำลาย ทุกคนเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้วยบริเวณนี้อุดมสมบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านออกเรือหากุ้ง หอย ปู ปลาได้ง่าย จึงเรียกได้ว่า “มา ชุมชนลีเล็ด เที่ยวป่าชายเลน ทำขนม ชมหิ่งห้อย” เมื่อมาถึงที่นี่ทุกคนบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า รู้สึกอบอุ่นและประทับใจ เพราะชาวบ้านชุมชนลีเล็ดเป็นกันเองและใจดี อีกทั้งยังมีที่พัก โฮมสเตย์ชุมชนลีเล็ด ที่ทำให้เราได้ใกล้ชิดและเรียนรู้วิถีคนท้องถิ่นไปพร้อมกัน แบบสโลว์ไลฟ์ ซึ่งโฮมสเตย์ของที่นี่ได้รับรางวัลมาตรฐาน Home stay Thai อันดับที่ ๒ ของประเทศ จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ปี ๒๕๕๒ ชุมชนลีเล็ด เป็นชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตั้งอยู่ที่อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำไหลผ่าน และบางส่วนของติดกับทะเล มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนมะพร้าวและทำประมงพื้นบ้านและทำนากุ้ง ในปัจจุบันมีผู้หันมาชื่นชอบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติท่องเที่ยวเพื่อความสนุกท่องเที่ยวเพื่อความผ่อนคลายเพื่อกีฬาและท่องเที่ยวทางอาหารซึ่งไม่ใช่แค่นักท่องเที่ยวในประเทศเท่านั้นแต่ยังมีนักท่องเที่ยวทั่วโลกกำลังให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวในประเทศไทย ซึ่งทางสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุราษฎร์ธานีจึงได้เล็งเห็นความสำคัญ และมีแนวคิดการใช้อยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวท้องถิ่นต่อยอดการประชาสัมพันธ์เชิงรุกในการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการจัดกิจกรรมแบบ FAM Trip เพื่อเปิดเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ให้กับจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเป็นการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ บนฝั่งอ่าวไทย ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำให้มีการเพิ่มของป่าชายเลนและทรัพยากรในน้ำ โดยช่วยกันรักษาป่าชายเลนและทรัพยากรทางน้ำ จึงมีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ไว้บริโภคหรือพื้นที่ที่นำอาศัย และชุมชนลีเล็ดได้รับรางวัลระดับประเทศติดต่อกันหลายปี เช่น รางวัลการจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ จากกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปี ๒๕๕๓ รางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย อันดับที่ ๒ ของประเทศ จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ปี ๒๕๕๒ รางวัลชุมชนดีเด่นด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปี ๒๕๕๐ รางวัลกสิกรรมค้ำประเภทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันดับ ๑ ของประเทศ จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ปี ๒๕๕๐ รางวัลการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชนจากโครงการ Charm ปี ๒๕๔๙ รางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ ไทย จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ปี ๒๕๔๙ เพราะมีคณะกรรมการทั้งหมดของหมู่บ้าน แยกเป็นหลายชุดและมีหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น มีคณะกรรมการชุมชนประมงต้นแบบ คณะกรรมการหมู่บ้านทุกส่วน คณะกรรมการดูแลป่าชายเลน สภาเด็กและเยาวชน สภาที่ปรึกษาการจัดการทรัพยากรฯ ผลจากความร่วมมือร่วมใจดังกล่าว ส่งผลให้ปัจจุบันมีพื้นที่ป่าชายเลน หรือป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้นเป็นเกือบ ๘,๐๐๐ ไร่ จากเดิมในปี ๒๕๓๔ มีป่าชายเลน

เหลืออยู่เพียง ๓,๔๐๐ ไร่ และ ๒๕๔๘ มี ๕,๐๘๕ ไร่ เป็นผืนป่าที่เกิดขึ้นใหม่ โดยเฉพาะในช่วงปี ๒๕๔๙ เป็นต้นมา มีทรัพยากรทางน้ำเกิดขึ้นจำนวนมาก ทั้งกึ่ง หอย ปู และปลา และยังเป็นแหล่งเกิด หอยแครงอีกด้วยกลุ่มท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนลีเล็ด นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ ที่ชุมชนลีเล็ดได้ก่อตั้ง กลุ่มชุมชนลีเล็ดนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ อยู่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๕ ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยนายประเสริฐ ชัญญุกรณ์ ประธานกลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็น เครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรนั้น กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างมากไม่ว่าจะเป็นด้าน ทรัพยากรป่าชายเลนที่มีต้นไม้เกิดขึ้นใหม่เกือบ ๓,๐๐๐ ไร่ โดยที่ชุมชนไม่ต้องลงแรงปลูก เมื่อมี แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ของสัตว์เพิ่มขึ้นก็ส่งผลให้สัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา ก็เพิ่มตามมา รายได้ของ ผู้คนในชุมชนก็เพิ่มขึ้น อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ น้ำในแม่น้ำลำคลองใช้ในการอุปโภคได้เป็นอย่างดี ไม่มีสิ่งปนเปื้อน ชุมชนมีความสะอาดหน้าอยู่หน้ามอง ผู้คนมาท่องเที่ยวด้วยคำพูดที่ว่า “ดื่มด่ำพรรณ ไม้ชายเลน ล่องเรือชมวิถีชีวิตริมคลองลีเล็ด” กิจกรรมของการท่องเที่ยวของชุมชน ๑. ล่องเรือชม ธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลนและลำคลองต่าง ๆ ๒. ประกอบกิจกรรมร่วมกับชาวชุมชน เช่น ร่วม ออกหาปลา ถีบกระดานจับปูศึกษาประมงพื้นบ้านจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑.๒ การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

๑.๒.๑ การจัดการตนเองด้านพื้นที่ จากการศึกษาการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมีการจัดการตนเองด้านพื้นที่ซึ่ง เป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มชุมชนพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดมูลเหล็ก และกลุ่มชุมชน ท่องเที่ยวโอท็อป นวัตวิถี บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดมูล เหล็ก ตั้งอยู่ในวัดมูลเหล็ก ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ โดย พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก เก็บสะสมสิ่งของที่ได้รับตกทอดมาจากอดีตเจ้าอาวาส เก็บ สะสมด้วยตนเองและมีส่วนหนึ่งผู้มีจิตศรัทธาได้มาบริจาค สิ่งของเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ระยะเวลาใช้กฎเจ้า อาวาสวัดมูลเหล็กเป็นพิพิธภัณฑสถานชั่วคราว แสดงสิ่งของเกี่ยวกับตู้โบราณ พระพุทธรูป ภาตทองเหลือง และ เครื่องถ้วยชาม เป็นต้น พ.ศ.๒๕๕๑ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มชุมชนพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดมูล เหล็กได้เข้าร่วมโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยคณะกรรมการฯขออนุญาตใช้อาคารโรงฉันทน์เก่าสร้างอาคารจาก เจ้าอาวาส วัดมูลเหล็ก ซึ่งมีผู้ริเริ่ม คือ นายนิรติ นาคชาติรี ประธานชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าฉาง พ.ต.ท.ชวรวัย ฉิมเรศ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอท่าฉาง และนางมาลา ชื่นวิเศษ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ ซึ่งมา ปฏิบัติงานประจำอำเภอท่าฉาง และเครือข่ายวัฒนธรรมในทุกตำบล ในการเข้าร่วมโครงการดังกล่าว ชาวท่าฉางที่อยู่ในพื้นที่และในต่างจังหวัดได้ร่วมมือร่วมใจกันบริจาคสิ่งของและเงินบริจาคโดยการจัด งานกฐินและผ้าป่าสามัคคีหลายครั้งทุกปี เงินที่ได้รับบริจาคได้นำมาปรับปรุงอาคารโรงฉันทน์เก่าจากเดิม อาคารไม้ชั้นเดียว โดยไม่ได้รับเงินงบประมาณจากราชการ คณะกรรมการฯใช้เงินบริจาค ปรับปรุง ซ่อมแซมมาเรื่อย ๆ จนเป็นอาคารไม้ ๒ ชั้น ในปัจจุบัน พ.ศ.๒๕๕๔ นายนิรติ นาคชาติรี ประธาน โครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนวัดมูลเหล็ก เสนอขอสนับสนุนโครงการจากกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งได้รับการแนะนำให้เสนอโครงการของงบประมาณสนับสนุนจากบพัฒนาจังหวัดฯ พิพิธภัณฑ สถานพื้นบ้านวัดมูลเหล็กจึงได้รับงบประมาณในการปรับปรุงอาคาร ในปี ๒๕๕๕ การจัดแสดงภายใน

อาคารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดมูลเหล็ก จัดแสดงตู้โบราณ พระพุทธรูป ภาตทองเหลือง เครื่องแก้ว เครื่องถ้วยชาม ผ้าทอลายโบราณ และเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ฯลฯ โดยแบ่งเป็น ๓ อาคาร

(๑) กุฏิเจ้าอาวาส ด้านบนเป็นพิพิธภัณฑ์ชั่วคราว แสดงสิ่งของเกี่ยวกับตู้โบราณ พระพุทธรูป เครื่องแก้วภาตทองเหลือง และเครื่องถ้วยชาม เป็นต้น ด้านล่างจัดเป็นศูนย์สารสนเทศและห้องสมุด จัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (๒) กุฏิเจ้าอาวาสหลังเก่า จัดแสดงเกี่ยวกับ ผ้าทอลายโบราณ เครื่องแก้ว และเครื่องถ้วยชาม (๓)อาคารโรงฉันทน์ ด้านบนแสดงเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา ด้านล่าง แสดงเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา ตู้โบราณและเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ด้านหลังอาคารจัดเป็นห้องประชุม นอกจากนี้ ลานกว้างด้านนอกอาคารจัดเป็นลานกีฬาเพื่อให้ชาวบ้านได้ออกกำลังกาย ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากเทศบาลตำบลท่าฉางและโรงพยาบาลท่าฉางตามโครงการวัดส่งเสริมสุขภาพ ผู้บริหารจัดการเป็นพระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ประกอบด้วย ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา หม้อ ไห กระทะทองเหลือง ภาต พาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าไหม เก็บสะสมมาเรื่อย ๆ ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาก็นำมาถวาย เช่น อาจารย์ภักชลดา สุวรรณนวล และแม่ชีน้อย ช่วยเต็มและคนอื่น ๆ อีกมากมายมีชื่อระบุไว้ นำมาถวายเป็นกระทะทองเหลืองที่ใช้ทำขนม แต่ที่ชาวบ้านเวลามาวัดทำบุญ จะแต่งกายด้วยผ้าไหม ถือสำหรับ (ภาตอาหาร) มาถวายพระ ปัจจุบันได้เข้าร่วมโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน เพื่อเสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม^{๑๓๐}

ชุมชนท่องเที่ยว otop นวัตกรรม บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภوتاฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มร่วมกันดูแลรักษาบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติมา ประชานกลุ่มดูแลคือสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน ต่อมาประชานทำหน้าที่ถึงองค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน และองค์การบริหารส่วนตำบลให้งบประมาณสร้างบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ซึ่งตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภوتاฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่กำมะถัน เหมาะแก่การใช้อาบ ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงมีความเชื่อว่า สามารถรักษาโรคอัมพาตได้ สถานที่แรกมีบ่อน้ำร้อนหรือน้ำแร่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตั้งอยู่ภายในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน พื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบเป็นป่าชายเลนเสื่อมโทรม บ่อน้ำพุร้อน เป็นบ่อน้ำร้อนที่เป็นน้ำเค็ม แต่ไม่ทำให้ตัวขึ้นเหมือนกับน้ำเค็มจากทะเลเดิมที่เป็นบ่อเล็ก ๆ ต่อมาทางหน่วยงานและชาวบ้านช่วยกันขุดให้กว้างขึ้น เนื่องจากชาวบ้านละแวกนี้จะมาแช่น้ำร้อนกันมากขึ้น มีความเชื่อว่ารักษาโรคอัมพาต อัมพาตได้ บางคนก็เอาโคลนมาทาทำให้ผิวแห้งตึง ป่าเป็นโรคเบาหวาน ปวดเมื่อยพอมานแช่น้ำร้อนทำให้อาการทุเลาลง บางคนประสบอุบัติเหตุ เดินไม่ค่อยได้ เมื่อมาแช่น้ำร้อนทำให้อาการดีขึ้น^{๑๓๑} สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่กำมะถัน เหมาะแก่การใช้อาบ ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงมีความเชื่อว่า สามารถรักษาโรคอัมพาตได้ สถานที่แรกมีบ่อน้ำร้อนหรือน้ำแร่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตั้งอยู่ภายในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน พื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบเป็นป่าชายเลนเสื่อมโทรม ลักษณะ

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ, เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก, ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก อำเภوتاฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ ยายพริ้ง มุลอาจ, ผู้เชี่ยวชาญวิถีชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

เด่น บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติที่มีเกลือแร่เจือปนและไม่มีการกักน้ำร้อนในหินทราย หินทรายแปง สีแดงเข้ม สีน้ำตาลแดง ยุคจูเรสซิก-ไทรแอสซิก สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศา เซนเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีการกักน้ำร้อนหรืออาบ ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงมีความเชื่อว่า สามารถรักษาโรคอัมพาตได้ สถานที่แรกมีบ่อน้ำร้อนหรือน้ำแร่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตั้งอยู่ภายในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน พื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบเป็นป่าชายเลนเสื่อมโทรม “ชาวบ้านในพื้นที่อำเภอท่าฉาง และอำเภอใกล้เคียงในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวนมากได้แห่เข้ามาแช่น้ำร้อนที่บ่อน้ำพุร้อนน้ำเค็มที่ตั้งอยู่ด้านหลังสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ต.เขาถ่าน อ.ท่าฉาง จ.สุราษฎร์ธานี ห่างจากที่ว่าการอำเภอท่าฉางประมาณ ๕ กิโลเมตรที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของอำเภอท่าฉาง”^{๑๓๒}

๑.๒.๑ การจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมีศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว กล่าวคือ ความสะดวกในการเดินทางเข้าสู่ชุมชน พิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง วัดมุลเหล็ก อยู่ริมถนนทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ จากอำเภอเมืองถึงวัดมุลเหล็กระยะทาง ๓๖ กิโลเมตร โดยเฉพาะบริเวณบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ เส้นทางคมนาคมทางบก ทางรถยนต์โดยใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) ประมาณ กิโลเมตรที่ ๒๐ จะมีทางแยกด้านขวามือ ให้เลี้ยวเข้าไปยังสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน (บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ) ซึ่งเป็นถนนคอนกรีต อีก ๓๒๐ เมตร ก็ถึงแหล่งหากจากที่ว่าการอำเภอท่าฉาง ๕ กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ๓๖ กิโลเมตร ด้านสิ่งแวดล้อมความสะดวกทางการท่องเที่ยว โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมความสะดวกทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมความสะดวกของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง ดังนี้ **ที่พัก** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านที่พักยังน้อยอยู่ เนื่องจากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีการให้บริการที่พักรถนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เท่านั้น เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิต แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ความเป็นอยู่ระหว่างกันอย่างจริงจัง และมีรีสอร์ท คุ่มขุนคลัง ตั้งอยู่ ๒๒ หมู่ ๑๐ ตำบลท่าเคย อำเภอท่าฉาง และโรงแรม K ๒ แอท ตั้งอยู่ ๘๒ หมู่ ๓ ตำบลคลองไทร อำเภอท่าฉาง เป็นของเอกชน แต่ละที่พักรถจะมีราคาแตกต่างกันขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งและสิ่งอำนวยความสะดวก **ร้านอาหาร** พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านร้านอาหารน้อย เช่น ร้านอาหารบ้านตากานต์ หมู่ที่ ๘ ตำบลเสวีต อำเภอท่าฉาง และร้านที่ขายอยู่ข้างบ่อน้ำร้อน **การคมนาคมขนส่ง** จากการศึกษาการจัดการกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์ พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านการคมนาคมขนส่งเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง สามารถเข้าถึงได้ทางบกจะใช้เส้นทางทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) แต่ทั้งนี้ก็ยังมีความลำบากที่เส้นทางการคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวยังคงแคบและคดเคี้ยวอยู่บ้าง การเข้าถึงสามารถเข้าถึงได้โดยรถยนต์ส่วนบุคคลหรือมอเตอร์ไซด์ หรือการบริการรถเช่าเข้าถึงแหล่ง

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ นายพิทักษ์ รักเขียว, นาย องค์กรบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๖๑.

ห้องเที่ยว^{๑๓๓} **กิจกรรมสันตนาการ** จากการศึกษาการจัดการกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์ พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านกิจกรรมสันตนาการ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก เนื่องจากมีกิจกรรมสันตนาการแทบทุกวัน บริเวณแหล่งท่องเที่ยว บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านมาแช่น้ำ เป็นส่วนใหญ่ โดยมีความเชื่อว่าช่วยรักษาโรค ที่นี้ชาวบ้านจะมาแช่น้ำร้อนกันทุกวัน ส่วนใหญ่จะมาช่วง ๑๔.๐๐ น. เป็นต้นไป จะกลับก็ประมาณ ๑๙.๐๐ น. มีทุกเพศ ทุกวัย มาเพื่อรักษาโรค เช่น เป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต ปวดเมื่อยทำให้อาการดีขึ้น **สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ** จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า ของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ปรากฏผลดังนี้ ป้ายบอกทาง พบว่า ป้ายบอกทางมายังพิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง ตั้งอยู่วัดมุลเหล็ก และจุดบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาตินั้นมีความชัดเจนสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น ระยะทางจากวัดมุลเหล็กไปยังบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติประมาณ ๖ กิโลเมตร แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีแผนที่บอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย พบว่า บริเวณจุดบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีป้ายสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวน้อย ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม สถานที่จอดรถ ห้องสุขา พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว **ร้านค้า** จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พบว่า ของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านร้านค้า เช่น ร้านขายของ ปรากฏผลดังนี้ ร้านขายของ พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยว จะมีตลาดนัดไว้คอยบริการผู้ที่ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยว ช่วงตอนเย็น ๆ ทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านสะดวกซื้อเซเว่นและโลตัสเอ็กซ์เพรสไว้คอยบริการ ซึ่งไม่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีบริษัทบริการการท่องเที่ยว จะมีบ้างก็ที่กลุ่มชาวบ้านทำกันเองแต่ก็ไม่เป็นทางการ ร้านของที่ระลึก พบว่า ยังไม่มีร้านขายของที่ระลึกที่เห็นเป็นเด่นชัด ที่มีโดยส่วนใหญ่จะเป็นการรวมกลุ่มของชุมชน^{๑๓๔}

๑.๒.๓ การจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมีการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม มีทรัพยากรชาติทางด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลายเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะพิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง ตั้งอยู่ที่วัดมุลเหล็ก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก มีเอกลักษณ์เฉพาะสำหรับกลุ่มชุมชนท่าฉาง คือ การแต่งกายด้วยชุดผ้าไทย พร้อมถือสำรับ มาทำบุญที่วัด ศึกษาวัตถุโบราณสมัยศรีวิชัย ซึ่งเจ้าอาวาสและผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมกัน สถานที่ของพิพิธภัณฑสถานเป็นตึกครึ่งปูน ครึ่งไม้ ๒ ชั้น ประกอบด้วย ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา หม้อ ไห กระทะทองเหลือง ถาด พาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าไหม บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ นายไกรรงค์ ธรรมบำรุง, ผู้เชี่ยวชาญวิถีชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ นางศิริพร แก้วมีศรี, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซนเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่ เป็นดินป่าพุร้อนน้ำเค็ม พืชพรรณเป็นพันธุ์ไม้ในป่าเค็มป่าชายหาดและป่าดิบชื้น ภูมิทัศน์พื้นที่เป็นลานหิน ที่นี้เดิมที่เป็นบ่อเล็ก แต่มีชาวบ้านมาใช้บริการกันมาก สำหรับบางคนก็เพิ่งคลอดลูกมาใหม่ ๆ พอมาน้ำร้อนทำให้มีอาการติดเชื่อ หลังจากนั้นทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน โดยนายพิทักษ์ รักเขียว นายกององค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง และชาวบ้านช่วยกันขุดบ่อเพิ่มและขยายบ่อให้กว้าง ช่วยกันดูแลโคลนออก แต่ยังคงความเป็นธรรมชาติไว้อย่างที่เห็น บริเวณโดยรอบยังคงเป็นป่าชายเลน สภาพบ่อเป็นธรรมชาติไม่ก่อสร้างใด ๆ ยกเว้นบริเวณรอบ ๆ ทำห้องน้ำไว้ บ่อน้ำพุร้อนมีบริเวณกว้างมาก ทางหน่วยงานราชการกำลังจะพัฒนาเพิ่ม ใกล้สำนักสงฆ์มีอีก ๑ บ่อ ร้อนมากแต่มีป่าปกคลุม และมีระยะยาวจนถึงทางรถไฟอีกประมาณ ๓๐๐ เมตร จะมีงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเข้ามา ๑๘ ล้านบาท เพราะผู้ว่าราชการจังหวัดเพิ่งมาดู และนายอำเภอเข้ามาสำรวจพื้นที่ด้วยตนเองเบื้องต้น^{๑๓๕}

๑.๓ การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด

๑.๓.๑ การจัดการตนเองด้านพื้นที่ จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนเลม็ด สถานที่ตั้ง เลขที่ ๗/๙ หมู่บ้านไทรงาม ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐ มีกิจกรรม “แหล่งทำนาผลิตไข่เค็ม สวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร” ด้านพื้นที่ได้แก่ แหล่งทำนาในอดีต ชาวบ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ดมีอาชีพทำนา และเลี้ยงเป็ดเป็นอาชีพเสริมเมื่อสิ้นฤดูกาลทำนา เนื่องจากผลิตไข่เค็มไข่เป็ดมีปริมาณมากเหลือจากการขายเป็นสาเหตุให้ไข่เป็ดเน่าเสียชาวบ้านจึงหาวิธีถนอมไข่เป็ดสดไม่ให้เน่าเสียโดยการนำมาพอกกับดินและหมักไว้เป็นไข่เค็ม เมื่อได้รสชาติที่ดีและเก็บไว้ได้นานก็เริ่มมาวางขายบริเวณหน้าลายบ้านและริมนอนเอเชียโดยบรรจุกล่องรองเท้าบ้างใส่ถุงพลาสติกบ้างต่อมาเริ่มมีคนบริโภคไข่เค็มมากยิ่งขึ้นจนปริมาณการผลิตไม่เพียงพอกับความต้องการชาวบ้านจึงได้รวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มและทำการผลิตไข่เค็มเพื่อจำหน่ายและได้พัฒนาจนถึงปัจจุบัน โดยมีสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอไชยาเข้ามาส่งเสริม และสนับสนุนด้านการจัดการกลุ่ม การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์และสนับสนุนงบประมาณในด้านต่าง ๆ ข้าวยา คั่วกลิ้ง ต้มขมิ้น ต้มส้มปลา ปลาทอดขมิ้น ผัดสะตอใส่ กะปิ มัสมั่น เหลียงผัดไข่^{๑๓๖}

๑) สวนโมกขพลาราม จากวัดธารน้ำไหลสู่สถานปฏิบัติธรรมชั้นแนวหน้าของเมืองไทย กลายเป็นแหล่งบ่มเพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา ที่มีผู้ศรัทธามากที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองไทย ที่นี้ก่อตั้งขึ้นโดยท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นสถานที่แสวงหาความสงบและศึกษาธรรม ด้วยภายในอาณาบริเวณของสวนโมกขพลาราม มีความร่มรื่น เงียบสงบเหมาะสำหรับปฏิบัติธรรม ถอดถอนจิตใจ และศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีโรงมหรสพทางวิญญาณ ซึ่งประกอบด้วยภาพศิลป์ บทกวี คติธรรมคำสอนในพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ รวมถึงภาพพุทธประวัติ และภาพจำลองจากภาพหินสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติในอดีต^{๑๓๗}

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ นายไกรรงค์ ธรรมบำรุง, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ นางยายบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ ม.๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัด สุราษฎร์ธานี วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ นายกิตติพงษ์ บุญกันภัย, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๒) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ปุชนียสถานสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัด สุราษฎร์ธานี เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นพุทธสถานเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของช่าง ศิลปกรรมสมัยศรีวิชัยไว้ได้ สมบูรณ์ วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร จึงเป็นวัดที่มีความสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของชาวไชยาและ สุราษฎร์ธานีมานานนับแต่โบราณกาล ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญแก่วัดประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติและยกฐานะวัดเป็นพระอารามหลวง และเป็นหนึ่งในสามของ โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาของภาคใต้ ได้แก่ พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจดีย์พระบรมธาตุไชยาเป็นสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยองค์เดียว ที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีที่สุด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ไม่ปรากฏประวัติการสร้างและผู้สร้าง เข้าใจว่าสร้างในขณะที่เมืองไชยา สมัยศรีวิชัยกำลังเจริญรุ่งเรืองสูงสุด เจดีย์พระบรมธาตุนี้เป็นสัญลักษณ์ในดวงตราประจำจังหวัด และเป็นสัญลักษณ์ในธงประจำกอง และผ้าพันคอลูกเสือด้วย ซึ่งถือกันว่าถ้าใครไปเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี หากไม่ได้ไปนมัสการพระบรมธาตุไชยาแล้ว ก็เหมือนกับยังไม่ถึงจังหวัด สุราษฎร์ธานี^{๑๓๘}

๓) วิถีชีวิต วิถีไทยกับชุมชนเลม็ด ไช้เค็มไชยาเป็นสินค้าที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปของผู้บริโภค เป็นของฝากที่ใคร ๆ ต้องแวะซื้อเมื่อผ่านมายังอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้ทำไช้เค็มอำเภอไชยาจึงทำให้เพิ่มมากขึ้นประชาชนมีการเลี้ยงเป็ดมากขึ้นในปัจจุบันโดยเฉพาะตำบลเลม็ดตำบลเวียงและตำบลอื่น ๆ ทำกันมากปัจจุบันไช้เค็มไชยาเป็นที่รู้จักแพร่หลายของคนทั้งประเทศเมื่อกล่าวถึงไช้เค็มทุกคนต้องนึกถึงอำเภอไชยาและสิ่งที่พิสูจน์ถึงชื่อเสียงและคุณภาพไช้เค็มไชยาก็ คือ การที่สภาอุตสาหกรรมจังหวัดและหอการค้าจังหวัดได้คัดเลือกไช้เค็มไชยา เป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่นของจังหวัดและอนุกรรมการ ๑ ตำบล ๑ ผลิตภัณฑ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้คัดเลือกให้ไช้เค็มไชยานั้นเป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่น ๑๐ อันดับแรกจนพัฒนาจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของของคนทั่วไป ใครไปมาซื้อจะซื้อเป็นของฝากในนามไช้เค็มไชยาการทำไช้เค็มไชยาจึงกลายเป็นอาชีพของชุมชนเลม็ด ซึ่งนางยายบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี อาชีพเกษตรกร ทำนา อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ ม.๕ ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี สาเหตุการทำให้ไช้เค็มไชยาก็เนื่องมาจาก คนในหมู่บ้านมีอาชีพเลี้ยงเป็ดกันเป็นส่วนใหญ่ แล้วสามารถถนอมอาหารได้ดีและสร้างรายได้มากกว่าทำนาเสียอีก สามารถเลี้ยงลูกเลี้ยงหลานได้มาจนทุกวันนี้ตอนนี้ไม่ต้องทำแล้ว เหนื่อยมามากแล้วให้ลูกหลานสืบทอดต่อไปเท่านั้นก็พอใจแล้ว แต่หลานเริ่มไม่ค่อยทำแล้วกลัวเหมือนกันว่าอนาคตหลาน ๆ จะทำไช้เค็มไชยาเป็นใหม่เพราะส่วนใหญ่เรียนจบสูง ๆ กันทั้งนั้นไม่มาทำไช้เค็มแล้วกลายเป็นหวังจริง ๆ^{๑๓๙}

การรวมกลุ่มของกลุ่มไช้เค็ม อสม.ของชุมชนชาวเลม็ด จึงเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกัน ในครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ เพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไช้เค็ม อสม. และผลิตไช้เค็มไชยาชนิดดินพอก (ดินจอมปลวก) เพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกและส่งขายเป็นของฝาก เดิมทีนี้ทำนา แต่เจอปัญหาหอยเชอรี่ มากัดกินต้นข้าว และได้หาวิธีกำจัดหอยเชอรี่หลาย ๆ วิธีก็กำจัดไม่หมด ต่อมาชาวบ้านได้พบแนวทางการสร้างอาชีพเสริมด้วยการหาพันธ์เป็ดไช้มาเลี้ยงให้กินหอยเชอรี่ในนาข้าว และได้รับสนับสนุนจากทางราชการ ก็เลยหันมาเลี้ยงเป็ด หลังจากนั้นก็มีไช้เยอะ ก็เลยรวมกลุ่มกันทำ

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูจรัสเจติยาทร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ นางยายบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี อาชีพ เกษตรกร ทำนา อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ไข่เค็มขึ้นมา เริ่มทำเมื่อปี ๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน มีสมาชิกในกลุ่ม ๑๘ ราย จะต้องไขมาส่งที่กลุ่มและผลิตไข่เค็ม จะไม่รับเอาไขมาจากแหล่งอื่น ๆ ต้องเป็นไขในอำเภอไชยาและเป็นสมาชิกเท่านั้น เพราะวิธีการเลี้ยงเปิดจะไม่เหมือนกันที่ไขเปิดจะแดง ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม ที่นี่จะสาธิตวิธีการทำไข่เค็ม และจำหน่ายไข่เค็ม^{๑๔๐}

๑.๓.๒ การจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีศักยภาพ เดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานีบนทางหลวงหมายเลข ๔๑ ที่มุ่งหน้าไปอำเภอชุมพร ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวขวาบริเวณก.ม. ๑๓๔ ผ่านสวนโมกขพลารามอยู่ทางด้านซ้ายมือ ตรงไปและเลี้ยวขวาอีกครั้งตรงสี่แยกโมถ้ายหรือตามถนนทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ตรงไปราวประมาณ ๒ กิโลเมตรจะเห็นวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหารอยู่ทางขวามือ ขับตรงไปเจอสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวขวาประมาณ ๓ กิโลเมตร เจอป้ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. เลี้ยวขวา ไปประมาณ ๒๐ เมตร หากจะใช้เส้นทางทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) ก่อนถึงสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวซ้าย ไปประมาณ ๒๐ เมตร ถึงกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม ไชยา อสม. กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว ดังนี้ **ที่พัก** พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีการจัดการตนเองด้านที่พัก มีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยวได้เลือกพัก เนื่องจากอำเภอไชยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย มีที่พักเพียงพอกับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) มารวย รีสอร์ท ๑/๒๐ หมู่ ๖ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา ๒) เพื่อนเดินทางรีสอร์ท ๑๕/๑ หมู่ ๖ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา ๓) สุวรรณ วรรณ รีสอร์ท ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา **ร้านอาหาร** จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีการจัดการตนเองด้านร้านอาหารมีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) ร้านอาหารเพื่อนเดินทาง ๑๕/๑ หมู่ ๖ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา เป็นร้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นในอำเภอไชยา ๒) เฮือนปาจรีรี่ ๘๘/๑ หมู่ ๑ อำเภอไชยา เป็นร้านอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้ ๓) บ้านผักหวาน ๑๖๐/๑ ตำบลตลาด อำเภอไชยา เป็นอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้และกาแฟ ๔) คริวชุมพู่ ๘๗/๑ หมู่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา เป็นอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้ ๕) ร้านอาหารบัว ไชยา ๒๖๘ หมู่ ๑ ถนนรักษันรภกิจ ตำบลตลาด อำเภอไชยา **การคมนาคมขนส่ง** พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีศักยภาพด้านการคมนาคมขนส่ง เดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานีบนทางหลวงหมายเลข ๔๑ ที่มุ่งหน้าไปอำเภอชุมพร ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวขวาบริเวณ ก.ม. ๑๓๔ ผ่านสวนโมกขพลาราม และเลี้ยวขวาอีกครั้งตรงสี่แยกโมถ้ายหรือตามถนนทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ตรงไปราวประมาณ ๒ กิโลเมตรจะเห็นวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหารอยู่ทางขวามือ เดินทางโดยเครื่องบิน เที่ยวบินในประเทศเส้นทางกรุงเทพมหานคร-สุราษฎร์ธานี มีทั้งหมด ๔ บริษัท ได้แก่ บริษัท ไทยสมายแอร์แอร์ จำกัด บริษัท ไทยแอร์เอเชีย จำกัด บริษัท สายการบินนกแอร์ จำกัด และบริษัท ไทยไลอ้อนแอร์ จำกัด ระยะทางจากสนามบินนานาชาติสุราษฎร์ธานีไปตัวเมืองอำเภอไชยา ๓๖ กิโลเมตร **กิจกรรมสันทนาการ** พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีศักยภาพด้านกิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ การปฏิบัติธรรม ณ สวนโมกขพลาราม การศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบสตรีวิชัย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วัดพระบรม

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ นางประสงค์ หีตอนันต์, ประธานชุมชนอสม., วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ธาตุไชยาราชวรวิหาร ท่องเที่ยววิถีชุมชนเลม็ดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. ฝึกการทำไข่เค็ม นำไข่มาคัดแยกขนาด ล้างให้สะอาดและไข่จะต้องไม่มีรอยบุบนำมาผสมในดิน ที่ใช้ผสมจะเป็นจอมปลวกซึ่งมีสัดส่วน ๓ อย่าง น้ำ ดิน และเกลือ เอาไข่คลุกกับดินและเอาไปคลุกกับแกลบที่เผาสีดำให้ทั่วหลังจากนั้นจะเก็บไว้ ๑-๕ วัน ต้มไข่หวาน ๓-๗ จะทอดไข่ดาว ๑๐-๑๕ จะต้มในกล่องจะใส่วิธีการผลิตอาหารให้ด้วย **สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ** จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด มีการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ปรากฏผลดังนี้ ป้ายบอกทาง พบว่า ป้ายบอกทางไปยังสวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ป้ายบอกทางมีความชัดเจน สำหรับกลุ่มชุมชนเลม็ดวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. นั้นยังไม่มีมีความชัดเจน ที่จะสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวสวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร กลุ่มชุมชนเลม็ดวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. มีแผนที่บอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ป้ายสื่อความหมาย พบว่า บริเวณจุดสวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร กลุ่มชุมชนเลม็ดวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. มีป้ายสื่อความหมายทางการเที่ยวน้อย ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม สถานที่จอดรถ ห้องสุขา พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวสวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร กลุ่มชุมชนเลม็ดวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. มีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว **ร้านค้า** จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า ของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด มีศักยภาพด้านร้านค้า เช่น ร้านขายของ ปรากฏผลดังนี้ ร้านขายของ พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวสวนโมกขพลาราม และวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร จะมีร้านขายของไว้คอยบริการผู้ที่ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยวทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านสะดวกซื้อเซเว่น และร้านค้าอื่น ๆ ไว้คอยบริการ ซึ่งไม่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก ส่วนชุมชนเลม็ดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. ทางกลุ่มแม่บ้านจะมีการขายไข่เค็มเป็นของฝาก บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มียบริษัทบริการการท่องเที่ยว จะมีบ้างก็เป็นเจ้าหน้าที่สำนักงานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ร้านของที่ระลึก พบว่า มีร้านขายของที่ระลึกที่เห็นเป็นเด่นชัด ที่มีโดยส่วนใหญ่จะเป็นการรวมกลุ่มของชุมชน ร้านขายอาหาร ไข่เค็ม เสื้อผ้าบาติก ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ทำมาจากเปลือกหอย

๑.๓.๓ การจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม ๑) บริเวณสวนโมกขพลาราม เป็นพื้นที่ป่า ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด บรรยากาศร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะกับการปฏิบัติธรรม ๒) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร สภาพแวดล้อมเป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แบบศรีวิชัย ประกอบด้วย พระวิหารคด พระวิหารหลวง พระอุโบสถ พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์ รูปปั้นพระขยาก็วัฒน์ วิหารหลวงพ่อโต ๓) ชุมชนเลม็ดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. สภาพแวดล้อมเป็นทุ่งนา เหมาะแก่การเลี้ยงเป็ด ซึ่งชุมชนได้มีการรวมกลุ่มทำไข่เค็มไชยา ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านเลม็ด หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด

อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มอบหน้าที่ให้นางประสงค์ หีตอนันต์ บริหารจัดการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในหมู่บ้าน จึงทำให้กลุ่มไข่เค็ม อสม. พัฒนาขึ้นจากการรวมกลุ่มกันผลิตไข่เค็มไชยาชนิดดินพอกเพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกและส่งขายเป็นของฝาก และฝากเงินโดยกระบวนการฝากเงินที่เรียกว่ากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเลม็ด หมู่ ๕ โดยมีนายสุธรรม ทองแถม เป็นประธาน

๑.๔ การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

๑.๔.๑ การจัดการตนเองด้านพื้นที่ จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะบริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวติดทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์ มีรูปปั้นยักษ์ เนื่องจากชาวบ้านประกอบอาชีพวางอวนปูม้า ซึ่งเป็นรายได้หลักของชาวประมงแถบนี้ นอกจากนี้ยังมีเกาะเสร็จ เกาะเล็กที่มีเนื้อที่ไม่มาก ชายหาดด้านหนึ่งเป็นทราย ส่วนอีกด้านเป็นหาดดินเลนที่ถูกทับถมจากตะกอนทรายและตะกอนดินเลนปากแม่น้ำตาปี ตั้งอยู่ ณ ตำบลพุมเรียง นั่งเรือออกจากฝั่งแหลมโพธิ์ประมาณ ๒๕ นาที เกาะเสร็จมีความงดงามด้วยสันทราย^{๑๔๑} และกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้สืบทอดมาหลายชั่วคนตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธพื้นเมืองในท้องถิ่น มีลักษณะเด่นที่ต่างจากผ้าไหมภาคอื่น ๆ คือการทอ ยกดอกด้วยไหมและด้น โดยมีผ้าทอยกที่มีชื่อเสียงคือ ผ้ายกชุดหน้านาง ผ้ายกดอกกลมเกสร และผ้ายกดอกลายเชิง ผ้าที่ทอในช่วงนั้นเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันและผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ ซึ่งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั้นส่วนใหญ่ใช้ผ้าฝ้ายทอเพื่อความทนทาน สำหรับผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ จะทอด้วยไหมหรือผ้าฝ้ายแกมไหม ใช้นุ่งในงานบุญ งานแต่งงานงานนักษัตฤกษ์^{๑๔๒}

๑.๔.๒ การจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีการจัดการตนเองด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว กล่าวคือ ความสะดวกในการเดินทางเข้าสู่ชุมชน ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ สุราษฎร์ธานี ไชยา ถึงสี่แยกไชยา เลี้ยวขวาใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ อีก ๙ กิโลเมตร ถึงชุมชนพุมเรียง หากเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ใช้บริการรถโดยสารสายสุราษฎร์ธานี-ระนอง หรือสุราษฎร์ธานี-ชุมพร จากตัวเมืองไชยา ใช้บริการรถโดยสาร ประจำทางสายไชยา-พุมเรียง ๑๐ กิโลเมตร หากขับรถไปตามเส้นทางพุมเรียง-ชายทะเลที่เลยจากหมู่บ้านไป ๒ กิโลเมตร จะถึงแหลมโพธิ์

กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง ดังนี้ **ที่พัก** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านที่พักเนื่องจากอำเภอไชยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายมีที่พักเพียงพอกับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) รุ่งอรุณ ริ

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ นายสันติ คงเจริญ, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ นางหวันมีะ นุ้ยหิมิ, ผู้นำชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สอรัท ๑๑๒ หมู่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๒) แหลมโพธิ์ปืซ รีสอรัท ๑๑๑/๑ หมู่ ๑ ตำบลพุมเรียง
 อำเภอไชยา ๓) แหลมทราย รีสอรัท ๑๘๒/๑ หมู่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๔) เบสเฮาส์ รีสอรัท ๖๐/
 ๖ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๕) รีมเล รีสอรัท ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๖) ไชยารีสอรัท ตำบลพุมเรียง
 อำเภอไชยา ๗) บ้านพักชายทะเล วีรดา ตำบลตะกรบ อำเภอไชยา **ร้านอาหาร** จากการศึกษาศักยภาพ
 ของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการ
 สังเกต พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านร้านอาหาร ได้แก่ ๑) ร้านพลับพลาชีฟูด ๔๑๒
 หมู่ ๑ ถนนชายทะเล ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา เป็นอาหารทะเล ๒) ราตรีชีฟูด หมู่ ๑ ถนนชายทะเล
 ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา เป็นอาหารทะเล **การคมนาคมขนส่ง** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่ม
 ท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมี
 ศักยภาพด้านการคมนาคมขนส่ง เดินทางโดยรถยนต์สายล่าง ๔๑๑๒ ถึงสี่แยกท่าโพธิ์ เลี้ยวขวาใช้ทาง
 หลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ไป ๙ กิโลเมตร หรือใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ สุราษฎร์-ไชยา ถึงแยกไชยา
 เลี้ยวขวาอีก ๖ กิโลเมตร ถึงตลาดไชยา จากตลาดไชยาไปตำบลพุมเรียงอีก ๑๐ กิโลเมตร ถึงชุมชน
 พุมเรียง หาดแหลมโพธิ์ เกาะเสรีจ นั่งเรือออกจากฝั่งแหลมโพธิ์ประมาณ ๒๕ นาที เดินทางโดยเครื่องบิน
 ที่เที่ยวบินในประเทศเส้นทางกรุงเทพมหานคร-สุราษฎร์ธานี มีทั้งหมด ๔ บริษัท ได้แก่ บริษัท ไทยสมาย
 แอร์เวย์ จำกัด บริษัท ไทยแอร์เอเชีย จำกัด บริษัท สายการบินนกแอร์ จำกัด และบริษัท ไทยไลอ้อนแอร์
 จำกัด ระยะทางจากสนามบินไปตัวเมืองอำเภอไชยา ๔๒ กิโลเมตร จากอำเภอไชยาไปชุมชนพุมเรียง ๖
 กิโลเมตร **กิจกรรมสันตนาการ** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการ
 สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมี
 ศักยภาพด้านกิจกรรมสันตนาการ ศึกษารวมชาติบริเวณแหลมโพธิ์ เกาะเสรีจ วิถีชีวิตชุมชนชาวประมง
 ธาราการปูม้า และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิม เช่น การทอผ้าไหม **สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ** จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงโดยการสัมภาษณ์กลุ่ม
 ผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า ของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพ
 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้าย
 ประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
 สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ปรากฏผลดังนี้ ป้ายบอกทาง พบว่า ป้ายบอกทางไปยังแหลมโพธิ์ ชุมชนพุมเรียง
 นั้นมีความชัดเจนสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น แผนที่บริเวณแหล่ง
 ท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวแหลมโพธิ์ มีแผนที่บอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน
 ป้ายสื่อความหมาย พบว่า บริเวณแหลมโพธิ์ กลุ่มชุมชนพุมเรียง มีป้ายสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว
 ชัดเจน ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม สถานที่จอดรถ ห้องสุขา พบว่า ในบริเวณแหล่ง
 ท่องเที่ยวแหลมโพธิ์ ชุมชนพุมเรียง มีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว **ร้านค้า**
 จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า
 กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านร้านค้า เช่น ร้านขายของ ปรากฏผลดังนี้ ร้านขายของ พบว่า
 บริเวณแหล่งท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง จะมีร้านขายของไว้คอยบริการโดยเฉพาะผ้าไหมพุมเรียงสำหรับผู้
 ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยวทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านสะดวกซื้อเซเว่น บิ๊กซี และ
 ร้านค้าอื่น ๆ ไว้คอยบริการ ร้านขายอาหารทะเลสด ๆ เช่น หอยขาว ปูม้า ปูทะเล ซึ่งไม่ห่างจากแหล่ง
 ท่องเที่ยวมากนัก สำหรับบริเวณแหลมโพธิ์จะมีร้านอาหารไว้คอยบริการ และมีตลาดนัดวันพฤหัสบดีและวัน

เสาร์ บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีบริษัทบริการการท่องเที่ยว จะมีบ้าง ก็เป็นเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเทศบาลพุมเรียง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณแหลมโพธิ์ ร้านของที่ระลึก พบว่า มีร้านขายของที่ระลึกที่เห็นเป็นเด่นชัดที่มีโดยส่วนใหญ่จะเป็นการร้านขายเสื้อผ้า บาติก ผ้าไหมพุมเรียง

๑.๔.๓ การจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงโดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์เป็นป่าชายเลน มีต้นโกงกาง ต้นลำพู เกาะเสร้าง เป็นเกาะที่เกิดจากการพัดพาของสันททรายในทะเลที่มาสะสมกันนานวันเข้า ก็กลายเป็นเกาะทราย ที่มีต้นไม้ขึ้นมาพอให้ไต่ร่มเงา เนื้อที่ไม่ได้มากในยามที่น้ำขึ้น แต่ขนาดจะกว้างใหญ่เพิ่มขึ้นไปอีกหลายเท่าในยามที่น้ำลง ทุกวันนี้ สันททรายในทะเล ก็ยังคงทำหน้าที่สร้างเกาะ คือยังมีทรายที่พัดพามาสะสม แนวทรายไหลขึ้นมา รูปร่างนั้นปรับเปลี่ยนไปตามกระแสน้ำและลม จึงมีรูปร่างไม่เหมือนกันสักครั้ง มีทุ่งดอกผักบุ้งทะเลสำหรับชุมชนพุมเรียง เป็นชุมชนโบราณของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้สืบทอดมาหลายชั่วคนตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธพื้นเมืองในท้องถิ่นการทอผ้าไหมพุมเรียง เป็นสินค้าพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อของจังหวัดสุราษฎร์ธานี^{๑๕๓}

กลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้สืบทอดมาหลายชั่วคนตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธพื้นเมืองในท้องถิ่น มีลักษณะเด่นที่ต่างจากผ้าไหมภาคอื่น ๆ คือการทอ ยกดอกด้วยไหมและดิน โดยมีผ้าทอยกที่มีชื่อเสียงคือ ผ้ายกชุดหน้านาง ผ้ายกดอกกลมเกสร และผ้ายกดอกลายเชิง ผ้าที่ทอในช่วงนั้นเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันและผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ ซึ่งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั้นส่วนใหญ่ใช้ผ้าฝ้ายทอเพื่อความทนทาน สำหรับผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ จะทอด้วยไหมหรือผ้าฝ้ายแกมไหม ใช้นุ่งในงานบุญ งานแต่งในงานนักขัตฤกษ์^{๑๕๔}

๒. การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

๒.๑ ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

๒.๑.๑ การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ชุมชนลีเล็ด มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็น “ป่าเมซอนเมืองไทย” มีระบบนิเวศแบบ ๒ น้ำ หรือเรียกว่า “น้ำกร่อย” ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพรรณไม้และพันธุ์สัตว์น้ำ โดยเฉพาะมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ อีกทั้งป่าชายเลนยังให้ประโยชน์ทั้งช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ และยังเอื้อประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน เวล่าน้ำขึ้น ชาวบ้านจะไป ตัดจาก, หาหอย, จับปูเปี้ยว, ตักอวน, ช่วงน้ำลงก็ หาหอย, ถีบกระดานหาหอย, ตกเบ็ด และหาปูลักษณะเด่นของป่าชายเลนบ้านห้วยทรัพย์ คือมีตะกอนเลนมาสะสม ทำให้เกิดพื้นที่ดินเลนงอกใหม่เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ปี

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ นายสุทิน สิทธิเดช, ชาวประมง, วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ นางหวันมีะ นุ้ยหมิม, ผู้นำชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง, วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ละหลายสิบไร่ และเกิดเป็นผืนป่าชายเลนขึ้นบริเวณปากแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำนานาชนิด พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่เป็นต้นลำพู ลำแพน และแสม มีการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนซึ่งเกิดจากความร่วมมือของส่วนราชการและกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ทรัพยากรป่าชายเลนที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ศูนย์เรียนรู้และศึกษาธรรมชาติ เกิดจากการที่ชาวบ้านหมู่ที่ ๔ ร่วมแรงร่วมใจกัน ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือ นายสมชาย รักเดช นำเงินจากโครงการ SML ของหมู่บ้าน มาสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ของคนทั้งภายในและนอกชุมชน รวมทั้งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ “ถ้าทุกคนไม่ร่วมบริจาคสะพานที่กั้นไม่เกิดศูนย์แห่งนี้” หลังจากการก่อสร้างศูนย์แล้วเสร็จ ทางอำเภอและจังหวัดได้ส่งเสริมเครือข่ายโดยการสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมในการก่อสร้างทางเดินศึกษาธรรมชาติในป่าชายเลน (Walk Way) มี ทั้งการเดินชมเส้นทางธรรมชาติในป่าโกงกางระยะทาง ๘๐๐ เมตรสามารถเดินชมป่าชายเลนตามวอคเวย์ มีฝูงลิงแสมคอยนั่งต้อนรับไปตลอดเส้นทาง และที่เป็นไฮไลท์ท่องเที่ยวทางน้ำที่กำลังเป็นที่นิยมคือการปั่นจักรยานน้ำ ที่มีทั้งหัวเป็ด หงษ์ ปลาฉลาม ปลาโลมา เป็นที่ชื่นชอบของเด็ก ๆ ที่มักเป็นครอบครัว และพายเรือแคนู ชมบรรยากาศสองฝั่งคลองบางปอ ได้สัมผัสวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านอีกด้วย ป่าชายเลนจำนวนมากกว่า ๗,๐๐๐ ไร่ที่คนในชุมชนลิเล็ด นำโดยนายประเสริฐ ชัยจุกรณ์ ได้ชักจูงชาวบ้านร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ประกอบกับที่นี่มีแม่น้ำลำคลองน้ำร้อยสายที่ไหลมาบรรจบพบกันจนเกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติของระบบนิเวศน์ได้อย่างสมบูรณ์ และความหลากหลายทางด้านชีวภาพได้กลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำนานาชนิดจำนวนมาก เพราะป่าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าไปเที่ยวกันมิได้ขาด โดยทางชุมชนจัดให้มีกิจกรรมที่น่าสนใจเช่นล่องเรือชมธรรมชาติของป่าชายเลนและลำคลองที่มีระบบนิเวศน์ดีเยี่ยม ชมกลุ่มอาชีพเสริมการทำกะปิจากกุ้ง การทำใบจาก ชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ชมศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ลิเกป่า เดินชมหิ้งห้อยที่มีเป็นจำนวนมากยามค่ำคืนอวดประกายแสงระยิบระยับ เกาะตามต้นลำพู ต้นโกงกาง จนดูสวยงามเหมือนดวงดาวบนท้องฟ้า^{๑๕๕}

๒.๑.๒ การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า ด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ในการจัดการตนเอง ๓ ประการดังนี้ กิจกรรมการท่องเที่ยว และโปรแกรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ๑) มีกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจ ๒) มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้สัมผัสเสน่ห์ชุมชนด้วยการลงมือปฏิบัติ ๓) มีโปรแกรมการท่องเที่ยว เช่น “พาเที่ยวบ้านฉัน” ที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับสินค้าและบริการของชุมชนท่องเที่ยวแบบครบวงจรนักท่องเที่ยวสามารถ เลือกโปรแกรมการท่องเที่ยว ได้ตามความสนใจ และเวลาที่มีจำกัดได้^{๑๕๖} การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มน้ำตาปี จากการสัมภาษณ์ สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวออกมาได้ ดังนี้ **เส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน)** ๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลิเล็ด

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ นายเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น, เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยว, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ นายภิรมณ์ สุขสม, นายกองคိုင်คการบริหารส่วนตำบลท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

(ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน จุดเด่น การเดินทางมาท่องเที่ยวที่มีความสะดวกสบาย เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสัมผัสวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน การเดินทางสะดวกไม่ไกลจากในเขตเมือง มีความปลอดภัยมีความหลากหลายของทรัพยากร ไฮไลต์สำคัญคือ ป่าชายเลน ป่ารุกทะเล ที่เป็นจุดแวะถ่ายรูปและเช็คอินเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาน้อยแต่อยากพักผ่อนได้บรรยากาศแบบวิถีชีวิตและที่เป็นจุดเด่นนอกเหนือจากนี้คือ การล่องเรือที่นักท่องเที่ยวสามารถเลือกได้ ๒ อย่างคือ เรือยนต์และเรือพาย ส่วนเรือพายนักท่องเที่ยวสามารถพายเองได้ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย

๒.๒ ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

๒.๒.๑ การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชน

คุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง ถิ่นนี้มีเจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก นำโดยพระครูสุกิตติธรรมคุณและผู้นำชุมชน ชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป รวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชน ดำเนินการโดยใช้สถานที่วัดมูลเหล็กก่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ โดยมีผู้นำทางศาสนา คือ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก คุณครูสาลี จันทรมิมล ผู้นำชุมชน วัฒนธรรมท้องถิ่น และชาวบ้านในพื้นที่ อีกพื้นที่หนึ่งคือ บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ โดยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำร้อน นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน นายพิทักษ์ รักเขียว และชาวบ้านหมู่ที่ ๑ ใช้ศาลาในหมู่บ้านในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อนเป็นศูนย์กลางในการบริหารกลุ่มท่องเที่ยวบ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง แลกเปลี่ยนเรียนรู้และรวบรวมองค์ความรู้ของหมู่บ้าน ล่าสุดผู้ราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี นายอำเภอท่าฉางได้เข้ามาสำรวจพื้นที่เบื้องต้น ในอนาคตจะมีการขุดบ่อน้ำร้อนเพิ่มเติมอีกประมาณ ๓๐๐ เมตร เนื่องจากในบริเวณดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ของบ่อน้ำร้อนอยู่

๒.๒.๒ การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

๑) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตั้งอยู่ในวัดมูลเหล็ก ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ โดยพระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก เก็บสะสมสิ่งของที่รับตกทอดมาจากอดีตเจ้าอาวาส เก็บสะสมด้วยตนเองและมีส่วนหนึ่งผู้มีจิตศรัทธาได้มาบริจาค สิ่งของเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ระยะเวลาใช้กฎเจ้าอาวาสวัดมูลเหล็กเป็นพิพิธภัณฑ์ชั่วคราว แสดงสิ่งของเกี่ยวกับตู้โบราณ พระพุทธรูป ภาชนะดินเผา และเครื่องถ้วยชาม เป็นต้นพ.ศ.๒๕๕๑ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดมูลเหล็กได้เข้าร่วมโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน เป็นการเปิดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยมีคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชนอำเภอท่าฉางซึ่งได้แก่นางสาลี จันทรมิมล นางประภาวดี นายบุญนัส อโณรัตน์ นางเสาวภา วราชัย และนายรัตนมณี เรืองเวช จะนำการแสดงย้อนยุคในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประทศเรือพนมพระ ประทศรถแห่ ขบวนแห่เรือพนมพระ ในเดือนสิบเอ็ด ของทุกปี เป็นต้น^{๑๔๗}

๒) ท่องเที่ยวโอทอปวิถีบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ธารน้ำร้อนและบ่อน้ำร้อนธรรมชาติที่อุดมด้วยแร่ธาตุที่มีประโยชน์แก่ร่างกาย

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ นางสาลี จันทรมิมล, ประชาชนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒ กันยายน, ๒๕๖๑.

หลายชนิดเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่ธรรมชาติสรรค์สร้างมาเพื่อบำบัดโรคให้แก่มนุษย์ซึ่งยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่มาก เป็นธารน้ำที่ไหลอยู่ตลอดเวลาจึงทำให้น้ำสะอาดอยู่ตลอดเวลา ซึ่งแร่ธาตุที่มีอยู่ในบ่อน้ำร้อนธรรมชาติ มีหลากหลายชนิด ที่มีประโยชน์ต่อร่างกายและบำบัดโรคได้หลายโรค ที่เห็นชัดเจนคือโรคผิวหนัง โรคปวดตามข้อ ความดัน เบาหวาน เป็นต้น และมีกลุ่มโอทอปกลุ่มเลี้ยงหอยแครง ประธานกลุ่มคือชาติชาย มณีน้อย กลุ่มปลูกพืชสมุนไพรและผักปลอดสาร เป็นต้น^{๑๔๘} การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวของชุมชนท่าฉาง ลุ่มน้ำตาปี จากการสัมภาษณ์ สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวออกมาได้ ดังนี้ **เส้นทางวันเดียว** (ไม่ค้างคืน) เริ่มจากศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมุลเหล็ก และแช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่ชุมชนท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จุดเด่นก็คือ ชุมชนที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำประมงและทำการเกษตร นักท่องเที่ยวที่มาสามารถไปเที่ยวชมระบบนิเวศน์ป่าชายเลนที่มีความสมบูรณ์เป็นอย่างมาก และที่ตำบลเขาถ่านยังมีบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติที่ล้อมรอบไปด้วยธรรมชาติป่าชายเลนที่เขียวสงบ นักท่องเที่ยวสามารถมาแช่บ่อน้ำแร่ร้อนและพอกผิว บำรุงผิวด้วยโคลนดำจากบ่อน้ำแร่ร้อน ที่ไม่มีกลิ่น ไม่มีกำมะถัน แถมเนื้อโคลนเนียนละเอียดเหมือนเนื้อครีม นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่า การแช่น้ำแร่ร้อน และการพอกโคลนช่วยรักษา บำบัดโรคบางชนิดได้ ที่ชุมชนท่าฉางแห่งนี้ ยังมีบ้านพักโฮมสเตย์บริการนักท่องเที่ยวด้วย

๒.๓ ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด

๒.๓.๑ การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด ได้มีการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตนเองเชื่อมโยงกับแลนด์มาร์คของอำเภอได้เป็นอย่างดี สวนโมกษพลาราม จากวัดธารน้ำไหลสู่สถานปฏิบัติธรรมชั้นแนวหน้าของเมืองไทย กลายเป็นแหล่งบ่มเพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา ที่มีผู้ศรัทธามากที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองไทย ที่นี้ก่อตั้งขึ้นโดยท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นสถานที่แสวงหาความสงบและศึกษาธรรมด้วยภายในอาณาบริเวณของสวนโมกษพลาราม มีความร่มรื่น เย็นสงบ เหมาะสำหรับปฏิบัติธรรม กลุ่มเกลาจิตใจ และศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีโรงมหรสพทางวิทยุญาณ ซึ่งประกอบด้วยภาพศิลป์ บทกวี คติธรรมคำสอนในพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ รวมถึงภาพพุทธประวัติ และภาพจำลองจากภาพหินสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติในอินเดีย^{๑๔๙}

วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ปุชนิยสถานสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นพุทธสถานเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของช่าง ศิลปกรรมสมัยศรีวิชัยไว้ได้สมบูรณ์ วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร จึงเป็นวัดที่มีความสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของชาวไชยาและ สุราษฎร์ธานีมานานนับแต่โบราณกาล ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญแก่วัดประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติและยกฐานะวัดเป็นพระอารามหลวง และเป็นหนึ่งในสามของ โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาของภาคใต้ ได้แก่ พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจดีย์พระบรมธาตุไชยาเป็นสถาปัตยกรรมแบบ ศรีวิชัยองค์เดียว ที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีที่สุด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ไม่

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ นายพิทักษ์ . รักเขียว, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒ กันยายน, ๒๕๖๑.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ นายกิติพงษ์ บุญกันภัย, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ปรากฏประวัติการสร้างและผู้สร้าง เข้าใจว่าสร้างในขณะที่เมืองไชยา สมัยศรีวิชัยกำลังเจริญรุ่งเรืองสูงสุด เจดีย์พระบรมธาตุนี้เป็นสัญลักษณ์ในดวงตราประจำจังหวัด และเป็นสัญลักษณ์ในธงประจำกองและผ้าพันคอลูกเสือด้วย ซึ่งถือกันว่าถ้าใครไปเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี หากไม่ได้ไปนมัสการพระบรมธาตุไชยาแล้ว ก็เหมือนกับยังไม่ถึงจังหวัด สุราษฎร์ธานี^{๑๕๐} วิถีชีวิต วิถีไทยกับชุมชนเลม็ด ไช้เค็ม ไชยาเป็นสินค้าที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปของผู้บริโภค เป็นของฝากที่ใคร ๆ ต้องแวะซื้อเมื่อผ่านมายังอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี การรวมกลุ่มของกลุ่มไช้เค็ม อสม.ของชุมชนชาวเลม็ด จึงเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกันครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ เพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไช้เค็ม อสม. และผลิตไช้เค็มไชยาชนิดดินพอก (ดินจอมปลวก) เพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกและส่งขายเป็นของฝาก เดิมทีนี้ทำนา แต่เจอปัญหาหอยเชอรี่ มากัดกินต้นข้าว และได้หาวิธีกำจัดหอยเชอรี่หลาย ๆ วิธีก็กำจัดไม่หมด ต่อมาชาวบ้านได้พบแนวทางการสร้างอาชีพเสริมด้วยการหาพันธ์เปิดไช้มาเลี้ยงให้กินหอยเชอรี่ในนาข้าว และได้รับสนับสนุนจากทางราชการ ก็เลยหันมาเลี้ยงเปิด หลังจากนั้นก็มีไช้เยอะ ก็เลยรวมกลุ่มกันทำไช้เค็มขึ้นมา เริ่มทำเมื่อปี ๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน มีสมาชิกในกลุ่ม ๑๘ ราย จะต้องไช้มาส่งที่กลุ่มและผลิตไช้เค็ม จะไม่รับเอาไช้มาจากแหล่งอื่น ๆ ต้องเป็นไช้ในอำเภอไชยาและเป็นสมาชิกเท่านั้น เพราะวิธีการเลี้ยงเปิดจะไม่เหมือนกันที่ไช้เปิดจะแดง ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม ที่นี่จะสาธิตวิธีการทำไช้เค็ม และจำหน่ายไช้เค็ม ชุมชนเลม็ดได้ให้ความสำคัญในการรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมของคนไชยาอีกด้วย นั่นคือ การทำนาข้าวและจะเป็นศูนย์การเรียนรู้พันธุ์ข้าวท้องถิ่น และงานสำคัญของชุมชนคือการรื้อฟื้นเมล็ดพันธุ์ข้าวหอมไชยาในตำนานที่หายไป ข้าวหอมไชยาได้รับขนานนามในอดีตว่า “ข้าวหอมไชยานั้น..เมื่อออกรวงจะหอมทั่วทุ่ง..เมื่อนำมาหุงก็จะหอมฟุ้งทั่วบ้าน” พี่น้องชาวนาชุมชนเลม็ดก็ได้ร่วมกับหน่วยงานวิจัยพันธุ์ข้าวต่าง ๆ เพื่อให้ข้าวหอมไชยาได้ฟื้นคืนชีพอีกครั้ง^{๑๕๑}

๒.๓.๒ การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

๑) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ภายในพระธาตุไชยาบรรจุพระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าแต่ไม่มีหลักฐานยืนยันว่าเป็นส่วนใดพระธาตุองค์นี้ถือเป็นงานศิลปกรรมศรีวิชัยต้นแบบที่สวยงาม สมบูรณ์แบบ หมดจด และสุดยอดทอดตาทั่วแผ่นดินไทยคงไม่มีที่ใดเกิน ไม่เพียงเท่านั้นในความงดงามสมส่วน องค์พระธาตุยังมีปริศนาธรรมแฝงซ่อนอยู่กับริศ ๔๘๑ อีกด้วย ๔ คือ เจดีย์ ๔ องค์ ๔ มุม ๔ ฐาน เปรียบดั่ง"อริยสัจ ๔" ๘ คือ เจดีย์บริวารชั้นละ ๘ องค์ เปรียบดั่ง "มรรค ๘ ผล ๘" ส่วน ๑ คือ ยอด ๑ เดียวของพระบรมธาตุที่เปรียบดั่ง "นิพพาน" การหลุดพ้น ส่วนฐานพระธาตุถือว่าแปลกไม่เบา เพราะมุมหนึ่งมีบ่อน้ำเล็ก ๆ สองสะท้อนเงาองค์พระธาตุอย่างสวยงาม ซึ่งตามข้อมูลของวัดได้กล่าวถึงบ่อน้ำแห่งนี้ว่า สมัยก่อนองค์พระธาตุเกิดการทับถมพื้นดินมากกว่า ๑ เมตร ชาวบ้านที่นี้จึงช่วยกันขุดคุ้ยน้ำล้อมรอบเพื่อไม่ให้แผ่นดินทับถมฐานของพระธาตุ ปัจจุบันจึงเหลือไว้ให้ดู ๑ จุดด้วยกัน วัดพระธาตุไชยานั้น"ท่านพุทธทาสภิกขุ" เคยมาเป็นเจ้าอาวาสอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง

๒) สวนโมกข์ เป็นวัดที่หยุดพัฒนาทางวัตถุ แต่หันไปพัฒนาทางจิตใจและการปฏิบัติธรรม เพื่อให้เป็นไปตามปณิธาน ๓ ข้อของท่านอาจารย์พุทธทาส ที่ได้ดำเนินการมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัยที่มีชีวิตอยู่ นั่นก็คือ ๑.ให้ทุกคนพยายามเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๒.ทำความเข้าใจหลัก

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ พระครูจิริเจติยาทร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ นางประสงค์ หิตอนันต์, ประธานชุมชนอสม., วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สำคัญระหว่างศาสนา ๓. เปลื้องตนออกจากวัตถุนิยม จุดน่าสนใจแรกในสวนโมกข์เราเข้าไปยังอาคารพุทธทาส ๑๐๐ ปี ที่มีเรื่องราวของท่านพุทธทาส ข้อมูลสวนโมกข์ หลักธรรมคำคม ปรากฏให้ขบคิดอยู่ทั่วไป ต่อมาเป็นลานหินโค้ง ลานอเนกประสงค์ของวัด ที่ใช้ทำวัตรเช้า-เย็น แสดงปาฐกถา อบรมพระ ประชุมสัมมนาฆราวาส ทำบุญเลี้ยงพระ ฯลฯ มีลักษณะเป็นดินทรายเสริมก้อนหินเป็นแนวลานโค้งครึ่งวงกลม ถัดจากลานหินโค้งไป เป็น "โรงมหรสพทางวิญญาณ" หรือ "โรงหนัง" อาคารสีขาว ๒ ชั้น ภายในมีภาพปริศนาธรรม คำคม ข้อคิด นำเสนออยู่ทั่วไปในโรงหนัง ทั้งที่ผนัง เสา ใต้บันได มีทั้งที่คิดขึ้นมาใหม่ และนำมาจากของเก่า แบ่งเป็น กลุ่มภาพเซน กลุ่มภาพโลกและปรัชญา กลุ่มภาพสุภาพชน กลุ่มภาพเกี่ยวกับโทษ โมหะ เป็นต้น และต่อด้วย "สรรณาภิเษก" ที่มีสภาพเป็นสระกว้าง ตรงกลางมีเกาะปลูกมะพร้าวไว้ต้นหนึ่ง สร้างขึ้นเป็นปริศนาธรรม เปรียบมะพร้าวต้นเดียวแทนนิพพานท่ามกลางห้วงทุกข์

๓) วิถีชีวิต วิถีไทยกับชุมชนเลม็ด เป็นแหล่งซื้อขายไข่เค็ม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มไข่เค็ม อสม.ของชุมชนชาวเลม็ด ทุกวันนี้เป็นชื่อกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชน ไข่เค็ม อสม. และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบไข่เค็ม อสม. ทุกวันนี้เป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ บ้านเลม็ด หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยมีนายอำเภอไชยา ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นหลาย ๆ ท่านเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนโครงการนี้

๒.๔ ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

๒.๔.๑ การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง แหลมโพธิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตั้งอยู่ที่ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี บริเวณใกล้ปากน้ำเป็นที่ตั้งหมู่บ้าน เป็นแหล่งจอดเรือสินค้าของชาวประมง เป็นเส้นทางการค้าข้ามสมุทร ตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งเป็นเส้นทางการเดินเรือสินค้าจากจีนไปยังอินเดียและตะวันออกกลาง หรือเป็นที่รู้จักกันในนามเส้นทางสายแพรไหมทางทะเล จากการสำรวจทางโบราณคดีเมื่อครั้ง พ.ศ.๒๕๒๔พบซากเรือบริเวณแหลมโพธิ์ เป็นสิ่งยืนยันถึงการเป็นที่จอดเรือของชาติต่าง ๆ และจากการขุดหลุมสำรวจ พบหลักฐานที่ชี้ว่าแหลมโพธิ์เป็นเมืองท่าทางพาณิชย์นาวีที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๘ และคงสืบเนื่องถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาด้วย ชื่อเมืองพุมเรียง อาจจะมาจากรูปของต้นไม้โพธิ์ ซึ่งจากคำบอกเล่าต่อกันมาว่าแต่ก่อนพื้นที่แถบนี้ ไปจนจรดริมทะเลทั้งสองด้านฝั่งคลอง เต็มไปด้วยต้นไม้โพธิ์ที่ขึ้นอยู่เรียงราย จึงเรียกชื่อบ้านว่าบ้านโพธิ์เรียง ต่อมาจึงเพี้ยนไปเป็นบ้านพุมเรียง เหมือนที่เรียกแหลมใหญ่ชายทะเลนั้นว่าแหลมโพธิ์ ทางด้านทะเลฝั่งตะวันออกเป็นดินโคลน มีป่าโกงกางขึ้นอยู่ทั่วไป จากปลายแหลมเข้าไปประมาณ ๒ กิโลเมตรมีซากโบราณสถาน บริเวณแหลมโพธิ์เป็นสันทรายขนาดใหญ่ มีคลองพุมเรียงไหลผ่าน เป็นป่าโปร่ง มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์ มีรูปปูม้ายักษ์ เนื่องจากชาวบ้านประกอบอาชีพวางอวนปูม้า ซึ่งเป็นรายได้หลักของชาวประมงแถบนี้ มีอาหารทะเลโดยเฉพาะหอยขาวที่มีอยู่ที่หาดแหลมโพธิ์เพียงแห่งเดียวเท่านั้น มีกิจกรรมปั่นจักรยานออกกำลังกายพร้อมกับการชมวิวทะเลอยู่ในความดูแลของเทศบาลตำบลพุมเรียง ลักษณะเด่น เส้นทางการค้าข้ามสมุทรตั้งแต่สมัยโบราณ ซากเรือพาณิชย์นาวีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘, ชมวิวทะเล, เที่ยวชิมอาหารทะเลโดยเฉพาะหอยขาวที่มีอยู่ที่หาดแหลมโพธิ์เพียงแห่งเดียวเท่านั้น^{๑๕๒}

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ นางพรหมลี ฮันโตน, ประธานการท่องเที่ยวชุมชนเชิงศิลปวัฒนธรรมพุมเรียง, วันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

กลุ่มทอผ้าไหมพุ่มเรียง ศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา ที่จัดตั้งขึ้น ซึ่งอยู่ใน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีคุณหวันมะ น้อยหมีเป็นประธานกลุ่มในการบริหารจัดการ ผ้าทอพุ่มเรียงนับเป็น ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า มีประวัติอันยาวนาน เป็นยุครุ่งเรืองของการผ้าทอพุ่มเรียง ซึ่งเราสามารถ แบ่งกลุ่มผู้สืบทอดการทอผ้าพุ่มเรียงได้ดังนี้ ๑) กลุ่มทอผ้าแบบอนุรักษ์นิยมได้รับการสืบทอดการทอ ผ้าแนวอนุรักษ์นิยมจากนางแม่เหี่ยม หวันมุดา สู้ลูกหลาน คือ นางหวันมะ น้อยหมีน เป็นผู้สืบทอด กิจการทอผ้าพุ่มเรียง ๒.กลุ่มทอผ้าแบบประยุกต์ ได้รับการสืบทอดจากหวันเฝะ เหมินเส็บ นักเรียนทอ ผ้ารุ่นที่ ๒ สู้ลูกหลาน คือ นางหวันมะ น้อยหมีน ปัจจุบันคือ ร้านวรรณมะไหมไทย คงความเป็น เอกลักษณะด้วยการทอด้วยกี่กระตุกซึ่งทอได้เร็ว ทนทาน เนื้อผ้าสวย ประกอบด้วยลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายดอกพิกุล ลายราชวัตรโคม ลายข้าวหลามตัด ลายศรีวิชัย และลายโบตัน เป็นต้น ได้รับการสื บทอดจากนางลิขอ ย่าหลี่ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการทอผ้ายกดอก เช่น ลายกริช ปัจจุบัน ไม่ได้ธุรกิจการทอผ้าแต่ทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือวิทยากร สอนการทอผ้าร่วมกับศูนย์ส่งเสริม อุตสาหกรรมภาค ๑๐ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ลักษณะการถ่ายทอดวิชาความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าไหม ของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม เป็นวิธีการเรียนรู้โดยธรรมชาติ ด้วยวิธีสังเกตและทดลองปฏิบัติ จริง เด็กหญิงมักจะเริ่มหัดทอผ้าตั้งแต่อายุยังน้อย โดยสังเกตเวลาผู้ใหญ่ทอผ้า ผู้ใหญ่จะสอนวิธีการ ทอ การย้อมสี กรอไหม คั่นไหม ม้วนเก็บ การเก็บตะกอกและก่อเช่า ซึ่งเทคนิคขั้นตอนการทอผ้าไหม เหล่านี้ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่อาศัยความสามารถในการจดจำจากผู้สอนที่มีความ ชำนาญ มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง จึงให้สามารถเก็บรักษาศิลปะการทอผ้าไว้ “ทุกวันนี้ ลูก ๆ หลาน ๆ เป็นผู้สืบทอดและทำโฆษณาในเวปไซด์ด้วย” จนพัฒนาเรื่อยมาเป็นกลุ่มทอผ้าฝ้าย ผ้า ไหม หลากหลายชนิด ด้วยฝีมืออันประณีต สวยงาม เป็นที่ต้องการของประชาชนทั่วไป^{๑๕๓}

๒.๔.๒ การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

ตั้งกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนโดยคนพุ่มเรียง ได้เริ่มดำเนินการ เมื่อปี ๒๕๕๓ มีสมาชิกร่วม พุดคุยปรึกษาหารือ ๖-๗ คน หาแนวทางที่จะจัดการ“ ปัจจุบันมีคณะทำงานจำนวน ๑๑ คนและพื่อเอง รับผิดชอบเป็นประธานกลุ่ม ที่ช่วยกันจัดการเรื่องการท่องเที่ยวชุมชนโดยการเชื่อมกับเครือข่ายชุมชน ต่าง ๆ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในแต่ละปีมี นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนพุ่มเรียงไม่ต่ำกว่าหนึ่งแสนคน การเงินสะพัดปีละ ๕-๘ ล้านบาท รายได้ ส่วนหนึ่งเข้ามาที่กลุ่มได้บริหารจัดการบ้าง รายได้ส่วนใหญ่เป็นของคนในชุมชนที่นำสินค้ามาจำหน่าย และบริการด้านอื่น ๆ เช่น การให้เช่ารถจักรยานให้นักท่องเที่ยวปั่นออกกำลังกาย”^{๑๕๔} กลุ่มทอผ้า ไหมพุ่มเรียง ศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา ใช้สวมใส่ในประเพณีต่าง ๆ พัฒนาเป็นสินค้าโอ ท็อป ได้แก่ ผ้าไหมฝ้าย, ผ้าไหมลายศรีวิชัย, ผ้าไหมบาติก, ผ้าไหมปักอกลงการ, กระเป๋าใส่เหรียญ, ฝ้ายกลายพิกุลเกสร ทำจากผ้าไหมแท้ เป็นต้น

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ นางหวันมะ น้อยหมี, ผู้นำชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมพุ่มเรียง, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

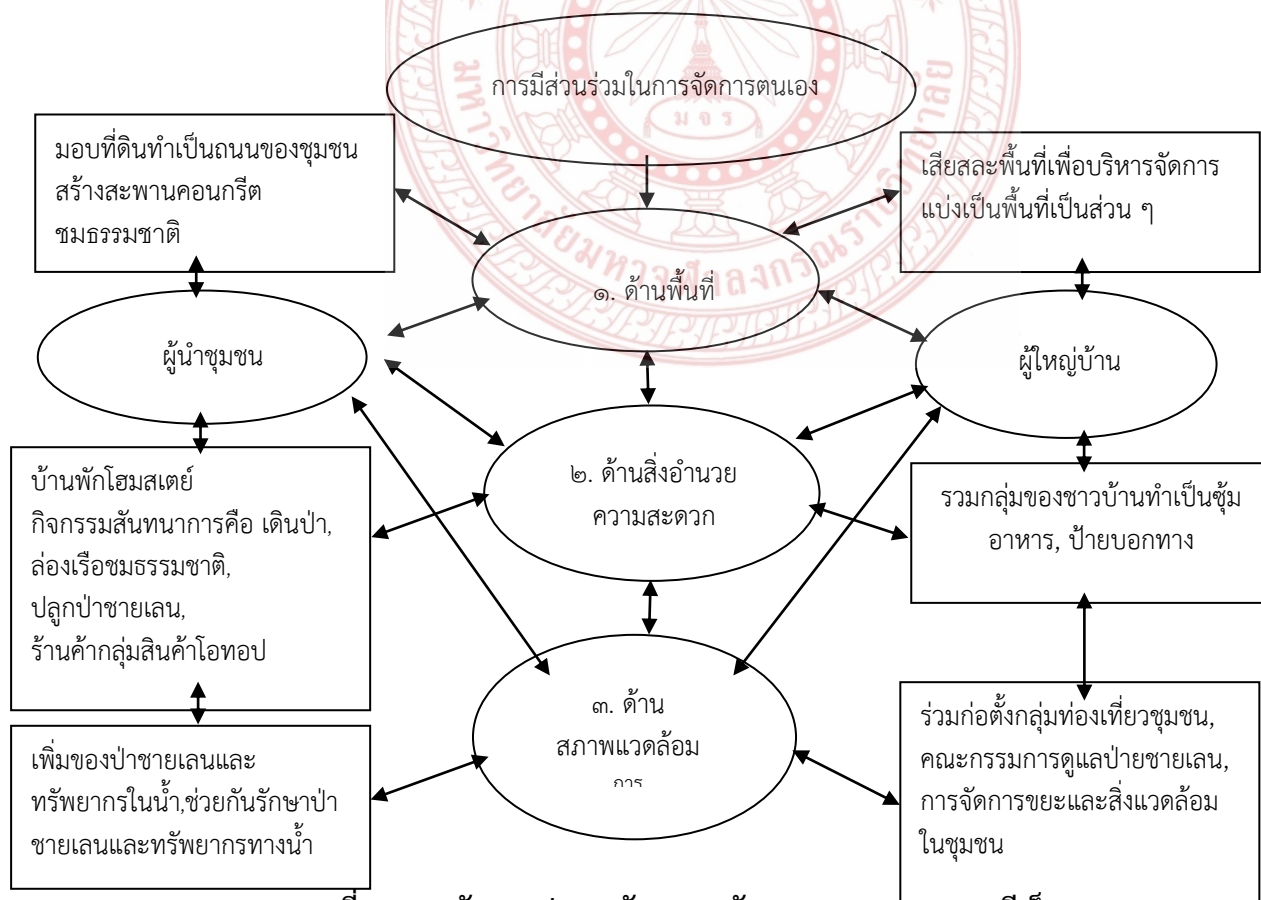
^{๑๕๔} สัมภาษณ์ นางพรหมลี ฮันโดน, ประธานการท่องเที่ยวชุมชนเชิงศิลปวัฒนธรรมพุ่มเรียง, วันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๓. วิเคราะห์พลวัตภาคประชาชนในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓.๑ พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)		
การจัดการตนเอง	ผู้นำชุมชน	ผู้ใหญ่บ้าน
ด้านพื้นที่	มอบที่ดินทำเป็นถนนของชุมชน ,สร้างสะพานคอนกรีตชมธรรมชาติ	เสียสละพื้นที่และแบ่งเป็นพื้นที่เป็นส่วน ๆ
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	ที่พักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ กิจกรรมสันทนาการคือ เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ, ปลูกป่าชายเลน, ร้านค้ากลุ่มสินค้าโอท็อป ผลิตภัณฑ์ชุมชนลีเล็ด	ร้านอาหารและเครื่องดื่ม เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านทำเป็นร้าน, ป้ายบอกทาง
ด้านสภาพแวดล้อม	เพิ่มของป่าชายเลนและทรัพยากรในน้ำ, ช่วยกันรักษาป่าชายเลนและทรัพยากรทางน้ำ	การจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

จากประเด็นดังกล่าวสามารถนำมาสังเคราะห์เป็นแผนภาพพลวัตในการจัดการตนเอง การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด ได้ดังนี้



ภาพที่ ๒๖ พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด

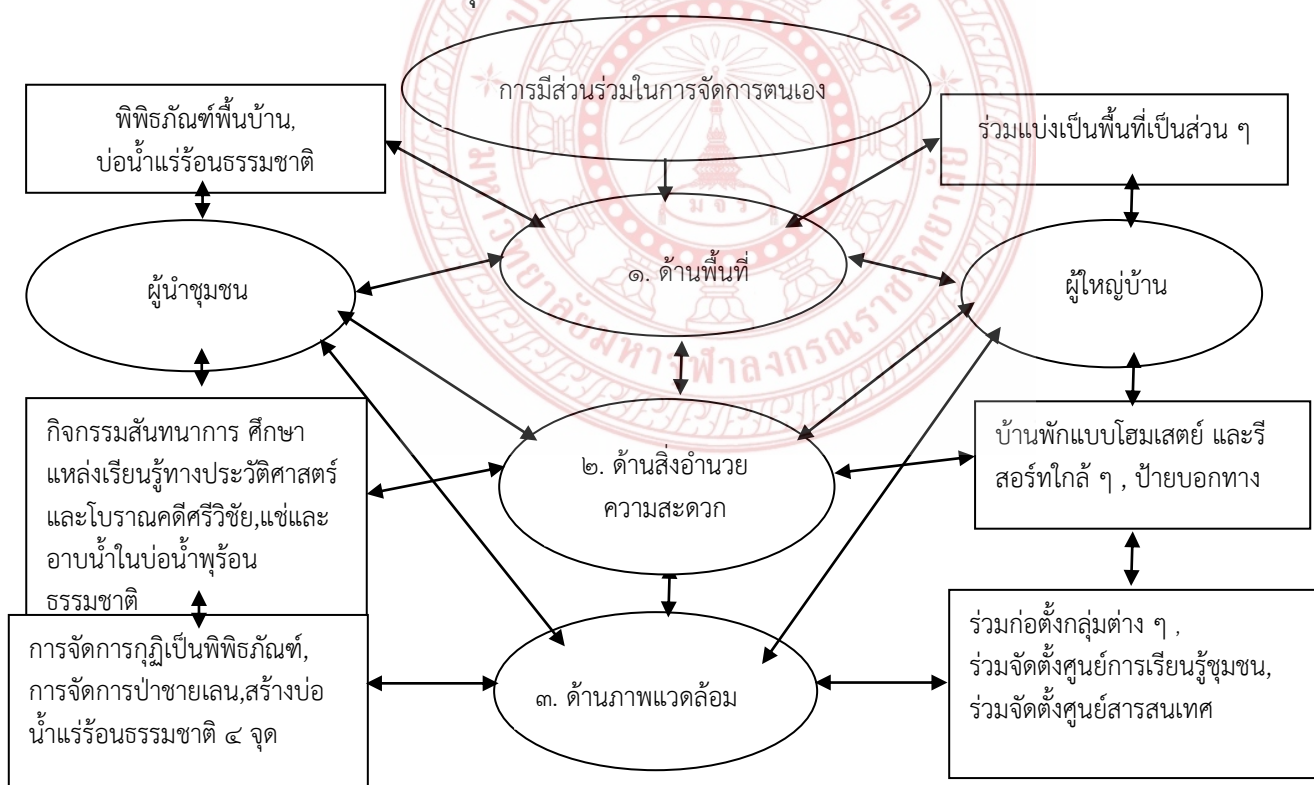
พบว่า พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนที่มีการก่อตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนลีเล็ด นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ ที่ชุมชนลีเล็ดได้ก่อตั้งกลุ่มชุมชนลีเล็ดนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ อยู่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๕ ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยนายประเสริฐ ชัญญุกรณ์ ประธานกลุ่ม ตั้งอยู่ที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๕ ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม ดังนี้

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองด้านพื้นที่ มีการสร้างเส้นทางธรรมชาติเป็นสะพานคอนกรีต บนเนื้อที่ ๖๐๐ ไร่ ด้วยความยาวของสะพาน ๗๐๐ เมตร **พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก** ๖ ประการได้แก่ ๑) ที่พักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ ๒) ร้านอาหารเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านหมู่ ๔ ตำบลลีเล็ดที่เปิดร้านอาหาร เครื่องดื่มเป็นชุมชน ๓) การคมนาคมขนส่งสามารถใช้เส้นทางถนนสายพุนพิน พุนพิน - สุราษฎร์ธานีเลี้ยวซ้ายไปตามถนนข้ามสะพานพระจุลจอมเกล้าข้ามแม่น้ำตาปี แล้วกลับรถได้สะพานข้ามทางรถไฟชั้บรณมุ่งไปถึงสามแยกวัดดอนกฐินแล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนพุนพิน - ไซยาสายล่างถึงสามแยกเลี้ยวขวาไปตามถนนทุ่งโพธิ์ลีเล็ดประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอตรงไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ๔) กิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ เดินป่า Walkway ไปประมาณ ๗๐๐ เมตร ก็ถึงจุดชมวิว ที่นี้มีต้นลำพูนกว่าล้านต้นเรียงรายอยู่สองข้างทาง ล่องเรือชมธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลน สัมผัสวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ และกิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติ ปลูกป่าชายเลน ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว และ ๖) ร้านค้า กลุ่มชาวบ้านจัดการทำกันเอง ร่วมแรงร่วมใจกันจัดตั้งกลุ่มสินค้าโอท็อป ผลิตภัณฑ์ชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) และได้ผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนอำเภอพุนพิน **พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม** ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำให้มีการเพิ่มของป่าชายเลนและทรัพยากรในน้ำ โดยช่วยกันรักษาป่าชายเลนและทรัพยากรทางน้ำ จึงมีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ไว้บริโภคหรือพื้นที่ที่นำอาศัย และชุมชนลีเล็ดได้รับรางวัลระดับประเทศติดต่อกันหลายปี เช่น รางวัลการจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ จากกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปี ๒๕๕๓ รางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย อันดับที่ ๒ ของประเทศ จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ปี ๒๕๕๒ รางวัลชุมชนดีเด่นด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปี ๒๕๕๐ รางวัลกสิกรรมดีเยี่ยมรางวัลการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันดับ ๑ ของประเทศ จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ปี ๒๕๕๐ รางวัลการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชนจากโครงการ Charm ปี ๒๕๔๙ รางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ปี ๒๕๔๙ เพราะมีคณะกรรมการทั้งหมดของหมู่บ้าน แยกเป็นหลายชุดและมีหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น มีคณะกรรมการชุมชนประมงต้นแบบ คณะกรรมการหมู่บ้านทุกส่วน คณะกรรมการดูแลป่าชายเลน สภาเด็กและเยาวชน สภาที่ปรึกษาการจัดการทรัพยากรฯ ผลจากความร่วมมือร่วมใจดังกล่าว ส่งผลให้ปัจจุบันมีพื้นที่ป่าชายเลน หรือป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้นเป็นเกือบ ๘,๐๐๐ ไร่ จากเดิมในปี ๒๕๓๔ มีป่าชายเลนเหลืออยู่เพียง ๓,๔๐๐ ไร่ และ ๒๕๔๘ มี ๕,๐๘๕ ไร่ เป็นผืนป่าที่เกิดขึ้นใหม่ โดยเฉพาะในช่วงปี ๒๕๔๙ เป็นต้นมา มีทรัพยากรทางน้ำเกิดขึ้นจำนวนมาก ทั้งกุ้ง หอย ปู และปลา ยังเป็นแหล่งเกิดหอยแครงอีกด้วย

๓.๒ พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง

พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนชุมชนท่าฉาง		
การจัดการตนเอง	ผู้นำชุมชน	ผู้ใหญ่บ้าน
ด้านพื้นที่	พิพิธภัณฑสถานบ้าน, บ่อน้ำแร่ร้อน ธรรมชาติ	ร่วมแบ่งเป็นพื้นที่เป็นส่วน ๆ
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	กิจกรรมสันตนาการ ศึกษาแหล่ง เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดีศรีวิชัยแช่และอาบน้ำในบ่อ น้ำพุร้อนธรรมชาติ	บ้านพักแบบโฮมเสตย์ และ รีสอร์ทที่ใกล้ ๆ , ป้ายบอกทาง
ด้านสภาพแวดล้อม	การจัดการภูมิเป็นพิพิธภัณฑ การจัดการป่าชายเลน สร้างบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติ ๔ จุด	ร่วมก่อตั้งกลุ่มต่าง ๆ , ร่วมจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ร่วมจัดตั้งศูนย์สารสนเทศ

จากประเด็นดังกล่าวสามารถนำมาสังเคราะห์ที่เป็นแผนภาพพลวัตในการจัดการตนเอง การมีส่วนร่วม
ร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง ได้ดังนี้



ภาพที่ ๒๗ พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง

กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมีพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเอง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม ดังนี้ **พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองด้านพื้นที่** กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมีการจัดการตนเองด้านพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มชุมชนพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมูลเหล็ก และกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวโอท็อป นวัตวิถี บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑) พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมูลเหล็ก ตั้งอยู่ในวัดมูลเหล็ก ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ โดยพระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็กร่วมกับภาคประชาชน ภาคเอกชน และภาครัฐในอำเภอท่าฉางโดยมีนายนิรติ นาคชาติ ประธานชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าฉาง พ.ต.ท.ชวราย ฉิมเรศ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอท่าฉาง และนางมาลา ชื่นวิเศษ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ ซึ่งมาปฏิบัติงานประจำอำเภอท่าฉาง เครือข่ายวัฒนธรรมในทุกตำบล และผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมูลเหล็ก โดยแบ่งเป็น ๓ อาคาร ๑. ภูมิเจ้าอาวาส ด้านบนเป็นพิพิธภัณฑสถานชั่วคราว แสดงสิ่งของเกี่ยวกับ ตูโบราณ พระพุทธรูป เครื่องแก้ว ถาดทองเหลือง และเครื่องถ้วยชาม เป็นต้น ด้านล่างจัดเป็นศูนย์สารสนเทศและห้องสมุด จัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ๒. ภูมิเจ้าอาวาสหลังเก่า จัดแสดงเกี่ยวกับ ผ้าทอลายโบราณ เครื่องแก้ว และเครื่องถ้วยชาม ๓. อาคารโรงฉันทน์เก่า ด้านบนแสดงเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา ด้านล่าง แสดงเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา ตูโบราณและเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ด้านหลังอาคารจัดเป็นห้องประชุม นอกจากนี้ ลานกว้างด้านนอกอาคารจัดเป็นลานกีฬาเพื่อให้ชาวบ้านได้ออกกำลังกาย ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากเทศบาลตำบลท่าฉางและโรงพยาบาลท่าฉางตามโครงการวัดส่งเสริมสุขภาพ ผู้บริหารจัดการเป็นพระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ประกอบด้วย ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา หม้อ ไห กระทะทองเหลือง ถาด พาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าไหม เก็บสะสมมาเรื่อย ๆ ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาก็นำมาถวาย ๒) กลุ่มชุมชนท่องเที่ยวโอท็อป นวัตวิถี บ้านธารน้ำร้อน ตั้งอยู่ที่สำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง ห่างจากที่ว่าการอำเภอท่าฉางประมาณ ๕ กิโลเมตรที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของอำเภอท่าฉาง ประธานกลุ่มคือเจ้าอาวาสสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน ต่อมาตัวแทนภาครัฐคือองค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน และองค์การบริหารส่วนตำบลไทรงามประมาณสร้างบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ซึ่งตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่ กัมมะถัน เหมาะแก่การใช้อาบ ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงมีความเชื่อว่า สามารถรักษาโรคได้

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ที่พักเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ และรีสอร์ทใกล้ ๆ ชุมชนท่องเที่ยว ๒) ร้านอาหาร ยังมีน้อยอยู่ เช่นร้านอาหารบ้านตากานต์ เป็นต้น ๓) การคมนาคมขนส่ง ความสะดวกในการเดินทางเข้าสู่ชุมชน พิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง วัดมูลเหล็ก อยู่ริมถนนทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ จากอำเภอเมืองถึงวัดมูลเหล็กระยะทาง ๓๖ กิโลเมตร โดยเฉพาะบริเวณบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ เส้นทางคมนาคมทางบกทางรถยนต์ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) ประมาณกิโลเมตรที่ ๒๐ จะมีทางแยกด้านขวามือ ให้เลี้ยวเข้าไปยังสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน (บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ) ซึ่งเป็นถนน

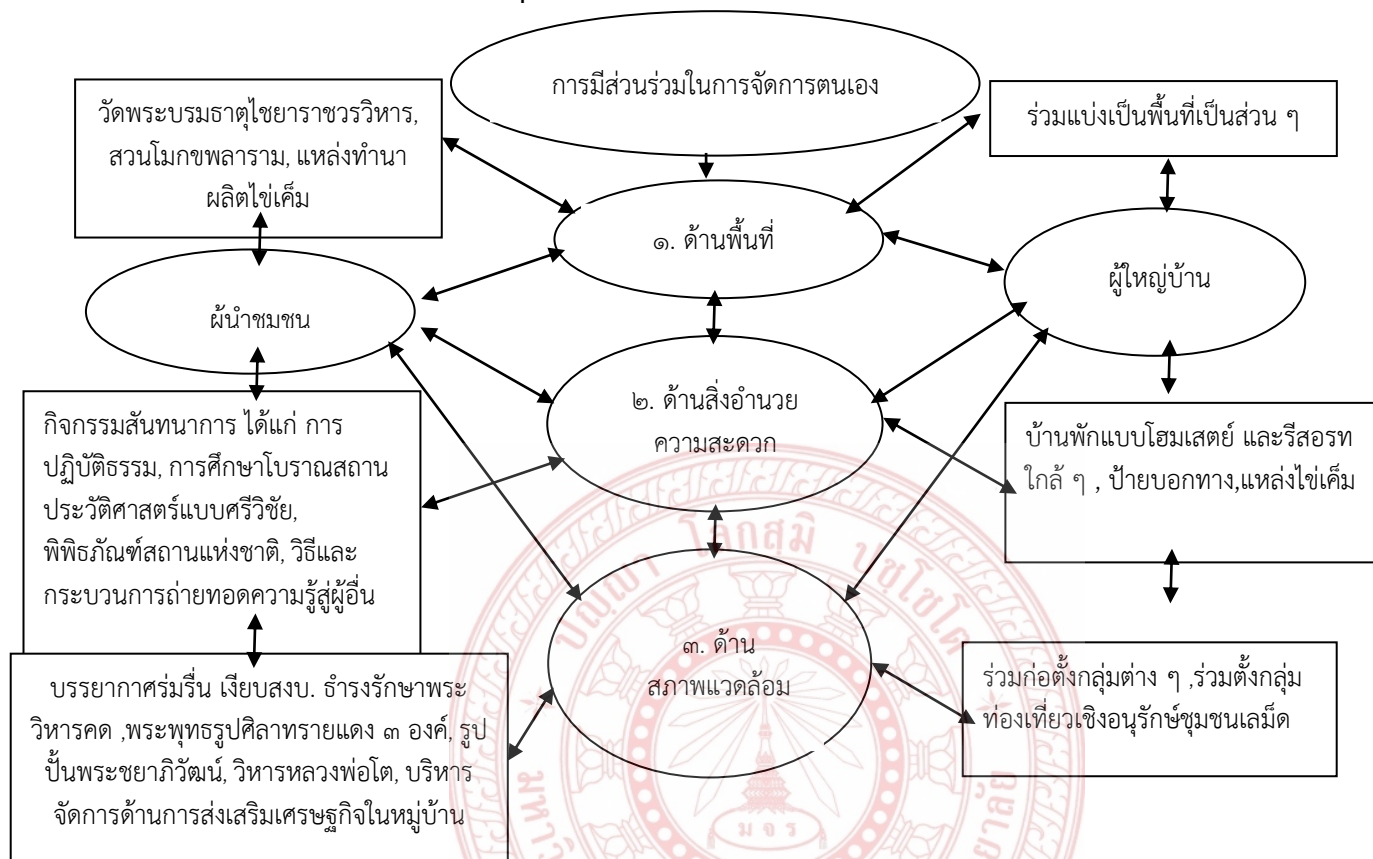
คอนกรีต อีก ๓๒๐ เมตร ก็ถึงแหล่งหากจากที่ว่าการอำเภอท่าฉาง ๕ กิโลเมตร ๔) กิจกรรมสันตนาการ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก เนื่องจากมีกิจกรรมสันตนาการแทบทุกวันบริเวณแหล่งท่องเที่ยว บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านมาแช่น้ำเป็นส่วนใหญ่ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น เช่น ป้ายบอกทาง แผนผังบริเวณแหล่งท่องเที่ยว และ ๖) ร้านค้าเป็นตลาดนัดไว้คอยบริการผู้ที่ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยว ช่วงตอนเย็น ๆ ทุกวัน

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมี มีทรัพยากรชาติทางด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลายเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะพิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง ตั้งอยู่ที่วัดมุลเหล็ก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก มีเอกลักษณ์เฉพาะสำหรับกลุ่มชนชนท่าฉาง คือ การแต่งกายด้วยชุดผ้าไทย พร้อมถือสำรับ มาทำบุญที่วัด ศึกษาวัตถุโบราณสมัยศรีวิชัย ซึ่งเจ้าอาวาสและผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมกัน สถานที่ของพิพิธภัณฑสถานเป็นตึกครึ่งปูน ครึ่งไม้ ๒ ชั้น ประกอบด้วย ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา หม้อ ไห กระทะทองเหลือง ถาด พาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าไหม บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่ เป็นดินป่าพรุน้ำเค็ม พืชพรรณเป็นพันธุ์ไม้ในป่าเค็มป่าชายหาดและป่าดิบชื้น ภูมิทัศน์พื้นที่เป็นลานหิน

๓.๓ พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด

พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด		
การจัดการตนเอง	ผู้นำชุมชน	ผู้ใหญ่บ้าน
ด้านพื้นที่	วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, แหล่งทำนาผลิตไข่เค็ม	ร่วมแบ่งเป็นพื้นที่เป็นส่วน ๆ
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	กิจกรรมสันตนาการ ได้แก่ การปฏิบัติธรรม, การศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย, พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, วิธีและกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น	บ้านพักแบบโฮมสเตย์ และรีสอร์ทใกล้ ๆ , ป้ายบอกทาง,แหล่งไข่เค็ม
ด้านสภาพแวดล้อม	บรรยากาศร่มรื่น เงียบสงบ. อารังรักษาพระวิหารคด ,พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์, รูปปั้นพระชยาภิวัดณ์, วิหารหลวงพ่อโต, บริหารจัดการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในหมู่บ้าน	ร่วมก่อตั้งกลุ่มต่าง ๆ , ร่วมตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนเลม็ด

จากประเด็นดังกล่าวสามารถนำมาสังเคราะห์เป็นแผนภาพพลวัตในการจัดการตนเอง การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มได้ดังนี้



ภาพที่ ๒๘ พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของ

กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลุ่มมีพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเอง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม ดังนี้

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองด้านพื้นที่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลุ่ม สถานที่ตั้งเลขที่ ๗/๙ หมู่บ้านไทรงาม ตำบลลุ่ม อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๘๕๑๑๐

๑) พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวสวนโมกขพลาราม จากวัดธารน้ำไหลสู่สถานปฏิบัติธรรมขั้นแนวหน้าของเมืองไทย กลายเป็นแหล่งบ่มเพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา ที่มีผู้ศรัทธามากที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองไทย ที่นี้ก่อตั้งขึ้นโดยท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นสถานที่แสวงหาความสงบและศึกษาธรรม ด้วยภายในอาณาบริเวณของสวนโมกขพลาราม มีความร่มรื่น เงียบสงบเหมาะสำหรับปฏิบัติธรรม กล่อมเกล้าจิตใจ และศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีโรงมหรสพทางวิญญาณ ซึ่งประกอบด้วยภาพศิลป์ บทกวี คติธรรมคำสอนในพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ รวมถึงภาพพุทธประวัติ และภาพจำลองจากภาพหินสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติในอดีต ๒) พื้นที่แหล่งท่องเที่ยววัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ปุชนียสถานสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นพุทธสถานเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของช่าง ศิลปกรรมสมัยศรีวิชัยไว้ได้สมบูรณ์ ซึ่งรัฐบาล

ให้ความสำคัญแก่วัดประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติและยกฐานะวัดเป็นพระอารามหลวง และเป็นหนึ่งในสามของ โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาของภาคใต้ ได้แก่ พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจดีย์พระบรมธาตุไชยาเป็นสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยองค์เดียว ที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีที่สุด ๓) พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม อสม. มีกิจกรรมในพื้นที่คือ แหล่งทำนา เลี้ยงเป็ด ถนอมไข่เป็ดโดยการนำมาพอกกับดินและหมักไว้เป็นไข่เค็ม ต่อมาชาวบ้านได้รวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มและทำการผลิตไข่เค็มเพื่อจำหน่าย โดยมีสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอไชยาเข้ามาส่งเสริม และสนับสนุนด้านการจัดการกลุ่มการพัฒนามาตรฐาน ทำให้สภาอุตสาหกรรมจังหวัดและหอการค้าจังหวัดได้คัดเลือกไข่เค็มไชยา เป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่นของจังหวัดและอนุกรรมการ ๑ ตำบล ๑ ผลิตภัณฑ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้คัดเลือกให้ไข่เค็มไชยานั้นเป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่น ๑๐ อันดับแรก ที่นี้จะสาธิตวิธีการทำไข่เค็ม และจำหน่ายไข่เค็ม

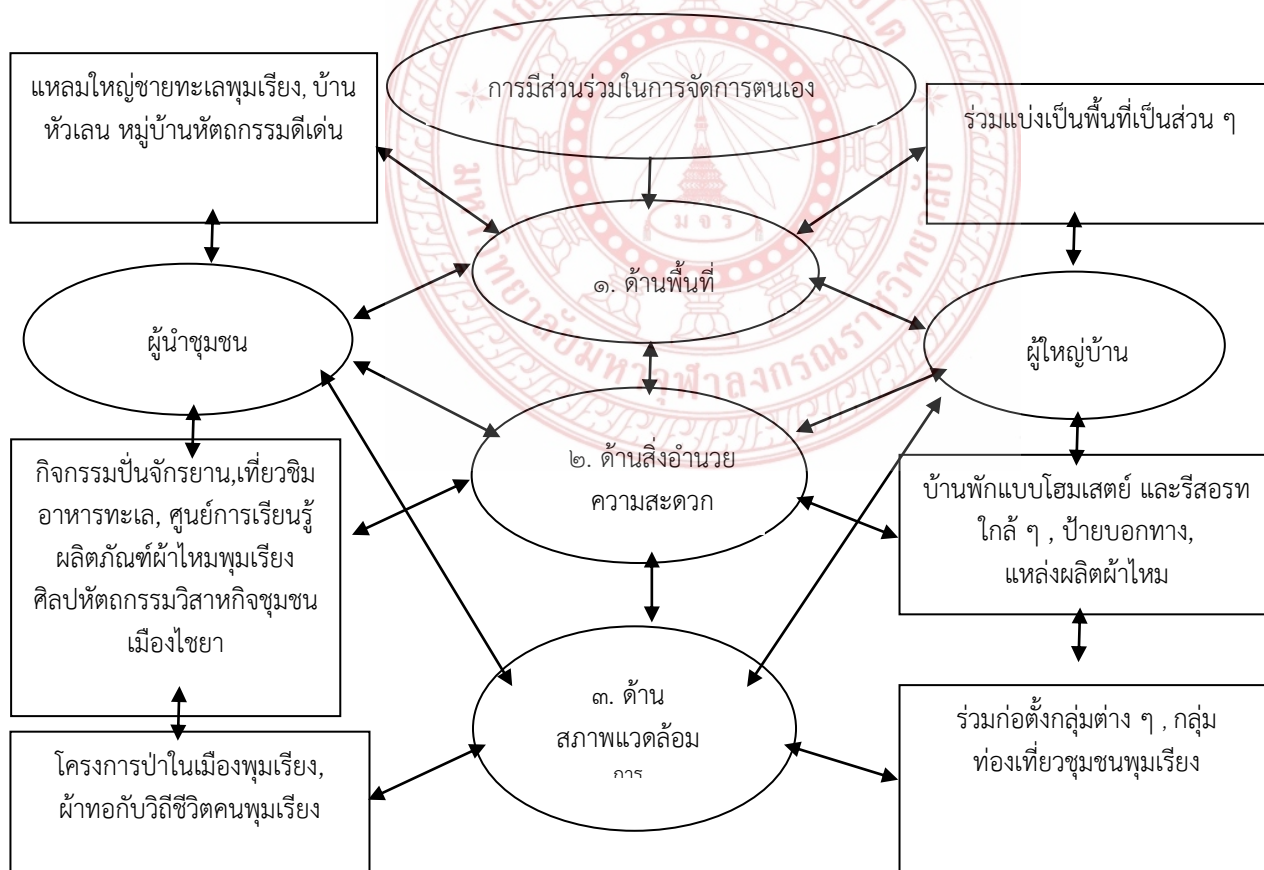
พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อม กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว มีที่พักเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยวได้เลือกพัก ร้านอาหาร กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีการจัดการตนเองด้านร้านอาหารมีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว มีร้านอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้ กิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ การปฏิบัติธรรม ณ สวนโมกขพลาราม การศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ท่องเที่ยววิถีชุมชนเลม็ดของวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. ฝึกการทำไข่เค็ม มีการจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ร้านค้าโดยส่วนใหญ่จะเป็นการรวมกลุ่มของชุมชน

พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม ๑) บริเวณสวนโมกขพลาราม เป็นพื้นที่ป่า ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด บรรยากาศร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะกับการปฏิบัติธรรม ๒) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร สภาพแวดล้อมเป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แบบศรีวิชัย ประกอบด้วย พระวิหารคด พระวิหารหลวง พระอุโบสถ พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์ รูปปั้นพระขรรค์วิวัฒน์ วิหารหลวงพ่อโต ๓) ชุมชนเลม็ดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. สภาพแวดล้อมเป็นทุ่งนา เหมาะแก่การเลี้ยงเป็ด ซึ่งชุมชนได้มีการรวมกลุ่มทำไข่เค็มไชยา ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านเลม็ด หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มอบหน้าที่ให้นางประสงค์ หิตอนันต์ บริหารจัดการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในหมู่บ้าน จึงทำให้กลุ่มไข่เค็ม อสม. พัฒนาขึ้นจากการรวมกลุ่มกันผลิตไข่เค็มไชยาชนิดดินพอกเพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกและส่งขายเป็นของฝาก และฝากเงินโดยกระบวนการฝากเงินที่เรียกว่ากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเลม็ด หมู่ ๕ โดยมีนายสุธรรม ทองแถม เป็นประธาน

๓.๔ พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง

พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง		
การจัดการตนเอง	ผู้นำชุมชน	ผู้ใหญ่บ้าน
ด้านพื้นที่	แหลมใหญ่ชายทะเลพุมเรียง, บ้านหัวเลน หมู่บ้านหัตถกรรมดีเด่น	ร่วมแบ่งเป็นพื้นที่เป็นส่วน ๆ
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	กิจกรรมปั่นจักรยาน,เที่ยวชมอาหารทะเล, ศูนย์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมพุมเรียง ศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา	บ้านพักแบบโฮมสเตย์ และ รีสอร์ทที่ใกล้ ๆ , ป้ายบอกทาง
ด้านสภาพแวดล้อม	โครงการป่าในเมืองพุมเรียง, ผ้าทอกับวิถีชีวิตคนพุมเรียง	ร่วมก่อตั้งกลุ่มต่าง ๆ , กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

จากประเด็นดังกล่าวสามารถนำมาสังเคราะห์เป็นแผนภาพพลวัตในการจัดการตนเอง การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียงได้ดังนี้



ภาพที่ ๒๙ พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง

กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุ่มเรียงมีพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเอง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม ดังนี้

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองด้านพื้นที่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุ่มเรียงมีศักยภาพด้านพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะบริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์ มีรูปปั้นยักษ์ เนื่องจากชาวบ้านประกอบอาชีพวางอวนปูม้า ซึ่งเป็นรายได้หลักของชาวประมงแถบนี้ นอกจากนั้นยังมีเกาะเสร็จ เกาะเล็กที่มีเนื้อที่ไม่มาก มีความงดงามด้วยสันทราย และกลุ่มทอผ้าไหมพุ่มเรียง เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุ่มเรียง ตำบลพุ่มเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีลักษณะเด่นที่ต่างจากผ้าไหมภาคอื่น ๆ คือการทอ ยกดอกด้วยไหมและดิน โดยมีผ้าทอยกที่มีชื่อเสียงคือ ผ้ายกชุดหน้านาง ผ้ายกดอกกลมเกสร และผ้ายกดอกลายเชิง ผ้าที่ทอในช่วงนั้นเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันและผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ ซึ่งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั้นส่วนใหญ่ใช้ผ้าฝ้ายทอเพื่อความทนทาน สำหรับผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ จะทอด้วยไหมหรือผ้าฝ้ายแกมไหม ใช้นุ่งในงานบุญ งานแต่งในงานนักขัตฤกษ์

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุ่มเรียงมีการจัดการตนเองด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุ่มเรียง ดังนี้ ที่พัก มีที่พักเพียงพอกับนักท่องเที่ยว เช่น ๑) รุ่งอรุณ รีสอร์ท ๑๑๒ หมู่ ๕ ตำบลพุ่มเรียง อำเภอไชยา เป็นต้น มีศักยภาพด้านร้านอาหาร ได้แก่ ๑) ร้านอาหารปลาซีฟู้ด ๔๑๒ หมู่ ๑ ถนนชายทะเล ตำบลพุ่มเรียง อำเภอไชยา เป็นอาหารทะเล เป็นต้น กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุ่มเรียงมีศักยภาพด้านกิจกรรมสันทนาการ ศึกษาระรรมชาติบริเวณแหลมโพธิ์ เกาะเสร็จ วิถีชีวิตชุมชนชาวประมง ธนาคารปูม้า และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิม เช่น การทอผ้าไหม มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง มีแผนผังบอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ป้ายสื่อความหมาย มีศักยภาพด้านร้านค้า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวชุมชนพุ่มเรียง จะมีร้านขายของไว้อภัยบริการโดยเฉพาะผ้าไหมพุ่มเรียง สำหรับบริเวณแหลมโพธิ์จะมีร้านอาหารไว้อภัยบริการ

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม มีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์ เป็นป่าชายเลน มีต้นโกงกาง ต้นลำพู เกาะเสร็จ เป็นเกาะที่เกิดจากการพัดพาของสันทรายในทะเลที่มาสะสมกันนานวันเข้า ก็กลายเป็นเกาะทราย ที่มีต้นไม้ขึ้นมาพอให้ได้ร่มเงา เนื้อที่ไม่ได้มากในยามที่น้ำขึ้น แต่ขนาดจะกว้างใหญ่เพิ่มขึ้นไปอีกหลายเท่าในยามที่น้ำลง ทุกวันนี้ สันทรายในทะเล ก็ยังคงทำหน้าที่สร้างเกาะ คือยังมีทรายที่พัดพามาสะสม แนวทรายไหลขึ้นมา รูปร่างนั้นปรับเปลี่ยนไปตามกระแสคลื่นและลม จึงมีรูปร่างไม่เหมือนกันสักครั้ง มีทุ่งดอกผักบุ้งทะเลสำหรับชุมชนพุ่มเรียง เป็นชุมชนโบราณของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุ่มเรียง ตำบลพุ่มเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้สืบทอดมาหลายชั่วคนตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธพื้นเมืองในท้องถิ่นการทอผ้าไหมพุ่มเรียง เป็นสินค้าพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๔.๑.๔. เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของกลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การศึกษาวิจัยเรื่อง “เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำตาปี” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี (๒) เพื่อพัฒนาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มน้ำตาปี (๓) เพื่อเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ผู้วิจัยเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับดังนี้

๑. ศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

๑.๑ ศักยภาพในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

๑.๑.๑ ด้านพื้นที่ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีศักยภาพด้านพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้านสิ่งแวดล้อมป่าชายเลน เป็นแหล่งเรียนรู้และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว มีเส้นทางธรรมชาติเป็นสะพานคอนกรีตบนเนื้อที่ ๖๐๐ ไร่ ด้วยความยาวของสะพาน ๗๐๐ เมตร โดยตลอดเส้นทางเพลิดเพลินกับความหลากหลายและธรรมชาติสวย ๆ ของป่าชายเลน ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติประกอบด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์หลากหลายชนิด ซึ่งชาวบ้านในละแวกนี้ทำประโยชน์จากต้นจากได้มากมาย เช่น ลูกจาก ใบจากก็นำมาห่อเป็นขนม ใบอ่อนเอามาตากแดดใช้สุบยา เหมือนสุบบุหรี พันธุ์ไม้ได้แก่ ต้นลำพูสร้อย ต้นจาก โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก ตะบูนดำ ถั่วดำ เป็นต้น สัตว์ ได้แก่ ผึ้งลิงแสม มีพื้นที่สำหรับให้อาหารลิง มิฉะนั้นจะทำให้ลิงมาขโมยอาหาร ซึ่งจะทำให้ควบคุมได้ยาก ที่นี่จะเป็นแหล่งเรียนรู้และคงความเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุด และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์ มีความพิเศษ มีพื้นที่ป่าชายเลนที่รุกคืบทะเลจนได้รับสมญานามว่า “ดินแดนผืนป่าชายเลนเดินได้ฝั่งอ่าวไทย” และยังมีหอดูนก เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน^{๑๕๕}

๑.๑.๒ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า มีศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึง กล่าวคือ ความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงชุมชน การเดินทางสามารถใช้เส้นทางถนนสายพุนพิน-สุราษฎร์ธานี เลี้ยวซ้ายไปตามถนนข้ามสะพานพระจุลจอมเกล้าข้ามแม่น้ำตาปี แล้วกลับรถใต้สะพานข้ามทางรถไฟข้ามมุ่งไปถึงสามแยกวัดดอนกฐินแล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนพุนพิน-ไชยาสายล่าง ทางหลวง ๔๑๑๒ ถึงสามแยกเลี้ยวขวาไปตามถนนทุ่งโพธิ์-ลีเล็ดประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอตรงไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) หากเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ข้ามสะพานแม่น้ำตาปีตรงศาลหลักเมือง ใช้ทางหลวงชนบท ๒๐๐๗ ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ขับตรงไปถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวขวาไปประมาณ ๑.๘๐ กิโลเมตร ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)^{๑๕๖}

๑.๑.๓ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) เกี่ยวกับด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว พบว่า

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ นายเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น, เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยว, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ นายเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น, เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยว, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ออกเป็น ๖ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนาการ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ฯลฯ และ ๖) ร้านค้า ดังนี้

๑. ที่พัก จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า มีศักยภาพด้านที่พักยังน้อยอยู่ และอยู่ในช่วงกำลังก่อสร้างบ้านพักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์จำนวน ๔ หลัง

๒. ร้านอาหาร จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า มีศักยภาพด้านร้านอาหาร ได้แก่ คริวบ้านห้วยทรัพย์ นอกจากนั้นจะมีการรวมกลุ่มของชาวบ้านหมู่ ๔ ตำบลลีเล็ดที่เปิดร้านอาหาร เครื่องดื่มเป็นซุ้ม ซึ่งมีบริการนักท่องเที่ยวตลอดทั้งวัน ร้านค้าที่มาวางขายจะเป็นของชาวบ้านชุมชนลีเล็ดที่รวมกลุ่ม เช่น กะปิเย็น ใจ ขนมจาก น้ำมันมะพร้าว กล้วยฉาบ ปลาแห้ง ขนมไทยแม่โสภณา จักรสาน ปลาหมึก ๓ รส กุ้งแห้ง กระเปาะเศษผ้าไหม เครื่องดื่มไวคอยบริการนักท่องเที่ยวทุกวัน เพื่อต้องการให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วม และมีรายได้เพิ่ม^{๑๕๗}

๓. การคมนาคมขนส่ง จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า มีศักยภาพด้านการคมนาคมขนส่ง สามารถใช้เส้นทางถนนสายพุนพิน-สุราษฎร์ธานี เลี้ยวซ้ายไปตามถนนข้ามสะพานพระจุลจอมเกล้าข้ามแม่น้ำตาปี แล้วกลับรถใต้สะพานข้ามทางรถไฟซัดรถมุ่งไปถึงสามแยกวัดดอนกฐินแล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนพุนพิน-ไชยสาบาล่างถึงสามแยกเลี้ยวขวาไปตามถนนทุ่งโพธิ์-ลีเล็ดประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอตรงไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) หากเดินทางจากตัวเมือง สุราษฎร์ธานี ข้ามสะพานแม่น้ำตาปีตรงศาลหลักเมืองใช้ทางหลวงชนบท ๒๐๐๗ ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ขับตรงไปถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวขวาไปประมาณ ๑.๘๐ กิโลเมตร ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

๔. กิจกรรมสันทนาการ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า มีศักยภาพด้านกิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ เดินป่า Walkway ไปประมาณ ๗๐๐ เมตร ก็จะไปถึงจุดชมวิว ที่มีต้นลำพูกว่าล้านต้นเรียงรายอยู่สองข้างทาง ล่องเรือชมธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลน สัมผัสวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ และกิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติ ปลูกป่าชายเลน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาร่วมเป็นกลุ่ม หน่วยงานภาครัฐ นักเรียน นักศึกษา เพื่อมาศึกษาแหล่งเรียนรู้ป่าชายเลน เดินตามสะพานคอนกรีต ชมวิวไปเรื่อย ๆ จนถึงปากน้ำ บางกลุ่มก็ล่องเรือ วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน การออกหาปลา หากุ้ง โดยเฉพาะกุ้งแม่น้ำ มีเรือแคนู จักรยานน้ำ ไคคอยบริการนักท่องเที่ยว^{๑๕๘}

๕. สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควร

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ นายมานิตย์ ว่างฉาย, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕๘} อ้างแล้ว

ระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ปรากฏผลดังนี้

ป้ายบอกทาง พบว่า ป้ายบอกทางมายังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมือง บ้านห้วยทรัพย์) นั้นมีความชัดเจนสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น

แผนผังบริเวณแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีแผนผังบอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยวชัดเจน รวมถึงสถานที่และบริเวณที่ให้อาหารลิง

ป้ายสื่อความหมาย พบว่า บริเวณจุดท่องเที่ยวไปยังป่าชายเลน มีป้ายสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว

ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว มีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว

สถานที่จอดรถ ห้องสุขา พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว

๖. ร้านค้า จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมือง บ้านห้วยทรัพย์) พบว่า มีศักยภาพด้านร้านค้า เช่น ร้านขายของ ปรากฏผลดังนี้

ร้านขายของ พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยว จะมีซุ้มขายอาหารไว้คอยบริการผู้ที่ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยวทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านขายของไว้คอยบริการซึ่งไม่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก

บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีบริษัทบริการการท่องเที่ยว จะมีบ้างที่กลุ่มชาวบ้านทำกันเอง

ร้านของที่ระลึก พบว่า ยังไม่มีร้านขายของที่ระลึกที่เห็นเป็นเด่นชัด

๑.๑.๔ ด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า มีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม ชุมชนลีเล็ด มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็น “ป่าอเมซอนเมืองไทย” มีระบบนิเวศแบบ ๒ น้ำ หรือเรียกว่า “น้ำกร่อย” ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพรรณไม้และพันธุ์สัตว์น้ำ โดยเฉพาะมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ อีกทั้งป่าชายเลนยังให้ประโยชน์ทั้งช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ และยังเอื้อประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน เวลา น้ำขึ้น ชาวบ้านจะไปตัดจาก, หาหอย, จับปูเปี้ยว, ตักอวน, ชั่งน้ำลงก็หาหอย, ถีบกระดานหาหอย, และหาปู ลักษณะเด่นของป่าชายเลนบ้านห้วยทรัพย์ คือมีตะกอนเลนมาสะสม ทำให้เกิดพื้นที่ดินเลนงอกใหม่เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ปีละหลายสิบไร่ และเกิดเป็นผืนป่าชายเลนขึ้นบริเวณปากแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำนานาชนิด พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่เป็นต้นลำพู ลำแพน และแสม ที่นี้สภาพแวดล้อมยังคงเดิม ทั้งบริเวณป่าชายเลนจะมีเพิ่มขึ้นคือ ป่ารูกทะเล ออกไปไกลมาก ส่วนต้นไม้ ต้นโกกงาง ต้นลำพู สร้อย ลำแพน ก็มีปลูกบ้าง หน่วยงานภาครัฐ นักศึกษามหาวิทยาลัย แม้แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดก็มาปลูกต้นไม้ ไม่มีชาวบ้านมาบุกรุกทำลาย ทุกคนเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้วยบริเวณนี้ อุดมสมบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านออกเรือหากุ้ง หอย ปู ปลาได้ง่าย^{๑๕๔}

๑.๑.๔ ด้านการมีส่วนร่วม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า มีศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม โดยผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสมชาย รักเดช ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ได้ร่วมกับชาวบ้านหมู่ที่ ๔ ร่วมแรงร่วมใจกันนำเงินจากโครงการ SML ของหมู่บ้านมาสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ของคนทั้งภายในและนอกชุมชน รวมทั้งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หลังจากการก่อสร้างศูนย์แล้วเสร็จ ทางอำเภอและจังหวัดได้สนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมในการก่อสร้างทางเดินศึกษาธรรมชาติในป่าชายเลน โดยมีผู้ร่วมโครงการ ดังนี้ ๑.จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒.สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓.องค์กรบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๔. อำเภอพุนพิน ๕.องค์การบริหารส่วนตำบลลีเล็ด ๖.เครือข่ายชุมชนชายฝั่ง ๗.องค์กรเอกชน บ้านห้วยทรัพย์ หมู่ที่ ๔ ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชุมชน ผู้นำชุมชน โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านนายสมชาย รักเดช และพี่ชายนายภิรมย์ รวย รักเดช ซึ่งเป็นพี่ชายได้มอบที่ดินให้กับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ในการดำเนินการก่อสร้างบริเวณแหล่งเรียนรู้นี้ใช้งบจากการระดมทุนจากเงินปันผลเป็นส่วนใหญ่ ในการดำเนินงานของศูนย์แหล่งเรียนรู้นี้จะบริหารงานคู่ขนานกับกลุ่มออมทรัพย์ ปัจจุบันมีเงินทุนหมุนเวียนเป็นหลักล้านสิ้นปีจะมีเงินปันผล ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้เสริม มีอาชีพ เวลาว่างสำคัญทุกคนในหมู่บ้านก็มาช่วย เช่น งานปลูกป่า ทำความสะอาด นอกจากนั้นก็มียุทยานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานีเข้ามาช่วยเหลือ^{๑๖๐}

๑.๒ ศักยภาพในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

๑.๒.๑ ด้านพื้นที่ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้านสิ่งแวดล้อมป่าชายเลน และการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย มีอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะบริเวณพิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง ตั้งอยู่ที่วัดมุลเหล็ก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ประกอบด้วย ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา หม้อไห กระทะทองเหลือง ถาด พาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าไหม เก็บสะสมมาเรื่อย ๆ ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาก็นำมาถวาย เช่น อาจารย์ภักชลดา สุวรรณนวล และแม่ชีน้อย ช่วยเติมและคนอื่น ๆ อีกมากมายมีชื่อระบุไว้ นำมาถวายเป็นกระทะทองเหลืองที่ใช้ทำขนม แต่ที่นี้ชาวบ้านเวลามาวัดทำบุญ จะแต่งกายด้วยผ้าไหม ถือสำหรับ (ถาดอาหาร) มาถวายพระ^{๑๖๑} และบริเวณบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่กำมะถัน เหมาะแก่การใช้อาบ ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงมีความเชื่อว่า สามารถรักษาโรคอัมพาตได้ สถานที่แรกมีบ่อน้ำร้อนหรือน้ำแร่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตั้งอยู่ภายในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน พื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบเป็นป่าชายเลนเสื่อมโทรม บ่อน้ำพุร้อน เป็นบ่อน้ำร้อนที่เป็นน้ำเค็ม แต่ไม่ทำให้ตัวขึ้นเหมือนกับน้ำเค็มจากทะเลเดิมที่เป็นบ่อเล็ก ๆ ต่อมาทางหน่วยงานและชาวบ้านช่วยกันขุดให้กว้างขึ้น เนื่องจากชาวบ้านละแวกนี้จะมาแช่น้ำร้อนกันมาขึ้น มีความเชื่อว่ารักษาโรคอัมพาตได้ บางคนก็เอาโคลนมาทาทำให้ผิวแห้งตึง ป้าเป็น

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ นายสมชาย รักเดช, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ, เจ้าอาวาสวัดมุลเหล็ก ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

โรคเบาหวาน ปวดเมื่อยพองมาแช่น้ำร้อนทำให้อาการทุเลาลง บางคนประสบอุบัติเหตุ เดินไม่ค่อยได้ พองมาแช่น้ำร้อนทำให้อาการดีขึ้น^{๑๖๒}

๑.๒.๒ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พบว่า มีศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว กล่าวคือ ความสะดวกในการเดินทางเข้าสู่ชุมชน พิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง วัดมูลเหล็ก อยู่ริมถนนทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ จากอำเภอเมืองถึงวัดมูลเหล็กระยะทาง ๓๖ กิโลเมตร โดยเฉพาะบริเวณบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ เส้นทางคมนาคมทางบก ทางรถยนต์โดยใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) ประมาณกิโลเมตรที่ ๒๐ จะมีทางแยกด้านขวามือ ให้เลี้ยวเข้าไปยังสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน (บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ) ซึ่งเป็นถนนคอนกรีต อีก ๓๒๐ เมตร ก็ถึงแหล่งหากจากที่ว่าการอำเภอท่าฉาง ๕ กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ๓๖ กิโลเมตร

๑.๒.๓ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางเกี่ยวกับด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว พบว่า มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งในการศึกษารั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางออกเป็น ๖ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนาการ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ฯลฯ และ ๖) ร้านค้า ดังนี้

๑. ที่พัก จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พบว่า มีศักยภาพด้านที่พักยังน้อยอยู่ เนื่องจากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีการให้บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เท่านั้น เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิต แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ความเป็นอยู่ระหว่างกันอย่างจริงจัง และมีรีสอร์ท คุ่มขุนคลัง ตั้งอยู่ ๒๒ หมู่ ๑๐ ตำบลท่าเคย อำเภอท่าฉาง และโรงแรม K 2 แอท ตั้งอยู่ ๘๒ หมู่ ๓ ตำบลคลองไทร อำเภอท่าฉาง เป็นของเอกชน แต่ละที่พักจะมีราคาแตกต่างกันขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งและสิ่งอำนวยความสะดวก

๒. ร้านอาหาร จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พบว่า มีศักยภาพด้านร้านอาหารน้อย ได้แก่ ร้านอาหารบ้านตากานต์ หมู่ที่ ๘ ตำบลเสวี อำเภอท่าฉาง

๓. การคมนาคมขนส่ง จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พบว่า มีศักยภาพด้านการคมนาคมขนส่งเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง สามารถเข้าถึงได้ทางบกจะใช้เส้นทางทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) แต่ทั้งนี้ก็ยังมียางจุดที่เส้นทางการคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวยังแคบและคดเคี้ยวอยู่บ้าง การเข้าถึงสามารถเข้าถึงได้โดยรถยนต์ส่วนบุคคลหรือมอเตอร์ไซด์ หรือการบริการรถเช่าเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว^{๑๖๓}

๔. กิจกรรมสันทนาการ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พบว่า มีศักยภาพด้านกิจกรรมสันทนาการ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก เนื่องจากมีกิจกรรมสันทนาการแทบทุกวันบริเวณแหล่งท่องเที่ยว บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านมาแช่น้ำ เป็นส่วนใหญ่ โดยมีความเชื่อว่าช่วยรักษาโรค ที่นี้ชาวบ้านจะ

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ ยายพริ้ง มูลอาจ, ผู้เชี่ยวชาญวิถีชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ นายไกรรงค์ ธรรมบำรุง, ผู้เชี่ยวชาญวิถีชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

มาแช่น้ำร้อนกันทุกวัน ส่วนใหญ่จะมาช่วง ๑๔.๐๐ น. เป็นต้นไป จะกลับก็ประมาณ ๑๙.๐๐ น. มีทุกเพศ ทุกวัย มาเพื่อรักษาโรค เช่น เป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต ปวดเมื่อยทำให้อาการดีขึ้น^{๑๖๔}

๕. สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พบว่า มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสาร และโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ปรากฏผลดังนี้

ป้ายบอกทาง พบว่า ป้ายบอกทางมายังพิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง ตั้งอยู่วัดมูลเหล็ก และจุดบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาตินั้นมีความชัดเจนสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น ระยะทางจากวัดมูลเหล็กไปยังบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติประมาณ ๖ กิโลเมตร

แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีแผนที่บอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยว

ป้ายสื่อความหมาย พบว่า บริเวณจุดบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีป้ายสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวน้อย

ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม สถานที่จอดรถ ห้องสุขา พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว

๖. ร้านค้า จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พบว่า มีศักยภาพด้านร้านค้า เช่น ร้านขายของ ปรากฏผลดังนี้

ร้านขายของ พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยว จะมีตลาดนัดไว้คอยบริการผู้ที่ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยว ช่วงตอนเย็น ๆ ทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านสะดวกซื้อเซเว่น และโลตัสเอ็กซ์เพรสไว้คอยบริการ ซึ่งไม่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก

บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีบริษัทบริการการท่องเที่ยว จะมีบ้างที่กลุ่มชาวบ้านทำกันเองแต่ก็ไม่เป็นทางการ

ร้านของที่ระลึก พบว่า ยังไม่มีร้านขายของที่ระลึกที่เห็นเป็นเด่นชัด ที่มีโดยส่วนใหญ่จะเป็นการรวมกลุ่มของชุมชน^{๑๖๕}

๑.๒.๔ ด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พบว่า มีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม มีทรัพยากรชาติทางด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลายเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะพิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง ตั้งอยู่ที่วัดมูลเหล็ก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก มีอัตลักษณ์ชุมชนสำหรับกลุ่มชนชนท่าฉาง คือ การแต่งกายด้วยชุดผ้าไทย พร้อมถือสำรับ มาทำบุญที่วัด ศึกษาวัตถุโบราณสมัยศรีวิชัย ซึ่งเจ้าอาวาสและผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมกันสร้างสถานที่ของพิพิธภัณฑสถานเป็นตึกครึ่งปูนครึ่งไม้ ๒ ชั้น ภายในอาคารมีวัตถุโบราณประกอบด้วย ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา หม้อ ไห กระทะทองเหลือง ถาด พาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าไหม^{๑๖๖} บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ

^{๑๖๔} อ่างแล้ว

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ นางศิริพร แก้วมีศรี, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖๖} อ่างแล้ว

๖๐ องศาเซนเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่ เป็นดินป่าพรุ น้ำเค็ม พืชพรรณเป็นพันธุ์ไม้ในป่าเค็มป่าชายหาดและป่าดิบชื้น ภูมิทัศน์พื้นที่เป็นลานหิน ที่นี้เดิมที่เป็นบ่อเล็ก ๆ แต่มีชาวบ้านมาใช้บริการกันมาก สำหรับบางคนที่เพิ่งคลอดลูกมาใหม่ ๆ พอมาน้ำร้อนทำให้มีอาการติดเชื้อ หลังจากนั้นทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน โดยนายพิทักษ์ รักเชียวนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง และชาวบ้านช่วยกันขุดบ่อเพิ่มและขยายบ่อให้กว้าง ช่วยกันดูแลโคลนออก แต่ยังคงความเป็นธรรมชาติไว้อย่างที่เห็น บริเวณโดยรอบยังคงเป็นป่าชายเลน สภาพบ่อเป็นธรรมชาติไม่ก่อสร้างใด ๆ ยกเว้นบริเวณรอบ ๆ ทำห้องน้ำไว้ บ่อน้ำพุร้อนมีบริเวณกว้างมากทางหน่วยงานราชการกำลังจะพัฒนาเพิ่ม ใกล้สำนักสงฆ์มีอีก ๑ บ่อร้อนมากแต่มีป่าปกคลุม และมีระยะยาวจนถึงทางรถไฟ อีกประมาณ ๓๐๐ เมตร จะมียบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเข้ามา ๑๘ ล้านบาท เพราะผู้ว่าราชการจังหวัดเพิ่งมาดู และนายอำเภอเข้ามาสำรวจพื้นที่ด้วยตนเองเบื้องต้น^{๑๖๗}

๑.๒.๕ ด้านการมีส่วนร่วม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าพบว่า พืชพันธ์อำเภอท่าฉาง เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก นำโดยพระครูสุกิตติธรรมคุณและผู้นำชุมชนชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธาทัวร์ไป ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินการโดยใช้สถานที่วัดมูลเหล็กก่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ โดยมีผู้นำทางศาสนา คือเจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก คุณครูสาตี จันทรมิมล ผู้นำชุมชน วัดนธรรมท้องถิ่น และชาวบ้านในพื้นที่ สำหรับบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ โดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน นายพิทักษ์ รักเชียว และชาวบ้านหมู่ที่ 1 ใช้ศาลาในหมู่บ้านในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อนเป็นศูนย์กลางในการพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และรวบรวมองค์ความรู้ของหมู่บ้าน ล่าสุดผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี นายอำเภอท่าฉางได้เข้ามาสำรวจพื้นที่เบื้องต้น ในอนาคตจะมีการขุดบ่อน้ำร้อนเพิ่มเติมอีกประมาณ ๓๐๐ เมตร เนื่องจากในบริเวณดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ของบ่อน้ำร้อนอยู่^{๑๖๘}

๑.๓ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเสมีด

๑.๓.๑ ด้านพื้นที่ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเสมีด พบว่ามีศักยภาพด้านพื้นที่ แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่

๑) สวนโมกขพลาราม จากวัดธารน้ำไหลสู่สถานปฏิบัติธรรมชั้นแนวหน้าของเมืองไทย เป็นภาพลักษณ์ของแหล่งบ่มเพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา ที่มีผู้ศรัทธามากที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองไทย ที่นี้ก่อตั้งขึ้นโดยท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นสถานที่แสวงหาความสงบและศึกษาธรรม ด้วยภายในอาณาบริเวณของสวนโมกขพลาราม มีความร่มรื่นเงียบสงบ เหมาะสำหรับปฏิบัติธรรม กล่อมเกลาคิดใจ และศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีโรงมหรสพทางวิญญาณ ซึ่งประกอบด้วยภาพศิลป์ บทกวี คติธรรมคำสอนในพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ รวมถึงภาพพุทธประวัติ และภาพจำลองจากภาพหินสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติในอดีต^{๑๖๙}

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ นายไกรรงค์ ธรรมบำรุง, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖๘} อ้างแล้ว

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ นายกิตติพงษ์ บุญกันภัย, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๒) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ปุชนิยมสถานสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นพุทธสถานเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของช่าง ศิลปกรรมสมัยศรีวิชัยไว้ได้สมบูรณ์ วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร จึงเป็นวัดที่มีความสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของชาวไชยาและสุราษฎร์ธานีมานานนับแต่โบราณกาล ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญแก่วัดประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติและยกฐานะวัดเป็นพระอารามหลวง และเป็นหนึ่งในสามของ โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาของภาคใต้ ได้แก่ พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจดีย์พระบรมธาตุไชยาเป็นสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยองค์เดียว ที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีที่สุด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ไม่ปรากฏประวัติการสร้างและผู้สร้าง เข้าใจว่าสร้างในขณะที่เมืองไชยา สมัยศรีวิชัยกำลังเจริญรุ่งเรืองสูงสุด เจดีย์พระบรมธาตุนี้เป็นสัญลักษณ์ในดวงตราประจำจังหวัด และเป็นสัญลักษณ์ในธงประจำกอง และผ้าพันคอลูกเสือด้วย ซึ่งถือกันว่าถ้าใครไปเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี หากไม่ได้ไปนมัสการพระบรมธาตุไชยาแล้ว ก็เหมือนกับยังไม่ถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี^{๑๗๐}

๓) วิถีชีวิต วิถีไทยกับชุมชนเลม็ด เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไช้เค็มไชยาเป็นสินค้าที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปของผู้บริโภค เป็นของฝากที่ใคร ๆ ต้องแวะซื้อเมื่อผ่านมายังอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี การผลิตไช้เค็มไชยาของกลุ่มไช้เค็ม อสม. จึงเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกันครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ เพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไช้เค็ม อสม. และผลิตไช้เค็มไชยาชนิดดินพอก (ดินจอมปลวก) เพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกและส่งขายเป็นของฝาก เดิมทีนั้นทำนา แต่เจอปัญหาหอยเชอรี่ มากัดกินต้นข้าว และได้หาวิธีกำจัดหอยเชอรี่หลาย ๆ วิธีก็กำจัดไม่หมด ต่อมาชาวบ้านได้พบแนวทางการสร้างอาชีพเสริมด้วยการหาพันธ์เปิดไช้มาเลี้ยงให้กินหอยเชอรี่ในนาข้าว และได้รับสนับสนุนจากทางราชการ ก็เลยหันมาเลี้ยงเปิด หลังจากนั้นมีไช้เยอะ ก็เลยรวมกลุ่มกันทำไช้เค็มขึ้นมา เริ่มทำเมื่อปี ๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน มีสมาชิกในกลุ่ม ๑๘ ราย จะต้องไช้มาส่งที่กลุ่ม และผลิตไช้เค็ม จะไม่รับเอาไช้มาจากแหล่งอื่น ๆ ต้องเป็นไช้ในอำเภอไชยาและเป็นสมาชิกเท่านั้น เพราะวิธีการเลี้ยงเปิดจะไม่เหมือนกันที่ไช้เปิดจะแดง ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม ที่นี่จะสาธิตวิธีการทำไช้เค็ม และจำหน่ายไช้เค็ม^{๑๗๑}

๑.๓.๒ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง จากการศึกษาศักยภาพของนักท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า มีศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึง พบว่า เดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานีบนทางหลวงหมายเลข ๔๑ ที่มุ่งหน้าไปอำเภอชุมพร ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวขวาบริเวณก.ม. ๑๓๔ผ่านสวนโมกขพลารามอยู่ทางด้านซ้ายมือ ตรงไปและเลี้ยวขวาอีกครั้งตรงสี่แยกโมถ่ายหรือตามถนนทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ตรงไปราวประมาณ ๒ กิโลเมตรจะเห็นวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหารอยู่ทางขวามือ ขับตรงไปเจอสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวขวาประมาณ ๓ กิโลเมตร เจอป้ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไช้เค็มไชยา อสม. เลี้ยวขวา ไปประมาณ ๒๐ เมตร หากจะใช้เส้นทางทาง

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ พระครูจิวเจติยาทร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ นางประสงค์ หีตอนันต์, ประธานชุมชนอสม., วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

หลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) ก่อนถึงสี่แยกท่าโพธิ์เลียวย้าย ไปประมาณ ๒๐ เมตร ถึงกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม ไชยา อสม.^{๑๗๒}

๑.๓.๓ ด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า มีศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง ออกเป็น ๖ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนาการ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ฯลฯ และ ๖) ร้านค้า ดังนี้

๑. ที่พัก จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า มีศักยภาพด้านที่พัก มีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยวได้เลือกพัก เนื่องจากอำเภอไชยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย มีที่พักเพียงพอกับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) มารวยรีสอร์ท ๑/๒๐ หมู่ ๖ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา ๒) เพื่อนเดินทางรีสอร์ท ๑๕/๑ หมู่ ๖ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา ๓) สุวรรณ วรณ รีสอร์ท ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา

๒. ร้านอาหาร จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า มีศักยภาพด้านร้านอาหารมีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) ร้านอาหารเพื่อนเดินทาง ๑๕/๑ หมู่ ๖ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา เป็นร้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นในอำเภอไชยา ๒) เฮือนปาจิริย ๘๘/๑ หมู่ ๑ อำเภอไชยา เป็นอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้ ๓) บ้านผักหวาน ๑๖๐/๑ ตำบลตลาด อำเภอไชยา เป็นอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้และกาแฟ ๔) คริวชุมพู ๘๗/๑ หมู่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา เป็นอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้ ๕) ร้านอาหารบัว ไชยา ๒๖๘ หมู่ ๑ ถนนรักษันรกิจ ตำบลตลาด อำเภอไชยา

๓. การคมนาคมขนส่ง จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า มีศักยภาพด้านการคมนาคมขนส่ง เดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานีบนทางหลวงหมายเลข ๔๑ ที่มุ่งหน้าไปอำเภอชุมพร ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร จากนั้นเลียวยาวบริเวณ ก.ม. ๑๓๔ ผ่านสวนโมกขพลาราม และเลียวยาวอีกครั้งตรงสี่แยกโมถ้ายหรือตามถนนทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ตรงไปราวประมาณ ๒ กิโลเมตรจะเห็นวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหารอยู่ทางขวามือ เดินทางโดยเครื่องบิน เที่ยวบินในประเทศ เส้นทางกรุงเทพมหานคร-สุราษฎร์ธานี มีทั้งหมด ๔ บริษัท ได้แก่ บริษัท ไทยสมายแอร์เวย์ จำกัด บริษัท ไทยแอร์เอเชีย จำกัด บริษัท สายการบินนกแอร์ จำกัด และบริษัท ไทยไลอ้อนแอร์ จำกัด ระยะทางจากสนามบินนานาชาติสุราษฎร์ธานีไปตัวเมืองอำเภอไชยา ๓๖ กิโลเมตร

๔. กิจกรรมสันทนาการ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า มีศักยภาพด้านกิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ การปฏิบัติธรรม ณ สวนโมกขพลาราม การศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหารท่องเที่ยววิถีชุมชนเลม็ดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. ฝึกการทำไข่เค็ม นำไข่มาคัดแยกขนาด ล้างให้สะอาดและไข่จะต้องไม่มีรอยบุบนำมาผสมในดิน ที่ใช้ผสมจะเป็นจอมปลวกซึ่งมีสัดส่วน ๓ อย่าง น้ำ ดิน และเกลือ เอาไข่คลุกกับดินและเอาไปคลุกกับเกลือที่เผาสุกให้ทั่วหลังจากนั้นจะเก็บไว้ ๑-๕ วัน ต้มไข่หวาน ๓-๗ จะทอดไข่ดาว ๑๐-๑๕ จะต้มในกล่องจะใส่วิธีการผลิตอาหารให้ด้วย^{๑๗๓}

^{๑๗๒} เรื่องเดียวกัน

^{๑๗๓} อ้างแล้ว

๕. สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสาร และโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ปรากฏผลดังนี้

ป้ายบอกทาง พบว่า ป้ายบอกทางไปยังสวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ป้ายบอกทางมีความชัดเจน สำหรับกลุ่มชุมชนเลม็ดวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. นั้นยังไม่มีมีความชัดเจน ที่จะสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น

แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวสวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร กลุ่มชุมชนเลม็ดวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. มีแผนที่บอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน

ป้ายสื่อความหมาย พบว่า บริเวณจุดสวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร กลุ่มชุมชนเลม็ดวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. มีป้ายสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว

ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม สถานที่จอดรถ ห้องสุขา พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวสวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร กลุ่มชุมชนเลม็ดวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. มีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว

๖. ร้านค้า จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า มีศักยภาพด้านร้านค้า เช่น ร้านขายของ ปรากฏผลดังนี้

ร้านขายของ พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวสวนโมกขพลาราม และวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร จะมีร้านขายของไว้คอยบริการผู้ที่ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยวทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านสะดวกซื้อเซเว่น และร้านค้าอื่น ๆ ไว้คอยบริการ ซึ่งไม่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก ส่วนชุมชนเลม็ดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. ทางกลุ่มแม่บ้านจะมีการขายไข่เค็มเป็นของฝาก

บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีบริษัทบริการการท่องเที่ยว จะมีบ้างก็เป็นเจ้าหน้าที่สำนักงานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร

ร้านของที่ระลึก พบว่า มีร้านขายของที่ระลึกที่เห็นเป็นเด่นชัด ที่มีโดยส่วนใหญ่จะเป็นการรวมกลุ่มของชุมชน ร้านขายอาหาร ไข่เค็ม เสื้อผ้าบาติก ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ทำมาจากเปลือกหอย

๑.๓.๔ ด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของนักท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า มีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม

๑) บริเวณสวนโมกขพลาราม เป็นพื้นที่ป่า ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด บรรยากาศร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะกับการปฏิบัติธรรม^{๑๗๘}

๒) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร สภาพแวดล้อมเป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แบบศรีวิชัย ประกอบด้วย พระวิหารคด พระวิหารหลวง พระอุโบสถ พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์ รูปปั้นพระชยภิกษุ วิหารหลวงพ่อดโต

๓) ชุมชนเลม็ดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. สภาพแวดล้อมเป็นทุ่งนา เหมาะแก่การเลี้ยงเป็ด ซึ่งชุมชนได้มีการรวมกลุ่มทำไข่เค็มไชยา

๑.๓.๕ ด้านการมีส่วนร่วม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดพบว่า มีศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม ได้แก่ สวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร หน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วโลก และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม อสม. สำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม อสม. โดยบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ได้ร่วมกับพันธมิตรดำเนินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้แก่สมาชิกชุมชนสุราษฎร์ธานี อาทิ การพัฒนาคน การอบรมผู้นำ การบริหารจัดการกลุ่ม การบริหารจัดการเชิงธุรกิจ การพัฒนาสินค้าและบริการ รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน ซึ่งเป็นฐานรากของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สู่ภายนอก การอบรมการสื่อสาร การตลาด และการประชาสัมพันธ์ เช่น ความรู้ด้านการตลาด การตลาดออนไลน์ การส่งเสริมด้วยสื่อมวลชนและบล็อกเกอร์ และการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมพัฒนาต่อยอด โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อรองรับการขยายตัวทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้และโอกาสในการจ้างงานให้กับสมาชิกชุมชน ไปพร้อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น นอกจากนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลเลม็ด กลุ่ม อสม. และชุมชนเลม็ด ล่าสุดมีโปรเจกต์มาช่วยในเรื่องการออกแบบกล่องใส่ไข่เค็มเพื่อส่งจำหน่าย^{๑๗๕}

๑.๔ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

๑.๔.๑ ด้านพื้นที่ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง พบว่ามีศักยภาพด้านพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อมป่าชายเลน ทะเล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิม และชุมชนยั่งยืน ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะบริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์ มีรูปปั้นยักษ์ เนื่องจากชาวบ้านประกอบอาชีพวางอวนปูม้า ซึ่งเป็นรายได้หลักของชาวประมงแถบนี้ นอกจากนี้ยังมีเกาะเสรี เกาะเล็กที่มีเนื้อที่ไม่มาก ชายหาดด้านหนึ่งเป็นทราย ส่วนอีกด้านเป็นหาดดินเลนที่ถูกทับถมจากตะกอนทรายและตะกอนดินเลนปากแม่น้ำตาปี ตั้งอยู่ ณ ตำบลพุมเรียง นั่งเรือออกจากฝั่งแหลมโพธิ์ประมาณ ๒๕ นาที เกาะเสรีมีความงดงามด้วยสันทราย^{๑๗๖}

และกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้สืบทอดมาหลายชั่วคนตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธพื้นเมืองในท้องถิ่น มีลักษณะเด่นที่ต่างจากผ้าไหมภาคอื่น ๆ คือการทอ ยกดอกด้วยไหมและด้าย โดยมีผ้าทอยกที่มีชื่อเสียงคือ ผ้ายกชุดหน้า นาง ผ้ายกดอกกลมเกสร และผ้ายกดอกลายเชิง ผ้าที่ทอในช่วงนั้นเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันและผ้าที่ใช้ใน

^{๑๗๕} อ้างแล้ว

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ นายสันติ คงเจริญ, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

งานพิธีต่าง ๆ ซึ่งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั้นส่วนใหญ่ใช้ผ้าฝ้ายทอเพื่อความทนทาน สำหรับผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ จะทอด้วยไหมหรือผ้าฝ้ายแกมไหม ใช้ถุงในงานบุญ งานแต่งในงานนักขัตฤกษ์^{๑๗๗}

๑.๔.๒ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง พบว่า มีศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว กล่าวคือ ความสะดวกในการเดินทางเข้าสู่ชุมชน ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ สุราษฎร์ธานี-ไชยา ถึงสี่แยกไชยาเลี้ยวขวาใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ อีก ๙ กิโลเมตร ถึงชุมชนพุมเรียง หากเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ใช้บริการรถโดยสารสายสุราษฎร์ธานี-ระนอง หรือสุราษฎร์ธานี-ชุมพร จากตัวเมืองไชยา ใช้บริการรถโดยสาร ประจำทางสายไชยา-พุมเรียง ๑๐ กิโลเมตร หากขับรถไปตามเส้นทางพุมเรียง-ชายทะเลที่เลยจากหมู่บ้านไป ๒ กิโลเมตร จะถึงแหลมโพธิ์

๑.๔.๓ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง พบว่า มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งในการศึกษารั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง ออกเป็น ๖ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนาการ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ฯลฯ และ ๖) ร้านค้า ดังนี้

๑. ที่พัก จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง พบว่า มีศักยภาพด้านที่พัก เนื่องจากอำเภอไชยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายมีที่พักเพียงพอกับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) รุ่งอรุณ รีสอร์ท ๑๑๒ หมู่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๒) แหลมโพธิ์บีช รีสอร์ท ๑๑๑/๑ หมู่ ๑ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๓) แหลมทราย รีสอร์ท ๑๘๒/๑ หมู่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๔) เบสเฮาส์ รีสอร์ท ๖๐/๖ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๕) รีมเล รีสอร์ท ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๖) ไชยา รีสอร์ท ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๗) บ้านพักชายทะเล วีรดา ตำบลตะกรบ อำเภอไชยา

๒. ร้านอาหาร จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง พบว่า มีศักยภาพด้านร้านอาหาร ได้แก่ ๑) ร้านพลับพลาซีฟู้ด ๔๑๒ หมู่ ๑ ถนนชายทะเล ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา เป็นอาหารทะเล ๒) ราตรีซีฟู้ด หมู่ ๑ ถนนชายทะเล ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา เป็นอาหารทะเล

๓. การคมนาคมขนส่ง จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง พบว่า มีศักยภาพด้านการคมนาคมขนส่ง เดินทางโดยรถยนต์สายล่าง ๔๑๑๒ ถึงสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวขวาใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ไปอีก ๙ กิโลเมตรหรือใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ สุราษฎร์ธานี-ไชยา ถึงแยกไชยาเลี้ยวขวาอีก ๖ กิโลเมตรถึงตลาดไชยา จากตลาดไชยาไปตำบลพุมเรียงอีก ๑๐ กิโลเมตร ถึงชุมชนพุมเรียง หาดแหลมโพธิ์ เกาะเสด็จ นั่งเรือออกจากฝั่งแหลมโพธิ์ประมาณ ๒๕ นาที เดินทางโดยเครื่องบิน เที่ยวบินในประเทศเส้นทางกรุงเทพมหานคร-สุราษฎร์ธานี มีทั้งหมด ๔ บริษัท ได้แก่ บริษัท ไทยสมายแอร์แอร์ จำกัด บริษัท ไทยแอร์เอเชีย จำกัด บริษัท สายการบินนกแอร์ จำกัด และบริษัท ไทยโลอ้อนแอร์ จำกัด ระยะทางจากสนามบินไปตัวเมืองอำเภอไชยา ๔๒ กิโลเมตร จากอำเภอไชยาไปชุมชนพุมเรียง ๖ กิโลเมตร

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ นางหวันม๊ะ นุ้ยหมิม, ผู้นำชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๔. กิจกรรมสันตนาการ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง พบว่า มีศักยภาพด้านกิจกรรมสันตนาการ ศึกษาธรรมชาติบริเวณแหลมโพธิ์ เกาะเสร็จ วิถีชีวิตชุมชนชาวประมง ธนาคารปุม้า และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิม เช่น การทอผ้าไหม^{๑๗๘}

๕. สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง พบว่า มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ปรากฏผลดังนี้

ป้ายบอกทาง พบว่า ป้ายบอกทางไปยังแหลมโพธิ์ ชุมชนพุมเรียง นั้นมีความชัดเจนสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น

แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวแหลมโพธิ์ มีแผนที่บอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน

ป้ายสื่อความหมาย พบว่า บริเวณแหลมโพธิ์ กลุ่มชุมชนพุมเรียง มีป้ายสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวชัดเจน

ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม สถานที่จอดรถ ห้องสุขา พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวแหลมโพธิ์ ชุมชนพุมเรียง มีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว

๖. ร้านค้า จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า มีศักยภาพด้านร้านค้า เช่น ร้านขายของ ปรากฏผลดังนี้

ร้านขายของ พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง จะมีร้านขายของไว้คอยบริการโดยเฉพาะผ้าไหมพุมเรียงสำหรับผู้ที่ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยวทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านสะดวกซื้อเซเว่น บิ๊กซี และร้านค้าอื่น ๆ ไว้คอยบริการ ร้านขายอาหารทะเลสด ๆ เช่น หอยขาว ปูม้า ปูทะเล ซึ่งไม่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก สำหรับบริเวณแหลมโพธิ์จะมีร้านอาหารไว้คอยบริการ และมีตลาดนัดวันพฤหัสบดีและวันเสาร์

บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีบริษัทบริการการท่องเที่ยว จะมีบ้างก็เป็นเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเทศบาลพุมเรียง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณแหลมโพธิ์

ร้านของที่ระลึก พบว่า มีร้านขายของที่ระลึกที่เห็นเป็นเด่นชัด ที่มีโดยส่วนใหญ่จะเป็นการ ร้านขายเสื้อผ้าบาติก ผ้าไหมพุมเรียง^{๑๗๙}

๑.๔.๔ ด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง พบว่า มีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์เป็นป่าชายเลน มีต้นโกงกาง ต้นลำพู เกาะเสร็จ เป็นเกาะที่เกิดจากการพัดพาของสินทรายในทะเลที่มาสะสมกันนานวันเข้า ก็กลายเป็นเกาะทราย ที่มีต้นไม้ขึ้นมาพอให้ได้รับเงา เนื้อไม้ได้มากในยามที่น้ำขึ้น แต่ขนาดจะกว้างใหญ่เพิ่มขึ้นไปอีกหลายเท่าในยามที่น้ำลง ทุกวันนี้ สินทรายในทะเล ก็ยังคงทำหน้าที่สร้างเกาะ คือยังมีทรายที่พัดพามาสะสม แนวทรายไหลขึ้นมา รูปร่างนั้นปรับเปลี่ยนไปตามกระแสคลื่นและลม จึงมีรูปร่างไม่เหมือนกันสักครั้ง มีทุ่งดอกผักบุ้งทะเลสำหรับชุมชนพุมเรียง เป็นชุมชนโบราณของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้าน

^{๑๗๘} อ่างแล้ว

^{๑๗๙} อ่างแล้ว

หัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้สืบทอดมาหลายชั่วคนตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธพื้นเมืองในท้องถิ่นการทอผ้าไหมพุมเรียง เป็นสินค้าพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อของจังหวัดสุราษฎร์ธานี^{๑๘๐}

๑.๔.๕ ด้านการมีส่วนร่วม จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง พบว่า มีศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีนโยบายให้หน่วยงานในสังกัดจัดทำโครงการป่าในเมือง เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่า เพื่อสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคราชการท้องถิ่น เอกชนและประชาชนในการ สงวน อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและ พัฒนาให้ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเป็นการบริหารจัดการ อนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลน โดยประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ได้โดยตรง และร่วมกันรักษาไว้ได้อย่างยั่งยืน อธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง จึงได้มีข้อสั่งการเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑ ให้สำนักงานบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ ๕ (สุราษฎร์ธานี) ดำเนินการคัดเลือกพื้นที่เพื่อจัดทำโครงการป่าในเมืองในพื้นที่บริเวณบ้านแหลมโพธิ์-แหลมทราย หมู่ที่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัด ดำเนินโครงการร่วมกัน จึงได้กำหนดพื้นที่จัดทำโครงการดังกล่าวจำนวน ๔๐๐ ไร่ และยังมีหน่วยงานที่สนับสนุนอีก ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักศิลปวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลตำบลพุมเรียง^{๑๘๑}

สรุปจากการศึกษาศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ด้านพื้นที่ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลิเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านพื้นที่เป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่คงเป็นความธรรมชาติมากที่สุด ประกอบด้วย ๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลิเล็ด เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อมป่าชายเลน เป็นแหล่งเรียนรู้ ระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์หลากหลายชนิด ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้านแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก มีอัตลักษณ์ชุมชน บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ และการอนุรักษ์ป่าชายเลน ๓) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีสถานปฏิบัติธรรมชั้นแนวหน้าของเมืองไทย ภาพลักษณ์แหล่งบ่มเพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาของภาคใต้ ๔) และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อมป่า ชายเลน ทะเล ภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุมชนยั่งยืน มีทิวทัศน์สวยงาม วิถีชีวิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์ มีรูปปูป้ายักษ์ นอกจากนี้ยังมีเกาะเสร็จ เกาะเล็กที่มีเนื้อที่ไม่มาก ชายหาดด้านหนึ่งเป็น

^{๑๘๐} สัมภาษณ์ นายสุทิน สิทธิเดช, ชาวประมง, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๘๑} อ้างแล้ว

ทราย ส่วนอีกด้านเป็นหาดดินเลนที่ถูกทับถมจากตะกอนทรายและตะกอนดินเลนปากแม่น้ำตาปี
ศึกษาวถีชีวิตชุมชนการท่องเที่ยว

๒. ด้านความสะดวกในการเข้าถึง จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิง
อนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่ม
ท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้าน
ความสะดวกในการเข้าถึง กล่าวคือ ความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงชุมชน การเดินทางสามารถใช้
เส้นทางถนนสายพุนพิน- สุราษฎร์ธานี เลี้ยวซ้ายไปตามถนนข้ามสะพานพระจุลจอมเกล้าข้ามแม่
น้ำตาปี แล้วกลับรถใต้สะพานข้ามทางรถไฟข้ามบรณมุ่งไปถึงสามแยกวัดดอนกฐินแล้วเลี้ยวซ้ายไปตาม
ถนนพุนพิน-ไชยาสายล่างทางหลวง ๔๑๑๒ ถึงสามแยกเลี้ยวขวาไปตามถนนทุ่งโพธิ์-ลีเล็ดประมาณ
๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวขวาไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงชุมชนป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์
ตำบลลีเล็ด หากเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ข้ามสะพานแม่น้ำตาปีตรงศาลหลักเมือง ประมาณ
๑๒ กิโลเมตร ขับตรงไปถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวขวาไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงชุมชนป่าในเมืองบ้านห้วย
ทรัพย์ จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ดไประยะทาง ๑๒ กิโลเมตร ถึงแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์
และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก จากวัดมุลเหล็กไปบ่อน้ำพุร้อนระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากบ่อน้ำพุ
ร้อนไปกลุ่มชุมชนเลม็ดระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดไปยังกลุ่มท่องเที่ยว
ชุมชนพุมเรียงระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร

๓. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
ลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่ม
ท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านสิ่ง
อำนวยความสะดวก มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งใน
การศึกษารั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี
ออกเป็น ๖ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนา
การ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวป้ายประกาศ
เตือนข้อควรระวัง ฯลฯ และ ๖) ร้านค้า

๔. ด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี
พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง
กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม ๑) กลุ่ม
ท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็น “ป่าเมซอนเมืองไทย” มีระบบนิเวศ
แบบ ๒ น้ำ หรือเรียกว่า “น้ำกร่อย” ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพรรณไม้และพันธุ์สัตว์
น้ำ โดยเฉพาะมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ อีกทั้งป่าชายเลนยังให้ประโยชน์ทั้งช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ
และยังเอื้อประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์
และโบราณคดีศรีวิชัย บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซนเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำ
ที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่ เป็นดินป่าพุร้อนน้ำเค็ม พืชพรรณเป็นพันธุ์ไม้ในป่า
เค็มป่าชายเลนและป่าดิบชื้น ภูมิทัศน์พื้นที่เป็นลานหิน ๓) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด บริเวณสวน
โมกขพลารามเป็นพื้นที่ป่าประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด บรรยากาศร่มรื่นเงียบสงบเหมาะกับการ
ปฏิบัติธรรม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร สภาพแวดล้อมเป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์

แบบศรีวิชัย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม ไข่ยา อสม. สภาพแวดล้อมเป็นทุ่งนามีความเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเลี้ยงเป็ด ซึ่งชุมชนได้มีการรวมกลุ่มทำไข่เค็มไข่ยา ๔) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์เป็นป่าชายเลน มีต้นโกงกาง ต้นลำพู เกาะเสร้าง เป็นเกาะที่เกิดจากการพัดพาของสันททรายในทะเลที่มาสสะสมกันนานวันเข้า ก็กลายเป็นเกาะทราย ที่มีต้นไม้ขึ้นมาพอให้ได้ร่มเงา เนื้อที่ไม่ได้มากในยามที่น้ำขึ้น แต่ขนาดจะกว้างใหญ่เพิ่มขึ้นไปอีกหลายเท่าในยามที่น้ำลง และกลุ่มทอผ้าไหม

๕. ด้านการมีส่วนร่วม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม ๑) กลุ่มชุมชนลีเล็ดผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ได้ร่วมกับชาวบ้านหมู่ที่ ๔ ร่วมแรงร่วมใจกันนำเงินจากโครงการ SML ของหมู่บ้านมาสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน อำเภอและจังหวัดได้สนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมในการก่อสร้างทางเดินศึกษาธรรมชาติในป่าชายเลน โดยมีผู้ร่วมโครงการดังนี้ ๑. จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒. สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓. องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๔. อำเภอพุนพิน ๕. องค์การบริหารส่วนตำบลลีเล็ด ๖. เครือข่ายชุมชนชายฝั่ง ๗. องค์การเอกชน ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ได้ร่วมกับพันธมิตรดำเนินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลเลม็ด กลุ่ม อสม. และชุมชนเลม็ด ๓) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าอาวาสวัดมุลเหล็ก นำโดยพระครูสุกิตติธรรมคุณและผู้นำชุมชน ชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินการโดยใช้สถานที่วัดมุลเหล็กก่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑสถาน ๔) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีนโยบายให้หน่วยงานในสังกัดจัดทำโครงการป่าในเมือง เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่า อธิปไตยกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง จึงได้มีข้อสั่งการเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑ ให้สำนักงานบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ ๕ (สุราษฎร์ธานี) สำรวจคัดเลือกพื้นที่เพื่อจัดทำโครงการป่าในเมืองในพื้นที่บริเวณบ้านแหลมโพธิ์-แหลมทราย หมู่ที่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาการที่เกี่ยวข้องใน และยังมีหน่วยงานที่สนับสนุนอีก ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักศิลปะวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนจังหวัดเทศบาลตำบลพุมเรียง

๔.๒ พัฒนาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

การพัฒนาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ การสนทนากลุ่มผลการกำหนดเส้นทางสามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวออกมาได้เป็น ๓ รูปแบบดังนี้

รูปแบบที่ ๑ เส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน)

รูปแบบที่ ๒ เส้นทางวันเดียว (ค้างคืน)

รูปแบบที่ ๓ เส้นทาง ๒ วัน ๑ คืน

๑) เส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน)

๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่า ชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน

๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง (๑) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมุลเหล็ก (๒) บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ

จุดเด่น การเดินทางมาท่องเที่ยวที่มีความสะดวกสบายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสัมผัสวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน การเดินทางสะดวกไม่ไกลจากในเขตเมือง มีความปลอดภัยมีความหลากหลายของทรัพยากร ไฮไลต์สำคัญคือ ป่าชายเลน ป่ารุกทะเล ที่เป็นจุดแวะถ่ายรูปและเช็คอินเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาน้อยแต่อยากพักผ่อนได้บรรยากาศแบบวิถีชีวิตและที่เป็นจุดเด่นนอกเหนือจากนี้คือ การล่องเรือที่นักท่องเที่ยวสามารถเลือกได้ ๒ อย่างคือ เรือยนต์และเรือพาย ส่วนเรือพายนักท่องเที่ยวสามารถพายเองได้ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ

สร้างเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ด้านการสร้างความประทับใจ การมาท่องเที่ยวแบบเข้ามาเย็นกลับจะสร้างความประทับใจในชุมชนได้เป็นอย่างดีการได้เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนกลับไปเป็นที่ระลึก การได้เลือกชิมอาหารทะเลสด ขนมและอาหารท้องถิ่น การต้อนรับจากชาวบ้านจะสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวกลับมาอีกครั้ง

๒) เส้นทางวันเดียว (ค้างคืน)

เริ่มจาก ๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง (๑) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมุลเหล็ก (๒) บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ

จุดเด่น ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านดูหิ่งห้อยยามค่ำคืน พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ

ที่พักมีให้เลือกหลายแบบ โรงแรมที่อำเภอท่าฉาง การพักแบบโฮมสเตย์ที่ชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเลือกพักได้ตามสะดวก

สร้างเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ด้านการเรียนรู้การอนุรักษ์ธรรมชาติ การได้มาสัมผัสวิถีชีวิตการท่องเที่ยวแบบสบาย ๆ เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักผ่อนสมอง ต้องการการเข้าถึงบรรยากาศของชุมชน การเข้าถึงพื้นที่ และการเข้าใจภูมิปัญญาวัฒนธรรมของชุมชน การได้เรียนรู้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายให้เกิดจิตสำนึกเกิดการฟื้นฟูต่อไป

*หมายเหตุ กิจกรรมเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกของนักท่องเที่ยวและสภาพอากาศ

๓) เส้นทาง ๒ วัน ๑ คืน

วันแรก

๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ป่า ชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ๒) กลุ่มชุมชนท่าฉาง (๑) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมูลเหล็ก (๒) บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ

วันที่สอง เริ่มจาก

๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด (๑) ศึกษาสถานที่ปฏิบัติธรรมสวนโมกขพลาราม (๒) ศึกษาแหล่งโบราณสถานวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร (๓) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไข่เค็ม อสม. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง (๑) ชมทิวทัศน์บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ (๒) ล่องเรือไปชมธรรมชาติเกาะเสร็จ (๓) ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง

สร้างเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ด้านคุณค่า การท่องเที่ยวแบบ ๒ วัน ๑ คืน เป็นการท่องเที่ยวแบบลึกซึ้งถึงการมาสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน การได้มาเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง การเข้าใจถึงคุณค่าของชุมชนเหล่านี้ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรมชุมชน ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การได้ลงมือทำไข่เค็ม การชมวิถีการทอผ้าไหม

เส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน)

เวลา	กิจกรรมการท่องเที่ยว
๐๙.๐๐ น.	ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way ชุมชนลีเล็ด บ้านห้วยทรัพย์
๑๐.๐๐ น.	ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน
๑๑.๐๐ น.	พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ
๑๒.๐๐ น.	รับประทานอาหาร ชุมชนลีเล็ด บ้านห้วยทรัพย์
๑๔.๐๐ น.	ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมูลเหล็ก
๑๕.๐๐ น.	แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่ชุมชนท่าฉาง
๑๗.๐๐ น.	เดินทางกลับ

เส้นทางวันเดียว (ค้างคืน)

เวลา	กิจกรรมการท่องเที่ยว
๐๙.๐๐ น.	ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way ชุมชนลีเล็ด บ้านห้วยทรัพย์
๑๐.๐๐ น.	ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน
๑๑.๐๐ น.	พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ
๑๒.๐๐ น.	รับประทานอาหาร ชุมชนลีเล็ด บ้านห้วยทรัพย์
๑๔.๐๐ น.	ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมูลเหล็ก
๑๕.๐๐ น.	แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่ชุมชนท่าฉาง
๑๖.๐๐ น.	กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไข่เค็ม อสม. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๑๗.๐๐ น.	ชมทิวทัศน์บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์
๑๘.๐๐ น.	ล่องเรือไปชมธรรมชาติเกาะเสร็จ
๑๙.๐๐ น.	เข้าที่พัก

เส้นทาง ๒ วัน ๑ คืน

เวลา	กิจกรรมการท่องเที่ยว
วันแรก	
๐๙.๐๐ น.	ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way ชุมชนลีเล็ด บ้านห้วยทรัพย์
๑๐.๐๐ น.	ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน
๑๑.๐๐ น.	พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ
๑๒.๐๐ น.	รับประทานอาหาร ชุมชนลีเล็ด บ้านห้วยทรัพย์
๑๔.๐๐ น.	ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมูลเหล็ก
๑๕.๐๐ น.	แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่ชุมชนท่าฉาง
๑๗.๐๐ น.	เดินทางกลับ
วันที่สอง	
๐๙.๐๐ น.	กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไข่เค็ม อสม. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๑๐.๐๐ น.	ศึกษาแหล่งโบราณสถานวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร
๑๑.๐๐ น.	ศึกษาสถานที่ปฏิบัติธรรมสวนโมกขพลาราม
๑๓.๐๐ น.	ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง
๑๔.๐๐ น.	ชมทิวทัศน์บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์
๑๕.๐๐ น.	ล่องเรือไปชมธรรมชาติเกาะเสรีจ
๑๗.๐๐ น.	เข้าที่พัก

ร่างแผนที่เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

จากแผนที่เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้ ๒ เส้นทาง ดังนี้ **เส้นทางที่ ๑** เดินทางจากอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ข้ามสะพานแม่น้ำตาปีตรงศาลหลักเมือง โดยใช้ทางหลวงชนบท ๒๐๐๗ ถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวขวาไปก็ถึงชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด ไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ ถึงแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก จากบ่อน้ำพุร้อนไปกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดไปยังวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ถึงสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวขวาไปยังทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ทางด้านซ้ายมือ จากวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ถึงสี่แยกโมถ่ายเลี้ยวซ้าย ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑ ถึงสวนโมกขพลารามทางด้านขวามือ จากสวนโมกขพลารามไปยังกลุ่มชุมชนพุมเรียง ถึงสี่แยกไชยาเลี้ยวขวา ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ถึงสี่แยกท่าโพธิ์ตรงไป ถึงกลุ่มชุมชนพุมเรียง สำหรับเกาะเสรีจต้องนั่งเรือประมาณ ๒๕ นาที **เส้นทางที่ ๒** เดินทางจากสนามบินนานาชาติ สุ

ราษฎร์ธานีไปยังสวนโมกขพลาราม ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑ ที่มุ่งหน้าไปทางจังหวัดชุมพร อยู่ทางด้านซ้ายมือ จากสวนโมกขพลารามไปยังวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ถึงสี่แยกโมถ่ายเลี้ยวขวา ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ทางด้านขวามือ จากวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุ่มเรียง ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ถึงสี่แยกท่าโพธิ์ตรงไประยะทางประมาณ ๙ กิโลเมตร จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุ่มเรียงไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดไข่เค็ม อสม.ถึงสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวขวา ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ ทางด้านขวามือ จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดไข่เค็ม อสม.ไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ระยะทาง ๖ กิโลเมตร อยู่ทางด้านซ้ายมือตรงไปถึงแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก จากวัดมุลเหล็กตรงไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ใช้ทางหลวงชนบท ๒๐๐๗ ถึงสี่แยกบางป่อเลี้ยวซ้ายไประยะห่างจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ๑๒ กิโลเมตร



ร่างแผนที่เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี



ภาพที่ ๓๐ ร่างแผนที่เส้นทางและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

ร่างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัย
ของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

เส้นทางวันเดียว One Day Trip

- ๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way
- ๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน
- ๓) กิจกรรมพายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ
- ๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน
- ๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน
- ๖) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมุลเหล็ก
- ๗) แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ

เส้นทางวันเดียว One Day Trip แบบค้างคืน

- ๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way
- ๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน
- ๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ
- ๔) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมุลเหล็ก
- ๕) แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ
- ๖) ชมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไข่เค็ม อสม.
- ๗) ชมทิวทัศน์บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์
- ๘) ล่องเรือไปชมธรรมชาติเกาะเสรีจ

เส้นทางเที่ยว ๒ วัน ๑ คืน
Two Day One Night Trip

วันแรก

- ๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way
- ๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน
- ๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ
- ๔) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย
- ๕) แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่ชุมชนท่าฉาง

วันที่สอง

- ๑) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไข่เค็ม อสม.
- ๒) ศึกษาแหล่งโบราณสถานวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร
- ๓) ศึกษาสถานที่ปฏิบัติธรรมสวนโมกขพลาราม
- ๔) ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง
- ๕) ชมทิวทัศน์บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์
- ๖) ล่องเรือไปชมธรรมชาติเกาะเสรีจ
- ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง
- ชมทิวทัศน์บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์

ภาพที่ ๓๑ ร่างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

จากแผนที่เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด

และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้ ๒ เส้นทาง ดังนี้ **เส้นทางที่ ๑** เดินทางจากอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ข้ามสะพานแม่น้ำตาปีตรงศาลหลักเมือง ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร โดยใช้ทางหลวงชนบท ๒๐๐๗ ถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวขวาไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด ไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ ระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร ถึงแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก จากวัดมุลเหล็กไปบ่อน้ำพุร้อนระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากบ่อน้ำพุร้อนไปกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดไปยังวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ถึงสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวขวาไปยังทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ระยะทาง ๖ กิโลเมตร ทางด้านซ้ายมือ จากวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ประมาณ ๓ กิโลเมตรถึงสี่แยกโมถ่ายเลี้ยวซ้าย ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑ ระยะทาง ๕ กิโลเมตรถึงสวนโมกขพลารามทางด้านขวามือ จากสวนโมกขพลารามไปยังกลุ่มชุมชนพุมเรียง ระยะทางประมาณ ๕ กิโลเมตร ถึงสี่แยกไชยาเลี้ยวขวา ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ถึงสี่แยกท่าโพธิ์ตรงไประยะทางประมาณ ๙ กิโลเมตร ถึงกลุ่มชุมชนพุมเรียง สำหรับเกาะเสร็จต้องนั่งเรือ ประมาณ ๒๕ นาที **เส้นทางที่ ๒** เดินทางจากสนามบินนานาชาติสุราษฎร์ธานีไปยังสวนโมกขพลาราม ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑ ที่มุ่งหน้าไปทางจังหวัดชุมพร ระยะทางประมาณ ๓๖ กิโลเมตร อยู่ทางด้านซ้ายมือ จากสวนโมกขพลารามไปยังวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ประมาณ ๓ กิโลเมตร ถึงสี่แยกโมถ่ายเลี้ยวขวา ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ระยะทาง ๖ กิโลเมตร ทางด้านขวามือ จากวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ถึงสี่แยกท่าโพธิ์ตรงไประยะทางประมาณ ๙ กิโลเมตร จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด ไขเค็ม อสม. ถึงสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวขวา ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ ระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร ทางด้านขวามือ จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด ไขเค็ม อสม. ไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ระยะทาง ๖ กิโลเมตร อยู่ทางด้านซ้ายมือ ตรงไปถึงแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก ระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากวัดมุลเหล็กตรงไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ใช้ทางหลวงชนบท ๒๐๐๗ ระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวซ้ายไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ระยะห่างจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ๑๒ กิโลเมตร

การพัฒนาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี จากการสนทนากลุ่ม พบว่า จากแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๔ แหล่งเปิดโอกาสเส้นทางหลักในการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นเพื่อให้มีเครือข่าย การเชื่อมโยงตั้งแต่ต้นทาง คือ นักท่องเที่ยวและปลายทางคือ แหล่งท่องเที่ยวให้เกิดการบริหารจัดการเพื่อตอบสนองความร่วมมือของเครือข่ายเป็นการทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน^{๑๘๒} การสร้างเครือข่ายการทำงานในการเชื่อมโยงงานจากชุมชน วิธีการ คือ การส่งต่อ คือ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบางไปไม้ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนคลองน้อย กิจกรรมการท่องเที่ยวคือ ล่องเรือ ชมวิถีชีวิตชาวบ้าน ชมหิ่งห้อย ในขณะที่นักท่องเที่ยวต้องการที่จะดูลิง เดินชมป่าชายเลน ก็ต้องส่งไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) หากต้องการแช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ต้องไปที่กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง ภูมิปัญญาท้องถิ่น

^{๑๘๒} คุณเทพสิน ผ่องแก้ว, ผู้อำนวยการท่องเที่ยวไทยสำนักงานสุราษฎร์ธานี, สนทนากลุ่ม, วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑

วิธีการทำไข่เค็ม ต้องกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเดิมด การทอดผ้าไหม ต้องเป็นกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง เป็นต้น^{๑๘๓} ในแต่พื้นที่การท่องเที่ยวต้องมีอัตลักษณ์ และภาพลักษณ์ที่ดีในการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความมั่นใจให้นักท่องเที่ยวประทับใจที่ได้มาท่องเที่ยว อัตลักษณ์ของการท่องเที่ยว เช่น การมาท่องเที่ยวที่อำเภอขนอมต้องมาดูปลาโลมาสีชมพู^{๑๘๔} แนวทางในการการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวมีวิธีการอย่างไรให้เกิดการอนุรักษ์และให้สิ่งที่เป็นธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ลิง และการคงอยู่ของวิถีชีวิตชาวบ้าน^{๑๘๕} สำหรับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทางแหล่งท่องเที่ยวควรมีป้ายบอกให้ชัดเจน บางแหล่งท่องเที่ยวมีลิง ดังนั้นการให้อาหารลิงเป็นสิ่งสำคัญ อาจจะเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม ควรมีบริเวณการให้อาหารลิง ควรมีการประชาสัมพันธ์และการสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะการทิ้งขยะ

สรุปการพัฒนาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนแม่ลุ่มน้ำตาปี ดังนี้ ๑) ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการตนเองให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดใจ นักท่องเที่ยวที่บ่งบอกถึงความเป็นอนุรักษ์ ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ป่าชายเลน วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน โบราณสถาน ซึ่งแต่ละแหล่งท่องเที่ยวจะมีจุดเด่นที่แตกต่างกัน ๒) ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านต้องเป็นผู้ขับเคลื่อนให้ชุมชนเข้ามาส่วนร่วม ๓) ภาครัฐมีบทบาทในการสนับสนุน ๔) ภาคเอกชนบทบาทในการสนับสนุน ๕) การมีส่วนร่วมเครือข่ายการท่องเที่ยวด้านการเรียนรู้ ขับเคลื่อน และการประชาสัมพันธ์

^{๑๘๓} คุณจรรยา ศรีรักษ์, ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวกลุ่มท่องเที่ยวบางใบไม้, สนทนากลุ่ม, วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑

^{๑๘๔} คุณพรชัย มาลาสกุลชัย, ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว บริษัท พันทิพย์ จำกัด, สนทนากลุ่ม วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑

^{๑๘๕} คุณจาร์ ทิพย์ศักดิ์, นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ตำแหน่งที่ปรึกษาบัณฑิตกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี, สนทนากลุ่ม วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑

แผนที่เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี



ภาพที่ ๓๒ แผนที่เส้นทางและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

๔.๓ เส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

การวิจัยเรื่องเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี ในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดศักยภาพในการจัดการตนเองของวิวัฒน์ชัย บุญยภักดี และแนวคิดของ ชัชชัย สุจริต ศักยภาพในการจัดการตนเอง ๕ ด้าน ประกอบด้วย ๑. ด้านพื้นที่ มีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามและมีความเป็นธรรมชาติที่ไม่มีการตัดแปลงและเป็นแหล่งที่ตั้งคูคนักท่องเที่ยว ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ๒. ด้านความสะดวกในการเข้าถึง มีสภาพของเส้นทางเดินทางที่สะดวก โดยเฉพาะเส้นทางหลักในการเดินทางได้หลากหลาย เส้นทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ๓. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ที่พักร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบริการต่าง ๆ สัญญาณโทรศัพท์ น้ำประปา ไฟฟ้าและการรักษาความปลอดภัย ๔. ด้านสภาพแวดล้อม สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ ระบบนิเวศ และสภาพอื่น ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว และ ๕. ด้านการมีส่วนร่วม ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนอย่างไร นอกจากนี้ในส่วนของ การสร้างเส้นทางนั้นผู้วิจัยจะอาศัยแนวคิดของ คีฟส์ (keeves) ในการสร้างเส้นทางนั้นก็คือผู้วิจัยจะสร้างรูปแบบเชิงภาษา ที่อธิบายความหมายหรือให้ความหมายประกอบ โดยผู้วิจัยจะทำแนวคิดต่าง ๆ ดังกล่าวมาผสมผสานกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนาม ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของอารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

ดังนั้นการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปีที่สร้างขึ้นในครั้งนี้จึงเป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นจากการวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชุมชน การทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและการสนทนากลุ่ม ทำให้ผู้วิจัยสามารถร่างเส้นทาง เส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ที่มีชื่อว่า “LIFE SMILE” ซึ่งมีองค์ประกอบย่อยได้แก่ สำหรับการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

- ๑) L = Learning Center (แหล่งเรียนรู้)
- ๒) I = Identity of the community (อัตลักษณ์ชุมชน)
- ๓) F = Forest Resources (ทรัพยากรป่าไม้)
- ๔) E = Environmental Conservation (การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม)
- ๕) S = Sustainable Community (ชุมชนยั่งยืน)
- ๖) M= Mangrove Forest (ป่าชายเลน)
- ๗) I= Image (ภาพลักษณ์)
- ๘) L= Local Wisdom (ภูมิปัญญาท้องถิ่น)
- ๙) E= Ecosystem (ระบบนิเวศ)

จากการศึกษาผู้วิจัยสามารถให้คำอธิบายแนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาเส้นทาง LIFE SMILE ที่ได้จากการศึกษาชุมชน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มน้ำตาปี จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษา เรียนรู้และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่าตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติ มีรายละเอียดดังนี้

๑. L = Learning Center (แหล่งเรียนรู้) หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ และประสบการณ์ ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ ด้วยตนเองตามอัธยาศัย อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้จะมี ๒ ประเภทแหล่งเรียนรู้ภายใน และแหล่งเรียนรู้ ภายนอก แหล่งเรียนรู้ภายนอกได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑสถาน ท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี บุคคลสำคัญในท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น จากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด

๒. I = Identity of the community (อัตลักษณ์ชุมชน) หมายถึง ลักษณะเฉพาะถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชุมชนในเรื่องของงาน ประเพณี วัฒนธรรม อาหารการกิน การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย วิถีชีวิตชุมชน การประกอบอาชีพ และภาษาถิ่นของชุมชนนั้น ๆ และชุมชนยังคง สามารถรักษาวัฒนธรรมวิธีแบบเดิม ๆ ไว้ จนเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น การแต่งกายมาทำบุญที่ วัด ต้องเป็นกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง การอนุรักษ์ป่าชายเลนต้องมาที่ชุมชนลีเล็ดเท่านั้น ภูมิปัญญา ท้องถิ่น การผลิตไข่เค็ม อำเภอไชยา

๓. F : Forest Resources (ทรัพยากรป่าไม้) หมายถึง ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากร ที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนการนำทรัพยากรป่าไม้มาประยุกต์ โดยการนำการ ท่องเที่ยวมาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ เช่น กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเสม็ด สวนโมกขพลาราม

๔. E : Environmental Conservation (การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม) หมายถึง การ ที่แต่ละชุมชนมีวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีการคำนึงถึงระยะเวลาที่ใช้ให้ยาวนานให้เสียหายน้อยที่สุดโดยให้ผู้นำชุมชนชาวบ้านและ นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วม เช่น กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

๕. S : Sustainable Community (ชุมชนยั่งยืน) หมายถึง สภาพพื้นที่ของแต่ละชุมชนมีการทำอาชีพหลักและการดำเนินวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น การทำการเกษตรด้วยพื้นที่และ วิถีชีวิตของอาชีพที่ต้องอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งผู้นำและชุมชนต้องดำรงความเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิม ของชุมชนไว้ โดยผ่านการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพิ่มองค์ความรู้มี การจัดการที่เน้นด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม การที่ชุมชนแต่ละชุมชนมีการนำ ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทรัพยากรป่าไม้ โกงกาง ต้นจาก ต้นลำพู ซึ่งเป็นจุดเด่นและมีความ อุดมสมบูรณ์ชาวบ้านสามารถนำทรัพยากรเหล่านี้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้ จะต้อง รู้จักถึงคุณค่าไม่ทำลายให้เสียหายช่วยกันดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่เหล่านี้ให้คงอยู่ตลอดไป เช่น ต้นจากที่ขึ้นอยู่ริมคลองนอกจากชาวบ้านจะใช้ประโยชน์จากต้นจากโดยการตัดไปทำจากมุงหลังคา ทำขนม หมวก แต่ถ้าตัดไปขายหมดความสวยงาม ก็จะหมดไปจากทรัพยากรจะส่งผลให้ชุมชนจะต้อง มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์มีน้ำที่สะอาดมีระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์จึงจะทำให้เกิดชุมชนที่ยั่งยืน ปลา เช่น กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

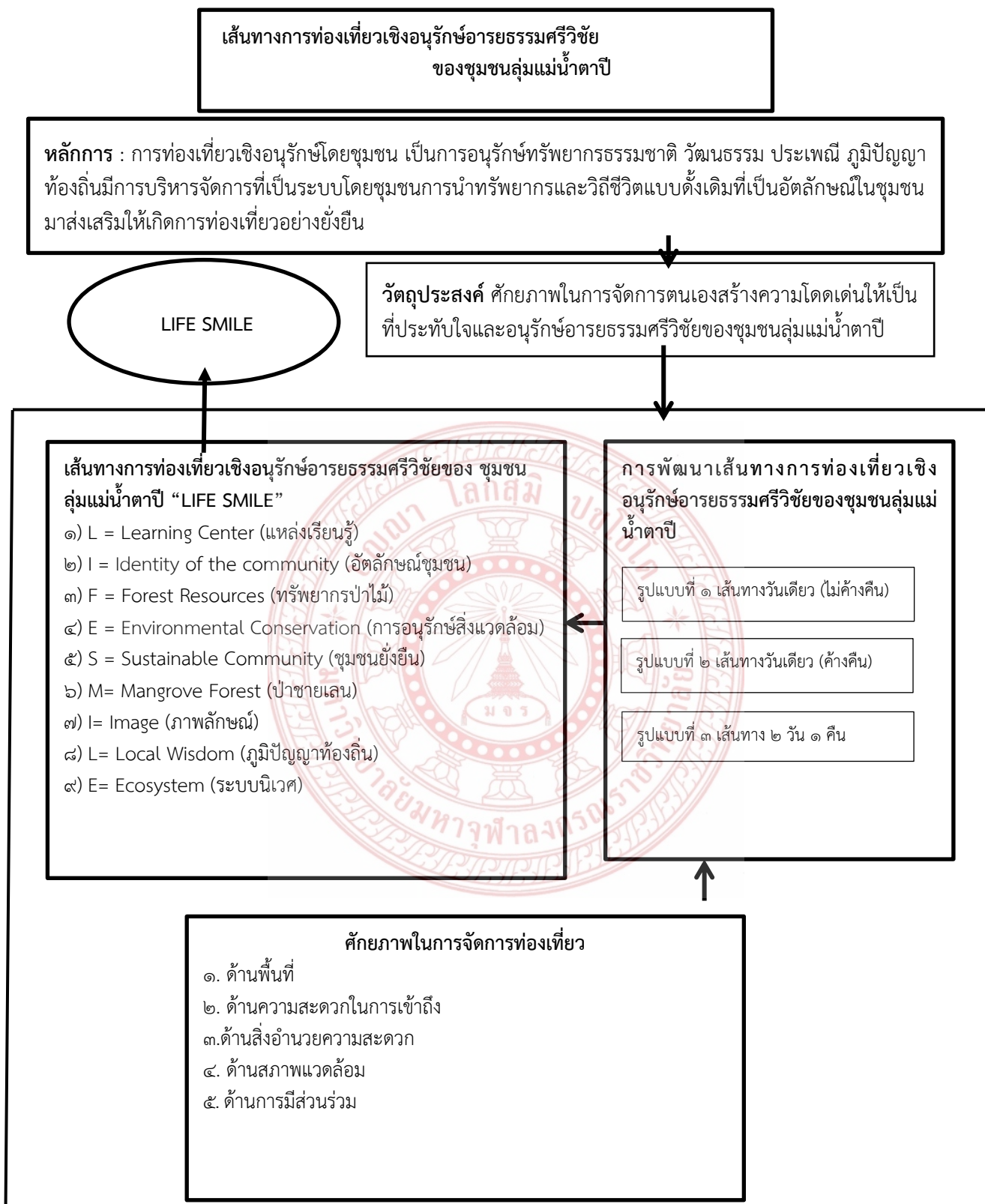
๖. M= Mangrove Forest (ป่าชายเลน) หมายถึง ป่าไม้ผลัดใบประเภทป่าพรุ ชนิดหนึ่ง พบตามชายฝั่งทะเล หรือบริเวณปากแม่น้ำที่มีดินโคลน และน้ำทะเลท่วมถึง ลักษณะของป่า ชนิดนี้จะเป็นป่าที่มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น แต่ละชนิดมีรากค้ำยันและรากหายใจแตกต่างกันไป พันธุ์ไม้ที่

พบ ได้แก่ โกงกาง ประสัก โปรงหรือแสม ลำพู และลำแพน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา เช่น กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

๗. I = Image (ภาพลักษณ์) หมายถึง ภาพที่เกิดขึ้นในจิตใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวหรือหน่วยงานธุรกิจแห่งใดแห่งหนึ่ง ภาพลักษณ์ดังกล่าวนี้ จะหมายรวมไปถึงด้านการบริหารหรือการจัดการของแหล่งท่องเที่ยวด้วย และรวมไปถึงสินค้าและบริการที่มีจำหน่ายความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก บุคคลที่ให้บริการ เช่น กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดสวนโมกขพลาราม มีสถานที่ปฏิบัติธรรมแหล่งบ่มเพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา

๘. L : Local Wisdom (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) หมายถึง ความรู้ความสามารถของชาวบ้านด้านต่าง ๆ ที่ใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตมีการสืบทอดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งบ่งบอกถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนที่คงวิถีแบบดั้งเดิมไว้ ฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละชุมชนถือเป็นสิ่งสำคัญและอัตลักษณ์ของชุมชนที่ช่วยในเรื่องการดำรงชีวิตการท่องเที่ยวการมีส่วนร่วมของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากร ดังนั้นทุกชุมชนมีภูมิปัญญาที่เป็นจุดเด่น เช่น กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด มี ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทำไข่เค็ม กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีภูมิปัญญาเรื่องการรักษาโรค กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องการทอผ้าไหม

๙. E = Ecosystem (ระบบนิเวศ) หมายถึง หน่วยพื้นที่หนึ่งประกอบด้วยสังคมของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมทำหน้าที่ร่วมกัน เช่น อากาศ น้ำและดินอินทรีย์ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กันเป็นระบบ ระบบนิเวศมีขนาดเท่าใดก็ได้ แต่ปกติครอบคลุมพื้นที่เฉพาะจำกัด เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่าระบบนิเวศ เอื้อประโยชน์ในแง่ของการตอบสนองความต้องการต่อการดำรงชีวิต เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคในระบบนิเวศ สามารถควบคุมการเพิ่มหรือลดผลผลิตทางการเกษตร การควบคุมศัตรูพืช การทำให้ผลผลิตทางการเกษตร เพิ่มขึ้นโดยไม่ต้องลงทุนเพิ่ม และความรู้เรื่องระบบนิเวศยังเป็นพื้นฐานในการรักษาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล เช่น กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง



ภาพที่ ๓๓ เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

การวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อการใช้เส้นทาง พบว่าแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๔ แหล่งเป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นจากการวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชน การทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและการสนทนากลุ่ม ทำให้ผู้วิจัยสามารถยกร่างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

เงื่อนไขของการสร้างเส้นทาง ที่มีชื่อว่า LIFE SMILE ซึ่งมีองค์ประกอบย่อยเกี่ยวกับการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ได้แก่

- ๑) L = Learning Center (แหล่งเรียนรู้)
- ๒) I = Identity of the community (อัตลักษณ์ชุมชน)
- ๓) F = Forest Resources (ทรัพยากรป่าไม้)
- ๔) E = Environmental Conservation (การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม)
- ๕) S = Sustainable Community (ชุมชนยั่งยืน)
- ๖) M = Mangrove Forest (ป่าชายเลน)
- ๗) I = Image (ภาพลักษณ์)
- ๘) L = Local Wisdom (ภูมิปัญญาท้องถิ่น)
- ๙) E = Ecosystem (ระบบนิเวศ)



๔.๒ สรุปองค์ความรู้ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ดังนี้

ชุดที่	ประเด็นความรู้วิจัยย่อย	ความรู้วิจัยย่อยต่าง ๆ				รวม	ผู้วิจัย
		พระปลัดสัญญา สัญญโต (ชุดที่ ๑)	ประสิทธิ์ พันธวงษ์ (ชุดที่ ๒)	ดร.สุเมษา นุ่นทอง (ชุดที่ ๓)	นางฉัตรลดา สุวรรณนวล (ชุดที่ ๔)		
๑.	ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งมีปรากฏในตำนานโบราณคดี	๑	๑	๐	๐	๒	
	ตำนานโบราณคดี และเรื่องเล่าของพื้นที่	๑	๑	๐	๐	๒	
	ประสบการณ์กับโบราณวัตถุโบราณสถานของพื้นที่	๑	๐	๐	๐	๑	
	ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับตำนานโบราณคดีของพื้นที่	๑	๐	๐	๐	๑	
	ความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมของพื้นที่	๑	๑	๑	๑	๔	๑
	การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์	๑	๑	๑	๑	๔	๒
	วัฒนธรรมที่แสดงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชน	๑	๑	๑	๑	๔	๓
	ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรมของพื้นที่	๑	๐	๐	๐	๑	
	ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน	๑	๑	๑	๑	๔	๔
	ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของชุมชนลุ่มน้ำกับชุมชนพื้นที่อื่น	๑	๑	๐	๐	๒	
	ความรู้เรื่องการเดินทางข้ามคาบสมุทร	๑	๑	๐	๐	๒	
	ความรู้เรื่องอารยธรรมศรีวิชัยของชุมชน	๑	๑	๑	๑	๔	๕
๒.	วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับอาหาร	๑	๑	๑	๑	๔	๖
	วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย	๑	๑	๑	๑	๔	๗
	วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม	๑	๑	๑	๑	๔	๘
	วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับยารักษาโรค	๑	๑	๐	๐	๒	
	ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนเกี่ยวกับอาหาร	๑	๑	๑	๐	๓	๑๒
	ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย	๑	๑	๑	๐	๓	๑๓
	ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม	๑	๑	๑	๐	๓	๑๔
	ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนเกี่ยวกับยารักษาโรค	๑	๑	๐	๐	๒	
	ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับอาหาร	๑	๑	๑	๑	๔	๙
	ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย	๑	๑	๑	๑	๔	๑๐
ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม	๑	๑	๑	๑	๔	๑๑	

ชุดที่	ประเด็นความรู้วิจัยย่อย	ความรู้วิจัยย่อยต่าง ๆ				รวม	ผู้วิจัย
		พระปรีดิศาสตราจารย์สัญญาโต (ชุดที่ ๑)	ประสิทธิ์ พันธวงษ์ (ชุดที่ ๒)	ดร.สุชัชชา บุนนทอง (ชุดที่ ๓)	นางฉัตรลดา สุวรรณนวล (ชุดที่ ๔)		
	ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับยารักษาโรค	๑	๑	๐	๐	๒	
๓.	การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองด้านพื้นที่	๐	๐	๑	๑	๒	
	การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	๐	๐	๑	๑	๒	
	การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม	๐	๐	๑	๑	๒	
	ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด	๐	๐	๑	๑	๒	
	ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง	๐	๐	๑	๑	๒	
	ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด	๐	๐	๑	๑	๒	
	ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง	๐	๐	๑	๑	๒	
	พลวัตภาคประชาชนในการจัดการตนเองของชุมชน ลุ่มแม่น้ำตาปี	๐	๐	๑	๑	๒	

ชุดที่	ประเด็นความรู้วิจัยย่อย	ความรู้ชุมชนภูมิปัญญา ลุ่มแม่น้ำตาปี				รวม	ผู้วิจัย
		พระปลัดสัญญา สัญญโต (ชุดที่ ๑)	ประสิทธิ์ พันธวงษ์ (ชุดที่ ๒)	ดร.สุสุษา นุ่นทอง (ชุดที่ ๓)	นางฉัตรดา สุวรรณนวล (ชุดที่ ๔)		
๔.	เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มชุมชนลีเล็ด	๐	๐	๑	๑	๒	
	เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด	๐	๐	๑	๑	๒	
	เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง	๐	๐	๑	๑	๒	
	เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง	๐	๑	๑	๑	๓	๑๕

จากตารางประเด็นความรู้วิจัยย่อย ๆ ทั้ง ๔ ชุดโครงการ สามารถสรุปความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี พิจารณาได้ดังนี้ (๑) ความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมของพื้นที่ (๒) การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์ (๓) วัฒนธรรมที่แสดงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชน (๔) ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน (๕) ความรู้เรื่องอารยธรรมศรีวิชัยของชุมชน (๖) วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับอาหาร (๗) วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย (๘) วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม (๙) ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับอาหาร (๑๐) ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย (๑๑) ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม (๑๒) ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนเกี่ยวกับอาหาร (๑๓) ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย (๑๔) ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม (๑๕) เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มท่องเที่ยว ชุมชนพุมเรียง เป็นต้น

๒. สังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อ
อารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี สามารถแสดงตารางการสังเคราะห์องค์ความรู้ได้ดังนี้

ชุดที่	ผลการวิจัยชุดวิจัยย่อย	ชุดวิจัยย่อยต่าง ๆ				รวม	ผู้วิจัย
		พระปลัดสัญญา สัจญ์โต (ชุดที่ ๑)	ประสิทธิ์ พันธวงษ์ (ชุดที่ ๒)	ดร.สุธษา นุ่นทอง (ชุดที่ ๓)	นางฉัตรกตา สุวรรณวล (ชุดที่ ๔)		
๑.	๑.๑ ประวัติศาสตร์จากตำนานโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน สถานที่ปรากฏในตำนานโบราณคดีแผ่นดินในท้องได้แก่อำเภอไชยา อำเภอกาหลง อำเภอพุนพิน อำเภอคีรีรัฐนิคม (ท่าขนอน) อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งตั้งอยู่รอบอ่าวใหญ่ อ่าวหนึ่ง ในตอนกลางของแหลมมลายูทางด้านตะวันออก อันเรียกกันในปัจจุบันนี้ว่า อ่าวบ้านดอน	๑	๑	๐	๐	๒	
	๑.๒ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมซึ่งชาวอินเดียได้มายังแหลมมลายูหรือดินแดนสุวรรณภูมิเพื่อประโยชน์แก่การค้าขาย การเผยแผ่ศาสนาและวัฒนธรรม ด้วยการแสวงหาดินแดนนอกมาตุภูมิ ตั้งแต่สมัยเมื่อ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ได้ใช้ทางคมนาคมขนถ่ายข้ามแหลมที่ตะกั่วป่า-อ่าวบ้านดอนจนเป็นเหตุให้ดินแดนส่วนนี้ยังผลให้คนในอ่าวบ้านดอนมีลักษณะผิดกับไทยเดิมอย่างมากมาย เนื่องจากอิทธิพลแห่งวัฒนธรรมอินเดียที่อยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน	๑	๑	๐	๐	๒	
	๑.๓ องค์ความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนลุ่มน้ำตาปี ซึ่งคณะผู้วิจัยหวังอย่างเต็มเปี่ยมว่า การศึกษาครั้งนี้ “เปิดวิญญูณแห่งศรีวิชัยจักคืนชีพด้วยร่องรอยทางวิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ฝังรากลงสู่พื้นที่อ่าวบ้านดอน” ที่เคยมีในยุคนั้น กลับคืนมาสู่ดินแดนแห่งนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นที่รองรับวิญญูณแห่งศรีวิชัยอันจักคืนชีพมาสู่ดินแดนนี้โดยการขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น ตลาดประชารัฐ ตลาดวัฒนธรรม ถนนสายวัฒนธรรม บ้านลุ่มแม่น้ำเมืองคนดี วิถีวัฒนธรรมสืบต่อไป	๑	๑	๑	๑	๔	๑
๒.๑	วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มน้ำตาปี เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในลุ่มน้ำตาปีผ่านการเรียนรู้ประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกรักคิด สะท้อนความเป็นมาของวิถีชีวิต สังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่นที่มีการเชื่อมโยงกัน	๑	๑	๑	๑	๔	๒

ชุดที่	ผลการวิจัยชุดวิจัยย่อย	ชุดวิจัยย่อยต่าง ๆ				รวม	ผู้วิจัย
		พระปลัดสัญญา สัญโต (ชุดที่ ๑)	ประสิทธิ์ พันธวงษ์ (ชุดที่ ๒)	ดร.สุชานา นันทอง (ชุดที่ ๓)	นางฉัตรดา สุวรรณวล (ชุดที่ ๔)		
๒	ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปืออย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้						
	๒.๒ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปือ เป็นองค์ความรู้ความสามารถและทักษะซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสรร ปรับปรุง พัฒนา ถ่ายทอดสืบต่อกันมา และเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นผสมผสานไว้อย่างเหมาะสม และลงตัวจนทำให้เกิดเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นรอบอ่าวบ้านดอนในปัจจุบัน	๑	๑	๑	๑	๔	๓
	๒.๓ ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปือจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรือง ความสัมพันธ์กับนานาชาติในคาบสมุทรมลายูโดยทำการค้าขายกับชาวจีน อินเดีย เปอร์เซียและอาหรับ จึงทำให้เกิดประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน นครโบราณที่มีผู้คนมาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก จนกลายมาเป็น “เมืองบ้านดอน” นครประวัติศาสตร์ ปัจจุบันคือจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั่นเอง	๑	๑	๑	๑	๔	๔
๓.	๓.๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปือประกอบด้วย การจัดการตนเองด้านพื้นที่ การจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก การจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม เพื่อสร้างเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปือ	๐	๐	๑	๑	๒	
	๓.๒ ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปือ มีส่วนร่วมในการจัดการแล้วก็สามารถส่งเสริมเครือข่ายเกี่ยวกับอาหาร ที่อยู่อาศัยและเครื่องนุ่งห่มภายใต้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปือ	๐	๑	๑	๑	๓	๕
	๓.๓ พลวัตภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยตามแนวลุ่มแม่น้ำตาปือจังหวัดสุราษฎร์ธานีสร้างเครือข่ายพลวัตการท่องเที่ยวต่งนี้ ชุมชนลีเล็ค ชุมชนเลม็ด ชุมชนท่าฉาง และชุมชนพุมเรียง เป็นต้น	๐	๐	๑	๑	๒	

จากตารางผลการวิจัยชุดวิจัยย่อยต่าง ๆ ทั้ง ๔ ชุดโครงการ สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัด สุราษฎร์ธานีพิจารณาได้ดังนี้ (๑) องค์ความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนลุ่มน้ำตาปี ซึ่งคณะผู้วิจัยหวังอย่างเต็มเปี่ยมว่า การศึกษาครั้งนี้ “เปิดวิญญูณแห่งศรีวิชัยจักคืนชีพด้วยร่องรอยทางวิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ฝังรากลงสู่พื้นที่อ่าวบ้านดอน” ที่เคยมีในยุคนั้นก็กลับคืนมาสู่ดินแดนนี้แห่งยุคนี้ ขึ้นมาเพื่อเป็นที่รองรับวิญญูณแห่งศรีวิชัยอันจักคืนชีพมาสู่ดินแดนนี้โดยการขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น ตลาดประชารัฐ ตลาดวัฒนธรรม ถนนสายวัฒนธรรม บ้านลุ่มแม่น้ำเมืองคนดี วิถีวัฒนธรรมสืบต่อไป (๒) วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในลุ่มแม่น้ำตาปีผ่านการเรียนรู้ประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกรู้สึกนึกคิด สะท้อนความเป็นมาของวิถีชีวิต สังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่นที่มีการเชื่อมโยงกันซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีอย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้ (๓) ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี เป็นองค์ความรู้ความสามารถและทักษะซึ่งเกิดจากการสังสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร ปรับปรุง พัฒนา ถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันมา และเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นผสมผสานไว้อย่างเหมาะสม และลงตัวจนทำให้เกิดเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นรอบอ่าวบ้านดอนในปัจจุบัน (๔) ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรือง ความสัมพันธ์กับนานาประเทศในคาบสมุทรมลายูโดยทำการค้าขายกับชาวจีน อินเดีย เปอร์เซียและอาหรับ จึงทำให้เกิดประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน นครโบราณที่มีผู้คนมาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก จนกลายมาเป็น “เมืองบ้านดอน” นครประวัติศาสตร์ ปัจจุบันคือ จังหวัดสุราษฎร์ธานีนั่นเอง (๕) ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี มีส่วนร่วมในการจัดการแล้วก็สามารถส่งเสริมเครือข่ายเกี่ยวกับ อาหาร ที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่มภายใต้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี (๖) การเสนอเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปีผู้วิจัยเสนอเส้นทางทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตภูมิปัญญาต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีที่จนทำให้เกิดเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นรอบอ่าวบ้านดอนในปัจจุบัน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย (๒) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้ (๑) การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศึกษาประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรม แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น แนวคิดการท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์ แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมานำเสนอตามลำดับดังนี้ (๒) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยสัมภาษณ์แบบเจาะจงกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ประกอบด้วย ๖ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญวิถีชีวิตภูมิปัญญาชุมชน ๆ ละ ๒ คน มี ๕ ชุมชนรวมจำนวน ๑๐ คน ๒) กลุ่มนักวิชาการสังคมวิทยาและพัฒนาชุมชน จำนวน ๓ คน ๓) นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน ๒ คน ๔) นักประวัติศาสตร์ จำนวน ๓ คน ๕) กลุ่มตัวแทนประชาสังคม ๕ คน ๖) นักธุรกิจการท่องเที่ยว ๔ คน รวมทั้งหมด ๒๗ คน รวมข้อมูลมาสังเคราะห์องค์ความรู้จนได้ข้อมูลครบถ้วนเพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย(๓) การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้ประเด็นที่ศึกษา ที่กำหนดไว้ในแต่ละประเด็น ที่ได้จากเอกสาร ตำราทางวิชาการ และสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ และการสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมทั้งกับอาศัยแนวคิด ทฤษฎี มาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำมาประมวลผล วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลออกมาโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อค้นหาลักษณะภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่า และการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย การศึกษาเอกสารข้อมูลภาคสนามการสัมภาษณ์เชิงลึกพร้อมทั้งกับอาศัยแนวคิด ทฤษฎี มาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อนำมาประมวลผล วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลนำเสนอผลโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์สามารถสรุปเป็น ๔ โครงการย่อยดังนี้

โครงการย่อยที่ ๑ ประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการลงพื้นที่การสัมภาษณ์เชิงลึกสังเคราะห์ผลออกมาโดยวิธีการพรรณนาสังเคราะห์องค์ความรู้ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำตาปีซึ่งนำมาเสนอ ๓ ประเด็นดังนี้

๑. ประวัติศาสตร์จากตำนานโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน

การศึกษาเอกสารข้อมูลการลงพื้นที่การสัมภาษณ์เชิงลึก มาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อนำมาประมวลผล วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลนำเสนอสามารถสรุปเป็น ๔ ประเด็น ดังนี้

๑.๑ ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งมีปรากฏในตำนานโบราณคดี

๑.๑.๑ ลักษณะของแผ่นดินรอบอ่าวบ้านดอน แผ่นดินในท้องที่อำเภอไชยา อำเภอลำดวน อำเภอพุนพิน อำเภอกีร์รัฐนิคม อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งตั้งอยู่รอบอ่าวใหญ่อ่าวหนึ่ง ในตอนกลางของแหลมมลายูทางด้านตะวันออก อันเรียกกันในปัจจุบันนี้ว่า อ่าวบ้านดอน เมื่อพิจารณาตามนัยแห่งธรณีวิทยา ตามพื้นดินอันเป็นที่ราบต่ำทั่ว ๆ ไปโดยรอบอ่าวนี้แล้ว เราจะเห็นได้ว่าแผ่นดินรอบ ๆ อ่าวบ้านดอนนั้นเป็นแผ่นดินที่เพิ่งจะงอกออกมาและกำลังงอกอยู่เรื่อย ๆ

๑.๑.๒ เครื่องมือหินของสมัยอายุหิน รอบอ่าวบ้านดอนการที่ได้พบเครื่องมือหินแห่งสมัยอายุหิน เป็นจำนวนมากในถิ่นใด ย่อมแสดงให้เห็นว่าถิ่นนั้นได้เคยมีมนุษย์อาศัยกันมาแล้วตั้งแต่สมัยอายุหินคือเมื่อหลายพันปีหรือหมื่นปีแล้ว แต่ลักษณะของวัตถุหินที่แสดงอยู่และทำให้เกิดความภาคภูมิใจในความศักดิ์สิทธิ์ หรือเก่าแก่โบราณของแผ่นดินแถบนั้นแก่ผู้ที่มีภูมิลำเนาในถิ่นนั้น สมัยอายุหินนั้น แบ่งออกเป็นสองยุค คือสมัยหินยุคแรก อันเป็นสมัยที่ใช้หินทั้งก้อน ๆ หรือตกแต่งแก้ไขบ้าง ก็เพียงหยาบ ๆ ง่าย ๆ และสมัยหินยุคหลัง ซึ่งรู้จักทำหินให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ ตามพอใจ รู้จักเลือกหินที่แข็งและสีสวยและชัดเจนเป็นมันถึงขนาดที่แม่พวกเราในสมัยนี้ก็อดจะพอใจไม่ได้ เครื่องมือหินที่พบที่รอบอ่าวบ้านดอนโดยเฉพาะ คือ ที่ตำบลเขาพัง เขตอำเภอลำดวนนั้นมีเป็นจำนวนมาก

๑.๑.๓ มนุษย์รอบอ่าวบ้านดอน ก่อนชาวอินเดียเข้ามาเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่าชนชาวอินเดียได้เกี่ยวข้องกับดินแดนแถบนี้ไม่น้อยกว่า ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ตามที่ปรากฏชัดปรากฏว่าได้อพยพมาถึงที่หลังชาวอินเดีย แต่จะมีชนชาติไทยเผ่าใดเผ่าหนึ่งซึ่งมิใช่เผ่าปัจจุบันนี้เราจะต้องพิจารณากันให้กว้างออกไปถึงชนเผ่าที่มีอยู่บนแหลมมลายูทั่วไปในเวลานั้นเสียก่อน จึงจะเข้าใจถึงมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนในเวลานั้นได้ดี ได้แบ่งชนเผ่าดั้งเดิมบนแหลมมลายูทั้งหมดออกเป็น ๓ ชั้น คือ (๑) ชนเดิมแท้ (๒) ชนมลายูเดิม และ (๓) ชนมลายู อย่งที่เห็น ๆ กันอยู่

๑.๒ ตำนานโบราณคดี และเรื่องเล่าเกี่ยวกับพื้นที่

พวกมลายูและพวกคนเดิม ๆ ของถิ่นนี้ โดยเฉพาะในการเล่าสัตว์ และมีดไม้ไผ่ก็ยังคงใช้กันในวงการพิธีกรรมนิยม เช่น การตัดสายสะดือเด็ก เป็นต้น” เครื่องมือหินแห่งสมัยหินยุคหลังนี้ คนพื้นเมืองเรียกกันว่า “หินขวานฟ้า” โดยคิดเอาว่าเป็นหินที่ตกลงมาจากฟ้า ในขณะที่ฟ้าผ่าจึงทำให้มีคนออกเที่ยวค้นหา “หินขวานฟ้า” เมื่อผ่าลงมาแล้วในทีใดทีหนึ่ง ถ้าบังเอิญไปพบวัตถุหินนี้เข้าจริง ๆ ก็ยิ่งยึดถือว่าเป็นของขลังยิ่งขึ้น “ชาวมลายูบนแหลมมลายู เรียกขวานหินนี้ว่า “บาตุลินตา, หะลินตา, หรือ บาตุบิตอ” ซึ่งทั้งสามคำนี้ล้วนแต่แปลว่าสายฟ้า เป็นเครื่องรางที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เขาถูเอื้อยไต่ที่จะเอาไปชนด้วยหินขวานฟ้านี้ โดยเชื่อกันว่าต้องชนะแน่เพราะเดือยไต่ของตนจะปักลึกไปในไถ่ที่เป็นคู่ต่อสู้ ในวรรณคดีของอินเดียฝ่ายสันสกฤตมีเรื่องราวต่าง ๆ ในคัมภีร์นั้น ๆ ที่แสดงให้เห็นว่ามีพ่อค้าชาวอินเดีย

เรือค้าไปยังถิ่นต่าง ๆ รวมทั้งสุวรรณภูมิด้วย ตั้งหลายศตวรรษ ก่อนคริสต์ศักราชทั้งนี้เพราะถือว่าวรรณคดีต่าง ๆ ที่กล่าวถึงสุวรรณภูมินั้นแต่งขึ้นเมื่อหลายศตวรรษก่อนคริสต์ศักราชในวรรณคดีของอินเดีย ฝ่ายบาลี โดยเฉพาะพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มีกล่าวถึงเรื่องการเดินเรือไปยังสุวรรณภูมิเหมือนกัน เช่นสังฆชาตกเล่าถึงเรื่องพราหมณ์สังฆะกล่าวว่าเงินสำหรับให้ทานในโรงทานของตนจะขาดมือ จึงลงเรือไปค้าทางสุวรรณภูมิ ในมหาชาตกเล่าเรื่องพระโพธิสัตว์ ขออนุญาตมารดาไปเสี่ยงโชคทางสุวรรณภูมิ เพื่อหาทรัพย์มาถวายบัลลังก์คืน เรือแตกกลางทะเล จนนางเมขลาต้องช่วย ดังนั้นเป็นตัวอย่าง เหล่านี้แสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่าในสมัยที่แต่งคัมภีร์ชาตกนั้น ได้มีการเดินเรือมายังสุวรรณภูมิแล้ว และคัมภีร์ชาตกนั้นแต่งกันตั้งแต่ราวสมัยไม่น้อยกว่า ๓ ศตวรรษก่อนคริสต์ศักราช นั่นคือไม่น้อยกว่า ๒๓๐๐ ปีมาแล้ว

๑.๓ ประสพการณ์เกี่ยวกับโบราณวัตถุโบราณสถานในพื้นที่

เกิดเหตุการณ์อันสำคัญในสมัยโบราณในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของอ่าวบ้านดอนเอง หลักแห่งวิชาโบราณคดี คือ หลักฐานพยาน ปรากฏอยู่เป็นวัตถุแล้วเราอาจกล่าวได้โดยการคำนวณจากจดหมายเหตุจีนหรือจีนวัตถุ เช่น เศษกระเบื้อง สินค้าหรือแม่ที่สุดแต่รูปปฏิมากรรมต่าง ๆ ที่ตกหล่นอยู่ เป็นเครื่องบอกเวลาก็กล่าวได้แต่เพียงว่าเมื่อสัก ๒,๐๐๐ ปีมาแล้วนี่เอง ระยะเวลาเพียงเท่านี้เท่านั้นที่เป็นหลักยึดถือกันในด้านวิชาโบราณคดีโดยไม่อาจจะยึดเวลาออกไปตั้งเช่นเวลาที่คำนวณเอาด้วยการเกิดในชาติก่อน ๆ ของพระพุทธเจ้าดังที่กล่าวไว้ในชาตกนั้น ๆ เป็นต้น เหมือนกัน จึงเป็นอันยุติในขั้นนี้ว่า ชาวอินเดียได้เข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิในลักษณะพ่อค้า และแสวงหาดินแดนเมืองขึ้นนอกมาตุภูมิตั้งแต่สมัยเมื่อ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว การโบราณคดีเมืองไทยเป็นรูปพระนารายณ์ศิลาทั้งสามองค์ ขนาดโตเท่าคนย่อม ๆ เป็นแบบสมัยที่ถือกันว่าแบบคุปตะในอินเดีย หรือเรียกกันในวงโบราณคดีเมืองไทยว่าแบบก่อนขอม ซึ่งเรียกกันง่าย ๆ อีกอย่างหนึ่งว่าพระนารายณ์แบบสวมหมวกแขก องค์กรอยู่ทางขวามือของผู้อ่าน พบที่เนินบนเกาะติดกับเกาะตะกั่วป่า ซึ่งต่อไปจะเรียกง่าย ๆ ว่าพระนารายณ์ตะกั่วป่า พบที่เวียงสระเมืองเก่าเกริมแม่น้ำตาปัสเข้าไปกลางแผ่นดิน พบบนภูเขาศรีวิชัย ซึ่งสมัยหนึ่งเป็นเกาะศรีวิชัยตั้งอยู่กลางอ่าวบ้านดอนนั่นเอง

๑.๔ ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับตำนานโบราณคดีในพื้นที่

ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับตำนานโบราณคดีในพื้นที่ เหตุใดชาวอินเดียจึงใช้เส้นทางตะกั่วป่า-รอบอ่าวบ้านดอน เป็นเส้นทางสำคัญสำหรับข้ามแหลม ทั้งที่ยังมีเส้นทางอื่น ๆ อยู่อีกไม่น้อย เราจะทราบได้ในเมื่อได้ศึกษาเรื่องราวของตะกั่วป่าจนเป็นที่เข้าใจแล้วนั่นเอง ทำไมชาวอินเดียจึงไม่แล่นเรืออ้อมแหลมสิงคโปร์โดยผ่านช่องมะละกา ก็เนื่องจากช่องมะละกาเต็มไปด้วยโจรสลัด เรือชาวอินเดียและเปอร์เซียเล็กและมีคนเรื่อน้อยเกินไป กว่าที่จะสู้โจรสลัดได้จึงนิยมการข้ามแหลม ซึ่งเป็นการปลอดภัยกว่านี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือว่าการขนถ่ายข้ามแหลมที่ตะกั่วป่า-บ้านดอน เป็นการรวดเร็วกว่า ทั้งไม่ต้องรับอันตรายจากการพลาตมรสุมโดยไม่จำเป็น

๒. การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพคณะผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์เป็นปราชญ์ภูมิปัญญา วิถีชีวิต นักวิชาการสังคมวิทยา และพัฒนาชุมชน นักวิชาการด้านวัฒนธรรม นักประวัติศาสตร์เพื่อวิเคราะห์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมสามารถสรุปเป็น ๔ ประเด็น ดังนี้

๒.๑. ความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่

ทางฝั่งตะกั่วป่ามีที่ทอดสมอหลบมรสุมได้อย่างดีทุกเรือที่มาจากอินเดียใต้ เมื่อเดินทางมาถึงหมู่เกาะอันดามันจะต้องอ้อม เพื่อหลบภัยจากการยื้อแย่งของคนป่าบนหมู่เกาะเหล่านั้น เรือจะแล่นตรงไปยังตะกั่วป่าอย่างเหมาะสมที่สุด และที่สำคัญยิ่งไปกว่านี้ก็คือว่าอ่าวบ้านดอนมีแม่น้ำตาปีลิกเข้าไปทางตะกั่วป่าก็มีแม่น้ำตะกั่วป่าเข้ามา ทำให้มีการขนถ่ายบนบกตอนที่เรือจะเชื่อมกัน เหลือน้อยมาก เมื่อพิจารณากันในด้านภูมิประเทศสำหรับทำกิจกรรม ก็จะเห็นว่าแม้ทางฝั่งตะกั่วป่า จะไม่มีที่ติดอันเหมาะสม แต่เมื่อข้ามมาทางฝั่งตะวันออกก็จะพบที่ติดอันอุดมสมบูรณ์ และเป็นชนิดที่ ชาวอินเดียรู้จักมาแล้วเป็นอย่างดีตั้งแต่ยังอยู่ในอินเดีย คือ ที่แบนราบอันเกิดจากการตั้งเขินของทะเล สองฝั่งแม่น้ำอันใหญ่โตพอที่จะหล่อเลี้ยงคนจำนวนมากมาได้ ชาวอินเดียเหล่านั้นจะตื่นตื่นและร้อง อุทานว่า “ดินแดนที่ฝันเห็น” นั้นเราได้มาถึงแล้วจึงทำให้เกิดการกระจายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ต่อไปนี้ จะได้พิจารณากันถึงวัฒนธรรมอินเดียหรือรอยซากของวัฒนธรรมอินเดียที่มีรากลึกอยู่ในดินแดนรอบอ่าว บ้านดอนมีร่องรอยอันนี้อยู่ทั่ว ๆ ไปที่เนื่องกันอยู่กับชีวิตประจำวันของคน เช่น การไถนา ต้นตาล พราหมณ์ การแห่พระ การทำบุญสารท การเกิด นิยาย หรือนิทาน การปรุงอาหาร ภาษาพูดของคน ไทย ทั้งหมดตามที่กล่าวมานี้เป็นอันว่าเมื่อมองดูในด้านวัฒนธรรมโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว เราจะรู้สึกรู้ว่าเป็น ผลที่เกิดขึ้นจากการมาของชาวอินเดียสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ตั้งแต่สมัยเมื่อ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้วนั่นเอง

๒.๒ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์

นักภูมิศาสตร์ชาวกรีกได้เขียนหนังสือภูมิศาสตร์โบราณไว้เล่มหนึ่งบอกที่ตั้งชุมชนโบราณ จากหลักฐานโบราณคดี เท่าที่ได้สำรวจทั้งหมดในภาคใต้เป็นที่ยืนยันว่า ยังไม่มีผู้พบชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ บริเวณที่เป็นเขตภูเขาเลย ซึ่งก็คล้าย ๆ กับชุมชนโบราณในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งมักจะตั้งอยู่ในที่ราบหรือบนเนินใกล้ที่ราบซึ่งน้ำท่วมไม่ถึง และมีพื้นที่ราบกว้างขวางเพียงพอสำหรับใช้เป็นที่พักอาศัยได้ ใน บริเวณจังหวัดภาคใต้เท่าที่มีการสำรวจพบและได้ตรวจสอบ ดูแล้วเกือบทุกแห่งตั้งอยู่บนที่ราบริมฝั่งทะเล ตัว ชุมชนเองจะตั้งอยู่บนสันทราย บางแห่งมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ รอบ ๆ บริเวณที่ตั้งชุมชนเหล่านั้นเป็นที่ราบ สามารถปลูกข้าวได้ และอยู่ไม่ไกลจากฝั่งทะเลมากนัก เมืองที่พบอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินคืออ่าวบ้านดอน

๒.๓ วัฒนธรรมที่แสดงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มีกล่าวถึงเรื่องการเดินเรือไปยังสุวรรณภูมิเหมือนกัน เช่น สังฆชาตกล่าถึงเรื่องพราหมณ์สังฆะกล่าวถึงเงินสำหรับให้ทานในโรงทานของตนจะขาดมือ จึงลงเรือไปค้า ทางสุวรรณภูมิ ในมหาชาตกล่าเรื่องพระโพธิสัตว์ ขออนุญาตมารดาไปเสี่ยงโชคทางสุวรรณภูมิ เพื่อหา ทรัพย์มาถวายบัลลังก์คืน เรือแตกกลางทะเล จนนางเมขลาต้องช่วย แสดงให้เห็นชัดเจนว่าในสมัยที่แต่ง คัมภีร์ชาตกล่านั้น ได้มีการเดินเรือมายังสุวรรณภูมิแล้ว และการที่ได้พบเครื่องมือหินแห่งสมัยอายุหิน เป็น จำนวนมากในถิ่นใด ย่อมแสดงให้เห็นว่าถิ่นนั้นได้เคยมีมนุษย์อาศัยกันมาแล้วตั้งแต่สมัยอายุหิน และเหตุชาวอินเดียใช้เส้นทางตะกั่วป่า-รอบอ่าวบ้านดอน เป็นเส้นทางสำคัญในการสันจรค้าขาย อันเป็น ภาพเกี่ยวกับร่องรอยของชาวอินเดีย เฟื่องถึงถึงความสมบูรณ์ในด้านที่ดินสำหรับทำกิจกรรมของรอบอ่าว บ้านดอนนี้ก็นับว่ามีเหตุผลอยู่สำหรับการค้าหาจุดที่ตั้งเมืองหลวงหรือราชธานีของอาณาจักรสมัยโบราณ เพราะเหตุที่บริเวณรอบอ่าวบ้านดอนสมบูรณ์ด้วยเนื้อที่สำหรับการกสิกรรมยิ่งกว่าจุดใด ๆ ตลอดแหลม มลายู และมีความเหมาะสมที่สุด

๒.๔ ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรมในพื้นที่

พุทธศตวรรษที่ ๑๓ อัจฉิง บอกว่า ศรีวิชัย มีเรือเดินทะเลเล็กนี้กว่าคงจะเป็นเรือสินค้าเดินระหว่างเมืองจีนและอินเดีย หรือเลยไปจนถึงตะวันออกกลาง นักประวัติศาสตร์ตีความว่า ศรีวิชัยร่ำรวยเพราะการค้า (อ่าวบ้านดอน) ก็คงจะเป็นจริง แต่นักการคลังเห็นว่ารายได้ส่วนใหญ่มาจากภาษีศุลกากร หรือ ภาษีผ่าน หรือที่ เรียกว่า จกอบในสมัยสุโขทัย รายได้ของท่านมเหสีมาเพราะท่านคุมช่องแคบมะละกา เรือทุกลำต้องผ่าน ต้องเสียภาษี ท่านเก็บหนักเสียด้วย ถึง กับหนึ่งในสามของราคาสินค้า แต่พอไปถึงเมืองจีนโดนหนักเข้าไปอีก สินค้าบางอย่าง เช่น เครื่องหอมหรือของฟุ่มเฟือย โดนถึง ๕๐% พวกพ่อค้าอาหรับหรืออินเดียก็ไม่ว่า เพราะบวกเข้าไปในราคาขายได้ เช่น สินค้าที่ส่งเข้าไปขายในพระราชวังก็อาจบวกเข้าไป ๑๐๐% - ๑๐๐๐% ได้ แต่สิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใต้การค้าขายสินค้า คือ การเปลี่ยนแปลง การกระจายและการปรับตัวทางวัฒนธรรมภายในลุ่มแม่น้ำตาปจนทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปจนมาถึงปัจจุบัน

๓. สังเคราะห์องค์ความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำตาป

เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำมาประมวลผล สังเคราะห์ผลออกมาโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์สามารถสรุปเป็น ๔ ประเด็น ดังนี้

๓.๑ ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน

ในปัจจุบันนี้ แผ่นดินตอนที่เป็นกันอ่าว คือเขตอำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ส่วนที่ติดต่อกับอ่าวทั้งหมดนี้ กำลังงอกออกไปในทะเลโดยอัตราที่รวดเร็ว เพราะอำนาจของแม่น้ำตาปที่พาเอาโคลนเลนดินทรายมาถมอ่าวให้ดินขึ้นออกไปอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อน อีกประการหนึ่ง น่าจะเข้าใจว่าแผ่นดินของโลก ตรงที่รอบอ่าวบ้านดอน หรือฝั่งตะวันออกของแหลมมลายูตอนกลางเป็นแผ่นดิน อยู่ในยุคที่กำลังฟูหรือลอยตัวขึ้น ๆ คือตอนที่ได้รับโคลนของ แม่น้ำตาป ได้กำลังตั้งเงิน เป็นตอนออกไป ปีละประมาณ ๑๐-๒๐ วา ทั้งหมดนี้ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า อ่าวบ้านดอนในสมัยเมื่อ ๒๐๐๐ ปีมาแล้ว ทะเลยังกินลึกเข้าไปถึงเขตอำเภอท่าขนอนจริง ๆ ฉะนั้น คนเฝ้าไคอาศัยอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ในสมัยที่พวกอินเดียเข้ามาเมื่อยุค ๒,๐๐๐ ปีมาแล้วก็พอจะมองเห็นคำตอบได้ว่าพวกมลายูเดิม นั่นเองที่เป็นผู้รับหน้าชนอินเดียเหล่านั้น และเมื่อไทยลงมาก็คือพวกมลายูเดิมที่ผสมพันธุ์กันแล้วกับชาวอินเดียอีกนั่นเองที่รับหน้าพวกไทย และกลายเป็นเลือดสามสายที่ปนกันมาชนิดที่จะแยกกันไม่ออกจนกระทั่งทุกวันนี้

๓.๒ ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของชุมชนลุ่มน้ำกับชุมชนพื้นที่อื่น

แหลมมลายูหรือแหลมทองทั้งหมดนี้มีนามอีกอย่างหนึ่งว่าสุวรรณภูมิ ในภาษากรีกตามบันทึกภูมิศาสตร์ปโตเลมี เรียกว่า ไครเซ เคอไซนิส ซึ่งแปลว่า แผ่นดินทองเหมือนกัน ข้อนี้ทำให้เราทราบได้ว่า คำว่า “เมืองทอง” นี้เรียกกันมาพันกว่าปีแล้ว เมื่อได้ศึกษาวรรณคดีอินเดียในสมัยโบราณจนเป็นที่พอใจแล้วได้ยืนยันว่า เมื่อรวมแหลม มลายูทั้งหมดเข้าด้วยกันกับเกาะสุมาตราเกาะชวาแล้ว วรรณคดีอินเดียโบราณเรียกว่า สุวรรณทวีป ได้มีชนชาติต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย คือชาวอินเดีย ชาวจีน ชาวอาหรับ ชาวเปอร์เซีย ชาวกรีก กระทั่งชนชาวโพนีเซีย ในบรรดาชาติต่าง ๆ เหล่านี้ นับว่าชาวอินเดียเป็นชาติที่สำคัญที่สุดที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะได้นำเอาวัฒนธรรม, ศาสนา, ศิลปกรรมและอื่น ๆ เข้ามาให้ ซึ่งสำเร็จรูปเป็นศาสนาและวัฒนธรรมประจำชาติไทยอยู่ในเวลานี้ จึงนับว่าเรื่องการเข้ามาของชาวอินเดียเป็นตัวเรื่องสำคัญของเรื่องนี้ที่

๓.๓ ความรู้เรื่องการเดินทางข้ามคาบสมุทร

เส้นทางข้ามคาบสมุทรเป็นการเดินทางติดต่อระหว่างทะเลอันดามัน และทะเลจีนตอนใต้ นอกเหนือจากการเดินเรือผ่านช่องแคบมะละกาโดยอ้อมแหลมมลายูนั้น ยังมีเส้นทางบกด้วยการข้ามคาบสมุทรอยู่หลายทาง ทางตอนบนของอ่าวไทยมีเส้นทางผ่านจากพม่ามายังด่านเจดีย์สามองค์ตามลำน้ำไทรโยคมายังนครปฐม และที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์โดยผ่านทางช่องสิงขร ในบริเวณจังหวัดภาคใต้มีเส้นทางข้ามคาบสมุทรอยู่หลายเส้นทางได้แก่

๑. กระบุรี - ชุมพร นับเป็นเส้นทางที่สั้นที่สุด
๒. คลองราชบุรี - พะโต๊ะ - แม่น้ำหลังสวน
๓. พังดึก - คลองเหลล - คลองสก - คลองพุมดวง - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน
๔. คลองมะรุย - คลองชะอุ่น - คลองสก - คลองพุมดวง - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน
๕. คลองปะกาไสย - คลองโตรม - คลองอีปัน - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน
๖. คลองท่อม - คลองสินปุน - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน
๗. ปากแม่น้ำกันตัง - แม่น้ำตรัง - ห้วยยอด - พังสง - ร่อนพิบูลย์ - นครศรีธรรมราช
๘. สตูล - ทะเลสาบสงขลา
๙. ไทรบุรี - ทะเลสาบสงขลา

เรื่องราวเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัยเต็มไปด้วยข้อโต้แย้ง แต่ข้าพเจ้าคิดว่าข้อโต้แย้งนั้นไม่ใช่สิ่งจำเป็น ดังนั้นจึงขอเริ่มต้นด้วยหลักฐานที่พิสูจน์ได้ ๒ ประการที่โต้แย้งไม่ได้เพื่อให้เกิดความชัดเจน ประการแรก คือ หลักฐานเกี่ยวกับกระแสลมซึ่งไม่เคยเปลี่ยนทิศทางนับพัน ๆ ปีมาแล้วและจะยังคงเป็นเช่นนี้ต่อไป ในสมัยโบราณการแล่นเรือโดยอาศัยลมมรสุมคนจะออกเดินทางจากทางใต้ของจีนเมื่อลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัด และแล่นเรือมาถึงชายฝั่งตะวันออกของแหลมมลายู ในสมัยนั้นจะใช้เวลาประมาณ ๑ เดือน ไปยังเมืองท่าต่าง ๆ บริเวณอินเดียตอนเหนือหรืออินเดียตอนใต้และเกาะลังกา จากเกาะลังกา เรืออาจจะแล่นต่อไปอีกจนถึงเมืองท่าต่าง ๆ บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงกลาง เมื่อฤดูมรสุมผลัดเปลี่ยนใหม่การเดินทางกลับจะต้องกระทำตามทิศทางลมบังคับ ถ้าไม่พลาดเที่ยวมรสุมหรือเกิดเหตุการณ์แปรทำให้ล่าช้าเรือจะเดินทางกลับถึงบ้านภายในปีเดียว ก็นั่น นี่คือลักษณะการเดินทางเรือในสมัยโบราณ ประการที่สอง คือ การสังเกตนาฬิกาแดด ดังที่ปรากฏข้อมูลในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถัง และหลักฐานของอี-ซิง โดยเฉพาะหลักฐานของอี-ซิง นั้น เราถือว่าเป็นหลักฐานชั้นต้น (first-hand evidence) ที่เขียนขึ้นจากการพบเห็นด้วยตนเองและได้รับการบอกเล่าจากผู้คนตามเมืองต่าง ๆ ที่แวะ ดังเช่น (๑) ที่โม-โล-ยู (Mo-lo-yu) “เราเห็นเงาของเข็มนาฬิกา (dial-plate) ทอดในลักษณะไม่สั้น และไม่ยาวนานกึ่งกลางเดือนแปด (๒) ที่โฮ-หลิง (Ho-Ling) ในฤดูร้อนตอนเที่ยงวัน เข็มสูง ๘ ซิ (shih) มีเงาชี้ไปทางทิศใต้ยาว ๒ ซิ ๔ ซุน (fsun) (๓) ที่โฟ-ชิ (Fo-shih) ในฤดูร้อนตอนเที่ยงวัน เข็มสูง ๘ ซิ มีเงาชี้ไปทางใต้ ๒ ซิ ๕ ซุน

๓.๔ ความรู้เรื่องอารยธรรมศรีวิชัยในชุมชน

แม้ว่าเรื่องราวของอาณาจักรศรีวิชัยยังอยู่ในระหว่างการค้นคว้าศึกษาวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างมากก็จริง แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันแล้วในข้อหนึ่ง ว่าศูนย์กลางอำนาจของอาณาจักรนี้ได้เคยตั้งอยู่ที่ดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน เป็นระยะยาวระยะหนึ่งโดยแน่นอน คุณงามความดีของการมีอาณาจักร ศรีวิชัยที่เคยมีอยู่ในดินแดนนี้ควรจะมีการรื้อฟื้นให้กลับมาในฐานะที่ว่า “วิญญูณศรีวิชัยคืนชีพ” เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนในถิ่นนี้ กระทั่งยังมองเห็นอยู่ได้ว่าประชาชนในถิ่นนี้มีวิญญูณแห่งกวี

อยู่ในสันดาน แม้กระทั่งชาวเขาก็มีความสามารถกล่าวบทกลอนอันประกอบด้วยธรรมะออกมาได้โดยง่าย แม้ศิลปะแห่งการปรุงอาหาร การนุ่งห่ม ประดับตกแต่งก็ยังมีร่องรอยแห่งวัฒนธรรมอินเดียของสมัยศรีวิชัยนั้นเหลือให้เห็นอยู่ในรูปแบบของวัฒนธรรมระดับสูง และได้ถือเป็นเอกลักษณ์ไทยไปในที่สุด

ใน ส่วนทางศิลปกรรม ปรากฏในบันทึกของชนต่างชาติ เช่น อาหรับ เป็นต้น ที่เคยมาสู่ดินแดนศรีวิชัย แล้วบันทึกไว้ว่าที่นั่น “ไม่มีใครถือเอาของตก” อาหรับผู้หนึ่งได้ทำการทดลองด้วยการทิ้งทองคำไว้กลางถนนแห่งหนึ่ง แล้วท่องเที่ยวไปในที่อื่นเสียหลายปี กลับมาอีกได้ตรวจดูก็พบว่าทองคำอยู่ที่ตรงนั้นหากแต่ว่ามันจมลึกลงไปในดินตามสมควรแก่เวลาและการเหยียบย่ำของมหาชนที่เดินถนน ศาลาทานสำหรับคนเดินทาง เป็นศาลาพักมีห้องหับมีข้าวสาร เสบียงอาหาร หม้อข้าว เต่าไฟ เสื้อ หมอน ไว้ให้พร้อม วัฒนธรรมนี้พึงจะหายสูญไป

ใน ส่วน ทางศาสนา นั้นเล่า มีความมั่นคงอยู่ในดินแดนนี้ ประชาชนรู้ความหมายของคำว่า “ธรรมะ” ในทุกรูปแบบของทุกคำรู้ความหมายอันลึกซึ้งของคำว่า “โพธิสัตว์” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ซึ่งแพร่หลายอยู่ในที่ทั่วไป ชูดพบได้เป็นประจำ มีการสร้างปราสาทอิฐตั้งที่บ้านที่กู่อยู่ในแผ่นศิลาจารึกของกรุงศรีวิชัย สำหรับเป็นที่ประดิษฐาน พระโพธิสัตว์หรือพระพุทธรูปในลักษณะที่แสดงให้เห็นความมั่นคงของพระศาสนา ศรัทธาของพระราชาและประชาชน ดูจะมีศาสนาพราหมณ์เป็นรากฐานแห่งศิลปกรรมทั่วไปในขั้นต้น ๆ และมีพุทธศาสนาเป็นรากฐานแห่งปรมัตถธรรมในขั้นสูง กระทั่งแม้บทกล่อมลูกให้นอน ก็ยังมีใจความเป็นปรมัตถธรรมเรื่องนิพพาน ดังบทกล่อมลูกชื่อ “มะพร้าว นาฬิกากรกลางทะเลซึ้ง” เป็นต้น ประชาชนนับถือศาสนาพุทธเคียงคู่กันไปกับศาสนาพราหมณ์ อันเป็นวัฒนธรรมอินเดียเพียงพอที่จะสนองความต้องการทางศิลปกรรมของประชาชน ทุกระดับทุกเพศทุกวัย นับว่าเป็นรากฐานที่มีประโยชน์แก่การปกครอง การเมือง การเศรษฐกิจ เป็นต้น อย่างครบถ้วน

ส่วน ทางวัฒนธรรม นั้นเล่า มีธรรมเนียมประเพณี สำหรับก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนทุกชั้น ทุกเพศ และทุกวัย ด้วยการประดิษฐ์ขึ้นมาให้เหมาะสม แก่กาลเวลาในรอบปี คือเหมาะสมทุก ๆ เดือน จนอาจจะกล่าวได้ประเพณีพิธีทำบุญ ๑๒ เดือนนั้น คุณจะไม่ใช่จะเริ่มตั้งขึ้นในยุคสุโขทัยเสียแล้ว หากแต่จะได้มีมาแล้วตั้งแต่ยุคสมัยศรีวิชัยที่เหลือซากให้เห็นอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ซึ่งพอจะติดตามให้ครบได้ทั้ง ๑๒ เดือนทีเดียว ประเพณีแห่งพระบงพระน้า เป็นสิ่งที่เชื่อได้ว่า ได้มีมาแล้วแต่สมัยศรีวิชัย เพราะจำลองแบบมาจากอินเดียซึ่งมีมาแต่โบราณกาลกระทั่งทุกวันนี้

สังเคราะห์องค์ความรู้รวมประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนลุ่มน้ำตาปีซึ่งคณะผู้วิจัยหวังอย่างเต็มเปี่ยมว่า การศึกษาครั้งนี้ “เปิดวิญญานแห่งศรีวิชัยจักคืนชีพด้วยร่องรอยทางวิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ฝังรากลงสู่พื้นที่อ่าวบ้านดอน” ที่เคยมีในยุคนี้กลับคืนมาสู่ดินแดนนี้แห่งยุคนี้ ขึ้นมาเพื่อเป็นที่รองรับวิญญานแห่งศรีวิชัยอันจักคืนชีพมาสู่ดินแดนนี้โดยการขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น ตลาดประชารัฐ ตลาดวัฒนธรรม ถนนสายวัฒนธรรม บ้านแม่น้ำเมืองคนดี วิถีวัฒนธรรมสืบต่อไป

โครงการย่อยที่ ๒ วิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงการลงพื้นที่การสัมภาษณ์เชิงลึกสังเคราะห์ผลออกมาโดยวิธีการพรรณนาสังเคราะห์องค์ความรู้การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำตาปีซึ่งนำมาเสนอ ๓ ประเด็นดังนี้

๒.๑ วิเคราะห์วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี สามารถสรุปเป็น ๔ ประเด็น ดังนี้

๒.๑.๑. วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับอาหาร

วิถีชีวิตการบริโภคอาหารถือเป็นบริบททางสังคมและวัฒนธรรมชั้นสำคัญในการเรียนรู้และทำความเข้าใจเรื่องราวความเป็นอยู่ของผู้คนในมิติทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ รวมถึงการเปิดกระบวนทัศน์ในการทำความเข้าใจในองค์ความรู้แห่งความเชื่อของการอาหาร ทอดผ่านวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และ วิธีคิดแห่งการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมผ่านวรรณกรรมซึ่งแต่ละท้องถิ่นล้วนมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับอาหาร แตกต่างกันไปตามเส้นทางแห่งสัญจรทางการค้าและท่าเรือรอบสงขลา เป็นวิถีการดำรงชีพของตนในแต่ละยุคสมัย “วัฒนธรรมอาหาร” ถือเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งในการบ่งชี้ถึงการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามกาลและเวลา แม้เดิมทีอาหารจะเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวด้านร่างกายของมวลมนุษยชาติแต่ในปัจจุบันการบริโภคอาหารแฝงความนัยมากกว่าการดำรงชีวด้านร่างกาย วิธีแห่งการบริโภคอาหารได้เปิดโฉมหน้าใหม่ ในการแสดงตัวตนและการเป็นภาพตัวแทน ความหมายของการมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเฉพาะที่แห่งท้องถิ่นนั้น เช่น ภูมิปัญญาการจัดการตนเองไข่เค็มไชยาของยายบุญมี มณีรัตน์ ภูมิปัญญาแกงปักษ์ใต้ในอำเภอเมืองของนางภิญญา คงนาค ภูมิปัญญาขนมจิ้งจอกโบราณในอำเภอท่ากลางของนางวรรณ พูนสวัสดิ์ ภูมิปัญญาข้าวยาสมุนไพรในอำเภอกาญจนดิษฐ์ของนาง ละออ อินทร์พรหม และภูมิปัญญาขนมแห้งต้มลูกโยมโบราณในอำเภอกาญจนดิษฐ์ของนางประนอม ฤกษ์เกษร เป็นต้น

การรับประทานอาหารของภาคใต้นั้น มีวัฒนธรรมการกินที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นย่อย ที่เกิดจากทรัพยากรในท้องถิ่น คติทางศาสนาหรืออิทธิพลจากการสัมพันธ์กับชนชาวต่างชาติจนเกิดเป็นนิสัยในการรับประทานอาหารของถิ่นนั้น ๆ ภาคใต้รับประทานอาหาร “ข้าวเจ้า” เป็นอาหารหลัก สำหรับ “ข้าวเหนียว” นิยมรับประทานอาหารของหวาน เป็นบางครั้งบางคราว โดยจะสังเกตได้ว่าในสมัยก่อนชาวนาทางภาคใต้จะปลูกข้าวเจ้าและมีการแบ่งเนื้อที่บางส่วนสำหรับปลูกข้าวเหนียว อาหารของภาคใต้ จะมีรสจัด คือ เปรี้ยวจัด เผ็ดจัด มากกว่าภาคอื่น ๆ ถ้าเป็นอาหารประเภทแกงจะมีรสกะปิเข้มข้นสีเหลือง มีกลิ่นของขมิ้นค่อนข้างแรง วัฒนธรรมการใช้ไขมันผสมเครื่องแกงถือเป็นเอกลักษณ์ของชาวใต้ในการใช้ดับกลิ่นคาว นอกจากนี้ชาวภาคใต้ยังเชื่อว่า “ขมิ้น” เป็น “ยาแก้ยา” หรือ “พญายา” คือ ช่วยในการทำให้เวียนมนต์คาถาและคุณสันต่าง ๆ ที่ผู้อื่นกระทำเพื่อป้องกันภัยต้องอีกอย่างเป็นยาสมุนไพรที่มีสรรพคุณแก้โรคได้หลายชนิดด้วย ชาวบ้านไม่นิยมใช้กระชายใส่ในเครื่องแกง ไม่รับประทานผักชีและยี่ห่วย แกงที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของภาคใต้ คือ แกงเหลือง แกงไตปลา มีเครื่องจิ้ม ก็คือ น้ำบูดู นอกจากนี้ชาวใต้ยังนิยมทำน้ำบูดูมาคลุกกับข้าว เรียกว่า “ข้าวยา” มีรสเค็มนำและมีผักสดหลายชนิดประกอบ อาหารทะเลสดของภาคใต้มีมากมาย ได้แก่ ปลา กุ้ง และหอย เป็นต้น นอกจากนี้เนื่องจากภาคใต้อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณนานาชนิด ผักสดจึงถือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของอาหารทุกมื้อ ที่จะขาดเสียมิได้ เช่น กระถิน ผักกระเฉด ถั่วฝักยาว แตงกวา และมีผักหลายชนิดที่คนภาคใต้นิยมรับประทานกัน จนเป็นเอกลักษณ์ของอาหารภาคใต้ ได้แก่

ผักสะตอ ลูกเนียง เม็ดเหียง ทักษะเหล่านี้จะได้รับประทานคู่กับแกง ยำ ไม่ว่าจะมิน้ำพริกหรือไม่ ชาวภาคใต้เรียกผักเหล่านี้ว่า “ผักแกล้ม” หรือ “ผักเหนาะ” เนื่องจากอาหารภาคใต้มีรสจัดจึงมีผักรับประทานทุกควบคู่ไปด้วย เพื่อลดความเผ็ดร้อนลงซึ่งคนภาคใต้เรียกว่า “ผักเหนาะ” หรือบางจังหวัดอาจเรียกว่า ผัดเค็ร็ด ผักเหนาะของภาคใต้มีหลายอย่าง บางอย่างก็เป็นผักชนิดเดียวกับภาคกลางเช่น มะเขือเปราะ ถั่วฝักยาว ถั่วพลู่ ฯลฯ แต่ก็ผักอีกหลายอย่างที่รู้จักกันเฉพาะคนภาคใต้เท่านั้น การเสิร์ฟผักเหนาะของผักอาหารปักษ์ใต้ชนิดของผักจะคล้าย ๆ กันหรืออาจเป็นผักที่ผู้รับประทานชอบก็ได้ เช่น สะตอ สะตอเบา สะตอดอง ลูกเนียง ลูกเนียงหวาน หน่อเหียง ยอดยาร่วง ยอดปราง ยอดมะกอก หยวกกล้วยเถื่อน ยอดหมูย เห็ดแครง อ้อดิบ ยอดมวง เห็ดแครง เป็นต้น

๒.๑.๒. วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

“ภาคใต้” เป็นภูมิภาคที่มีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นคาบสมุทรที่ทอดตัวยาวในแนวเหนือใต้ และขนานด้วยทะเลทั้งสองฟาก คือ อ่าวไทย และทะเลอันดามัน โดยมีแนวเทือกเขาทอดตัวเป็นแนวยาวราบกับเป็นกระดูกสันหลังของพื้นที่ นอกจากสภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลายสูง ทำให้ที่ตั้งทำให้ภาคใต้เป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขาย และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมมาตั้งแต่โบราณจึงเป็นมูลเหตุให้ภาคใต้เป็นพื้นที่ มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และศาสนา มากกว่าพื้นที่อื่น ๆ จากข้อมูลต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นจึงทำให้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคใต้มีความโดดเด่นทั้งในแง่ต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากปัจจัยแวดล้อมที่หลากหลาย “ที่อยู่อาศัย” จะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค ใกล้ทำน้ำ ลำคลอง อ่าวและทะเล เพื่อสะดวกในการสัญจรและการทำมาหากิน คนไทยภาคใต้จะมีคติในการตั้งบ้านเรือน เช่น ปลูกบ้านโดยมีดินเสารองรับเสาเรือนแทนการขุดหลุมฝังเสา เพื่อสะดวกในการโยกย้ายและเป็นการป้องกันมด ปลวก มีคติห้ามปลูกเรือนขวางตะวัน เพราะจะขวางเส้นทางลมมรสุมซึ่งอาจทำให้หลังคาปลิว และถูกพายุพัดพังได้ง่าย วัสดุที่นำมาสร้างคือสิ่งที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น บ้านเรือนมีหลายลักษณะ มีทั้งบ้านเรือนเครื่องผูก หลังคาทรงจั่วและทรงปั้นหยา มีใต้ถุนเตี้ยเพราะมีลมพายุเกือบทั้งปี หากปลูกเรือนสูงอาจต้านทานแรงลม ทำให้เรือนเสียหายได้ เช่น ประวัติบ้านบางไปไม้โบราณ ๒๐๐ ปี จากลำบอกเล่าของนาย นายสุมล ล้อมสมบัติ ได้เล่าให้ฟังว่า เป็นบ้านหลังแรกของในบางไปไม้ ถูกทับตีแตกได้หนีมาทางเรือเพื่อจะมาช่วยในเมืองศรีวิชัยแล้วได้เดินทางมาทางบกอยู่ระหว่างเมืองไชยากับนครศรีธรรมราชจะกลับไปก็ไม่ได้เพราะมีโทษหนักถึงประหารชีวิต จึงมีความจำเป็นต้องตั้งรกรากอยู่ที่ในบางหรือลุ่มน้ำตาปี และกฎโบราณวัตถุแหล่งตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างเป็นกุฏิหลังแรก ซึ่งสมัยก่อน “ชาวบ้านที่เก็บหอมรอมริบเงินทองต้องมาเก็บฝากกับเจ้าอาวาสเพราะสมัยนั้นยังไม่มีธนาคาร

จากการที่ดินแดนภาคใต้มีคนจากวัฒนธรรมอื่นผลัดเปลี่ยนเข้ามาอย่างมากมายมีทั้งเรือนเครื่องผูก เครื่องสับ ซึ่งเรือนไทยภาคใต้ สะท้อนภาพชีวิตแบบไทย ทั้งในด้านความเป็นอยู่ ทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อโดยเฉพาะในเรื่อง "บ้าน" หรือ "เรือน" หรือ “เริน” ซึ่งเป็นสถานที่ที่ผูกพันมาตั้งแต่เกิด แม้ว่าปัจจุบันการดำเนินชีวิตและรูปลักษณ์ของบ้านจะแปรเปลี่ยนไป แต่หากมองกันอย่างลึกซึ้งแล้วชีวิตในบ้านของคนไทยยังไม่เคยเปลี่ยน ซึ่งค่านิยมบางประการยังคงดำเนินการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม บ้านมิได้มีความหมายเพียงเป็นที่อาศัยนอนในตอนกลางคืนและออกไปทำงานตอนเช้าเท่านั้น แต่บ้านคือที่อยู่อาศัยของครอบครัวที่มีชีวิตชีวา มีความรักและความอบอุ่นเป็นที่พึ่งในทุกยามที่ต้องการ

๒.๑.๓. วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม

ผ้าทอภาคใต้แสดงอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชนมีการสืบสานศิลปหัตถกรรมทั้งวิธีการทอ ลวดลายและสีสันทันของผ้ามาหลายชั่วอายุคนด้วยวิธีการทอ เช่น วิธีการพัฒนาจากที่มีมือเป็นที่ กระตุกทำให้สามารถทอผ้าได้เร็วขึ้นและได้ปริมาณมากขึ้นด้วยลวดลายที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน เช่น ลาย ลูกแก้วลายดอกพิกุล ลายราชวัตรโคม ลายตาสมุก เป็นต้น ด้วยสีสันทันของผ้าทอ สรุปได้ว่า สีเหลืองมาจากขมิ้นแก่นขนุน สีครามจากต้นคราม สีอิฐได้มาจากสีของอิฐ เสียบมาทอให้ละเอียดสีแดงได้จากครั้ง สีน้ำตาลไหม้ได้จากกบโตนด เป็นต้น นอกจากนั้นผ้าทอภาคใต้ยังสะท้อนวิถีชีวิตชุมชนในหลายด้านเช่น ความเชื่อ พิธีกรรม การแต่งงาน การบ่งบอกฐานะทางสังคม เช่น กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียงของนาง หวันมีะ นุ้ยหมิมซึ่งเป็นประธานกรรม “กลุ่มผ้าทอพุมเรียง” สิ่งจำเป็นพื้นฐานที่ชาวบ้านในท้องถิ่นมีการ ทอผ้าขึ้นเพื่อใช้งานในโอกาสต่าง ๆ ทั้งการใช้งานในชีวิตประจำวัน เช่น ใช้เป็นผ้าปู ผ้าขาวม้า ใช้ทำผ้า ห่ม ผ้าปูนอน หมอน มุง รวมถึงการใช้ผ้าทอใช้ในงานมงคลในพิธีต่าง ๆ มากมายแต่ในระยะหลังการทอ ผ้าด้วยมือตามแบบภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนภาคใต้เกือบจะสูญหายไป ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจาก สภาวะการณ์อันรีบเร่งในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

๒.๑.๔. วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับยารักษาโรค

การแพทย์พื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาที่ใช้ดูแลสุขภาพและรักษาโรคร้ายของคนไทยมาช้านาน ซึ่งมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ผสมผสานกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น การแพทย์แผนไทย ประกอบด้วยองค์ความรู้ และภูมิปัญญาหลายด้านทั้งการนวด อบ ประคบ ซึ่งภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร เพื่อการรักษาโรคร้ายก็เป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดมาจนปัจจุบัน ซึ่งแต่ละภูมิภาคก็มีลักษณะทางภูมิ ประเทศที่แตกต่างกันพืชสมุนไพรจึงมีความแตกต่างหลากหลายกันตามพื้นที่ ดังนั้นพืชสมุนไพรไทยมี บทบาทสำคัญอย่างหนึ่งในการรักษาโรคร้ายมาแต่ครั้งโบราณ การใช้สมุนไพรจึงมีวิวัฒนาการและพัฒนาการ องค์ความรู้มาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้ที่สมุนไพรไทยจึงไม่ได้ใช้เพียงเพื่อรักษาความเจ็บป่วยเท่านั้น แต่มี คุณค่าต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ เช่น คุณยายย่อง จันทรวิมลลูกสาวนางสาส์ จันทรวิมลได้เล่าเรื่อง ยาสมุนไพร เมื่อก่อนเขาเลี้ยงกันไม่ใช่อย่างนี้โรคร้ายใช้เจ็บก็น้อยการรักษาที่ใช้สมุนไพรเช่น “เด็กซึก” ใช้ “ซึกลา” ที่ได้ถนบนำมาผสมกับยาทำให้เด็กหายได้แต่ยาจำไม่ได้แล้วว่าเป็นยาสมุนไพรอะไรที่ทำให้เป็น ลูกกลอน ซึ่งเลี้ยงลูกมาจนได้ทุกวันนี้ สมุนไพรมากมายไม่ต้องปลูกขึ้นเองตามธรรมชาติ เอามาตำยาหม้อ กิน สามวันเจ็ดวันก็หาย ตอนนี้อายุ ๘๒ ปีแล้วไม่เคยเป็นโรคร้ายแต่ต้อง “กินผักตามฤดูกาล” จากผัก กลายเป็นอาหาร จากอาหารกลายเป็นยาอายุวัฒนะ และ นายเชาวรัตน์ หนูขุนนาง หมอพื้นบ้าน เล่าให้ ฟังว่า ตระกูลของผมเป็น “ครูหมอยา” ตั้งแต่สมัยทวดมีการตำยาหมอ เรียกว่า หมอกลางบ้านมีคนมาให้ ตำกัอย่างมากมาย ซึ่งพ่อเล่าให้ฟังว่า พ่อก็เป็นหมอชาวบ้านที่ตำยา ผมจำความได้ว่า สูตรยาของ ทวด ปู่และพ่อมาถึงผมก็รุ่นที่ ๔ คือ ตำรายาโบราณ “ยารีสัตว” แต่ก็ยังมียาอีกมากมายที่สืบทอดจากบรรพ บุรุษ คือ ยาลม ยาน้ำมัน ยาจากเสียดแน่นท้อง ยาคลายเส้น เป็นต้น

๒.๒. ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

วิเคราะห์ผลนำเสนอผลโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive/analysis) สามารถสรุปเป็น ๔ ประเด็น ดังนี้

๒.๒.๑ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับอาหาร

ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นใต้ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการยังชีพและการสร้างรายได้ซึ่งอาศัยทักษะและเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นผ่านกระบวนการสืบทอดต่อกันมาในชุมชน ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นใต้มีลักษณะเป็น ภูมิปัญญาของบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้การคิดค้น ดัดแปลงและพัฒนาจนได้วิธีการได้สูตรเฉพาะ หรือมีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งเกิดจากการส่งสมสื่อสารอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือชุมชนโดยมีชุมชนหรือในท้องถิ่นเป็นเจ้าของจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น ภูมิปัญญาการจัดการตนเองไข่เค็มไชยาของยายบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี เลขที่ ๖๑ หมู่ที่ ๕ ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าให้ฟังว่า เมืองไชยาเดิมอุดมสมบูรณ์มีการทำนาปลูกข้าวหรือเรียกได้ว่า “ในน้ำมีปลาในนามีข้าว” “มีข้าวเต็มนา มีปลาเต็มน้ำ” คนจีนชื่อ “นายจี้ แซ่ซิก” เป็นช่างทำสะพานเหล็กสร้างรถไฟสายใต้ตั้งแต่ชุมพรถึงสุราษฎร์ธานี สืบเชื้อสายจากชาวจีนกวางตุ้งเดินอยู่ปากน้ำอำเภอลังสวนได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ดอนโรงทองอำเภอเมืองไชยา สมัยนั้นคนจีนเก่งในการจัดทำอาหารรับประทานอยู่แล้วเห็นไข่เป็ดไชยา แดงมันอร่อย ก็คิดหาวิธีการว่า น่าจะนำไข่เป็ดไชยามาทำเป็นอาหารเก็บไว้นาน ๆ และมีรสอร่อย เดิมคนจีนและชาวไชยาใช้ไข่เป็ดดองกับน้ำเกลือแล้วทิ้งไว้ระยะหนึ่งจึงนำมาต้มกินกับข้าวต้ม แต่มีรสเค็มไม่อร่อยต่อมานำไข่เป็ดไป “ฝังดินเค็มริมทะเลประมาณ ๑๕ วัน” แล้วนำมาล้างต้องกินมีรสชาติดียิ่งขึ้นรับประทานกับข้าวต้มอร่อยมันแต่การทำไม่สะดวก นายจี้ แซ่ซิก และครอบครัวอยู่ตลาดไชยา ได้คิดค้นหาวิธีการทำไข่เค็มโดยใช้ดินเหนียวผสมเจือปน ผสมในอัตราส่วนพอเหมาะ คลุกไข่ไก่เก็บไว้นานพอประมาณนำมาล้างแล้วต้องรับประทานทำเป็นอาหารอื่น ๆ แล้วทำให้อร่อยแต่ ข้อเสียของดินเหนียวคือไม่เกาะไข่มากนักในระยะต่อมาได้ปรับปรุงหาวิธีการโดยใช้ “ดินปลวก” ทำแบบเค็มทำให้ผลดี ครอบครัวของนายจี้ แซ่ซิก ก็ทำไข่เค็มขายและขายได้ดีจึงทำให้คนอื่น ๆ และประชาชนมีการเลี้ยงเป็ดกันทั่วไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ตำบลต่าง ๆ เพราะอาหารเลี้ยงเป็ดตามธรรมชาติมีมาก เช่น ข้าวเปลือก ลูกปลา หอย ฯลฯ ในนาข้าวมีอุดมสมบูรณ์ทำให้ชาวบ้านมีการเลี้ยงเป็ดไล่ทุ่ง หากินในนาและรอบ ๆ บ้านไข่เป็ดเหลือจากการใช้บริโภคในครอบครัวนำไปขายในตลาดอำเภอ ไชยา ประชาชนในตลาดไชยาและที่อื่น ๆ ซื้อไข่เป็ดไปประกอบอาหาร ทอดต้ม แล้วไข่เค็มขึ้นแดง มันอร่อย เป็นที่พอใจของผู้บริโภค

ภูมิปัญญาแกงปักใต้(เคยจี้) นางญาญ คงนาค อายุ ๕๒ ปี อาชีพขายข้าวแกงปัก ใต้อยู่บ้านเลขที่ ๑๖๗/๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าให้ฟังว่า อาหารพื้นบ้านภาคใต้มีรสชาติโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะภาษาปักษ์ใต้ว่า “ไม่ซี้ซิดเครื่อง” เครื่องปรุงต้องสด สะอาด สมัยยังเด็ก ๆ แม่สอนใช้ “ครก” ในการตำเครื่องแกงเวลาตำต้องให้เสียงดัง แม่เล่าให้ฟังว่าในสมัยก่อนนี้เวลาที่เขามา “แยบ” หมายถึง มาดูตัวเจ้าสาวให้กับลูกชาย ให้ผู้หญิงทำข้าวปลาอาหารให้กินจึงมี สุภาชิต คนโบราณว่า ถ้าจะไปแยบลูกสาวบ้านใครให้ไปดู “วานหม้อ ต่ำแรงไม่แรง การซึกเข้าจักออก” หมายถึง วานหม้อ คือ หม้อข้าว หม้อแกง เมื่อทำแล้วต้องทำความสะอาดให้เรียบร้อย ต่ำแรงไม่แรง คือ เวลาตำเครื่องต้องทำให้เสียงดัง ๆ แล้วรูด้วย (สมัยก่อนเป็นเรือนไม้ตั้งที่นอกทั้งบ้าน) และการซึกเข้าจักออก คือ การทำมากินต้องหาเงินเข้ามาในบ้านมากกว่าเอาเงินออกจากบ้าน ซึ่งเป็นวิธีการ

ที่ป่วยตายได้สอนไว้เมื่อครั้งยังเป็นสาว ๆ จนตอนนี้ก็ได้ให้ลูกสาวทำกับข้าวจนมีร้านขายข้าวแกง เป็นของตนเองแล้ว แกงที่ขึ้นชื่อมากในปักษ์ใต้ คือ แกงไตปลาหรือแกงฟุงปลาชั้นตอนการทำแกงไตปลา จะนำเครื่องแกงมาโขลกรวมกันให้ละเอียด แล้วใส่กะปิพอประมาณทำให้เข้ากัน เอามาอย่างฉีกเป็นชิ้น ๆ โฉลกเข้าด้วยกันจากนั้นนำเอาฟุงปลาผสมน้ำพอสวมควรตั้งไฟให้เดือดต้องจนละลายจนหมด แล้วกรอง กับกระชอนนำกากฟุงปลาออกให้หมด นำกลับใส่หม้อตั้งไฟให้เดือดใส่เครื่องแกงที่โขลกลงไป ใส่ปลา ไข่ไปจนกว่าปรุงรสตามชอบ แล้วฉีกใบมะกรูดใส่แล้วยกหม้อลง แกงฟุงปลา นิยมรับประทานกับข้าว หรือขนมจีนเนื่องจากยังมีรสชาติเผ็ดและค่อนข้างเค็ม จึงต้องมีผักจิ้ม อาจเป็นถั่วงอกฝักยาว มะเขือ ยอด กระถิน สะตอ ลูกเนียง เม็ดเหรียญ เป็นต้น

แกงเหลืองคือแกงส้ม ที่เรียก “แกงเหลือง” เนื่องจากแกงสีเหลืองเป็นอาหารรส เผ็ดจัดชนิดหนึ่ง มีลักษณะเด่นคือ “เผ็ด เปรี้ยว เค็ม” แกงเหลืองเป็นอาหารรสจัดมากทางภาคใต้ เป็นอาหารที่อยู่ในบรรทัดฐานเดียวกันกับแกงส้มที่นิยมกินกันทั่วไป แต่แกงเหลืองจะเผ็ดจัดกว่า สี เหลืองชัดเจนจากขมิ้นสดที่ช่วยแก้ท้องอืดได้ดี ขั้นตอนการทำแกงเหลืองจะนำเครื่องแกง มาโขลก รวมกันให้ละเอียด แล้วใส่กะปิพอประมาณทำให้เข้ากัน หั่นผักที่จะใช้เป็นชิ้น ๆ ขนาดพอคำ จากนั้น ตั้งน้ำบนเตาจนเดือด ใส่เครื่องแกงลงไปละลาย พอเดือดให้ใส่ปลาลงไปจนเดือด แล้วจากนั้นใส่ผัก ลงไป คนให้ทั่ว อย่าให้เนื้อปลาสุกจนและ พอเดือดได้ที่แล้วปรุงรสตามต้องการ

ภูมิปัญญาขนมจิ้งโบรินของนางวรรณ พูนสวัสดิ์ อายุ ๖๘ ปีอาชีพ ทำสวน บ้านเลขที่ ๗๗ หมู่ ๙ ตำบลเสวีียด อำเภอนาทอง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าให้ฟังว่า สมัยพระยาวัง สัต ยานุรักษ์ ในสกุล “ศรียาภัย” เจ้าเมืองไชยา มาตั้งฉางข้าวที่เมืองโล๊ะ (บริเวณที่ตั้งอำเภอนาทองเก่า) เพื่อนำข้าวจากบ้านท่าล่องมาตามลำคลองบ้านท่ามาเก็บไว้ที่ฉางข้าว แล้วส่งออกไปจำหน่ายทาง คลองท่าฉาง ต่อมาจึงเรียกเมืองโล๊ะ ว่า “ท่าฉาง” และว่าบ้านท่าก่อนนี้เรียกว่า “เมืองโล๊ะ” ที่บ้านท่า มีบ่อน้ำบ่อหนึ่งก็เรียก “บ่อโล๊ะ” เมืองโล๊ะนั้นเดิมคือ อำเภอนาทองไปจนถึงฝั่งซ้ายอำเภอนาทอง (ฝั่ง ตรงข้ามสถานีรถไฟ สุราษฎร์ธานี) ไปจดคีรีรัฐ คำว่าท่าฉาง มาจากคำว่า “ท่า” หมายถึงท่าน้ำริม คลองริมแม่น้ำ “ฉาง” หมายถึง ฉางข้าว ที่เก็บรวบรวมข้าวเพื่อจัดส่งเป็นส่วยหรืออากร ราษฎรจึง รวมเรียกพื้นที่รวบรวมข้างแห่งนี้ว่า “ท่าฉาง” จนถึงปัจจุบัน และใช้เป็นชื่อของอำเภอนาทอง ซึ่งขนม จิ้งโบรินของ ตำบลเสวีียด หนึ่งในอำเภอนาทอง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นขนมโบริน ที่มีการ ทำกันมานานนับร้อยปี แต่นับวันจะสูญหาย เพราะมีผู้สืบทอดทำกันน้อยลงเนื่องจากต้องใช้ทักษะใน การผลิต กรรมวิธีการผลิตค่อนข้างยุ่งยากทั้งการแช่ข้าวเหนียว และการห่อที่ต้องใช้เทคนิคที่ไม่ เหมือนใคร สำหรับการเริ่มต้นของขนมจิ้งโบริน ที่นี้ซึ่งเป็นขนมที่ทำจากข้าวเหนียวล้วน ๆ ว่ากันว่า เพราะเดิมทีสถานที่แห่งนี้ชาวบ้านนิยมปลูกข้าวเหนียวกันมาก จึงตัดแปลงมาทำเป็นขนมไว้กินกันด้วย วิธีการห่อข้าวเหนียวด้วยใบมะพร้าวยอดอ่อน ๆ และในสมัยก่อนต้องต้มนานกันเป็นวัน ๆ เพราะเป็น ข้าวเหนียวในพื้นที่ที่มีความแข็งมากต้องใช้เวลานานในการต้มให้ข้าวเหนียวกลายเป็นเนื้อเดียวกัน ส่วนในปัจจุบันใช้ข้าวเหนียวจากท้องตลาดทำให้เวลาต้มประมาณ ๓ ชั่วโมงก็เป็นอันได้ที่ สำหรับข้าว เหนียวขนมจิ้งโบรินที่ต้มได้ที่แล้วสีค่อนข้างจะมีสีแดงสายน่ารับประทาน นั่นก็ต้องมีกรรมวิธีการ ทำ คือ ต้องใช้น้ำขี้เถ้าหรือน้ำต่างจากงวงดอกต้นตาลโตนดมาแช่ข้าวเหนียวเสียก่อน จึงทำให้ข้าว เหนียวออกมาสีสันทนสวยงาม และเหนียวนุ่มรสชาติเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองสำหรับการกินจิ้งโบริน ดังกล่าวสิ่งที่สำคัญที่สุด คือต้องกินกับน้ำตาลโตนดหรือน้ำตาลที่ทำจากต้นโตนดเท่านั้น จึงจะมี

รสชาติอร่อย ไม่สามารถกินกับน้ำผึ้งรวงได้เพราะจะทำให้ขนมมีรสเปรี้ยวทันที ขนมจิ้งโบริณนิยมทำในช่วงประเพณีชักพระบวชของตำบลเสวีียด หรือวันวิสาขบูชา ช่วงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ถึงแรม ๑ ค่ำเดือน ๖ ประมาณเดือนพฤษภาคมของทุกปี ในสมัยก่อนชาวตำบลเสวีียดถือเป็นขนบธรรมเนียมที่ทุกบ้านจะต้องทำขนมจิ้ง เพื่อไปทำบุญที่วัดและแจกจ่ายชาวบ้านทั่วไปและสำหรับผู้มาร่วมงานซึ่งสามารถรวบรวมไว้กินกันได้หลาย ๆ วันมาจนถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาข้าวยาสมุนไพรของนาง ละออ อินทร์พรหม อายุ ๖๘ ปี อาชีพ ขายข้าวยาสมุนไพร อยู่บ้านเลขที่ ๑๓/๓ หมู่ที่ ๕ ตำบลกะแดะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าให้ฟังว่า ข้าวยาเป็นอาหารพระราชวัง เกิดขึ้นสมัยราชอาณาจักรของพระยานคร ขณะนั้นเป็นช่วงเดือนถือศีลอด ปรากฏว่าหลายคนมีอาการปวดท้อง บ้างก็ท้องร่วง บ้างก็ท้องอืด เหตุเนื่องจากว่าหลายคนละศีลอดด้วยอาหารนานาชาติ และกินอาหารหนัก เมื่อพระยานครทรงทราบจึงสั่งให้หมอประจำราชวังคิดแก้ปัญหา ๒ วันหลังจากนั้น หมอตั้งกล่าวก็บอกพระยานครว่า หลังจากนั้นทุกคนต้องมาละศีลอดพร้อมกัน และกินอาหารสูตรที่เขาคิดค้นขึ้นมา นั่นก็คือข้าวยานั่นเอง โดยสูตรข้าวยาดั้งเดิม ก็คือ ข้าวต้มมี ๒ สี คือ สีดำและสีเหลือง ซึ่งสีดำใช้น้ำใบยอคั้น ซึ่งมีสรรพคุณสร้างอนุมูลอิสระ หรือเตยหอม(ชนิดเล็ก) ช่วยขับปัสสาวะ และบำรุงหัวใจ ทั้งนี้ข้าวมีสรรพคุณสร้างอนุมูลอิสระอยู่แล้ว โดยเฉพาะข้าวกล้อง ซึ่งสมัยก่อนข้าวเปลือกนั้นเขาใช้วิธีตำ ฉะนั้นสารอาหารยังคงครบถ้วน ต่างกับสมัยนี้ที่ใช้วิธีการสีข้าว ทำให้สารอาหารต่าง ๆ หายเกือบหมด ส่วนข้าวสีเหลือง ใช้วัตถุดิบเป็นขมิ้น ซึ่งมีสรรพคุณ แก้ท้องอืด เพราะมีรสฝาดและสมานแผลภายใน ลำไส้ ด้วย สำหรับส่วนผสมของปลาป่น ความจริงสูตรดั้งเดิม จะมีกุ้งป่นผสมด้วย ซึ่งทั้งสองจะเป็นแหล่งโปรตีน ส่วนมะพร้าวคั่ว มีสรรพคุณแก้ไข้ช้อ ในส่วนของผักต่าง ๆ ที่โรยหน้าจะมีส่วนผสมหลักดังนี้ ใบมะม่วงหิมพานต์มีรสฝาด ช่วยแก้ท้องร่วง จันทน์หอม หรือภาคใต้บ้านเราเรียก กะเสม ช่วยแก้ท้องอืด และเจริญอาหาร เพราะมีกลิ่นหอมชวนกินและบำรุงหัวใจด้วย นอกจากนี้ต้องมี ใบมะกรูด เป็นชนิดน้ำมันหอมระเหย แก้ปวดข้อ แก้ท้องอืดด้วย และใบสมิคร มีรสขมหอม ช่วยแก้ท้องร่วง และเจริญอาหาร ในขณะเดียวกันต้องมีหอมแดงสดหั่นประกอบด้วย ซึ่งเรามักจะไม่เห็นแม่ค้าใส่ผัก โดยจะช่วยแก้ไข้ และหัวม่วง ช่วยขับลม แก้ท้องอืด สุดท้ายคือ พริกไทยสด แก้ท้องอืดเช่นกัน (ปัจจุบันแล้วแต่หมู่บ้านหรือพื้นที่ไหนใส่บ้างไม่ใส่บ้างตามวัตถุดิบในหมู่บ้านที่มี) ลืมไม่ได้ คือ น้ำบูดู จะประกอบด้วย น้ำตาลแว่น หอมแดง กระเทียม ข่า ตะไคร้ ขิง ยอดอ้อย ซึ่งมีกรดช่วยขับปัสสาวะ ซึ่งบูดูจะมีสรรพคุณ เป็นโปรตีน ไอโอดีน และแคลเซียมหลังจากที่ผู้คนในวังมาละศีลอดพร้อมกันแล้ว ปรากฏว่า อาการท้องอืด ท้องร่วงก็หายเป็นปลิดทิ้ง อย่างไรก็ตาม ส่วนต้นกำเนิดของการทำข้าวยาของนางละออ นั้นได้รับสืบทอดมาจากคุณแม่ของยายอ ที่ได้ทำการค้าขายของต่าง ๆ ตามตลาดที่เป็นลำคลอง สมัยนั้นใช้ลำคลองเป็นการคมนาคมค้าขาย คุณแม่ของยายอก็ได้ขายข้าวยาโบราณและก็ขายพืช ผัก ต่าง ๆ ในตลาดน้ำแห่งนี้มีการทำคิดสูตรข้าวที่เปลี่ยนแปลงจากสูตรต้นตำรับเดิมไม่มากนัก เอาตามพืชผักที่หาได้ในท้องถิ่นยุคนั้นจนสืบทอดมาถึงรุ่นยายอจนถึงปัจจุบันนี้

และภูมิปัญญาขนมแท่งต้มลูกโยมโบราณของนางประนอม ฤกษ์เกษตร อายุ ๗๒ ปีอาชีพ ข้าราชการ อยู่บ้านเลขที่ ๒๐๗/๑๐ หมู่ที่ ๒ ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าให้ฟังว่า ขนมต้มใบพ้อ (ข้าวต้มลูกโยม) หรือที่เรียกกันว่า “ขนมต้ม” หรือ “แท่งต้ม” เป็นข้าวต้มลูกโยมชนิดหนึ่งที่ทำในเทศกาลบุญชักพระของชาวใต้ และยังเป็นขนมที่ใช้ในงานประเพณีหลาย ๆ งานในท้องถิ่น

ภาคใต้ ที่ใช้กันเป็นหลัก คือ ในงานบุญออกพรรษา การตักบาตรเทโว งานชักพระ งานเดือนสิบ และงานบวช ซึ่งการทำขนมต้มใบพ้อนั้น ครูประนอม ฤกษ์เกษตร ได้เล่าให้ฟังว่า แม่ของคุณครู มีสำนวนที่ท่องติดมากันว่า “เขาพร้อมตอก ออกพร้อมต้ม” (เขาพร้อมตอก หมายถึง ตอนพระสงฆ์เข้าพรรษาชาวบ้านเอาเข้าตอกตอกไม้ไปถวายพระคุณเจ้าแล้วมีการฉลองเข้าตอก ออกพร้อมต้ม หมายถึง หลังออกพรรษา ๑๕ วันชาวบ้านจะทำขนมต้มเพื่อถวายพระคุณเจ้าและมีพระเพณีชักพระซึ่งเป็นพระประเพณีสำคัญของชาวสุราษฎร์ธานี) โดยการนำของพระเทพพิพัฒน์ภณธรรมเจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีการสืบสานประเพณีการทำขนมต้มลูกโยน ณ วัดท่าไทร อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ขนมต้มทำจากข้าวเหนียว เป็นข้าวเหนียวขาวหรือข้าวเหนียวดำก็ได้ ผัดกับหัวกะทิให้พอสุก แล้วห่อด้วยใบกะพ้อ เป็นรูปทรงสามเหลี่ยมคล้ายกระฉับจะเหลือก้านใบทำเป็นหางไว้สำหรับหยิบหรือ โยนใส่เรือพนมพระ ตามลักษณะของข้าวต้มลูกโยน แล้วเอาไปต้ม หรือนึ่งให้สุก ทานเป็นของหวานที่ทั้งอร่อยและอ่อมท้องด้วยต้นกะพ้อ หรือที่คนใต้เรียกว่าต้นพ้อนี้ ใบอ่อนใช้ห่อขนมต้ม ที่อ่อนมาก ๆ ทำแกงเลียง แกงส้ม หรือทำผักน้ำพริกได้ ใบแก่เอามาทำเครื่องจักสาน เสื่อ พัด ลูกกะพ้อเป็นยาระบาย ลำต้นเอามาทำเสารั่วได้อีกด้วยการทำต้มใบพ้อ เริ่มต้นด้วยการเตรียมใบพ้อ มาเตรียมล่วงหน้าไว้ก่อนประมาณ ๒-๓ วัน แล้วเอาคล้อออก รีดให้พอเรียบ ตัดแต่งให้เสมอกัน แล้วม้วนไว้หรือห่อขึ้นรูปสามเหลี่ยมไว้แช่ข้าวเหนียวแช่ขุขะประมาณ ๑ ชั่วโมง แต่ถ้าใช้ข้าวเหนียวดำต้องแช่ไม่ต่ำกว่า ๒ ชั่วโมงคั้นกะทิ โดยใช้มะพร้าวขูดน้ำหนักเท่ากับข้าวเหนียว คั้นด้วยน้ำอุ่นให้น้ำกะทิหนักเท่าข้าวเหนียว (สูตรนี้เมื่อผัดกะทิกับข้าวเหนียว จะได้ข้าวเหนียวผัดที่พอดีไม่แฉะหรือดิบเกินไป) ผัดข้าวเหนียวกับน้ำกะทิ เติมน้ำตาลลงไปด้วย ผัดจนน้ำงวดเติมน้ำตาล ให้ออกรสหวาน มัน เค็ม เติมน้ำตาลหรือถั่วขาวต้มสุก ผัดให้แห้งพอหยิบข้าวเหนียวได้ ยกลงพักให้เย็น ห่อด้วยใบพ้อที่เตรียมไว้เป็นรูปทรงสามเหลี่ยมนำไปต้ม หรือนึ่งให้สุกก็ใช้ได้แล้ว

๒.๒.๒. ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

นายสุมล ล้อมสมบัติ อาชีพช่างรับเหมาก่อสร้าง อยู่บ้านเลขที่ ๖๕/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลบางไปไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าประวัติบ้านบางไปไม้โบราณ ๒๐๐กว่าปีประวัติบ้าน ๒๐๐กว่าปี เป็นบ้านหลังแรกของในบางไปไม้ เพราะเมื่อก่อนไม่มีใครจับจองที่ทางใครจับจองพื้นที่ตรงไหนก็ได้ ก็เลยเป็นบ้างหลังแรกเป็นหมู่บ้านเรียกว่า “หมู่บ้านใหญ่” ซึ่งในสมัยนั้นได้มากถึง ๕ คน คือเจ้าเมืองและลูกน้องที่ติดตามมา ซึ่งเชื้อสายตระกูลของผมเป็นทหารเอก ซึ่งตามประมวลหลักฐานของบ้านหลังเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๒ เจ้าพระยากรุงธนบุรี ยกทัพเรือมาตีเจ้าพระยาณรงค์ไชยสงคราม เจ้าเมืองนครยอมแพ้จึงถูกนำตัวให้มารับราชการที่กรุงธนบุรี สวณแม่ทัพนายกองที่ยอม วางอาวุธก็ให้รับราชการต่อไป ส่วนที่ไม่ยอมวางอาวุธก็แตกทัพหนีมีโทษราชทัณฑ์ถูกประหารชีวิต ๗ ชั่วโมง “คุณพระจันทร์สีประชิด” ผู้หนึ่งที่ไม่ยอมวางอาวุธเห็นว่าเมืองนคร แล้วพอตกลงคืนก็สั่งให้ทหารหนีเอาตัวรอด เลยได้สั่งให้ “ขุนดาบทะลวงฟัน” (ต้นตระกูลผม) ทหารกองหน้าคนสนิทไปปรับครอบครัวลงเรือหนีในคืนนั้น มุ่งหน้าออกทะเลพร้อมด้วย ครอบครัวกับลูกสาว ๗ คน และคนติดตามจำนวนหนึ่ง พร้อมทหารคู่อีกไม่กี่คน เลียบชายฝั่งทะเลมาเรื่อยจากนครศรีธรรมราช สีชล ขนอม ดอนสัก อ่าวบ้านดอน จนกระทั่งถึงแม่น้ำหลวงถ้าเลยจากนี้ต่อไปก็จะถึงท่าเรือ พุมเรียงและเมืองไชยาเป็นเมืองท่าของเมืองนคร และเมืองพยายามเป็นเมืองหน้าด่านจึงตัดสินใจวิ่งเรือ เข้ามาในคลองเล็ก ๆ ซึ่งเป็นป่าไม้ไม่มีผู้คนก็วิ่งเรือสำรวจ เรือ ๆ จนกระทั่งมันหยุดจอด เรืออยู่ที่คลองเล็ก ๆ เหมาะแก่การ มาหากิน จึงได้ให้ผู้ติดตามมาขึ้นบกสร้างบ้านเรือนกันที่นี้ จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “หมู่บ้านใหญ่” คำว่าหมู่บ้านใหญ่คือหมู่บ้านที่มีผู้คนจำนวนมาก ๆ จึงจำเป็นต้อง

สร้างบ้านหลังใหญ่ เหมาะกับผู้คนที่อยู่อาศัยจึงเรียกติดปากว่า หมูบ้านหลังใหญ่หรือหมู่บ้านใหญ่ กินแบ่งเนื้อที่การทำมาหากิน ได้แก่ทำไร่ทำน้ำตาลทำสวนมะพร้าว ออกทะเลหาปลาที่จะแบ่งปัน การเป็นครอบครัวเดียวกันเมื่อมีฐานะดีขึ้น “ขุนประจันตีกะประชิด” จึงได้ให้ผู้คนสร้างบ้านหลังแรกเป็นเรือนไทยที่ปลูกกันในสมัยศรีอยุธยาเรือนกลางเรือนปีกขวาเรือนปีกซ้ายมีชานหน้าบ้านมีซุ้มประตูบันไดขึ้นลงมีลูกกรงและที่ลานหน้าบ้าน บ้านหลังแรกก็คือ “บ้านที่คุณอนง” รัชมรดกในฐานะทายาทนั่นเองซึ่งได้ยกให้ลูกสาวคนโตบ้านหลังนี้ขุนประจันตีกะประชิดออกแบบสร้างเองแต่มีช่างชาวใต้ผสมอยู่ด้วยกาลเวลาผ่านไปบ้านหลังนี้แจ้งมีผู้คนจำนวนมากได้ให้ชีวิตอันเป็นอนุสรณ์สถานความสุขความทุกข์ยากของชายชาติทหารเปรียบประดุจร่มโพธิ์ทองนำไปสู่ลูกหลานให้ร่มเย็นเป็นสุขตลอดมาจะมีใครสักคนที่เขาเรานั้นจะรับรู้ประวัติที่มาของอนุสรณ์สถานแห่งนี้ กาลเวลาผ่านไปบ้านก็เหมือนกับสิ่งมีชีวิตย่อมสลายไปตามกาลเวลาบ้านหลังนี้ได้ถูกรื้อถอนซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงบางส่วนไปหลายครั้งครั้งสุดท้ายในสมัยคุณตาของคุณอนง ได้เปลี่ยนช่วงเรือนหลังกลางหรือถอนออกไปแล้วเปลี่ยนเป็นทรงปั้นหยาที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัด สุราษฎร์ธานี เล่าให้ฟังว่า เรือนพื้นถิ่นเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยผ่านยุคผ่านสมัยโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางอันเป็นเอกลักษณ์ของผู้คนในแต่ละพื้นที่ที่มีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน เหตุที่ต่างกันนั้นก็เนื่องมาจากชุมชนเปรียบเสมือนองค์กรที่มีชีวิตระบบหนึ่งมีความสัมพันธ์ขององค์ประกอบอันหลากหลายทั้งระบบธรรมชาติสิ่งมีชีวิตทั้งหลายซึ่งรวมถึงมนุษย์แต่ละองค์ประกอบในระบบมีกระบวนการสร้างตนเองในวิถีดำเนินของตนและมีความเชื่อมโยงระหว่างกันอย่างไร้รูปแบบที่เกื้อกูลกันสถาปัตยกรรมในแต่ละท้องถิ่นเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาอันสั่งสมสืบสานมาเป็นเวลานานมีความใกล้ชิดกับมนุษย์เนื่องจากมนุษย์ผู้สร้างสถาปัตยกรรมสอดแทรกแนวคิดการก่อสร้างก่อสร้างเรือนขึ้นในบริบทของตนกล่าวได้ว่าเรือนพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาในการสร้างและล้อมในการสร้างที่อยู่อาศัยการแนวคิดของกลุ่มชนนั้น ๆ ซึ่งแนวคิดก็เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาในการเรียนรู้บริบททางสังคมและระบบธรรมชาตินั่นเอง

๒.๒.๓ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม

นางหวันมีะ นุ้ยหมิม กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง อยู่บ้านเลขที่ ๘๗ หมู่ที่ ๒ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เล่าให้ฟังว่า ผ้าพุมเรียงมาจากกลันตัน ตรังกานู ซึ่งโดยส่วนใหญ่ชาวมุสลิมผู้หญิงทอผ้าผู้ชายเอาทะเลหาปลา ซึ่งร้านนี้ทอผ้ามาราวเกือบ ๗๐ ปีแล้ว เพราะทอผ้าตั้งแต่อายุ ๑๗ ปี ซึ่งลักษณะการแต่งกายชาวภาคใต้ใช้ผ้าหลายรูปแบบทั้งผ้าฝ้าย ผ้าแพร ผ้าเขียนลายเทียน ผ้ามัดย้อม แต่ผ้าที่มีชื่อเสียงที่สุดของภาคใต้กลับเป็นผ้ายกโดยเฉพาะจากนครศรีธรรมราชที่รู้จักในนามของผ้ายกเมืองนครต่อมาในภายหลังมีผ้าที่มีชื่อเสียงตามมาอีกหลายชนิดแต่ชาวบ้านปักซี่ได้ทั่วไปเดิมนิยมนุ่งผ้าคล้ายผ้าขาวม้ามีสีแดงการนุ่งผ้าปาเต๊ะหรือผ้าบาติกที่มีลวดลายสีสันหลากหลายเป็นความนิยมในช่วงหลังจากการรับอิทธิพลของเข้ามาเลเซียอินโดนีเซียชาวไทยมุสลิมภาคใต้นิยมนุ่งใส่ทรงลายตารางแบบชาวบางกอล ส่วนชาวไชยามีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นของตนเองใช้ผ้าทอพุมเรียงเป็นผ้าที่ทอจากอำเภอไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานีปัจจุบันผู้ทอส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมนิยมใช้เส้นฝ้ายล้วน แต่อาจผสมเส้นไหมบ้างเส้นไหมไชยามีคุณภาพดีที่สุด ซึ่งคนไทยไม่ค่อยชอบเลี้ยงตัวหนอนไหม เมื่อตอนที่ขายต้องเลี้ยงหนอนแล้วทำเป็นเส้น ๑ ถึงเท่ากับ ๓ กิโลกรัม จะได้เส้นไหม ๑ กิโลกรัมซึ่งเส้นไหมกิโลกรัมละ ๓,๐๐๐ บาทเมื่อเส้น

ใหม่ ๑ กิโลกรัมเอามาพอกแล้วจะได้ ๗ ชีด เพราะน้ำลายของตัวหนอนจะเป็นกาวเมื่อมาทำพอกแล้วจะเหลือประมาณ ๗ ชีดซึ่งมีกระบวนการหลายขั้นตอนมากกว่าจะเป็นขบวนการเป็นเสื้อผ้าที่เราใส่กันมีกระบวนการที่ซับซ้อนจึงทำให้ราคาค่อนข้างที่จะแพง สำหรับผู้ที่ต้องการความแวววาวใช้วิธีทอแบบยกดอกนิยมนำไปตัดเป็นผ้านุ่มสำเร็จเนื่องจากตัวชิน ใช้ด้ายสีล้วนจึงทำให้สีดูสดช่วยขัดลายเชิงให้เด่นขึ้น ลักษณะลวดลายเลียนแบบธรรมชาติเช่น ดอกพิกุล ดอกบัว ดอกมะลิ ลายก้านแย่ง เป็นต้น

๒.๒.๔ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับยารักษาโรค

คุณยายย่อง จันทรวิมล อายุ ๘๘ ปี และลูกสาว นางสาว นงสาตี อายุ ๖๒ปี จันทรวิมล อยู่บ้านเลขที่ ๒๘๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เล่าให้ฟังว่า เรื่องยาสมุนไพรเมื่อก่อนเขาเลี้ยงกันไม่ใช้อย่างนี้ โรคภัยไข้เจ็บก็น้อยการรักษาก็ใช้สมุนไพรเช่น “เด็กชั๊กกระดุก” ใช้ “จี้กลา” ที่ได้ถนุบำรุงมาผสมกับยาทำให้เด็กหายได้แต่ยายจำไม่ได้แล้วว่าเป็นยาสมุนไพรอะไรที่ทำให้เป็นลูกกลอน ซึ่งเลี้ยงลูกมาจนได้ทุกวันนี้สมุนไพรมากมายไม่ต้องปลูกขึ้นเองตามธรรมชาติ เอามาตำยาหม้อกิน สามวันเจ็ดวันก็หาย ตอนนี้อายุ ๘๒ ปีแล้วไม่เคยเป็นโรคอะไรแต่ต้อง “กินผักตามฤดูกาล” “จากผักกลายเป็นอาหาร จากอาหารกลายเป็นยาอายุวัฒนะ และนายเขารัตน์ หนูขุนนางอาชีพหม้อพื้นบ้าน อยู่บ้านเลขที่ ๘๖/๑ หมู่ที่ ๒ อายุ ๕๒ ตำบลทุ่งคา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้เล่าให้ฟังว่า ตระกูลของผมเป็น “ครุหมอยา” ตั้งแต่สมัยทวดมีการตำยาหม้อ เรียกว่า “หม้อกลางบ้าน” มีคนมาให้ตำกันอย่างมากมาย ซึ่งพ่อเล่าให้ฟังว่า พ่อก็ได้ตำยาจากปู่ซึ่งเป็นหมอชาวบ้านที่ตำยาเหมือนกันสิ่งที่สืบทอด “ยาริดสีดวง” เป็นยาที่สืบทอดตั้งแต่บรรพบุรุษ คือ ทวด ปู่ พ่อ และ ผมก็รุ่นที่ ๔ ซึ่งเป็นยาที่มีพูดต่อ ๆ กันมาโดยการจำจากรุ่นสู่รุ่นและหาความรู้เพิ่มเติมจากวิชาชีวะสาขาการแพทย์แผนไทย หลักสูตรวิชาแพทย์แผนไทย สาขาเภสัชกรรม ซึ่งตอนนี้ได้ทำยาสมุนไพรต้นสกุล ขึ้นมา คือ ยาแผนโบราณ แก้วริดสีดวง ๓๒ จำพวก แก้วลม ๓๒ จำพวก แก้วระดูขาว หรือระดูขัด เดินไม่สะดวก แก้วเจ็บเอว เข็ดลึง คลายเส้น ขาตามเท้า หน้ามือตาลาย หัวใจสั่น ขำระเมื่อมันในลำไส้ ถ่ายลม ทำให้นอนหลับ ลดไขมันตามสภาพถ่ายคล่อง คือ ให้นำเพชรสังฆาต ๑ ข้อนิ้วมือของผู้ป่วย ห่อด้วยกล้วย หรือ แตงกวา หรือมะขามเปียก เพื่อป้องกันไม่ให้ระคายคอ รับประทานทุกวัน หรือ นำมาทำเป็นลูกกลอน โดยนำเพชรสังฆาตมาบดละเอียดผสมกับเนื้อมะขามเปียก เพื่อให้ความเปรี้ยวฆ่าฤทธิ์ความดันของเพชรสังฆาต รับประทานหรือนำเอาเพชรสังฆาตสดมาชดเป็นม้วน ประมาณ ๑ กำมือ ต้มกับน้ำ ๑ ลิตร ประมาณ ๑ ชั่วโมง หรือจนกว่าสีจะออก อาจปรุงรสด้วยน้ำผึ้ง รับประทานเป็นประจำจะช่วยรักษาริดสีดวงและช่วยบำรุงกระดุก

๓.๓. วิเคราะห์ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี วิเคราะห์ผลนำเสนอผลโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) สามารถสรุปเป็น ๔ ประเด็น ดังนี้

๓.๓.๑. ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับอาหาร

บทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นที่ตั้งของเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางของเมืองศรีวิชัย มีหลักฐานแสดงถึงการตั้งรกรากและเส้นทางสายไหมในอดีต พื้นที่จังหวัด สุราษฎร์ธานี เจริญขึ้นจนเป็นอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๓ เป็นทั้งแหล่งเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม มีวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิด ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันมา มีรูปแบบฉันทลักษณ์ และภาษาที่ใช้เป็นไปตาม ความนิยมของท้องถิ่นนั้น พบมากได้แก่ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อม

เด็ก วรรณกรรม ประเภทนี้มีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น คือ ช่วยอธิบายความเป็นมาของชุมชน และเผ่าพันธุ์ของชาวเมืองสุราษฎร์ธานีและชุมชนใกล้เคียง สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรมของคนในชุมชน ซึ่งประวัติศาสตร์แห่งเมืองบ้านดอนนครโบราณยังมีหลักฐานการจารึกอีกด้วยว่า เดิมเมืองบ้านดอนยังไม่มี มีแต่เมืองท่าทองหรือเมืองกาญจนดิษฐ์ อีกด้านหนึ่งเป็นเมืองไชยาต่อมาสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (สมเด็จพระเจ้าองค์ใหญ่) มาต่อเรือรบที่ตำบลบ้านดอนในท้องที่ของอำเภอเมืองกาญจนดิษฐ์ ในการต่อเรือเป็นงานใหญ่เช่นนี้ก็เป็นธรรมดาที่ต้องมีคนทำงานมาอยู่อาศัยประชุมกันเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีการค้าขายข้าวปลาอาหารและปลูกเคหสถานอยู่ในตำบลบ้านดอนจึงกลายเป็นเมืองในเวลาต่อมาจึงถูกเรียกว่า “เมืองบ้านดอน” ในปัจจุบัน

๓.๓.๒. ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

แดนแถบแหลมมลายูตอนเหนือเมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ -๓,๐๐๐ ปีล่วงมาแล้วเราจะมีคนป่าพวกนิโกรไต เป็นเจ้าของถิ่นเดิมแล้วยังมีคนมาเลยี่ มอญ เขมร และไทยอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานจับจองแหล่งความอุดมสมบูรณ์ตามที่ราบชายทะเลท่ามาหากินกระจัดกระจายกันอยู่เป็นแห่ง ๆ และคนไทยยุคนี้ก็คือ บรรพบุรุษของคนไทยภาคใต้ในยุคนี้ ถ้าเราเชื่อว่ามนุษย์เผ่าต่าง ๆ อพยพมาจากพื้นที่ของแผ่นดินใหญ่เดินทางลงมาตอนใต้สะพานแหลมมลายูไปสู่เกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิกคนไทยบนแหลมมลายูก็ต้องเป็นคนไทยพวกแรกที่อพยพลงมาในแผ่นดินไทยทุกวันนี้ ที่สามารถเดินทางมาเป็นระยะไกลที่สุดการดำรงชีวิตของคนไทยภาคใต้ในสมัยโบราณก่อนที่จะได้รับอารยธรรมจากอินเดียก็ไม่แปลกแตกต่างไปจากผู้คนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์แม้จะมีลักษณะความเป็นอยู่ที่เจริญกว่าคนป่า พวกเขม็ง ซาไก ชาวเล (ชาวน้ำ) ตามที่ยังเป็นกลุ่มชนขนาดเล็ก ๆ กระจายเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ สภาพสังคมและวัฒนธรรมเป็นแบบสังคมแบบดั้งเดิม หรือที่เรียกว่าวัฒนธรรมไทยเดิมหรือแบบสมัยหินนั่นเองระบบเศรษฐกิจและสังคมยังนิยมหาอาหารโดยการล่าสัตว์ตามสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและต้องนับว่าการดำรงชีวิตไม่ผิดเคือง เพราะภาคใต้มีพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์มีทั้งป่าเขาและทะเลแม่น้ำลำคลองสายเล็ก ๆ สั้น ๆ มีอยู่ทั่วไปพื้นที่เพราะปลูก คือบริเวณที่ราบลุ่มชายทะเลเช่นแถบชายฝั่งตะวันออกอาทิเช่น ท่าชนะ ไชยา เป็นต้น นอกจากชาวอินเดียแล้ว จีน อาหรับ มลายู ยุโรปตะวันตกก็ได้เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายในภูมิภาคนี้แต่ไม่ได้ทิ้งร่องรอยอิทธิพลทางวัฒนธรรมไว้มากเหมือนอินเดียมีปรากฏอยู่บ้างก็คือชาวอาหรับได้นำเอาศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนตอนปลายแหลมมลายูและดินแดนบางส่วนในตอนใต้สุดของประเทศเป็นผลสำเร็จในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ทำให้ชาวไทยภาคใต้บางส่วนหันไปนับถือศาสนาอิสลามด้วย ส่วนจีนมีปรากฏอยู่บ้างโดยเฉพาะเครื่องถ้วยชามคันเป็นผลผลิตเพื่อการค้าขายจึงมีการการสร้างบ้านเรือนขึ้นกระจัดกระจายตามลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ ส่วนชาวอินเดียตั้งรกรากกลุ่มชนขนาดเล็ก ๆ กระจายเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ซึ่งปรากฏตามรอยอารยธรรมศรีวิชัยว่า คาบสมุทรมลายูสมัยก่อนยังมี ชื่อว่า “ตะโกลา” ซึ่งมีปรากฏในแผนที่โลกในเมืองไทย คือ ตะโกลา ซึ่งยึดว่าคนใต้มีมาก่อนแล้วมีการเชื่อม ตะกั่วป่าและตะโกลา (ทางค้าขายของชาวอินเดียและเปอร์เซียมายังอ่าวบ้านดอน) มายังบ้านเราเสียจนไฉนเมือง ๆ หนึ่งในอ่าวบ้านดอน ว่า Kokkonogara ซึ่งแปลว่า โคนครั้ง “นคร” นี้เป็นนครแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อยู่ตรงที่อ่าวบ้านดอน นี่คือหลักฐานความเจริญ ของเมืองต่าง ๆ นี้คือการเดินทางคาบสมุทรในยุค ๆ แรกเมื่อมาจอดแล้วก็ต้องหาทางไปที่ให้ที่สุด ทางป่า ทางน้ำทางบก ที่

เนียนได้ใช้สมุนไพรเพิ่มเติมจากชาวสุเมเรียน ได้แก่ ใบมะขามแขก หญ้าฝรั่ง ลูกผักชี อบเชย และ กระเทียม ในยุคต่อมาอียิปต์โบราณมีตำราสมุนไพรที่เก่าแก่มากคือ Papyrus Embers ซึ่งเขียนเมื่อ ๑,๖๐๐ ปี ก่อนคริสตกาล ซึ่งในตำรานี้ได้กล่าวถึงตำราสมุนไพรมากกว่า ๘๐๐ ตำรับ และสมุนไพร มากกว่า ๗๐๐ ชนิด เช่น ว่านหางจระเข้ เวอร์มวูด (wormwood) เปปเปอร์มินต์ ละหุ่ง เป็นต้น รูปแบบในการเตรียมยาในสมัยนั้น ได้แก่ การต้ม การชง ทำเป็นผง กลั่น เป็นเม็ด ทำเป็นยาพอก เป็น ขี้ผึ้ง หลังจากสมุนไพรได้เจริญรุ่งเรืองในอียิปต์แล้ว ก็ได้มีการสืบทอดกันมาทั้งในแถบยุโรปและ แอฟริกา เช่นเยอรมัน โปรตุเกส สวีเดน และโปแลนด์ ในแถบเอเชีย ตามบันทึกประวัติศาสตร์พบว่ามี การใช้สมุนไพรที่อินเดียก่อน แล้วสืบทอดมาที่จีน มะละกา และประเทศไทยจนพัฒนาเป็นภูมิปัญญา เพื่อการรักษาโรคที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศที่มีการค้าขายติดต่อตามเส้นทางการสัญจร เชื่อมโยงแต่ละเมืองยิ่งเดินทางแรมเดือนก็ต้องมี หมอที่สามารถรักษาการเจ็บป่วยได้มาที่ขบวนสินค้า เมื่อมีการพักแรมเกิดขึ้นก็เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการพูดคุยซึ่งเป็นสายใยสัมพันธ์ ของการสืบทอดการใช้สมุนไพรในด้านการบำบัดรักษาโรคมารั้งปัจจุบัน

โครงการย่อยที่ ๓ ศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมกับการจัดการตนเองของกลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัด สุราษฎร์ธานี สามารถสรุปเป็น ๓ ประเด็น ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน

๑.๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วย ทรัพย์) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนที่มีการก่อตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนลีเล็ด นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘จนถึงปัจจุบัน ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้านได้ร่วมกันมอบที่ดินทำเป็นถนนของชุมชน, สร้างสะพานคอนกรีตชมชุมชน ๒) การมี ส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันสร้างที่พักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ จัดทำกิจกรรมสันหนาคือ เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ ,ปลูกป่าชายเลน, ร้านค้ากลุ่มสินค้าโอท็อปผลิตภัณฑ์ชุมชนลีเล็ด สร้างร้านอาหารชุมชนและเครื่องดื่ม และสร้างป้ายบอกทางมายังชุมชนลีเล็ดอีกด้วย ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด ด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านนำกลุ่มท่องเที่ยวทุกกลุ่มปลูกป่าชายเลนเป็นการเพิ่ม ของป่าชายเลนและทรัพยากรในน้ำจึงเป็นการช่วยกันรักษาป่าชายเลนและทรัพยากรทางน้ำ และมีการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

๑.๒ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง การจัดการตนเองของ ชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งแวดล้อม และ ด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและ ผู้ใหญ่บ้านรวมกลุ่มจัดการตนเองด้านพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มชุมชน พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมุลเหล็ก และกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวโอท็อป นวัตวิถี บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันจัดกิจกรรมสันหนาคือ ได้แก่ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดีศรีวิชัย แซ่และอาบน้ำในบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ จัดการเรื่องที่พักเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ และ รีสอร์ทใกล้เคียง ๆ ตามความสะดวก และสร้างป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวชุมชนด้วย ๓) การมี

ส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกัน การจัดการภูมิ เป็นพิพิธภัณฑ์ การจัดการป่าชายเลนโดยการสร้างบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติ ๔ จุด

๑.๓ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด การจัดการตนเองของ ชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และ ด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและ ผู้ใหญ่บ้านได้สร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, แหล่งทำนาผลิตไข่เค็ม ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำ ชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้จัดกิจกรรมสันตนาการ ได้แก่ การท่องเที่ยวสถานที่ปฏิบัติธรรม, ศึกษา โบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย, พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ, วิธีและกระบวนการถ่ายทอด ความรู้สู่ผู้อื่น ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน จัดการบรรยากาศอย่างร่มรื่น เยียบสงบ. ถ้ำรักษาพระวิหารคด ,พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์, รูป ปั้นพระชยาภิวัฒน์, วิหารหลวงพ่อโต, การจัดการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในหมู่บ้าน

๑.๔ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง การจัดการตนเองของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้าน สภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกัน จัดการตนเองบ้านแหลมใหญ่ชายทะเลพุมเรียง, บ้านหัวเลนหมู่บ้านหัตถกรรมตีเด้นกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกัน จัดการตนเองตั้งแต่สร้างกิจกรรมปั่นจักรยาน,เที่ยวชิมอาหารทะเล, ศูนย์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม พุมเรียงศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดโครงการป่าในเมืองพุมเรียง, ผ้าทอกับวิถีชีวิตคนพุมเรียง

๒. การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า การส่งเสริม เครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องประกอบด้วย ๓ ประการดังนี้ ๑) การค้นหาคุณค่าและอัต ลักษณะของศิลปะในแต่ละชุมชน พบว่า คุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน คือ ธรรมชาติป่า ชายเลน วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, พ่อท่านข้าวสุกวัดบางไปไม้ และชายทะเลแหลมโพธิ์ ๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอด เพื่อสร้างมูลค่า พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องสร้างโปรแกรมการ ท่องเที่ยวเส้นทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจมีโอกาสได้สัมผัสเสน่ห์ชุมชน ด้วย และเชื่อมต่อส่งต่อเครือข่ายชุมชนอื่น ผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญให้เพิ่มข้อ ๓) คือการส่งเสริม การอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย พบว่า การส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายมีการท่องเที่ยว แห่งประเทศไทย (ททท) จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นคนชวนทุกเครือข่ายมาเรียนรู้ และตั้งเป็นคณะกรรมการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวขับเคลื่อนให้เชื่อมโยงกัน คณะกรรมการรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการ สืบสานเชื่อมโยงโดยการพินหาคนรุ่นหลังไปร่วม เชื่อมโยงเครือข่ายด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ทุกกิจกรรมจะต้องคืนให้แก่ชุมชน ๑๐ เปอร์เซ็นต์ทุกเครือข่าย

๓. พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า ชุมชน ลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด ชุมชนพุมเรียง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของ ชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี และการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีการมีส่วนร่วม

ในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ประกอบด้วย ๑. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชน แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพื้นที่ พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนร่วมกันเสียสละพื้นที่สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสันทนาการ เช่น เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ,ปลูกป่าชายเลน บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สู่ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานีด้านและ ๓) ด้านสภาพแวดล้อม พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีเจ้าหน้าที่นำนักท่องเที่ยวมาจุดแรกคือศูนย์ท่องเที่ยวชุมชนเล่าอดีต เช่นโครงการป่าในเมือง นำชมภูมิเป็นพิพิธภัณฑ์ ทูตทางวัฒนธรรมที่เป็นเสน่ห์ของชุมชน

โครงการย่อยที่ ๔ ศึกษาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัด สุราษฎร์ธานี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงการลงพื้นที่การสัมภาษณ์เชิงลึกสังเคราะห์ผลออกมาโดยวิธีการพรรณนาสังเคราะห์องค์ความรู้การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำตาปีซึ่งนำมาเสนอ ๓ ประเด็นดังนี้

๔.๑ เพื่อศึกษาศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี การศึกษาเอกสารข้อมูลภาคสนามการสัมภาษณ์เชิงลึกพร้อมทั้งกับอาศัยแนวคิด ทฤษฎีมาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับศักยภาพในการจัดการตนเอง เพื่อนำมาประมวลผล วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลนำเสนอผลโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) สามารถสรุปเป็น ๕ ประเด็น ดังนี้

๔.๑.๑ ด้านพื้นที่ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านพื้นที่เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวที่คงเป็นความธรรมชาติมากที่สุด ประกอบด้วย ๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด ป่าชายเลน มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติประกอบด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์หลากหลายชนิด ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ๓) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด สถานปฏิบัติธรรมชั้นแนวหน้าของเมืองไทย แหล่งบ่มเพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาของภาคใต้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๔) และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์ มีรูปปั้นยักษ์ นอกจากนี้ยังมีเกาะเสร็จ เกาะเล็กที่มีเนื้อที่ไม่มาก ชายหาดด้านหนึ่งเป็นทราย ส่วนอีกด้านเป็นหาดดินเลนที่ถูกทับถมจากตะกอนทรายและตะกอนดินเลนปากแม่น้ำตาปี ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนการท่องเที่ยว

๔.๑.๒ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึง กล่าวคือความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงชุมชน การเดินทางสามารถใช้เส้นทางถนนสายพุนพิน-สุราษฎร์ธานี เลี้ยวซ้ายไปตามถนนข้ามสะพานพระจุลจอมเกล้าข้ามแม่น้ำตาปี แล้วกลับรถได้สะพานข้ามทางรถไฟข้ามร่มงไปถึงสามแยกวัดดอนกฐินแล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนพุนพิน-ไชยสาบาล่าง ทางหลวง ๔๑๑๒ ถึงสาม

แยกเลี้ยวขวาไปตามถนนทุ่งโพธิ์-ลีเล็ดประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวขวาไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงชุมชนป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์ ตำบลลีเล็ด หากเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ข้ามสะพานแม่น้ำตาปีตรงศาลหลักเมือง ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ขับตรงไปถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวขวาไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงชุมชนป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์ จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ดไประยะทาง ๑๒ กิโลเมตร ถึงแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก จากวัดมูลเหล็กไปบ่อน้ำพุร้อน ระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากบ่อน้ำพุร้อนไปกลุ่มชุมชนเลม็ดระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร

๔.๑.๓ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี ออกเป็น ๖ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนาการ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ฯลฯ และ ๖) ร้านค้า

๔.๑.๔ ด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม ๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็น “ป่าเมฆอนเมืองไทย” มีระบบนิเวศแบบ ๒ น้ำ หรือเรียกว่า “น้ำกร่อย” ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพรรณไม้และพันธุ์สัตว์น้ำ โดยเฉพาะมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ อีกทั้งป่าชายเลนยังให้ประโยชน์ทั้งช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ และยังเอื้อประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่ เป็นดินป่าพรุน้ำเค็ม พืชพรรณเป็นพันธุ์ไม้ในป่าเค็ม ป่าชายหาดและป่าดิบชื้น ภูมิทัศน์พื้นที่เป็นลานหิน ๓) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด บริเวณสวนโมกขพลารามเป็นพื้นที่ป่าประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด บรรยากาศร่มรื่นเงียบสงบเหมาะกับการปฏิบัติธรรม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร สภาพแวดล้อมเป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม ไชยา อสม. สภาพแวดล้อมเป็นทุ่งนามีความเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเลี้ยงเป็ด ซึ่งชุมชนได้มีการรวมกลุ่มทำไข่เค็มไชยา ๔) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์เป็นป่าชายเลน มีต้นโกงกาง ต้นลำพู เกาะเสร้าง เป็นเกาะที่เกิดจากการพัดพาของสันททรายในทะเลที่มาสะสมกันนานวันเข้า ก็กลายเป็นเกาะทราย ที่มีต้นไม้ขึ้นมาพอให้ได้ร่มเงา เนื้อไม้ได้มากในยามที่น้ำขึ้น แต่ขนาดจะกว้างใหญ่เพิ่มขึ้นไปอีกหลายเท่าในยามที่น้ำลง และกลุ่มทอผ้าไหม

๔.๑.๕ ด้านการมีส่วนร่วม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔

แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม ๑) กลุ่มชุมชนลีเล็ด ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ได้ร่วมกับชาวบ้านหมู่ที่ ๔ ร่วมแรงร่วมใจกันนำเงินจากโครงการ SML ของหมู่บ้านมาสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน อำเภอและจังหวัดได้สนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมในการก่อสร้างทางเดินศึกษาธรรมชาติในป่าชายเลน โดยมีผู้ร่วมโครงการดังนี้ ๑.จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒. สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓.องค์การบริหารส่วนจังหวัด สุราษฎร์ธานี ๔. อำเภอพุนพิน ๕.องค์การบริหารส่วนตำบลลีเล็ด ๖.เครือข่ายชุมชนชายฝั่ง ๗.องค์กรเอกชน ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ได้ร่วมกับพันธมิตรดำเนินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลเลม็ด กลุ่ม อสม. และชุมชนเลม็ด ๓) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง เจ้าอาวาสวัดมุลเหล็ก นำโดยพระครูสุกิตติธรรมคุณและผู้นำชุมชน ชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินการโดยใช้สถานที่วัดมุลเหล็กก่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑสถาน ๔) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีนโยบายให้หน่วยงานในสังกัดจัดทำโครงการป่าในเมืองเพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่า อธิปไตยกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง จึงได้มีข้อสั่งการเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑ ให้สำนักงานบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ ๕ (สุราษฎร์ธานี) สำรวจคัดเลือกพื้นที่เพื่อจัดทำโครงการป่าในเมืองในพื้นที่บริเวณบ้านแหลมโพธิ์-แหลมทราย หมู่ที่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคราชการที่เกี่ยวข้องใน และยังมีหน่วยงานที่สนับสนุนอีก ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักศิลปวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลตำบลพุมเรียง

๔.๒ พัฒนาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

ผลการกำหนดเส้นทางสามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวออกมาได้เป็น ๓ รูปแบบดังนี้

๔.๒.๑ เส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน)

๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน

๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง (๑) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ศรีวิชัยที่วัดมุลเหล็ก (๒) บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ

จุดเด่น การเดินทางมาท่องเที่ยวที่มีความสะดวกสบายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสัมผัสวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน การเดินทางสะดวกไม่ไกลจากในเขตเมือง มีความปลอดภัยมีความหลากหลายของทรัพยากร ไฮไลด์สำคัญคือ ป่าชายเลน ป่ารุกทะเล ที่เป็นจุดแวะถ่ายรูปและเช็คอินเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาน้อยแต่อยากพักผ่อนได้ บรรยากาศแบบวิถีชีวิตและที่เป็นจุดเด่นนอกเหนือจากนี้คือ การล่องเรือที่นักท่องเที่ยวสามารถเลือกได้ ๒ อย่างคือ เรือยนต์และเรือพาย ส่วนเรือพายนักท่องเที่ยวสามารถพายเองได้ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ

สร้างเส้นทางการท่องเที่ยวใหม่ด้านการสร้างความประทับใจ การมาท่องเที่ยวแบบเข้ามาเย็นกลับจะสร้างความประทับใจในชุมชนได้เป็นอย่างดีการได้เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชนกลับไปเป็นที่ระลึก การได้เลือกชิมอาหารทะเลสด ขนมและอาหารท้องถิ่น การต้อนรับจากชาวบ้านจะสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวกลับมาอีกครั้ง

๔.๒.๒ เส้นทางวันเดียว (ค้างคืน)

เริ่มจาก ๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง (๑) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมูลเหล็ก (๒) บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ

จุดเด่น ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ดูหิ้งห้อยยามค่ำคืน พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ

ที่พักมีให้เลือกหลายแบบ โรงแรมที่อำเภอท่าฉาง การพักแบบโฮมสเตย์ที่ชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเลือกพักได้ตามสะดวก

สร้างเส้นทางการท่องเที่ยวใหม่ด้านการเรียนรู้การอนุรักษ์ธรรมชาติ การได้มาสัมผัสวิถีชีวิตการท่องเที่ยวแบบสบาย ๆ เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการการพักผ่อนสมอง ต้องการการเข้าถึงบรรยากาศของชุมชน การเข้าถึงพื้นที่ และการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นวัฒนธรรมของชุมชน การได้เรียนรู้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายให้เกิดจิตสำนึกเกิดการฟื้นฟูต่อไป

วันแรก

๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง (๑) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมูลเหล็ก (๒) บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ

วันที่สอง เริ่มจาก

๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด (๑) ศึกษาสถานที่ปฏิบัติธรรมสวนโมกขพลาราม (๒) ศึกษาแหล่งโบราณสถานวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร (๓) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไข่เค็ม อสม. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง (๑) ชมทิวทัศน์บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ (๒) ล่องเรือไปชมธรรมชาติเกาะเสรีจ (๓) ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง

สร้างเส้นทางการท่องเที่ยวใหม่ด้านคุณค่า การท่องเที่ยวแบบ ๒ วัน ๑ คืน เป็นการท่องเที่ยวแบบลึกซึ้งถึงการมาสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน การได้มาเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง การเข้าใจถึงคุณค่าของชุมชนเหล่านี้ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรมชุมชน ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การได้ลงมือทำไข่เค็ม การชมวิถีการทอผ้าไหม

สรุปแผนที่เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

จากแผนที่เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางได้ ๒ เส้นทาง ดังนี้ **เส้นทางที่ ๑** เดินทางจากอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ข้ามสะพานแม่น้ำตาปีตรงศาลหลักเมือง ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร โดยใช้ทางหลวงชนบท ๒๐๐๗ ถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวขวาไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด ไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ ระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร ถึงแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก จากวัดมูลเหล็กไปบ่อน้ำพุร้อนระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากบ่อน้ำพุร้อนไปกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดไปยังวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ถึงสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวขวาไปยังทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ระยะทาง ๖ กิโลเมตร ทางด้านซ้ายมือ จากวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ประมาณ ๓ กิโลเมตรถึงสี่แยกโมถ่ายเลี้ยวซ้าย ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑ ระยะทาง ๕ กิโลเมตรถึงสวนโมกขพลารามทางด้านขวามือ จากสวนโมกขพลารามไปยังกลุ่มชุมชนพุมเรียง ระยะทางประมาณ ๕ กิโลเมตร ถึงสี่แยกไชยาเลี้ยวขวา ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ถึงสี่แยกท่าโพธิ์ตรงไประยะทางประมาณ ๙ กิโลเมตร ถึงกลุ่มชุมชนพุมเรียง สำหรับเกาะเสร็จต้องนั่งเรือประมาณ ๒๕ นาที **เส้นทางที่ ๒** เดินทางจากสนามบินนานาชาติสุราษฎร์ธานีไปยังสวนโมกขพลาราม ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑ ที่มุ่งหน้าไปทางจังหวัดชุมพร ระยะทางประมาณ ๓๖ กิโลเมตร อยู่ทางด้านซ้ายมือ จากสวนโมกขพลารามไปยังวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ประมาณ ๓ กิโลเมตร ถึงสี่แยกโมถ่ายเลี้ยวขวา ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ระยะทาง ๖ กิโลเมตร ทางด้านขวามือ จากวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ถึงสี่แยกท่าโพธิ์ตรงไประยะทางประมาณ ๙ กิโลเมตร จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด ไข่เค็ม อสม. ถึงสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวขวา ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ ระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร ทางด้านขวามือ จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด ไข่เค็ม อสม. ไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ระยะทาง ๖ กิโลเมตร อยู่ทางด้านซ้ายมือ ตรงไปถึงแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก ระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากวัดมูลเหล็กตรงไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ใช้ทางหลวงชนบท ๒๐๐๗ ระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวซ้ายไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ระยะห่างจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ๑๒ กิโลเมตร

การพัฒนาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี จากการสนทนากลุ่ม พบว่า จากแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๔ แหล่งเปิดโอกาสเส้นทางหลักในการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นเพื่อมีเครือข่าย การเชื่อมโยงตั้งแต่ต้นทาง คือ นักท่องเที่ยวและปลายทางคือ แหล่งท่องเที่ยวให้เกิดการบริหารจัดการเพื่อตอบสนองความร่วมมือของเครือข่ายเป็นการทำงานร่วมกัน บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน การสร้างเครือข่ายการทำงานในการเชื่อมโยงงานจากชุมชน วิธีการคือ การส่งต่อ คือ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบางใบไม้ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนคลองน้อย กิจกรรมการท่องเที่ยวคือ

ล่องเรือ ชมวิถีชีวิตชาวบ้าน ชมหิ่งห้อย ในขณะที่นักท่องเที่ยวต้องการที่จะดูลิง เดินชมป่าชายเลน ก็ต้องส่งไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) หากต้องการแช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ต้องไปที่กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิธีการทำไข่เค็ม ต้องกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด การทอผ้าไหม ต้องเป็นกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง เป็นต้น ในแต่พื้นที่การท่องเที่ยวต้องมีอัตลักษณ์ และภาพลักษณ์ที่ดีในการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความมั่นใจให้นักท่องเที่ยวประทับใจที่ได้มาท่องเที่ยว อัตลักษณ์ของการท่องเที่ยว เช่น การมาท่องเที่ยวที่อำเภอ ขนอมต้องมาดูปลาโลมาสีชมพู แนวทางในการการอนุรักษ์ แหล่งท่องเที่ยวมีวิธีการอย่างไรให้เกิดการอนุรักษ์และให้สิ่งที่เป็นธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้ เช่น กุ้งหอย ปู ปลา ลิง และการคงอยู่ของวิถีชีวิตชาวบ้าน สำหรับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทางแหล่งท่องเที่ยวควรมีป้ายบอกให้ชัดเจน บางแหล่งท่องเที่ยวมีลิง ดังนั้นการให้อาหารลิงเป็นสิ่งสำคัญ อาจจะเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม ควรมีการประชาสัมพันธ์ และการสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

๔.๓ เสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

การวิจัยเรื่องเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มน้ำตาปี ศักยภาพในการจัดการตนเอง ๕ ด้าน ประกอบด้วย ๑. ด้านพื้นที่ มีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามและมีความเป็นธรรมชาติที่ไม่มีการตัดแปลงและเป็นแหล่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ๒. ด้านความสะดวกในการเข้าถึง มีสภาพของเส้นทางเดินทางที่สะดวก โดยเฉพาะเส้นทางหลักในการเดินทางได้หลากหลาย เส้นทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ๓. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ที่พักแรม ร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบริการต่าง ๆ สัญญาณโทรศัพท์ น้ำประปา ไฟฟ้าและการรักษาความปลอดภัย ๔. ด้านสภาพแวดล้อม สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ ระบบนิเวศ และสภาพอื่น ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว และ ๕. ด้านการมีส่วนร่วม ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนเพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของอารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

ดังนั้นการสร้าง เส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปีที่สร้างขึ้นในครั้งนี้จึงเป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นจากการวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชุมชน การทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและการสนทนากลุ่ม ทำให้ผู้วิจัยสามารถร่างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ที่มีชื่อว่า “LIFE SMILE” ซึ่งมีองค์ประกอบย่อยได้แก่ สำหรับการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

- ๑) L = Learning Center (แหล่งเรียนรู้)
- ๒) I = Identity of the community (อัตลักษณ์ชุมชน)
- ๓) F = Forest Resources (ทรัพยากรป่าไม้)
- ๔) E = Environmental Conservation (การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม)
- ๕) S = Sustainable Community (ชุมชนยั่งยืน)
- ๖) M= Mangrove Forest (ป่าชายเลน)
- ๗) I= Image (ภาพลักษณ์)
- ๘) L= Local Wisdom (ภูมิปัญญาท้องถิ่น)
- ๙) E= Ecosystem (ระบบนิเวศ)

จากการศึกษาผู้วิจัยสามารถให้คำอธิบายแนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาเส้นทาง LIFE SMILE ที่ได้จากการศึกษาชุมชน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี จากการการลงพื้นที่สัมภาษณ์ สันทนาการลุ่ม มีรายละเอียดดังนี้

๑. L = Learning Center (แหล่งเรียนรู้) หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ และประสบการณ์ ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตาม อรรถาธิบาย อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคล แห่งการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้จะมี ๒ ประเภทแหล่งเรียนรู้ภายใน และแหล่งเรียนรู้ภายนอก แหล่งเรียนรู้ ภายนอกได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี บุคคลสำคัญใน ท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นแหล่งการเรียนรู้ ทั้งในระบบ / นอกกระบวนการศึกษา และตาม อรรถาธิบาย จากแหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น

๒. I = Identity of the community (อัตลักษณ์ชุมชน) หมายถึง ลักษณะ เฉพาะถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชุมชนในเรื่องของงาน ประเพณี วัฒนธรรม อาหารการกิน การ แต่งกาย ที่อยู่อาศัย วิถีชีวิตชุมชน การประกอบอาชีพ และภาษาถิ่นของชุมชนนั้น ๆ และชุมชนยังคง สามารถรักษาวัฒนธรรมวิถีแบบเดิม ๆ ไว้ จนเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น ถ้านึกถึงป่าชายเลนต้อง มาที่ชุมชน ลีเล็ดเท่านั้น ไข่เค็ม อำเภอลำลูกกา

๓. F : Forest Resources (ทรัพยากรป่าไม้) หมายถึง ทรัพยากรป่าไม้เป็น ทรัพยากรที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนการนำทรัพยากรป่าไม้มาประยุกต์ โดยการนำการท่องเที่ยวมาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์

๔. E : Environmental Conservation (การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม) หมายถึง การที่ แต่ละชุมชนมีวิธีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีการคำนึงถึงระยะเวลาที่ใช้ให้ยาวนานให้เสียหายน้อยที่สุดโดยให้ผู้นำชุมชนชาวบ้านและ นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วม

๕. S : Sustainable Community (ชุมชนยั่งยืน) หมายถึง สภาพพื้นที่ของแต่ละชุมชน มีการทำอาชีพหลักและการดำเนินวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น การทำการเกษตรด้วยพื้นที่และวิถีชีวิตของ อาชีพที่ต้องอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งผู้นำและชุมชนต้องดำรงความเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไว้ โดยผ่านการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ เพิ่มองค์ความรู้มีการจัดการที่ เน้นด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนแต่ละชุมชนมีการนำทรัพยากรที่มีอยู่ใน ชุมชน เช่น ทรัพยากรป่าไม้ โกงกาง ต้นจาก ต้นลำพู ซึ่งเป็นจุดเด่นและมีความอุดมสมบูรณ์ชาวบ้าน สามารถนำทรัพยากรเหล่านี้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้หลากหลายแล้ว ชาวบ้านจะต้อง รู้จักถึงคุณค่าไม่ทำลายให้เสียหายช่วยกันดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่เหล่านี้ให้คงอยู่ตลอดไป เช่น ต้น จากที่ขึ้นอยู่ริมคลองนอกจากชาวบ้านจะใช้ประโยชน์จากต้นจากโดยการตัดไปทำจากมุงหลังคา ทำขนม หมวก ยังให้ความสวยงามของอุโมงค์ต้นจากที่เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว แต่ถ้าตัดไปขายหมดความ สวยงาม เหล่านี้ก็หมดไปจากทรัพยากรจะส่งผลให้ชุมชนจะต้องมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์มีน้ำที่ สะอาดมีระบบนิเวศน์ที่อุดมสมบูรณ์จึงจะทำให้เกิดชุมชนที่ยั่งยืน

๖. M= Mangrove Forest (ป่าชายเลน) หมายถึง ป่าไม้ผลัดใบประเภทป่าพรุชนิด หนึ่ง พบตามชายฝั่งทะเล หรือบริเวณปากแม่น้ำที่มีดินโคลน และน้ำทะเลท่วมถึง ลักษณะของป่าชนิด

นี่จะเป็นป่าที่มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น แต่ละชนิดมีรากค้ำยันและรากหายใจแตกต่างกันไป พันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ โกงกาง ประสัก โปรงหรือแสม ลำพู และลำแพน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา

๗. I = Image (ภาพลักษณ์) หมายถึง ภาพที่เกิดขึ้นในจิตใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวหรือหน่วยงานธุรกิจแห่งใดแห่งหนึ่ง ภาพลักษณ์ดังกล่าวนี้ จะหมายรวมไปถึงด้านการบริหารหรือการจัดการของแหล่งท่องเที่ยวด้วย และรวมไปถึงสินค้าและบริการที่มีจำหน่าย ความสะดวกในการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก บุคคลที่ให้บริการ

๘. L : Local Wisdom (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) หมายถึง ความรู้ความสามารถของชาวบ้านด้านต่าง ๆ ที่ใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตมีการสืบทอดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งบ่งบอกถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนที่คงวิถีแบบดั้งเดิมไว้ ฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละชุมชนถือเป็นสิ่งสำคัญและอัตลักษณ์ของชุมชนที่ช่วยในเรื่องการดำรงชีวิตการท่องเที่ยวการมีส่วนร่วมของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรดังนั้นทุกชุมชนมีภูมิปัญญาที่เป็นจุดเด่น เช่น กลุ่มชุมชนเลม็ด มีภูมิปัญญา ท้องถิ่นเรื่องการทำไข่เค็ม กลุ่มชุมชนท่าฉาง มีภูมิปัญญาเรื่องการรักษาโรค

๙. E= Ecosystem (ระบบนิเวศ) หมายถึง หน่วยพื้นที่หนึ่งประกอบด้วยสังคมของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมทำหน้าที่ร่วมกัน เช่น อากาศ น้ำและดินอินทรีย์ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กันเป็นระบบระบบนิเวศมีขนาดเท่าใดก็ได้ แต่ปกติครอบคลุมพื้นที่เฉพาะจำกัด เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่าระบบนิเวศ เอื้อประโยชน์ในแง่ของการตอบสนองความต้องการต่อการดำรงชีวิต เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคในระบบนิเวศ สามารถควบคุมการเพิ่มหรือลดผลผลิตทางการเกษตร การควบคุมศัตรูพืช การทำให้ผลผลิตทางการเกษตร เพิ่มขึ้นโดยไม่ต้องลงทุนเพิ่ม และความรู้เรื่องระบบนิเวศยังเป็นพื้นฐานในการรักษาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล ช่วยให้มนุษย์และสิ่งมีชีวิตใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาภูมิแม่ น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อยุทธศาสตร์วิชัย” สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

๑. ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนภูมิแม่ น้ำตาปี พบว่า ๑) ประวัติศาสตร์จากตำนานโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน พบว่า เต็มไปด้วยศิลปะ โบราณคดีและวัฒนธรรมตามแบบอินเดีย แสดงหลักฐาน ลักษณะของแผ่นดินรอบอ่าวบ้านดอน แผ่นดินในท้องที่อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอคีรีรัฐนิคม (ท่าขนอน) อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งตั้งอยู่รอบอ่าวใหญ่ เครื่องมือหินของสมัยอายุหิน รอบอ่าวบ้านดอนการที่ได้พบเครื่องมือหินแห่งสมัยอายุหิน เป็นจำนวนมาก มนุษย์รอบอ่าวบ้านดอน ก่อนชาวอินเดียเข้ามาเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ชาวอินเดียได้เกี่ยวข้องกับดินแดนแถบนี้ไม่น้อยกว่า ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ซึ่งตำนานโบราณคดี และเรื่องเล่าเกี่ยวกับพื้นที่ของพวกมลายูและพวกคนเดิม ๆ ของถิ่นนี้ โดยเฉพาะในการล่าสัตว์ และมีไม้ไผ่ก็ยังคงใช้กันในวงการพิธีกรรมนิยม เช่น การตัดสายสะตือเด็ก เป็นต้น” เครื่องมือหินแห่งสมัยหินยุคหลังนี้ คนพื้นเมืองเรียกกันว่า “หินขวานฟ้า” “ขวานมลายูบนแหลมมลายู เรียกขวานหินนี้ว่า “บาตุลินดา, ทะลินดา, หรือ บาตุปีเตอ” ซึ่งทั้งสามคำนี้ล้วนแต่แปลว่าสายฟ้าซึ่งประสบการณ์เกี่ยวกับโบราณวัตถุโบราณสถานในพื้นที่ทำให้เกิดเหตุการณ์อันสำคัญในสมัยโบราณในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของอ่าวบ้านดอนเอง หลักแห่ง

วิชาโบราณคดี คือถือเอาที่หลักฐานพยาน ปรากฏอยู่เป็นวัตถุแล้วเราอาจกล่าวได้โดยการคำนวณจากจดหมายเหตุจีนหรือจีนวัตถุ เช่น เศษกระเบื้อง สินค้าหรือแม่ที่สุดแต่รูปปฏิมากรรมต่าง ๆ ที่ตกลงนอนอยู่ เป็นเครื่องบอกเวลาก็กล่าวได้แต่เพียงว่าเมื่อสัก ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว เป็นอย่างนี้ เพราะว่า รอบอ่าวบ้านดอนทั้งชาวบ้านและนักโบราณคดี ผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศได้มีการค้นพบเครื่องหินของสมัยยุคหินและมนุษย์ที่อาศัยรอบอ่าวบ้านดอนตามเส้นทางตะกั่วป่า-รอบอ่าวบ้านดอน เป็นเส้นทางสำคัญสำหรับข้ามแหลมมาทำการค้าขายในบริเวณรอบอ่าวบ้านดอนนครแห่งประวัติศาสตร์ที่มีการผสมผสานวิถีชีวิตภูมิปัญญาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนถึงปัจจุบันซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพงศัณว์ สำเภาเงินได้ศึกษาเรื่องความเชื่อมโยงของวัฒนธรรมท้องถิ่นสมัยอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมและอารยธรรมโบราณ ในพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและคาบสมุทรมลายู นำเสนอ การศึกษาแหล่งชุมชนโบราณ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดนครศรีธรรมราช ก่อนปี พ.ศ. ๑๘๐๐ การศึกษาแหล่งในยุคก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องจากแหล่งโบราณคดีเกือบทั้งหมดมีการศึกษามาก่อนหน้านี้ มีการค้นพบมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ด้วยคุณลักษณะของแหล่งที่มีประกอบไปด้วยสร้างอาคารสิ่งก่อสร้างรูปเคารพที่มีอยู่บนพื้นที่เดียวกัน แหล่งชุมชนในปัจจุบันมีขอบเขตขนาดค่อนข้างชัดเจนซึ่งเป็นที่สังเกตได้ง่ายและเป็นที่รับรู้ของประชาชนในพื้นที่ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูศักดิ์ วิทยากรได้ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อการเข้าถึงทรัพยากรของคนเมืองน่าน เพื่อการเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างยุติธรรมและวิถีการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ภูมิศาสตร์และมานุษยวิทยา เพื่อเรียนรู้ถึงเรื่องราวของชาวบ้านที่มักไม่ปรากฏหรือเป็นที่รับรู้ในบทบันทึกอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยกำหนดประเด็นการวิจัยเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาโดยมีประเด็นการศึกษาที่อาศัยโมทัศน์ร่วมกัน ได้แก่ ประวัติศาสตร์ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ การบ่งบอก อัตลักษณ์ และการช่วงชิงการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ๒) วิเคราะห์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม พบว่า ชาวอินเดียได้มายังแหลมมลายูหรือดินแดนสุวรรณภูมิเพื่อประโยชน์แก่การค้า การเผยแผ่ศาสนาและวัฒนธรรม ด้วยการแสวงหาดินแดนนอกมาตุภูมิ ตั้งแต่สมัยเมื่อ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ได้ใช้ทางคมนาคมขนถ่ายข้ามแหลมที่ตะกั่วป่า-อ่าวบ้านดอนจนเป็นเหตุให้ดินแดนส่วนนี้ยังผลให้คนในอ่าวบ้านดอนมีลักษณะผิวกายไทยเดิมอย่างมากมาย เนื่องด้วยอิทธิพลแห่งวัฒนธรรมอินเดียที่อยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน เมื่อพิจารณาในภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ ทางฝั่งตะกั่วป่ามีที่ทอดสมอหลบมรสุมได้อย่างดีทุกฤดูกาล เรือที่มาจากอินเดียได้ เมื่อเดินทางมาถึงหมู่เกาะอันดามันจะต้องอ้อมไปทางใต้ไปตามช่องระหว่างหมู่เกาะ อันดามันกับหมู่เกาะนิโคบาร์แล้วเรือจะแล่นตรงไปยังตะกั่วป่าอย่างเหมาะสมที่สุด ส่วนขนบธรรมเนียมหรือประเพณีอันเป็นวัฒนธรรมที่เนื่องกันอยู่กับชีวิตประจำวันของคนในสมัยนั้น ส่วนที่เกี่ยวกับศิลป การโหราศาสตร์ ตันตล พรหมณ์ การแห่พระ การทำบุญสารท การกีดนิยาย หรือนิทาน การปรุงอาหาร ภาษาพูดของคนไทย ทั้งหมดตามที่กล่าวมานี้เป็นอันว่าเมื่อมองดูในด้านวัฒนธรรมโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว เราจะรู้สึกว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการมาของชาวอินเดียสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ เป็นอย่างนี้เพราะว่า ความเห็นเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นเส้นทางเรือสินค้าเดินระหว่างเมืองจีนและอินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ (แหล่งทองของสุวรรณภูมิ) นักประวัติศาสตร์ตีความว่า ศรีวิชัยร่ำรวยเพราะการค้า (อ่าวบ้านดอน) ก็คงจะเป็นจริง การเปลี่ยนแปลง การกระจายและการปรับตัวทางวัฒนธรรมภายในลุ่มแม่น้ำตาปิจนทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปิจนมาถึงปัจจุบันซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสักรินทร์ แซ่ภูได้ศึกษาเรื่องวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

ภายในท้องถิ่นริมฝั่งลุ่มน้ำชี กระบวนการทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “พื้นที่ (Space) ริมฝั่งลุ่มน้ำชี” ใน การศึกษาครั้งนี้ จะเป็นการสร้างความเข้าใจเชื่อมโยงจากพื้นที่ทางกายภาพไปสู่มิติต่าง ๆ เช่น มิติทาง ความเชื่อและศาสนา มิติทางการจัดการ มิติเชิงพฤติกรรม มิติของการสร้างอัตลักษณ์และการรวมกลุ่ม ของผู้คน เป็นต้นและสอดคล้องกับ วิบูลย์ เข็มเฉลิม ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ท้องถิ่นชุมชนบ้านป่าต้นน้ำคลองระบม-สียัด พบว่า พื้นที่ของชุมชนบ้านป่า มีความเป็นมาที่ยาวนานเกิน กว่าร้อยปีจากหลักฐานทางโบราณคดีของวัดท่าวอไทและโบราณวัตถุทั่วพื้นที่อีกทั้งยังคงเป็นเส้นทาง การค้าภายในประเทศเป็นที่ตั้งเมืองหน้าด่านในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและมีทางเชื่อมต่อสัญจรไป มาอย่างเมืองจันทร์เมืองเขมรและเมืองลาววันนี้ ของคนบ้านป่า มีความขัดแย้งในชุมชนผลสืบเนื่องจากวิถีคิด ที่เปลี่ยนไป ปัญหาปากท้องและความสัมพันธ์ในเชิงเครือญาติเปลี่ยนแปลง คนรุ่นใหม่เริ่มไม่สนใจชุมชน บางส่วนผันแปรไปรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม คนเฒ่าคนแก่ถูกปล่อยให้เลี้ยงหลานอยู่บ้าน ภูมิปัญญา ท้องถิ่นจางหายและขาดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ชุมชนให้คุณค่าและความสำคัญในความเชื่อของภูมิปัญญา และประเพณีน้อยลง ณ เวลานี้ คนบางกลุ่มเริ่มหันกลับมาทบทวนตัวเองจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อ เรียนรู้และสร้างความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาเดิมที่ใช้ต่อยอดความรู้ใหม่ สร้างความสัมพันธ์ใหม่แล้วนำไป จัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันของท้องถิ่น ๓) องค์ความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนรอบ อ่าวบ้านดอนลุ่มน้ำตาปีซึ่งคณะผู้วิจัยหวังอย่างเต็มเปี่ยมว่า การศึกษาครั้งนี้ “เปิดวิญญานแห่งศรีวิชัยจัก คินชีพัตย์ร่องรอยทางวิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ฝังรากลงสู่พื้นที่อ่าวบ้านดอน” ที่เคยมีในยุคนั้นกลับมาสู่ ดินแดนนั้นแห่งยุคนี้ ขึ้นมาเพื่อเป็นที่รองรับวิญญานแห่งศรีวิชัยอันจักคินชีพมาสู่ดินแดนนี้โดยการ ขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น ตลาดประชารัฐ ตลาด วัฒนธรรม ถนนสายวัฒนธรรม บ้านแม่น้ำเมืองคนดี วิถีวัฒนธรรมสืบต่อไป เป็นอย่างนี้เพราะว่า แผ่นดิน ที่เป็นกันอ่าวเหมาะแก่การหลบช่วงมรสุมเมื่อเรือสินค้าจำนวนมาก ๆ มาเจอกัน แลกเปลี่ยน ซื้อขาย สินค้าทำให้เกิดแหล่งรวมพ่อค้าวานิชต่าง ๆ มาร่วมตัวกัน พุดคุยกัน สื่อสาร ทำความเข้าใจวิถีชีวิตความเป็น กลายเป็นแหล่งรวมการผสมผสานที่มีร่องรอยของความเป็นอารยธรรมที่ทรงคุณค่าฝังรากลงสู่พื้นที่ อ่าวบ้านดอนปัจจุบันคือจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุล ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาแบบการส่งเสริมพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืนด้วยการ สังเคราะห์งานวิจัย พบว่า ปัจจัยเชิงผล มีจำนวน ๖ ปัจจัยย่อย คือ การรวมกลุ่ม การเรียนรู้วิถีชีวิต ดั้งเดิม การเรียนรู้วัฒนธรรมของชาวไทยพวน การอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวไทยพวน การสืบทอด วัฒนธรรมของชาวไทยพวน และการเผยแพร่วัฒนธรรมของชาวไทยพวน การพัฒนาแบบการส่งเสริม พฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยอย่างยั่งยืน คือ การส่งเสริมปัจจัยเชิงเหตุที่เกี่ยวข้องกับการ ส่งเสริมพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยพวนอย่างยั่งยืนจำนวน ๓ กลุ่มปัจจัย เพื่อนำไปสู่การ เกิดพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรมไทยพวนอย่างต่อเนื่องยั่งยืนต่อไปและสอดคล้องกับงานวิจัย ของ อนุสรณ์ อุณโณได้ศึกษาเรื่องสืบสร้างประวัติศาสตร์วัฒนธรรม อัมพวาสวนนอกตำบลบางนางลี่” พบว่า ท้องถิ่นบางนางลี่ได้ผ่านกระบวนการปรับตัวเข้ากับเงื่อนไขเชิงนิเวศวิทยาเศรษฐกิจและการเมือง มาอย่างต่อเนื่องกล่าวในเชิงนิเวศวิทยาชาวบางนางลี่สมัยบุกเบิกได้ปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศบริเวณ รอยต่อปากแม่น้ำด้วยการปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นแนวตามริมน้ำและพัฒนาระบบสวนยกร่องสำหรับ ปลูกพืชผักผลไม้มาจนถึงปัจจุบัน

๒. การศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ๑) วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ที่มีความจำเป็นในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ได้สอดแทรกภูมิปัญญาของการดำเนินชีวิตที่ซ่อนอยู่ภายใต้ปัจจัย ๔ ในตามวิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำตาปีซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักในพื้นที่ อำเภอไชยา อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง อำเภอกาญจนดิษฐ์ เป็นต้น ทำให้เกิดบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิด ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันมาที่มีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรมของคนในชุมชน เป็นแหล่งบันทึกข้อมูลด้านประเพณี สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ มีการเชื่อมโยงวิถีชีวิตภูมิปัญญากับอารยธรรมศรีวิชัยโดยผ่านการกระจายวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาวัฒนธรรมต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีอย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้ เป็นอย่างนี้เพราะว่า เข้ามาค้าขายของ อินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ และจีน ได้พาวิถีการการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้นมาด้วย มีการเชื่อมโยงวิถีชีวิตภูมิปัญญากับอารยธรรมศรีวิชัยโดยผ่านการกระจายวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในเรื่องของอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาวัฒนธรรมต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีอย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้สอดคล้องกับรายงานวิจัยของณรงค์ บุญสวยขวัญ ได้ศึกษาวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่อง มาจากการพัฒนาของรัฐในระยะแผนพัฒนาฉบับที่ ๑-๘ วิถีชีวิตชาวลุ่มน้ำปากพนังจึงมีความผูกพันกับสายน้ำมาตั้งแต่อดีต ทั้งการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการสัญจรไปมา ส่งผลให้พื้นที่ในส่วนที่ติดแม่น้ำลำคลอง มีกิจกรรมการใช้เรือในลักษณะต่าง ๆ เช่น ใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพการประมง ซึ่งมีทั้งเรือตั้งเกเรืออวนลาก เรืออวนรุน และเรือประมงพื้นบ้านขนาดเล็ก การใช้เรือเพื่อการรับส่งสินค้า การใช้เรือเป็นพาหนะเพื่อการสัญจรไปมาหาสู่กันและสอดคล้องกับรายงานวิจัยของ บวรณัฐ เพรมาสิงห์ ได้ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมอาหารพื้นบ้านของกลุ่มพันธุ์กัญจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ลักษณะทางภูมิประเทศ บริเวณที่ราบลุ่มแหล่งน้ำอยู่รอบ ๆ สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติวิถีชีวิตที่นำมาประกอบอาหารมีการผสมผสานกับอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น เขมรลาว เป็นต้น ๒) ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี เป็นองค์ความรู้ความสามารถและทักษะซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรร รุ่งแต่ง พัฒนา ถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาของคนในลุ่มแม่น้ำตาปีที่เกี่ยวข้องกับการยังชีพและการสร้างรายได้ซึ่งอาศัยทักษะและเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นตั้งแต่การเลือกรร คัดสรร ทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบและมีวิธีปรุงที่ใช้ฐานภูมิปัญญาผ่านกระบวนการสืบทอดต่อกันมาในชุมชนภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นปักษ์ใต้ ด้วยวิธีการที่บรรพบุรุษได้ทดลองคัดเลือก และผสมผสานไว้อย่างเหมาะสมและลงตัว สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาอัน มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้การคิดค้น ดัดแปลงและพัฒนาจนได้วิธีการได้สูตรเฉพาะ หรือมีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งเกิดจากการสั่งสมสื่อสารอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือชุมชนโดยมีชุมชนเป็นเจ้าของจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นปักษ์ใต้ในปัจจุบัน เป็นอย่างนี้เพราะว่า ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการยังชีพและการสร้างรายได้ซึ่งอาศัยทักษะและเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นตั้งแต่การเลือกรร

คัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบและมีวิธีปรุงที่ใช้ฐานภูมิปัญญาที่มีอยู่กับบุคคล ผ่านกระบวนการสืบทอดต่อกันมาในชุมชนมีลักษณะเป็น ภูมิปัญญาของบุคคลที่เกิดจากการเรียนรู้การคิดค้น ดัดแปลงและพัฒนาจนได้วิธีการได้สูตรเฉพาะหรือมีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งเกิดจากการสั่งสมสื่อสารอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่น จนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนซึ่งสอดคล้องกับรายงานวิจัยของพรจิตร ชูชื่นได้ศึกษาการศึกษาารูปแบบและการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ ชุมชนบ้านคลองเสียว เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ ได้ถูกกระบวนการภูมิปัญญาที่ผ่านมา การออกแบบทดลองปฏิบัติการ โดยการจัดเวทีความร่วมมือในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์อย่างมีส่วนร่วมระหว่างเยาวชน ครูภูมิปัญญาและองค์กรท้องถิ่น การทดลองปฏิบัติการเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์บ้านคลองเสียว ทำให้เกิดความร่วมมือในการสืบทอดภูมิของโนราห์อย่างมีส่วนร่วมระหว่างเยาวชน ครูภูมิปัญญา และองค์กรท้องถิ่น การทดลองปฏิบัติการเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาตามรูปแบบกระบวนการที่ค้นพบและสอดคล้องรายงานวิจัยของจิราวรรณ คำขาว ได้ศึกษาเรื่อง การปรับตัววิถีพึ่งตนเองบนฐานทรัพยากรของชุมชนบ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ในยุคหาอยู่กินอยู่คนในชุมชนดำรงชีวิตโดยพึ่งธรรมชาติแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นและการบุกรุกมีมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและลดน้อยถอยลง คนในชุมชนเรียนรู้พัฒนาการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ หมู ควายเมื่อเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า “ยุคทำอยู่ทำกิน” แต่ในวันนี้สังคมได้ก้าวเข้าสู่ยุค “ทำมาค้าขาย” และเป็นยุคทุนนิยมบริโภคนิยมที่มีการแข่งขันกันสูง นับว่าเป็นยุคทองของคนที่เข้มแข็ง คนอ่อนแอจะอยู่อย่างลำบาก ต้องมีการแข่งขันราคา ต้นทุน และคุณภาพ คนในชุมชนจึงต้องเร่งพัฒนาให้พึ่งตนเองได้ เนื่องจากธรรมชาติแวดล้อมและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำมาเลี้ยงชีพ โดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรรมในยุคทำมาค้าขายมีความแตกต่างจากยุคก่อน ๆ ๓) วิเคราะห์ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปิจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นที่ตั้งของเมืองเก่า เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรืองในอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้ภาคใต้มีความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียอาคเนย์มาโดยตลอด เช่น ค้าขายกับจีน ได้แก่ ไข่มุก เครื่องแก้ว น้ำหอม อัญมณี นอแรด มีการติดต่อกับอินเดียมีการเผยแผ่ศาสนาพุทธและพราหมณ์ซึ่งมีอิทธิพลทางด้านศิลปะเป็นอย่างมาก รวมทั้ง วรรณคดี ความเชื่อ ประเพณี และกฎหมาย จากนั้น มีการค้าเครื่องเทศชาวเปอร์เซียและชาวอาหรับได้ขยายสู่แหลมมลายู ทำให้ชาวพื้นเมืองภาคใต้ มีประวัติศาสตร์แห่งเมืองบ้านดอน นครโบราณที่มีคนมาอยู่อาศัยประชุมกันเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีการค้าขาย ข้าวปลาอาหารและปลูกเกษตรสถานอยู่ในตำบลบ้านดอนจึงกลายเป็นเมืองในเวลาต่อมาจึงถูกเรียกว่า “เมืองบ้านดอน” นครประวัติศาสตร์ที่ในปัจจุบันคือที่ตั้งของจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั่นเอง เป็นอย่างนี้เพราะ แหล่งเศรษฐกิจแหล่งประวัติศาสตร์และแหล่งวัฒนธรรม วิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิดระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบทอด ๆ กันมาทำให้เกิดการเชื่อมโยงของวิถีชีวิต วัฒนธรรมแล้วมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนมาถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องรายงานวิจัยของงามนิจ กุลกัน ได้ศึกษาเรื่องการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรีซึ่งการจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ยังไม่มีการจัดบันทึกองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเพียงการบอกเล่าและการสาดิตโดยอาศัยการจดจำ ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญหาย วิธีการอนุรักษ์ถ่ายทอด ส่งเสริมวัฒนธรรม มีการสนับสนุนกลุ่มอาชีพและการจัดโครงการกิจกรรมต่าง ๆ เป็นประจำทุกปีได้แก่ ประเพณี

วันขึ้นปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีลอยกระทงโดยร่วมมือกับโรงเรียนนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำและสอดคล้องรายงานวิจัยของนายพินิจ ชาติพิสิกุล ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์การทอผ้าไหมพุ่มเรียง อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องการทอผ้าหรือครุผ้าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมทางการทอผ้าของท้องถิ่นอยู่คู่กับคนรุ่นหลัง ควรฟื้นฟูให้เกิดการรวมกลุ่มทำการทอผ้ายกดอกพุ่มเรียงให้เข้มแข็ง ทำองค์ความรู้ซึ่งอยู่ในรูปนามธรรมให้เป็นรูปธรรม และผลักดันให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในโรงเรียนของท้องถิ่นพุ่มเรียงเพื่อคงอยู่คู่กับท้องถิ่นต่อไป

๓. พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า

๓.๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน ผลวิจัยพบ ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านพื้นที่ พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนร่วมกันเสียสละพื้นที่ สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ผลเป็นเช่นนี้เพราะภาคประชาสังคมทั้งผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้านมีส่วนร่วมเสียสละพื้นที่กันมากเสียสละเพื่อคนส่วนใหญ่ของชุมชนในเบื้องต้นและวางแผน ประชุมนโยบายหรือแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ กัน และแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วน ๆ เพื่อการจัดการตนเองของชุมชน (๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสันทนาการ เช่น เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ, ปลูกป่าชายเลน บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้แสดงความคิดเห็นเป็นส่วนใหญ่ ส่วน (๓) ด้านสภาพแวดล้อม พบว่าทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านมีส่วนร่วมในการคิดกฎระเบียบการให้บริการของชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวสัมผัสเสน่ห์ของชุมชนสอดคล้องกับงานวิจัยฉัตรพร ดอกบุญนาค และฐาปกรณ์ ทองคานูช ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนในตลาดร้อยปีสามชุกอำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดการด้านการท่องเที่ยว นั้น คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านของการจัดการด้านสถานที่ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในวางแผน การประชุมนโยบายหรือแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ด้านของสิ่งอำนวยความสะดวกนั้นชุมชนจะมีส่วนแค่การแสดงความคิดเห็นว่าดีหรือไม่ ต้องการหรือไม่ต้องการ แต่ไม่ได้เข้ามาส่วนในการวางแผน คิดนโยบาย หรือการจัดการมากแต่อย่างใด และด้านบุคลากร ประชาชนหรือคนในชุมชนนั้น มีส่วนร่วมมากแต่ในส่วนของการจัดการด้านกฎเกณฑ์ทางการท่องเที่ยวในตลาดร้อยปีสามชุกนั้น คนในชุมชนมีส่วนร่วมลดลงหากเทียบกับด้านอื่น ๆ เนื่องจากปัจจุบันกฎเกณฑ์ต่าง ๆ คือกฎที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ไม่ได้มีการวางกฎเกณฑ์ที่ตายตัว ชุมชนแห่งลุ่มแม่น้ำตาปีมีศักยภาพในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ มีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ สอดคล้องกับงานวิจัยของอัจฉรา ศรีลาชัย และภูเกริก บัวสอนได้วิจัยเรื่องแนวทางการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า ๑) ชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว โดยมีความพร้อมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ มีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และมีบริการบ้านพักโฮมสเตย์ ๒) ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน บ่งชี้จากรางวัลในระดับต่าง ๆ เช่น รางวัลหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และรางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย และ ๓) ควรเร่งจัดทำแผนการ

จัดการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการท่องเที่ยวให้เพิ่มมากขึ้น เพราะฉะนั้นพลวัตภาคประชาสังคมนั้นสิ่งจำเป็นต้องมีคือการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนสอดคล้องกับยุทธการจินะคำปา และ ศิวรักษ์ ศิวารมย์ ได้วิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาต้นแบบชุมชนบริหารจัดการตนเอง: กรณีของตำบลหมก อำเภอสาร์ภี จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่ามีการบวนการบริหารชุมชนด้วยการส่งต่อความยั่งยืนของชุมชนโดยมีการพัฒนาชุมชนคือ ชุมชนมีเป้าหมาย มีทิศทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ให้สืบทอดไปยังคนรุ่นหลัง มีระบบฐานข้อมูลที่สำคัญของชุมชนที่สามารถนำไปวางแผนและกำหนดแนวทางการพัฒนาจนเกิดแผนพัฒนาชุมชนเองในการพัฒนาเน้น เรื่องการมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานด้านการพัฒนา และติดตามตรวจสอบอย่างเป็นรูปธรรม

๓.๒ การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ผลการวิจัยพบว่า ๑) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลีเล็ด สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way ๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ ๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ๒) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนท่าฉาง สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมูลเหล็ก ๒) แชน้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่วัดธารน้ำร้อน ชุมชนท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนเลม็ด สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ๒) สวนโมกข์ ๓) แหล่งผลิตและซื้อขายไข่เค็ม ๔) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนพุมเรียง สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) แหลมโพธิ์ ๒) กลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง ผลเป็นเช่นนี้เพราะว่าการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี เป็นสิ่งที่เปิดโอกาสสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนโดยไม่ต้องใช้งบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐแล้วนำมาต่อยอด กลายเป็นอาชีพที่มีรายได้เอกลักษณ์ของคนได้ ต้องบอกว่าเสน่ห์ของความเป็น Thailand เป็นเสน่ห์ที่ให้เกิดการเคลื่อนไหว จากจุดที่ ๑ ไปจุดที่ ๒ ของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนแม่น้ำตาปี ในชุมชนมีมะพร้าวก็พัฒนามาทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็นจนปัจจุบันเป็นสินค้าโอท็อป (OTOP) ระดับ ๕ ดาวเรามีป่าจาก นำมาพัฒนาสร้างเป็นอุโมงค์จากเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเรือชมอุโมงค์ต้นจาก, เราเริ่มก่อตั้งเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชน รวมตัวกันแล้วสำนักงานท่องเที่ยวก็หาผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ตั้งนั้นชาวบ้านได้สร้างพลังจากการมีส่วนร่วมและส่งเสริมความเป็นเครือข่ายให้เกิดความเชื่อมโยงกัน สอดคล้องกับปรีชา พันธุ์แน่น และคณะ ได้วิจัยเรื่อง โครงการ การใช้ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างพลังความร่วมมือของคนสายคลองบางบัว ผลการวิจัยพบว่า (๑) ชาวบ้านได้สร้างพลังจากการมีส่วนร่วม การวิจัยได้สร้าง ความเชื่อมโยงของคนในสายคลองเข้าด้วยกัน ทำให้ลดความขัดแย้ง และสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน นอกจากนี้ กระบวนการทำวิจัยได้สร้าง การเรียนรู้ร่วมกัน ใช้ความรัก ความเคารพในศักดิ์ศรี

เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ การทำวิจัยได้สัมผัสกับชุมชน ชาวบ้านมีความสุขที่ได้เข้าร่วมงานวิจัยที่เป็นกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ (๒) การใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการสร้างพลังชุมชนดีกว่าเครื่องมืออื่น ๆ เพราะว่าประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเรื่องราวของชาวบ้านที่ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของ ข้อมูลเหล่านี้ปราศจากผลประโยชน์ การเล่าเรื่องราวของตนในอดีตเป็นการเรียนรู้แบบธรรมชาติที่ชาวบ้านทำกันอยู่แล้ว สอดคล้องกับวลีย์พร สุพรรณและคณะ ได้วิจัยเรื่อง การสร้างยูวีจี้ผ้าไหมสีนํ้าเงิน เป็นกระบวนการขับเคลื่อนในการสืบทอด อนุรักษ์คุ้มครองศิลปปะการทอผ้าในตำบลสันกำแพง อำเภอกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ช่วยให้เกิดการรื้อฟื้นศิลปปะการทอผ้าไหมสีนํ้าเงินที่กำลังจะสูญหายไปพร้อมกับตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลับมาอีกครั้ง และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลสันกำแพง โดยความร่วมมือของหน่วยงานหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาให้สนับสนุนและขับเคลื่อนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงกลุ่มเยาวชนและคนในชุมชน ให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม

๓.๓ วิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเสม็ด ชุมชนพุมเรียง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี และการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ประกอบด้วย ๑. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชน แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านพื้นที่ พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนร่วมกันเสียสละพื้นที่ สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน (๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสันทนาการ เช่น เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ,ปลูกป่าชายเลน บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สู่ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานีด้านและ (๓) ด้านสภาพแวดล้อม พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีเจ้าหน้าที่นำนักท่องเที่ยวมาจุดแรกคือศูนย์ท่องเที่ยวชุมชนเล่าอดีต เช่นโครงการป่าในเมือง นำชมภูมิเป็นพิพิธภัณฑ์ ทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเสน่ห์ของชุมชนและประกอบด้วยการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องประกอบด้วย ๒ ประการดังนี้ (๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปปะในแต่ละชุมชน พบว่า คุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปปะในแต่ละชุมชน คือ ธรรมชาติป่าชายเลน วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, พ่อท่านข้าวสุกวัดบางใบไม้ และชายทะเลแหลมโพธิ์ (๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจมีโอกาสได้สัมผัสเสน่ห์ชุมชนด้วย และเชื่อมต่อส่งต่อเครือข่ายชุมชนอื่น ส่วนผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญให้เพิ่มอีกข้อ คือการส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย พบว่า การส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นคนชวนทุกเครือข่ายมาเรียนรู้ และตั้งเป็นคณะกรรมการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวขับเคลื่อนให้เชื่อมโยงกัน คณะกรรมการรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการสืบสานเชื่อมโยงโดยการค้นหาคนรุ่นหลังไปร่วม เชื่อมโยงเครือข่ายด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทุกกิจกรรมจะต้องคืนให้แก่ชุมชน ๑๐ เปอร์เซ็นต์ทุกเครือข่าย ผลเป็นเช่นนี้เพราะภาคประชาสังคม

ในการจัดการตนเองของชุมชนทำให้เกิดความเชื่อมโยงของเครือข่าย สอดคล้องกับ มัสลิน รัตนภูมิ ได้วิจัยเรื่องบทบาทของประชาสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มประชาสังคมด้านการแสวงหาความรู้เพื่อนำมาพัฒนาท้องถิ่น เป็นความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะพลเมือง

๓.๔ เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า ๑) ศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปีประกอบด้วย (๑.๑) ด้านพื้นที่ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุ่มเรียง มีศักยภาพด้านพื้นที่เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวที่คงเป็นความธรรมชาติมากที่สุด ประกอบด้วย ป่าชายเลน มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ประกอบด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์หลากหลายชนิด แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ สถานปฏิบัติธรรมชั้นแนวหน้าของเมืองไทย แหล่งบ่มเพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาของภาคใต้ และมีทิวทัศน์ที่สวยงาม วิวดิตทะเลสวนสาธารณะแหลมโพธิ์ มีรูปปั้นยักษ์ นอกจากนี้ยังมีเกาะเสร็จ เกาะเล็กที่มีเนื้อที่ไม่มาก ชายหาดด้านหนึ่งเป็นทราย ส่วนอีกด้านเป็นหาดดินเลนที่ถูกทับถมจากตะกอนทรายและตะกอนดินเลนปากแม่น้ำตาปี ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนการท่องเที่ยวชุมชนพุ่มเรียง แสดงให้เห็นว่าแต่ละกลุ่มชุมชนมีจุดเด่นด้านพื้นที่แตกต่างกันตามสภาพภูมิศาสตร์ มีทั้งแหล่งพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ และแหล่งพื้นที่เป็นโบราณสถาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของชัชวาล ธรรมสอนการวิจัย เรื่อง แผนที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ๑. ผลการสืบค้นแหล่งธรรมชาติและศิลปกรรมชุมชนจัดทำแผนที่ด้วยระบบ GPS จุดเด่นของแหล่งธรรมชาติและศิลปกรรมชุมชน ประกอบด้วย แผนที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติแม่वंคี อุทยานแห่งชาติคลองลาน อุทยานแห่งชาติคลองน้ำไหล อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติตำบลนาบ่อคำ แผนที่แหล่งศิลปกรรมท้องถิ่น ประกอบด้วย แหล่งศิลปกรรมวัดนาบ่อคำ แหล่งศิลปกรรมวัดชัยภูมิ แหล่งศิลปกรรมภายในวัดสร้อยสุวรรณและศาลเจ้าแม่สร้อย แหล่งศิลปกรรมภายในวัดแม่ธานีและศาลเจ้าแม่สร้อย แหล่งศิลปกรรมภายในวัดปางขนุน แหล่งศิลปกรรมภายใน วัดคลองน้ำไหล แหล่งศิลปกรรมโบสถ์คริสต์จักร บ้านคลองลานพัฒนา และแหล่งศิลปกรรมภายในวัดเขาแก้วสวรรค์ (๑.๒) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุ่มเรียง มีศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึง กล่าวคือ ความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงชุมชน การเดินทางสามารถใช้เส้นทางถนนสายพุนพิน-สุราษฎร์ธานี เลี้ยวซ้ายไปตามถนนข้ามสะพานพระจุลจอมเกล้าข้ามแม่น้ำตาปี แล้วกลับรถได้สะพานข้ามทางรถไฟขั้วบรมมุงไปถึงสามแยกวัดดอนกฐินแล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนพุนพิน-ไชยสาบาล่าง ทางหลวง ๔๑๑๒ ถึงสามแยกเลี้ยวขวาไปตามถนนทุ่งโพธิ์-ลีเล็ดประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวขวาไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงกลุ่มท่องเที่ยว

ชุมชนลีเล็ด ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์ หากเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ข้ามสะพานแม่น้ำตาปีตรงศาลหลักเมือง ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ขับตรงไปถึงสี่แยกบางปอ เลี้ยวขวาไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงชุมชนป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์ จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ดไประยะทาง ๑๒ กิโลเมตร ถึงแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก จากวัดมุลเหล็กไปบ่อน้ำพุร้อน ระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากบ่อน้ำพุร้อนไปกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดระยะทาง ๖ กิโลเมตร จากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดไปยังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร แสดงให้เห็นว่า แหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๔ แหล่งมีความสะดวกในการเข้าถึงได้สะดวกมากที่สุด สามารถใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ ตลอดเส้นทางท่องเที่ยว ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของกรวิภา ไชยวงศ์ การวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ยั่งยืนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ผลการวิจัยสรุปได้ว่า นักท่องเที่ยวเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวพร้อมปัญหาที่พบในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดเชียงราย พบว่า นักท่องเที่ยวพบปัญหาด้านการรองรับนักท่องเที่ยวคือ การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวไม่สะดวก เช่น ไม่มีรถรับส่ง/ไม่มีป้ายบอกทาง (๑.๓) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งในการศึกษารั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี ออกเป็น ๖ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) ที่พักมีทั้งโรงแรมรีสอร์ท และโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวได้เลือกพักได้สะดวก ๒) ร้านอาหารมีให้นักท่องเที่ยวได้เลือกรับประทานอาหารได้หลากหลายทั้งอาหารพื้นบ้าน อาหารทะเลสด ๆ และการรวมกลุ่มของชุมชนในการจำหน่ายร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง สามารถใช้เส้นทางถนนสายพุนพิน-สุราษฎร์ธานี ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ และเดินทางโดยเครื่องบิน เที่ยวบินในประเทศเส้นทางกรุงเทพมหานคร-สุราษฎร์ธานี มีทั้งหมด ๔ บริษัท ได้แก่ บริษัท ไทยสมายแอร์แอร์ จำกัด บริษัท ไทยแอร์เอเชีย จำกัด บริษัท สายการบินนกแอร์ จำกัด และบริษัท ไทยไลอ้อนแอร์ จำกัด ระยะทางจากสนามบินไปตัวเมืองอำเภอไชยา ๓๖ กิโลเมตร ๔) กิจกรรมสันทนาการ มีศักยภาพด้านกิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ เดินป่า Walkway ไปประมาณ ๗๐๐ เมตร ก็จะไปถึงจุดชมวิว ที่นี้มีต้นลำพูกว่าล้านต้นเรียงรายอยู่สองข้างทาง ล่องเรือชมธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลน สัมผัสวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ และกิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติ ปลูกป่าชายเลน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาเป็นกลุ่ม หน่วยงานภาครัฐ นักเรียนนักศึกษา เพื่อมาศึกษาแหล่งเรียนรู้ป่าชายเลน เดินตามสะพานคอนกรีต ชมวิวไปจนถึงปากน้ำ บางกลุ่มก็ล่องเรือ วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน การออกหาปลา หากุ้ง โดยเฉพาะกุ้งแม่น้ำ มีเรือแคนูจักรยานน้ำ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมุลเหล็ก เนื่องจากมีกิจกรรมสันทนาการแทบทุกวันบริเวณแหล่งท่องเที่ยว บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านมาแช่น้ำเป็นส่วนใหญ่ โดยมีความเชื่อว่าช่วยรักษาโรค การปฏิบัติธรรม ณ สวนโมกขพลาราม การศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ท่องเที่ยววิถีชุมชนเลม็ดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฝึกการทำไข่เค็มศึกษาธรรมชาติบริเวณแหลมโพธิ์ เกาะเสร็จ วิถีชีวิตชุมชนชาวประมง ธนาคารปุม้า และ

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิม เช่น การทอผ้าไหม ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง มีความชัดเจนสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่าย สถานที่จอดรถ ห้องสุขามีเพียงพอต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว และ๖) ร้านค้า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวจะมีชุมชนชายอาหารไว้คอยบริการผู้ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยวทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านขายของไว้คอยบริการ ซึ่งไม่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก มีร้านสะดวกซื้อเซเว่นอีเลฟเว่น และโลตัสเอ็กซ์เพรสไว้คอยบริการ

บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีบริษัทบริการการท่องเที่ยว ร้านขายของที่ระลึกจะมีที่บริเวณสวนโมกขพลาราม และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง ทั้งนี้เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๔ แห่ง มีศักยภาพในการจัดการตนเองในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่ว่าจะเป็นด้านที่พัก ร้านอาหาร การคมนาคมขนส่ง กิจกรรมสันทนาการ สิ่งอำนวยความสะดวก อื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่ สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุเมตต์ ปุจฉาการ, สิริทร เทพมังกร, เศรษฐพงษ์ ปุจฉาการ การวิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรชีวภาพทางทะเลบริเวณหมู่เกาะแสมสาร จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการให้มีป้ายชี้ทางที่มองเห็นชัดเจน บอกชื่อแหล่ง ทิศทาง และระยะทาง และควรมีป้ายทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ควรจัดให้มีพาหนะรับจ้างที่เข้าถึงแหล่งเพิ่มขึ้น ควบคุมราคาค่าโดยสารและบริการให้เหมาะสม ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกภายในแหล่ง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการให้เพิ่มที่จอดรถที่เป็นสัดส่วน (๑.๔) ด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มเชิงอนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำตาปี สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็น “ป่าอเมซอนเมืองไทย” มีระบบนิเวศแบบ ๒ น้ำ หรือเรียกว่า “น้ำกร่อย” ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพรรณไม้และพันธุ์สัตว์น้ำ โดยเฉพาะมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ อีกทั้งป่าชายเลนยังให้ประโยชน์ทั้งช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ และยังเอื้อประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่ เป็นดินป่าพุน้ำเค็ม พืชพรรณเป็นพันธุ์ไม้ในป่าน้ำเค็ม ป่าชายหาดและป่าดิบชื้น ภูมิทัศน์พื้นที่เป็นลานหิน กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด บริเวณสวนโมกขพลาราม เป็นพื้นที่ป่าประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด บรรยากาศร่มรื่นเงียบสงบเหมาะกับการปฏิบัติธรรม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร สภาพแวดล้อมเป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม ไข่เยี่ยว อสม. สภาพแวดล้อมเป็นทุ่งนามีความเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเลี้ยงเป็ด ซึ่งชุมชนได้มีการรวมกลุ่มทำไข่เค็มไข่เยี่ยว กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์เป็นป่าชายเลน มีต้นโกงกาง ต้นลำพู เกาะเสร็จ เป็นเกาะที่เกิดจากการพัดพาของสินทรายในทะเลที่มาสะสมกันนานวันเข้า ก็กลายเป็นเกาะทรายที่มีต้นไม้ขึ้นมาพอให้ไต่ร่มเงา เนื้อไม้ได้มากในยามที่น้ำขึ้น แต่ขนาดจะกว้างใหญ่เพิ่มขึ้นไปอีกหลาย

เท่าในยามที่น้ำลง ทุกวันนี้ สันทรายในทะเล ก็ยังคงทำหน้าที่สร้างเกาะ คือยังมีทรายที่พัดพามาสะสม แนวทรายโคลนขึ้นมา รูปร่างนั้นปรับเปลี่ยนไปตามกระแสคลื่นและลม และกลุ่มทอ ผ้าไหม แสดงให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งยังคงอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ รวมถึงโบราณคดี สืบสภาพตามกาลเวลา แต่มีการอนุรักษ์ไว้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสมชาย เลี้ยวพรพรรณ การวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่มีศักยภาพมากจำนวน ๒ แห่งคือ วัดราชประดิษฐฐาน และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ เนื่องจากมีศักยภาพในด้านสภาพแวดล้อม คุณค่าและความสำคัญ การตอบรับของประชาชนในท้องถิ่น และการจัดการ โดยเฉพาะด้านการจัดการ (การให้คำปรึกษา การรักษาสีงแวดล้อมและองค์การในการจัดการ(๑.๕) ด้านการมีส่วนร่วม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด โดยผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสมชาย รักเดช ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ได้ร่วมกับชาวบ้านหมู่ที่ ๔ ร่วมแรงร่วมใจกันนำเงินจากโครงการ SML ของหมู่บ้านมาสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ของคนทั้งภายในและนอกชุมชน รวมทั้งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หลังจากการก่อสร้างศูนย์แล้วเสร็จทางอำเภอและจังหวัดได้สนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมในการก่อสร้างทางเดินศึกษาธรรมชาติในป่าชายเลนโดยมีผู้ร่วมโครงการดังนี้ ๑.จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒.สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓. องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๔. อำเภอพุนพิน ๕.องค์การบริหารส่วนตำบลลีเล็ด ๖. เครือข่ายชุมชนชายฝั่ง ๗. องค์กรเอกชน กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ได้ร่วมกับพันธมิตรดำเนินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้แก่สมาชิกชุมชนสุราษฎร์ธานี อาทิ การพัฒนาคน การอบรมผู้นำ การบริหารจัดการกลุ่ม การบริหารจัดการเชิงธุรกิจ การพัฒนาสินค้าและบริการ รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน ซึ่งเป็นฐานรากของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สู่ภายนอก การอบรมการสื่อสาร การตลาด และการประชาสัมพันธ์ เช่น ความรู้ด้านการตลาด การตลาดออนไลน์ การส่งเสริมด้วยสื่อมวลชนและบล็อกเกอร์ และการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมพัฒนาต่อยอด โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อรองรับการขยายตัวทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้และโอกาสในการจ้างงานให้กับสมาชิกชุมชน ไปพร้อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น นอกจากนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลเลม็ด กลุ่ม อสม. และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด ๓) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก นำโดยพระครูสุกิตติธรรมคุณและผู้นำชุมชน ชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินการโดยใช้สถานที่วัดมูลเหล็กก่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑสถานสำหรับบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ โดยใช้ศาลาในหมู่บ้านในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อนเป็นศูนย์กลางในการพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และรวบรวมองค์ความรู้ของหมู่บ้าน กลุ่มชุมชนพุมเรียง ได้รับการสนับสนุน

จากหน่วยงานภาครัฐ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีนโยบายให้หน่วยงานในสังกัดจัดทำโครงการป่าในเมือง เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่า เพื่อสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคราชการ ท้องถิ่น เอกชนและประชาชนในการสงวน อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาให้ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเป็นการบริหารจัดการ อนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลน โดยประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ได้โดยตรง และร่วมกันรักษาไว้ได้อย่างยั่งยืน อธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง จึงได้มีข้อสั่งการเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑ ให้สำนักงานบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ ๕ (สุราษฎร์ธานี) ดำเนินโครงการป่าในเมืองในพื้นที่บริเวณบ้านแหลมโพธิ์-แหลมทราย หมู่ที่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาการที่เกี่ยวข้องในจังหวัด ดำเนินโครงการร่วมกัน จึงได้กำหนดพื้นที่จัดทำโครงการดังกล่าวจำนวน ๔๐๐ ไร่ และยังมีหน่วยงานที่สนับสนุนอีก ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักศิลปวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลตำบลพุมเรียง แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความเข้มแข็งมีผู้นำที่ดี ทุกคนมีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านเจ้าของพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐ เอกชนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้แหล่งท่องเที่ยวยังคงมีความอุดมสมบูรณ์และเป็นธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของวิทยากรณ์ จรัสด้วง การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) บ้านดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนไทยทรงดำ มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและประเพณี มีกลุ่มทอผ้า พิธีกรรมที่ยังคงอนุรักษ์เอาไว้โดยที่ชุมชนได้มีบทบาทในการนำเสนอวัฒนธรรมประเพณีให้กับและชุมชนภายนอกได้รับรู้ในหลายโอกาส จนได้มีการจัดให้เป็นชุมชนต้นแบบทางวัฒนธรรมและประเพณีของจังหวัดสุพรรณบุรี สำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนจากการสัมภาษณ์ การจัดประชาคมตัวแทนข้าราชการการเมือง (องค์การบริหารส่วนตำบล) ข้าราชการสายปกครอง ประชาชนในชุมชนและหัวหน้าคุ้ม โดยชุมชนเห็นด้วยเป็นส่วนมากกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สรุปได้ว่าเกิดขึ้นได้จากปัจจัยช่วยส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ๑. การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและการวางแผนจัดทำโครงการ ๒. จัดทำแผนงานการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ๓. ภาครัฐและองค์กรชาวบ้านรวมกันให้ความรู้ ความชำนาญด้านวิชาการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แก่ชาวบ้านในชุมชน ๔. ร่วมกันสร้างจิตสำนึกและตระหนักในคุณค่าของศักยภาพพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ ๕. ร่วมกันรับผิดชอบด้านการบริการการท่องเที่ยว ๖. ร่วมกันจัดทำแผนการส่งเสริมการตลาดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ๗. ร่วมกันจัดทำโครงการเพื่อสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดความสนใจที่จะนำนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดอนมะนาว ๘. ร่วมกันจัดทำแผนการส่งเสริมการลงทุนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านดอนมะนาวโดยตั้งคณะกรรมการหรือคณะทำงาน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๑. กลุ่มชุมชน องค์กรและเครือข่ายภาครัฐที่เกี่ยวข้องในส่วนของพัฒนาภายใต้จุดร่วมโดยใช้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีเป็นสื่อกลางนำไปสู่การกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์แผน ๒๐ ปี ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒. กลุ่มชุมชน องค์กรและเครือข่ายภาครัฐที่เกี่ยวข้องวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ให้ความสำคัญมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีอย่างเป็นรูปธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อเป็นแนวทางสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ภายใต้นโยบายและยุทธศาสตร์จังหวัด ส่งผลให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง นำไปสู่การพัฒนาจังหวัดที่เข้มแข็งในอนาคตสอดคล้องกับยุทธศาสตร์แผน ๒๐ ปี ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. กลุ่มชุมชน องค์กรและเครือข่ายภาครัฐประสานพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อทำให้เกิดขบวนการต่อยอดของนวัตกรรมชีวิตของชุมชนเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ชุมชน สังคม ส่งผลให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่งนำไปสู่การพัฒนาจังหวัดที่เข้มแข็งในอนาคตสอดคล้องกับยุทธศาสตร์แผน ๒๐ ปี ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับควรดำเนินการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยใช้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีอย่างจริงจังและต่อเนื่องสอดคล้องกับยุทธศาสตร์แผน ๒๐ ปี ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๕. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของจังหวัด สุราษฎร์ธานี เช่น นวัตกรรมชุมชน ตลาดประชารัฐ ตลาดวัฒนธรรม ถนนสายวัฒนธรรม ลุ่มแม่น้ำตาปีเมืองคนดีศรีสุราษฎร์สืบต่อไปสอดคล้องกับยุทธศาสตร์แผน ๒๐ ปี ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัย ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยสามารถให้ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในมิติต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑. แลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียน “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี การท่องเที่ยวยั่งยืน สังคมเป็นสุข” ภายใต้หลักคิด ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย เพื่อสร้างพื้นที่มิติใหม่ให้กับจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒. พัฒนาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี การท่องเที่ยวยั่งยืน สังคมเป็นสุข” ภายใต้หลักคิด ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ขยายเขตพื้นที่จากชุมชน ตำบล อำเภอและจังหวัดโดยมีการเชื่อมโยงเครือข่ายในการพัฒนาจังหวัดเป็นศูนย์กลางร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

๓. ผลสัมฤทธิ์จากการพัฒนา “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี การท่องเที่ยวยั่งยืน สังคมเป็นสุข” ภายใต้หลักคิด ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ตามนโยบายและยุทธศาสตร์แผน ๒๐ ปีของจังหวัดสุราษฎร์ธานีบรรลุเป้าหมายในอนาคต

บรรณานุกรม

๑. หนังสือทั่วไป

- กฤษ เพิ่มทันจิตต์. **ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดเป็นเมือง**. กรุงเทพมหานคร : ศรีเอทีพี พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๖.
- จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.
- ณัฐยา ทิพรัตน์. **ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนา แนวโน้มศิลปะศึกษาร่วมสมัย**. มะลิฉัตรเอื้ออาพันธ์ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- ทรงจิต พูนลาภ และคณะ. **ศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทย**. นนทบุรี : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. สหมิตรพรินติ้ง. (ม.ป.ป.).
- ประพันธ์ ภักดีกุล และคณะ. **รูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : ไอเดียสแควร์, ๒๕๔๙.
- ผาสุก อินทรารุช. **สุวรรณภูมิ จากหลักฐานโบราณคดี**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๖/๑, กรุงเทพมหานคร : มหพันธ์ไฟเบอร์ซีเมนต์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.
- พุทธทาสภิกขุ. **แนวทางสังเขปของโบราณคดีรอบอำเภอบ้านดอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : อรุณวิทยา, ๒๕๕๕๑.
- เพ็ญแข ประจันปัจฉินีก. **พื้นฐานทางสังคมวิทยาของการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๘.
- แผนพัฒนาจังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ. ๒๕๕๗ -๒๕๖๑ (ฉบับทบทวน).
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. **การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ด้านอาหารพื้นบ้าน, รายงานวิจัย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐.**
- ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี. **รูปแบบบ้านเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ในอุษาคเนย์**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖.
- รัตน์ะ บัวสนธ์. **การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา**. ครั้งที่ ๒. พิษณุโลก : บัณฑิตโลก, ๒๕๕๖.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. **มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : ดนออกแกรมมี, ๒๕๕๐.
- สำเนียง สร้อยนาคพงษ์. **การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียน**. สารพัฒนาหลักสูตร ๑๑, ๒๕๓๙.
- สำนักคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ. **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการปัญหา**. กรุงเทพมหานคร : เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๔๑.
- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน). **สารานุกรมภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่นไทย ๔ ภาค**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖.

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน). **สารานุกรมภูมิปัญญาการใช้ยาสมุนไพรไทย.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖.

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน). **สารานุกรมภูมิปัญญาการผ้าไทย.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากชีวภาพ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖.

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน). **ลุ่มน้ำตาปี.** การดำเนินการด้านการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลโครงการพัฒนาระบบคลังข้อมูล ๒๕ ลุ่มน้ำ และแบบจำลองน้ำท่วมน้ำแล้งบริษัท แอสตีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด กุมภาพันธุ์ ๒๕๕๕.

สถาบันหม่อนไหมแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ. **ไหมไทย..... สายใยแห่งแผ่นดิน, ๒๕๕๒.**

สถาบันวิจัยหม่อนไหม กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. **ไหมไทย, ๒๕๕๓.**

อนันต์ ใจสมุทร. **การพัฒนาชุมชนกับทฤษฎีทางสังคมศาสตร์.** สุราษฎร์ธานี : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๑.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๘.

อารี สถิตย์. **เอกลักษณ์ไทยภาคใต้.** กรุงเทพฯ : ซัมริงค์ ทู รีด จำกัด, ๒๕๕๗.

อารีลักษณ์ อุดมแก้ว. **วัฒนธรรมบ้านไทย,** กรุงเทพฯ : วัน ซิกซ์ตี้ เอท จำกัด, ๒๕๕๘.

อุดมศรี ศิริลักษณ์พร รุ่งโรจน์ เพชรบุรณิน และไพฑูริย์ นิมเฉลิม. **ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง: ความหมายและตัวชี้วัดจากความเห็นของผู้นำชุมชน,** ข่าวชุมชน ฉบับที่ ๑๓๐ มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

๒. สื่อออนไลน์

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดสุราษฎร์ธานี. สำนักงานจังหวัดสุราษฎร์ธานี.

สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก : www.suratthani.go.th.

จังหวัดสุราษฎร์ธานี. สืบค้นเมื่อ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๑. สืบค้นได้จาก. <https://th.wikipedia.org/wiki/วัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี>. ประเพณีและวัฒนธรรม. สืบค้นเมื่อ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๑. สืบค้นได้จาก, <https://sites.google.com/site/suratthani02/prapheni-laea-wathnthrrm>.

ประเพณีไทยดอทคอม. สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑. สืบค้นได้จาก. <http://www.prapayneethai.com>.

เมืองเวียงสระ. สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑. สืบค้นได้จาก. <http://www.siamsouth.com>

วัดพระบรมธาตุไชยา จ.สุราษฎร์ธานี. สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑. สืบค้นได้จาก

<http://www.dhammadhai.org/watthai/south/watphaboromthatchaiya>.

สำนักพัฒนาชุมชนกาญจนดิษฐ์ สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑. สืบค้นได้จาก

<http://district.cdd.go.th/kanchanadit/>

๓. บทความวิชาการ/วารสาร

งามนิจ กุลกัน. **การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ดอำเภอบางกรวยจังหวัดนนทบุรี. วารสารกระแสวัฒนธรรม.** ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๕ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๖.

พระมหาศิริพงษ์ ฐิตวิริโย นายประสิทธิ์ พันธวงษ์. **สุนทรียภาพ : ความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ.** การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ “การจัดการวัฒนธรรมเชิงพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์แพร่. วันที่ ๒๓-๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๑.
ประสิทธิ์ พันธวงษ์. **พุทธประชารัฐกับการพัฒนาในยุคThailand4.0.** การประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชมงคลสุนทรียวิชาการ ครั้งที่ ๘” “วิจัยเพื่อประเทศไทย ๔.๐” มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์. ๒๒-๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ปริญญา ปานชานา. **วรรณกรรมตามแนวลำน้ำตาปี.** มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗.

ประเวศ วะสี. **การพัฒนาต่อเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง.** ในเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ศูนย์วิจัยวัฒนธรรมรวมภูมิภาคเพื่อการพัฒนาประเทศไทยในเชิงมนุษยศาสตร์ : ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในประเทศไทยเพื่อจัดทำแผนที่วัฒนธรรม ๔ ภูมิภาค. วันที่ ๒-๓ มิถุนายน ๒๕๕๙ ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์คอนเวนชั่น. กรุงเทพฯ : จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๙.

ยন্ত্রการ จินะคำปา ศิวรักษ์ ศิวารมย์. **วารสารบัณฑิตวิจัย.** ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑.

อัจฉรา ศรีลาชัย และภูเกริก บัวสอน. แนวทางการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๖๑.

๔. งานวิจัย

กรวิกา ไชยวงศ์. การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ยั่งยืนโดยชุมชนมีส่วนร่วม. **รายงานวิจัย.** ทุนวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงราย, ๒๕๕๖.

กัลยานีย์ ใจมนต์ และคณะ. การฟื้นฟูประเพณีมหาสรวงเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือของชุมชนวัดบ้านโคกเพชร ตำบลโคกเพชร อำเภอขุขันธ์จังหวัดศรีสะเกษ ระยะที่ ๑. **รายงานวิจัย.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, (สกว.), ๒๕๕๖.

คำล่า มุสิกกา และคณะ. การอนุรักษ์พิธีกรรมและการแต่งกายในการฟ้อนกลองต๋มจังหวัดอุบลราชธานี. **รายงานวิจัย.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๒.

งามนิจ กุลกัน. การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. **รายงานวิจัย.** วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖.

จิรารวรรณ คำขาวและคณะ. การปรับตัววิถีพึ่งตนเองบนฐานทรัพยากรของชุมชนบ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ระยะที่ ๒. **รายงานวิจัย.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, (สกว.) ๒๕๕๘.

ชัชวาล ธรรมสอน. แผนที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จังหวัดกำแพงเพชร. **รายงานการวิจัย.** ได้รับทุนวิจัยสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร : สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ, ๒๕๕๗.

เชิดชาติ หิรัญโร. การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลนางแล อำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย. **รายงานวิจัย.** มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๕๐.

- ณรงค์ บุญสวยขวัญ. วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่อง มาจากการพัฒนาของรัฐใน
ระยะแผนพัฒนาฉบับที่ ๑-๘. โครงการวิจัยเรื่องโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับ
การพัฒนา, **รายงานวิจัย**, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๕.
- ณัฐพร ดอกบุญนาค และฐาปกรณ์ ทองคานุช. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว
กรณีศึกษาชุมชนในตลาดร้อยปีสามชุกอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี. **รายงานการวิจัย**.
กองทุนส่งเสริมการวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, ๒๕๕๖.
- ที เรืองชาญ และคณะ. การศึกษาองค์ความรู้วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านเขมร เพื่อจัดการเรียนรู้ในชุมชน
บ้านแสโร ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุน
สนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๔.
- ธวัชชัย กันทะวันนาและคณะ. กระบวนการเรียนรู้พิธีกรรมผีป๋ายอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนตำบล
ริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ระยะที่๑. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย (สกว.)ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๕.
- ธัญญา ฉลาด และคณะ. กระบวนการสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าไหมชาติพันธุ์ไทยเขมรในชุมชน
บ้านตะคร้อ จากคนรุ่นก่อนสู่รุ่นลูกหลาน ตำบลชุมแสง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์.
รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๘.
- ธนศ เครือโสภณและคณะ. การศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใน
ชุมชนหมู่บ้านแบบยั่งยืน กรณีศึกษา ตำบลห้วยทรายขาว อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.
รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๖๑.
- ธนภ ใสรโยม. การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการตลาดของ วิสาหกิจชุมชน
จังหวัดสมุทรสงคราม. **รายงานวิจัย**. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร เทคโนโลยี
คหกรรมศาสตร์. ๒๕๕๙,
- นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุลและคณะ. การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมตามค่านิยมและวัฒนธรรม
ไทยอย่างยั่งยืนด้วยการสังเคราะห์งานวิจัย. ทุนสนับสนุนจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทร วิโรฒประจำปี ๒๕๕๖, **รายงานการวิจัย**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๗.
- นันทิยา สาลี และคณะ. การศึกษาศักยภาพและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อนำไปสู่แนว
ทางการพึ่งตนเองของชุมชนเขตเทศบาลตำบลป่าต้ว อำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธร. **รายงาน
วิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๒.
- นิตย์ สัมมาพันธ์. แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ณ จังหวัดสมุทรสงคราม.
รายงานวิจัย. ทุนวิจัยของมหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๕๐.
- บุรณ์เชน สุขคุ้มและธนพล วิทยาสิงห์. วัฒนธรรมอาหารพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์กัญจังหวัดศรีสะเกษ,
รายงานการวิจัย. ทุนสนับสนุนงานวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, ๒๕๕๖.
- ปาริชาติ วิสุทธิสมาจารและคณะ. รูปแบบการจัดการนันทนาการตามอัตลักษณ์ภาคใต้เพื่อเพิ่ม
ศักยภาพการท่องเที่ยวในป่าชายเลน. **รายงานวิจัย**. ทุนสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๘.

- ประสิทธิ์ พันธวงษ์และคณะ. รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวพุทธและมุสลิมในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- ปรีชา พันธุ์แน่น และคณะ. การใช้ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างพลังความร่วมมือของคนสายคลองบางบัว. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๘.
- พระนิคม ดุแส และคณะ. การสืบค้นและฟื้นฟูหลักคำสอนในบทบาทที่มีอยู่ในวัฒนธรรมของชาวปกากะญอ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, (สกว.). ๒๕๕๘.
- พนา นาคราช. ศึกษาารูปแบบการใช้กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการค้นหาแนวทางการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนจังหวัดนครราชสีมา. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๕.
- พรจิตร ชูชื่นและคณะ. รูปแบบและการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในการสืบทอดภูมิปัญญาโนราห์ ชุมชนบ้านคลองเสียว เทศบาลตำบลเมืองเวียง อำเภอเวียงสระ จังหวัด สุราษฎร์ธานี. **รายงานวิจัย**. (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๗.
- พินิจ ธาวุฒิสกุลและคณะ. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์การทอผ้าไหมพุ่มเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ระยะที่ ๒, **รายงานวิจัย**, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ๒๕๕๙.
- พรทิพย์ วีระสวัสดิ์. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กรณีศึกษา : ชุมชนประตู่จัน และชุมชนป้อมเพชร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยุธยา. **รายงานวิจัย**. ทุนวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๑.
- มาศ พรหมสิงห์ และคณะวิจัย. การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมต้มเกลือในเขตทุ่งกุลาร้องไห้กรณีศึกษา : บ้านสองห้อง ตำบลโนนสว่าง อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. **รายงานวิจัย**. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น), ๒๕๕๗.
- มัสนิน รัตนภูมิ. บทบาทของประชาสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา. **รายงานการวิจัย**. สงขลา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๔.
- รุจีจันทร์ วิชวานิเวศน์. การพัฒนาระบบฐานความรู้ด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพรโดยสมุนไพร. **รายงานวิจัย**. ทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔.
- วรารัตน์ มหามนตรี. โลกทัศน์ของคนไทยจากภาษาิต. **รายงานการวิจัย**. คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๗.
- วิทยาภรณ์ จรัสด้วง. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนไทยทรงดำ (ลาวโซ่ง) บ้านดอนมะนาว อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก, ๒๕๕๓.

- วัลย์พร สุพรรณและคณะ. การรื้อฟื้นศิลปปะการทอผ้าไหมสันกำแพง เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมด้วยสื่อ
พื้นบ้านและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลสันกำแพง. **รายงานวิจัย**. สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๘.
- เสถียร ตั้งชาติ และคณะ. กระบวนการใช้พลังความเชื่อความศรัทธาคู่เดินมาแต่ชุมชนบ้านหนองก-
หนองยาวเพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมตำบลเมืองเสื่อ อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัย
เพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๒.
- สมบัติ สวามีชัย และคณะ. หลอมรวมวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์
กรณีศึกษา : ชุมชนไพรขลา ตำบลไพรขลาอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์. **รายงานวิจัย**.
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๑.
- สุรพล นาถะพินธุและคณะ. การศึกษาความเชื่อมโยงของวัฒนธรรมท้องถิ่นสมัยอดีตถึงปัจจุบันเพื่อ
พัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมและอารยธรรมโบราณในพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและ
คาบสมุทรมลายู. **รายงานวิจัย**. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),
๒๕๕๓.
- สนิท พงนวล และคณะ. ศึกษาแนวทางการสืบทอดภาษา ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกัน
ของชาวเขมรถิ่นไทย กูย และลาว ในเขตพื้นที่บริการโรงเรียนบ้านอำปอ ตำบลบักได
อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นและศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕.
- สุวัฒน์ชัย ไทรสังขวลิต และคณะ. การศึกษาและฟื้นฟูภูมิปัญญา “ลือกาเวาะ” เพื่อการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติของคนกะเหรี่ยงบ้านสะเนพ่อง ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัด
กาญจนบุรี. **รายงานวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒.
- สุธาสินี บุรีคำพันธุ์. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากฝ้ายดอก เพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริมอาชีพของชุมชน
กลุ่มแม่บ้าน ตำบลเวียงยอง จังหวัดลำพูน. **รายงานวิจัย**. รับทุนสนับสนุนการวิจัย สถาบัน
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม, ๒๕๕๖.
- สมชาย เลี้ยงพรพรรณ. การศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในบริเวณ
คาบสมุทรมหานคร จังหวัดสงขลา. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๙.
- สุเมตต์ ปุจฉาการ สถาบันวิทยาศาสตร์ทางทะเล มหาวิทยาลัยบูรพา สิรินทร เทพมังกกร. การพัฒนา
ทรัพยากรชีวภาพทางทะเลบริเวณหมู่เกาะแสมสาร จังหวัดชลบุรี. **รายงานวิจัย**. นครปฐม
: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม งบประมาณเงินรายได้
เงินอุดหนุนจากรัฐบาลประจำปี ๒๕๕๗ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๘.
- สินธวะว คามดิษฐ์. ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในเขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร.
รายงานวิจัย. ทุนวิจัยบริษัทยูไนเต็ดแอนด์คัลคัล คอมมูนิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๑.
- สุทัศน์ บุญโฉม. การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นบ้าน. **รายงานวิจัย**.
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน, ๒๕๕๓.

สุรีย์พร ธรรมิกพงษ์. รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๒.
อนุชาติ ลาพาและคณะ. แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีการรำมะหนาว (MANAU) ของชนเผ่าคะฉิ่นในชุมชนบ้านใหม่สามัคคีคะฉิ่น หมู่ ๑๔ ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. **รายงานการวิจัย**. ได้รับทุนวิจัยสนับสนุนจากมูลนิธิโครงการหลวง และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖.

๕. สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์. ดร. ครองชัย หัตถา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ. โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย. ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ดร. อมรา ศรสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร. โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย. ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายทศพล งามไฟโรจน์. อดีตนายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม. โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย. ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ขวณ เพชรแก้ว. สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ เรือโทผู้ช่วยศาสตราจารย์ดรอนันต์ใจสมุทร. สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางวรรณ พูนสวัสดิ์. อายุ ๖๘ ปี อาชีพ ทำสวน ที่อยู่ ๗๗ หมู่ที่ ๙ ตำบลเสียด อำเภอกาบัง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาธิตย์ บุญชู อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี. วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายอนรรตน์ แพนสกุล. ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายธีรพันธุ์ จันท์เจริญ. ผู้เขียนคัมภีร์ในลานวัดพุมเรียง. ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางยายบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางหวันมีะ น้อยหมิม. ไหมไทย กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง. ๘๗ หมู่ที่ ๒ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก. ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอกาบังจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์สัมภาษณ์ พระครูจิริเจติยาทร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นายสมชาย รักเดช. อายุ ๕๖ ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบล ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมพันธ์ ยายย่อง จันทรวิมลลูกสาว นางสาวลี จันทรวิมล. อยู่บ้านเลขที่ ๒๘๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี อายุ ๘๘ ปี ลูกสาวอายุ ๖๒ ปี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมพันธ์ คุณศิริพร แก้วมีศรี ภูมิปัญญาชุมชน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมพันธ์ นายสมล ล้อมสมบัติ อายุ ๕๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๕/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลบางโป้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมพันธ์ นางนาฏญา คงนาค อายุ ๕๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๖๗/๑๕ หมู่ที่ ๖ ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมพันธ์นายกิติพงษ์ บุญกันภัย. ผู้นำชุมชนบ้านโพธิ์ ศูนย์ถ่ายถอดภูมิปัญญาท้องถิ่นฯ. อยู่บ้านเลขที่ ๑๔๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมพันธ์ นาง ละออ อินทร์พรหม อายุ ๖๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓/๓ หมู่ที่ ๕ ตำบลกะแดะ อำเภอ กาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมพันธ์ นางประนอม ฤกษ์เกษตร อายุ ๗๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๐๗/๑๐ หมู่ที่ ๒ ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นายเชาวรัตน์ หนูขุนนาง อาชีพ หมอพื้นบ้าน อยู่บ้านเลขที่ ๙๖/๑ หมู่ที่ ๒ อายุ ๕๒ ตำบลทุ่งคา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมพันธ์ คุณยายพริ้ง มุลอาจ ภูมิปัญญาชุมชน อายุ ๘๓ ปี ตำบลเขาก่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมพันธ์ คุณไกรรงค์ ธรรมบำรุง ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเขาก่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมพันธ์ คุณศิริพร แก้วมีศรี ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเขาก่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมพันธ์ คุณประสงค์ หิตอนันต์ ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๖. สนทนากลุ่ม

สนทนากลุ่ม คุณเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น อายุ ๓๔ ปี เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยวกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม พระครูจิวเจติยาทร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณยุพาพันธ์ คงชนะ ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้อำนวยการกองการท่องเที่ยวและกีฬา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณกิตติ ชินเจริญธรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณเทพสิน ผ่องแก้ว ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้อำนวยการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณจากรุ ทิพย์ศักดิ์ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณสมชาย สีนมา ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว สีนมาะฟาร์มจังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณพรชัย มาลาสกุลชัย, ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว บริษัท พันทิพย์ จำกัด จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

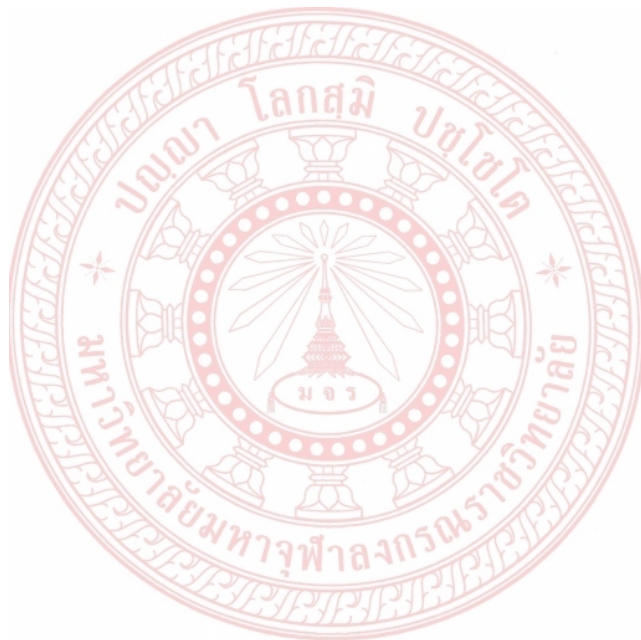


ภาคผนวก



ภาคผนวก ก

บทความวิจัย



บทความวิจัย

ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อกับอารยธรรมศรีวิชัย

The Tapee basin Wisdom : the History the Values and the linkage to Srivichaya Civilization.

รองศาสตราจารย์ ดร. จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ^๑

นายประสิทธิ์ พันธวงษ์^๒

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อกับอารยธรรมศรีวิชัย ” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่อกับอารยธรรมศรีวิชัย (๒) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ชุมชนอำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ทะเลรอบอ่าวบ้านดอน

ผลการวิจัย พบว่า (๑) ความรู้ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี พิจารณาได้จากความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมของพื้นที่ ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน วิถีชีวิตภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนด้วยปัจจัย ๔ และพลวัตการเชื่อมเส้นทางเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัย เป็นต้น (๒) สังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี พิจารณาได้จากองค์ความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนเพื่อเปิดวิญญูณแห่งศรีวิชัยจักคืนชีพด้วยร่องรอยทางวิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ฝังรากลงสู่พื้นที่อ่าวบ้านดอน ที่เคยมีในยุคนั้นกลับคืนมาสู่ดินแดนนั้นแห่งยุคนี้ ขึ้นมาเพื่อเป็นที่รองรับวิญญูณแห่งศรีวิชัยอันจักคืนชีพมาสู่ดินแดนนี้โดยการขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น นวัตกรรมชุมชน ตลาดประชารัฐ ตลาดวัฒนธรรม ถนนสายวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำตาปีเมืองคนดีศรีสุราษฎร์สืบต่อไป

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี, ประวัติศาสตร์ลุ่มแม่น้ำตาปี คุณค่าลุ่มแม่น้ำตาปี, อารยธรรมศรีวิชัย, ลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

Abstract

The purposes of this research were to (1) study the Tapee River Basin Wisdom: the History the Values and the linkage to Srivichaya Civilization (2) to synthesize the knowledge of the Tapee River Wisdom Community : the History the Values and the linkage to Srivichaya Civilization in

^๑ อาจารย์พิเศษ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดพัฒนาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

^๒ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวัดพัฒนาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Suratthani Province. Qualitative research methodology was used and related research papers. The researcher entered the field to collect field data in the community area of Chaiya, Thachang, Phunphin, Muang and Kanchanadit districts located near the sea around Ban Don Bay.

The results showed that (1) the knowledge of the Tapee River Wisdom Community: and the linkage to Srivichaya Civilization in Suratthani Province was considered by the knowledge of geography, culture of the area, community settlement history, way of life, wisdom, linking the Srivijaya civilization of the community with 4 factors and the dynamic of connecting routes, eco-tourism networks, Srivichai civilization, etc. (2) synthesize the knowledge of the Tapee River Wisdom Community, the History, the Values and the linkage to Srivichaya Civilization in Suratthani Province. It was considered from the knowledge of the history settlement of communities around Ban Don Bay to open the spirit of Srivijaya and to resurrect with the signs of the way of life, and wisdom rooted into the area of Ban Don Bay. That was in that era, and returned to that land of this era to come up to support the spirit of Srivijaya. That will revive this land by driving through activities and projects of Surat Thani such as innovative community ways, Pracha Rat Market, cultural market and cultural road of Tapee River Basin, the city of good people in Suratthani to survive.

Key words : Tapee River Wisdom, History of Tapee River, Values of Tapee River, Srivichaya Civilization of Tapee River Basin

บทนำ

สายน้ำลำคลองก่อกำเนิดประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ทำให้เกิดความหลากหลายในชุมชนที่มีสายน้ำไหลผ่าน ชาวบ้านในอดีตได้พึ่งพาอาศัยแม่น้ำลำคลองในการเลี้ยงชีพ เช่น ปลูกข้าว จับปลา ล่าสัตว์ และพึ่งพาอาศัยกันในการแบ่งผลผลิต แต่ในขณะเดียวกันสิ่งที่ซ่อนเร้นกับความหลากหลายในวิถีชีวิตมาร่วมกันเป็นประวัติศาสตร์ วิถีภูมิปัญญา มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะจัดความสัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยอาศัยธรรมชาติ นำมาใช้ประโยชน์ในการดูแลรักษาตนเอง เมื่อก้าวไปสู่ความทันสมัยของชุมชน ภายใต้ระบบโลกาภิวัตน์ชุมชนไทยมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น (ประสิทธิ์ พันธ์วงษ์, ๒๕๕๙ : ๓๖๗) หลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ ในพ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมา รัฐได้พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เข้าสู่ชุมชน ระบบการผลิต แบ่งแยกจากเดิมที่การผลิตและการบริโภคเคยรวมอยู่ในชุมชนเดียวกัน มาเป็นการผลิตเพื่อขายให้คนอื่น ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนถูกเปลี่ยนมือเป็นของรัฐ และนายทุน ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสุราษฎร์ธานีเป็นที่ตั้งของเมืองเก่า เป็นศูนย์กลางของเมืองศรีวิชัย มีหลักฐานแสดงถึงการตั้งรกรากและเส้นทางสายไหมในอดีต จนเป็นอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ (อมรา ศรสุชาติ, ๒๕๖๑) โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรืองในอดีต ภูเขาสำคัญของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เทือกเขาบรรทัด เทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งทอดยาวผ่านเนื้อที่จังหวัดใกล้เคียงหลายจังหวัด และทอดเปิดสู่อ่าวไทยเทือกเขาภูเก็ตด้านตะวันตก เป็นต้นกำเนิดลุ่มน้ำใหญ่น้อยรวม ๑๔ ลุ่มน้ำ ซึ่งลุ่มน้ำที่สำคัญ ได้แก่ ลุ่มน้ำตาปี พุมดวง ท่าทอง ท่ากระจ่าย

ไชยา ท่าฉาง เป็นต้น แม่น้ำลำคลองทุกสายล้วนไหลลงสู่อ่าวไทย จากฝั่งตะวันตกพื้นที่ลาดเอียงไปทางทิศ ตะวันออก ซึ่งมีลักษณะคล้ายกระทะหงาย (แผนพัฒนาจังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ. ๒๕๕๗ – ๒๕๖๑)

แม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำสายหลักของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี และครอบคลุมบริเวณหลายพื้นที่ หลายอำเภอ ทำให้มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพ เป็นแหล่งเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม มี วรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึก นึกคิด ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันมา มีรูปแบบฉันทลักษณ์และภาษาที่ใช้เป็นไปตาม ความ นิยมของท้องถิ่นนั้น (วรารัตน์ มหามนตรี, ๒๕๕๗ : ๔) พบมากได้แก่ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อม เด็ก วรรณกรรม ประเภทนี้มีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น คือ ช่วยอธิบายความเป็นมาของ ชุมชน และเผ่าพันธุ์ของชาวเมืองสุราษฎร์ธานีและชุมชนใกล้เคียง สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความ เชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรม (ปริญญา ปานชานา, ๒๕๕๗ : ๑๐๓) ของคนในชุมชน และเป็นแหล่งบันทึกข้อมูลด้านประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของผู้คนใน ท้องถิ่นนั้น มีการเชื่อมโยงวิถีชีวิตภูมิปัญญากับอารยธรรมศรีวิชัยโดยผ่านการกระจายวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ในเรื่องของอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย (ครองชัย หัตถา, ๒๕๖๑)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่ น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย เพื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่ น้ำตาปี ในการจัดการตนเองของชุมชนเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อสร้างมาตรฐาน คุณภาพชีวิตที่ดีของคนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาจังหวัด สุราษฎร์ธานีของเราก้าวสู่การเป็นเมืองชั้นนำแห่งภาคใต้ของประเทศไทยต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย

๒.๒ เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการ เชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังต่อไปนี้

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ๕ อำเภอ ได้แก่ อำเภอไชยา อำเภوتاฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์ ในการศึกษาคณะผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ชุมชน เป้าหมายของกลุ่มแม่น้ำตาปี โดยมีประเด็นดังนี้ (๑) ศึกษาภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ประกอบด้วย ๑.๑. ศึกษาประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ลุ่มแม่น้ำตาปี ๑.๒. ศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัด สุราษฎร์ธานี ๑.๓. ศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมกับการจัดการตนเองของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ ธานี ๑.๔. ศึกษาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี(๒) สังเคราะห์องค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรม ศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบด้วย ๖ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญวิถีชีวิต ภูมิปัญญาชุมชน ๆ ละ ๒ คน มี ๕ ชุมชนรวมจำนวน ๑๐ คน ๒) กลุ่มนักวิชาการสังคมวิทยาและ พัฒนาชุมชน จำนวน ๓ คน ๓) นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน ๒ คน ๔) นักประวัติศาสตร์ จำนวน ๓ คน ๕) กลุ่มตัวแทนประชาสังคม ๕ คน ๖) นักธุรกิจการท่องเที่ยว ๔ คน รวมทั้งหมด ๒๗ คน รวม ข้อมูลมาสังเคราะห์ห้วงค์ความรู้จนได้ข้อมูลครบถ้วนเพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาภูมิปัญญาแม่ น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยคือ ๕ อำเภอ ได้แก่ อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาภูมิปัญญาแม่ น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนในการวิจัย ๒ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ คือ

ขั้นตอนที่ ๑ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาภูมิปัญญาแม่ น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย

๑. ศึกษาประวัติศาสตร์และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนภูมิปัญญาแม่ น้ำตาปี

๒. ศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของภูมิปัญญาแม่ น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. ศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมกับการจัดการตนเองของภูมิปัญญาแม่ น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๔. ศึกษาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของภูมิปัญญาแม่ น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ขั้นตอนที่ ๒ เพื่อสังเคราะห์ห้วงค์ความรู้ชุมชนภูมิปัญญาภูมิปัญญาแม่ น้ำตาปี: ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนภูมิปัญญาแม่ น้ำตาปี สามารถสรุปเป็น ๓ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ ประวัติศาสตร์จากตำนานโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน ผลการวิจัยพบ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งมีปรากฏในตำนานโบราณคดี สามารถศึกษาได้จาก (๑.๑) ลักษณะของแผ่นดินรอบอ่าวบ้านดอน แผ่นดินในท้องที่อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ (๑.๒) เครื่องมือหินของสมัยอายุหิน รอบอ่าวบ้านดอน การที่ได้พบเครื่องมือหินแห่งสมัยอายุหิน เป็นจำนวนมากในถิ่นใด ย่อมแสดงให้เห็นว่าถิ่นนั้นได้เคยมีมนุษย์อาศัยกันมาแล้วตั้งแต่สมัยอายุหินคือเมื่อหลายพันปีหรือหมื่นปีแล้ว (๑.๓) มนุษย์รอบอ่าวบ้านดอน ก่อนชาวอินเดียเข้ามาเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ชาวอินเดียได้เกี่ยวข้องกับดินแดนแถบนี้ ไม่น้อยกว่า ๒,๐๐๐ ปีมาแล้วมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนในเวลานั้นได้ดี ได้แบ่งชนเผ่าดั้งเดิมบนแหลมมลายูทั้งหมดออกเป็น ๓ ชั้น คือ (๑) ชนเดิมแท้ (๒) ชนมลายูเดิม และ (๓) ชนมลายูอย่างที่เราเห็น ๆ กันอยู่ในปัจจุบัน

๒. ตำนานโบราณคดี และเรื่องเล่าเกี่ยวกับพื้นที่ พวกมลายูและพวกคนเดิม ๆ ของถิ่นนี้ โดยเฉพาะในการล่าสัตว์ และมีดไม้ไผ่ก็ยังคงใช้กันในวงการพิธีกรรมนิยม เช่น การตัดสายสะดือเด็ก เป็นต้น” เครื่องมือหินแห่งสมัยหินยุคหลังนี้ คนพื้นเมืองเรียกกันว่า “หินขวานฟ้า” โดยคิดเอาว่าเป็นหินที่ตกลงมาจากฟ้า ในขณะที่ฟ้าผ่าจึงทำให้มีคนออกเที่ยวค้นหา “หินขวานฟ้า” เมื่อผ่าลงมาแล้วในทีใดทีหนึ่ง ถ้าบังเอิญไปพบวัตถุหินนี้เข้าจริง ๆ ก็ยิ่งยึดถือว่าเป็นของขลังยิ่งขึ้น “ชาวมลายูบนแหลมมลายู เรียกขวานหินนี้ว่า “บาตุลินตา, หะลินตา, หรือ บาตุบิเตอ” ซึ่งทั้งสามคำนี้ล้วนแต่แปลว่าสายฟ้า เป็นเครื่องรางที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เขาถุ่ด้อยไก่อที่จะเอาไปชนด้วยหินขวานฟ้านี้ โดยเชื่อกันว่าต้องชนะแน่เพราะด้อยไก่อของตนจะปักลึกไปในไก่อที่เป็นคู่

๓. ประสบการณ์เกี่ยวกับโบราณวัตถุโบราณสถานในพื้นที่ เกิดเหตุการณ์อันสำคัญในสมัยโบราณในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของอำเภอบ้านดอนหลักแห่งวิชาโบราณคดี คือ หลักฐานพยานปรากฏอยู่เป็นวัตถุแล้วเราอาจกล่าวได้โดยการคำนวณจากจดหมายเหตุจีนหรือชั้นวัตถุ เช่น เศษกระเบื้องดินเผาหรือแม่ที่สุดแต่รูปปฏิมากรรมต่าง ๆ ที่ตกหล่นอยู่ เป็นเครื่องบอกระยะเวลาเพียงเท่านี้เท่านั้นที่เป็นหลักยึดถือกันในฝ่ายวิชาโบราณคดี

๔. ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับตำนานโบราณคดีในพื้นที่ เหตุใดชาวอินเดียจึงใช้เส้นทางตะกั่วป่า-รอบอำเภอบ้านดอน เป็นเส้นทางสำคัญสำหรับข้ามแหลม ทั้งที่ยังมีเส้นทางอื่น ๆ อยู่อีกไม่น้อย เราจะทราบได้ในเมื่อได้ศึกษาเรื่องราวของตะกั่วป่าจนเป็นที่เข้าใจแล้วนั่นเอง ทำไมชาวอินเดียจึงไม่แล่นเรืออ้อมแหลมสิงคโปร์โดยผ่านช่องมะละกา ก็เนื่องจากช่องมะละกาเต็มไปด้วยโจรสลัด เรือชาวอินเดียและเปอร์เซียเล็กและมีคนเรื่อน้อยเกินไป กว่าที่จะสู้โจรสลัดได้จึงนิยมการข้ามแหลม ซึ่งเป็นการปลอดภัยกว่านี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือการขนถ่ายข้ามแหลมที่ตะกั่วป่า-บ้านดอน เป็นการรวดเร็วกว่าทั้งไม่ต้องรับอันตรายจากการพลาตมรสุมโดยไม่จำเป็น

ประเด็นที่ ๒ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ ทางฝั่งตะกั่วป่ามีที่ทอดสมอหลบมรสุมได้อย่างดีทุกเรือที่มาจากอินเดียได้ เมื่อเดินทางมาถึงหมู่เกาะอันดามันจะต้องอ้อม เพื่อหลบภัยจากการยื้อแย่งของคนป่าบนหมู่เกาะเหล่านั้น เรือจะแล่นตรงไปยังตะกั่วป่าอย่างเหมาะสมที่สุด และที่สำคัญยิ่งไปกว่านี้ก็คือว่าอำเภอบ้านดอนมีแม่น้ำตาปีลึกลงเข้าไปทางตะกั่วป่าก็มีแม่น้ำตะกั่วป่าเข้ามา ทำให้มีการขนถ่ายบนบกตอนที่เชื่อมกันเหลือน้อยมาก เมื่อพิจารณากันในด้านภูมิประเทศสำหรับทำกิจกรรม ก็เห็นได้ว่าแม้ทางฝั่งตะกั่วป่าจะไม่มีที่ดินอันเหมาะสม แต่เมื่อข้ามมาทางฝั่งตะวันออกก็จะพบที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ซึ่งชาวอินเดียรู้จักกันดีในสมัยนั้น

๒. การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์ นักภูมิศาสตร์ชาวกรีกได้เขียนหนังสือภูมิศาสตร์โบราณไว้เล่มหนึ่งบอกที่ตั้งชุมชนโบราณจากหลักฐานโบราณคดี เท่าที่ได้สำรวจทั้งหมดในภาคใต้เป็นที่ยืนยันว่า ยังไม่มีผู้พบชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณที่เป็นเขตภูเขาเลย ซึ่งก็คล้าย ๆ กับชุมชนโบราณในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งมักจะตั้งอยู่ในที่ราบหรือบนเนินใกล้ที่ราบซึ่งน้ำท่วมไม่ถึง และมีพื้นที่ราบกว้างขวางเพียงพอสำหรับใช้เป็นที่พักอาศัยได้ ในบริเวณจังหวัดภาคใต้เท่าที่มีการสำรวจพบและได้ตรวจสอบ ดูแล้วเกือบทุกแห่งตั้งอยู่บนที่ราบริมฝั่งทะเล ตัวชุมชนเองจะตั้งอยู่บนสันทราย บางแห่งมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ รอบ ๆ บริเวณที่ตั้งชุมชนเหล่านั้นเป็นที่ราบสามารถปลูกข้าวได้ และอยู่ไม่ไกลจากฝั่งทะเลมากนัก เมืองที่พบอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินคืออำเภอบ้านดอน

๓. วัฒนธรรมที่แสดงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มีกล่าวถึงเรื่องการเดินเรือไปยังสุวรรณภูมิเหมือนกัน เช่น สังฆชาตกเถาถึงเรื่องพราหมณ์สังฆะกลัวว่าเงินสำหรับให้ทานในโรงทานของตนจะขาดมือ จึงลงเรือไปค้าทางสุวรรณภูมิ ในมหาชาตกเถาเรื่องพระโพธิสัตว์ ขอนุญาตมารดาไปเสี่ยงโชคทางสุวรรณภูมิ เพื่อหาทรัพย์มาสู่ราชบัลลังก์คืน เรือแตกกลางทะเล จนนางเมขลาต้องช่วย แสดงให้เห็นชัดเจนว่าในสมัยที่แต่งคัมภีร์ชาตกนั้น ได้มีการเดินเรือมายังสุวรรณภูมิแล้ว ใช้เส้นทางตะกั่วป่า-รอบอ่าวบ้านดอน เป็นเส้นทางสำคัญในการสัญจรค้าขาย อันเป็นภาพเกี่ยวกับร่องรอยของชาวอินเดีย เฟื่องถึงถึงความสมบูรณ์ในด้านที่ดินสำหรับการกสิกรรมของรอบอ่าวบ้านดอนนี้ก็นับว่ามีเหตุผลอยู่สำหรับการค้าหาจุดที่ตั้งเมืองหลวงหรือราชธานีของอาณาจักรสมัยโบราณ เพราะเหตุที่บริเวณรอบอ่าวบ้านดอนสมบูรณ์ด้วยเนื้อที่สำหรับการกสิกรรมยิ่งกว่าจุดใด ๆ ตลอดแหลมมลายู และมีความเหมาะสมที่สุด

๔. ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรมในพื้นที่ พุทธศตวรรษที่ ๑๓ อิจิง บอกว่า ศรีวิชัย มีเรือเดินทะเลก็นึกว่าคงจะเป็นเรือสินค้าเดินระหว่างเมืองจีนและอินเดีย หรือเลยไปจนถึงตะวันออกกลาง นักประวัติศาสตร์ตีความว่า ศรีวิชัยร่ำรวยเพราะการค้า (อ่าวบ้านดอน) ก็คงจะเป็นจริง แต่นักการคลังเห็นว่ารายได้ส่วนใหญ่มาจากภาษีศุลกากร หรือ ภาษีผ่าน หรือที่ เรียกว่า จกอบ ในสมัยสุโขทัย รายได้ของท่านมหามาเพราะท่านคุมช่องแคบมะละกา เรือทุกลำต้องผ่าน ต้องเสียภาษี ท่านเก็บหนักเสียด้วย ถึง กับหนึ่งในสามของราคาสินค้า แต่พอไปถึงเมืองจีนโดนหนักเข้าไปอีก สินค้าบางอย่าง เช่น เครื่องหอมหรือของฟุ่มเฟือย โดนถึง ๕๐% พวกพ่อค้าอาหรับหรืออินเดียก็ไม่ว่า เพราะบวกเข้าไปในราคาขายได้ เช่น สินค้าที่ส่งเข้าไปขายในพระราชวังก็อาจบวกเข้าไป ๑๐๐% - ๑๐๐๐% ได้ แต่สิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใต้การค้าขายสินค้า คือ การเปลี่ยนแปลง การกระจายและการปรับตัวทางวัฒนธรรมภายในลุ่มแม่น้ำตาปีจนทำให้เกิดวิกฤตภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปีจนมาถึงปัจจุบัน

ประเด็นที่ ๓ สังเคราะห์องค์ความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำตาปีผลการวิจัยพบ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ในปัจจุบันนี้ แผ่นดินตอนที่เป็นกันอ่าว คือเขตอำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ส่วนที่ติดต่อกับอำเภอทั้งหมดนี้ กำลังงอกออกไปในทะเลโดยอัตราที่รวดเร็ว เพราะอำนาจของแม่น้ำตาปีที่พาเอาโคลนเลนดินทรายมาถมอ่าวให้ตื้นเขินออกไปอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อน อีกประการหนึ่ง น่าจะเข้าใจว่าแผ่นดินของโลก ตรงที่รอบอ่าวบ้านดอน หรือฝั่งตะวันออกของแหลมมลายูตอนกลางเป็นแผ่นดิน อยู่ในยุคที่กำลังฟูหรือลอยตัวขึ้น ๆ คือตอนที่ได้รับโคลนของแม่น้ำตาปี ได้กำลังตื้นเขิน เป็นตอนออกไป ปีละประมาณ ๑๐-๒๐ วา ทั้งหมดนี้ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า อ่าวบ้านดอนในสมัยเมื่อ ๒๐๐๐ ปีมาแล้ว ทะเลยังกินลึกเข้าไปถึงเขตอำเภอท่าฉางจริง ๆ ฉะนั้น คนเผ่าไดอาศัยอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ในสมัยที่พวกอินเดียเข้ามาเมื่อยุค ๒,๐๐๐ ปีมานี้ก็พอจะมองเห็นคำตอบได้ว่าพวกมลายูเดิม นั่นเองที่เป็นผู้รับหน้าชนอินเดียเหล่านั้น

๒. ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของชุมชนลุ่มน้ำกับชุมชนพื้นที่อื่น แหลมมลายูหรือแหลมทองทั้งหมดนี้มีนามอีกอย่างหนึ่งว่าสุวรรณภูมิ ในภาษากรีกตามบันทึกภูมิศาสตร์ปโตเลมี เรียกว่า ไครเซเคอไซนิส ซึ่งแปลว่า แผ่นดินทองเหมือนกัน ข้อนี้ทำให้เราทราบได้ว่า คำว่า “เมืองทอง” นี้เรียกกันมาพันกว่าปีแล้ว เมื่อได้ศึกษาวรรณคดีอินเดียในสมัยโบราณจนเป็นที่พอใจแล้วได้ยืนยันว่า เมื่อรวมแหลม มลายูทั้งหมดเข้าด้วยกันกับเกาะสุมาตราเกาะชวาแล้ว วรรณคดีอินเดียโบราณเรียกว่าสุวรรณทวีป ได้มีชนชาติต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย คือชาวอินเดีย ชาวจีน ชาวอาหรับ ชาวเปอร์เซีย

ชาวกรีก กระทั่งชนชาวโพนีเซีย ในบรรดาชาติต่าง ๆ เหล่านี้ นับว่าชาวอินเดียเป็นชาติที่สำคัญที่สุดที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ เพราะได้นำเอาวัฒนธรรม, ศาสนา, ศิลปกรรมและอื่น ๆ เข้ามาให้ ซึ่งสำเร็จรูปเป็นศาสนาและวัฒนธรรมประจำชาติไทยอยู่ในเวลานี้ จึงนับว่าเรื่องการเข้ามาของชาวอินเดียเป็นเรื่องราวสำคัญของเรื่องนี้ที่

๓. ความรู้เรื่องการเดินทางข้ามคาบสมุทร

เส้นทางข้ามคาบสมุทรเป็นการเดินทางติดต่อระหว่างทะเลอันดามัน และทะเลจีนตอนใต้ นอกเหนือจากการเดินเรือผ่านช่องแคบมะละกาโดยอ้อมแหลมมลายูนั้น ยังมีเส้นทางบกด้วยการข้ามคาบสมุทรอยู่หลายทาง ทางตอนบนของอ่าวไทยมีเส้นทางผ่านจากพม่ามายังด่านเจดีย์สามองค์ตามลำน้ำ ไทรโยคมายังนครปฐม และที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์โดยผ่านทางช่องสิงขร ในบริเวณจังหวัดภาคใต้มีเส้นทางข้ามคาบสมุทรอยู่หลายเส้นทางได้แก่(๑) กระบุรี - ชุมพร นับเป็นเส้นทางที่สั้นที่สุด(๒) คลองราชกรูด - พะโต๊ะ - แม่น้ำหลังสวน (๓) พังดึก - คลองเหล - คลองสก - คลองพุมดวง - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน(๔) คลองมะรุ่ย - คลองชะอุ่น - คลองสก - คลองพุมดวง - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน (๕) คลองปะกาไสย - คลองโตรม - คลองอีปัน - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน(๖) คลองท่อม - คลองสินปุน - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน(๗) ปากแม่น้ำกั้นตัง - แม่น้ำตรัง - ห้วยยอด - พังสง - ร่อนพิบูลย์ - นครศรีธรรมราช(๘) สตูล - ทะเลสาบสงขลา(๙) ไทรบุรี - ทะเลสาบสงขลา

๔. ความรู้เรื่องอารยธรรมศรีวิชัยในชุมชน แม้ว่าเรื่องราวของอาณาจักรศรีวิชัยยังอยู่ในระหว่างการค้นคว้าศึกษาวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างมากก็จริง แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันแล้วในข้อหนึ่งว่า ศูนย์กลางอำนาจของอาณาจักรนี้ได้เคยตั้งอยู่ที่ดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน เป็นระยะยาวระยะหนึ่งโดยแน่นอน คุณงามความดีของการมีอาณาจักรศรีวิชัยที่เคยมีอยู่ในดินแดนนี้ควรจะมีการรื้อฟื้นให้กลับมาในฐานะที่ว่า “วิญญานศรีวิชัยคืนชีพ” เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนในถิ่นนี้ กระทั่งยังมองเห็นอยู่ได้ว่าประชาชนในถิ่นนี้มีวิญญานแห่งกวีอยู่ในสันดาน แม้กระทั้งชาวเขาก็มีความสามารถกล่าวบทกลอนอันประกอบด้วยธรรมะออกมาได้โดยง่าย แม้ศิลปะแห่งการปรุงอาหาร การนุ่งห่ม ประดับตกแต่งก็ยังมีร่องรอยแห่งวัฒนธรรมอินเดียของสมัยศรีวิชัยนั้นเหลือให้เห็นอยู่ในรูปแบบของวัฒนธรรมระดับสูง และได้ถือเป็นเอกลักษณ์ไทยไปในที่สุด

๒. การศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบ ๓ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ วิเคราะห์วิถีชีวิตของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี ผลการวิจัยพบ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับอาหาร การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมผ่านวิถีชีวิตซึ่งแต่ละท้องถิ่นล้วนมีวิถีชีวิตเกี่ยวกับอาหาร แตกต่างกันไปตามเส้นทางแห่งสัญจรทางการค้า เป็นวิถีการดำรงชีพของตนในแต่ละยุคสมัย ที่บ่งชี้ถึงการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามกาลและเวลา เช่น ภูมิปัญญาการจัดการตนเองไข่เค็มไชยาของยายบุญมี มณีรัตน์ ภูมิปัญญาแกงปึกใต้ในอำเภอเมืองของนางนาฏญา คงนาค ภูมิปัญญาขนมจิ้งโบริราณในอำเภอกาญจนบุรีของนางวรรณา พูนสวัสดิ์ ภูมิปัญญาข้าวยาสมุนไพรในอำเภอกาญจนบุรีของนาง ละออ อินทร์พรหม และภูมิปัญญาขนมแทงต้มลูกโยมโบราณในอำเภอกาญจนบุรีของนางประนอม ฤกษ์เกษตร เป็นต้น

๒. วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย “ภาคใต้” เป็นภูมิภาคที่มีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นคาบสมุทรที่ทอดตัวยาวในแนวเหนือใต้ และขนานด้วยทะเลทั้งสองฟาก คือ อ่าวไทย และทะเล

อันตามัน เป็นทำเลที่ตั้งทำให้ภาคใต้เป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขาย และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมมาตั้งแต่โบราณจึงเป็นมูลเหตุให้ภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และศาสนา มากกว่าพื้นที่อื่น ๆ จึงทำให้ภาคใต้มีความโดดเด่นทั้งในแง่ต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากปัจจัยแวดล้อมที่หลากหลายทำให้ “ที่อยู่อาศัย” จะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค ใกล้ทำน้ำ ล้ำคลอง อ่าวและทะเล เพื่อสะดวกในการสัญจรและการทำมาหากิน เช่น ประวัติบ้านบางไผ่โบราณ ๒๐๐๐ ปี จากลำบอกลำของ นาย สุมล ล้อมสมบัติ ได้เล่าให้ฟังว่า เป็นบ้านหลังแรกของในบางไผ่ ของชื่อ “คุณพระจันทร์ศึกประชิด” และกุฎีโบราณวัดมุลเหล็กตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ผ้าทอภาคใต้แสดงอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชนมีการสืบสานศิลปหัตถกรรมทั้งวิธีการทอ ลวดลายและสีสันทันของผ้ามาหลายชั่วอายุคนด้วยวิธีการทอ เช่น วิธีการพัฒนาจากกึ่งมือ เป็นกึ่งกระตุก ทำให้สามารถทอผ้าได้เร็วขึ้นและได้ปริมาณมากขึ้นด้วยลวดลายที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน เช่น ลายลูกแก้ว ลายดอกพิกุล ลายราชวัตรโคม ลายตาสมุก เป็นต้น ด้วยสีสันทันของผ้าทอซึ่งสีเหลืองมาจากขมิ้นแก่นขนุน สีครามจากต้นคราม สีอิฐได้มาจากสีของอิฐ เสียบบาทุบให้ละเอียดสีแดงได้จากครั่ง สีน้ำตาลไหม้ได้จากกบไต่ดิน เป็นต้น นอกจากนี้ผ้าทอภาคใต้ยังสะท้อนวิถีชีวิตชุมชนในหลายด้าน เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม การแต่งงาน การบ่งบอกฐานะทางสังคมของกลุ่มทอผ้าสตรี บ้านพุมเรียงของนางหวันมะ น้อยหมิม

๔. วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับยารักษาโรค การแพทย์พื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาที่ใช้ดูแลสุขภาพ และรักษาโรคร้ายของคนไทยมาช้านาน ซึ่งมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ผสมผสานกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น การแพทย์แผนไทยประกอบด้วยองค์ความรู้ และภูมิปัญญาหลายด้านทั้งการนวด อบ ประคบ ซึ่งภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคก็เป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น นาย เขวาร์ตัน หนูขุนนาง หมอพื้นบ้านเล่าให้ฟังว่า ตระกูลของผมเป็น “ครูหมอยา” ตั้งแต่สมัยทวดมีการต้มยาหมอ เรียกว่า หมอกกลางบ้านมีคนมาให้ต้มยากันอย่างมากมาย สูตรยาของ ทวด ปู่และพ่อมาถึงผมก็รุ่นที่ ๔ คือ ตำรายาโบราณ ยารีสีดวง แต่ก็ยังมียาอีกมากมายที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ คือ ยาลม ยาจุกเสียด แน่นท้องยาคลายเส้น เป็นต้น

ประเด็นที่ ๒ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ผลการวิจัยพบ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับอาหารภูมิปัญญาการจัดการตนเองไข่เค็มไชยาของยาย บุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี เล่าให้ฟังว่า เมื่อ ไข่เค็มเดิมนิยมผสมบูรณมีการทำนาปลูกข้าวหรือเรียกได้ว่า “ในน้ำมีปลาในนามีข้าว ภูมิปัญญาแกงปักษ์ใต้ นางนาฏญา คงนาค อายุ ๕๒ ปี เล่าให้ฟังว่า อาหารพื้นบ้านภาคใต้มีรสชาติโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะภาษาปักษ์ใต้ว่า “ไม่ซี้ซิดเครื่อง” เครื่องปรุงต้องสดสะอาด แกงที่ขึ้นชื่อมากของปักษ์ใต้ คือ แกงไตปลาหรือแกงพุงปลา แกงเหลือง หรือ แกงส้ม ที่เรียก “แกงเหลือง” ภูมิปัญญาขนมจิ้งโบราณของนางวรรณ พูนสวัสดิ์ อายุ ๖๘ ปี เล่าให้ฟังว่า สมัยพระยาวชิรยศตยานุรักษ์ ในสกุล “ศรียาภัย” เจ้าเมืองไชยมาตั้งฉางข้าวที่เมืองโลหะเป็นขนมโบราณ ที่มีการทำกันมานานนับร้อยปี ภูมิปัญญาข้าวยาสมุนไพรของนาง ละอ อินทร์พรหม อายุ ๖๘ ปี เล่าให้ฟังว่า ข้าวยาเป็นอาหารพระราชวังเกิดขึ้นสมัยราชอาณาจักรของพระยานคร ขณะนั้นเป็นช่วงเดือนถือศีลตลอด ปากฎว่าหลายคนมีอาการปวดท้อง บ้างก็ท้องร่วง บ้างก็ท้องอืด เมื่อพระยานครทรงทราบจึงสั่งให้หมอประจำราชวังคิดแก้ปัญหา ๒ วัน หลังจากนั้น หมอดังกล่าวก็บอกพระยานครว่า หลังจากนั้นทุกคนต้องมาละศีลพร้อมกัน และกินอาหารสูตรที่เขาคิดค้นขึ้นมา นั่นก็คือ ข้าวยานั่นเอง และภูมิปัญญาขนมแกงต้มลูกโยมโบราณของนางประนอม

ถูกฆาตกรรม อายุ ๗๒ ปี เล่าให้ฟังว่า ขนมหุ้มใบโพ (ข้าวต้มลูกโยน) หรือที่เรียกกันว่า “ขนมหุ้ม” หรือ “แหงต้ม” เป็นข้าวต้มลูกโยนชนิดหนึ่งที่ทำในเทศกาลบุญชักพระของชาวดำ

๒. ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ซึ่งนายสมล ล้อมสมบัติ อายุ ๕๘ ปี เล่าประวัติบ้าน ๒๐๐ กว่าปี เป็นบ้านหลังแรกของในบางของ “คุณพระจันทร์ศึกประชิด” ปัจจุบันเป็นของ “คุณอเนก”รับมรดกในฐานะทายาทนั่นเอง ส่วนพระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าให้ฟังว่า เรือนพื้นดินเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยผ่านยุคผ่านสมัยโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางอันเป็นเอกลักษณ์ของผู้คนในแต่ละพื้นที่ที่มีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันก็เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาในการเรียนรู้บริบททางสังคมและระบบธรรมชาตินั่นเอง

๓. ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มซึ่งนางหวันมะ นุ้ยหมิม กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง ได้เล่าให้ฟังว่า ผ้าพุมเรียงมาจากกลันตัน ตรังกานู ซึ่งโดยส่วนใหญ่ชาวมุสลิมผู้หญิงทอผ้าผู้ชายเอาทะเลหาปลา ซึ่งร้านนี้ทอผ้ามาราวเกือบ ๗๐ ปีแล้ว เพราะทอผ้าตั้งแต่อายุ ๑๗ ปี ซึ่งลักษณะการแต่งกายชาวภาคใต้ใช้ผ้าหลายรูปแบบทั้งผ้าฝ้าย ผ้าแพร ผ้าเขียนลายเทียน ผ้ามัดย้อม หลังจากการรับอิทธิพลของมาเลเซียอินโดนีเซียชาวไทยมุสลิมภาคใต้นิยมนุ่งใส่ทรงลายตารางแบบชาวบางกอล ส่วนชาวไชยา มีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นของตนเองใช้ผ้าทอพุมเรียงเป็นผ้าที่ทอจากอำเภอไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานีปัจจุบัน

๔. ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับยารักษาโรคซึ่งยายย่อง จันทรวิมล อายุ ๘๘ ปี และลูกสาว นางสาว นางสาตี อายุ ๖๒ ปี จันทรวิมล ได้เล่าให้ฟังว่า เรื่องยาสมุนไพร เช่น “เด็กชักรกระดูก” ใช้ “จี่กลา” ที่ได้ถนุบำรุงมาผสมกับยาลูกกลอนทำให้เด็กหายได้ แต่ยายจำไม่ได้แล้วว่าเป็นยาสมุนไพรอะไร สมุนไพรมากมายไม่ต้องปลูกขึ้นเองตามธรรมชาติ เอามาต้มยาหม้อกิน สามวันเจ็ดวันก็หาย ตอนนี้อายุ ๘๘ ปีแล้วไม่เคยเป็นโรคอะไรแต่ต้อง “กินผักตามฤดูกาล” จากผักกลายเป็นอาหาร จากอาหารกลายเป็นยาอายุวัฒนะ และนายเขาวรัตน์ หนูขุนนางอาชีพหม้อพื้นบ้าน ได้เล่าให้ฟังว่า ตระกูลของผมเป็น “ครูหมอยา” ตั้งแต่สมัยทวดมีการตำยาหม้อ เรียกว่า “หม้อกลางบ้าน” มีคนมาให้ตำกันอย่างมากมาย ซึ่งพ่อเล่าให้ฟังว่า พ่อก็ได้ตำยาจากปู่ซึ่งเป็นหม้อชาวบ้านที่ตำยาเหมือนกันสิ่งที่สืบทอด “ยาริดสีดวง” เป็นยาที่สืบทอดตั้งแต่บรรพบุรุษ

ประเด็นที่ ๓ วิเคราะห์ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัด สุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับอาหารในการดำรงชีพของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นที่ตั้งของเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางของเมืองศรีวิชัย มีหลักฐานแสดงถึงการตั้งรกรากและเส้นทางสายไหมในอดีต พื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีความเจริญขึ้นจนเป็นอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ เป็นทั้งแหล่งเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมต่าง ๆ รวมไปถึงวิถีชีวิตการกิน เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิด ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบทอด ๆ กันมา พบมากได้แก่ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก วรรณกรรม มีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น คือ ช่วยอธิบายความเป็นมาของชุมชน และเผ่าพันธุ์ของชาวเมืองสุราษฎร์ธานีและชุมชนใกล้เคียง สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรมของคนในชุมชน เมืองบ้านดอนนครโบราณยังมีหลักฐานการจารึกอีกด้วยว่า เดิมเมืองบ้านดอนยังไม่มี มีแต่เมืองท่าทองหรือเมืองกาญจนดิษฐ์ อีกด้านหนึ่งเป็นเมืองไชยาต่อมา “สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหา

ประยูร” มาต่อเรือรบที่ตำบลบ้านดอนในท้องที่ของอำเภอเมืองกาญจนดิษฐ์ ในการต่อเรือเป็นงานใหญ่ เช่นนี้ก็เป็นที่ธรรมดาที่ต้องมีคนทำงานมาอยู่อาศัยประชุมกันเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีการค้าขายข้าวปลาอาหารและปลูกบ้านเรือนอยู่ในตำบลบ้านดอนจึงถูกเรียกว่า “จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ในปัจจุบัน

๒ ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยซึ่งแดนแถบแหลมมลายูตอนเหนือเมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ -๓,๐๐๐ ปีล่วงมาแล้วเราจะมีคนป่าพวกนีโกรโต เป็นเจ้าของถิ่นเดิมแล้วยังมีคนมาเลยี่ มอญ เขมร และไทยอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานจับจองแหล่งความอุดมสมบูรณ์ตามที่ราบชายทะเลท่ามาหากินกระจัดกระจายกันอยู่เป็นแห่ง ๆ และคนไทยยุคนี้ก็คือ บรรพบุรุษของคนไทยภาคใต้ในยุคนี้ คนไทยพวกแรกที่อพยพลงมาในแผ่นดินไทยทุกวันนี้ ที่สามารถเดินทางมาเป็นระยะไกลที่สุดการดำรงชีวิตของคนไทยภาคใต้ในสมัยโบราณก่อนที่จะได้รับอารยธรรมจากอินเดีย จีน อาหรับ มลายู ยุโรปตะวันตกก็ได้เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายในภูมิภาคนี้แต่ไม่ได้ทิ้งร่องรอยอิทธิพลทางวัฒนธรรมไว้มากเหมือนอินเดียที่ตั้งรกรากกลุ่มชนขนาดเล็ก ๆ กระจายเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ซึ่งปรากฏตามรอยอารยธรรมศรีวิชัยว่า คาบสมุทรมาลายูสมัยก่อนยังมี ชื่อว่า “ตะโกลา” ซึ่งมีปรากฏในแผนที่โลกในเมืองไทย คือ ตะโกลา ซึ่งยึดว่าคนได้มีมาก่อนแล้วมีการเชื่อม ตะกั่วป่าและตะโกลา มายังบ้านเราเขียนไว้เมือง ๆ หนึ่งในอ่าวบ้านดอนว่า Kokkonogara ซึ่งแปลว่า โคนนคร “นคร” นี้เป็น นครแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อยู่ตรงที่อ่าวบ้านดอน นี่คือหลักฐานความเจริญ ของการเดินทางคาบสมุทรในยุค ๆ แรก

๓ ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มเป็นประวัติศาสตร์ของการทอผ้าจากเส้นใยและการค้าขายตามเส้นทางสายไหมอันเลื่องลือคนเอเชียก็พยายามที่จะเรียนรู้จากนั้นการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมจึงได้แพร่หลายไปยังประเทศเกาหลี ญี่ปุ่น ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนและอินเดีย ซึ่งมาค้าขายบริเวณ “อ่าวบ้านดอน” ในอดีตเป็นแห่งรวมอารยธรรมโบราณที่สืบทอดยาวนานนับพันปี เดิมดินแดนประวัติศาสตร์ที่เคยหวาดความยิ่งใหญ่จนถูกขนานนามเป็นศูนย์รวมเป็นศูนย์กลางอาณาจักรศรีวิชัยอาณาจักรอัครสถานในอุษาคเนย์ที่ทรงอิทธิพลที่สุดในทะเลจีนใต้หลักฐานทางโบราณคดีที่บ่งชี้ว่าบริเวณรอบอ่าวบ้านดอน คือ เส้นทางสัญจรทางการค้าและเป็นท่าเรือรับส่งสินค้าแห่งสำคัญอันถือเป็นจุดนัดพบของพ่อค้าวานิชทั้งหลายอยู่ 2 ซีกโลกที่ต่างมุ่งมาดปรารถนาจะเดินทางมาค้าขายโดยพ่อค้าชาวจีนได้นำเครื่องกระเบื้องต่าง ๆ บรรทุกส่งเรือสำเภาล่องผ่าน “แหลมญวน” เข้าสู่เมืองไชยาเพื่อจะมายังอ่าวบ้านดอนส่วนพ่อค้า “ชาวอินเดียและเปอร์เซีย” จะล่องเรือสินค้าผ่านมหาสมุทรอินเดียมาขึ้นฝั่งที่เมือง “ตะกั่วป่า” จากนั้นเดินข้ามสันปันน้ำแล้วล่องเรือต่อมาทำให้น้ำตาปี โดยมีจุดหมายที่อ่าวบ้านดอนเช่นกันแล้วมีการขยับขยายเติบโตเรื่อย ๆ จนกลายเป็นอาณาจักรขึ้นมา ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาวัฒนธรรมต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีอย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้

๔ ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับยารักษาโรคมนุษย์เรารู้จักใช้สมุนไพรในด้าน การบำบัดรักษาโรคนานหลายพันปี เริ่มตั้งแต่ยุคนี้แอนเดอร์ทัลในประเทศอิรักพบหลักฐานมีการใช้สมุนไพร จากการขุดค้นหลุมฝังศพ เม็กซิโกพบว่าชาวอินเดียแดงรู้จักใช้ต้นตะบองเพชร เป็นยาฆ่าเชื้อและรักษาบาดแผลและต่อมาชาวบาบิโลเนียนได้ใช้สมุนไพรเพิ่มเติมจากชาวซูเมเรียน ได้แก่ ไบมะขามแขก หญ้าฝรั่ง ลูกผักชี อบเชย และกระเทียม ในยุคต่อมาอียิปต์โบราณมีตำราสมุนไพรที่เก่าแก่เมื่อ ๑,๖๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช โดยใช้รูปแบบในการเตรียมยาในสมัยนั้น ได้แก่ การต้ม การชง ทำเป็นผง กลั่น เป็นเม็ด ทำเป็นยาพอก เป็นขี้ผึ้ง หลังจากสมุนไพรได้เจริญรุ่งเรืองในอียิปต์ก็ได้มีการสืบทอดกันมาทั้งในแถบยุโรปและแอฟริกา เอเชีย ตามบันทึกประวัติศาสตร์พบว่ามีการใช้สมุนไพรที่อินเดียก่อน แล้วสืบทอดมาที่จีน มะละ

กา และประเทศไทยจนพัฒนาเป็นภูมิปัญญาเพื่อการรักษาโรคที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศที่มีการค้าขายติดต่อตามเส้นทางการสัญจรเชื่อมโยงแต่ละเมืองทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการผลิตซึ่งเป็นสายใยสัมพันธ์ของการสืบทอดการใช้ยาสมุนไพรในด้านการบำบัดรักษาโรคมายังปัจจุบัน

๓. พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีผลการวิจัยพบ ๓ ประเด็น ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน ประกอบด้วย ๑.๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนที่มีการก่อตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนลีเล็ด นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘จนถึงปัจจุบัน ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้ร่วมกันมอบที่ดินทำเป็นถนนของชุมชน, สร้างสะพานคอนกรีตชมชุมชน ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันสร้างที่พักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ จัดทำกิจกรรมสันทนาการคือ เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ, ปลูกป่าชายเลน, ร้านค้ากลุ่มสินค้าโอท็อปผลิตภัณฑ์ชุมชนลีเล็ด สร้างร้านอาหารชุมชนและเครื่องดื่ม และสร้างป้ายบอกทางมายังชุมชนลีเล็ดอีกด้วย ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านนำกลุ่มท่องเที่ยวทุกกลุ่มปลูกป่าชายเลนเป็นการเพิ่มของป่าชายเลนและทรัพยากรในน้ำจึงเป็นการช่วยกันรักษาป่าชายเลนและทรัพยากรทางน้ำ และมีการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

๑.๒ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านรวมกลุ่มจัดการตนเองด้านพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มชุมชนพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมุลเหล็ก และกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวโอท็อป นวัตวิถี บ้านธารน้ำร้อน อำเภотаฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันจัดกิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย แซ่และอาบน้ำในบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ จัดการเรื่องที่พักเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ และรีสอร์ทที่ใกล้ ๆ ตามความสะดวก และสร้างป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวชุมชนด้วย ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดการกฎเป็นพิพิธภัณฑสถาน การจัดการป่าชายเลนโดยการสร้างบ่อน้ำแร่อร้อนธรรมชาติ ๔ จุด

๑.๓ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้สร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, แหล่งทำนาผลิตไข่เค็ม ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้จัดกิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ การท่องเที่ยวสถานที่ปฏิบัติธรรม, ศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย, พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, วิธีและกระบวนการถ่ายทอดความรู้ผู้อื่น ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านจัดการบรรยากาศอย่างร่มรื่น เงียบสงบ. ถ้ำรักษาพระวิหารคด , พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์, รูปปั้นพระชยาภิวัฒน์, วิหารหลวงพ่อโต, การจัดการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในหมู่บ้าน

๑.๔ การมีส่วนร่วม

ร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาด และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดการตนเองบ้านแหลมใหญ่ชายทะเลพุมเรียง, บ้านหัวเลนหมู่บ้านหัตถกรรมตีเค้นกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาด ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดการตนเองตั้งแต่สร้างกิจกรรมปั่นจักรยาน, เที่ยวชิมอาหารทะเล, ศูนย์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมพุมเรียง ศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมือง ไซยา ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดโครงการป่าในเมืองพุมเรียง, ผ้าทอกับวิถีชีวิตคนพุมเรียง

๒. การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องประกอบด้วย ๓ ประการดังนี้ ๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน พบว่า คุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน คือ ธรรมชาติป่าชายเลน วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, พ่อท่านข้าวสุกวัดบางใบไม้ และชายทะเลแหลมโพธิ์ ๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจมีโอกาสดำเนินกิจกรรมให้ชุมชนด้วย และเชื่อมต่อส่งต่อเครือข่ายชุมชนอื่น ผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญให้เพิ่มข้อ ๓) คือการส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย พบว่า การส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นคนชวนทุกเครือข่ายมาเรียนรู้ และตั้งเป็นคณะกรรมการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวขับเคลื่อนให้เชื่อมโยงกัน คณะกรรมการรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการสืบสานเชื่อมโยงโดยการเฝ้าหาค้นรุ่นหลังไปร่วมเชื่อมโยงเครือข่ายด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ทุกกิจกรรมจะต้องคืนให้แก่ชุมชน ๑๐ เปอร์เซ็นต์ทุกเครือข่าย

๓. พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า ชุมชนลีเล็ดชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด ชุมชนพุมเรียง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี และการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ประกอบด้วย ๑. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชน แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพื้นที่ พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนร่วมกันเสียสละพื้นที่ สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ๒) ด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาด พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสนทนา การ เช่น เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ,ปลูกป่าชายเลน บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สู่ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานีด้านและ ๓) ด้านสภาพแวดล้อม พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีเจ้าหน้าที่นำนักท่องเที่ยวมาจุดแรกคือศูนย์ท่องเที่ยวชุมชนเล่าอดีต เช่นโครงการป่าในเมือง นำชมภูมิเป็นพิพิธภัณฑ์ ทิวทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นเสน่ห์ของชุมชน

๔. เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี ผลการวิจัยพบ ๓ ประเด็น ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ผลการวิจัยพบ ๕ ประเด็น

ดังนี้ **๑.๑ ด้านพื้นที่** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง **๑.๒ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึง กล่าวคือ ความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงการท่องเที่ยว **๑.๓ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งในการศึกษารั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี ออกเป็น ๖ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนาการ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ฯลฯ และ ๖) ร้านค้า **๑.๔ ด้านสภาพแวดล้อม** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็น “ป่าเมซอนเมืองไทย” ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ๓) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด บริเวณสวนโมกขพลารามเป็นพื้นที่ป่าประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด บรรยากาศร่มรื่นเงียบสงบเหมาะกับการปฏิบัติธรรม ๔) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์เป็นป่าชายเลน มีต้นโกงกาง ต้นลำพู เกาะเสร็จ เป็นเกาะที่เกิดจากการพัดพาของสินทรายในทะเลที่มาสะสมกันนานวันเข้า ก็กลายเป็นเกาะทราย ที่มีต้นไม้ขึ้นมาพอให้ได้ร่มเงา เนื้อที่ไม่ได้มากในยามที่น้ำขึ้น แต่ขนาดจะกว้างใหญ่เพิ่มขึ้นไปอีกหลายเท่าในยามที่น้ำลง และกลุ่มทอผ้าไหม

๑.๕ ด้านการมีส่วนร่วม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า ๑) กลุ่มชุมชนลีเล็ด ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ได้ร่วมกับชาวบ้านหมู่ที่ ๔ ร่วมแรงร่วมใจกันนำเงินจากโครงการ SML ของหมู่บ้านมาสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยบริษัท เซฟรอน ประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ได้ร่วมกับพันธมิตรดำเนินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พิพิธภัณฑ์อำเภอท่าฉาง เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก นำโดยพระครูสุกิตติธรรมคุณและผู้นำชุมชน ชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินการโดยใช้สถานที่วัดมูลเหล็กก่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ ๔) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีนโยบายให้หน่วยงานในสังกัดจัดทำโครงการป่าในเมือง เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่า

๒ พัฒนาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มน้ำตาปีผลการวิจัย พบ ๒ รูปแบบดังนี้ ๑. เส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน) (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ๒. เส้นทางวันเดียว (ค้างคืน) เริ่มจาก (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ๒ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง (๑) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมุลเหล็ก (๒) บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ และการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นวัฒนธรรมของชุมชน การได้เรียนรู้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายให้เกิดจิตสำนึกเกิดการฟื้นฟูต่อไป

๓ เสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี การวิจัยเรื่องเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มน้ำตาปี ศักยภาพในการจัดการตนเอง ๕ ด้านประกอบด้วย (๑) ด้านพื้นที่ มีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามและมีความเป็นธรรมชาติที่ไม่มีการตัดแปลงและเป็นแหล่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น (๒) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง มีสภาพของเส้นทาง การเดินทางที่สะดวก โดยเฉพาะเส้นทางหลักในการเดินทางได้หลากหลาย เส้นทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (๓) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ที่พักแรม ร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบริการต่าง ๆ สัญญาณโทรศัพท์ น้ำประปา ไฟฟ้าและการรักษาความปลอดภัย (๔) ด้านสภาพแวดล้อม สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ ระบบนิเวศ และสภาพอื่น ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว และ (๕) ด้านการมีส่วนร่วม ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนเพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของอารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

อภิปรายผล

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ผลการวิจัย พบว่า ๑) ประวัติศาสตร์จากตำนานโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอนเต็มไปด้วยศิลป โบราณคดีและวัฒนธรรมตามแบบอินเดียแสดงหลักฐานแพร่หลายในอำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพนพิณ อำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอเมืองฯ และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งตั้งอยู่รอบอ่าวบ้านดอนด้วยการทอดผ่านวิถีชีวิตภูมิปัญญาของชุมชนลุ่มน้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) วิเคราะห์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมซึ่งชาวอินเดียได้มายังแหลมมลายูหรือดินแดนสุวรรณภูมิเพื่อประโยชน์แก่การค้าขาย การเผยแพร่ศาสนาและวัฒนธรรมด้วยการแสวงหาดินแดนนอกมาตุภูมิ ตั้งแต่สมัยเมื่อ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ได้ใช้ทางคมนาคมขนถ่ายข้ามแหลมที่ตะกั่วป่า-อ่าวบ้านดอนจนเป็นเหตุให้ดินแดนส่วนนี้ยังผลให้คนในอ่าวบ้านดอนมีลักษณะผิดกับไทยเดิมอย่างมากมาย เนื่องด้วยอิทธิพลแห่งวัฒนธรรมอินเดียที่อยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ๓) องค์ความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนลุ่มน้ำตาปีซึ่งคณะผู้วิจัยหวังอย่างเต็มเปี่ยมว่า การศึกษาครั้งนี้“เปิดวิญญานแห่งศรีวิชัยจักคืนชีพด้วยร่องรอยทางวิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ฝังรากลงสู่พื้นที่อ่าวบ้านดอน” ที่เคยมีในยุคนั้นก็กลับคืนมาสู่ดินแดนนั้นแห่งนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นที่รองรับวิญญานแห่งศรีวิชัยอันจักคืนชีพมาสู่ดินแดนนี้โดยการขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของจังหวัดสุ

ราษฎร์ธานี เช่น ตลาดประชารัฐ ตลาดวัฒนธรรม ถนนสายวัฒนธรรม บ้านแม่น้ำเมืองคนดี วิถีวัฒนธรรม สืบต่อไป

การศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัด สุราษฎร์ธานีผลการวิจัย พบว่า (๑) วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นแนวทางการ ดำเนินชีวิตของคนในลุ่มแม่น้ำตาปีผ่านการเรียนรู้จนเป็นประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกรู้สึกนึกคิด สะท้อนความเป็นมาของ วิถี ชีวิต สังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่นที่มีการเชื่อมโยงกันซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาต่าง ๆ ใน ลุ่มแม่น้ำตาปีอย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้ (๒) ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำ ตาปี เป็นองค์ความรู้ความสามารถและทักษะซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร ปรับปรุง พัฒนา ถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันมา และเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นผสมผสานไว้อย่างเหมาะสม และลงตัวจนทำให้เกิดเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นรอบอ่าวบ้านดอนในปัจจุบัน (๓) ภูมิปัญญาการเชื่อมโยง อารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ศรีวิชัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรือง ความสัมพันธ์กับนานาประเทศในคาบสมุทรมลายูโดยทำการค้าขายกับชาวจีน อินเดีย เปอร์เซียและอาหรับ จึงทำให้เกิดประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน นครโบราณที่มีผู้คนมาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก จนกลายมาเป็น “เมืองบ้านดอน” นครประวัติศาสตร์ปัจจุบัน คือ จังหวัดสุราษฎร์ธานีนั่นเอง

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดผลการวิจัย พบว่า สุราษฎร์ธานี 1. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวใน ชุมชนประกอบด้วยการจัดการด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสิ่งแวดล้อมจึงทำให้การ มีส่วนร่วมในกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน 2. การส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยง เครือข่ายในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่าการสืบทอดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการอนุรักษ์มาจากรุ่นสู่รุ่นโดย การสร้าง ปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาจึงจะเกิดความยั่งยืนสู่การอนุรักษ์และการสืบทอดต่อไปใน อนาคต 3. ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า ชุมชน ลิเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด ชุมชนพุมเรียง และชุมชนบางไปไม้ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมใน การจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี และการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่ม แม่น้ำตาปีจึงทำให้ เกิดมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืนของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี ผลการวิจัยพบว่าผลการวิจัย พบว่า (๑) แหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๔ แหล่งมีศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ด้านพื้นที่ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสภาพแวดล้อม และด้านการมีส่วนร่วม (๒) การพัฒนาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มน้ำตาปีสามารถ กำหนดเส้นทางสามารถกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวออกมาได้เป็น ๓ รูปแบบ รูปแบบที่ ๑ เส้นทาง วันเดียว (ไม่ค้างคืน) รูปแบบที่ ๒ เส้นทางวันเดียว (ค้างคืน) รูปแบบที่ ๓ เส้นทาง ๒ วัน ๑ คืน และ (๓) การเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปีผู้วิจัยเสนอ รูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ที่มีชื่อว่า “LIFE SMILE MODEL” ซึ่งมีองค์ประกอบย่อยได้แก่ สำหรับการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัย ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัยสามารถให้ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในมิติต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑. แลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียน “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี การท่องเที่ยวยั่งยืน สังคมเป็นสุข” ภายใต้หลักคิด ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย เพื่อสร้างพื้นที่มิติใหม่ให้กับจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒. พัฒนาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี การท่องเที่ยวยั่งยืน สังคมเป็นสุข” ภายใต้หลักคิด ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ขยายเขตพื้นที่จากชุมชน ตำบล อำเภอและจังหวัดโดยมีการเชื่อมโยงเครือข่ายในการพัฒนาจังหวัดเป็นศูนย์กลางร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

๓. ผลสัมฤทธิ์จากการพัฒนา “ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี การท่องเที่ยวยั่งยืน สังคมเป็นสุข” ภายใต้หลักคิด ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย ตามนโยบายและยุทธศาสตร์แผน ๒๐ ปีของจังหวัดสุราษฎร์ธานีบรรลุเป้าหมายในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาดิลกรัศมี จิตจาโร ผู้อำนวยการโครงการขยายห้องเรียน ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา รศ. ดร. ณรินทร์ ศรีวิหะ รศ. ดร. จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ รศ.สมเกียรติ ต้นสกุลเรือโท ผศ.ดร.อนันต์ ใจสมุทร ผศ.सानิตย์ บุญชู ดร. อมรา ศรสุชาติ ที่ได้ช่วยในการชี้แนะรายงานการวิจัยให้สมบูรณ์ทำให้เกิดผลงานวิจัยอันเป็นคุณูปการที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ประสิทธิ์ พันธวงษ์.(๒๕๕๙). **พุทธประชารัฐกับการพัฒนาในยุคThailand4.0**. การประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชชมงคลสุรินทรวิชาการ ครั้งที่ ๘” “วิจัยเพื่อประเทศไทย ๔.๐” มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์. ๒๒-๒๓ ธันวาคม.
- ปริญญา ปานชานา. (๒๕๔๘). **วรรณกรรมตามแนวลำน้ำตาปี**. มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ สุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน .
- ผาสุก อินทรารุท. (๒๕๔๘). **สุวรรณภูมิ จากหลักฐานโบราณคดี**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พินิจ ธาวุฒิสกุลและคณะ, (๒๕๔๙) **โครงการกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์การทำไหม พุมเรียง อำเภอ ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ระยะที่ ๒**, รายงานวิจัย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) .
- แผนพัฒนาจังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ. ๒๕๕๗ -๒๕๖๑ (ฉบับทบทวน).
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.(๒๕๕๐). การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใต้ถุนอาหารพื้นบ้าน, **รายงานวิจัย**, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน). (๒๕๕๕). “ลุ่มน้ำตาปี”. การดำเนินการด้านการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลโครงการพัฒนาระบบคลังข้อมูล ๒๕ ลุ่มน้ำ และแบบจำลองน้ำท่วมน้ำแล้งบริษัท แอสตีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด.

บุคลากรกรม

สัมมนา ศาสตราจารย์. ดร. ครองชัย หัตถา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ. โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย. ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมมนา ดร. อมรา ศรสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร. โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย. ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมมนา นายทศพล งามไฟโรจน์. อดีตนายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม. โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย. ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว. สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ เรือโทผู้ช่วยศาสตราจารย์ดรอนันต์ใจสมุทร. สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางวรรณ พูนสวัสดิ์. อายุ ๖๘ ปี อาชีพ ทำสวน ที่อยู่ ๗๗ หมู่ที่ ๙ ตำบลเสวีียด อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธานี บุญชู อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี. วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายอนรรตน์ แพนสกุล. ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายธีรพันธุ์ จันทรเจริญ. ผู้เขียนคัมภีร์ในลานวัดพุมเรียง. ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางยายบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางหวันมะ น้อยหมิม. ไหมไทย กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง. ๘๗ หมู่ที่ ๒ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก. ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูจิริเจติยาทร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นายสมชาย รักเดช. อายุ ๕๖ ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบล ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณมานิตย์ ว่างฉาย ภูมิปัญญาชุมชน อายุ ๕๕ ปี อาชีพ ประมง หมู่ ๔ บ้านห้วยทรัพย์ ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ยายย่อง จันทรวิมลลูกสาว นางสาวลี จันทรวิมล. อยู่บ้านเลขที่ ๒๘๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าฉาง
อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี อายุ ๘๘ ปี ลูกสาวอายุ ๖๒ ปี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณศิริพร แก้วมีศรี ภูมิปัญญาชุมชน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑
สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสมล ล้อมสมบัติ อายุ ๕๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๕/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลบางโป๊ะ อำเภอเมือง
จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางนาฏญา คงนาค อายุ ๕๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๖๗/๑๕ หมู่ที่ ๖ ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมือง
จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายกิตติพงษ์ บุญกันภัย. ผู้นำชุมชนบ้านโพธิ์ ศูนย์ถ่ายถอดภูมิปัญญาท้องถิ่นฯ. อยู่บ้านเลขที่
๑๔๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นาง ละออ อินทร์พรหม อายุ ๖๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓/๓ หมู่ที่ ๕ ตำบลกะแดะ อำเภอ กาญ
จนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางประนอม ฤกษ์เกษตร อายุ ๗๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๐๗/๑๐ หมู่ที่ ๒ ตำบลท่าทองใหม่
อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นายเชาวรัตน์ หนูขุนนาง อาชีพ หมอพื้นบ้าน อยู่บ้านเลขที่ ๙๖/๑ หมู่ที่ ๒ อายุ ๕๒ ตำบลทุ่งคา
อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณยายพริ้ง มูลอาจ ภูมิปัญญาชุมชน อายุ ๘๓ ปี ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัด
สุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณไกรรงค์ ธรรมบำรุง ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณศิริพร แก้วมีศรี ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณประสงค์ หิตอนันต์ ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม

สนทนากลุ่ม คุณเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น อายุ ๓๔ ปี เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยวกลุ่ม
ท่องเที่ยวชุมชน ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม พระครูจิริเจติยาทร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราช
วรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณยุพาพันธ์ คงชนะ ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้อำนวยการกองการท่องเที่ยว
และกีฬา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณกิตติ ชินเจริญธรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณเทพสิน ผ่องแก้ว ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้อำนวยการ การท่องเที่ยวแห่ง
ประเทศไทย สำนักงานสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณจารย์ ทิพย์ศักดิ์ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขต สุ
ราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณสมชาย สินมา ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว สินมาอะพาร์ตเมนต์จังหวัดสุราษฎร์ธานี
วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณพรชัย มาลาสกุลชัย, ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว บริษัท พันทิพย์ จำกัด
จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.



ภาคผนวก ข

ตารางกิจกรรมที่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์
และแผนที่วางไว้



**ตารางกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัย
ไปใช้ประโยชน์และแผนที่วางไว้**

กิจกรรม	การนำไปใช้	ประโยชน์และแผนที่วางไว้
<p>๑. กระบวนการศึกษาวิจัย ไปประยุกต์ในการเรียน การสอนในหลักสูตรรัฐ ศาสตรบัณฑิต หลักสูตรพุทธศาสตร บัณฑิต</p>	<p>วิชาที่นำไปใช้ วิชาอิสระทางรัฐประศาสนศาสตร์ วิชาอิสระทางการจัดการเชิงพุทธ วิชาอิสระทางศาสนา วิชารัฐประศาสนศาสตร์ตามแนว พระพุทธศาสนา วิชาการบริหารองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นไทย วิชาการบริหารงบประมาณและการ คลังสาธารณะ วิชาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ วิชาสัมมนาศาสนา วิชาการเผยแผ่ศาสนา ศาสนากับวัฒนธรรม ศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่น</p>	<p>ทำให้กระบวนการเรียนการสอนที่ สอดคล้องกระเปียบวิธีวิจัยมีความ หลายหลายและมีประสิทธิภาพใน การสอนซึ่งอยู่ภายใต้กรอบระเบียบ วิธีการวิจัยจากประสบการณ์ของ การทำรายงานการวิจัยดังกล่าว</p>
<p>๒. โครงการ มจร & ชุมชน ร่วมเรียนรู้ ณ เล-ออก</p>	<p>บูรณาการรายวิชาของหลักสูตรรัฐ ประศาสนศาสตรบัณฑิต</p>	<p>แนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาของนิสิต มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยโดยการ สำรวจพื้นที่ เก็บข้อมูลลงภาคสนาม เชิงลึกจัดกิจกรรมเสริมทักษะนิสิตใน ระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี เพื่อการ เรียนรู้ในมิติที่หลากหลายลงสู่ชุมชน</p>
<p>๓. ด้านสังคมและชุมชน</p>	<p>เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี</p>	<p>แผนพัฒนาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ -๒๕๗๙)</p>
<p>๔. เขียนรายงานการวิจัย</p>	<p>รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์</p>	<p>ได้รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เป็นไปตามแผนที่วางไว้</p>

ภาคผนวก ค

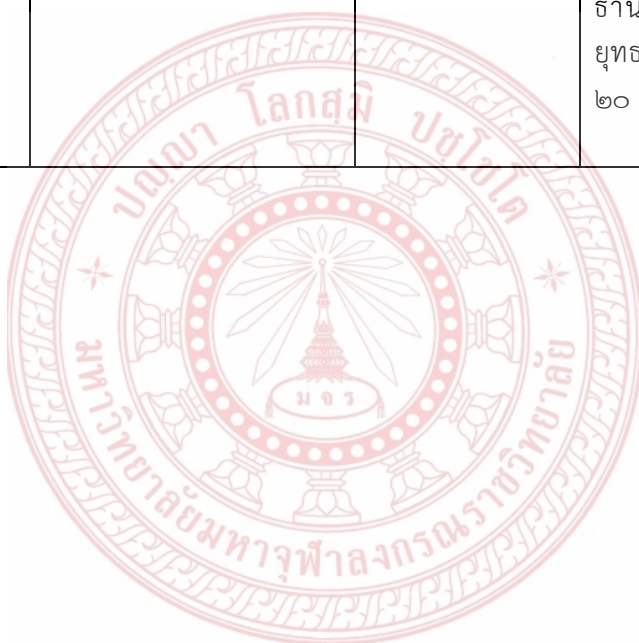
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ



**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาวิถีชีวิตของชุมชน กลุ่มแม่น้ำตาปี	ทราบถึงหลักการ แนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เชิงลึก (ปราชญ์วิถีชีวิตชาวบ้าน) ๑๐ คน	ข้อที่ ๑	๑.ทำให้สามารถเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวกับวิถี ชีวิตของชุมชนกลุ่มแม่ น้ำตาปี ๒.ทำให้สามารถรู้ข้อมูล พื้นฐานเกี่ยวกับวิถีชีวิต ของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี
ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาภูมิปัญญาในการ จัดการตนเองของชุมชนกลุ่ม แม่น้ำตาปี	ทราบถึง หลักการ แนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก (นักวิชาการ) ๘ คน	ข้อที่ ๑-๒	๑.ทำให้สามารถวิเคราะห์ เอกสารและงานวิจัยที่ เกี่ยวกับภูมิปัญญาในการ จัดการตนเองของชุมชนกลุ่ม แม่น้ำตาปี ๒.ทำให้สามารถข้อมูล พื้นฐานเกี่ยวกับภูมิปัญญา ในการจัดการตนเองของ ชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี
ขั้นตอนที่ ๓ วิเคราะห์ภูมิปัญญาการ เชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัย ของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัด สุราษฎร์ธานี	ทราบถึง ข้อมูล ข้อมูล เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน กลุ่มแม่น้ำตาปี ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับภูมิ ปัญญาในการจัดการตนเอง ของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี	ข้อที่ ๑-๒-๓	องค์ความรู้ชุมชนวิถีชีวิต ภูมิปัญญาการเชื่อมโยง อารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่ม แม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ ธานี
๔.ข้อเสนอแนะอื่น	ทราบถึงข้อเสนอทั้งในเชิง นโยบายและระดับปฏิบัติ ได้มีแนวทางในการจัดการ ที่เหมาะสม	ข้อที่ ๑-๒-๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะ ต่อหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องและต่อ ชุมชนในมิติต่าง ๆ
๖.รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่ สามารถตอบวัตถุประสงค์ ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาวิถีชีวิต ของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี (๒)	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้รายงานการวิจัยที่มี คุณค่าสามารถตอบ วัตถุประสงค์ของการ วิจัยและการส่งเสริมการ เรียนรู้ของกลุ่มองค์กรและ เครือข่ายที่เกี่ยวข้องใน

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
	เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี (๓) เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี		ส่วนของการพัฒนาภายใต้จุดร่วมกันคือวิถีชีวิตภูมิปัญญาเมืองเกษตรคุณภาพ การท่องเที่ยวยั่งยืน สังคมเป็นสุข ” ภายใต้หลักคิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีตามนโยบายและยุทธศาสตร์จังหวัดแผน ๒๐ ปีในอนาคต





ภาคผนวก ง

เครื่องมือวิจัย



แบบสัมภาษณ์ (โครงการย่อย ๑)

เรื่อง

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

The History of the Tapee Basin Community Settlement

.....
คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษา “ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี” ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความรู้และประสบการณ์จึงได้คัดเลือกท่านในการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของท่านจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและสร้างองค์ความรู้ที่มีต่อการนำเสนอ “ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี” ต่อไป

สำหรับคำถามการวิจัยประกอบด้วย ๓ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับ “ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี”

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาในการตอบแบบสอบถามนี้เป็นอย่างสูง

พระปลัดสัญญา สัญญโต และคณะ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

ชื่อ/สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์ :

อายุ :

วุฒิการศึกษา :

ตำแหน่ง :

ประสบการณ์การทำงาน.....

โทรศัพท์:.....

กลุ่มของผู้ให้สัมภาษณ์

- ผู้เชี่ยวชาญวิถีชุมชน/ภูมิปัญญาชุมชน
- นักวิชาการสังคมวิทยา/พัฒนาชุมชน
- นักวิชาการด้านวัฒนธรรม
- นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์

เวลาเริ่ม เวลาสิ้นสุด.....

สถานที่.....

ตอนที่ ๒ : คำถามเกี่ยวกับ “ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี” ดังต่อไปนี้

๑. ประวัติศาสตร์จากตำนานโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอนเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้เป็นอย่างไร

๑.๑ ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งมีปรากฏในตำนานโบราณคดี

.....

.....

.....

.....

๑.๒ ตำนานโบราณคดี และเรื่องเล่าเกี่ยวกับพื้นที่

.....

.....

.....

.....

๑.๓ ประสบการณ์เกี่ยวกับกับโบราณวัตถุโบราณสถานในพื้นที่

.....

.....

.....

.....

๑.๔ ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับตำนานโบราณคดีในพื้นที่

.....

.....

๒. การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นอย่างไร

๒.๑ ความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่

.....

.....

.....

๒.๒ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์

.....

.....

.....

๒.๓ วัฒนธรรมที่แสดงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน

.....

.....

.....

๒.๔ ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรมในพื้นที่

.....

.....

.....

๓. ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำตาปีเป็นอย่างไร

๓.๑ ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน

.....

.....

.....

๓.๒ ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของชุมชนลุ่มน้ำกับชุมชนพื้นที่อื่น

.....

.....

.....

๓.๓ ความรู้เรื่องการเดินทางข้ามคาบสมุทร

.....

.....

๓.๔ ความรู้เรื่องอารยธรรมศรีวิชัยในชุมชน

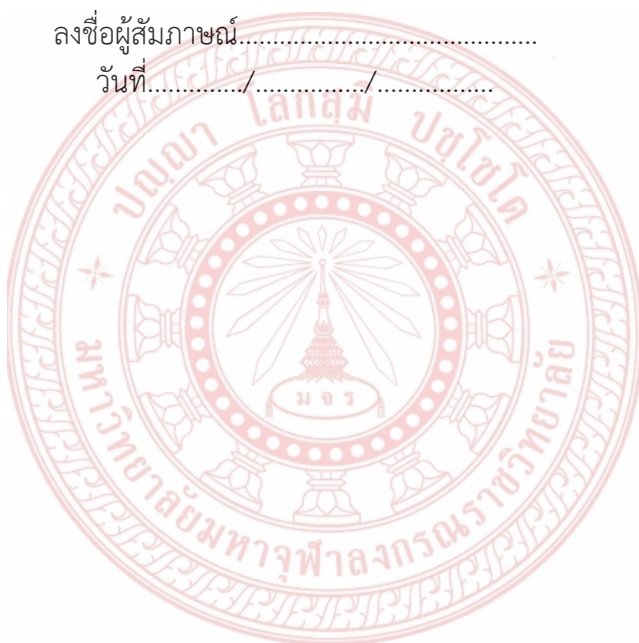
.....
.....
.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....
.....
.....

ลงชื่อผู้สัมภาษณ์.....

วันที่...../...../.....





แบบสัมภาษณ์ (โครงการย่อย ๒)

เรื่อง

การศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี
 The Way of life, Wisdom and the linkage to Srivichaya civilization of
 the Tapee basin community in Surat Thani Province.

.....
 คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษา “การศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความรู้และประสบการณ์จึงได้คัดเลือกท่านในการสัมภาษณ์ส่วนความคิดเห็นของท่านจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและสร้างองค์ความรู้ที่มีต่อการนำเสนอ “การศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ต่อไป

สำหรับคำถามการวิจัยประกอบด้วย ๓ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับ “การศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี”

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาในการตอบแบบสอบถามนี้เป็นอย่างสูง

นายประสิทธิ์ พันธวงษ์ และคณะ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

ชื่อ/สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์ :

อายุ :

วุฒิการศึกษา :

ตำแหน่ง :

ประสบการณ์การทำงาน.....

โทรศัพท์:.....

กลุ่มของผู้ให้สัมภาษณ์

- ผู้เชี่ยวชาญวิถีชุมชน/ภูมิปัญญาชุมชน
- นักวิชาการสังคมวิทยา/พัฒนาชุมชน
- นักวิชาการด้านวัฒนธรรม
- นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์

เวลาเริ่ม เวลาสิ้นสุด.....

สถานที่.....

**ตอนที่ ๒ : คำถามเกี่ยวกับ “ การศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของ
ลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ” ดังต่อไปนี้**

๑. ชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี มีวิถีชีวิตเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้เป็นอย่างไร

๑.๑ วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับอาหาร

.....

.....

.....

.....

๑.๒ วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

.....

.....

.....

.....

๑.๓ วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม

.....

.....

.....

.....

๑.๔ วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับยารักษาโรค

.....

.....

.....

๒. ประชาชนในชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี มีภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้อย่างไร

๒.๑ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับอาหาร

.....

.....

.....

๒.๒ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

.....

.....

.....

๒.๓ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม

.....

.....

.....

๒.๔ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับยารักษาโรค

.....

.....

.....

๓. ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของประชาชนลุ่มแม่น้ำตาปีเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้ มีลักษณะเป็นอย่างไร

๓.๑ ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับอาหาร

.....

.....

.....

๓.๒ ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

.....

.....

.....

๓.๓ ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม

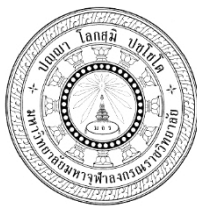
๓.๔ ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับยารักษาโรค

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ลงชื่อผู้สัมภาษณ์.....

วันที่...../...../.....





แบบสัมภาษณ์ (โครงการย่อย ๓)

เรื่อง

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี
The civil society self – management energetic the Tapee basin
community in Surat Thani Province.

.....
คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษา “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความรู้และประสบการณ์จึงได้คัดเลือกท่านในการสัมภาษณ์ส่วนความคิดเห็นของท่านจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและสร้างองค์ความรู้ที่มีต่อการนำเสนอ “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ต่อไป

สำหรับคำถามการวิจัยประกอบด้วย ๓ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับ “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี”

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาในการตอบแบบสอบถามนี้เป็นอย่างสูง

ดร.สุชอุษา นุ่นทอง และคณะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

ชื่อ/สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์ :

อายุ :

วุฒิการศึกษา :

ตำแหน่ง :

ประสบการณ์การทำงาน.....

โทรศัพท์:.....

กลุ่มของผู้ให้สัมภาษณ์

- ผู้เชี่ยวชาญวิถีสมาคม/ภูมิปัญญาชุมชน
- นักวิชาการสังคมวิทยา/พัฒนาชุมชน
- นักวิชาการด้านวัฒนธรรม
- นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์

ตอนที่ ๒ : คำถามเกี่ยวกับ “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ดังต่อไปนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี เป็นอย่างไร

๑.๑ การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองด้านพื้นที่

.....

.....

.....

.....

๑.๒ การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อม

.....

.....

.....

.....

๑.๓ การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม

.....

.....

.....

.....

๒. การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี เป็นอย่างไร

๒.๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนสี่เส้า (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

.....

.....

๒.๒ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

๒.๓ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเสม็ด

๒.๔ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

๓. พลวัตภาคประชาชนในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี มีลักษณะอย่างไร

๓.๑ พลวัตภาคประชาชนการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด

๓.๒ พลวัตภาคประชาชนการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

๓.๓ พลวัตภาคประชาชนการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเสม็ด

๓.๔ พลวัตภาคประชาชนการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....

สถานที่สัมภาษณ์.....





แบบสัมภาษณ์ (โครงการย่อย ๔)

เรื่อง

เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี

The routes and the networks of the Tapee basin Eco-tour.

.....
คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษา “เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี” ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความรู้และประสบการณ์จึงได้คัดเลือกท่านในการสัมภาษณ์ส่วนความคิดเห็นของท่านจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและสร้างองค์ความรู้ที่มีต่อการนำเสนอ “เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี” ต่อไป

สำหรับคำถามการวิจัยประกอบด้วย ๓ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับ “เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี”

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาในการตอบแบบสอบถามนี้เป็นอย่างสูง

นางภัชชดา สุวรรณนวลและคณะ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

ชื่อ/สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์ :

อายุ :

วุฒิการศึกษา :

ตำแหน่ง :

ประสบการณ์การทำงาน.....

โทรศัพท์:.....

กลุ่มของผู้ให้สัมภาษณ์

- ผู้เชี่ยวชาญวิถีชุมชน/ภูมิปัญญาชุมชน
- นักวิชาการสังคมวิทยา/พัฒนาชุมชน
- นักวิชาการด้านวัฒนธรรม
- นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับ “เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี” ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ข้อมูลศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี” เป็นอย่างไร

๑.๑ ด้านพื้นที่

.....

.....

.....

.....

๑.๒ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง

.....

.....

.....

.....

๑.๓ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

.....

.....

.....

.....

๑.๔ ด้านสภาพแวดล้อม

.....

.....

.....

.....

๑.๕ ด้านการมีส่วนร่วม

.....
.....
.....

ขั้นตอนที่ ๒. เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวงเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มน้ำตาปีทำอย่างไร

๒.๑ เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวงเชิงอนุรักษ์กลุ่มชุมชนลีเล็ด

.....
.....
.....

๒.๒ เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวงเชิงอนุรักษ์กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเสม็ด

.....
.....
.....

๒.๓ เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวงเชิงอนุรักษ์กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

.....
.....
.....

๒.๔ เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวงเชิงอนุรักษ์กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

.....
.....
.....

ขั้นตอนที่ ๓. เสนอรูปแบบการท่องเที่ยวงเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปีเป็นอย่างไร

๓.๑ รูปแบบการท่องเที่ยวงเชิงอนุรักษ์กลุ่มชุมชนลีเล็ด

.....
.....
.....

๓.๒ รูปแบบการท่องเที่ยวงเชิงอนุรักษ์กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเสม็ด

.....
.....

๓.๓ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

.....

.....

.....

๓.๔ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

ลงชื่อผู้สัมภาษณ์.....

วันที่...../...../.....



ภาคผนวก ก

ภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย



สัมมนาสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย



ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.
 รองศาสตราจารย์ ดร. ชูศักดิ์ เอกเพชร รักษาการอธิการบดีราชภัฏสุราษฎร์ธานี
 ดร. อมรา ศรสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร.
 นายอนุรัตน์ แพนสกุล ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
 นายทศพล งามไฟโรจน์. อดีตนายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม.



สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี.



สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธานี บุญชู. มหาวิทยาลัยสงขลนครินทร์วิทยาเขตปัตตานี.



สัมภาษณ์ นายอนุรัตน์ แพนสกุล. ผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี.



ดร. อมรา ศรสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปกร.
สัมภาษณ์ ดร. ทวีช บุญแสง วัฒนธรรมศาสตร์
สัมภาษณ์ นายธีรพันธุ์ จันทร์เจริญ รองผู้อำนวยการ ฝ่ายวิจัยและพุทธทาสศึกษา
ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี



สัมภาษณ์ นายมานิตย์ วัจนาย กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด(ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)



สัมภาษณ์ นางวันมีะ น้อยทิมม กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง



สัมภาษณ์ นายสันติ คงเจริญ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง



สัมภาษณ์ นางประสค์ หิตอนันต์ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด



สาธิตวิธีการทำไข่เค็ม อสม. กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด



สนทนากลุ่ม วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑



สนทนากลุ่ม วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑



สนทนากลุ่ม วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑



สนทนากลุ่ม คุณจรัญญา ศรีรักษ์ วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑ กำนันตำบลบางโปแต



สนทนากลุ่ม คุณเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑
ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์



สนทนากลุ่ม คุณยุพาพันธ์ คงชนะ วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑ กองการท่องเที่ยว



สนทนากลุ่ม คุณเทพสิน ผ่องแก้ว วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑ สำนักงานสุราษฎร์ธานี



สนทนากลุ่ม คุณสมชาย ลินมา วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑





สรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ ว.๑๑๔/๒๕๖๑

ชื่อโครงการ ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย

หัวหน้าโครงการ รศ.ดร.จำเริญ ชูช่วยสุวรรณและคณะ มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยห้องเรียนสุราษฎร์ธานี มือถือ ๐๘๑-๑๘๙๒๒๖๙๔

E-mail : dr_boon@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

สายน้ำลำคลองก่อกำเนิดประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ทำให้เกิดความหลากหลาย ในชุมชนที่มีสายน้ำไหลผ่าน ชาวบ้านในอดีตได้พึ่งพาอาศัยแม่น้ำลำคลองในการเลี้ยงชีพ เช่น ปลูกข้าว จับปลา ล่าสัตว์ และพึ่งพาอาศัยกันในการแบ่งผลผลิต แต่ในขณะเดียวกันสิ่งที่ซ่อนเร้นกับความหลากหลาย ในวิถีชีวิตมาร่วมกันเป็นประวัติศาสตร์ วิถีภูมิปัญญา มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะจัดความสัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยอาศัยธรรมชาติ นำมาใช้ประโยชน์ในการดูแลรักษาตนเอง เมื่อก้าวไปสู่ความทันสมัยของชุมชน ภายใต้ระบบโลกาภิวัตน์ชุมชนไทยมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น (ประสิทธิ์ พันธวงษ์, ๒๕๕๙ : ๓๖๗) หลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ ในพ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมา รัฐได้พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเข้าสู่ชุมชน ระบบการผลิต แบ่งแยกจากเดิมที่การผลิตและการบริโภคเคยรวมอยู่ในชุมชนเดียวกัน มาเป็นการผลิตเพื่อขายให้คนอื่น ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนถูกเปลี่ยนมือเป็นของรัฐ และนายทุน ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสุราษฎร์ธานีเป็นที่ตั้งของเมืองเก่า เป็นศูนย์กลางของเมืองศรีวิชัย มีหลักฐานแสดงถึงการตั้งรกรากและเส้นทางสายไหมในอดีต จนเป็นอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ (อมรา ศรสุชาติ, ๒๕๖๑) โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรืองในอดีต ภูเขาสำคัญของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เทือกเขาบรรทัด เทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งทอดยาวผ่านเนื้อที่จังหวัดใกล้เคียงหลายจังหวัด และทอดเปิดสู่อ่าวไทยเทือกเขาภูเก็ດด้านตะวันตก เป็นต้นกำเนิดลุ่มน้ำใหญ่น้อยรวม ๑๔ ลุ่มน้ำ ซึ่งลุ่มน้ำที่สำคัญ ได้แก่ ลุ่มน้ำตาปี พุมดวง ท่าทอง ท่ากระจ่าย ไชยา ท่าฉาง เป็นต้น แม่น้ำลำคลองทุกสายล้วนไหลลงสู่อ่าวไทย จากฝั่งตะวันตกพื้นที่ลาดเอียงไปทางทิศตะวันออก ซึ่งมีลักษณะคล้ายกระทะหงาย (แผนพัฒนาจังหวัดสุราษฎร์ธานี พ.ศ. ๒๕๕๗ - ๒๕๖๑)

แม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำสายหลักของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี และครอบคลุมบริเวณหลายพื้นที่หลายอำเภอ ทำให้มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพ เป็นแหล่งเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม มีวรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิด ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันมา มีรูปแบบฉันทลักษณ์และภาษาที่ใช้เป็นไปตาม ความนิยมของท้องถิ่นนั้น (วราริษฐ์ มหามนตรี, ๒๕๕๗ : ๔) พบมากได้แก่ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก วรรณกรรม ประเภทนี้มีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น คือ ช่วยอธิบายความเป็นมาของชุมชน และเล่าพันธุ์ของชาวเมืองสุราษฎร์ธานีและชุมชนใกล้เคียง สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรม (ปริญญา ปานชานา, ๒๕๕๗ : ๑๐๓) ของคนในชุมชน และเป็นแหล่งบันทึกข้อมูลด้านประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น มีการเชื่อมโยงวิถีชีวิตภูมิปัญญากับอารยธรรมศรีวิชัยโดยผ่านการกระจายวิถีชีวิตความเป็นอยู่

ในเรื่องของอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย (ครองชัย หัตถา, ๒๕๖๑)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษานโยบายกลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่ออารยธรรมศรีวิชัย เพื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี ในการจัดการตนเองของชุมชนเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อสร้างมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาจังหวัดสุราษฎร์ธานีของเราก้าวสู่การเป็นเมืองชั้นนำแห่งภาคใต้ของประเทศไทยต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี สามารถสรุปเป็น ๓ ประเด็น ดังนี้
ประเด็นที่ ๑ ประวัติศาสตร์จากตำนานโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน ผลการวิจัยพบ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งมีปรากฏในตำนานโบราณคดี สามารถศึกษาได้จาก (๑.๑) ลักษณะของแผ่นดินรอบอ่าวบ้านดอน แผ่นดินในท้องที่อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ (๑.๒) เครื่องมือหินของสมัยอายุหิน รอบอ่าวบ้านดอนการที่ได้พบเครื่องมือหินแห่งสมัยอายุหิน เป็นจำนวนมากในถิ่นใด ย่อมแสดงให้เห็นว่าถิ่นนั้นได้เคยมีมนุษย์อาศัยกันมาแล้วตั้งแต่สมัยอายุหินคือเมื่อหลายพันปีหรือหมื่นปีแล้ว (๑.๓) มนุษย์รอบอ่าวบ้านดอน ก่อนชาวอินเดียเข้ามาเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ชาวอินเดียได้เกี่ยวข้องกับดินแดนแถบนี้ไม่น้อยกว่า ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว มนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนในเวลานั้นได้ดี ได้แบ่งชนเผ่าดั้งเดิมบนแหลมมลายูทั้งหมดออกเป็น ๓ ชั้น คือ (๑) ชนเดิมแท้ (๒) ชนมลายูเดิม และ (๓) ชนมลายู อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่ในปัจจุบัน

๒. ตำนานโบราณคดี และเรื่องเล่าเกี่ยวกับพื้นที่ พวกมลายูและพวกคนเดิม ๆ ของถิ่นนี้ โดยเฉพาะในการล่าสัตว์ และมีดไม้ไผ่ก็ยังคงใช้กันในวงการพิธีกรรมนิยม เช่น การตัดสายสะดือเด็ก เป็นต้น เครื่องมือหินแห่งสมัยหินยุคหลังนี้ คนพื้นเมืองเรียกกันว่า “หินขวานฟ้า” โดยคิดเอาว่าเป็นหินที่ตกลงมาจากฟ้า ในขณะที่ฟ้าผ่าจึงทำให้มีคนออกเที่ยวค้นหา “หินขวานฟ้า” เมื่อผ่าลงมาแล้วในทีใดทีหนึ่ง ถ้าบังเอิญไปพบวัตถุหินนี้เข้าจริง ๆ ก็ยิ่งยึดถือว่าเป็นของขลังยิ่งขึ้น “ชาวมลายูบนแหลมมลายู เรียกขวานหินนี้ว่า “บาตูลินตา, หะลินตา, หรือ บาตูปเตอ” ซึ่งทั้งสามคำนี้ล้วนแต่แปลว่าสายฟ้า เป็นเครื่องรางที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เขาถุเดียวไก่ที่จะเอาไปชนด้วยหินขวานฟ้านี้ โดยเชื่อกันว่าต้องชนะแน่เพราะเดียวไก่ของตนจะปกลีไปในไก่ที่เป็นคู่

๓. ประสบการณ์เกี่ยวกับโบราณวัตถุโบราณสถานในพื้นที่ เกิดเหตุการณ์อันสำคัญในสมัยโบราณในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของอ่าวบ้านดอนหลักแห่งวิชาโบราณคดี คือ หลักฐานพยานปรากฏอยู่เป็นวัตถุแล้วเราอาจกล่าวได้โดยการคำนวณจากจดหมายเหตุจีนหรือจีนวัตถุ เช่น เศษกระเบื้องสินค้าหรือแม่ที่สุแต่รูปปฏิมากรรมต่าง ๆ ที่ตกลงนอนอยู่ เป็นเครื่องบอกระยะเวลาเพียงเท่านี้เท่านั้นที่เป็นหลักยึดถือกันในฝ่ายวิชาโบราณคดี

๔. ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับตำนานโบราณคดีในพื้นที่ เหตุใดชาวอินเดียจึงใช้เส้นทางตะกั่วป่า-รอบอ่าวบ้านดอน เป็นเส้นทางสำคัญสำหรับข้ามแหลม ทั้งที่ยังมีเส้นทางอื่น ๆ อยู่อีกไม่น้อย เราจะทราบได้ในเมื่อได้ศึกษาเรื่องราวของตะกั่วป่าจนเป็นที่เข้าใจแล้วนั่นเอง ทำไมชาวอินเดียจึงไม่แล่นเรืออ้อมแหลมสิงคโปร์โดยผ่านช่องมะละกา ก็เนื่องจากช่องมะละกาเต็มไปด้วยโจรสลัด เรือชาวอินเดียและ

เปอร์เซียเล็กและมีคนเรื่อน้อยเกินไป กว่าที่จะสุโจรสลัดได้จึงนิยมการข้ามแหลม ซึ่งเป็นการปลอดภัยกว่านี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือว่าการขนถ่ายข้ามแหลมที่ตะกั่วป่า-บ้านดอน เป็นการรวดเร็วกว่าทั้งไม่ต้องรับอันตรายจากการพลาตมรสุมโดยไม่จำเป็น

ประเด็นที่ ๒ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม ผลการวิจัยพบ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ความรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมในพื้นที่ ทางฝั่งตะกั่วป่ามีที่ทอดสมอหลบมรสุมได้อย่างดีทุกเรือที่มาจากอินเดียใต้ เมื่อเดินทางมาถึงหมู่เกาะอันดามันจะต้องอ้อม เพื่อหลบภัยจากการยื้อแย่งของคนป่าบนหมู่เกาะเหล่านั้น เรือจะแล่นตรงไปยังตะกั่วป่าอย่างเหมาะสมเจาะที่สุด และที่สำคัญยิ่งไปกว่านี้ก็คือว่าอ่าวบ้านดอนมีแม่น้ำตาปัสเข้าไปทางตะกั่วป่าก็มีแม่น้ำตะกั่วป่าเข้ามา ทำให้มีการขนถ่ายบนบกตอนที่เชื่อมกันเหลือน้อยมาก เมื่อพิจารณากันในด้านภูมิประเทศสำหรับทำกสิกรรม ก็เห็นได้ว่าแม้ทางฝั่งตะกั่วป่าจะไม่มีที่ดินอันเหมาะสม แต่เมื่อข้ามมาทางฝั่งตะวันออกก็จะพบที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ซึ่งชาวอินเดียรู้จักกันดีในสมัยนั้น

๒. การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์ นักภูมิศาสตร์ชาวกรีกได้เขียนหนังสือภูมิศาสตร์โบราณไว้เล่มหนึ่งบอกที่ตั้งชุมชนโบราณจากหลักฐานโบราณคดี เท่าที่ได้สำรวจทั้งหมดในภาคใต้เป็นที่ยืนยันว่า ยังไม่มีผู้พบชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณที่เป็นเขตภูเขาเลย ซึ่งก็คล้าย ๆ กับชุมชนโบราณในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งมักจะตั้งอยู่ในที่ราบหรือบนเนินใกล้ที่ราบซึ่งน้ำท่วมไม่ถึง และมีพื้นที่ราบกว้างขวางเพียงพอสำหรับใช้เป็นที่พักชั่วคราวได้ ในบริเวณจังหวัดภาคใต้เท่าที่มีการสำรวจพบและได้ตรวจสอบ ดูแล้วเกือบทุกแห่งตั้งอยู่บนที่ราบริมฝั่งทะเล ตัวชุมชนเองจะตั้งอยู่บนสันทราย บางแห่งมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ รอบ ๆ บริเวณที่ตั้งชุมชนเหล่านั้นเป็นที่ราบสามารถปลูกข้าวได้ และอยู่ไม่ไกลจากฝั่งทะเลมากนัก เมืองที่พบอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินคืออ่าวบ้านดอน

๓. วัฒนธรรมที่แสดงพัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มีกล่าวถึงเรื่องการเดินทางไปยังสุวรรณภูมิเหมือนกัน เช่น สังฆชาตคเล่าถึงเรื่องพราหมณ์สังฆะกลัวว่าเงินสำหรับให้ทานในโรงทานของตนจะขาดมือ จึงลงเรือไปค้าทางสุวรรณภูมิ ในมหาชาตคเล่าเรื่องพระโพธิสัตว์ ขออนุญาตมารดาไปเสี่ยงโชคทางสุวรรณภูมิ เพื่อหาทรัพย์มาถวายบัลลังก์คืน เรือแตกกลางทะเล จนนางเมขลาต้องช่วย แสดงให้เห็นชัดเจนว่าในสมัยที่แต่งคัมภีร์ชาตคนั้น ได้มีการเดินเรือมายังสุวรรณภูมิแล้ว ใช้เส้นทางตะกั่วป่า-รอบอ่าวบ้านดอน เป็นเส้นทางสำคัญในการสัญจรค้าขาย อันเป็นภาพเกี่ยวกับร่องรอยของชาวอินเดีย เฟื่องถึงถึงความสมบูรณ์ในด้านที่ดินสำหรับการกสิกรรมของรอบอ่าวบ้านดอนนี้ก็นับว่ามีเหตุผลอยู่สำหรับการค้าหาจุดที่ตั้งเมืองหลวงหรือราชธานีของอาณาจักรสมัยโบราณ เพราะเหตุที่บริเวณรอบอ่าวบ้านดอนสมบูรณ์ด้วยเนื้อที่สำหรับการกสิกรรมยิ่งกว่าจุดใด ๆ ตลอดแหลมมลายู และมีความเหมาะสมที่สุด

๔. ข้อสังเกต และความเห็นเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและวัฒนธรรมในพื้นที่ พุทธศตวรรษที่ ๑๓ อธิจ บอกว่า ศรีวิชัย มีเรือเดินทะเลเล็กนี้กว่าคงจะเป็นเรือสินค้าเดินระหว่างเมืองจีนและอินเดีย หรือเลยไปจนถึงตะวันออกกลาง นักประวัติศาสตร์ตีความว่า ศรีวิชัยร่ำรวยเพราะการค้า (อ่าวบ้านดอน) ก็คงจะเป็นจริง แต่นักการคลังเห็นว่ารายได้ส่วนใหญ่มาจากภาษีศุลกากร หรือ ภาษีผ่าน หรือที่ เรียกว่า จกอบ ในสมัยสุโขทัย รายได้ของท่านมเหสีมาเพราะท่านคุมช่องแคบมะละกา เรือทุกลำต้องผ่าน ต้องเสียภาษี ท่านเก็บหนักเสียด้วย ถึง กับหนึ่งในสามของราคาสินค้า แต่พอไปถึงเมืองจีนโดนหนักเข้าไปอีก สินค้าบางอย่าง

เช่น เครื่องหอมหรือของฟุ่มเฟือย โดนถึง ๕๐% พวกพ่อค้าอาหรับหรืออินเดียก็ไม่ว่า เพราะบวกเข้าไปในราคาขายได้ เช่น สินค้าที่ส่งเข้าไปขายในพระราชวังก็อาจบวกเข้าไป ๑๐๐% - ๑๐๐๐% ได้ แต่สิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใต้การค้าขายสินค้า คือ การเปลี่ยนแปลง การกระจายและการปรับตัวทางวัฒนธรรมภายในลุ่มแม่น้ำตาปิงจนทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปิงมาจนถึงปัจจุบัน

ประเด็นที่ ๓ สังเคราะห์องค์ความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำตาปีผลการวิจัยพบ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ในปัจจุบันนี้ แผ่นดินตอนที่เป็นกันอ่าว คือเขตอำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ส่วนที่ติดต่อกับอำเภอทั้งหมดนี้ กำลังงอกออกไปในทะเลโดยอัตราที่รวดเร็ว เพราะอำนาจของแม่น้ำตาปีที่พาเอาโคลนเลนดินทรายมาถมอ่าวให้ตั้งเงินออกไปอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อน อีกประการหนึ่ง น่าจะเข้าใจว่าแผ่นดินของโลก ตรงที่รอบอ่าวบ้านดอน หรือฝั่งตะวันออกของแหลมมลายูตอนกลางเป็นแผ่นดิน อยู่ในยุคที่กำลังฟูหรือลอยตัวขึ้น ๆ คือตอนที่ได้รับโคลนของแม่น้ำตาปี ได้กำลังตั้งเงิน เป็นตอนออกไป ปีละประมาณ ๑๐-๒๐ วา ทั้งหมดนี้ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า อ่าวบ้านดอนในสมัยเมื่อ ๒๐๐๐ ปีมาแล้ว ทะเลยังกินลึกเข้าไปถึงเขตอำเภอท่าฉางจริง ๆ ฉะนั้น คนเผ่าไดอาศัยอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ในสมัยที่พวกอินเดียเข้ามาเมื่อยุค ๒,๐๐๐ ปีมาแล้วก็พอจะมองเห็นคำตอบได้ว่าพวกมลายูเดิม นั่นเองที่เป็นผู้รับหน้าชนอินเดียเหล่านั้น

๒. ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของชุมชนลุ่มน้ำกับชุมชนพื้นที่อื่น แหลมมลายูหรือแหลมทองทั้งหมดนี้มีนามอีกอย่างหนึ่งว่าสุวรรณภูมิ ในภาษากรีกตามบันทึกภูมิศาสตร์ปโตเลมี เรียกว่า ไครเซเคอไซนิส ซึ่งแปลว่า แผ่นดินทองเหมือนกัน ข้อนี้ทำให้เราทราบได้ว่า คำว่า “เมืองทอง” นี้เรียกกันมาพันกว่าปีแล้ว เมื่อได้ศึกษาวรรณคดีอินเดียในสมัยโบราณจนเป็นที่พอใจแล้วได้ยืนยันว่า เมื่อรวมแหลม มลายูทั้งหมดเข้าด้วยกันกับเกาะสุมาตราเกาะชวาแล้ว วรรณคดีอินเดียโบราณเรียกว่าสุวรรณทวีป ได้มีชนชาติต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย คือชาวอินเดีย ชาวจีน ชาวอาหรับ ชาวเปอร์เซีย ชาวกรีก กระทั่งชนชาวโพนีเซีย ในบรรดาชาติต่าง ๆ เหล่านี้ นับว่าชาวอินเดียเป็นชาติที่สำคัญที่สุดที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะได้นำเอาวัฒนธรรม, ศาสนา, ศิลปกรรมและอื่น ๆ เข้ามาให้ ซึ่งสำเร็จรูปเป็นศาสนาและวัฒนธรรมประจำชาติไทยอยู่ในเวลานี้ จึงนับว่าเรื่องการเข้ามาของชาวอินเดียเป็นตัวเรื่องสำคัญของเรื่องนี้ที่

๓. ความรู้เรื่องการเดินทางข้ามคาบสมุทร

เส้นทางข้ามคาบสมุทรเป็นการเดินทางติดต่อระหว่างทะเลอันดามัน และทะเลจีนตอนใต้ นอกเหนือจากการเดินเรือผ่านช่องแคบมะละกาโดยอ้อมแหลมมลายูนั้น ยังมีเส้นทางบกด้วยการข้ามคาบสมุทรอยู่หลายทาง ทางตอนบนของอ่าวไทยมีเส้นทางผ่านจากพม่ามายังด่านเจดีย์สามองค์ตามลำน้ำ ไทรโยคมายังนครปฐม และที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์โดยผ่านทางช่องสิงขร ในบริเวณจังหวัดภาคใต้มีเส้นทางข้ามคาบสมุทรอยู่หลายเส้นทางได้แก่(๑) กระบุรี - ชุมพร นับเป็นเส้นทางที่สั้นที่สุด(๒) คลองราชกรูด - พะโต๊ะ - แม่น้ำหลังสวน (๓) พังดึก - คลองเหล - คลองสก - คลองพุมดวง - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน(๔) คลองมะรุ่ย - คลองชะอุ่น - คลองสก - คลองพุมดวง - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน(๕) คลองปะกาไสย - คลองโตรม - คลองอีปัน - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน(๖) คลองท่อม - คลองสินปุน - แม่น้ำตาปี - อ่าวบ้านดอน(๗) ปากแม่น้ำกันตัง - แม่น้ำตรัง - ห้วยยอด - พังสง - ร่อนพิบูลย์ - นครศรีธรรมราช(๘) สตูล - ทะเลสาบสงขลา(๙) ไทรบุรี - ทะเลสาบสงขลา

๔. ความรู้เรื่องอารยธรรมศรีวิชัยในชุมชน แม้ว่าเรื่องราวของอาณาจักรศรีวิชัยยังอยู่ในระหว่างการค้นคว้าศึกษาวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างมากก็จริง แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันแล้วในข้อหนึ่งว่า ศูนย์กลางอำนาจของอาณาจักรนี้ได้เคยตั้งอยู่ที่ดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน เป็นระยะยาวระยะหนึ่งโดยแน่นอน คุณงามความดีของการมีอาณาจักรศรีวิชัยที่เคยมีอยู่ในดินแดนนี้ควรจะมีการรื้อฟื้นให้กลับมาในฐานะที่ว่า “วิญญานศรีวิชัยคืนชีพ” เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนในถิ่นนี้ กระทั่งยังมองเห็นอยู่ได้ว่าประชาชนในถิ่นนี้มีวิญญานแห่งกวีอยู่ในสันดาน แม้กระทั้งชาวเขาก็มีความสามารถกล่าวบทกลอนอันประกอบด้วยธรรมะออกมาได้โดยง่าย แม้ศิลปะแห่งการปรุงอาหาร การนุ่งห่ม ประดับตกแต่งก็ยังมีร่องรอยแห่งวัฒนธรรมอันเดียวของสมัยศรีวิชัยนั้นเหลือให้เห็นอยู่ในรูปแบบของวัฒนธรรมระดับสูง และได้ถือเป็นเอกลักษณ์ไทยไปในที่สุด

๒. การศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบ ๓ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ วิเคราะห์วิถีชีวิตของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี ผลการวิจัยพบ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับอาหาร การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมผ่านวิถีชีวิตซึ่งแต่ละท้องถิ่นล้วนมีวิถีชีวิตเกี่ยวกับอาหาร แตกต่างกันไปตามเส้นทางแห่งสัญจรทางการค้า เป็นวิถีการดำรงชีพของตนในแต่ละยุคสมัย ที่บ่งชี้ถึงการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามกาลและเวลา เช่น ภูมิปัญญาการจัดการตนเองไขเค็มไชยาของยายบุญมี มณีรัตน์ ภูมิปัญญาแกงปักใต้ในอำเภอเมืองของนางนาฎญา คงนาค ภูมิปัญญาขนมจิ้งโบริกในอำเภอนาหวางของนางวรรณา พูนสวัสดิ์ ภูมิปัญญาข้าวย่ำสมุนไพรในอำเภอกาญจนดิษฐ์ของนาง ละอ อินทร์พรหม และภูมิปัญญาขนมแทงต้มลูกโยมโบริกในอำเภอกาญจนดิษฐ์ของนางประนอม ฤกษ์เกษตร เป็นต้น

๒. วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย “ภาคใต้” เป็นภูมิภาคที่มีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เป็นคาบสมุทรที่ทอดตัวยาวในแนวเหนือใต้ และขนานด้วยทะเลทั้งสองฟาก คือ อ่าวไทย และทะเลอันดามัน เป็นทำเลที่ตั้งทำให้ภาคใต้เป็นศูนย์กลางการติดต่อค้าขาย และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมมาตั้งแต่โบราณจึงเป็นมูลเหตุให้ภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และศาสนามากกว่าพื้นที่อื่น ๆ จึงทำให้ภาคใต้มีความโดดเด่นทั้งในแง่ต่าง ๆ ที่เป็นผลมาจากปัจจัยแวดล้อมที่หลากหลายทำให้ “ที่อยู่อาศัย” จะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค ใกล้ทำน้า ล่าคลอง อ่าวและทะเล เพื่อสะดวกในการสัญจรและการทำมาหากิน เช่น ประวัติบ้านบางใบไม้โบราณ ๒๐๐๐ ปี จากลำบอกล่าของนาย สุมล ล้อมสมบัติ ได้เล่าให้ฟังว่า เป็นบ้านหลังแรกของใบบางใบไม้ ของชื่อ “คุณพระจันทร์ศึกประชิด” และกุฎิโบราณวัดมุลเหล็กตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม ผ้าทอภาคใต้แสดงอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชนมีการสืบสานศิลปหัตถกรรมทั้งวิธีการทอสดลายและสีเส้นของผ้ามาหลายชั่วอายุคนด้วยวิธีการทอ เช่น วิธีการพัฒนาจากกึ่งมือ เป็นกึ่งกระตุก ทำให้สามารถทอผ้าได้เร็วขึ้นและได้ปริมาณมากขึ้นด้วยลวดลายที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน เช่น ลายลูกแก้ว ลายดอกพิกุล ลายราชวัตรโคม ลายตาสมุก เป็นต้น ด้วยสีเส้นของผ้าทอซึ่งสีเหลืองมาจากขมิ้นแก่นขนุน สีครามจากต้นคราม สีอิฐได้มาจากสีของอิฐ สีเขียวมาทูปให้ละเอียดสีแดงได้จากครั้ง สีน้ำตาลไหม้ได้จากกับโดนด เป็นต้น นอกจากนี้ผ้าทอภาคใต้ยังสะท้อนวิถีชีวิตชุมชนในหลายด้าน เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม การแต่งงาน การบ่งบอกฐานะทางสังคมของกลุ่มทอผ้าสตรี บ้านพุมเรียงของนางหวันมะ นุ้ยหมิม

๔. วิถีชีวิตของชุมชนเกี่ยวกับยารักษาโรค การแพทย์พื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาที่ใช้ดูแลสุขภาพ และรักษาโรคร้ายของคนไทยมาช้านาน ซึ่งมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ผสมผสานกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น การแพทย์แผนไทยประกอบด้วยองค์ความรู้ และภูมิปัญญาหลายด้านทั้งการนวด อบ ประคบ ซึ่งภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคก็เป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดมาจนปัจจุบัน เช่น นายเชาวรัตน์ หนูขุนนาง หมอพื้นบ้านเล่าให้ฟังว่า ตระกูลของผมเป็น “ครูหมอยา” ตั้งแต่สมัยทวดมีการต้มยาหมอ เรียกว่า หมอกกลางบ้านมีคนมาให้ต้มยากันอย่างมากมาย สุตระยาของ ทวด ปู่และพ่อมาถึงผมก็รุ่นที่ ๔ คือ ตำรายาโบราณ ยารีสีดวง แต่ก็ยังมียาอีกมากมายที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ คือ ยาลม ยาจุกเสียด แน่นท้องยากลายเส้น เป็นต้น

ประเด็นที่ ๒ ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ผลการวิจัยพบ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับอาหารภูมิปัญญาการจัดการตนเองไข่เค็มไชยาของยาย บุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี เล่าให้ฟังว่า เมื่อ ไข่เค็มอุดมสมบูรณ์มีการทำนาปลูกข้าวหรือเรียกได้ว่า “ในน้ำมีปลาในนามีข้าว ภูมิปัญญาแกงปักษ์ใต้ นางนาฎญา คงนาค อายุ ๕๒ ปี เล่าให้ฟังว่า อาหารพื้นบ้านภาคใต้มีรสชาติโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะภาษาปักษ์ใต้ว่า “ไม่ซี้ซิดเครื่อง” เครื่องปรุงต้องสดสะอาด แกงที่ขึ้นชื่อมากของปักษ์ใต้ คือ แกงไตปลาหรือแกงพุงปลา แกงเหลือง หรือ แกงส้ม ที่เรียก “แกงเหลือง” ภูมิปัญญาขนมจิ้งโบริมาณของนางวรรณ พูนสวัสดิ์ อายุ ๖๘ ปี เล่าให้ฟังว่า สมัยพระยาวังจีสัตยานุรักษ์ ในสกุล “ศรียาภัย” เจ้าเมืองไชยามาตั้งฉางข้าวที่เมืองโล๊ะเป็นขนมโบราณ ที่มีการทำกันมานานนับร้อยปี ภูมิปัญญาข้าวย่ำสมุนไพรของนาง ละอ อินทร์พรหม อายุ ๖๘ ปี เล่าให้ฟังว่า ข้าวย่ำเป็นอาหารพระราชวังเกิดขึ้นสมัยราชอาณาจักรของพระยานคร ขณะนั้นเป็นช่วงเดือนถือศีลอด ปราบฎว่าหลายคนมีอาการปวดท้อง บ้างก็ท้องร่วง บ้างก็ท้องอืด เมื่อพระยานครทรงทราบจึงสั่งให้หมอประจำราชวังคิดแก้ปัญหา ๒ วัน หลังจากนั้น หมอตั้งกล่าวก็บอกพระยานครว่า หลังจากนั้นทุกคนต้องมาละศีลอดพร้อมกัน และกินอาหารสูตรที่เขาคิดค้นขึ้นมา นั่นก็คือ ข้าวยำนั่นเอง และภูมิปัญญาขนมแท่งต้มลูกโยมโบราณของนางประนอม ฤกษ์เกษตร อายุ ๗๒ ปี เล่าให้ฟังว่า ขนมต้มโยม (ข้าวต้มลูกโยม) หรือที่เรียกกันว่า “ขนมต้ม” หรือ “แท่งต้ม” เป็นข้าวต้มลูกโยมชนิดหนึ่งที่ทำในเทศกาลบุญชุกพระของชาวดำ

๒. ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ซึ่งนายสมล ล้อมสมบัติ อายุ ๕๘ ปี เล่าประวัติบ้าน ๒๐๐ กว่าปี เป็นบ้านหลังแรกของในบางของ “คุณพระจันทร์สีประชิด” ปัจจุบันเป็นของ “คุณเนก” รับมรดกในฐานะทายาทนั่นเอง ส่วนพระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าให้ฟังว่า เรือนพื้นถิ่นเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยผ่านยุคผ่านสมัยโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางอันเป็นเอกลักษณ์ของผู้คนในแต่ละพื้นที่ที่มีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันก็เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาในการเรียนรู้ปรับทิศทางสังคมและระบบธรรมชาตินั่นเอง

๓. ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มซึ่งนางหวันมะ นุ้ยหมิม กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง ได้เล่าให้ฟังว่า ผ้าพุมเรียงมาจากกลันตัน ตรังกานู ซึ่งโดยส่วนใหญ่ชาวมุสลิมผู้หญิงทอผ้าผู้ชายเอาทะเลหาปลา ซึ่งร้านนี้ทอผ้ามาราวเกือบ ๗๐ ปีแล้ว เพราะทอผ้าตั้งแต่อายุ ๑๗ ปี ซึ่งลักษณะการแต่งกายชาวภาคใต้ใช้ผ้าหลายรูปแบบทั้งผ้าฝ้าย ผ้าแพร ผ้าเขียนลายเทียน ผ้ามัดย้อม หลังจากการรับอิทธิพลของมาเลเซียอินโดนีเซียชาวไทยมุสลิมภาคใต้นิยมุ่งโสร่งลายตารางแบบชาวบางกอล ส่วนชาวไชยามีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นของตนเองใช้ผ้าทอพุมเรียงเป็นผ้าที่ทอจากอำเภอไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานีปัจจุบัน

๔. ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองเกี่ยวกับยารักษาโรคซึ่งขยายย่อง จันทรมล อายุ ๘๘ ปี และลูกสาว นางสาวสาลี อายุ ๖๒ ปี จันทรมล ได้เล่าให้ฟังว่า เรื่องยาสมุนไพร เช่น “เด็กชั๊กกระดุก” ใช้ “จี้กลา” ที่ได้ถุนบ้านมาผสมกับยาลูกกลอนทำให้เด็กหายได้ แต่ยายจำไม่ได้แล้วว่าเป็นยาสมุนไพรอะไร สมุนไพรมากมายไม่ต้องปลูกขึ้นเองตามธรรมชาติ เอามาต้มยาหม้อกิน สามวันเจ็ดวันก็หาย ตอนนี้อายุ ๘๘ ปีแล้วไม่เคยเป็นโรคอะไรแต่ต้อง “กินผักตามฤดูกาล” จากผักกลายเป็นอาหาร จากอาหารกลายเป็น ยาอายุวัฒนะ และนายเขาวรัตน์ หนูขุนนางอาชีพหม้อพื้นบ้าน ได้เล่าให้ฟังว่า ตระกูลของผมเป็น “ครูหมอยา” ตั้งแต่สมัยทวดมีการตำยาหม้อ เรียกว่า “หม้อกลางบ้าน” มีคนมาให้ตำกันอย่างมากมาย ซึ่งพ่อเล่าให้ฟังว่า พ่อก็ได้ตำยาจากปู่ซึ่งเป็นหมอชาวบ้านที่ตำยาเหมือนกันสิ่งที่สืบทอด “ยาริดสีดวง” เป็นยาที่ สืบทอดตั้งแต่บรรพบุรุษ

ประเด็นที่ ๓ วิเคราะห์ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบ ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับอาหารในการดำรงชีพของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นที่ตั้งของเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางของเมืองศรีวิชัย มีหลักฐานแสดงถึงการตั้งรกรากและเส้นทางสายไหมในอดีต พื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีความเจริญขึ้นจนเป็นอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ เป็นทั้งแหล่งเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมต่าง ๆ รวมไปถึงวิถีชีวิตการกิน เป็นวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิด ระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบทอด ๆ กันมา พบมากได้แก่ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก วรรณกรรม มีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น คือ ช่วยอธิบายความเป็นมาของชุมชน และเผ่าพันธุ์ของชาวเมืองสุราษฎร์ธานีและชุมชนใกล้เคียง สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรมของคนในชุมชน เมืองบ้านดอนนครโบราณยังมีหลักฐานการจารึกอีกด้วยว่า เดิมเมืองบ้านดอนยังไม่มี มีแต่เมืองท่าทองหรือเมืองกาญจนดิษฐ์ อีกด้านหนึ่งเป็นเมืองไชยาต่อมา “สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูร” มาต่อเรือรบที่ตำบลบ้านดอนในท้องที่ของอำเภอเมืองกาญจนดิษฐ์ ในการต่อเรือเป็นงานใหญ่ เช่นนี้ก็เป็นที่ธรรมดาที่ต้องมีคนทำงานมาอยู่อาศัยประชุมกันเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีการค้าขายข้าวปลาอาหารและปลูกบ้านเรือนอยู่ในตำบลบ้านดอนจึงถูกเรียกว่า “จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ในปัจจุบัน

๒ ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยซึ่งแดนแถบแหลมมลายูตอนเหนือเมื่อประมาณ ๒,๐๐๐ -๓,๐๐๐ ปีล่วงมาแล้วเราจะมีคนปาพวกนิโกรโต เป็นเจ้าของถิ่นเดิมแล้วยังมีคนมาเลย์ มอญ เขมร และไทยอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานจับจองแหล่งความอุดมสมบูรณ์ตามที่ราบชายทะเล ทำมาหากินกระจัดกระจายกันอยู่เป็นแห่ง ๆ และคนไทยยุคนั้นก็คือ บรรพบุรุษของคนไทยภาคใต้ในยุคนั้น คนไทยพวกแรกที่อพยพลงมาในแผ่นดินไทยทุกวันนี้ ที่สามารถเดินทางมาเป็นระยะไกลที่สุดการดำรงชีวิตของคนไทยภาคใต้ในสมัยโบราณก่อนที่จะได้รับอารยธรรมจากอินเดีย จีน อาหรับ มลายู ยุโรปตะวันตกก็ได้เดินทางเข้ามาติดต่อกับค้าขายในภูมิภาคนี้แต่ไม่ได้ทิ้งร่องรอยอิทธิพลทางวัฒนธรรมไว้มากเหมือนอินเดียที่ตั้งรกรากกลุ่มชนขนาดเล็ก ๆ กระจายเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ซึ่งปรากฏตามรอยอารยธรรมศรีวิชัยว่า คาบสมุทรมาลายูสมัยก่อนยังมี ชื่อว่า “ตะโกลา” ซึ่งมีปรากฏในแผนที่โลกในเมืองไทย คือ ตะโกลา ซึ่งยึดว่าคนได้มีมาก่อนแล้วมีการเชื่อม ตะกั่วป่าและตะโกลา มายังบ้านเราเขียนไว้เมือง ๆ หนึ่งในอ่าวบ้านดอนว่า Kokkonogara ซึ่งแปลว่า โคนนคร “นคร” นี้เป็น นครแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อยู่ตรงที่อ่าวบ้านดอน นี่คือหลักฐานความเจริญ ของการเดินทางคาบสมุทรในยุค ๆ แรก

๓. ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม เป็นประวัติศาสตร์ของการทอผ้าจากเส้นใยและการค้าขายตามเส้นทางสายไหมอันเลื่องลือคนเอเชียก็พยายามที่จะเรียนรู้จากนั้นการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมจึงได้แพร่หลายไปยังประเทศเกาหลี ญี่ปุ่น ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีนและอินเดีย ซึ่งมาค้าขายบริเวณ “อ่าวบ้านดอน” ในอดีตเป็นแห่งรวมอารยธรรมโบราณที่สืบทอดยาวนานนับพันปี เดิมดินแดนประวัติศาสตร์ที่เคยหวาดความยิ่งใหญ่จนถูกขนานนามเป็นศูนย์รวมเป็นศูนย์กลางอาณาจักรศรีวิชัยอาณาจักรอัครสถานในอุษาคเนย์ที่ทรงอิทธิพลที่สุดในทะเลจีนใต้หลักฐานทางโบราณคดีที่บ่งชี้ว่าบริเวณรอบอ่าวบ้านดอน คือ เส้นทางสัญจรทางการค้าและเป็นท่าเรือรับส่งสินค้าแห่งสำคัญอันถือเป็นจุดนัดพบของพ่อค้าวานิชทั้งหลายอยู่ 2 ซีกโลกที่ต่างมุ่งมาดปรารถนาจะเดินทางมาค้าขายโดยพ่อค้าชาวจีนได้นำเครื่องกระเบื้องต่าง ๆ บรรทุกส่งเรือสำเภาล่องผ่าน “แหลมญวน” เข้าสู่เมืองไซยาเพื่อจะมายังอ่าวบ้านดอนส่วนพ่อค้า “ชาวอินเดียและเปอร์เซีย” จะล่องเรือสินค้าผ่านมหาสมุทรอินเดียมาขึ้นฝั่งที่เมือง “ตะกั่วป่า” จากนั้นเดินข้ามสันปันน้ำแล้วล่องเรือต่อมาทำให้น้ำตาปี โดยมีจุดหมายที่อ่าวบ้านดอนเช่นกันแล้วมีการขยายเติบโตเรื่อย ๆ จนกลายเป็นอาณาจักรขึ้นมา ซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาวัฒนธรรมต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำตาปีอย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้

๔. ภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยเกี่ยวกับยารักษาโรค มนุษย์เรารู้จักใช้สมุนไพรในด้านการบำบัดรักษาโรคนานหลายพันปี เริ่มตั้งแต่ยุคหินแอนเดอร์ทัลในประเทศอิรักพบหลักฐานมีการใช้สมุนไพรจากการขุดค้นหลุมฝังศพ เม็กซิโกพบว่าชาวอินเดียแดงรู้จักใช้ต้นตะบองเพชร เป็นยาฆ่าเชื้อและรักษาบาดแผลและต่อมาชาวบาบิโลเนียนได้ใช้สมุนไพรเพิ่มเติมจากชาวซูเมเรียน ได้แก่ ใบมะขามแขก หญ้าฝรั่ง ลูกผักชี อบเชย และกระเทียม ในยุคต่อมาอียิปต์โบราณมีตำราสมุนไพรที่เก่าแก่เมื่อ ๑,๖๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช โดยใช้รูปแบบในการเตรียมยาในสมัยนั้น ได้แก่ การต้ม การขง ทำเป็นผง กลั่น เป็นเม็ด ทำเป็นยาพอก เป็นขี้ผึ้ง หลังจากสมุนไพรได้เจริญรุ่งเรืองในอียิปต์ก็ได้มีการสืบทอดกันมาทั้งในแถบยุโรปและแอฟริกา เอเชีย ตามบันทึกประวัติศาสตร์พบว่ามีการใช้สมุนไพรที่อินเดียก่อน แล้วสืบทอดมาที่จีน มะละกา และประเทศไทยจนพัฒนาเป็นภูมิปัญญาเพื่อการรักษาโรคที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละประเทศที่มีการค้าขายติดต่อตามเส้นทางสายไหมเชื่อมโยงแต่ละเมืองทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการผลิตซึ่งเป็นสายใยสัมพันธ์ของการสืบทอดการใช้ยาสมุนไพรในด้านการบำบัดรักษาโรคมาถึงปัจจุบัน

๓. พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีผลการวิจัยพบ ๓ ประเด็น ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน ประกอบด้วย ๑.๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนที่มีการก่อตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนลีเล็ด นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘จนถึงปัจจุบัน ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้ร่วมกันมอบที่ดินทำเป็นถนนของชุมชน, สร้างสะพานคอนกรีตชมชุมชน ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันสร้างที่พักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ จัดทำกิจกรรมสันตนาการคือเดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ, ปลูกป่าชายเลน, ร้านค้ากลุ่มสินค้าโอท็อปผลิตภัณฑ์ชุมชนลีเล็ด สร้างร้านอาหารชุมชนและเครื่องต้ม และสร้างป้ายบอกทางมายังชุมชนลีเล็ดอีกด้วย ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านนำกลุ่มท่องเที่ยวทุกกลุ่ม

ปลูกป่าชายเลนเป็นการเพิ่มของป่าชายเลนและทรัพยากรในน้ำจึงเป็นการช่วยกันรักษาป่าชายเลนและทรัพยากรทางน้ำ และมีการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ๑.๒ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านรวมกลุ่มจัดการตนเองด้านพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มชุมชนพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมุลเหล็ก และกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวอโศก นวัตกรรม วิถี บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันจัดกิจกรรมสันตนาการ ได้แก่ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย แซ่และอาบน้ำในบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ จัดการเรื่องที่พักเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ และรีสอร์ทใกล้ ๆ ตามความสะดวก และสร้างป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวชุมชนด้วย ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดการกฎเป็นพิพิธภัณฑสถาน การจัดการป่าชายเลนโดยการสร้างบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ๑.๓ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้สร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, แหล่งทำนาผลิตไข่เค็ม ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้จัดกิจกรรมสันตนาการ ได้แก่ การท่องเที่ยวสถานที่ปฏิบัติธรรม, ศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย, พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, วิถีและกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน จัดการบรรยากาศอย่างร่มรื่น เจริญสงบ ถังรักษาพระวิหารคด, พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์, รูปปั้นพระชยภักดิ์, วิหารหลวงพ่อโต, การจัดการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในหมู่บ้าน ๑.๔ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดการตนเองบ้านแหลมใหญ่ชายทะเลพุมเรียง, บ้านหัวเลนหมู่บ้านหัตถกรรมตีเต็นท์กลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดการตนเองตั้งแต่สร้างกิจกรรมปั่นจักรยาน, เที่ยวชิมอาหารทะเล, ศูนย์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมพุมเรียงศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมือง ไชยา ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดโครงการป่าในเมืองพุมเรียง, ผ้าทอกับวิถีชีวิตคนพุมเรียง

๒. การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องประกอบด้วย ๓ ประการดังนี้ ๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน พบว่า คุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน คือ ธรรมชาติป่าชายเลน วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, พ่อท่านข้าวสุกวัดบางใบไม้ และชายทะเลแหลมโพธิ์ ๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้อง

สร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจมีโอกาสดำเนินกิจกรรมให้ชุมชนด้วย และเชื่อมต่อส่งต่อเครือข่ายชุมชนอื่น ผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญให้เพิ่มข้อ ๓) คือการส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย พบว่า การส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นคนชวนทุกเครือข่ายมาเรียนรู้ และตั้งเป็นคณะกรรมการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวขับเคลื่อนให้เชื่อมโยงกัน คณะกรรมการณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการสืบสานเชื่อมโยงโดยการค้นหาคนรุ่นหลังไปร่วมเชื่อมโยงเครือข่ายด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ทุกกิจกรรมจะต้องคืนให้แก่ชุมชน ๑๐ เปอร์เซ็นต์ทุกเครือข่าย

๓. พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด ชุมชนพุมเรียง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี และการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ประกอบด้วย ๑. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชน แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพื้นที่ พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนร่วมกันเสียสละพื้นที่ สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสันทนาการ เช่น เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ,ปลูกป่าชายเลน บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สู่ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานีด้านและ ๓) ด้านสภาพแวดล้อม พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีเจ้าหน้าที่นำนักท่องเที่ยวมาจุดแรกคือศูนย์ท่องเที่ยวชุมชนเล่าอดีต เช่นโครงการป่าในเมือง นำชมภูมิเป็นพิพิธภัณฑ์ ทูทางวัฒนธรรมที่เป็นเสน่ห์ของชุมชน

๔. เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี ผลการวิจัยพบ ๓ ประเด็น ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ผลการวิจัยพบ ๕ ประเด็น ดังนี้

๑.๑ ด้านพื้นที่ จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

๑.๒ ด้านความสะดวกในการเข้าถึง จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึง กล่าวคือ ความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงการท่องเที่ยว

๑.๓ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้

แปงศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมของเชิงอนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำตาปี ออกเป็น ๖ กลุ่ม ประกอบด้วย ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนาการ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ฯลฯ และ ๖) ร้านค้า

๑.๔ ด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มเชิงอนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๔ แหล่งท่องเที่ยว ๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนชนลีเล็ด มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็น “ป่าเมซอนเมืองไทย” ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ๓) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด บริเวณสวนโมกขพลารามเป็นพื้นที่ป่าประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด บรรยากาศร่มรื่นเงียบสงบเหมาะกับการปฏิบัติธรรม ๔) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิถีทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์เป็นป่าชายเลน มีต้นโกงกาง ต้นลำพู เกาะเสร้าง เป็นเกาะที่เกิดจากการพัดพาของสันททรายในทะเลที่มาสะสมกันนานวันเข้า ก็กลายเป็นเกาะทราย ที่มีต้นไม้ขึ้นมาพอให้ได้ร่มเงา เนื้อไม้ได้มากในยามที่น้ำขึ้น แต่ขนาดจะกว้างใหญ่เพิ่มขึ้นไปอีกหลายเท่าในยามที่น้ำลง และกลุ่มทอผ้าไหม

๑.๕ ด้านการมีส่วนร่วม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มเชิงอนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า ๑) กลุ่มชุมชนลีเล็ดผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ได้ร่วมกับชาวบ้านหมู่ที่ ๔ ร่วมแรงร่วมใจกันนำเงินจากโครงการ SML ของหมู่บ้านมาสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ได้ร่วมกับพันธมิตรดำเนินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก นำโดยพระครูสุกิตติธรรมคุณและผู้นำชุมชน ชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินการโดยใช้สถานที่วัดมูลเหล็กก่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑสถาน ๔) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีนโยบายให้หน่วยงานในสังกัดจัดทำโครงการป่าในเมือง เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่า

๒ พัฒนาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มน้ำตาปีผลการวิจัย พบ ๒ รูปแบบดังนี้ ๑. เส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน) (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ๒. เส้นทางวันเดียว (ค้างคืน) เริ่มจาก (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง (๑) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมูลเหล็ก (๒) บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ และการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นวัฒนธรรมของชุมชน การได้เรียนรู้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหายให้เกิดจิตสำนึกเกิดการฟื้นฟูต่อไป

๓ เสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี การวิจัยเรื่องเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำตาปี ศักยภาพในการจัดการตนเอง ๕ ด้าน ประกอบด้วย (๑) ด้านพื้นที่ มีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามและมีความเป็นธรรมชาติที่ไม่มีมีการ

ดัดแปลงและเป็นแหล่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น (๒) ด้านความสะดวกในการเข้าถึง มีสภาพของเส้นทาง การเดินทางที่สะดวก โดยเฉพาะเส้นทางหลักในการเดินทางได้หลากหลาย เส้นทางในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (๓) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ที่พักร้านอาหาร เครื่องดื่ม สถานบริการต่าง ๆ สัญญาณโทรศัพท์ น้ำประปา ไฟฟ้าและการรักษาความปลอดภัย (๔) ด้านสภาพแวดล้อม สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ ระบบนิเวศ และสภาพอื่น ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว และ (๕) ด้านการมีส่วนร่วม ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนเพื่อนำไปสู่การสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของอารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

อภิปรายผล

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ผลการวิจัย พบว่า ๑) ประวัติศาสตร์จากตำนานโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอนเต็มไปด้วยศิลป โบราณคดีและวัฒนธรรมตามแบบอินเดียแสดงหลักฐานแพร่หลายในอำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพนพิณ อำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอเมืองฯ และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งตั้งอยู่รอบอ่าวบ้านดอนด้วยการทอดผ่านวิถีชีวิตภูมิปัญญาของชุมชนลุ่มน้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) วิเคราะห์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามหลักภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมซึ่งชาวอินเดียได้มายังแหลมมลายูหรือดินแดนสุวรรณภูมิเพื่อประโยชน์แก่การค้าขาย การเผยแผ่ศาสนาและวัฒนธรรม ด้วยการแสวงหาดินแดนนอกมาตุภูมิ ตั้งแต่สมัยเมื่อ ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ได้ใช้ทางคมนาคมขนถ่ายข้ามแหลมที่ตะกั่วป่า-อ่าวบ้านดอนจนเป็นเหตุให้ดินแดนส่วนนี้ยังผลให้คนในอ่าวบ้านดอนมีลักษณะผิวดำกับไทยเดิมอย่างมากมาเนืองด้วยอิทธิพลแห่งวัฒนธรรมอินเดียที่อยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ๓) องค์ความรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนลุ่มน้ำตาปีซึ่งคณะผู้วิจัยหวังอย่างเต็มเปี่ยมว่า การศึกษาครั้งนี้ “เปิดวิถียุทธศาสตร์วิชัยจักคีณชีพด้วยร่องรอยทางวิถีชีวิตภูมิปัญญาที่ฝังรากลงสู่พื้นที่อ่าวบ้านดอน” ที่เคยมีในยุคนี้กลับคืนมาสู่ดินแดนนั้นแห่งยุคนี้ ขึ้นมาเพื่อเป็นที่รองรับวิถียุทธศาสตร์วิชัยอันจักคีณชีพมาสู่ดินแดนนี้โดยการขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น ตลาดประชารัฐ ตลาดวัฒนธรรม ถนนสายวัฒนธรรม บ้านแม่น้ำเมืองคนดี วิถีวัฒนธรรมสืบต่อไป

การศึกษาวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มน้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีผลการวิจัย พบว่า (๑) วิถีชีวิตของชุมชนลุ่มน้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในลุ่มน้ำตาปีผ่านการเรียนรู้จนเป็นประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิด สะท้อนความเป็นมาของ วิถีชีวิต สังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่นที่มีการเชื่อมโยงกันซึ่งทำให้เกิดวิถีชีวิตภูมิปัญญาต่าง ๆ ในลุ่มน้ำตาปีอย่างมากมายที่เห็นเชิงประจักษ์ในทุกวันนี้ (๒) ภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี เป็นองค์ความรู้ความสามารถและทักษะซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรรรับ ปรับปรุง พัฒนา ถ่ายทอดสืบต่อ ๆ กันมา และเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้นผสมผสานไว้อย่างเหมาะสมและลงตัวจนทำให้เกิดเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นรอบอ่าวบ้านดอนในปัจจุบัน (๓) ภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มน้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรืองความสัมพันธ์กับนานาประเทศในคาบสมุทรมลายูโดยทำการค้าขายกับชาวจีน อินเดีย เปอร์เซียและอาหรับ จึงทำให้เกิดประวัติศาสตร์รอบอ่าวบ้านดอน นครโบราณที่มีผู้คนมาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก จนกลายมาเป็น

“เมืองบ้านดอน” นครประวัติศาสตร์ปัจจุบัน คือ จังหวัดสุราษฎร์ธานีนั่นเอง

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดผลการวิจัย พบว่า สุราษฎร์ธานี ๑. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวในชุมชนประกอบด้วยการจัดการด้านพื้นที่ ด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาด และด้านสิ่งแวดล้อมจึงทำให้การมีส่วนร่วมในกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน ๒. การส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่าการสืบทอดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการอนุรักษ์มาจากรุ่นสู่รุ่นโดยการสร้าง ปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาจึงจะเกิดความยั่งยืนสู่การอนุรักษ์และการสืบทอดต่อไปในอนาคต ๓. ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี พบว่า ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด ชุมชนพุมเรียง และชุมชนบางใบไม้ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี และการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปีจึงทำให้เกิดมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

เส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ลุ่มน้ำตาปี ผลการวิจัยพบว่าผลการวิจัยพบว่า (๑) แหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๔ แหล่งมีศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ด้านพื้นที่ด้านความสะอาดในการเข้าถึง ด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาด ด้านสภาพแวดล้อม และด้านการมีส่วนร่วม (๒) การพัฒนาเส้นทางและเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มน้ำตาปีสามารถกำหนดเส้นทางสามารถกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวออกมาได้เป็น ๓ รูปแบบ รูปแบบที่ ๑ เส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน) รูปแบบที่ ๒ เส้นทางวันเดียว (ค้างคืน) รูปแบบที่ ๓ เส้นทาง ๒ วัน ๑ คืน และ (๓) การเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปีผู้วิจัยเสนอรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ที่มีชื่อว่า “LIFE SMILE MODEL” ซึ่งมีองค์ประกอบย่อยได้แก่ สำหรับการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

สามารถนำขบวนการศึกษาวิจัยไปใช้ประยุกต์ในการเรียนการสอนในรายวิชาเช่นวิชาอิสระทางรัฐประศาสนศาสตร์ วิชาที่นำไปใช้ วิชาอิสระทางรัฐประศาสนศาสตร์ วิชารัฐประศาสนศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา วิชาหลักการกระจายอำนาจกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้กระบวนการเรียนการสอนที่สอดแทรกกระเปียบวิธีวิจัยมีความหลากหลายและมีประสิทธิภาพในการสอนซึ่งอยู่ภายใต้กรอบระเบียบวิธีการวิจัยจากประสบการณ์ของการทำรายงานการวิจัยดังกล่าว

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลบูรณาการรายวิชาของหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต “โครงการ มจร & ชุมชนร่วมเรียนรู้ ณ เล-ออกเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาของนิสิต มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยโดยการสำรวจพื้นที่ เก็บข้อมูลลงภาคสนามเชิงลึกจัดกิจกรรมเสริมทักษะนิสิตในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลายลงสู่ชุมชน

๓. ด้านสังคมและชุมชน

เทศบาลนครสุราษฎร์ธานีสร้างเป็นแนวทางในการ ถอดบทเรียน การพัฒนา ผลสัมฤทธิ์ “วิถีชีวิตภูมิปัญญาเมืองเกษตรคุณภาพ การท่องเที่ยวยั่งยืน สังคมเป็นสุข” ภายใต้หลักคิด วิถีชีวิตภูมิปัญญา และการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีตามนโยบายและยุทธศาสตร์จังหวัดแผน ๒๐ ปี





รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

ลำดับ	ชื่อสกุล	วุฒิการศึกษา	ตำแหน่ง/สังกัด
๑.	ศาสตราจารย์.. ชวน เพชรแก้ว	ค.บ. (ครุศาสตร์) ค.ม. (ครุศาสตร์)	อาจารย์วิชาภาษาไทยคณะ ครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏ สุราษฎร์ธานี
๒.	รศ. สมเกียรติ ต้นสกุล	วท.บ (จิตวิทยาคลินิก) น.บ (นิติศาสตร์) สค.ม (สังคมวิทยา)	อาจารย์ประจำภาควิชา รัฐศาสตร์ การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัยวิทยาเขตศรีธรรมมา โศกราช จังหวัดสุราษฎร์ธานี
๓.	รศ. ดร. ณัฏฐ์ ศรีวิหะ	กศบ. (การศึกษา) M.A. (การวิจัยการศึกษา) Ph.D. (การศึกษา)	นักวิจัยการศึกษา
๔.	เรือโท ผศ.ดร.อนันต์ ใจสมุทร	ปธ. ๕, พธ.บ (มนุษย์สังเคราะห์ศาสตร์) M.A. (Sociology) Ph.D (Sociology)	นักวิจัยด้านสังคมวิทยา
๕.	ผศ. สานิตย์ บุญชู	B.S. (ช่างกลเกษตร) M.C.D. (Community Development)	อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

- สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์. ดร. ครองชัย หัตถา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ. โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย. ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏ สุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ ดร. อมรา ศรสุชาติ อดีตผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดี กรมศิลปากร. โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย. ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายทศพล งามไฟโรจน์. อดีตนายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม. โครงการสืบสานวัฒนธรรมตามรอยอารยธรรมศรีวิชัย. ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว. สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ เรือโทผู้ช่วยศาสตราจารย์ดรอนันต์ใจสมุทร. สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นางวรรณมา พูนสวัสดิ์. อายุ ๖๘ ปี อาชีพ ทำสวน ที่อยู่ ๗๗ หมู่ที่ ๙ ตำบลเสวีียด อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์सानิตย์ บุญชู อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยสงขลนครินทร์วิทยาเขตปัตตานี. วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายอนูรัตน์ แพนสกุล. ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายธีรพันธุ์ จันทร์เจริญ. ผู้เขียนคัมภีร์ในลานวัดพุมเรียง. ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏ สุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นางยายบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นางหวันมะ นัยหมิม. ไหมไทย กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง. ๘๗ หมู่ที่ ๒ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก. ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์สัมภาษณ์ พระครูจิริเจติยาทร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- นายสมชาย รักเดช. อายุ ๕๖ ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบล ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ ยายย่อง จันทร์วิลลลูกสาว นางสาวลี จันทร์วิลล. อยู่บ้านเลขที่ ๒๘๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานีอายุ ๘๙ ปีลูกสาวอายุ ๖๒ปี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณศิริพร แก้วมีศรี ภูมิปัญญาชุมชน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสมล ล้อมสมบัติ อายุ ๕๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๕/๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง
จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางนาฏญา คงนาค อายุ ๕๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๖๗/๑๕ หมู่ที่ ๖ ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมือง
จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นายกิติพงษ์ บุญกันภัย. ผู้นำชุมชนบ้านโพธิ์ ศูนย์ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นฯ. อยู่บ้านเลขที่
๑๔๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นาง ละออ อินทร์พรหม อายุ ๖๘ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๑๓๗/๓ หมู่ที่ ๕ ตำบลกะแดะ อำเภอ กาญ
จนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางประนอม ฤกษ์เกษตร อายุ ๗๒ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๒๐๗/๑๐ หมู่ที่ ๒ ตำบลท่าทองใหม่
อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

นายเชาวรัตน์ หนูขุนนาง อาชีพ หมอพื้นบ้าน อยู่บ้านเลขที่ ๙๖/๑ หมู่ที่ ๒ อายุ ๕๒ ตำบลทุ่งคา
อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณยายพริ้ง มูลอาจ ภูมิปัญญาชุมชน อายุ ๘๓ ปี ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัด
สุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณไกรรงค์ ธรรมบำรุง ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณศิริพร แก้วมีศรี ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณประสงค์ หิตอนันต์ ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม

สนทนากลุ่ม คุณเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น อายุ ๓๔ ปี เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยวกลุ่ม
ท่องเที่ยวชุมชน ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม พระครูจิริเจติยาทร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราช
วรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณยุพาพันธ์ คงชนะ ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้อำนวยการกองการท่องเที่ยว
และกีฬา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

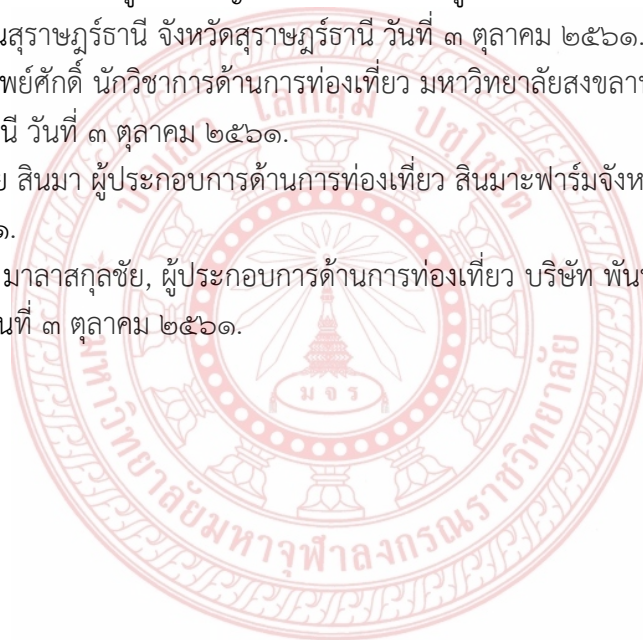
สนทนากลุ่ม คุณกิตติ ชินเจริญธรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณเทพสิน ผ่องแก้ว ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้อำนวยการ การท่องเที่ยวแห่ง
ประเทศไทย สำนักงานสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณจาร์ ทิพย์ศักดิ์ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต
สุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณสมชาย สินมา ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว สินมาะฟาร์มจังหวัดสุราษฎร์ธานี
วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณพรชัย มาลาสกุลชัย ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว บริษัท พันทิพย์ จำกัด
จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.



ประวัตินักวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ชื่อ - นามสกุล
 - ๑.๑ ภาษาไทย รองศาสตราจารย์ ดร. จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ
 - ๑.๒ ภาษาอังกฤษ Assoc. Prof. Dr. Chumrurn Chuchoysuwarn
๒. ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์พิเศษประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ห้องเรียนวัดพัฒนาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
๓. ตำแหน่งการบริหาร -
๔. สังกัดหน่วยงาน/คณะ วิทยาลัยสงฆ์นครศรีธรรมราช
๕. ที่อยู่ติดต่อได้
๑๔๒ หมู่ที่ ๕ ตำบลนากะชะ อำเภอดง
จังหวัดนครศรีธรรมราช รหัสไปรษณีย์ ๘๐๒๖๐
โทรศัพท์มือถือ ๐๘๑-๑๘๙๒๒๖๙๔ อีเมล dr_boon@hotmail.com
๖. วุฒิการศึกษา Ph.D. Development Education
๗. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ สังคมศาสตร์



ประวัตินักวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ชื่อ - นามสกุล

๑.๑ ภาษาไทย นายประสิทธิ์ พันธวงษ์

๑.๒ ภาษาอังกฤษ Mr. Prasit Phunthawong

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียน วัด
พัฒนาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. ตำแหน่งการบริหาร -

๔. สังกัดหน่วยงาน/คณะ วิทยาลัยสงฆ์นครศรีธรรมราช

๕. ที่อยู่ติดต่อได้

บ้านเลขที่ ๑๕๓/๒ หมู่ที่ ๕ ตรอก/ซอย - ถนน -

แขวง/ตำบลบ้านส้อง

จังหวัด สุราษฎร์ธานี

โทรศัพท์ -

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๐-๕๓๑๒๗๙๐

เขต/อำเภอ เวียงสระ

รหัสไปรษณีย์ ๘๔๑๙๐

โทรสาร -

อีเมลล์ informationsearch3000@gmail.com

๖. วุฒิการศึกษา ปริญญาโท (สังคมวิทยา)

๗. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ สังคมวิทยา

